

МУЗИЧКА ШКОЛА „ЈОСИФ МАРИНКОВИЋ“,

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ
2026-2030. ГОДИНЕ

БЕОГРАД, КРУНСКА 8
ЈУН 2026. ГОДИНЕ

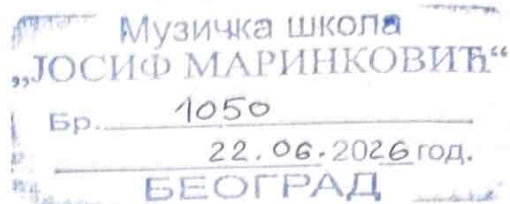

МУЗИЧКА ШКОЛА
„ЈОСИФ МАРИНКОВИЋ“
БЕОГРАД, Крунска 8

Тел 011/3236-504

muzicka@josifmarinkovic.edu.rs

www.josifmarinkovic.edu.rs

На основу члана 61. и члана 119. став 1. тачка 2. Закона о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“ бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 6/2020 и 129/2021, 92/2023 и 19/2025), Школски одбор МШ „Јосиф Маринковић“ Београд, на седници одржаној дана 22.06.2026. године донео је

**ШКОЛСКИ ПРОГРАМ 2026-2030. ГОДИНЕ
МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ „ЈОСИФ МАРИНКОВИЋ“, БЕОГРАД
ЗА СЛЕДЕЋЕ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ:
2026/27, 2027/28, 2028/29, 2029/30.**

ПРЕДСЕДНИК ШКОЛСКОГ ОДБОРА

Ивана Комненић
мр Ивана Комненић

САДРЖАЈ:

УВОД

ОПШТИ ПОДАЦИ О ШКОЛИ	1
ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ ЗА КОЈЕ ЈЕ ШКОЛА ВЕРИФИКОВАНА	1
О НАМА: Историјат школе	1
Мисија – Визија – Мото	3
НАЗИВ И ВРСТА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА, ТРАЈАЊЕ, СВРХА, НАЧЕЛА	
Назив и врста школског програма	4
Трајање школског програма	4
Сврха и начела школског програма	4
ПРИНЦИПИ, ЦИЉЕВИ, ЗАДАЦИ, ИСХОДИ И СТАНДАРДИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	
Општи циљ	4
Општи принципи образовања и васпитања	5
Основни циљеви образовања и васпитања	6
Исходи образовања и васпитања	7
Стандардни образовања и васпитања	8
САДРЖИНА ПРОГРАМА	8
Начела израде Школског програма	9
ПЛАН И ПРОГРА НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА	
ОСНОВНО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ	
План наставе и учења:	
одсек за класичну музику – шестогодишње и четворогодишње образовање и васпитање	10
Трајање програма	11
Организација наставе и учења	11
Испити	12
ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	13
ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА	13
ПРОГРАМИ НАСТАВЕ ЗА УЧЕЊЕ ЗА ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД	14
ШЕСТОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ	
ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	16
Виолина	16
Виола	21
Виолончело	23
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма (виолина, виола, виолончело)	28
ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ	29
Гитара	29
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – гитара	32
ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА	33
Клавир	33
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – клавир	40
Хармоника	42

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – хармоника	45
ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	46
Флаута	46
Обоа	50
Кларинет	53
Саксофон	57
Фагот	60
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – флаута, обоа, кларинет, саксофон, фагот	63
Труба	64
Хорна	68
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – труба и хорна	71
Тромбон	72
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – тромбон	75
ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ (шестогодишње школовање)	
Солфеђо	77
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – солфеђо	83
Теорија музике	85
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – теорија музике	86
ЧЕТВОРОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ	
Контрабас	87
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – контрабас	89
Соло певање	90
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – соло певање	92
Упоредни клавир	93
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – упоредни клавир	96
ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ – четворогодишње школовање	
Солфеђо	97
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – солфеђо	102
Теорија музике	104
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – теорија музике	105
ХОР, ОРКЕСТАР и КАМЕРНА МУЗИКА	
Хор	106
Оркестар	106
Камерна музика	107
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – оркестар/хор	107
ПЛАН И ПРОГРА НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА	
СРЕДЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ	
ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА – ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ	
Образовни профил у четворогодишњем образовању: Музички извођач класичне музике	109
Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети, изборни програми и активности	110

Трајање програма. Организација наставе и учења	111
Подела одељења на групе према врсти предмета	111
Испити	111
ЦИЉЕВИ СРЕДЊЕГ МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	112
ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА	113
ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ	
ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ	
Српски језик и књижевност	114
Страни језици	134
Филозофија	153
Психологија	159
Социологија	164
Историја	168
Математика	177
Физика	184
Информатика	187
Физичко и здравствено васпитање	198
Грађанско васпитање	205
Верска настава	210
ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ – СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ	
Музички инструменти	217
Музички облици	221
Историја музике	225
Национална историја музике	231
Хор	234
Оркестар	236
Хармонија	238
Контрапункт	241
Етномузикологија	243
Солфеђо	246
Упоредни клавир (осим за соло певаче)	250
Упоредни клавир (за соло певаче)	254
КЛАВИР	258
Читање с листа за клавиристе	264
Клавирски дуо	266
ХАРМОНИКА	268
Читање с листа за хармоникаше	272
ВИОЛИНА	274
ВИОЛА	278
ВИОЛОНЧЕЛО	283
КОНТРАБАС	287
Методичко-дидактичко упутство за остваривање програма – гудачки инструменти	290
Читање с листа за гудачке инструменте	291

ГИТАРА	294
Читање с листа – гитара	297
СОЛО ПЕВАЊЕ	298
Читање с листа за соло певаче	303
ФЛАУТА	304
ОБОА	306
КЛАРИНЕТ	310
ФАГОТ	312
САКСОФОН	315
Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма – дрвени дувачки инструменти	318
Читање с листа за дрвене дуваче	319
ТРУБА	323
ХОРНА	325
ТРОМБОН	327
Дидактичко-методичко упутство за остваривање програма – лимени дувачки инструменти	329
Читање с листа за лимене дуваче	330
КАМЕРНА МУЗИКА	333

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПЛАНОВА И ПРОГРАМА

ПОСЕБНИ ПРОГРАМИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ШКОЛИ

Програм допунске, додатне и припремне наставе	336
Програм културних активности школе	336
Програм заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања	337
Програм превенције дискриминације, дискриминаторног понашања и вређања угледа, части и достојанства личности	339
Програм превенције и заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања превенције других врста ризичног понашања	340
Програм друштвено-корисног рада	344
Програм поступања установе у кризним догађајима	345
Програм здравствене заштите	348
Програм социјалне заштите	349
Програм заштите животне средине	350
Програм сарадње са локалном самоуправом	350
Програм сарадње са породицом	350
Програм слободних активности и школског спорта	351
Програм којим се развијају способности за решавање проблема, комуникација, тимски рад, самоиницијатива и подстицање предузетничког духа	352
Програм професионалне оријентације, каријерног вођења и саветовања	352
Програм безбедности и здравља на раду	353
Програм рада Наставничког већа	354
Програм рада одељењског већа	355
Програм рада стручних већа	355

Стручни актив за развојно планирање	356
Стручни актив за развој школског програма	356
Програм рада педагошког колегијума	356
Програм рада стручних тимова	357
Програм школског маркетинга	359
Праћење остваривања Школског програма	359

УВОД

ОПШТИ ПОДАЦИ О ШКОЛИ

Назив школе: МШ „Јосиф Маринковић“

Седиште: Крунска 8, Београд

Телефон: 011/3236-504

Мејл: muzicka@josifmarinkovic.edu.rs

Сајт: www.josifmarinkovic.edu.rs

ПИБ: 100295768

Датум оснивања школе: Школа је на предлог Одељења за културу и уметност број 2331/25.12.1947. године основана 26. децембра 1947. године Одлуком Народног одбора града Београда – Извршног одбора, број 1273/26.12.1947. године

Датум прославе Дана школе: 26. децембар

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ ЗА КОЈЕ ЈЕ ШКОЛА ВЕРИФИКОВАНА

1) Средње музичко образовање и васпитање

Број 022-05-00080/2007-03 од 22.12.2010. године

2) Основно музичко образовање и васпитање

- Седиште школе: Број: 022-05-130/2022-07/1 од 30.07.2025. године

- Издвојено одељење у ОШ "Јован Поповић": Број: 022-05-133/2022-07/1 од 30.07.2025. године

- Издвојено одељење у Дому културе "Остружница": Број: 022-05-133/2024-07/1 од 30.07.2025. године

Подручје рада: Култура, уметност и јавно информисање

Трајања ОШ: четири и шест година

Трајање СШ: четири године

Образовни профил: Музички извођач класичне музике

О НАМА

Историјат школе

Музичка школа „Јосиф Маринковић“ основана је као прва јавна музичка школа у Београду, 26. децембра 1947. године. Музичко образовање и васпитање у овој установи започело је у врло скромним условима у Шуматовачкој улици број 122, територија Градске општине Врачар. Са великом личном и професионалном љубављу 9 сталних и 5 хонорарних професора предавало је клавир, виолину и виолончело. Иако је школа била у оснивању, број уписаних ученика био је завидан, 197.

Прве велике резултате школа остварује у школској 1960/61. години. У педагошком смислу, постижу се изузетни успеси на Такмичењу београдских музичких школа (освајање 3 прве награде, 1 друга, 5 трећих и 2 похвале). Школа је набавила сталну опрему, магнетофон, плоче и литературу. Дан школе славио се у мају, што ће током наредних година прерасти у традицију. Око 300 ученика похађало је школу.

Током следећих година, уводе се нови инструменти, као што су флаута, труба, хорна и гитара. Ширу димензију музичким активностима пружали су оркестар и камерна музика. Због постизања педагошког успеха, школа је школске 1973/74. и 1977/78. године била предложена за награду „Доситеј Обрадовић“.

Од школске 1993/94. године основан је хор и уведен је нови инструмент – хармоника.

У циљу подстицања ученика на што боље резултате, организовано је Отворено школско такмичење „Јосиф Маринковић“, школске 2004/05. године. Идеја такмичења била је да се кроз примерене пропозиције омогући рангирање ученика и професора наше школе и других школа. Тежило се подстицању на још боље резултате кроз музичко дружење.

У школи је од школске 2005/2006. поново уведена настава виолончела и трубе, у школској 2010/11. уведене је виола, а у школској 2017/18. – фагот. Од школске 2022/23. поново се у школи учи свирање на обои.

Због великог интересовања као и потребе наших наставника да наставе рад са својим ученицима, школске 2006/07. године уписан је, први пут, први разред средње музичке школе.

Ученици школе редовно учествују на међународним такмичењима у земљи и иностранству, као и у летњим и зимским школама, камповима и мастер класовима.

Током година, у школи су радили врсни професори, међу којима су Властимир Перичић, Василије Мокрањец, Станко Марушић, Изудин Чаврковић, Љубомир Полојац, Ивана Дробни, Вера Огризовић, Божић Радосављевић, Србољуб Динић, Злата Малеш...

Седиште Музичке школе „Јосиф Маринковић“ налази се на територији Градске општине Врачар, у Улици Крунска број 8, где располаже са око 420 m².

80-тих година 20. века отворено је издвојено одељење у ОШ „Јован Поповић“ на општини Палилула, у улици Маријане Грегоран број 62, где школа располаже са око 120 m².

Од 1997. године почело је са радом и издвојено одељење у ОШ „Марко Орешковић“ на општини Нови Београд, у улици Отона Жупанчича број 30, где школа располаже са око 190 m².

Од школске 2024/2025. године почело је са радом издвојено одељење у Дому културе Остружница, на општини Чукарица, у улици Карађорђева број 14, где школа располаже са око 600 m².

У јуну 2026. године, са школом за Бродарство, бродоградњу и хидроградњу, договорено је коришћење трећег спрата школског објекта на адреси Милоша Поцерца број 2, општина Савски венац, укупне површине 694 m².

У школској 2025/2026. години школу је похађало укупно 707 ученика – 14 у припремном разреду, 635 у основном и 58 у средњем музичком образовању и васпитању.

Настава се одвија у три смене у оквиру шестодневне радне недеље. Радно време школе је од 08.00 до 21.00. Радно време суботом је од 08.00 до 20.00. Сваки час групне наставе траје 45 минута, док часови индивидуалне наставе за ученике од 1. до 3. разреда трају по 30 минута, док за ученике од 4. до 6. разреда трају по 45 минута (шестогодишња школа). За ученике четворогодишње школе часови индивидуалне наставе трају по 30 минута у 1. и 2. разреду, а у 3. и 4. разреду по 45 минута. У средњој школи сви часови трају 45 минута.

Школа има задовољавајуће услове за извођење обавезне наставе у погледу школских инструмената.

Клавир	13	Кларинет	7
Пианино	12+5 електричних	Обоа	5
Хармоника	17	Фагот	1
Виолина	54	Труба	4
Виола	3	Тромбон	2
Виолончело	18	Хорна	7
Контрабас	4	Гитара	12
Флаута	24	УКУПНО:	188

На повољне услове рада школе утиче и хармонична породична ситуација ученика, као и опремљеност инструментима, јер већина ученика станује код родитеља, поседује свој инструмент или користи школски инструмент и има све услове за школовање. Велики допринос квалитетнијем раду даје успешна сарадња родитеља и школе која се огледа у појединачним и колективним састанцима, као и добровољним донацијама које обезбеђују додатна средства за побољшање квалитета наставе.

Целокупан простор за извођење обавезне наставе задовољава минималне потребе, узимајући у обзир број запослених и број ученика. У седишту школе на располагању је 10 учионица и 1 неусловна сала, а на издвојеним одељењима 3 учионице и сала на Новом Београду, 5 учионица на Карабурми и учионица и сала у Остружници.

Снаге наше школе:

- Задовољство већине колектива што припада овој школи;
- Стручан, млад и амбициозан кадар;
- Задовољавајући успеси остварени на верификованим такмичењима;
- Изражена жеља наставника за стручним усавршавањем и иновацијама у школи;
- Отворен однос између ученика и наставника;
- Успешна сарадња и тимски рад председника стручних већа и руководства школе;
- Велики број сарадника и пријатеља школе;
- Спремност родитеља за помоћ и сарадњу;
- Локација школе;
- Начин промовисања школе;
- Задовољни ученици.

Мисија

Наша мисија је да пружимо младима простор и подршку, да развију своје музичке способности и пробудимо креативне процесе и уметничке аспирације, како би активно учествовали у културном животу заједнице. Кроз квалитетну наставу и добру организацију наши ученици постижу изврсност у музици, која се преноси у друге области живота. Они се развијају интелектуално, емоционално, социјално и музички, а стичу основе самопоуздања, одговорности и стабилности.

Визија

Школа која нуди комплетан систем преакадемског музичког образовања (припремни разред, основна и средња музичка школа) и представља стожер квалитетних кандидата за даље музичко образовање и стварање вредних људи. Желимо да наша школа прерасте у комплетну средњу музичку школу у којој ће ученици са великим задовољством развијати своју музичку креативност и која ће им пружити одговарајуће образовање за наставак школовања. Развојни пут школе видимо кроз бригу о сваком ученику, постизању високих професионалних резултата и успостављању и одржавању хармоничних односа у колективу, уз интензивну сарадњу са широм заједницом.

Мото

„Што је у држави боља музика, боља ће бити и држава.“ Платон

НАЗИВ И ВРСТА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА, ТРАЈАЊЕ, СВРХА, НАЧЕЛА

Назив и врста школског програма

Посебан школски програм за основно музичко образовање и васпитање у трајању од шест и четири године и школски програм за стицање образовања у четворогодишњем трајању у стручној школи за подручје рада Култура, уметност и јавно информисање, образовни профил: музички извођач класичне музике.

Трајање школског програма

Школски програм ће се примењивати четири школске године, почев од школске 2026/27. године до школске 2029/30. године

Сврха и начела школског програма

Обезбеђивање остваривања наставних планова и програма и потреба ученика и родитеља, школе и јединице локалне самоуправе.

Начела:

- 1) Усмереност на циљеве и исходе учења;
- 2) Заснованост на стандардима, уз системско праћење и процењивање квалитета програма;
- 3) Уважавање узрасних карактеристика у процесу стицања знања и вештина, формирања ставова и усвајања вредности код ученика;
- 4) Хоризонталне и вертикалне повезаности у оквиру предмета и између различитих наставних предмета;
- 5) Поштовање индивидуалних разлика међу ученицима у погледу начина учења и брзине напредовања;
- 6) Заснованост на партиципативним, кооперативним, активним и искуственим методама наставе и учења;
- 7) Уважавање искуства учења и знања која ученици стичу ван школе и њихово повезивање са садржајима наставе;
- 8) Развијање позитивног односа ученика према школи и учењу, као и подстицање интересовања за учење и образовање у току целог живота;
- 9) Коришћење позитивне повратне информације, похвале и награде као средства за мотивисање ученика;
- 10) Уважавање узрасних карактеристика у процесу психофизичког развоја обезбеђивањем услова за живот и рад у школи.

ПРИНЦИПИ, ЦИЉЕВИ, ЗАДАЦИ, ИСХОДИ И СТАНДАРДИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Општи циљ

Конкретизација и прилагођавање законом прописаних наставних планова и програма условима и ресурсима школе, као и информисање ученика, родитеља и локалне заједнице о образовним садржајима

Општи принципи образовања и васпитања

1. Једнакост и доступност остваривања права на образовање и васпитање заснованом на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације;
2. Усмереност образовања и васпитања на дете и ученика кроз разноврсне облике учења, наставе и оцењивања којима се излази у сусрет различитим потребама детета и ученика, развија мотивација за учење и подиже квалитет образовних постигнућа;
3. поштовање људских права и права сваког детета и ученика и уважавање људског достојанства; образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета и ученика;
4. висок квалитет образовања и васпитања за све; квалитетно и уравнотежено образовање и васпитање, засновано на тековинама и достигнућима савремене науке, примене достигнућа научних дисциплина важних за процес образовања и васпитања и прилагођених узрасним и личним образовним потребама сваког детета и ученика;
5. целоживотно учење, које укључује све облике учења и значи учествовање у различитим облицима образовних активности током живота, са циљем сталног унапређивања потребних личних, грађанских, друштвених и радних компетенција;
6. образовање и васпитање засновано на компетенцијама у складу са стратешким и функционалним оквиром за планирање и остваривање процеса образовања и васпитања, чиме се стварају услови и пружа подршка за развој свих компетенција;
7. професионалну етику и компетентност која подразумева високу стручност наставника, стручних сарадника, директора и секретара, стални професионални развој и висок ниво професионалне одговорности и етичности;
8. хоризонталну и вертикалну проходност којом се осигурава могућност да ученици током образовања промене врсте образовања (хоризонтална проходност) и могућност даљег образовања и стицања вишег нивоа образовања (вертикална проходност);
9. демократичност кроз укљученост свих учесника у систему образовања и васпитања у стварању и спровођењу образовних политика, поштујући потребе и права уз обавезе и одговорности;
10. аутономија установе кроз планирање и остваривање одговарајућих активности, програма и пројеката у циљу унапређивања квалитета образовања и васпитања поштујући специфичности установе и локалне средине;

У остваривању принципа, посебна пажња посвећује се:

1. сарадња са породицом, укључивањем родитеља односно другог законског заступника, рад успешног остваривања постављених циљева образовања и васпитања, локалном заједницом и широм друштвеном средином;
2. подршци преласка детета, односно ученика у следећи ниво образовања и васпитања и остваривању континуитета у образовању и васпитању;
3. идентификацији, праћењу и подстицању ученика са изузетним, односно посебним способностима (талентовани и даровити) уз обезбеђивање услова да, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ одговарајућим нивоима образовања и васпитања у установама;
4. могућности да деца и ученици са сметњама у развоју, инвалидитетом из осетљивих група, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања и васпитања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, деца и ученици са здравственим проблемима остварују право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења;

5. смањење стопе напуштања система образовања и васпитања, посебно лица из социјално угрожених категорија становништва и неразвијених подручја, лица са сметњама у развоју, инвалидитетом и других лица са специфичним тешкоћама у учењу и подршци њиховом поновном укључењу у систем, у складу са принципима инклузивног и интеркултуралног образовања и васпитања;
6. каријерном вођењу и саветовању запослених и ученика усмереном ка личном развоју појединца и напредовању у образовном и професионалном смислу;
7. остваривању права на образовања и укључивање у систем образовања и васпитања на различитим узрастима и нивоима, без угрожавања других права детета и других људских права;
8. сарадња са ученицима, ради успешног остваривања постављених циљева образовања и васпитања, као и остваривања одговарајућих активности, програма и пројеката у циљу унапређивања квалитета образовања и васпитања.

Основни циљеви образовања и васпитања

Основни циљеви образовања и васпитања су:

1. обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју детета, ученика;
2. обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој детета и ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
3. шири обухват деце предшколским васпитањем и образовањем и свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
4. развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важност сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
5. развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;
6. континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;
7. развијање компетенција за снажање и активно учешће у савременом друштву које се мења;
8. пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета, ученика у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
9. развијање кључних компетенција за целоживотно учење, међупредметних компетенција и стручних компетенција у складу са захтевима занимања, потребама тржишта рада и развојем савремене науке и технологије;
10. развој свести о себи, стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
11. оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота
12. развијање позитивних људских вредности;
13. развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
14. развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
15. развој и поштовање расне националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавања различитости;
16. развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17. повећање ефикасности употребне свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;
18. повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништа Републике Србије као државе засноване на знању;

Исходи образовања и васпитања

Исходи образовања и васпитања су јасни искази о томе шта се од ученика очекује да зна, разуме и да је способан да покаже, односно уради након завршеног одговарајућег нивоа образовања и васпитања.

Исходи образовања и васпитања су основа за планирање, праћење и вредновање образовања и васпитања.

Исходи образовања и васпитања представљају способност ученика да:

1. изрази и тумачи идеје, мисли, осећања, чињенице и ставове у усменој и писаној форми;
2. прикупља, анализира, организује и критички процењује информације;
3. користи српски језик, односно језик националне мањине и страни језик у зависности од културног наслеђа и средине, потреба и интересовања;
4. ефикасно и критички користи научна и технолошка знања, уз показивање одговорности према свом животу, животу других и животној средини;
5. ради ефикасно са другима као члан тима, групе, организације и заједнице;
6. зна како да учи;
7. уме да разликује чињенице од интерпретације;
8. примењује математичко мишљење и знање у циљу решавања низа проблема у свакодневним ситуацијама;
9. поуздано, критички и одговорно према себи и другима користи дигиталне технологије;
10. одговорно и ефикасно управља собом и својим активностима;
11. ефикасно и конструктивно учествује у свим облицима радног и друштвеног живота, поштује људска права и слободе, комуницира асертивно и ненасилно посебно у растућој разноликости друштва и решавању сукоба;
12. покреће и спремно прихвата промене, преузима одговорности и има предузетнички приступ и јасну оријентацију ка остваривању циљева и постизању успеха;
13. остварује идеје, планира и управља пројектима ради постизања циљева који доприносе личној афирмацији и развоју, друштвеној или привредној активности;
14. схвата свет као целину повезаних система и приликом решавања конкретних проблема разуме да нису изоловани;
15. има свест о сопственој култури и разноликости култура, уважава значај креативног изражавања идеја, искустава и осећања путем различитих медија, укључујући музику, књижевност, извођачке и визуелне уметности;

Остваривање исхода образовања и васпитања обезбеђује се укупним образовно-васпитним процесом на свим нивоима образовања и васпитања, кроз све облике, начине и садржаје рада.

Стандарди образовања и васпитања

Стандарди образовања и васпитања представљају скуп норми на основу којих се врши процена квалитета у систему образовања и васпитања и то:

1. стандардни образовних постигнућа ученика;
2. стандарди квалитета рада установе;
3. стандарди квалитета уџбеника;
4. стандарди компетенција наставника и васпитача и стручних сарадника;
5. стандарди компетенција директора;
6. стандарди компетенција секретара установе;
7. стандарди квалификација

САДРЖИНА ПРОГРАМА

Школски програм садржи:

1. циљеви школског програма
2. назив, врсту и трајање свих програма образовања и васпитања које школа остварује;
3. језик на коме се остварује програм;
4. план наставе и учења основног музичког образовања и васпитања
5. план наставе и учења средњег музичког образовања и васпитања за профил: музички извођач класичне музике
6. програм наставе и учења за припремни разред
7. програме обавезних предмета по разредима за основно музичко образовања и васпитање са начинима и поступцима за њихово остваривање;
8. обавезне и изборне предмете за профил музички извођач класичне музике по разредима;
9. факултативне наставне предмете, њихове програмске садржаје и активности којима се остварују;
10. начин остваривања школског програма;
11. начин прилагођавања школског програма према нивоу образовања и васпитања;
12. програм допунске, додатне и припремне наставе;
13. програм културних активности школе
14. програм заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања;
15. програм којим се развијају способности за решавање проблема, комуникација, тимски рад, самоиницијатива и подстицање предузетничког духа;
16. програм здравствене заштите;
17. програм социјалне заштите
18. програм заштите животне средине;
19. програм сарадње са локалном самоуправом;
20. програм сарадње са породицом;
21. програм екскурзија за средњу школу
22. програм професионалне оријентације, каријерног вођења и саветовања;
23. програм слободних активности и школског спорта
24. програм ваннаставних активности
25. програм рада школске нототеке
26. програм безбедности на раду.

Начела израде Школског програма

Школски програм је утемељен на начелима:

1. Усмереност на процесе и исходе учења
2. Заснованост на стандардима, уз системско праћење и процењивање квалитета програма
3. Уважавање узрасних карактеристика у процесу стицања знања и вештина; формирање ставова и усвајање вредности код ученика;
4. Хоризонталне и вертикалне повезаности у оквиру предмета и између различитих наставних предмета;
5. Поштовање индивидуалних разлика међу ученицима у погледу учења и брзине напредовања, као и могућности личног избора у слободним активностима;
6. Заснованости на партиципативним, кооперативним, активним и искуственим методама наставе и учења;
7. Уважавање искуства, учења и знања која ученици стичу ван школе и њихово повезивање са садржајима наставе;
8. Развијање позитивног односа ученика према школи и учењу, као и подстицању учениковог интересовања за учење и образовање у току целог живота;
9. Коришћење позитивне повратне информације, похвале и награде као средства за мотивисање ученика;
10. Уважавање узрасних карактеристика у процесу психофизичког развоја обезбеђивањем услова за живот и рад у школи.

ПЛАН И ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСНОВНО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Одсек за класичну музику – шестогодишње образовање и васпитање

	Први циклус						Други циклус					
	I разред		II разред		III разред		IV разред		V разред		VI разред	
	Фонд часова											
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	2	70	2	70	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33
Оркестар, хор, камерна музика	-	-	-	-	-	-	2	70	2	70	2	66
СВЕГА:	4	140	4	140	4	140	6	210	6	210	7	231

Одсек за класичну музику – четворогодишње образовање и васпитање

	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
Оркестар, хор, камерна музика	-	-	-	-	2	70	2	66
СВЕГА:	4	140	4	140	6	210	7	231

	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Соло певање	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
Упоредни клавир	1	35	1	35	1	35	1	33
СВЕГА:	5	175	5	175	5	175	6	198

Трајање програма

Основно музичко образовање и васпитање се остварује у трајању од 6 и 4 године у зависности од инструмента, у два образовна циклуса.

У оквиру шестогодишњег основног музичког образовања и васпитања, изучавају се следећи инструменти: виолина, виола, виолончело, гитара, клавир, хармоника, флаута, обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба и тромбон.

У оквиру четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања, изучавају се контрабас и соло певање. Поред наставе инструмента, односно певања, на Одсеку за класичну музику изучавају се и : солфеђо, теорија музике, оркестар, хор, камерна музика и упоредни клавир.

Организација наставе и учења.

Школа организује и програм наставе и учења за припремни разред, за ученике млађег узраста.

У први разред основне музичке школе за инструменте: виолина, виола, виолончело, гитара, харфа, клавир, хармоника, флаута, може да се упише ученик од 9 година и млађи.

У први разред основне музичке школе за инструменте: обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба, тромбон, туба, може да се упише ученик од 11 година и млађи.

У први разред основне музичке школе за соло певање, може да се упише: за женске гласове – ученик од 13 година и старији, а за мушке гласове ученик од 16 година и старији.

У први разред основне музичке школе може да се упише и ученик старији него што је прописано, уколико на пријемном испиту испољи изузетне музичке способности.

Програм наставе и учења у основној музичкој школи се изводи индивидуално (настава инструмента, соло певања и упоредног клавира) и групно (настава солфеђа, теорије музике, оркестра, хора и камерне музике).

Група у програму наставе и учења за припремни разред може да има од 12 до 16 ученика.

Група у програму наставе и учења за Солфеђо и Теорију музике може да има од 7 до 12 ученика. Оркестар од 12 до 30 ученика и Хор до 50 ученика. Када школа није у могућности да формира хор/оркестар, онда формира камерни ансамбл у групи до 12 ученика

Настава главног предмета – инструмента, односно соло певања траје у првом циклусу 30 минута, а у другом циклусу 45 минута. Час **упоредног клавира** за соло певање траје 45 минута.

Настава солфеђа, теорије музике, као и хора ,оркестра и камерне музике траје увек по 45 минута.

Настава оркестра је обавезна за ученике другог циклуса, који изучавају: виолину, виолу, виолончело, контрабас, хармонику, флауту, обоу, кларинет, саксофон, фагот, хорну, трубу и тромбон. Поред стандардних оркестарских састава, Школа може да формира и оркестре нестандартних састава у зависности од заступљености инструмената по врсти и годинама учења. Ученици инструмента који не свирају у оркестру обавезни су да похађају наставу хора.

Настава камерне музике организује се за ученике другог циклуса шестогодишњег и четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања у случају када школа није у могућности да формира велике ансамбле – хор и оркестар и у оквиру додатне наставе. За потребе јавне и културне делатности, могуће је повећати фонд часова оркестра и хора.

КЛАВИРСКА САРАДЊА – КОРЕПЕТИЦИЈА: Часови корепетиције у првом циклусу за гудачке и дуваче инструменте трају 15 минута недељно по ученику, а у другом циклусу 30 минута. Ученици првог циклуса соло певања наставу корепетиције имају 30 минута недељно по ученику, а другог циклуса 45 минута. Наставник корепетитор држи ученику наставу у присуству његовог наставника главног предмета и самостално као припрему.

Испити

У основној музичкој школи полажу се следећи испити:

1. пријемни	5. завршни
2. годишњи	6. испит за ниво знања првог циклуса
3. разредни	7. испит за ниво знања основне музичке школе
4. поправни	

Пријемни испит се полаже пре уписа у први разред, по правилу у јунском или августовском року. На пријемном испиту проверава се слух, ритам и музичка меморија. Ученици који су похађали програм припремног разреда, полажу пријемни испит.

Годишњи испит, односно завршни испит (за ученике завршних разреда) из солфеђа полажу ученици 3. и 6. разреда шестогодишњег и 2. и 4. разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања. Завршни испит из теорије музике полажу ученици 6. разреда шестогодишњег и 4. разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања. Годишњи испит, односно завршни испит (за ученике завршних разреда) из упоредног клавира, полажу ученици 2. и 4. разреда Соло певања.

Ученици који на годишњем испиту основног музичког образовања и васпитања добију негативну оцену из главног предмета понављају разред. Ученици који на годишњем испиту добију негативну оцену из неког од осталих предмета полажу поправни испит у августовском року. Ученици разреда у којима нема годишњег испита, оцењују се годишњом оценом.

Ученици који убрзано напредују полажу годишњи испит у три испитна рока, у јануарском, јунском и септембарском испитном року.

Разредни испит полажу ученици који у току школске године нису похађали више од трећине укупног броја часова, а утврди се да нису савладали садржај наставног програма за тај разред. Ученици такође полажу разредни испит из предмета из којег није одржано више од трећине часова утврђених наставним планом. Ученици који добију негативну оцену на разредном испиту полажу поправни испит, у августовском року, а ученици завршног разреда у јунском и августовском року.

Поправни испит полажу ученици са недовољном оценом из предмета из којег се не полаже годишњи испит и ученици са недовољном оценом на годишњем испиту из солфеђа, теорије музике и упоредног клавира.

Ученици са недовољном оценом на годишњем испиту из главног предмета не могу да полажу поправни испит. Ученик који има две недовољне закључне оцене полаже поправни испит у августовском року, а ученик завршног разреда у јунском и августовском.

СМОТРЕ: Смотре се организују у циљу провере знања и напредовања ученика у току на и на крају школске године према наставном плану и програму одговарајућег одсека и предмета и остварују се на основу школског програма. Смотре и обавезни јавни наступи не подлежу конвенционалном, нумеричком начину оцењивања. Њихова сврха је да омогући увид у процес учениковог развоја и напретка, као и стицања извођачког искуства. Школама се оставља могућност да у оквирима својих школских програма, пропишу неки други вид оцењивања (усмени или писмени коментар наставника или групе наставника чланова одговарајуће комисије).

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА:

1. Развијање музичких способности – слуха, осећаја за ритам, музичке меморије и музичке фантазије;
2. Упознавање ученика са грађом, акустичним својствима и изражајним могућностима одабраног инструмента/гласа;
3. Овладавање основном техником свирања, односно вокалном техником на одабраном инструменту/гласу;
4. Развијање вештине коришћења различитих елемената музичке изражајности (темпа, ритма, метра, динамике, агогике, артикулације) у стилском и емоционалном обликовању композиција;
5. Стицање искуства јавног наступања – самосталног и у ансамблу.
6. Развијање стваралачких способности, критичког мишљења мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
7. Развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
8. Развијање личног и националног идентитета кроз очување музичке традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културе баштине;
9. Оспособљавање за самостално учење и вежбање;
10. Усвајање правила понашања при слушању и извођењу музике.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

На путу остваривања циља и исхода је кључна улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе је брига не само о резултатима већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мреже појмова и повезује знање са практичном применом. Наставни програми су наставницима полазна основа и педагошком полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад, као и оквир за преиспитивање праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања и разговор са колегама.

ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД

Назив предмета: СОЛФЕЂО – ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД		
Циљ:	Циљ учења предмета Солфеђо у припремном разреду је да код ученика развије љубав према музици, слободу и способност да се изрази кроз музику чиме се ствара квалитетна основа за даљи наставак бављења музиком	
Разред:	Припремни	
Годишњи фонд часова:	70 часова	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– изводи покрете док слуша дечије и народне песме и примере из литературе; – изрази доживљај музике коју слуша цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – препозна различите инструменте и извођачке саставе, и разлику између вокалне и инструменталне музике; – наведе композиторе чију је музику имао прилике да слуша и заволи; – изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – пева по слуху песмице моделе; – опише својим речима доживљај музике у дуру и молу; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пише ноте различитог трајања и кључеве уз помоћ наставника; – препозна и изводи песмице различитом динамиком (јако и тихо); – препозна и изводи песмице различитог темпа (споро и брзо); – изводи ритам уз покрет; – уочи разлику између дводела и тродела; – прати своје певање уз помоћ ритмичког инструмента; – пева и препозна задате тонове и мотиве неутралним слогом; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; – прави музичке инструменте од различитих материјала; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике уз покрет. Слушање музике уз цртање. Елементи музичке писмености (препознавање кроз слушање). Музички Орфови инструменти, хор, оркестар и ансамбли. Вокална и инструментална музика. Дела различитих музичких жанрова примерени узрасту
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ МЕЛОДИКА, РИТАМ И МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Певање дечијих и народних песмица примереног садржаја и карактера, различитог тонског рода и песмица модела. Препознавање дурског и молског тонског рода. Развој музикалности. Музичка графомоторика: писање нотних вредности у линијском систему, писање виолинског и бас кључа. Основне ознаке за динамику (forte, piano). Основне ознаке за темпо (спор и брз). Препознавање нотних трајања у примеру. Покрет у функцији ритма. Извођење ритмичке пратње-Орфов инструментаријум (бубњићи, звечке, ...) и ручно израђени инструменти. Опажање и интонирање тонова и мотива неутралним слогом. Записивање нотних трајања: четвртине и осмине. Транспоноване песмица по слуху.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице. Ритмичка пратња дечијим музичким инструментима: звечке, фрулице, даире,...
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача
Јавни наступи: Јавни час – извођење научених песмица		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување преношења културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу и стицању знања и вештина. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји наставе припремног разреда су усмерени ка развоју интересовања и љубави према музици. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу

преношења и размене искустава и знања. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **Музика у функцији здравља:** Рана музичка едукација стимулише напреднији рад мождане функције и унапређује когнитивне способности детета. Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. **ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу), рад треба ефикасно организовати. Код најмлађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Настава у припремном разреду се састоји из неколико области/тема: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање, музичко стваралаштво, ритам и музички бонтон. Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају, оне чине нераскидиву свеобухватну целину. **СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ:** Активним слушањем музике ученици опажају елементе и облике уметничког дела, разликују инструменте и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште. Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији. Оно знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Цртањем и покретом током слушања музике, ученици преносе мисли и осећања развијајући креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком и на тај начин негује се квалитетна музичка публика. **МЕЛОДИКА:** Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији. Певају се музички модели, песме са текстом, мелодије различитих жанрова, српске народне песме, као и песме различитих националности. Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности. Примери се обрађују по слуху, наравно, уз помоћ наставника, и инструменталну пратњу. У припремном разреду ученици на задатим мотивима препознају смер кретања мелодије (навише–наниже), скокове или поступан покрет, динамичке контрасте (тихо–јако), темпо (брзо–споро), метричке разлике (дводелни и троделни метар). Осим опажањем, ове елементе ученици свладавају и интонирањем развијајући при том и музичку меморију. **МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО:** Музичким стваралаштвом, ученици се у припремној настави могу бавити мењањем мелодијских мотива, као и преобликовањем мелодије и ритма познатих песама као и креирањем бројалица на задати текст. Тиме се стварају нове, једноставне, јединствене креативне мелодијско ритмичке целине. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђени инструменти). Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност ученика, али и наставника. **Дидактичко-музичка игра** - Музичке игре су идеално средство спонтаног усвајања знања и вештина. Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. Кроз игру се подстиче али и развија природна радозналост детета, развијају се способности запажања и изражавања-памћење, говор, мишљење. Ј. А. Коменску наглашава важност игре у предшколском одгоју те истиче да ће и школа деци бити привлачнија ако се буде учило кроз игру. **Развој савремених технологија** - Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике (коришћењем асоцијативних слика, квизова, видео клипова, укрштених речи,...). **РИТАМ:** Ритам се развија кроз покрет и певање. На тај начин се подстиче активна настава која доприноси већој мотивацији и бољим резултатима. Ученик изражава свој доживљај музике, прати покретом песме и композиције: плескањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,... те при том опажа и усваја елементе ритма. **МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ:** Савладавањем основних музичких елемената писањем, цртањем и бојењем код ученика се подстиче развој музичке графомоторике (писање нота на линијама и у празнинама, писање виолинског и бас кључа,...) **МУЗИЧКИ БОНТОН:** Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Ученике треба подстицати да пажљиво слушају и коментаришу извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понашају на концертима и јавним наступима. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици. **ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** У припремном разреду ученици се не оцењују, али је наставник у обавези да води педагошку документацију и запажања о ученицима. Посебан изазов и уживање за ученике представља јавни наступ при чему се приказује пређени програм.

ШЕСТОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

(виолина, виола, виолончело)

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике виолине и начин добијања тона; – правилно стоји и држи инструмент и гудало; – изводи пицкато и основне потезе гудалом; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у првој позицији на свим жицама; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника - свира кратке и лаке песмице по слуху; – интонативно и ритмички правилно контролише и чита нотни текст; – примени основне елементе нотне писмености у	- свирају нотног текста у виолинском кључу – примени што богатију музичку фантазију коју је развио путем приче и игре са наставником у свирању; – користи различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Техника десне руке: – квалитет звука на празним жицама; – држање и вођење гудала по једној жици; – прелазак са жице на жицу; – основне динамичке различитости по једној жици; – расподела гудала. Основни потези: деташе, легато, маркато (2 и 4 нота на једно гудало).	Техника леве руке: – поставка прве позиције; – разлика степена и полустепена; – прва позиција, распореди прстију (полустепен 2-3 и 1-2 прст); – поставка прстију и упоређивање полустепена у односу на суседне жице. Једноставне вежбе за развој моторике прстију леве руке. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале са трозвуком у једној октави.	
ЛИТЕРАТУРА	– А. С. Шаљман: Бићу виолиниста (I свеска А) – К. Тахтачиев: Виолина 1 – Фортунатов: Млади виолиниста (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: Хрестоматија I–II разред	– Б. Ферара: Школа за виолину – Ј. Јорданова: Буквар за мале виолинисте – З. Мемедовић: Учим да свирам виолину – Д. Марковић: Почетна школа за виолину, I свеска	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– три дурске, односно молске скале са трозвучима; – двадесет вежбица, етида; – десет малих комада песмица		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	- једна једнооктавна скала са трозвучима (квинтакорд, сектакорд и квартсектакорд); - једна етида или комад - један комад или први став концертина		

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изражајно пева и свира песмице на виолини; – интонативно и ритмички правилно контролише и чита нотни текст; – примени основне елементе нотне писмености у свирању задатог нотног текста у виолинском кључу;	– самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – покаже самопоуздање у току јавног наступа; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака;	

	– примени ознаке за динамику и темпо; – пренесе музичку фантазију коју је развио у раду са наставником кроз свирање;	– уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Усавршавање технике свирања на виолини. Темпо (andante, moderato, allegro, presto...). Динамика (piano, mezzo piano, mezzoforte, forte, diminuendo, crescendo...). Техника десне руке: – квалитет звука кроз динамичке промене; – динамичко нијансирање; – јасна расподела гудала уз различите ритмичке јединице; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо...; – повезивање свих жица кроз потезе легата.	Потези: деташе, легато (4 и 8 нота на једно гудало), стакато, маркато и мартеле. Техника леве руке: – прва позиција, сви распореди прстију; – поставка првог прста уз пражих; – лака хроматика у првој позицији; – глисанда до III позиције на свим жицама; – поставка прстију у односу на суседне жице кроз легато потез (припрема за једноставне акорде). Вежбе за развој моторике прстију леве руке. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале са дурским или молским трозвучком кроз једну или 2 октаве у првој позицији
ЛИТЕРАТУРА	– Грегоријан: Скале – Х. Шрадик: Школа виолинске технике (I свеска) – „Изабране етиде” различитих аутора I–III разреда (издање Москва, „Музика”) – А. С. Шаљман: Бићу виолиниста (I свеска А) – К. Тахтачиев: Виолина 2	– Фортунатов: Млади виолиниста (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – Хрестоматија I–II разред и II–III разред – Б. Ферара: Школа за виолину – Ј. Јорданова: Буквар за мале виолинисте – Д. Марковић: Почетна школа за виолину, I и II свеска
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири дурске, односно молске једнооктавне или двооктавне скале са трозвучима – шест етида са различитом проблематиком – четири комада различитог карактера	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	– Једна једнооктавна или двооктавна скала са трозвучима; – Једна етида – Два комада различитог карактера или варијације или први став концерта (концертина)	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– свесно меморише нотни текст; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција са и без глисанда; – прати интонацију и коригује се; – примењује ознаке темпа, карактера, динамике и агогике; – користи вибрато на дужим нотама – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника	– самостално и свакодневно вежба – активно слуша часове и јавне наступе других ђака – уз помоћ одраслих користи и предности дигитализације; – учествује на јавним наступима у школи или ван ње; – прати музичку фразу у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Музичка меморија – неговање и развијање. Самостално вежбање – планирање и процедуре. Држање инструмента и гудала (контрола) Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Усавршавање технике свирања на виолин. Темпо (ларго, виваће, sforzando, глисандо, ритенуто, аћелерандо...) Технике десне руке: – вођење гудала на две жице истовремено, деташе; – увод у акорде наниже на три жице; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо	– Потези: деташе, легато (3, 4, 6, 8 нота на једно гудало), стакато, маркато, мартеле, спикато. Техника леве руке: – коришћење бар две различите позиције без прелаза; – почетне вежбе вибрата; – хроматика; – природни флажолети; – једноставни двозвучи са коришћењем једног прста и празних жица; – једноставни акорди на три жице; Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале са трозвучима (дурски или молски квинтакорд и квартсектакорд) у једној позицији, кроз једну или две октаве	

ЛИТЕРАТУРА	– Х. Шрадик: Школа виолинске технике (I свеска) – Грегоријан: Скале – А. С. Шаљман: Бићу виолиниста (I свеска Б) – К. Тахтачиев: Виолина 2 – Фортунатов: Млади виолиниста (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – Хрестоматија II – III разред – Б. Ферара: Школа за виолину – Т. Балашова – М. Кесељман: Изабране етиде (I свеска)	– Изабране етиде различитих аутора I–III разреда (издање Москва, „Музика“) – З. Багиров: Романса – Д. Кабалевики: Кловнови – Варијације (Н. Бакланова, Комаровски, Хендл) – А. Комаровски: Концертино Ге-дур (I став) – О. Ридинг: Кончертина ха-мол, Ге-дур (I став) – П. Николић: Концертино Ге-дур (I став)
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири скале кроз 2 октаве и разложено – шест етида са различитом проблематиком; – четири комада различитог карактера.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна двотактна дурска или молска скала са трозвучима (квинтакорд и квартсектакорд) са или без промене позиције – Једна етида – Два комада различитог карактера или варијације или први став концерта (кончертина)	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– самостално чита сложенији музички материјал; – брже меморише дужи нотни текст; – користи метроном приликом вежбања; – штимује се уз мању помоћ наставника; – примењује вибрато у свирању; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на	- техничку припремљеност и емоционални утицај; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака у школи и ван ње; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Слушање и интонација Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – неговање и развијање. Заједничко свирање (наставник–ученик, ученик–ученик). Развој извођачког апарата. Техника десне руке: – уједначеност звука кроз различите потезе; – свирање истовремено на две жице детахе и легато; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже). Потези: детахе, легато (3, 4, 6, 8, 9, 16 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато. Техника леве руке: – коришћење прве, друге треће и четврте позиције са	- прелазима; – вибрато; – хроматске скале у првој позицији; – разложене терце; – природни и вештачки флажолети; – једноставни двозвучи у првој позицији (сексте, терце, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у првој позицији. Скале и трозвучи Дурске и молске скале (4, 8, 16 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две октаве са прелазима; Дурски и молски трозвучи (квинтакорд, сектакорд и квартсектакорд – детахе и три легато) кроз две октаве са прелазима;	
ЛИТЕРАТУРА	– Х. Шрадик: Школа виолинске технике (I свеска) – Скале по избору наставника – А. С. Шаљман: Бићу виолиниста (II свеска) – К. Тахтачиев: Виолина 3 – Фортунатов: Млади виолиниста (II свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – Хрестоматија III–IV разред – Т. Балашова – М. Кесељман: Изабране етиде (II свеска)	– Волфарт: 60 етида, оп. 45 Кајзер: 36 етида, оп. 20 (I свеска) – А. Јаншинов: Преслица – Ђ. Б. Перголези: Арија – П. И. Чајковски: Стара песма – Бакланова: Сонатина Бедур – З. Фибих: Сонатина – А. Јаншинов: Концертино оп. 35 – Кихлер: Концертино у стилу Вивалдија, Дедур (I или II и III став)	

	– Изабране етиде различити аутори (II свеска), издање Москва, „Музика“ – J. Коњус: Мале етиде дуплих нота – Е. Џенкинсон: Игра	– А. Вивалди: Концерт Ге-дур (I став) – Ф. Зајц: Концерт бр. 1, 2 (I став)
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири скале кроз две октаве и разлагања; – осам етида са различитом проблематиком; – четири комада (или тема са варијацијама) различитог карактера. – први или други и трећи став концерта (или концертина) један или два става сонате	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна двооктавна дурска или молска скала са прелазима са дурским или молским трозвучи (квинтакорд, сектакорд, квартсектакорд) са прелазима; – Једна етида – Један комад; или једна етида различитог карактера од претходне – Први или други и трећи став концерта (концертина); или тема са варијацијама; или један или више ставова сонате.	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– самостално штимује свој инструмент; – самостално вежба и поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију ритам и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – истражује начине добијања чистог тона и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – испољи креативност у остварењу музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на	техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – користи првих пет позиција; – користи хармонски слух; – влада једноставнијом двозвучном и акордском техником у програму; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Музичка меморија – неговање и развијање. Камерно музицирање (наставник–ученик, ученик–ученик). Развој извођачког апарата и музичке фантазије кроз рад над одговарајућом литературом и композицијама сложенијих техничких захтева. Музичка меморија – неговање и развијање. Музички бонтон. Техника десне руке: – владање комплетним звуком на инструменту; – свирање двозвуча са једноставним прелазима како деташе тако и легато, стакато..; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже) у различитим позицијама. Потези: деташе, легато (3, 6, 9, 12, 4, 8,16,24 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато, сотије	Техника леве руке: – коришћење првих пет позиција са прелазима; – вибрато; – хроматске скале на све четири жице кроз позиције; – разложене терце; – коришћење природних и вештачких флажолета; – једноставни двозвучи у различитим позицијама (сексте, терце, октаве, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у различитим позицијама. Скале и трозвучи: Дурске и молске скале (4, 8, 16, 24 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две и три октаве са прелазима; Дурски и молски трозвучи (квинтакорд, сектакорд и квартсектакорд – деташе, три и шест легато) кроз две и три октаве са прелазима; Компликованије вежбе за развој моторике прстију леве руке у односу на претходни разред	
ЛИТЕРАТУРА	– Х. Шрадик: Школа виолинске технике (I свеска) – Скале по избору наставника – А. С. Шаљман: Бићу виолиниста (II свеска) – К. Тахтачиев: Виолина 4 – Фортунатов: Млади виолиниста (II свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов:	– J. Коњус: Мале етиде дуплих нота – Волфарт: 60 етида, оп. 45 – Кајзер: 36 етида, оп. 20 (II свеска) – Мазас: Етиде оп. 36, I свеска – Донт: Етиде оп. 37 – избор – Н. Рубинштајн: Преслица – Ђ. Б. Перголези: Сицилијана	

	Хрестоматија IV–V разред и V–VI разред – Т. Балашова – М. Кесељман: Изабране етиде (II свеска) – Изабране етиде различити аутори (II свеска), издање Москва, „Музика“	– А. Вивалди: Концерт а-мол (I став) – А. Комаровски: Концерт бр. 2 – Ш. Берио: Концерт а-мол
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две двооктавне дурске и молске скале са разлагањима са променом позиција – осам етида различите проблематике; – два комада различитог карактера; или варијације; – Први или други и трећи став концерта и један или два става сонате;	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна двооктавна дурска или молска скала са прелазима са дурским или молским трозвуци (квинтакорд, сектакорд, квартсектакорд) са прелазима; 2. Једна етида 3. Један комад; или једна етида различитог карактера од претходне 4. Први или други и трећи став концерта;	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– самостално штимује свој инструмент; – самостално вежба и поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију ритам и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи метроном приликом вежбања; – истражује начине добијања чистог тона; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – самостално чита нотни текст и примењује различите начине	- решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – користи првих седам позиција; – користи хармонски слух; – влада двозвучном и акордском техником у програму; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – активно слуша часове других ђака и примењује на себи искуства стечена на тај начин; – самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Слушање и интонација Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – неговање и развијање. Камерно музицирање (наставник–ученик, ученик–ученик). Развој извођачког апарата Техника десне руке: – владање комплетним звуком на инструменту; – свирање разложених двозвука у скали, деташе и легато; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже) у различитим позицијама. Потези: деташе, легато (3, 6, 9, 12, 4, 8, 16, 24 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато, сотије, рикоше. Техника леве руке: – коришћење првих седам позиција са прелазима;	– различите врсте вибрата; – хроматске скале на све четири жице кроз позиције; – коришћење природних и вештачких флажолета; – лака пицката левом руком; – једноставни двозвуци разложено или спојено у различитим позицијама (сексте, терце, октаве, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у различитим позицијама. Скале и трозвуци Дурске и молске скале (4, 8, 16, 24 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две и три октаве са прелазима; Дурски и молски трозвуци (квинтакорд, сектакорд и квартсектакорд – деташе, три и шест легато) кроз две и три октаве са прелазима; Сложеније вежбе за развој моторике прстију леве руке у односу на претходни разред	
ЛИТЕРАТУРА	– Х. Шрадик: Школа виолинске технике (I свеска) – Скале по избору наставника – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – Фортунатов: Млади виолиниста (III свеска) – Хрестоматија IV–V разред и V–VI разред	– Мазас: Етиде оп. 36, I свеска – Донт: Етиде оп. 37 – избор – Р. Кројцер: почетне етиде – Ш. Данкл: Варијације – А. Вивалди: Концерт а-мол (II и III став) – Ј. Б. Аколај: Концерт а-мол	

	– Т. Балашова – М. Кесељман: Изабране етиде (II свеска) – Изабране етиде различити аутори (III свеска), издање Москва, Музика – Ј. Коњус: Мале етиде дуплих нота – Волфарт: 60 етида, оп. 45 Кајзер: 36 етида, оп. 20 (II свеска)	– Ш. Берио: Балетске сцене – А. Комаровски: Концерт е-мол – Ј. С. Бах: Концерт а-мол – Г. Б. Виоти: Концерт оп. 23 – Д. Кабалевски: Омладински концерт
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две треоктавне дурске или молске скале са разлагањима; – шест етида различите проблематике; – два комада различитог карактера; или варијације; – Први или други и трећи став концерта и два или сви ставови сонате	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ/ПРОГРАМ СМОТРИ:	1. Једна скала кроз три октаве са разлагањима; 2. Две етиде са различитом проблематиком; 3. Један комад; 4. Први или други и трећи став концерта;	

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Четврти
Циљ:	Циљ учења предмета Виола је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – повеже стечено знање из основа муз. писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – следи правилну примену процедура које се примењују у стицању технике десне руке;	– комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – коригује интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике виоле као инструмента. Адаптирање и прилагођавање технике приликом промене инструмента (прелазак са виолине на виолу). Читање нотног материјала писаног у алт кључу. Вежбање уз метроном. Ознаке темпа, агогике, динамике, карактера музичког дела. Процедуре за самостално вежбање. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...) Заједничко свирање (наставник – ученик; ученик – ученик) Правила понашања.		
ЛИТЕРАТУРА	Школе – Грегоријан: Скале – А. Б. Бруни: Школа и етиде за виолу – М. Франк: Етиде за виолу – Х. Шрадик: I свеска – О. Шевчик: Оп.1, I свеска – Волфарт: Етиде Комади – С. Григ: Албум за младе виолисте, – Хрестоматија за виолу (збирка комада за виолу, издање Москва)	Концерти – Г. Ф. Телеман: Концерт Ге-дур – А. Вивакди: Концерт Це-дур – Концерти и концертина за виолину (транскрипција) у алт кључу, одговарајућег нивоа И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 3 двооктавне лествице са променом позиција, са трозвучима и потезима; – 6 етида; – 3 комада; – 1 концерт или концертно одговарајуће техничке тежине.		

ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	Једна двооктавна лествица са променом позиције, са трозвучима и потезима Једна етида Један комад Концерт или концертино (I или II III став)

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – повеже стечено знање из основа муз. писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – истражује начине добијања чистог тона и коригује интонацију у току свирања; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално вежба поштујући процедуру; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Техника десне руке: спикато, сотије, комбиновани потези. Техника леве руке: двозвучи, V и VI позиција, трилери. Развој музичке фантазије. Музичка фраза – елементи и обликовање. Примена знања из музичке теорије у читању и свирању музичких дела. Процедуре за самостално вежбање. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...). Заједничко свирање (наставник – ученик; ученик – ученик). Правила понашања		
ЛИТЕРАТУРА	Школе – А. Б. Бруни: Школа и етиде за виолу – Х. Сит: Школа за виолу (Петерс) – М. Франк: Етиде за виолу – Х. Е. Каизер: Етиде за виолу – Х. Шрадиг: I свеска – избор – О. Шевчик: Оп. 1 и 2, прва свеска – А. Ниенски : I свеска (Софија, наука и искуство, 1956) Комади – С. Гргић: Албум за младе виолисте	– Хрестоматија за виолу (збирка комада, „Москва“) Велике форме – Г.Ф. Телеман: Соната А-дур – Г.Ф. Телеман: Концерт Ге-дур – Ц.Ф. Зелтер: Концерт Ес-дур – А. Вивалди: Концерт Це-дур и а-мол (транскрипција за виолу) И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Три двооктавне (или трооктавне) лествице са трозвучима и потезима – Шест етида – Три комада – Концерт или концертино, барокна соната		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	Једна двооктавна (или трооктавна) лествица са трозвучима и потезима Једна етида Један комад Један концерт I или II и III став		

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – користи различите приступе у решавању проблема поделе гудала; – контролише интонацију у току свирања; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Техничке процедуре за десну и леву руку. Увод у анализу облика и примена знања у делима која се изводе. Развој музичке фантазије и индивидуалности кроз анализу и интерпретацију задатог дела. Ознаке темпа, динамике, карактера у вези са репертоаром који се изводи. Техника свесног меморисања. Вежбање – важност и процедуре. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...) Правила понашања.	
ЛИТЕРАТУРА	Скале и трозвучи К. Флеш, Грегоријан Школе – А. Б. Бруни: Школа и етиде – А. Ниенски: I свеска (Наука и искуство, Софија, 1956) – Р. Кројцер: Етиде – Ф. Мазас: I свеска – О. Шевчик: Оп.3, 8 и 9 Х. Шрадик: Свеска бр. 1 – Г. Безруков - К. Ознобишев: Основи технике свирања на виоли Комади – С. Гргић: Албум за младе виолисте – М. Ререр: Романса – К. М. Вебер: Серенада	– Ј. Бенда: Граве – К. Димитреску: Сеоски плес – Хрестоматија за виолу (збирка комада, издање Москва) – Сузуки: Свеска бр.6 – Ф. Шуберт: Балада Велике форме – И. Хандошкин: Концерт – Г. Ф.Телеман: Концерт Ге- дур – Ц. Ф. Зелтер: Концерт Ес- дур – Г. Ф. Хендл: Концерт ха-мол – Б. Марчело: Соната Це-дур и Ге-дур. И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Четири треоктавне лествице са трозвучима, четворозвучима и двозвучима – Шест етида – Три комада – Две велике форме (Концерт, барокна соната)	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	Треоктавна лествица са потезима, двозвучима, трозвучима и четворозвучима 1. Једна етида 2. Један комад 3. Концерт I или II и III став или соната у целини	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике виолончела и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент и гудало; – изводи основне потезе и пицкато; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном ставу у првој и четвртој позицији; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу;	– препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање... – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Техника десне руке: – држање и вођење гудала; – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо... Основни потези: деташе и легато.	Поставка леве руке. Техника леве руке: – уски став, прва и четврта позиција – широки став, прва позиција Скале и трозвучи: Це, Ге, Де и Еф-дур у једној октави. Це-дур кроз две октаве. Ге-дур кроз две октаве Вежбе за развој моторике прстију леве руке.	

ЛИТЕРАТУРА	– М. Симић: Избор етида за I годину – И. Мардеровски: Први часови виолончела – Сато: Чело школа, I свеска – Ф. Антал: Прва свеска	– Гардијан: Школа за виолончело, I свеска – Пејшик: Абецеда виолончела – Хрестоматија I–IV разреда
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 5 етида различитог типа технике – 5 кратких комада – 2 лествице	
ПРОГРАМ СМОТРЕ: на крају шк. год.	1. Једна лествица 2. Једна етида 3. Један комад по слободном избору	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	- правилно седи и држи инструмент и гудало; - изводи основне потезе и пицicato; - самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном и отвореном ставу у првој и четвртој позицији; - изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; - контролише квалитет тона у току свирања - примени основне елементе нотне писмености и основне ознаке за темпо, динамику, понављање у свирању;	- течно чита нотни текст у вас кључу; - примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; - свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; - учествује на јавним наступима у школи и ван ње; - испољи самопоуздање у току јавног наступа; - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Начин добијања тона. Вежбе за прецизност и флексибилност леве и десне руке. Композиције различитог карактера. Техника десне руке: - држање и вођење гудала; - расподела гудала; - квалитет тона; - место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо. - вођење гудала при промени позиције	Основни потези: деташе, легато и стакато Техника леве руке: - уски став, прва и четврта позиција; - широки став, прва и четврта позиција; - вежбе за прелаз из једне у другу позицију, са и без глисанда. Музички бонтон. Скале и трозвучи: Це, А, Ес, Бе, Ге, Де и Еф-дур кроз 2 октаве Вежбе за развој моторике прстију леве руке	
ЛИТЕРАТУРА	– И. Мардеровски: Избор етида – Сато: Чело школа II свеска – Р. Мац: 25 етида – Ф. Антал: II свеска – Гардијан: II свеска – Хрестоматија	– С. Ли: 40 лаких етида – А. Вивалди: Кончертино Це-дур – Бревал: Кончертино Де-дур – Волчков: Варијације – Сузуки: Чело школа бр.2	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 4 лествице – 10 кратких етида са применом основних потеза и ритмичких фигура – 10 кратких песмица уз пратњу клавира		
ПРОГРАМ СМОТРЕ: на крају шк. год.	– једна лествица са трозвуком – једна етида – две композиције по слободном избору		

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно седи и држи инструмент и гудало; – изводи основне потезе и ритмичке фигуре; – самостално поставља леву руку у II и III позицији; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција са и без глисанда; – прати интонацију и коригује се;	– примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	

	– изводи правилно техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – користи вибрато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и течно чита нотни текст у бас кључу; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање...;	– испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално и свакодневно вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Контрола држања гудала. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Музичка меморија - неговање и развијање. Техника десне руке: – расподела гудала; – брзина гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато и пунктирани ритам;	– прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала; Техника леве руке: – II и III позиција – уски и широки став и увођење у полупозицију; – вибрато. Музички бонтон. Скале и трозвучи Скале, трозвучи и разложене терце. Вежбе за развој моторике прстију леве руке (Косман и Фејер)
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – И. Мардеровски: избор етида – С. Ли: 40 лаких етида – Ф. Антал: Хрестоматија, III свеска – Ф. Доцауер: 113 етида Кончертина и концерти: – А. Вивалди: Це-дур	– Бревал: Це-дур, Де-дур Сонате: – Ромберг: е-мол, Еф-дур – Хук: Ге-дур Друга литература по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 4 лествице – 8 етида различитог карактера – 3 комада уз пратњу клавира – кончертино или концерт, соната или сонатина, варијације	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Скала са трозвуком и потезима (најмање 3 потеза) Две етиде различитог карактера Комад са клавиром, I или II и III став кончертина, концерта, сонате, сонатине, варијација	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– следи правила у примени процедура у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – штимује се уз мању помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	– пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Штимовање. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – врсте и развијање. Читање с листа. Заједничко свирање (наставник–ученик, ученик–ученик).	– место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато и пунктирани ритам ,мартеле; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – полу позиција, II и III позиција – уски и широки став; – вибрато.	

	Музички бонтон. Развој извођачког апарата Техника десне руке: – расподела гудала;	Скале и трозвуци Скале, трозвуци, потези, разложене терце, Косман трилер вежбе
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Симић: IV свеска – Ф. Антал: IV свеска – И. Мардеровски: Избор етида – Ф. Доцаур: 113 етида – Хрестоматија – С. Ли: Мелодијске етиде	Кончертина, концерти Бревал: Еф-дур или Ге-дур или А-дур; Бодио: Це-дур Сонате/варијације А. Вивалди: е-мол или а-мол; Јордан: Варијације а-мол
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – осам етида различитог карактера; – три комада уз пратњу клавира; – кончертино/концерт или соната/сонатина или варијације	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Скала са трозвуком и потезима (до 5 потеза). 2. Две етиде различитог карактера. 3. Комад са клавиром, I или II и III став кончертина, концерта, сонате, сонатине, варијације, или два става барокне сонате (изводи се напамет).	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО		Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – штимује се уз мању помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;		– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – самостално вежба поштујући процедуру; – истражује начине добијања чистог тона уз помоћ наставника или самостално; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације.	
САДРЖАЈИ:	Развој извођачког апарата радом на композицијама сложенијих техничких захтева. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија - неговање и развијање. Читање с листа. Заједничко свирање (наставник – ученик, ученик – ученик). Музички бонтон Техника десне руке: – расподела гудала;		– место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, портато ,мартеле и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – полу позиција, II и III позиција – уски и широки став и увођење у палац позицију; – вибрато. Скале, трозвуци, техничке вежбе Скале, трозвуци, потези, разложене терце Косман трилер вежбе. Штаркер: Вежбе за леву руку. Шевчик: 40 варијација за десну руку.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Симић: IV свеска – Ф. Антал: IV свеска – И. Мардеровски: Избор етида – Ф. Доцауер: 113 етида – Хрестоматија – С. Ли: Мелодијске етиде		Кончертина, концерти Бревал: Еф-дур или Ге-дур или А-дур; Бодио: Це-дур Сонате/варијације А. Вивалди: е-мол или а-мол; Јордан: Варијације а-мол	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године			

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– шест етида различитог карактера; – два комада уз пратњу клавира; – концертино или концерт, соната или сонатина, варијације.
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Скала – дурска или молска, трозвучи, потези; 2. Једна етида; 3. Комад уз пратњу клавира; 4. Два става барокне сонате или концертино, концерт I или II и III став, или варијације или соната или сонатина. (изводи се напамет)

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	- поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; - контролише интонацију и квалитет тона при промени позиције и коригује се; - самостално се штимује; - повеже стено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; - користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; - користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; - самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; -учествује на јавним наступима у школи и ван ње	– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – самостално вежба поштујући процедуру; – истражује начине добијања чистог тона уз помоћ наставника или самостално; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације.	
САДРЖАЈИ:	Развој извођачког апарата радом на композицијама сложенијих техничких захтева. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија - неговање и развијање. Припрема за јавни наступ Читање с листа и заједничко музицирање Музички бонтон Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо.;	– основни потези и ритмичке фигуре: детахе, легато, стакато, портато ,мартеле и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Скале, трозвучи, техничке вежбе Скале, трозвучи, потези, разложене терце у обиму од три октаве Косман трилер вежбе. Штаркер: Вежбе за леву руку. Шевчик: 40 варијација за десну руку Р. Мац: Основи палчаника.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Ф. Антал: VI свеска – И. Мардеровски: Избор етида – Ф. Доцауер: 113 етида – Ј.Мерк: Хрестоматија, етиде – С. Ли: Мелодијске етиде – Ф. Грицмахер: I свеска етида – А. Франком: 12 етида Концертина, концерти: – Бревал: Де-дур или Ге-дур; Бодио: Це-дур; - Зокарини: де-мол;	– Вивалди: Де-дур; – Кленгел: Це-дур, Ге-дур или а- мол; – Штамиц: Це-дур; – Нелк: Де-дур, – Голтерман: Ге- дур. Сонате и свите: – Вивалди: Еф-дур или Де-дур; Марчело: Ге-дур; – Самартини: Ге-дур; – Дипор: Ге-дур; – Ванхал: Варијације Це-дур – Ј. С. Бах: Соло свита, бр. 1,Ге-дур	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– скала једна молска једна дурска са потезима и трозвучима; – до шест етида различитог карактера; – композиција уз пратњу клавира (концертино или концерт, соната или сонатина, варијације, комад).		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– скала – дурска или молска кроз три октаве, трозвучи, потези; – две етиде или једна етида и Бах један став свите; – барокна соната, два става или концертино или концерт – I или II и III став, или варијације, или соната, или сонатина. (изводи се напамет)		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ВИОЛИНА, ВИОЛА, ВИОЛОНЧЕЛО

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **Музика у функцији здравља и музички бонтон:** На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дужу задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара (аналитичким просвиравањем или, евентуално, припремањем за извођење на подијуму), преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе гудачких инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Када је реч о десној руци контрабаса треба обратити пажњу да без обзира на стил држања гудала, природно функционисање прстију, зглоба и шаке морају бити у природној равнотежи. Код свих гудачких инструмената честа је појава тзв. слабих прстију, лабавих зглобова и слично. У тој ситуацији потребно је радити вежбе за јачање слабе мускулатуре руку. Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају. Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из

тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ

(гитара)

Назив предмета:	ГИТАРА		Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– именује делове гитаре и опише својим речима начин добијања тона; – демонстрира како се правилно седи и како се држи гитара; – наведе тонове празних жица на гитари и називе прстију десне руке; – изводи апојандо технику свирања десне руке; – самостално поставља прсте леве руке на врат гитаре у првој позицији; – изводи тирандо технику свирања десне руке; – разликује гласно и тихо свирање, као и споро и брзо свирање;		– користи истовремено прсте леве и десне руке; – пева мелодије које свира; – свира двоглас, мелодија уз пратњу баса; – примењује елементе нотне писмености у свирању; – самостално свира кратке композиције напамет; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Делови инструмента и начин добијања тона. Правилно седење и држање инструмента. Празне жице и тонови ми, си, сол, ре, ла, ми. Називи прстију десне руке. Основни елементи нотне писмености – трајање нота. Апојандо техника свирања десне руке – свирање са наслоном.		Тирандо техника свирања десне руке- чупкање. Ознаке за прсторед десне руке. Ознаке за прсторед леве руке. Техника леве руке – прва позиција. Двоглас, истовремено коришћење палца и прста. Извођење основне динамике (форте и пијано). Свирање у дуу... (наставник– ученик или два ученика). Музички бонтон.	
ЛИТЕРАТУРА	– Ј. Јовичић: Школа за гитару, I део – Ј. Јовичић: Почетница за гитару – М.Ђулијани: Техничке вежбе – Хуберт Кепел: Техничке вежбе – В. Андре: Збирка композиција за гитару		– Едо Ђуга: избор композиција – Вера Огризовић: Збирка композиција Мој први концерт Шири литература по избору наставника, а у складу са програмом	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године			
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице у првој позицији; – четири етиде; – три комада;			
ПРОГРАМ СМОТРЕ: На крају шк. год.	1. Једна лествица; 2. Једна етида или краћа композиција одређених техничких захтева; 3. Две композиције по слободном избору.			

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно седи и држи гитару; – чита ноте на свим жицама, закључно са петом позицијом - самостално или уз помоћ наставника; – разликује ознаке за прсторед, празне жице и римске бројеве за поља; – користи обе технике свирања у десној руци, апојандо, тирандо;	– примењује елементе нотне писмености у свирању; – демонстрира најједноставнију промену боје; – примењује основне смернице за извођење малог баре хвата уз помоћ наставника; – самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног свирања; – демонстрира правилан начин вежбања;	

	– чита нови нотни текст, уз помоћ наставника и проналази тонове задате композиције; – обликује једноставну музичку фразу на нивоу захтева;	– свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Примена нотне писмености на гитари. Технике свирања у десној руци – тирандо и апојандо. Поставка малог баре хвата. Ознаке прстореда – читање и примена. Динамика (форте, фортисимо, пијано, пијанисимо).	Боја тона (ординаре, тасто, понтичело). Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале
ЛИТЕРАТУРА	– Ј. Јовичић: Школа за гитару, I и II део – Вера Огризовић: Збирка композиција Мој први концерт – В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару – Х. Сагрерас: Лекције за гитару – Хуберт Кепел: Техничке вежбе	– М. Ђулијани: Техничке вежбе – Едо Ђуга: избор композиција Шири литература по избору наставника, а у складу са захтевима програма.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице у првој позицији; – четири етиде; – три комада.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Две композиције, по слободном избору.	

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно седи и држи гитару; – препозна све ноте на свим жицама, закључно са седмом позицијом самостално или уз помоћ наставника; – уз помоћ наставника чита нови нотни текст, проналази тонове задате композиције; – примењује задати прсторед; – примени основне смернице за правилно извођење вибрата; – изводи тирандо у једноставним акордским разлагањима уз већу стабилност десне руке; – уз помоћ наставника препозна и издвоји главну мелодију помоћу различите динамике и врсте удара;	– самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног свирања; – примени знања о елементата музичке форме у интерпретацији композиције; – демонстрира правилан начин вежбања; – уз помоћ наставника тежи за постизањем музичког израза уз употребу динамике и боје тона; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за четврту, пету и седму позицију. Техника вибрата. Усавршавање технике десне руке, тирандо. Елементи музичке форме- двотакт, мотив. Динамика – форте, фортисимо, пијано, пијанисимо. Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика)	Музички бонтон Скале и трозвучи Двооктавне скале – промена позиције и рада на ритмичким варијантама Лествични интервали	
ЛИТЕРАТУРА	– Ј. Јовичић: Школа за гитару, II део – Х. Сагрерас: Лекције за гитару – М. Ђулијани: Техничке вежбе – Хуберт Кепел: Техничке вежбе – В. Андре: Збирка композиција за гитару	– Д. Богдановић: Шест дечјих комада – Едо Ђуга: избор композиција – Вера Огризовић: Свирајте Баха Шири литература по избору наставника, а у складу са програмом	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице – четири етиде; – три комада.		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада		

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– чита ноте закључно са деветом позицијом уз помоћ наставника или самостално; – чита са листа једноставне композиције; – примени легато у свирању; – изводи једноставне украсе, горњи и доњи предудар; – примени основне смернице за правилно извођење великог баре хвата; – свира техником арпеђа; – уз помоћ наставника користи ознаке за агогику и карактер у композицијама које изводи; – демонстрира правилан начин вежбања;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – уз помоћ наставника тежи за постизањем музичког израза уз употребу артикулације, динамике и боје; – примењује елементе полифоније у извођењу; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Девета позиција. Упознавање са украсима. Вежбе за легато технику. Усавршавање арпеђа. Увођење у поставку великог баре хвата. Анализа композиције (назив и врста, облик, темпо, карактер). Музички израз.	Ознаке: карактер, динамика, агогика. Увод у полифонију. Читање с листа. Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Музички бонтон. Скале и трозвучи Скале кроз две октаве	
ЛИТЕРАТУРА	– Ј. Јовичић: Школа за гитару, II део – Х. Сагрерас: Лекције за гитару – В. Андре: Збирка композиција за гитару – Д. Богдановић: Шест дечјих комада – Едо Ђуга: избор композиција – М. Ђулијани: 120 арпеђа, оп. 1 – Хуберт Кепел: Техничке вежбе	– Вера Огризовић: Свирајте Баха – Ј. Дауленд: Лаки комади – Ј. А. Логи: Партита – Ф. Сор: Етиде, оп.31/I и II Шири литература по избору наставника, а у складу са програмом	
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – четири етиде; – три комада;		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада – један полифони		

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај;	– чита са листа; – самостално вежба поштујући процедуру; – примењује основне елементе полифоније у свирању; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Техничке вежбе за усавршавање легато технике, арпеђа, баре хвата. Веза између анализе облика и интерпретације дела. Музичко фразурање. Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика)	Полифоне композиције – приступ и реализација. Читање с листа. Музички бонтон. Скале и трозвучи Скале кроз три октаве промена позиције, скокови за леву руку.	
ЛИТЕРАТУРА	Проширивање репертоара ренесансним, барокним или модерним композицијама уз упознавање са карактеристикама стила. – Ј. Јовичић: Школа за гитару, II део – Х. Сагрерас: Лекције за гитару – В. Андре: Збирка композиција за гитару – Герхард Швертбергер: Збирка композиција – Едо Ђуга: избор композиција	– М. Ђулијани: 120 арпеђа, оп.1 – Хуберт Кепел: Техничке вежбе – Вера Огризовић: Свирајте Баха – Ј. Дауленд: Лаки комади – Ј.А. Логи: Партита – Ф. Сор: Етиде, оп.31/I и II Шири литература по избору наставника, а у складу са програмом.	

ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две лествице кроз три октаве; – четири етиде; – три комада.
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада – један полифони

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– чита ноте до дванаестог поља; – наштима гитару по слуху; – изводи природне флажолете, трилере, украсе; – изводи вештачке флажолете и пицicato; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај;	– самостално вежба поштујући процедуру; – примењује основне елементе полифоније у свирању; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – меморише дужи нотни текст; – чита са листа; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Тонови до XII поља. Природни и вештачки флажолети, трилери, украси, пицicato. Техничке вежбе: усавршавање легато технике, арпежа, баре хвата. Анализа облика и интерпретација дела – сонатни облик. Музичко фразирање. Полифоне композиције – приступ и реализација.	Штимовање. Меморисање нотног текста. Полифона композиција Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Читање са листа. Скале и трозвучи Скале кроз три октаве Промена позиције, скокови за леву руку.	
ЛИТЕРАТУРА	Проширивање репертоара ренесансним, барокним или модерним композицијама уз упознавање карактеристика стила. – Ј. Јовичић: Композиције на фолклорне теме Балкана и Шпаније – В. Андре: Збирка композиција за гитару – Ф. Карули: Сонате	– М. Ђулијани: Сонатине – Ф. Сор и Сеговија: 20 етида – Вера Огризовић: Свирајте Баха – Едо Ђута: избор композиција – Хуберт Кепел: техничке вежбе Шири литература по избору наставника, а у складу са програмом	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две лествице кроз три октаве; – две етиде; – два комада;		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна трооктавна лествица 2. Једна етида; 3. Један став сонатине или сонате, свите или варијације 4. Један комад		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ГИТАРА

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко

свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **Музика у функцији здравља и музички бонтон:** На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Музички материјал који се обрађује обухвата различите композиције, почев од најједноставнијих вежби (празне жице), па све до развијенијих цикличних и полифоних форми. Скале, вежбе или етиде морају бити саставни део сваког часа. Највећу важност у свирању техничких вежби треба дати развојности и правилној ритмизацији, па тек потом лепоти тона и брзини. Полифонија има задатак да развија музичку интелигенцију, меморију, да побољша слушне способности и развије осећај за стил. Разноврстан избор комада подстаћи ће машту, осећајност и темперамент. Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању. Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учесће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА

(клавир, хармоника)

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70

ИСХОДИ:	– опише својим речима делове клавира и начин добијања тона на клавиру; – правилно седи за клавиrom; – изражајно пева, а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – опише својим речима појмове канон, имитација;	– примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу музике; – користи уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука.
САДРЖАЈИ:	Положај за клавиром. Поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Неговање музичке меморије. Привикавање ученика на самоконтролу звука и схватање музичког облика. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Вежбе за гипкост зглоба (свирање интервала). Динамичке ознаке: пијано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: анданте, модерато, алегро. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања.	Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остале ознаке на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола звука. Полифонија – канон, имитација. Скале и трозвуци Дурске скале по квинтном круту (почевши од тона ЦЕ) до четири повисилице у размаку једне октаве, у четвртинама, у паралелном и супротном смеру од истог тона. Дурски трозвук разложено и истовремено – основни положај и два обртаја трогласно у четвртинама.
ЛИТЕРАТУРА	– Једна од почетних школа за клавир – Томсон, Јела Кршић, Николајев – Бајер: Школа за клавир – од вежбе 85 и даље – Диверноа: Етиде оп. 76 – основне вежбе за клавир – Черни: Оп. 599, оп. 139, I свеска – Гњесина: Клавирска абецеда, избор	– Лешхорн: Мелодичне етиде оп. 192, избор – М. Лили Петровић Школица за клавир Ниво А и Б – М. Лили Петровић Увођење у музику и свирање на клавиру са професором – А. Артабаљевскаја Први сусрет са музиком – И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и трозвуци по програму – 35 композиција – вежбе, етиде и разни комади.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ: На крају шк. год.	1. Једна лествица по избору; 2. Једна етида или композиција виртуозних извођачких захтева; 3. Две композиције различитог карактера. Смотра на крају године не подлеже нумеричком начину оцењивања.	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – опише својим речима и одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима једноставније фактуре; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела;	– самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – свира са наставником или другим учеником дела за клавир четвороручно; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Технички и музички захтеви Повезивање прстоређних група навише и наниже (развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида). Вежбе за гпкост зглоба шаке кроз свирање интервала. Вежбе за легато свирање. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти.	Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. Свирање четвороручно. Скале и трозвучи Молске скале по квинтном кругу до четири повисилице (почевши од тона А) у осминама у размаку две октаве, паралелно. Трозвучи, разложено и истовремено, у размаку две октаве – завршетак секстакордом.
ЛИТЕРАТУРА	– Јела Кршић: Клавирска читанка за други разред – М. Лили Петровић Школица за клавир Ниво Ц – М. Лили Петровић Канон за почетнике – Диверноа: Оп. 176 – Лемоан: Дечије етиде оп. 37 – Ђесина: Мале етиде, I део – Беренс: Оп. 70 – Черни: Оп. 139, 24 етиде – М. Живковић: Међумурје мало, Текла вода Карашица – Лаковицкаја: Редакција зборника полифоних композиција (Хендл, Корели, Кригер и други) – Ј. С. Бах: Мале композиције, избор лакших – Хендл: Избор композиција у редакцији Јеле Кршић – Избор сонатина: Ванхал, Хаслингер, Плејел, Бетовен, Хор, Рајнеке. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – З. Христић: Тачкице; – Р. Петровић: Игра, Украјинска игра ; – С. Хофман: Две басне – Б. Предић: Прича моје лутке ;– М. Тајчевић: За мале	– В. Миланковић: Дечје приче, 25 мијатура за I и II раз. – Избор лакших композиција (Просвета, Београд) – Шуман: Оп. 68 – Гречанинов: Оп. 99 – Гедике: Оп. 36 – Гурлит: Оп. 82 – Раули: Оп. 36 и 37 – Б. Барток: За децу – Клавирска музика за почетнике, Микрокосмос I, избор – Мајкапар: 24 лаке композиције оп. 16 – Кабалевски: Оп. 30 – Скот: Кутија играчака – И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за свирање четвороручно – Избор из Почетне школе Јеле Кршић. – Избор из школа Николајева и Соколова. – Дијабели: Мелодијске вежбе оп. 149 – Дијабели: Сонатине оп. 24 – Дијабели: Оп. 163 – И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно 5 виртуозног карактера (етиде или композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – Два става из различитих сонатина (сонате) или један став сонатине (сонате) и варијације.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају првог полугодишта: 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред	
ПРОГРАМ СМОТРЕ: на крају шк. год.	1. Једна етида или композиција виртуозних извођачких захтева; 2. Две композиције по слободном избору.	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – негује културу тона; – објасни својим речима значења термина музичке форме и конструкције дела;	– свира двоухвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – препознаје музичке елементе у свирању других клавириста; – свира у дуу са наставником или са другим учеником.	

САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Даљи рад на техници зглоба кроз свирање интервала до квинте. Техничке вежбе са ритмичким варијантама и хроматским транспозицијама. Шире нијансирање у динамици, истицање мелодије и диференцирање десне и леве руке. Детаљнија анализа облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Шире упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двоухвата, истицање гласова, динамизирање деоница.	Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. Свирање у дуу. Техничке вежбе Вежбе за: правилно низање тонова, изједначавање удара, учвршћивање прстију, различиту артикулацију. Скале и трозвучи Дурске скале по кварталном кругу до четири предзнака (почевши од тона ЕФ) у распону две октаве у осминама паралелно и супротно. Хроматске скале у распону две октаве, паралелно. Трозвук четворогласно кроз две октаве разложено. Читање с листа лаганих вежби, одвојено и заједно.
ЛИТЕРАТУРА	– Јела Кршић: Клавирска вежбанка за трећи разред – Лемоан: Дечје етиде оп. 37 – Черни: Оп. 849, избор – Бертини: 25 етида оп. 100, избор – Диверноа оп. 176 – Гедике: Оп. 32 и 47, број 5, 6 и 8 – Лак: Оп. 172 Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: Мале композиције – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Иванов – Радкевич: Осам полифоних двогласних комада, избор – Хендл: Избор композиција, у редакцији Јеле Кршић – Педагошки репертоар за децу – Кригер, Кунау, Пахелбел, Фишер, Фробергер Друге композиције одговарајуће тежине. – Клементи, Дијабели, Кулау, Дусик, Хајдн (лакше) као и сонатине домаћих и др. аутора одговарајуће тежине. – Ђесина: Тема и шест малих варијација – Кабалевики оп. 51: Варијације Еф-дур – Сорокин: Тама са варијацијама а-мол – Кулау: Варијације Гедур – Кршић и Шишмановић: Збирка Наши композитори за младе пијанисте – Логар, Рајичић и Илић: За мале клавиристе – Рајичић: Дечја збирка, избор – Тајчевић: Дјеци и I мала свита – Душан Радић: Рондино	– Лотка Калински: Међумурје мало – Шкерјанц: 24 прелудијума, избор лакших – Р. Мац: Стара ура игра полку – Чајковски: Албум за младе, оп. 39, избор – Шуман: Албум за младе, оп. 68, избор – Б. Барток: Деци, Микрокосос II – Гречанинов: Дечја књига оп. 98 – О. Шин: Од јутра до сумрака – Шите: Из веселог дечјег доба, избор – Хајдн: Мале игре, избор – Моцарт: 14 дечјих композиција – Скот: Животиње, избор – Сарауер: Сlike из дечјег доба – Хачатуријан: Андантино – Лутославски: 12 малих комада – Мајкапар оп. 33: Минијатуре – Вилалобос: Изабрани лаки комади – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Раули: 19 малих комада, избор – Поколи: Мали комади – И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за свирање четвороручно – Дијабели: Две сонатине. – Стравински: Пет малих комада. – Беренс: Мелодијске вежбе. – Ржиковски: Од ступња ступњу, Сонатина, оп. 79. – Бинг: Из дечјег света. – И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно 5 виртуозног карактера (етиде или композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – Два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција за четвороручно свирање.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају првог полугодишта: 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања;	– свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Изграђивање технике двогласа у полифоним композицијама. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Примена педала. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ...	Украси – двоструки предудар, групето, трилер. Читање с листа лакших композиција. Свирање у клавирском дуу. Скале и трозвучи Молске скале по квартном кругу (почевши од тона ДЕ) до пет предзнака кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у осминама, кроз две октаве Доминантни и умањени септакорд (арпеђо) у осминама, кроз две октаве.	
ЛИТЕРАТУРА	– Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред – Беренс: Оп. 61, I и II свеска, избор од бројева 2, 3, 8, 10, 13, 15, 16, 19 и 21 – Черни: Оп. 849, избор од бројева 13, 15, 25 и 26 – Черни: Оп. 299, I и II свеска, избор од бројева 1, 2, 4, 5, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18 и 20 – Хелер: Етиде I и II свеска, оп. 47, избор – Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми (6 и 12), избор – Хендл: Избор композиција, у редакцији Јеле Кршић – Глинка: Четири двогласне фуге – Мјасковски оп. 78: Двогласне фуге демол и гемол – Друге полифоне композиције. – Хајдн: Сонатине и сонате – Моцарт: Бечке сонатине – Кулау: Сонатине – теже – Клементи: Сонатине – Бетовен: Сонатина оп. 49, Ге-дур – Кабалевски: Варијације де-мол на словачку тему – Николајев: Мале варијације у класичном стилу – Мајкапар: Варијације на руску тему оп. 8 – Бетовен: Варијације Еф-дур на швајцарску тему – Друге варијације по избору. – Рајичић: Свита де-мол, Мала клавирска свита – Ј. Бандур: Успаванка – М. Тајчевић: Дјеци, II мала свита – Наши композитори за младе пијанисте. – ЛоткаКалински: Стари далматински плесови – Козина: Дивертимент	– Готовац: Минијатуре – Григ: Лирски комади, избор – Кабалевски: Дечје композиције, избор – Черепњин: Десет веселих комада, избор – Гречанинов: Оп. 99–119, 123, 127, избор – Шуман: Албум за младе, избор, Сонатина Ге-дур – Прокофјев: Музика за децу – Дворжак: Два бисера – Мусоргски: Суза – Кулак: Дечји живот – Шостакович: Игра лутака, избор – Карганов: Албум за младе, оп. 21, избор – Пахуљски: Прелудијум де-мол – Глијер оп. 31: Дванаест лакших комада – Скарлати: Пет лакших комада – Драгои: Минијатуре – Кодаљ: Дечје игре – Бетовен: За Елизу – И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за свирање четвороручно – Вебер: Тема с варијацијама оп. 10, 6 лакших комада – Ј. К. Бах: Рондо Еф-дур – Шуман: Оригинални четвороручни комади оп. 85 – Шуберт: Варијације е-мол оп. 10 – Шите: Шпанске ноћи оп. 144 – Бертини: 25 етида оп. 97 – Дијабели: Соната оп. 73 – Ржиковски: Албум за младе оп. 22 - И друге композиције одговарајуће тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција домаћег аутора.
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају 1. полугодишта: 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине (сонате) или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира);	– јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – критички прати сопствени развој; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Политритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и	начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. Скале и трозвучи Шест дурских и шест молских скала у размаку октаве по избору, у паралелном и супротном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвуча (арпеђо) кроз четири октаве, у осминама, паралелно. – Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама.	
ЛИТЕРАТУРА	– Черни: Оп. 299, III и IV свеска, избор од 21, 22, 24, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 36, 38 и 40 – Крамер и Биров: Етиде I свеска, избор: 1, 2, 6, 8, 10, 11 – Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких проблема I и II свеска – Беренс: Оп. 61, III и IV свеска, избор – Лешхорн: Оп. 38 I и II свеска, избор – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми – Ј. С. Бах: Двогласне инвенције – Хендл: Избор композиција – Јасковски: У старом стилу, оп. 43 – Хајдн: Де-дур, Бе-дур и А-дур – Хајдн: Прва свеска А-дур бр. 5, Е-дур бр. 4 . Це-дур бр. 2, Ге-дур бр. 1, Ге-дур бр. 8. (редакција Раух) – Моцарт: Це-дур KV 545, Еф-дур без ознаке, Де-дур KV 283, Ес-дур KV 282 – Бетовен: Соната ге-мол оп. 49 и друге сонате – Бетовен: 6 варијација Ге-дур „Нел кор пју нон ми сенто“	– Логар: Два менуета - Друга дела одговарајуће тежине. – Менделсон: Песме без речи, избор – Григ: Лирски комади, избор – Шуберт: Два скерца – Прокофјев: Музика за децу – Дебиси: Мали црнац – Дусик: Матине – Мартину: Лутке, избор лакших – Душкин: Краљ вилењака, Вашар – Грациоли: Соната Ге-дур – Чимароза: Сонате, избор – Кабалевски: Оп. 27 – Лутославски: Народне мелодије – Б. Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Пинтарић и Станковић: Композиције за клавир, избор – Лотка Калински: Мала балканска свита, Сонатина in F – И друге композиције одговарајуће тежине	

	– Хајдн: Избор оригиналних композиција – Вебер: Анданте с варијацијама оп. 3 – Кабалевицки: Лаке варијације бр. 3 и 4, оп. 51 – Лукомски: Варијације ефмол – Сорокин: Песма са варијацијама – Беркович: Варијације Друге варијације одговарајуће тежине. – С. Рајичић: Мала свита – Славенски: Игре и песме са Балкана I и II свеска, избор лакших – В. Мокрањац: Мала свита – Кромбхолц: Дан емпромпти – Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте	Композиције за свирање четвороручно – Рајнеке: Оп. 24, Варијације на Бахову сарабанду – Моцарт: Оригинале четвороручне композиције – сонате Де- дур, Бе-дур, Еф-дур, Це-дур – Фантазија ефмол – Шуберт: Оригинале четвороручне композиције – соната це мол – Мушковски: Оп. 23 – Јенсен: Оп. 45 – Дворжак: Багателе оп. 47 – Ферстер: Виола адората, Роса мистика – Ј. К. Бах: Соната Ефдур – Ј. К. Бах: Мали комади – Шуман: 12 комада за клавир оп. 85 – И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција за четвороручно свирање.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају првог полугодишта: 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине (сонате) или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије;	– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантлене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздрожне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских	периода: барок, класицизам, XX век. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Скале и трозвучи Шест дурских и шест молских лествица које нису рађене у петом разреду у размаку октаве у паралелном и супротном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске лествице у размаку октаве паралелно, у шеснаестинама кроз четири октаве. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у паралелном кретању кроз четири октаве у шеснаестинама. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда, кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	– Черни: Оп. 299, III и IV свеска, теже – Черни: Оп. 740, I и II свеска, избор 1, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 17, 21 и 23 – Крамер и Биллов: Етиде I и II свеска, избор од 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 и 30	– Менделсон: Песме без речи – Шуман: Албум за младе, избор, – Григ: Лирски комади III и IV свеска, избор – Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф- и цис-мол	

	– Бил: Октавне етиде – лакше – Лешхорн: Етиде оп. 66, бр. 11, 15, 17, 24 и 28 – Мошковски: Етиде оп. 18, бр. 3, 8, 10 и 11 – Рутхард: Етиде за трилер оп. 40 Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције, избор – Ј. С. Бах: Француске свите – лакше, поједини ставови – Хендл: Избор композиција за клавир – Хајдн: Ефдур бр. 10, Дедур бр. 17, емол бр. 14, Дедур бр.16, Дедур бр. 3, Цисмол (редакција Раух) – Моцарт: Ефдур KV 280, Цедур KV 330, Цедур KV 309, Ефдур KV 332, Бедур KV 333, Дедур KV 311, Бедур KV 570, Адур KV 331, Есдур KV 282, Гедур KV 283. – Бетовен: Варијације Гедур на оригиналну тему – Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему – Кабалевики: Лаке варијације Бедур оп. 40 – Бетовен: Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екосезе – Моцарт: Рондо Дедур, Фантазија демол – Хендл: Концерт Ефдур, I став – Ј. Кр. Бах: Концер Дедур, Бедур I став Друге варијације одговарајуће тежине. – Тајчевић: Српске игре – М. Логар: Композиције за клавир II и III свеска – Д. Деспић: Сонатина in F – Наши композитори за младе пијанисте, избор. – Ј. Славенски: Игре и песме са Балкана – З. Јовановић: Минијатуре за клавир I и II свеска, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини концертино, Дечји концертино – Шулек: Музика за малишане – Кунц: Младо лишће, избор – Шкерјанц: 12 варијација без теме – Дакен: Кукавица, Ласта – Рамо: Тамбурен, Два ригодона	– Турина: Минијатуре – Северак: На одмору – Черепњин: Багателе – Гречанинов: Пастели оп. 3I свеска – Глинка: Тарантела – Ибер: Истуар, избор – Казела: 11 дечјих комада, избор – Галупи: Сонате, избор – Чимароза: Сонате, избор – Ј. К. Бах: Сонате – Регер: 10 малих комада оп. 44 – Хачатуријан: Дечји албум, избор – Чајковски: Годишња доба, избор лакших – Бородин: Мала свита – Дворжак: Силуете оп. 8 – Дворжак: Валцери оп. 54, избор – Збирка клавирских композиција од XI века до данас: I, II и III свеска (редакција Ружице Ранковић), избор – Музика преткласичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић), избор – 100 година музике за клавир: I, II, III и IV свеска (редакција Миланке Мишевић), избор – Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић), избор – И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за свирање четвороручно – Шуберт: Оригиначне четвороручне композиције – Шуман: Оп. 66 – Стравински: Три лака комада – Моцарт: Оригиначне четвороручне композиције – Бетовен: Пет лакских комада за четири руке – Равел: Моја мајка гуска – Респиги: Шест малих комада – Казела: Пупацетио – Сметана: Рондо за два клавира – осморушно (избор) И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– шест дурских и шест молских лествица и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде и композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – два прва става из различитих соната – једна композиција домаћег аутора.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају 1. полугодишта: 1. једна лествица по слободном избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Први став сонате; 4. Једна композиција по слободном избору.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - КЛАВИР

УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са

могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **Музика у функцији здравља и музички бонтон:** На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. Потребно је водити рачуна о економичности покрета приликом свирања како би се спречиле било какве физичке повреде изазване свирањем и радити на флексибилности извођачког апарата. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици. **II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију. Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје. **III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми који могу проузроковати и физичке повреде. Већ у другом циклусу, у складу са способностима ученика и стеченим музичким и техничким вештинама корисно је наставу обогатити камерном музиком. Свирањем у ансамблу они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничке музичке идеје и прилагођавање свог извођачког хабитуса. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у којем ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању. Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању и схвата музичку колегијалност без обзира на звање (ученик, професор). Наставник и родитељи морају бити главна карика у развоју личности ученика. Наставник ће обазривим, интроспективно аналитичким приступом проблематици индивидуалног наставног процеса пажљиво штитити ученика од развојно погубног пројектовања сопствених амбиција или амбиција родитеља. Такмичења могу бити један од показатеља достигнућа ученика, али треба бити обазрив у избору такмичења и односу очекивања и реалног стања ученика. Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посеђивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању. Ученицима треба помоћи у стварању радних навика и развијати им свест о неопходности свакодневног вежбања. Значајно је, такође подстицати их за самостално музичко изражавање и пратити развој њиховог музичког укуса, вешто утицати на њега и развијати критички однос пун поштовања према различитостима. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** На

часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али му и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике хармонике и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – правилно поставља руке на обе клавијатуре; – примени основне елементе нотне писмености, чита виолински и бас кључ; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, акценте, понављање; .	– правилно води и мења мех; – примени означену артикулацију и обликује фразу; – употреби регистре у циљу промене боје и висине тона; – самостално свира соло кратке композиције напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Седење и држање инструмента. Поставка леве и десне руке. Мех. Виолински и бас кључ. Основне ознаке. Артикулација.	Регистри. Музичка меморија. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. Скале и трозвучи: Це-дур, Ге-дур, Де-дур, Ф-дур (паралелно у четвртинама, трозвук-мало разлагање и симултано)	
ЛИТЕРАТУРА	– З. Ракић: Хармоника за 1.разред основне музичке школе (учбеник); – З. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – З. Ракић: Композиције за хармонику; – В. В. Терзић: Школа за хармонику , 1. свеска;	– А. Факин: Школа за хармонику, 1. свеска; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 1.свеска; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 1. свеска;	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Це-дур, Ге-дур, лествице (паралелно у четвртинама, трозвук-мало разлагање и симултано); – тридесет техничких вежби-етида (са различитим техничким захтевима); – осам комада, песмица;		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:.	1. Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева); 3. Две композиције, по слободном избору;		

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– одсвира мотив и реченицу уз јасно диференцирање мелодије од пратње; – свира шеснаестине, пунктиране осмине и триоле; – примени основне елементе динамичког нијансирања; – свира хармонске интервале и легато помоћу заједничког тона; – уједначи технику леве и десне руке; – свира у тактовима 4/8,2/2,3/2,4/2;	– примени ознаке за темпо: алегро, андантино, адађо, ленто; – изводи једноставнија мелодијска кретања на обе клавијатуре, као увод у полифонију; – примени акцентирање тона мехом; – користи све регистре који су на располагању; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Мотив и реченица. Шеснаестина, пунктирана осмина и триоле. Динамичко нијансирање – пиано, мецопиано, мецофорте, форте, крешендо и декрешендо. Легато и интервали.	Акцентирање мехом. Регистри. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. Скале и трозвучи:	

	Техника леве и десне руке. Врсте такта: 4/8,2/2,3/2,4/2. Нове ознаке за темпо. Мелодијска кретања.	Це-дур, Ге-дур, Де-дур, Еф-дур и упознавање са а-мол лествицом (дурске паралелно у четвртинама и осминама; Трозвук, мало разлагање и симултано; молска лествица паралелно у четвртинама; трозвук мало разлагање и симултано)
ЛИТЕРАТУРА	– 3. Ракић: Хармоника за 1.разред основне музичке школе (учбеник); – 3. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – 3. Ракић: Композиције за хармонику; – В. В. Терзић: Школа за хармонику , 1. свеска;	– А. Факин: Школа за хармонику, 1. свеска; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 1. свеска; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 1. свеска;
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и трозвуци по програму; – петнаест техничких вежби-етида (са различитим техничким захтевима); – шест композиција различитих епоха и садржаја;	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:.	1. Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева); 3. Једна полифона композиција; 4. Једна композиција, по слободном избору;	

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– испољи техничку спретност леве и десне руке; – свира хармонске интервале са подметањем и пребацивањем прстију десне руке; – примени репетицију тона десном и левом руком са разним комбинацијама прстореда; – примени украсе; – примени динамичко нијансирање;	– примени регистре у односу на стил и карактер композиције; – примени знања из музичких облика при тумачењу нотног текста; – меморише музички текст; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Техника леве и десне руке. Свирање подметањем и пребацивањем прстију. Репетиција тона. Украси: дуги и кратки предудар, мордент, пралтрилер и краћи трилер. Динамичко нијансирање. Регистри. Музички облици.	Музичка меморија. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. Скале и трозвуци Дурске и молске скале до три предзнака паралелно у четвртинама, осминама и шеснаестинама, трозвук-мало разлагање и симултано	
ЛИТЕРАТУРА	– 3. Ракић: Хармоника за 3. разред основне музичке школе (учбеник); – 3. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – 3. Ракић: Композиције за хармонику; – 3. Вукосављевић: Избор композиција за хармонику за 3. и 4. разред – 1. и 2. свеска;	– В. В.Терзић: Школа за хармонику, 3. свеска; – А.Факин: Школа за хармонику, 2. свеска; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 2. свеска; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 2. свеска;	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице по програму; – десет техничких вежби – етида; – пет композиција различитих епоха и садржаја;		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:.	На крају првог полугодишта: – две композиције по слободном избору;		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна композиција по слободном избору;		

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70

ИСХОДИ:	– испољи техничку спретност десне и леве руке при свирању композиције са елементима полифоније; – примени различите прстореде при свирању интервала и акорада; – користи различите регистре у зависности од стила и карактера композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	– свира једноставније композиције цикличног облика, сонатине, свите; – примени украсе, двоструки предудар, групето и трилер; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Техника десне и леве руке. Прстореди. Регистри. Украси. Скокови на обе клавијатуре. Музички облици. Јавни наступи. Скале и трозвучи: Дурске и молске скале до четири	предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању у четвртинама, осминама и шеснаестинама, а одговарајуће молске скале кроз две октаве у паралелном кретању у четвртинама, осминама и шеснаестинама Дурски и молски трозвучи четворогласно у малом разлагању и симултано Свирање октава симултано и разложено
ЛИТЕРАТУРА	– З. Ракић: Хармоника за 4. разред основне музичке школе (учбеник); – З. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – В. В. Терзић: Избор етида и композиција, 1. свеска; – З. Вукосављевић: Избор композиција за хармонику за 3. и 4. разред – 1. и 2. свеска;	– З. Ракић: Композиције за хармонику; – А. Факин: Школа за хармонику, 3. свеска; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 2. свеска; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 2. свеска;
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице по програму; – осам техничких вежби-етида; – четири композиције различитих епоха и садржаја; – једна циклична композиција;	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају првог полугодишта: – две композиције по слободном избору;	
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција или две композиције различитог карактера;	

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– примени знања из музичких облика у делима са елементима полифоније; – свира композиције цикличног карактера: тема са варијацијама, свита, сонатина, сонатни облик; – примени ознаке за динамику и темпо; – испољи техничку спретност десне и леве руке; – користи различите регистре у зависности од стила и карактера композиције; – самостално решава лакше проблеме у примени прстореда;	– самостално решава извођење појединих врста артикулације и писања ознака за мех; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Музички облици. Цикличне композиције. Ознаке и за динамику и темпо. Техника десне и леве руке. Регистри. Прстореди. Артикулација и мех.	Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. Скале и трозвучи Дурске и молске скале до пет предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски трозвучи у великом разлагању и симултано. Доминантни септакорд у малом разлагању и симултано, октаве симултано и разложено.	
ЛИТЕРАТУРА	– З. Ракић: Хармоника за 5. разред основне музичке школе(учбеник); – З. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – З. Ракић: Композиције за хармонику; – В. В.Терзић: Избор етида и композиција, 1.и 2. свеска; – З. Вукосављевић: Избор композиција за хармонику за 5. и 6. разред – 1. и 2. свеска;	– З. Ракић: Хармоника-албум за младе; – А. Факин: Марљиви хармоникаш; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 3. свеска; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 3. свеска;	

ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице по програму – осам етида – четири композиције различитих епоха и садржаја – једна циклична композиција
ПРОГРАМ СМОТРЕ..	На крају првог полугодишта: – етида и композиција по слободном избору;
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција;

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– примени основне карактеристике музичких стилова кроз одговарајућу литературу; – повеже техничке и музичке елементе у интерпретацији композиције; – користи регистре без претходне припреме и усаврши транспоноване регистрима; – примени артикулацију и динамику у зависности од стила и карактера композиције;	– чита са листа лакше комаде и етиде; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Музички стилови – основне карактеристике. Технички и музички елементи Регистри. Артикулација и динамика. Читање са листа. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу.	Скале и трозвучи Дурске и молске скале до шест предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски трозвучи у малом, великом разлагању и симултано. Доминантни и умањени септакорди у малом, великом разлагању и симултано кроз две октаве у паралелном кретању. Октаве симултано и разложено Хроматска скала у паралелном кретању.	
ЛИТЕРАТУРА	– 3. Ракић: Хармоника за 6.разред основне музичке школе (учбеник); – 3. Ракић: Хрестоматија за хармонику; – 3. Ракић: Композиције за хармонику; – В. В. Терзић: Избор етида и композиција, 2. и 3. свеска;	– 3. Вукосављевић: Избор композиција за хармонику за 5. и 6. разред – 1. и 2. свеска; – 3. Ракић: Хармоника – албум за младе; – А. Факин: Марљиви хармоникаш; – Л. Међери: Избор композиција за хармонику, 3.све-; – М. Барачков: Избор композиција за хармонику, 3. св.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице по програму; – шест етида; – четири композиције различитих епоха и садржаја; – једна циклична композиција;		
ПРОГРАМ СМОТРЕ.:	На крају првог полугодишта: – етида и композиција по слободном избору;		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција; 5. Једна композиција виртуозног карактера;		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ХАРМОНИКА

I. УВОДНИ ДЕО: Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем на инструменту активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и fine моторичке радње. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног

учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и правилно користе извођачки апарат. Неопходност неговања и одржавања коштано-мишићног и слушног апарата треба да буде стандард. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Предности индивидуалне наставу треба максимално искористити у раду са ученицима. Имајући у виду психо-физичке и музичке способности као и сазнајне капацитете сваког ученика, његово породично окружење и све остале чиниоце у образовно васпитном процесу, сваком ученику понаособ треба прилагодити програмске захтеве и приступ настави и учењу. Све захтеве треба остваривати кроз мањи или већи број једноставнијих па сложенијих примера, у зависности од могућности ученика. Техничку поставку треба развијати кроз техничке елементе лествица и акорада, етида, вежби. Рад на техници меха треба прилагодити одређеној артикулацији, стилу и комплетном музичком изражавању, адекватно узрасту ученика. Кроз композиције старих мајстора ученика треба упознати са стилем и припремити за полифонију. Разни комади и цикличне форме су важни за развој музичког размишљања, фразирања и концентрације код ученика. Регистре треба правилно употребити у односу на музичке и техничке захтеве. Стално треба радити на квалитету тона, ритмичко-метричкој стабилности, меморији, динамици, агогици. Ученицима треба помоћи у планирају вежбања уз развијање одговорног односа према начину рада и поштовању процедура у стицању техничких вештина. Учити их истрајности и упорности и развијати осетљивост и сензибилност у интерпретацији музичких дела. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

(флаута, обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба, тромбон)

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Флаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике флауте и начин добијања тона; – дише уз подршку трбушних мишића, уз помоћ и контролу наставника; – контролише положај тела при свирању; – правилно поставља и држи инструмент; – производи самостално тон; – самостално поставља прсте леве и десне руке са	- ослањањем на усник, кажипрст леве и палац десне руке; – правилно изводи вежбе за тон уз помоћ наставника; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – покаже позитиван однос према заједничком свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Упознавање са флаутом, њеним карактеристикама и начином одржавања. Основно нотно описмењавање – упознавање са нотним вредностима и паузама. Основе технике дисања: удисај и издисај уз подршку трбушних мишића (дијафрагме), без инструмента и са њим. Поставка усана (амбажура) на глави флауте.	– поставка десне руке – стабилан ослонац на палац и мали прст. - Овладавање грифовима прве октаве. - Основне артикулације: портато и легато. - Музичка меморија – неговање и развијање. - Изддржавање тонова у оквиру савладаног тонског опсега. - Камерно музицирање са наставником (дуо). - Вежбе за развој покретљивости прстију тј. технике.	

	Емитовање (добиање) тона у првој октави (количина, брзина и правац ваздуха). Улога језика – атак. Правилно држање инструмента: – држање тела; – поставка леве руке – стабилан ослонац на кажипрст;	Увођење у начине самосталног рада код куће. Музички бонтон. Скале и трозвучи Упознавање са тоналитетима и њиховим трозвучима у оквиру савладаног тонског опсега у целим нотама, половинама и лаганим четвртинама (Ге и Еф- дур)
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М. Рикије: Мени не мањка даха – Т. Ваи: Почетна књига за флауту – Бантаи – Шипош: АБЦ – А. Кавчић Пуцихар: Свирамо флауту – М.Мојс: Флаутиста почетник– 1-3 – Љ. Димитријевић: Школа за флауту за 1. раз. – избор – Тафанел – Гобер: Комплетна метода за флауту, избор и друга литература сличног садржаја и тежине Композиције уз клавирску пратњу	Избор комада из збирке Хрестоматија 1: – Руска народна песма: Топ-Топ, Кабалевски: Мала полка, Руска народна песма: Препелица..) – Ј. Хајдн: Ариета – Х. Персл: Ригодон – Чешка народна песма: Анушка – Пуцихар: Лунина песма – Е. Босвел: Мало магаре – Л. В. Бетовен: Шкотска игра – А. Гедике: Игра и друге композиције сличног садржаја и тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту почетника – избор неколико једноставних комада уз клавирску пратњу	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	1. једна лествица напамет; 2. једна етида; 3. једна композиција по слободном избору	

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике флауте и начин добијања тона; – дише уз подршку трбушних мишића, уз помоћ и контролу наставника; – правилно изводи вежбе за тон уз помоћ наставника; – производи самостално тон; – самостално поставља прсте леве и десне руке са ослањањем на усник, кажипрст леве и палац десне руке; – примењује основне елементе музичке писмености	приликом свирања и читања нотног текста у виолинском кључу; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање током јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – испољи позитиван однос према заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Правилно држање инструмента: – држање тела; – поставка леве руке – стабилан ослонац на кажипрст; – поставка десне руке – стабилан ослонац на палац и мали прст. Правилно дисање – контрола. Амбажура и њена контрола. Улога језика – атак. Овладавање грифовима прве и друге октаве. Основне артикулације: стакато и легато. Основни елементи музичке писмености. Основне ознаке темпа.	Музичка меморија – неговање и развијање. Тонски опсег: d1 – d3. Изддржавање тонова у оквиру савладаног тонског опсега. Технике вежбе за развој покретљивости прстију. Самостално вежбање – начини и процедуре. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске лествице до два предзнака, са тоничним квинтакордима, кроз две октаве. Лествице у оквиру савладаног тонског опсега.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М. Мојс: Флаутиста почетник – 3-7 вежбе – Љ. Димитријевић: Школа за флауту – избор – Тафанел – Гобер: Комплетна метода за флауту – избор – Г. Гариболди: Етиде – избор и друга литература сличног садржаја и тежине Композиције уз клавирску пратњу – Композиције из збирке Хрестоматија 1:	– В. А. Моцарт: Мајска песма, Песма пастира – Н. Бакланова: Хоровод – Е. Перишон : Рано јутро – Хамилтон: Песма дуги – Ј. Брамс: Успаванка – К. В. Глук: Плес духова – В. А. Моцарт: Арија Папагена – Е. Кронке: Моменто Ђокозо – Е. Храдецки: Сунчани реге – М. Кесик: Пипова звона	

ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту почетника; избор неколико комада уз клавирску пратњу
ПРОГРАМ СМОТРИ:	1. једна лествица напамет; 2. једна етида; 3. једна композиција по слободном избору

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно дише уз подршку трбушних мишића (дијафрагма), уз мању помоћ наставника; – кратко опише технику дисања коју користи при свирању; – користи проширен тонски опсег инструмента; – контролише позицију тела приликом свирања; – изводи правилно вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника;	– самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – самостално вежба код куће – радо свира у камерном саставу. – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Континуирана контрола исправно постављеног дисања. Контрола амбажуре. Тонски опсег: цe1- ге3. Грифови прве, друге и дела треће октаве. Атак : координација прста и језика. Основне динамичке разлике (f, p). Свирање композиција различитих садржаја уз клавирску пратњу.	Музичка фраза – елементи и обликовање. Музичка меморија – неговање и развијање. Заједничко свирање (наставник–ученик; ученик–ученик). Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске лествице до три предзнака, са тоничним квинтакордима у обртајима. Лествице у оквиру савладаног тонског опсега.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М. Мојс: Флаутиста почетник – 7-10 – Љ. Димитријевић: Школа за флауту – избор – Тафанел – Гобер: Комплетна метода за флауту, избор – Г. Гариболди: Етиде – избор и друга литература сличног садржаја и тежине Композиције уз клавирску пратњу – Избор композиција из збирке Хрестоматија 1 – В. Поп: Срећни дом – В. Поп: Шумско цвеће	– Чичков: Скерцо; Скерцино – Госек: Гавота – Е. Храдецки: Сунчани рече – С. Џоплин: Забављач – Гедике: Игра – Р. Л. Каин: Прелудијум и игра – Г. Ф. Телеман: Менует II из Свите у а – молу – Ј. Л. Дусек: Менует – П. Николић: Андантино и други комади сличног садржаја и тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту; избор неколико комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у четвртинама и осминама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира по слободном избору		

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно поставља и држи инструмент; – контролише позицију тела приликом свирања; – правилно дише уз подршку трбушних мишића (дијафрагма), уз мању помоћ наставника; – изводи правилно вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника; – користи проширен тонски опсег инструмента; – примењује различите артикулације и вибрато; – примењује основне ознаке за темпо и динамику;	– учествује на јавним наступима; – самостално вежба код куће; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Контрола амбажуре. Интонација, слушање и штимовање инструмента.	Заједничко свирање (наставник–ученик; ученик–ученик).	

	Тонске вежбе. Поставка вибрата. Уједначеност квалитета тона у свим регистрима инструмента. Овладавање грифовима прве, друге и дела треће октаве. Динамичко нијансирање (f, mf, mp, p). Основни украси (трилер, предудар, пралтрилер, мордент). Музичка меморија – неговање и развијање.	Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале до четири предзнака, са тоничним квинтакордима и обртајима, у оквиру савладаног тонског опсега у различитим артикулацијама, у осминама и лаганим шеснаестинама, напамет. Дупле терце и терце у покрету. Скале свирати развијено.
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М. Мојс: Флаутиста почетник – од 10 и даље – М. Мојс: 24 мале етиде – М. Мојс: Тонске вежбе – Љ. Димитријевић: Школа за флауту – избор – Тафанел – Гобер: Комплетна метода за флауту, избор – В. Поп: 30 лаких етида за флауту оп.320 – Г. Гариболди: Мињон етиде оп.131 – избор и друга литература сличног садржаја и тежине	Композиције уз клавирску пратњу – В. Поп: Арабела – Г. Тихомиров: Мала корачница – В. Поп: Шпанска игра – В. А. Моцарт: Арија Тамина из опере Чаробна фрула – М. П. Мусоргски: Гопак – Л. Вајнер: Игра лисице – Вебер: Дудова колиба – К. Дебиси: Мали црнац и други комади сличног садржаја и тежине.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; – избор неколико комада уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и лаганим шеснаестинама 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет	

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– користи проширен тонски опсег инструмента; – користи вибрато; – препозна и изводи хроматику; – користи дупли језик у свирању; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника; – примењује основне ознаке за темпо и динамику;	– се самостално штимује уз контролу нставника; – учествује на јавним наступима; – испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Контрола амбажуре. Тонске вежбе М. Мојса. Ширење тонског опсега. Тонски опсег : ce1- ха3 Поставка дуплог језика. Артикулације:(стакато, портато, тенуто и легато). Разумевање нових агогичких ознака. Читање с листа. Динамичко нијансирање (ff, f, mf, mp, p, pp)	Интонација, слушање и штимовање инструмента. Цикличне композиције. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске лествице до пет предзнака, са тоничним квинтакордима и обртајима, у различитим артикулацијама, у обиму две октаве, у осминама и лаганим шеснаестинама. Вежбе за развој покретљивоти прстију тј. технике	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М.Мојс: Тонске вежбе – М.Мојс: 25 мелодијских етида – Љ. Димитријевић: Школа за флауту – избор – Тафанел – Гобер: Комплетна метода за флауту, избор – Г. Гариболди: 20 малих етида,оп.132 и друга литература сличног садржаја и тежине Композиције уз клавирску пратњу – В. Поп: Шпанска серенада – В. Поп: Песма без речи – В. Поп: Шведска идила	– М. Пот: Сичилиана – Р. Вебер: Цигански капричо – П. Пруст: Прелудијум и игра – Е. Келер: Пјероова игра – Е. Келер: Мазурка – М. Јеличанин: Ноктурно и Скерцо и други комади сличног садржаја и тежине. Сонате – Г. Ф. Телеман: Соната у Еф - дуру – Р. Валентајн: 12 соната – избор и друге сонате сличног садржаја и тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; избор неколико комада уз клавирску пратњу
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и шеснаестинама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	- користи цео тонски опсег инструмента; - изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона; - самостално се штимује уз контролу наставника; - користи дупли језик у свирању; - препознаје основне ознаке за темпо и динамику; - учествује на јавним наступима;	- самостално вежба код куће; - испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; - посећује концерте и друге музичке манифестације; - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	
САДРЖАЈИ:	Контрола амбажуре. Тонске вежбе Ширење тонског опсега. Тонски опсег : ce1- ce4; Уједначеност квалитета тона ус вим регистрима. Усавршавање дуплог језика. Овладавање грифовима прве, друге и треће октаве. Атак (координација прста и језика)	Артикулација (стакато, портато, тенуто и легато); Динамичко нијансирање (ff, f, mf, mp, p, pp) Интонација, слушање и штимовање инструмента; Музички бонтон. Скале и трозвучи: Дурске и молске скале (сви тоналитети) са тоничним квинтакордима и обртајима, D7 и Um7, у обртајима, у различитим артикулацијама, у обиму две октаве у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде за флауту – М. Мојс: Тонске вежбе – Љ. Димитријевић: Школа за флауту – избор – Г. Гариболди: 20 распеваних етида оп. 88 и друга литература сличног садржаја и тежине Композиције уз клавирску пратњу – В. Поп: Руска циганска песма – Берлиоз: Арија и игра – Ф. Госек: Тамбурин – Г. Форте: Сичилијана – Е. Келер: Романса	– Е. Келер: Шпански валцер – Р. Хофман: Скерцо – Синисало: Три минјатуре – К. В. Глук: Мелодија из опере „Орфеј и Еуридика” и други комади сличног садржаја и тежине. Сонате и свите – Б. Марчело: Соната Бе-дур или де-мол – Г. Ф. Телеман: Соната Еф-дур – Г. Ф. Хендл: Соната Еф-дур или ге-мол – Ј. С. Бах: Избор ставова из Свите бр. 2, у ха молу И друге композиције сличног садржаја и тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; избор неколико комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и шеснаестинама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет		

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Флаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике обоје и начин добијања тона; – опише својим речима правилно узимање даха и регулисање његове потрошње; – правилно држи амбажуру и објасни важност амбажуре и њену поставку; – правилно склапа и расклапа инструмент; – правилно стоји и држи инструмент; – самостално одржава – (чисти) инструмент и писак:	– изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Карактеристике и делови инструмента. Правилно узимање даха и регулисање његове потрошње. Формирање правилне амбажуре. Добијање тона на писку. Склапање и расклапање инструмента. Правилно држање инструмента: став тела положај главе, руку и прстију.	Одржавање инструмента. Тонске вежбе (издржани тонови у опсегу c_1 - g_2). Артикулација – стакато, легато. Елементи музичке писмености (целе ноте, половине и четвртине). Скале и трозвуци Дурске скале до једног предзнака у лаганим четвртинама
ЛИТЕРАТУРА	Етиде Пушечников – Азбука за обоу или етиде сличне тежине Комади – Комади уз клавирску пратњу: – В. А. Моцарт – Мајска песма,	– Валцер – Ј. Хајдн – Менует – П. И. Чајковски – Стара француска песма и други комади сличне тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезан 1 јавни наступ током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Две лествице 10 етида, 1 комад уз клавирску пратњу	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна лествица, једна етида, један комад уз клавирску пратњу напамет	

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно држи амбажуру – правилно узима дах – правилно држи инструмент – самостално изводи тонске и техничке вежбе – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање у свирању – правилно изводи ритмичке фигуре у задатом нотном тексту	– правилно изводи стакато – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – испољи самопоуздање у тику јавног наступа – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Јачање амбажуре у обиму од малог бе до а2. Правилно дисање. Стакато, легато. Пунктирани ритам, синкопа. Основне ознаке за темпо.	Музичка фраза. Музички бонтон. Скале и трозвуци Дурске скале до два предзнака, молске скале до једног предзнака са тоничним трозвуком, мало разлагање	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде Пушечников – Азбука за обоу или етиде сличне тежине Комади – Комади уз клавирску пратњу: – В. А. Моцарт – Мајска песма,	– Валцер – Ј. Хајдн – Менует – П. И. Чајковски – Стара француска песма и други комади сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Три дурске лествице и једна молска, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна дурска и једна молска лествица, једна етида, комад уз клавирску пратњу напамет		

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– самостално се штима према клавиру; – правилно узима дах; – правилно обликује тон у различитим динамичким нијансама; – правилно изводи шеснаестине и триоле;	– самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Штимовање. Правилно узимање даха. Узимање даха дубоко, средње и кратко – примена. Тонски опсег од малог бе до це3. Тонске вежбе (издржани тонови). Обликовање тона у различитим динамичким нијансама. Триоле, шеснаестине.	Украсни тонови – предудар, мордент. Музичка фраза. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске скале до три предзнака, молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, мало разлагање у осминама.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: Пушечников II књига или етиде сличне тежине Комади – Ж. Ф. Рамо–Менует – Фишер–Менует и Ригодон и др. комади сл. тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Четири дурске и две молске лествице, 10 етида, 2 комада уз клавирску пратњу	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна дурска, једна молска лествица, једна етида, комад уз клавирску пратњу напамет	

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно узима дах; – свира лествице у различитим артикулацијама. – свира лепим тоном у свим динамичким нијансама; – правилно изведе украсне тонове, предудар, мордент групето и трилер; – савлада са лакоћом нотни текст; – самостално се штима према клавиру;	– свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступ; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Тонски опсег од малог бе до де3. Осмински тактови. Култура тона у свим динамичким нијансама – постављање и неговање. Усавршавање дисања. Украсни тонови – предудар, мордент, групето и трилер.	Музичка фраза Скале и трозвучи Дурске скале до четири, молске до три предзнака са разложеним трозвуком у лаганим шеснаестинама, велико разлагање. Хроматска скала од малог бе до де3 у лаганим осминама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде Пушечников II књига или етиде сличне тежине Комади – Комади уз клавирску пратњу	– Корели–Барбири Концерт Еф-дур, 3 и 4 став – Е.Григ – Норвешки плес Једноставачне композиције барокних композитора (Бах, Перголези) или комади сличне тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Пет дурских и три молске лествице, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна дурска, једна молска скала, две етиде различитог карактера, комад уз клавирску пратњу		
свира се напамет			

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – свира лествице у различитим артикулацијама. – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – свира интонативно чисто; – са лакоћом чита нотни текст; – самостално се штима; – свира напамет композиције, соло и уз клавирску пратњу;	– прати музичку фразу и њен ток; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Тонски опсег од малог бе до ес 3. Интонација – вежбе. Рад на звучности инструмента. Синхронизовање прстију, усана и језика у свим регистрима и артикулацијама. Музичка фраза. Свирање дуа, триа.	Скале и трозвуци Дурске скале до пет, молске до четири предзнака са разложеним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, велико разлагање у шеснаестинама, терце у осминама. Хроматска скала у од малог бе до ес3 у лаганим шеснаестинама.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: Т. Ниман II или етиде сличне тежине Комади – Г. Ф. Хендл – Арија и Рондо	- Марпург – Менует – Перголези – Сичилијана
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Шест дурских и четири молске лествице, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна дурска, једна молска скала, две етиде различитог карактера, композиција уз клавирску пратњу напамет	

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– самостално се штима и коригује интонацију; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – изводи вибрато; – прати ток музичке фразе; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику;	– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Рад на звучности инструмента. Вежбе за вибрато. Рад на постизању сигурне технике свирањем лествица, акорада и интервала. Усавршавање технике језика. Оспособљавање за самостално кориговање интонације. Развијање осећаја за веће музичке фразе.	Тонски опсег од малог бе до е3. Свирање дуа, триа. Скале и трозвуци Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала од мало бе до е3 у шеснаестинама	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде Х. Брод I или етиде сличне тежине Комади – Корели – Барбири – Концерт Еф-дур V став	– Г. Ф. Хендл – Концерт ге-мол I, II став, Концерт Бедур – Клерис – Фантазија Пјерне – Комад и друге композиције сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Осам дурских и шест молских лествица 10 етида, два комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна дурска, једна молска скала, две етиде различитог карактера, композиција уз клавирску пратњу свира се напамет		

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	- опише својим речима карактеристике кларинета и начин добијања тона; - правилно стоји и држи кларинет;	- препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање...	

	- држи правилно амбажуру и обе руке, правилно дише; - изражајно пева, а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; - изводи правилно техничке вежбе за квалитет тона, стакато, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; - примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу;	- примени различите музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; - свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; - учествује на јавним наступима у школи и ван ње; - испољи самопоуздање у току јавног наступа; - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Поставка правилног дисања и вежбе дисања. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Поставка амбажуре. Техника десне руке: - правилно постављање позиције прстију на рупама и клапнама; - правилно постављање палца за ослањање инструмента; - правилно позиционирање шаке.	Техника леве руке: - правилно постављање позиције прстију на рупама и клапнама; - правилно позиционирање шаке. Стакато техника: правилно ударање врхом језика у трску. Вежбе за развој моторике прстију леве руке. Скале и трозвучи: Це, Ге, Де, Бе и Еф-дур, а, е, де, ха и ге-мол у 2 октаве
ЛИТЕРАТУРА	- Бруно Брун: Школа за кларинет број 1 - Радивој Лазић: Учим кларинет број 1 и остала литература сличне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	- дурске и моске скале до једног предзнака - 20 етида - 2 комада уз клавирску пратњу	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	- Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком - 2 етиде - Један комад уз пратњу клавира (изводи се напамет)	

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно стоји и држи инструмент; – свира уједначено малу, прву и другу октаву; – свира технике легато и стакато; – примени основне елементе нотне писмености и теорије у свирању; – чита нотни текст у виолинском кључу; – чита динамичке и ознаке за темпо;	– свира вежбе за побољшање технике тона и моторике прстију; – свира у опсегу од Е до це3; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу.	
САДРЖАЈИ:	Тонске и техничке вежбе за унапређивање целокупног извођачког апарата (тон, амбажура, техника прстију и језика). Синхронизација језика и прстију. Рад на побољшању интерпретације.	Музички бонтон. Скале и трозвучи: Дурске и молске скале до три предзнака кроз две октаве – стакато и легато	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Бруно Брун: Школа за кларинет број 1, 2 – Радивој Лазић: Учим кларинет број 1, 2 и остала	одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима. Комади Комади по избору наставника адекватне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– дурске и молске скале до 3 предзнака са тоничним трозвуком кроз две октаве – 25 етида – 2 комада уз пратњу клавира		
ПРОГРАМ СМОТРЕ на крају године:	ИЗВОДИ СЕ НАПАМЕТ Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком 2 етиде Комад уз пратњу клавира		

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	- изведе одговарајуће технике свирања на инструменту;	- прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање;	

	– свира у распону од Е мало до е3; – свира различите типове артикулација; – исправи интонацију у току свирања уз помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа муз. писмености са техничким процедурама на инструменту;	– препознаје агогику; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – примењује основне принципе правилног вежбања у самосталном раду.
САДРЖАЈИ:	Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацију прстију и језика. Изддржавање тонова. Контрола дисања, амбажуре. Развијање слуха за самостално штимовање.	Музички бонтон. Скале и трозвучи: Кроз две октаве : Це, Еф, Ге, Бе, Де, А и Ес-дур, а, е, де, ха, ге, це и фис-мол Кроз три октаве: е-мол Све скале свирати у стакато и легато артикулацији
ЛИТЕРАТУРА	– Бруно Брун : Школа за кларинет број 1, 2, 3 – Радивој Лазић: Учим кларинет број 1, 2, 3 - и остала одговарајућа литература по избору.	наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Дурске и молске скале кроз две и три октаве са тоничним трозвуком – 30 етида – Два комада уз пратњу клавира	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	– Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком – 2 етиде – Комад уз пратњу клавира	

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – свира у опсегу од Е мало до еф3; – свира у комбинованим артикулацијама (стакато и легато); – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – следи правилну примену процедура које се примењују у стицању целокупне технике свирања;	– комуницира са корепетитором кроз музику; – изражајно свира; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, и емоционални утицај; – самостално и свакодневно вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацију прстију и језика. Изддржавање тонова. Изједначавање регистара кроз тонске вежбе. Стварање менталне и физичке кондиције Заједничко свирање (камерна, оркестар). Музички бонтон.	Скале и трозвучи: Дурске и молске скале до четири предзнака. Скале кроз две октаве: це, ге, де, бе, а, ес, ас дур; а, де, ге, ха, це, фис, цис-мол.. Скале кроз три октаве: е, еф дур, е и еф-мол Све скале се свирају у стакато и легато артикулацији. Хроматска скала.	
ЛИТЕРАТУРА	– Бруно Брун: Школа за кларинет број 2, 3 – Радивој Лазић: Учим кларинет број 3, 4 и остала одговарајућа литература по избору	наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Дурске и молске скале до 4 предзнака – 35 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	– Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира		

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту;	– свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања;	

	– користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – самостално коригује интонацију у току свирања; – истражује начине добијања што квалитетнијег и чистијег тона на кларинету; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Рад на добијању што квалитетнијег изговора код стакато технике. Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацији прстију и језика. Тонске вежбе и рад на што квалитетнијој боји тона и интонацији у свим регистрима. Рад на микродинамици.	Свирање соло и у ансамблу. Скале и трозвучи: Дурске и молске скале до пет предзнака са доминантним и умањеним септакордима Скале се свирају разложено и у разним комбинованим артикулацијама. Хроматска скала.
ЛИТЕРАТУРА	– Клозе: Техничке вежбе – Лефевр: Техничке вежбе - и остала одговарајућа литература по избору	наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Дурске и молске скале до пет предзнака са доминантним и умањеним септакордима, разложено – 35 етида – 3 комада уз пратњу клавира	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	Једна дурска, једна молска скала са тоничним и доминантним трозвуком, разложено – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира	

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од Е мало до Ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Рад на постизању флексибилности амбажуре у свим регистрима. Меморисање текста. Обликовање што квалитетнијег тона, интонација и стакато. Самостално штимовање инструмента. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу.	Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. Скале и трозвучи: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са доминантним и умањеним септакордима. Скале, трозвуче, умањене и доминантне септакорде свирати разложено и у комбинованим артикулацијама. Хроматска скала.	
ЛИТЕРАТУРА	– Клозе: Техничке вежбе – Лефевр: Техничке вежбе и остала одговарајућа литература по избору	наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 40 етида – 4 комада уз пратњу клавира		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике саксофона; – представи историјски развој инструмента и исприча неку занимљивост везану за инструмент; – правилно држи инструмент; – самостално намести трску на усник; – правилно држи амбажуру и објасни важност амбажуре и њену поставку; – опише својим речима вежбице дисања и шта се постиже сваком од тих вежбица; – правилно изводи косто доминално дисање и објасни шта је то; – изводи стакато и легато;	– примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – објасни важност одржавања инструмента; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Историјат, карактеристике, делови и могућности саксофона. Вежбе дисања. Правилно намештање трске на усник. Поставка амбажуре. Свирање само на лули и уснику. Правилно држање саксофона и поставка прстију. Одржавање инструмента. Врсте артикулација (стакато и легато).	Тонске вежбе (издржавање тонова). Елементи музичке писмености (целе ноте, половине, четвртине и осмине). Тонски опсег: Е 1 до А 3 (за напредне до Ц3). Музички бонтон. Скале и трозвуци Дурске и молске лествице до једног предзнака са тоничним трозвуком (е,а,Ф,Г)	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јан Бан Бекум (холандска школа): Школа за почетнике (прво издање) – Клод Делангл (француска школа): Методе за почетнике са ЦД-ом – Перени (мађарска школа): АБЦ Саксофон, 1. свеска – Мишел Рикијер: Мени не мањка даха – Л. Петерсон: Прва књига	Комади из збирки – Клод Делангл: Све композиције из књиге Методе за почетнике – Перени: Све композиције из горе наведене литературе Композиције или транскрипције за саксофон по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Две лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно узима дах; – правилно држи амбажуру; – правилно држи инструмент; – самостално изводи тонске и техничке вежбе; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање...; – правилно изведе сваку ритмичку фигуру у задатом нотном тексту; – правилно изведе стакато;	– самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе. Стакато. Пунктирани ритам и синкопа. Динамика – пиано, форте. Основне ознаке за темпо. Опсег инструмента: горе до Д3, доле до Д1.	Музички бонтон. Скале и трозвуци Дурске и молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, разложеним тоничним трозвуком (мало разлагање), малим разлагањем.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде	Комади из збирки	

	– Јан Ван Бекум (холандска школа): Школа за почетнике (прво издање) – Клод Делангл (француска школа): Методе за саксофон број 1 – Иван Рот (немачка школа): Свеска број 1 – Перени (мађарска школа): Саксофон АБЦ, 1. део – Л. Петерсон: Прва књига	– Клод Делангл: Све композиције из књиге Методе за саксофон број 1 – Перењи: Све композиције из горе наведене књиге Комади тежине у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Две дурске и две молске лествице, 15 етида, Две композиције по слободном избору	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, једна етида	

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно изводи шеснаестине – правилно изводи триоле – са лакоћом савлада (чита и свира) нотни текст – се штимује самостално према клавиру и другом инструменту – изводи динамику на једном тону – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту	– одреди тоналитет задате композиције – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – испољи самопоуздање у току јавног наступа – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Тонски опсег од Ц1 до Е3. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Увод у триолски фразирунг. Шеснаестина.	Свирање дуета. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске скале до три предзнака са тоничним трозвуком, малим разлагањем, терцама	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Руди Јетл: техничке етиде – Јан Ван Бекум (холандска школа): 2. свеска вежба и етида – Клод Делангл (француска школа): Методе за саксофон број 2 – Иван Рот (немачка школа): Свеска број 1 – Перени (мађарска школа): Саксофон АБЦ 2 део – Л. Петерсон: Друга књига	Комади из збирки – Клод Делангл: Све композиције из књиге Методе за саксофон број 2 – Перењи: Све композиције из горе наведене књиге Комади тежине: у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Три дурске и три молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изводи тонове трећег регистра са лакоћом; – свира скале у разним артикулацијама; – правилно изводи осминске тактове; – правилно изводи триоле; – чита са лакоћом нотни текст; – у свирању у ансамблу прати поред свог гласа и гласове других инструмената; – чита партитуру триа и квартета; – се самостално штимује на клавир и други инструмент; – одреди тоналитет задате композиције;	– интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – изражајно свира на јавном наступу; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на 1 тону). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Осмински тактови. Опсег од Ц1 до Ф3. Музички бонтон.	Скале и трозвучи Дурске и молске скале до 4 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд. Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Рене Дикло: 35 техничких етида – Перењи (мађарска школа): Саксофон АБЦ 2 део – Л. Петерсон: Друга књига – Г. Лакур етиде	– Етиде по избору наставника Комади По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору	
ПРОГРАМ ИСПИТА:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера	

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – правилно изводи све врсте тактова и ритмова, – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио до сада да свира на инструменту; – изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	– комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе. Цео опсег инструмента (б – Фис3). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Музички бонтон. Скале и трозвучи	Дурске и молске скале до 5 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, Д7 или код мола УМ7, разложеним Д7 (УМ7) (мало разлагање) Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Х. Клозе: техничке етиде – прва књига – Рене Дикло: 35 техничких етида – Лакур етиде	Етиде по избору наставника Комади – По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика	
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– чита ноте а прима виста у брзом темпу; – изводи вибрато; – примени знање из теорије музике у композицијама које изводи; – самостално анализира дело које свира; – самостално постави динамику у задатим композицијама; – свира скале у разним артикулацијама; – контролише интонацију;	– изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – свира у ансамблу; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Тонске вежбе. Цео опсег инструмента (б – Фис3). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Вибрато.	Скале и трозвучи Дурске и молске скале до 6 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, Д7 или код мола Ум7, разложеним Д7 (Ум7) - мало разлагање Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде	Комади	

	– Х. Клозе: Техничке етиде – Г. Лакур: Етиде – Етиде по избору наставника	По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
ЈАВНИ НАСТУП:	Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Пет дурских и пет молских лествица, 15 етида, три композиције по слободном избору	
ПРОГРАМ ИСПИТА:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера	

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима карактеристике фагота; – представи историјат инструмента и исприча неку занимљивост везану за инструмент; – правилно држи инструмент; – опише својим речима вежбице дисања и шта се постиже сваком од тих вежбица; – правилно изводи косто доминално дисање и објасни шта је то; – самостално намести писак на есо цев и склапа инструмент; – правилно држи амбажуру и објасни важност	- амбажуре и њену поставку; – објасни важност одржавања инструмента; – изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Историјат, карактеристике, делови и могућности фагота. Вежбе дисања. Правилно склапање инструмента и стављање писка на есо цев. Поставка амбажуре. Свирање само на писку и само на есо цеви. Правилно држање фагота, правилна поставка леве и десне шаке и прстију.	Одржавање инструмента. Врсте артикулација (стакато и легато). Тонске вежбе (издржавање тонова). Елементи музичке писмености (целе ноте, половине, четвртине и осмине). Тонски опсег: од Ге велико до це 1. Скале и трозвучи Дурске и молске скале до једног предзнака са тоничним трозвуком (е, а, Ф, Г).	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јулијус Вајсенборн, Етиде за почетнике, прва свеска – Кристин Волф Јенсен: Music and the bassoon – Збирка етида за почетнике различитих руских аутора Литература по избору наставника	Комади – Мирко Исаески: Млади фаготиста Композиције или транскрипције за фагот по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Две лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно узима дах; – правилно држи амбажуру; – правилно држи инструмент; – правилно користи метроном у техничким и тонским вежбама; – самостално изводи тонске и техничке вежбе; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање..;	– правилно изводи стакато; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације.	

	– правилно изводи сваку ритмичку фигуру у задатом нотном тексту;	
САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе. Стакато. Пунктирани ритам и синкопа. Динамика – пиано, форте. Основне ознаке за темпо. Опсег инструмента од г мало до це 1.	Музички бонтон. Скале и трозвуци Дурске и молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, разложеним тоничним трозвуком (мало разлагање), малим разлагањем.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јулијус Бајсенборн: Етиде за почетнике прва и друга свеска – Кристин Волф Јенсен: Music and the bassoon – Етиде за почетнике разних руских аутора – Петар Ристић: Дневне вежбе за фагот – Петар Ристић: Практикум за фагот Литература по избору наставника	Комади – Мирко Исаески: Млади фаготиста – Збирка дизнијевих дечијих песмица за фагот и клавир Композиције или транскрипције за фагот по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године на којима се композиције не морају изводити напамет	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Две дурске и две молске лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору	
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, једна етида	

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно користи метроном кроз тонске и техничке вежбе, као и у самосталном вежбању; – правилно изводи шеснаестине и триоле; – савлада са лакоћом нотни текст; – се самостално штима на клавир и други инструмент; – изводи динамику на једном тону; – одреди тоналитет задате композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	– интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Тонски опсег од Е мало до Е1. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Увод у триолски фразирунг. Ритмичке групе (шеснаестина).	Свирање дуета Скале и трозвуци Дурске и молске скале до три предзнака са тоничним трозвуком, малим разлагањем, терцама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јулиус Вајсенборн: Етиде за фагот први и други део – Кристин Волф Јенсен: Music and bassoon – Оле Кристијан: Дал, Дрилс – Жорж Кључ: Фаготске основ Литература по избору наставника у складу са	техничким могућностима ученика Комади – Мирко Исаески: Млади фаготиста Комади тежине: у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Три дурске и три молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изводи тонове трећег регистра са лакоћом; – правилно изводи осминске тактове;	– самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику;	

	– правилно користи и вежба уз метроном у тонским и техничким вежбама, као и у самосталном вежбању; – чита са лакоћом нотни текст; – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту;.	– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије
САДРЖАЈИ:	Опсег од Ц велико до Ф1. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Осмински тактови. Свирање у ансамблу. Музички бонтон.	Скале и трозвуци Дурске и молске скале до 4 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд. Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јулиус Вајсенборн: Етиде за фагот први и други део – Кристин Волф Јенсен: Music and bassoon – Оле Кристијан: Дал, Дрилс – Жорж Кључ: Фаготске основ Литература по избору наставника у складу са	техничким могућностима ученика Комади – Мирко Исаески: Млади фаготиста Комади тежине: у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године на којима се композиције не морају изводити напамет	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера	

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – правилно изводи све врсте ритмова и тактова; – чита краћи нотни текст с листа; – примени знања из нотне писмености на композиције које изводи; – контролише интонацију; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	– комуницира са корепетитором кроз музику; – свира на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије	
САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе. Опсег инструмента од Б контра до g1. Свирање у ансамблу. Читање с листа. Музички бонтон. Скале и трозвуци	Дурске и молске скале до 5 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање). Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде Етиде по избору наставника – Јулијус Вајсенборн: Етиде за фагот први и други део – Петар Ристић: Дневне вежбе за фагот, Практикум за фагот – Оле Кристијан Дал: Дрилс	– Жорж Кључ: Фаготске основе Комади – Мирко Исаески: Млади фаготиста По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– изводи вибрато; – обликује тон у односу на техничке захтеве; – свира скале у разним артикулацијама; – примени знања из нотне писмености на композиције које изводи; – правилно изводи све врсте ритмова и тактова; – чита с листа краћи нотни текст; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту;	– изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – примени принцип узајамног слушања у ансамблу; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије.	
САДРЖАЈИ:	Тонске вежбе Опсег инструмента од б контра до а 1) Вибрато Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу Читање Музички бонтон. Скале и трозвучи	Дурске и молске скале до 6 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање). Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Јулијус Вајсенборн Етиде за фагот друга свеска – Петар Ристић Дневне вежбе за фагот, Практикум за фагот – Лудвиг Милде: Студија у вези тоналитета, акорада и разлагања за фагот	– Оле Кристијан Дал: Дрилс – Жорж Кључ: Фаготске основе Етиде по избору наставника Комади По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године на којима се композиције не морају изводити напамет		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Пет дурских и пет молских лествица, 15 етида, три композиције по слободном избору		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ФЛАУТА, ОБОА, КЛАРИНЕТ, САКСОФОН и ФАГОТ

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Музика у функцији здравља и музички бонтон. На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању учени-ке упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата

годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дужу задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: У настави дувачких инструмената у првом циклусу посебну пажњу треба усмерити на обликовање тона, његову правилну поставку кроз упознавање са основама технике дусања и правилну импостацију усника, трске или писка (у зависности од инструмента). Од самог почетка, у оквиру регистра који омогућава најлакшу емисију тона, потребно је применити све елементе који се односе на правилно узимање ваздуха и његово рационално коришћење кроз одговарајуће обликовање усана. Већ од првих корака изузетно је важно развијати љубав код ученика за заједничко музицирање. У току другог циклуса треба обрадити све тоналитете, дурске и молске, са тоничним трозвуком. Посебну пажњу треба усмерити на свирање вежби у различитим артикулацијама. скале свирати напамет, увек у одређеном ритму од почетка до краја, у истом темпу, без убрзавања и успоравања. У раду увек треба до краја инсистирати на потпуном овладавању сваког техничког и тонског захтева који је задат у нотном тексту. Код ученика треба неговати уредност у вежбању, поштовање сваке ноте и ознаке у нотном тексту које се односе на темпо, динамичко и агогичко нијансирање. У оквиру свих елемената који чине наставни процес (тонске и техничке вежбе, лествице, етиде и комади за извођење уз пратњу клавира), неопходно је пажњу ученика усмеравати на интонацију и чисто свирање које може омогућити само правилна поставка инструмента и правилна примена технике дусања. Изузетно је важно радити на стицању искуства свирањем у камерним ансамблима или оркестру. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– расклопи делове трубе и опише начин одржавања инструмента; – правилно држи инструмент у мирној, релаксираној и стабилној позицији; – примени правилну технику дусања; – контролише отвореност грла и дусајних путева; – правилно поставља амбажуру; – зуји на уснику без притиска; – изводи правилно тонске вежбе уз контролу интонације; – примени основне елементе нотне писмености у свирању;	– изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање.; – спроведе правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – покаже самопоуздање на наступима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Правилан став и држање. Техника дусања и отвореност дусајних путева. Амбажура (поставка усника). Зујање на уснику. Атак (ударац језиком).	Издржавање основних аликуотних тонова на труби. Проширивање опсега тонова и тонске вежбе у распону до с2. Музички бонтон. Скале и трозвучи - Скале у једној октави са Т5/3 у половинама према могућностима ученика	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Почетна школа за трубу – Први део – Алојз Стрнад: Метода за трубу 1. део (избор вежби одговарајућег нивоа)	– Др. Чарлс Колин: Почетне студије за трубу – А. Митронов: Школа за трубу – Р. Гетчел: Практичне студије 1. Књига	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– једнооктавна скала са тоничним трозвуком у половинама, у зависности од могућности ученика – 20 етида – 2 комада уз клавирску пратњу		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– Једна скала са тоничним трозвуком – Две етиде – Један комад уз пратњу клавира, напамет		

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно држи инструмент у мирној релаксираној, стабилној позицији; – контролише дисање и развија технику зујања без притиска на усне; – изводи тонске везбе у проширеном регистру и контролише интонацију; – примењује легато свирање; – усклађује рад језика и прстију; – користи основне појмове мелодике, ритма и динамике;	– изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на јавним наступима; – изнесе мишљење о изведеном наступу или свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Свирање без притиска, контрола дисања и амбажуре. Корелација рада прстију и језика. Рад на тонском квалитету. Легато свирање уз контролу интонације. Контрола атака на четвртинама.	Проширивање опсега тонова од „мало х до ц2”. Музички бонтон. Скале и трозвучи Ц-дур, Б-дур, Г-дур, Д-дур, са тоничним трозвучима у половинама и четвртинама.	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Школа за трубу (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: Збирка лаких композиција за трубу – Д. Марковић: 78 композиција за трубу – А. Странад: Метода за трубу 1. део – (избор вежби одговарајућег нивоа)	– Ј. Усов: Хрестоматија 1. Део – Ј. Поре: Мини концертино Но.5, Но.6 – Др. Чарлс Колин: Мелодичне основе за трубу Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 2 дурске скале са тоничним трозвучима – 25 етида – 3 комада уз клавируску пратњу		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– Једна скала са трозвуком, напамет – Једна етида – Један комад уз клавируску пратњу, напамет		

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– објасни историјски развој инструмента; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – контролише моторику леве руке; – изводи различите начине артикулације; – повеже стечено знање из основа музичке писмености	- са техничким процедурама на труби; – покаже самопоуздање и такмичарски дух; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Развој инструмента кроз историју (основни подаци). Контрола амбажуре, дисања и развијање слуха за самостално штимање. Рад на тонским и техничким вежбама. Упознавање са осминама нота и пауза, као и пунктираним нотним вредностима кроз одговарајуће композиције и вежбе. Артикулација (утврђивање савладаних елемената	легата и упознавање са осталим начинима артикулације). Проширивање опсега тонова у распону „мало фис до е2”. Музички бонтон. Скале и трозвучи Седам дурских скала кроз једну октаву, различитих начина артикулације и брзине	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Школа за трубу Први део (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: Збирка лаких композиција за трубу – Д. Марковић: 78 композиција за трубу – А. Странад: Метода за трубу 1. део (избор вежби	- одговарајућег нивоа) – Ј. Усов: Хрестоматија 1. део Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 3 дурске скале – 30 етида – 4 комада уз клавируску пратњу		

ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– Једна дурска скала са тоничним квинтакордом, напамет – Две етиде – један комад уз клавирску пратњу, напамет

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – самостално штима инструмент; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела;	– комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност и индивидуалност у интерпретацији; – свира у малим камерним саставима у школи и ван ње; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – искаже мишљење о свирању – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Ширење опсега зујањем глисандом. Развијање слуха за самостално штимање. Обликовање тона и рад на интонацији. Техничке вежбе за контролу ваздуха, усана и језика. Контрола дисања и свирања у седећем ставу. Увод у камерно музицирање (свирање дуа).	Развој елемената артикулације у проширеном регистру уз употребу слогова. Проширивање опсега тонова у распону „мало фис - ф2” Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске скале закључно са шест предзнака кроз једну октаву, различитих начина артикулације и брзине	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Школа за трубу (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: Збирка лаких композиција за трубу – Д. Марковић: 78 композиција за трубу – А. Страд: Метода за трубу 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: 32 етиде	– Ј. Б. Арбан: Метода 1. део – Ј. Усов: Хрестоматија 1. део – Ј. Поре: Кончертино Но.3. – Х. А. Вандеркук: Трумпет старс, Но1. и Но2. – А. Визути: Метода за трубу, књига 1. Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 35 етида – 5 комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска са тоничним квинтакордом, напамет – Две етиде различитог карактера – Један комад уз клавирску пратњу, напамет		

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; – примењује технику брзог дисања; – самостално штима инструмент; – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; – истражује начине добијања чистог тона; – изведе предвиђене технике свирања на труби; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију;	– испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – свира у различитим камерним саставима примењујући принцип узајамног слушања; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме	
САДРЖАЈИ:	Амбажура, дисање и положај атака у новом, проширеном регистру. Процес интелигентног загревања. Контрола тона у , - 1 и кориговање интонације. Флексибилност амбажуре у свим регистрима.	Обрада хроматских скала. Заједничко свирање у различитим камерним саставима (триа, квартети). Проширивање опсега тонова у распону „мало фис до г2” Скале и трозвучи	

	Контрола квалитета тона у стакатисиму и тешком стакату (тзв. Staccato pesante или „barokni staccato”). Штимање инструмента. Постизање физичке и менталне издржљивости. Техника брзог удисања.	Дурске скале закључно са седам предзнака кроз једну октаву, Фис-дур, Гес-дур и Г-дур кроз 2 октаве и молске закључно са 3 предзнака, различитих начина артикулације и брзине
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Школа за трубу (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: Збирка лаких композиција за трубу – А. Стнад: Метода за трубу 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: 32 етиде – Ј. Б. Арбан: Метода 1. део	– Ј. Усов: Хрестоматија 1. део – Ј. Поре: Кончертино Но.1. Но.19 – Х. А. Вандеркук: Трумпет старс, Но1. и Но2. – А. Визути: Метода за трубу, књига 1. Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Дурске скале и молске скале до 5 предзнака са трозвучима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – Две етиде различитог карактера – Један комад уз клавирску пратњу, напамет	

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– примењује нон-прес у свирању и ширењу опсега; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; – самостално и прецизно штима инструмент; – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – свесно исправља постојеће грешке и истражује нове начине свирања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; .	– испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – комуницира са корепетитором кроз свирање; – свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања; – показује иницијативу у организацији проба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме	
САДРЖАЈИ:	Проширивање опсега од „мало фис до б2“. Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Флексибилност амбажуре и обликовање тона у свим обрађеним регистрима. Обрада тонских и техничких вежби у свим тоналитетима. Развијање физичке и менталне издржљивости. Ширење свести о грешкама и начину исправљања. Рад на микродинамици.	Свирање у различитим камерним саставима. Познавања музичке форме и интерпретације различитих стилова. Орнаменти. Скале и трозвучи Све дурске и молске скале кроз једну октаву, Фис-дур, фис-мол, Гес-дур, Г-дур, г-мол, Ас-дур, А-дур и а-мол кроз 2 октаве, са ритмичким варијацијама и различитих начина артикулације и брзине на скали.	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Марковић: Школа за трубу (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: Збирка лаких композиција за трубу – А. Стнад: Метода за трубу 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: 32 етиде за трубу – В. Вурм: 45 лаких етида (избор одговарајућег нивоа) – С. Херинг: 32 етиде – Ј. Б. Арбан: Метода 1. и 2. део – Ј. Усов: Хрестоматија 1. део – Ј. Поре: Кончертино Но.2. Но.4	– Х. А. Вандеркук: Трумпет старс, Но1. и Но2. – Г. Ф. Хендл: Кончертино – А. Корели: Соната Ф - дур – А. Визути: Метода за трубу, књига 1. – Божидар Трудић: Рондино – Петр Николић: Кончертино – С. Херинг: Бах за две трубе – В. Вурм: Трумпет дуети – Др.Чарлс Колин: Комплетна модерна метода за трубу (избор вежби одговарајућег нивоа) Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са трозвучима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу		

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – Две етиде различитог карактера – Две композиције са клавирском пратњом различитог карактера (једна напамет) – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	- расклопи делове хорне и опише начин одржавања инструмента; - правилно држи инструмент у мирној, релаксираној и стабилној позицији; - правилно дише и контролише отвореност грла и дисајних путева; – правилно поставља амбажуру; – зуји на уснику без притиска – изводи правилно тонске вежбе уз контролу интонације; – изражајно пева вежбе које изводи на инструменту;	– примени основне елементе нотне писмености у свирању; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање.; – примени правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на наступима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Правилан став и држање. Техника дисања и отвореност дисајних путева. Амбажура (поставка усника). Зујање на уснику. Атак (ударац језиком). Ге-дур са тоничним трозвуком у половинама.	Издржавање основних аликувних тонова на хорни. Проширивање опсега тонова и тонске вежбе у распону г-Г1. Музички бонтон. Скале и трозвучи	
ЛИТЕРАТУРА	– Драган Гиртл: Школа за хорну (први део) – Бери Таквел: 50 почетних вежби за хорну	– Палма Силађи – Миклош Кекењеш: Школа за хорну (избор етида и комада)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Г дур са тоничним трозвуком – 20 етида – 2 комада уз клавирску пратњу		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– 1 скала са тоничним трозвуком, напамет – 1 етида – 1 комад уз пратњу клавира, напамет ж		

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно држи инструмент у мирној релаксираној, стабилној позицији; – контролише дисање и развија технику зујања без притиска; – изводи тонске вежбе у проширеном регистру и контролише интонацију; – свира легато; – усклађује рад језика и прстију; – користи основне појмове мелодике, ритма и динамике;	– изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – примењује правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на јавним наступима; – искаже мишљење о сопственом и туђем свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Свирање без притиска, контрола дисања и амбажуре. Корелација рада прстију и језика. Рад на тонском квалитету. Легато свирање уз контролу интонације. Упознавање са молским лествицама Контрола атака на четвртинама.	Проширивање опсега тонова ф- Б1. Музички бонтон. Скале и трозвучи Г дур, Ф дур, Б дур, а мол са тоничним трозвучима у половинама	
ЛИТЕРАТУРА	– Драган Гиртл: Школа за хорну (први део) – Палма Силађи – Миклош Кекењеш: Школа за хорну	– Анонимус : Мелодија – П. Мај: Минијатуре бр.1 и 2 – В. А. Моцарт: Азбука	

	– Бери Таквел: 50 почетних вежби за хорну	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 2 дурске скале са тоничним трозвучима – 25 етида – 3 комада уз клавирску пратњу	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– 1 скала са трозвуком, напамет – 1 етида – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет	

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише историјски развој инструмента; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – контролише моторику леве руке; – изводи различите начине артикулације; – повеже стечено знање из основа музичке писмености	- са техничким процедурама на хорни; – покаже самопоуздање и такмичарски дух; – примењује правила вежбања у самосталном раду; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Упознавање са историјским развојем инструмента. Контрола амбажуре, дисања и атака. Развијање слуха за самостално штивање. Наставак и проширивање рада на тонским и техничким вежбама. Упознавање са осминама нота и пауза, као и пунктираним нотним вредностима. Развијање моторике леве руке. Артикулација (утврђивање савладаних елемената	легата и упознавање са осталим начинима артикулације). Проширивање опсега тонова у распону е - Д2. Музички бонтон. Скале и трозвучи Г дур, Ф дур, Д дур, Б дур, А дур, а мол и г мол са тоничним квинтакордом и обртајима у четвртинама	
ЛИТЕРАТУРА	– Драган Гиртл: Школа за хорну (први део) – Палма Силађи – Миклош Кекењеш: Школа за хорну – Бери Таквел: 50 почетних вежби за хорну – Марк – Антоан Робилард: Прогресивне методе за хорну	– Ј. Б. Флис: Успаванка – В. А. Моцарт: Валцер – Л. ван Бетовен: Екосеза – П. И. Чајковски: Стара француска песма – Ј. Кригер: Менует	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 3 дурске и 1 молска скала са трозвуком – 30 етида – 4 комада уз клавирску пратњу		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– 1 дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, – 1 етида – 1 комад уз клавирску пратњу,		
изводи се напамет			

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – самостално штима инструмент; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје	приликом интерпретације музичког дела; – испољи креативност и индивидуалност; – свира у малим камерним саставима у школи и ван ње; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – искаже критичко мишљење у улози слушаоца и извођача; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Ширење опсега зујањем глисандом. Самостално штивање. Култура тона и рад на чистој интонацији.	Развој елемената артикулације у проширеном регистру уз употребу слогова. Проширивање опсега тонова у распону д- Е2. Музички бонтон. Скале и трозвучи	

	Техничке вежбе уз контролисање моторике леве руке. Контрола дисања и свирања у седећем ставу. Увођење у камерно музицирање (свирање дуа).	Дурске скале до 4 предзнака, молске скале до 2 предзнака са тоничним квинтакордом и обртајима у четвртинама.
ЛИТЕРАТУРА	- Франц Шолар: Школа за хорну - Марк-Антоан Робилард: Прогресивне методе за хорну - Драган Гиртл: Школа за хорну – (други део) - Палма Силађи – Миклош Кекењеш: Школа за хорну (први и други део)	- Бери Таквел: 50 почетних вежби за хорну - В. А. Моцарт: Пастирска песма - Н. Антал: Самохвала - А. Варламов: Црвени сарафан - Л. ван Бетовен: Романса
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	- Дурске скале до три предзнака, молске са једним предзнаком са трозвучима - – 35 етида - – 5 комада уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	- 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет - 2 етиде - 1 комад уз клавирску пратњу, напамет	

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	- контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; - примењује технику брзог дисања; - самостално и прецизно штима инструмент; - оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; - изведе предвиђене технике свирања на хорни; - истражује начине добијања чистог тона; - примењује функцију десне руке у корпусу; - повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту;	- испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; - свира у различитим камерним саставима примењујући принцип узајамног слушања; - испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; - комуницира са корепетитором кроз музику; - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; - користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме.	
САДРЖАЈИ:	Амбажура, дисање и положај атака у новом, проширеном регистру. Процес интелигентног загревања. Култура тона и кориговање интонације. Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Самостално штимање инструмента. Развијање моторике леве руке и функција десне руке у корпусу. Постизање физичке и менталне издржљивости. Техника брзог удисања.	Обрада хроматских скала. Заједничко свирање у различитим камерним саставима. Проширивање опсега тонова у распону ц-Ф2. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске скале до пет предзнака, молске скале до четири предзнака, са тоничним квинтакордом и обртајима у брзим четвртинама	
ЛИТЕРАТУРА	- Франц Шолар: Школа за хорну - Марк – Антоан Робилард: Прогресивне методе за хорну - Драган Гиртл: Школа за хорну (други део)	- А. Вивалди: Ларго - Г. Ф. Хендл: Ариа - М. Гаврановић: Игра духова	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	- Дурске скале до 5 предзнака, молске скале до 3 предзнака са трозвучима - 35 етида - 6 комада уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	- 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет - 2 етиде различитог карактера - 1 комад уз клавирску пратњу, напамет		

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	- контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру - самостално и прецизно штима инструмент	- испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике - комуницира са корепетитором кроз свирање	

	– оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију – изводи технику пригушених тонова коришћењем десне шаке – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију – свесно исправља постојеће грешке и истражује нове начине свирања	– свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања – показује иницијативу у организацији проба – критички коментарише своје и туђе извођење у смислу техничке припремљености и музичке изражајности – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике
САДРЖАЈИ:	Амбажура, дисање и положај атака у новом проширеном регистру. Флексибилност амбажуре и рад на култури тона у свим обрађеним регистрима. Техника пригушеног тона десне руке. Обрада тонских и техничких вежби у свим тоналитетима. Развијање физичке и менталне издржљивости. Грешке у свирању – разлози и начин исправљања.	Рад на микродинамици. Свирање у различитим камерним саставима поштујући принцип слушања. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Рад на орнаментима. Музички бонтон. Скале и трозвучи Све дурске и молске скале са тоничним квинтакордом и обртајима у осминама.
ЛИТЕРАТУРА	– Георг Копраш: 60 етида за рог – Лусијен Теве: Изабране етиде – Франц Шолар: Школа за хорну	– Драган Гиртл: Школа за хорну – (други део) – Ј. Шкроуп: Концерт у Б дуру
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са трозвучима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ: изводи се напамет	– 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, – етиде различитог карактера – 1 комад уз клавирску пратњу	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ТРУБА И ХОРНА

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **Музика у функцији здравља и музички бонтон:** На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштаног мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на

месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дужу задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Остваривање наставе и учења Хорне и Трубе (у првом циклусу), подразумева упознавање са деловима инструмента и његовим одржавањем, правилно држање тела и инструмента, импостацију дисања, зујање уснама и на уснику, као и репродуковање здравог и сонорног тона. Свакодневно извођење тонских вежби уз контролу амбажуре и интонације, као и учење основних елемената нотне писмености, обезбеђују напредак и постизање резултата. Процес учења, базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за извођење или слушање музике) који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај. Композиције које се обрађују требало би да одговарају опажајним могућностима ученика. Задату композицију потребно је одсвирати ученику како би стекао утисак о њој као о целини. На овај начин, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а постиже се и боља комуникација између наставника и ученика. Овим добијамо већу естетску осетљивост, развијање музичког укуса и естетског процењивања. У наставку реализације исхода (у другом циклусу), ученик наставља да се развија како у техничком тако и у музичком смислу. У том циљу, потребно је радити вежбе са проширење горњег и доњег регистра, као и вежбе за добијање различитих артикулација (легато, стакато, тенуто...). Када је питању ширење регистра, треба водити рачуна о правилно постављеној амбажури. У завршним разредима, у појединим етидама и композицијама за хорну, јављају се делови који су нотирани у бас кључу. Наставник је у обавези да ученику објасни читање бас кључа на одговарајућем нотном материјалу. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптимални програм у коме ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве, истовремено уживајући у свирању. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми (лоше дисање, спазам у врату и горњем делу грудног коша).

Будући да су ученици сада технички и музички на вишем нивоу, корисно је наставу ових инструмената обогатити камерном музиком где се ученици и наставници могу смењивати у свирању сола или пратње. Променом улога и свирањем у ансамблу, они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничког тона и експресији. Кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње, ученици се мотивишу да на што бољи начин представе своје инструменте као солистичке, изводећи литературу различитих епоха. Важно је истаћи да је неодвојив део јавног наступа понашање како извођача, тако и публике. У том смислу, познавање правила музичког бонтона је неопходно.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учесће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише својим речима боју тона инструмента; – правилно стоји и држи инструмент; – правилно дише; – зуји на уснама и уснику; – постави усник на усне; – изведе основне тонове у средњем регистру, у целим нотама и половинама; – изведе правилно техничке вежбе које укључују	- предувавање на једној позицији као и промену позиције; – коригује интонацију уз помоћ наставника; – користи у свирању знање из солфеђа и чита нотни текст у бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављања...	
САДРЖАЈИ:	Тромбон, његове карактеристике и делови. Добијање тона константним дувањем односно вибрирањем усница. Техника зујања на уснику.	Дуги тонови у целим нотама (средњи регистар) на тромбону. Скале и трозвучи: Бе-дур у једној октави, у целим нотама и половинама. Це-дур у једној октави, у целим нотама и половинама.	
ЛИТЕРАТУРА	– Јан Линдквист: Тобе тромбон; – Дубравко Марковић: Мишу, мишићу;	– В. А. Моцарт: Абецеда; – Штајнер Ференц: Позаунен А, Б, Ц.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању. 1. Једна лествица, напамет; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева).

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно стоји и држи инструмент – исправно дише – правилно зуји на усницама и уснику у складу са могућностима – правилно држи цуг – користи позиције на тромбону	– користи помоћне позиције у одређеном музичком садржају (одређени тоналитети) – примени легато свирање (како на позицији тако и у мењању позиција) – свира стакато и тенуто артикулације	
САДРЖАЈИ:	Контрола држања тела приликом свирања Контрола правилног удисања и издисања ваздуха. Зујање на усницама у оквиру квинте. Поставка леве руке на цугу.	Свирање од прве до шесте позиције на тромбону. Предувавање тонова на позицији. Основни динамички појмови. Скале и трозвучи Еф-дур; де-мол; Бе-дур; ге-мол.	
ЛИТЕРАТУРА	– Слокар: Дневне вежбе; – Слокар: Школа за тенор тромбон; – Сколар: Скале у оквиру једне октаве.	– А. Бенчић: Весели тромбон; – Јан Линдквист: Тобе тромбон – прва свеска.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању. 1. Једна лествица, напамет; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких тешкоћа); 3. Једна композиција по слободном избору, напамет.		

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– изведе легато, стакато, тенуто на тромбону. – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту – прати координацију у блиским и даљим позицијама (прва – друга, прва – трећа) (прва четврта – прва пета)	– исправи интонацију током свирања самостално, а посебно када свира уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – критички вреднује свој јавни наступ – примени план вежбања у договору са наставником – користи метроном и штим машину – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Начин добијања основних техника свирања – положај језика у стакато и тенуто свирању; – вођење ваздушног стуба у легато свирању (на позицији „натур-легато” или са променом позиције). Ширење горњег и доњег регистра.	Егзактно свирање стаката са променом позиција. Синхронизација ваздуха језика и руке. Кориговање интонације. Упознавање са принципом рада клавијских проба. Скале и трозвучи Скале до 3 предзнака у оквиру 1 октаве са парал. боловима.	
ЛИТЕРАТУРА	– Слокар: Школа за тенор тромбон; – Арбан; Дневне вежбе – Шлосберг: Дневне вежбе; – Р. Милер: Дневне вежбе – прва свеска;	– Џералд Борднер: Етиде прва свеска; – Јан Линквист: Тобе тромбон; – Јан Линквист: Лаки комади из прве свеске.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.		
ПРОГРАМ СМОТРИ:	Смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању 1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима, у четвртинама и осминама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз пратњу клавира, напамет.		

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– активно учествује у коректури свог тона и извођењу одговарајуће технике свирања на инструменту – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања. – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела. – користи ИКТ технологију у стицању знања о композиторима. – комуницира са корепетитором кроз музику. – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела	(изражајно свира). – коригује интонацију у току свирања. – свира у камерном ансамблу – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције – критички вреднује своју и туђу изведбу композиције на јавним наступима – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Овладавање лепим тоном у различитим регистрима. Основно динамичко нијансирање. Интонација. Артикулација.	Техничко напредовања ученика. Свирање у ансамблу Скале и трозвучи Скале до четири предзнака у оквиру једне октаве са паралелним молловима.	
ЛИТЕРАТУРА	– Слокар: Школа за тенор тромбон; – Арбан; Дневне вежбе – Шлосберг: Дневне вежбе; – Р. Милер: Дневне вежбе – друга свеска; – Џералд Борднер: Етиде друга свеска;	– Јан Линквист: Тобе тромбонс друга свеска; – Јан Линквист: Комади из друге свеске. – Б. Барток: Вече на селу; – Б. Шоколов: Балада.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним трозвучима у осминама и шеснаестинама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз пратњу клавира, напамет.		

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Пети
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– прошири регистар – користи све артикулације у извођењу и фразирању – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела. – користи глисандо свирање приликом стајања ваздушног стуба – комуницира са корепетитором кроз музику – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира) – испољи креативност у реализацији музичке фразе и естетике – интонативно коригује основне и помоћне позиције (Це 1 повишена трећа позиција, Еф 1 снижена прва,	користи ноту ЕФ у шестој позицији у тоналитетима који то изискују) – свира у камерним ансамблима и у симфонијском оркестру стичући основна знања о раду са диригентом. – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај – Учествоје на јавним наступима у школи и ван ње. – саветује своје млађе ученике из класе како би требало да се понашају као извођачи и слушаоци на концертима. – самостално вежба поштујући правила техничких процедура – контролише интонацију користећи штим машину и слух	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона и чиста интонација. Артикулацијама. Ширење регистра. Фразирању. Техника глисанда у превазилажењу стајања ваздушног	стуба. Свирање у ансамблу и оркестру Скале и трозвучи Све дурске скале у половинама четвртинама и осминама према могућности ученика	
ЛИТЕРАТУРА	– Б. Слокар: Дневне вежбе; – Шлосберг: Дневне вежбе; – Р. Милер: Школа за тенор тромбон друга свеска; – В. Кризистек: Етиде за тромбон (избор);	– Џералд Борднер: Друга свеска етида; – Р. Клерис: Конкурсна тема; – Р. Клерис: Пријер; – Ј. А. Хасе: Два плеса.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима у осминама и лаганим шеснаестинама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз клавирску пратњу, напамет.

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Шести
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– шири регистар у складу са правилно постављеном амбажуром – свира у тенор кључу – контролише тон у форте и пијано динамици – решава проблем флексибилности предубавањима на позицији у спором и брзом темпу – контролише интонацију – примени одређена стилска правила која су везана за епоху дела које свира – комуницира са корепетитором – пренесе на публику сопствени емоционални	– доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира). – испољи самопоуздање у току јавног наступа – изражава став о изведеним композицији у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај – покаже иницијативу у организацији заједничких проба – изведе лакша оркестарска сола – самостално вежба	
САДРЖАЈИ:	Ширење горњег и доњег регистра. Тенор и алт кључ кроз лаке вежбе Поређење дела насталих у различитим епохама. Естетика фразе и неговање лепог тона и у форте динамици.	Свирање у ансамблу и свирање оркестарских деоница у складу са могућностима ученика. Скале и трозвучи Све дурске и молске лествице у осминама и шеснаестинама по могућности ученика.	
ЛИТЕРАТУРА	– Б. Слокар: Дневне вежбе; – Шлосберг: Дневне вежбе; – Р. Милер: Школа за тенор тромбон друга свеска; – Копреш: Свеска број један;	– В. Кризистек: Етиде за тромбон (избор); – Џералд Борднер: Друга свеска етида; – Г. Левин: Песма; – С. Гордон: Ледени брег.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело за извођење уз пратњу клавира, напамет.		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ТРОМБОН

I. УВОДНИ ДЕО: Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем на инструменту активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и fine моторичке радње. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмераваати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Правилно држање тела и исправно држање инструмента подразумева да ученик правилно стоји и држи инструмент а да при томе не оптерећује само леву руку у којој му је сва тежина инструмента, јер су физијатри доказали да ученик у почетном узрасту свирања тромбона има исти осећај као кад одрасли човек у

руци има терет од шест килограма. Када је у питању правилно дисање, потребно је да ученик дише узимајући ваздух налик зевању при чему не ствара грч у грудном кошу и не диже рамена. Зујање на усницама и уснику као и репродуковање здравог и сонорног тона су претпоставке за успешно напредовање на инструменту и зато је потребно ученике у почетку (а и касније) у овом погледу стално контролисати и кориговати. Ученик треба да зуји на уснама у регистру који му се најпре „отвара” не стварајући грч у врату приликом зујања. Важно је примењивати вежбе за развијање контакта са усником, постављање средњег регистра као и полустепено мењање позиција на ниже у складу са дужином руке. Издржавање тонова у целим нотама је веома важно за уједначеност тона као и дневне вежбе са уснама и усником. У оквиру развијања технике добијања здравог и доброг тона потребно је изводити вежбе у различитој динамици: форте, пијано, крешендо, декрешендо. Тонску боју инструмента треба такође повезати са музичким садржајем. Примери тонских вежби могу се разрадити: извођењем ритма, извођењем у различитим артикулацијама (објаснити ђаку једноставним говорним ритмом како лакше да савлада циљ) и извођењем интервалских скокова (одсвирати ђаку одређени интервалски скок у вежби а онда му и дати познату асоцијацију са којом може да повеже тражени интервал). Процес учења базира се на приступу и избору најупечатљивијих музичких примера (за извођење или слушање музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења, и креирају одговарајући емотивни доживљај. Композиције које се обрађују у првом циклусу основног музичког школовања на часу тромбона треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Задату композицију увек треба одсвирати ученику како би он стекао утисак о истој као о целини. Ученик ће на тај начин имати свест о лепом тону ка коме ће стремити као и о карактеру самог дела. На овај начин ученик се развија у смеру активног слушања музике, а такође се постиже и боља комуникација између наставника и ученика. Овим добијамо већу естетску осетљивост, развијање музичког укуса и развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезивати и стављати у функцију разумевања и интерпретације музичког дела. У овом узрасту (први, други, трећи разред ОМШ) то су основе музичке теорије и солфеџо. Кроз реализацију исхода у другом циклусу, ученик наставља да се развија како у техничком тако и у музичком смислу. У том циљу потребно је радити вежбе за проширење горњег и доњег регистра као и вежбе за добијање различитих артикулација: легато, стакато, тенуто... Када је у питању ширење регистра треба водити рачуна о правилно постављеној амбажури (правилна поставка усника, равна брада, правилно постављени углови усана). Углови усана не смеју да иду на доле, а не смеју ни да иду у „осмех”. У решавању техничких проблема препоручљиво је користити пунктиране и обрнуто пунктиране ритмове. У завршним разредима, у појединим етидама и композицијама јављају се делови који су нотирани у тенор или алт кључу. Наставник је у обавези да ђаку објасни читање тих кључева на одговарајућем нотном материјалу. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми као што су лоше дисање, спазам у врату и горњем делу грудног коша. Будући да су ученици сада технички и музички на вишем нивоу, веома је корисно наставу тромбона обогатити камерном музиком где се ученици могу смењивати у свирању сола или пратње. Променом улога и свирањем у ансамблу они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничког тона и експресији. Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика. Нпр. наставник одсвирати тему неке етиде, а следећи поступак је да ученик свира тему а да га наставник прати за октаву ниже или више у односу на тему коју ученик свира. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању, а такође слуша и коригује интонацију. Веома је едукативно и ако постоје услови да наставник свира у симфонијском оркестру са учеником дајући му пример и савете како да боље прати и слуша диригента. На овај начин наставник припрема ученика за даље образовање и даје му велики спектар практичног и теоријског знања које ће му бити веома битно у даљем музичком образовању. Обрађујући лакша оркестарска сола ради стицања елементарног оркестарског искуства, наставник помаже ученицима јер је најчешће примарни позив музичког извођача тромбонисте рад у симфонијском оркестру. Задатак ученика је да кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње покажу не само своје вештине и емоције, већ и да на што бољи начин представе тромбон као солистички инструмент кроз литературу различитих епоха. Неговање и одржавање коштано-мишићног апарата је веома важно. У том смислу ученике треба саветовати да се после вежбања добро истегну. Пасиван положај руке који је последица дуготрајног држања тромбона може довести до болова и окоштавања због чега се препоручује рекреативно пливање. Важно је истаћи да је неодојив део партиципирања у музици понашање како извођача тако и публике. У том смислу познавање основних правила Музичког бонтонa је обавезно. Одговарајуће облачење, такође се сматра делом музичког бонтонa. Осим што одећа треба да омогући слободу покрета приликом свирања (не треба облачити уске мајице или хаљине јер десна рука треба да буде комотна и растерећена), треба да буде примерена и прилици и месту на коме се концерт изводи. Свирање у неодговарајућој одећи (патике, тренерка...) представља непоштовање сцене и публике.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: У настави инструмента у првом циклусу основног музичког школовања најбитније је развијање љубави према музици и инструменту кроз развијање музичких способности и вештина. Смер наставе је такав да увек креће од звука ка тумачењу. За почетак ученик мора да препозна шта је леп, ’здрав’ и интонативно тачан тон како би га и сам пронашао и репродуковао у свом свирању. Критеријум у оцењивању увек мора да буде пре свега уложени труд ученика и његово лично напредовање у складу са његовим психо-физичким, менталним и музичким способностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу која укључује како рад са професором тако и рад са корепетитором. Код ученика увек потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на погледу на крају првог и другог разреда које не подлажу нумеричком оцењивању. Од трећег до шестог разреда на крају године ученик се оцењује на испиту.

ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ

(Солфеђо, Теорија музике)

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.		
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– слуша дечије и народне песме и примере из литературе уз покрете; – изрази доживљај музике коју слуша цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – пева по слуху и солмизацијом песмице у С, G, F дуру; – звучно препозна карактер дура; – пева и препозна лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту и вођицу и тонични трозвук у С, G, F-дуру; – чује и именује главне ступњеве; – пева по слуху и препозна мол; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пише и чита ноте солмизацијом и музичком абецедом у виолинском и бас кључу; – изводи и записује нотне вредности и одговор. паузе; – препозна и примени предзнаке: повисилицу и снизилицу у мелодијском примеру; – објасни својим речима појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – објасни својим речима лествичне појмове; – примени муз.ознаке за понављање, динамику и темпо; – примени најчешће начине извођења у музичким примерима (повезано и кратко); – опажа и пева тонове и мотиве; – препозна и запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – препозна и изведе четвртинске тактове; – изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – изводи ритам на различите начине; – одржи ритмички пулс; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – визуелно сагледава и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – изводи ритам уз покрет; – препознаје/изводи знаке за продужава трајања тона – чита ритам солмизацијом		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике уз покрет. Слушање музике уз цртање. Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова
		МЕЛОДИКА	Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за први разред кроз С, G, F дур (певање). Звучна слика дурског тонског рода. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скокова у: тонику, доминанту, вођицу и тонични трозвук. Функције главних ступњева. Песмице у молским тоналитетима (певање). Развој музикалности.
		МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Нотни систем: од велике октаве до треће октаве у зависности од врсте инструмента. Нотне вредности и одговарајуће паузе: цела, половина, половина с тачком, четвртина и осмина. Хроматски знаци: повисилице и снизилице. Појмови: такт, тактица, завршна тактица, предтакт, узмах. Именовање нота солмизацијом и музичком абецедом. Лествични појмови : лествица, тетрахорд, степен, полустепен, ступњеве. Музичке ознаке: понављање, prima i seconda volta, D.C.al fine, корона. Основне ознаке за динамику (forte, piano, mezzoforte, mezzopiano, crescendo i decrescendo). Основне ознаке за темпо (andante, moderato, allegro, vivo). Основне ознаке за артикулацију (legato, staccato).
		ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и интонирање тонова и мотива у тоналитету. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Записивање ритмичке окоснице.
		МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације у складу са пређеним градивом. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
		МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача
		РИТАМ	Врсте такта: 2/4, 3/4, 4/4. Препознавање ритма у примерима. Начини извођења ритма (куцање или тактирање или мануелна техника). Четвртина као јединица бројања. Равномерно читање. Ритмичке фигуре: синкопа, пунктирана и обрнуто пунктирана на две јединице бројања. Покрет у функцији ритма. Знаци за продужавање трајања тона: тачка, лук, корона. Ритмичко читање.

Јавни наступи	Јавни час – извођење научених песмица, које обухватају програм 1. разреда
Програм смотре:	1. Равномерно и ритмичко читање нота. 2. Мелодијски пример у пређеним тоналитетима уз анализу (садржаји I разреда).

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Други
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
- слуша дечије и народне песме и примере из литературе уз покрете; - изрази доживљај музике коју слуша цртањем; - препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; - звучно препозна карактер дура и мола; - слушно разликује и пева различите врсте мола – горњи тетрахорд молских тоналитета; - пева песмице по слуху и препозна лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту и вођицу и тонични трозвук; - чује и именује главне ступњеве; - опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; - пише и чита ноте солмизацијом и музичком абецедом у виолинском и бас кључу; - изводи и записује нотне вредности и одгов. паузе; - препозна и примени предзнаке: повисилицу и снизилицу у мелодијском примеру; - објасни својим речима појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; - објасни својим речима лествичне појмове; - примени муз.ознаке за понављање, динамику и темпо; - примени најчешће начине извођења у музичким примерима (повезано и кратко); - опажа и пева тонове и мотиве; - препозна и запише ритам у мелодијском примеру; - запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; - мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; - смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; - пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; - препозна и изведе четвртинске тактове; - изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; - изводи ритам на различите начине; - одржи ритмички пулс; - равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; - визуелно сагледава и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; - изводи ритам уз покрет; - препознаје/изводи знаке за продужавање трајања тона - чита ритам солмизацијом.		МЕЛОДИКА	Тоналитети: C, G, F дур (утврђивање). Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за други разред (a, d и e мол). Звучна слика молског тонског рода. Поставка штима. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у a, d и e молу. Природни, хармонски и мелодијски мол. Функције главних ступњева. Развој музикалности.
		ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат. Аутодиктат. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање метра.
		МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
		РИТАМ	Врста такта: 2/4, 3/4, 4/4. Осмина као јединица бројања: 2/8, 3/8, 4/8. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима од звука ка нотној слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања. Четвороделна подела јединице бројања. Ритмичке фигуре: пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на ритмичкој јединици – увод и припрема. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
		ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Записивање и препознавање обрађених лествица и тетрахорада. Интервали до квинте (мала и велика секунда, мала и велика терца, чиста кварта и чиста квинта), дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Проширивање знања из музичке терминологије (лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главни ступњеве, вођица, тонични трозвук, интервали).

	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођења
ПРОГРАМ СМОТРЕ::	1. Усмено опажање кратког мотива у тоналитету мелодијског примера 2. Мелодијски пример (а, де или е мол) уз анализу: лествица, тетракорди, интервали, дурски и молски квинтакорд. 3. Ритмичко читање у бас кључу у оквиру пређеног градива	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма
– препозна елементе пређеног градива кроз једноставне примере за слушање; – слуша дечије и народне композиције, примере из литературе уз покрет; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна разлике и пева мел. примере у дуру и молу; – пева и препозна однос тонике и доминанте, и скокове у све ступњеве; – пева по слуху и солмизацијом песмице и мел. примере; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – звучно разликује дур и све врсте мола; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пева двогласне пр. и композиције са клав. пратњом; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд; – опажа и пева интервале до квинте; – пева Д7 у песмама и мелодијским примерима; – препозна врсту такта; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мел. на текст бројалице или дечије песмице; – примени знања и вештине уз игру; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту; – препозна и изводи тактове са половином као јединицом бројања; – визуелно сагледава и изводи као целину основне фигуре, паузе и лукове у такту 6/8 уз певање одговарајућих песмица; – изводи ритам кроз покрет; – изведе ритам певајући песме по слуху и песме различитих жанрова; – равномерно чита ноте у – виолинском, бас кључу у 1 или 2 линијска система; – изводи ритмичке фигуре четворodelне поделе јединице бројања; – препозна и изводи триолу; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна интервале до квинте;		МЕЛОДИКА	Обнављање градива (из претходних разреда). Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери који одговарају инструменталној литератури за трећи разред (D dur, h-mol, B-dur и g-mol). Штимови. Једноставне песмице по слуху и мелодијски примери у дуру и истоименом молу и обрнуто (a mol-A dur, d mol-D dur). Горњи тетракорди у све три врсте мола: природни, хармонски и мелодијски мол. Развој музичности. Двогласно певање.
		ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање и интонирање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Опажање и певање: мале и велике секунде, мале и велике терце, чисте кварте и чисте квинте обрађених кроз песмице и примере из литературе. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Интонирање доминантног септакорда у обрађеним тоналитетима са разрешењем у тонику. Опажање метра .
		МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице. Музичко дидактичке игре.
		РИТАМ	Половина као јединице бројања: 2/2, 3/2, 4/2. Основне фигуре у такту 6/8 уз примену лукова и паузи. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима – од звука ка нотној слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање уз повећање брзине читања и обележен темпо у зависности од инструмента. Четворodelне поделе јединице бројања: пунктирана и обрнуто пунктирана, синкопа на јединици бројања, паузе, лукови... Поставка триоле. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
		ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Интервали до квинте (мала и велика секунда, мала и велика терца, чиста кварта и чиста квинта) дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Квинтакорди на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима. Утврђивање знања из музичке терминологије. Ознаке за темпо: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo.

– запише и препозна дурски и молски квинтакорд на основним тоновима и квинтакорде на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима; – објасни својим речима појмове: лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве и вођицу, тонични трозвук, интервали.	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
ПРОГРАМ ИСПИТА:	ПИСМЕНИ ДЕО: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до два предзнака УСМЕНИ ДЕО: 1. Мелодијски пример (тоналитети пређени у I, II и III разреду) уз анализу мелодијског примера: лествице, тетрахорди, имена и врста интервала до квинте, дурски и молски квинтакорд и лествични квинтакорди на главним ступњевима обрађених лествица. 2. Ритмичко читање: виолински/бас кључ (пређено градиво из I, II и III разреда)	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве – пева по слуху и солмизацијом песме различитих жанрова и мелодијске примере; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – препозна и пева дурски и молски тонски род; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева изражајно мелодије различитих жанрова и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи) и композиције са клавирском пратњом; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише лакше мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру – опажа и пева интервале до сексте; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева доминантни септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на научену песму или мелодијски пример; – примени знања и вештине уз игру; – препозна елементе пређеног градива кроз једноставне примере за слушање; – препозна и изводи четвртинске, осминске и половинске тактове; – препозна и изводи синкопу на јединици бројања; – визуелно сагледава и изводи сложену поделу у такту 6/8; – изводи такт 9/8 и 12/8 – пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – изводи ритмичке фигуре четворodelне поделе јединице бројања; – ритмички прочита триолу и четири шеснаестине; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде;	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ	
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.	
	МЕЛОДИКА	Обнављање градива (из претходних разреда). Функционални односи у тоналитету. Песме и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за четврти разред (A - dur, fis mol, Es dur, c mol, E dur, cis mol). Штимови. Једноставне песме по слуху и мелодијски примери у дуру и истоименом молу и обрнуто – мутација . Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Развој музикалности. Двогласно певање. Композиције са клавирском пратњом.	
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање и интонирање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице Опажање и певање: мале и велике секунде, мале и велике терце, чисте кварте и чисте квинте и мале и велике сексте обрађених кроз песмице и примере из литературе. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање доминантног септакорда.	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије научене песме или мелодијског примера. Музичко дидактичке игре.	
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Синкопа на јединици бројања. Сложена подела тродела у такту 6/8 без примене лукова и шеснаестинских пауза. Информативно упознавање врсте такта 9/8 и 12/8. Начини извођења ритма Ритам у примерима – од звука ка слици. Равномерно читање. Обрађене ритмичке фигуре четворodelне поделе јединице бројања и синкопа на јединици бројања, паузе, лукови... Триола у оквиру четворodelне поделе јединице бројања. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.	

– запише и препозна интервале до сексте; – запише и препозна квинтакорде на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима; – запише и препозна доминантни септакорд; – објасни различите врсте темпа; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту.	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахорди. Интервали до сексте (чисти, велики и мали). Квинтакорди на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима. Доминантни септакорд. Ознаке за различите врсте темпа.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
ПРОГРАМ СМОТРЕ::	Писмени део: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до три предзнака. Усмени део: 1. Мелодијски пример (тоналитети пређени у III и IV разреду) уз анализу примера (садржаји IV разреда). 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено градиво из III и IV разреда).	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Пети
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.	
– пева мелодијске примере у дуру и молу; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева мелодијске примере солмизацијом као и примере из литературе различитих жанрова; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – пева и препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева песме различитих жанрова са модулацијом у доминантни дурски тоналитет и паралелни мол; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне мелодије са текстом у такт. 5/8 и 7/8; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – примени ознаке за различите врсте темпа и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи), каноне и композиције са клавирском пратњом; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – опажа и пева доминантни и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера; – смишља мелодију на научену песму или мел. пример; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу – изводи четвртинске, осминске и половинске тактове; – препозна и изводи малу триолу; – визуелно сагледава и изводи сложену поделу у такту 6/8 уз примену лукова и пауза;	МЕЛОДИКА	Обнављање градива из претходних разреда. Функционални односи у тоналитету. Нови тоналитети: As dur, f mol, H dur, Des dur и b mol. Остали тоналитети са 5 и 6 предзнака – информативно. Штимови. Пева мелодије у истоименом дуру и молу. Звучна поставка модулације. првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Мешовито сложени тактови 5/8 и 7/8. Развој музикалности. Ознаке за темпо и карактер: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo, Cantabile Двогласни примери и канони. Композиције са клавирском пратњом.	
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Записивање појединачних тонова, група тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање интервала до октаве. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналитет. Опажање и интонирање доминантног и умањеног септакорда у тоналитету.	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке, импровизације. Импровизација мелодије научених песама или мелодијских примера. Савремена технологија у функцији наставе	
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Триола на половини јединице бројања. Сложена подела тродела у такту 6/8 уз примену лукова без шеснаестинских пауза. Пунктиране фигуре троделног ритма: сичилијана и тирана. Начини извођења ритма. Ритам кроз примере из литературе и песме различитих жанрова. Врсте такта: 5/8 и 7/8.	

– препозна и изводи ритмичку фигуру: сичилијану и тирану – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – пева народне мелодије у тактовима 5/8 и 7/8; – приказује ритам кроз покрет; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – изводи ритмичке фигуре четворodelне поделе јединице бројања; – ритмички прочита триолу и четири шеснаестине; – препозна двоструко пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на две јединице бројања; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до октаве; – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна Д7 са обртајима; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга и другарице; – поштује правила понашања на концерту		Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percussion). Равномерно читање нота. Четворodelна подела јединице бројања. Триола у оквиру четворodelне поделе јединице бројања. Двоструко пунктиране и обрнуто пунктиране ритмичке фигуре на две јединице бројања – информативно. Ритм. читање ауторских примера и примера из литер..
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахорди. Интервали до октаве (мали, велики и чисти интервали). Дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд. Д7 са обртајима.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
ПРОГРАМ СМОТРЕ:.	Писмени део: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. Усмени део: 1. Мелодијски пример (тоналитети пређени у IV и V разреду) уз анализу (садржаји V разреда). 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено градиво из IV и V разреда).	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Шести
Годишњи фонд часова	66		
ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма. Савремена технологија у функцији наставе	
– пева мелодијске примере у дуру и молу; – пева/препозна леств.кретање и скокове у све ступњеве – пева штимове обрађених дур. и мол. тоналитета; – препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева песме различитих жанрова и мелодијске примере са модулацијом; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне мелодије са текстом у такт. 5/8 и 7/8; – пева српске песме и песме других националности; – пева изражајно мелодије разл. жанрова и карактера; – пева двогласне примере, каноне и композиције са клавирском пратњом; – запише ритам у мелодијском примеру;	МЕЛОДИКА	Обнављање градива из претходних разреда. Тоналитети са 7 предзнака – информативно (да осете боју тоналитета). Функционални односи у тоналитету. Штимови. Мутација. Модулација првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима које воде ка разрешавајућем лествичном тону. Мешовито сложени тактови 5/8 и 7/8. Неговање музичке традиције. Развој музикалности. Двогласни примери, канони и композиције са клавирском пратњом.	

– запише мелодијске диктате; – пева научен мотив у другом тоналитету; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски 5/3 са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – опажа и пева Д7 са обртајима и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених пр.; – смишља мелодију на научену песму или мел. пример; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна елементе пређеног градива кроз примере за слушање музике; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна и изводи четвртинске, осминске и половинске тактове; – изводи и препозна пређене ритмичке фигуре троделног ритма; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – изводи примере из литературе као и песме различитих жанрова; – приказује ритам кроз покрет; – ритмички чита етиде инструменталног типа – градиво VI Разреда – чита ритам солмизацијом – разуме и објасни својим речима музичке појмове; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга – другарице; – поштује правила понашања на концерту.	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Записивање ритмичке окоснице. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Транспоноване мотива. Опажање и интонирање интервала до октаве (велики, мали и чисти, као и опажање прекомерне кварте и умањене квинте). Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналит. Опажање доминантног септакорда са обртајима и умањеног септакорда
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела тродела и пређене фигуре троделног ритма. Начини извођења ритма. Ритам кроз примере из литературе и песме различитих жанрова. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percussion). Ритмичко читање етида инструменталног типа – градиво VI разреда. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Пређено градиво из теорије музике
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
ПРОГРАМ ИСПИТА:.	Писмени део: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. Усмени део: 1. Мелодијски пример - тоналитети до четири предзнака (са скретницама и пролазницама) 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено градиво).	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО (шестогодишње школовање)

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Музика у функцији здравља и музички бонтон Рана музичка едукација стимулише напреднији рад можданих функција и унапређује когнитивне способности детета. Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких

реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Солфеђо се састоји из неколико области – тема: слушање музике, мелодика, опажање - интонирање - диктати, музичко стваралаштво, ритам, теорија музике и музички бонтон. Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Такмичења нису циљ предмета солфеђо него развијање љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања на настави инструмента.

Слушање музике: Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште. Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији. Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика.

Мелодика: Мелодика је област којом се развија и унапређује способност вокалног и инструменталног репродуковања мелодијско-ритмичког садржаја на основу музичког слуха. Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији кроз разне музичке моделе, вокализе, допуналке, мелодијске примере. Певају се мелодијски мотиви, песме са текстом и примери из литературе, мелодије различитих жанрова, ауторске и народне композиције, као и композиције различитих националности. Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање. Примери се обрађују по слуху, у почетним разредима, или из нотног текста, наравно, уз помоћ наставника, и певањем солмизационим слоговима уз ритмичку пулсацију. Припрема тоналитета, у почетним разредима, изводи се учењем песама по слуху, прво са текстом, а потом солмизацијом, опажањем тонова, сличних кретању мелодије у песми, приказивањем и теоријским тумачењем музичких појмова. Поставка подразумева обнављање научених песама, утврђивање лествице абecedним изговором, певање тоничног трозвука и каденце, препознавање мотива, певање инструктивних вежби и лакших примера из литературе и савладавањем канона и двогласа. Обнављање тоналитета одвија се у оквиру опажања тонова а касније интервала и акорада из каденци, певањем тежих примера из литературе и двогласних примера. Тада се утврђују тежи скокови. Лествице са много предзнака савладавају се певањем лествица и каденци и илуструју примерима из литературе, дакле, само информативно. Активно музицирање је најбољи пут ка развоју музикалности и љубави према музици.

Опажање – интонирање – диктати: Опажање појединачних тонова основа је памћења звука сваког ступња у лествици, чиме се поставља функционалност ступњева. Потребно је почети са опажањем неколико тонова, најбоље три, тонови тоничног трозвука као најстабилнија функција, и то у једној до две октаве (мала и прва). Постепено се брзина свираних тонова повећава и шири обим, с тим да се идентификовани тонови певају солмизацијом када се изводе у гласовном регистру, а изговарају или записују када се примењује већи обим. Овоме треба додати препознавање интервала као два одвојено одсвирана тона као и препознавање два симултано одсвирана тона, која ученици прво препознају певањем, а потом утврђују који је интервал (у зависности од програма одређеног разреда). Усмене диктате ученици изводе групно и појединачно. Певањем одслушаног мотива ученици развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање научене песме или певање мелодијског примера и његовог записивања, а потом брисања - прво делова, а затим и примера у целисти). Интонирање тонова, интервала и акорада треба што више везивати за тоналитет, односно лествицу која се тада обрађује у мелодици. Интонирање и опажање акорада, дакле, има за ослонац каденцу, као и однос трозвука на главним ступњевима. Диктати као резултат постављених звучних представа су пожељни на сваком часу. Писмене диктате не могу да раде ученици који нису вежбали писање нота и преписивали вежбе из уџбеника и на тај начин савладали читко и брзо писање и правилну ортографију. Ритмички диктати и записивање појединачних тонских висина претходе свакој појави мелодијско-ритмичких диктата.

Музичко стваралаштво: У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје. Музичким стваралаштвом, ученици се у настави могу бавити мењањем мелодијских примера као и познатих песама, преобликовањем мелодије варирањем, експресивним обликовањем (променом динамике, артикулације и темпа) или креирањем песама и бројалица на задати текст чиме стварају нове једноставне, јединствене креативне мелодије. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђеним инструментима). Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника. Дидактичко-музичке игре: Музичке игре идеално су средство спонтаног усвајања

знања и вештина. Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. У настави солфеђа користе се музичке игре, а оне доприносе свестраном развоју личности, развоју музичких, али и моторичких способности деце.

Развој савремених технологија: Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Ритам: Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Ове поставке, као и у мелодици, прати коришћење одговарајућих примера песама са текстом или из литературе. Наставник својим извођењем поставља звучне представе (фигуре, врсте), а ученици уче примере као ритмичке моделе и користе их као трансфер у даљим ритмичким искуствима. Поставка се одвија на следећи начин: препознавањем мотива, извођењем кратких мелодијских мотива са новим градивом, мануелним извођењем ритма, правилним акцентовањем, испитивањем наученог градива, самосталним извођењем нових задатака са сличним садржајем, записивањем ритмичке окоснице и читањем примера из вокалне и инструменталне литературе. На такмичењима би требало обратити пажњу да примери буду на нивоу инструменталних композиција како ритмичко извођење не би само себи постало циљ. Опажање врста такта континуирано прати рад на ритму кроз слушање музике, музичку пратњу наставника, извођење и кроз покрет. Пре рада на ритмичком читању, али и касније, користи се читање у једнаком трајању исписаних нота, са или без обележене метричке врсте. Равномерним читањем ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају (без враћања код учињене грешке!). Код постављања четвороделне поделе са паузама на јединици бројања и лукова треба почети од најједноставнијих фигура које садрже примери из инструменталне литературе. Домаћи задаци треба да садрже: преписивање нота, вежбе из ортографије, утврђивање научених ритмичких етида, вежбе равномерног читања, утврђивање добро научених примера уз поставку мелодике и ритма (песме са текстом и примери из литературе), евентуално, утврђивање оних мелодијских вежби које су обрађене на часу. Посебно је потребно истаћи важност савладавања ритма и ритмичких фигура кроз покрет. Ученик изражава свој доживљај музике и прати покретом песме и композиције: тапшањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,...те при том опажа и усваја елементе ритма.

Теорија музике: Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике остварили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

Музичка писменост: Музичка писменост подразумева савладавање основних елемената и појмова у музици: нотног писма, кључева, нотних вредности, лествица, итд. Она се поставља на почетку као основа ради касније надоградње. Потребно је да ученик уме својим речима да објасни значење музичких појмова и дефиниција, тј. да учи с разумевањем.

Музички бонтон: Наставник је у обавези да васпитно делује на ученика упућујући га на правила понашања-музички бонтон, при слушању и извођењу музике. Потребно је да подстиче ученика да пажљиво слуша и коментарише извођење другара, другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понаша на концертима и јавним наступима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима солфеђа најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу музичких садржаја као и развоју креативности. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенцијалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Резултати годишњих испита и смотре, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Шести
Циљ:	Циљ учења предмета Солфеђо у припремном разреду је да код ученика развије љубав према музици, слободу и способност да се изрази кроз музику чиме се ствара квалитетна основа за даљи наставак бављења музиком		
Годишњи фонд часова	33		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да – објасни музичке појмове и термине: тонски и нотни систем од велике до треће октаве, виолински и бас кључ, особине тона, метар и метричке ознаке,		ПОЈМОВИ	Музички појмови и термини.
		ТОНАЛИТЕТИ	Теоријско обнављање свих дијатонских лествица, упоређивање истоимених и паралелних тоналитета, карактеристични лествични интервали, лествични

музичку фразу, агогику, артикулацију, динамику и темпа. Основни украси и фигуре (информативно); – запише и препозна лествице, лествичне интервале и квинтакорде, доминантни и умањени септакорд у тоналитету; – запише и препозна врсте интервала до октаве (по узору на лествичне); – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обраћајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна све врсте септакорада и мали дурски септакорд с обраћајима; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима.		интервали и квинтакорди, доминантни и умањени септакорд у тоналитету. Прости интервали.
	ИНТЕРВАЛИ	Прости интервали
	АКОРДИ	Трозвучи: обнављање консонантних квинтакорада и њихових обраћаја и умањени и прекомерни квинтакорд. Четворозвучи: седам врста септакорада, мали дурски септакорд с обраћајима.
	ОРТОГРАФИЈА	Правила писања
ПРОГРАМ ИСПИТА:	ПИСМЕНИ ДЕО: Тест: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ - ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји теорије музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Теорија музике је посебан предмет у завршним разредима основног музичког образовања. Од првог до последњег разреда основног музичког образовања теорија музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у мелодици и ритму, тако и у опажању, интонирању и диктатима. У почетним разредима тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру домаћих задатака у виду преписивања примера из уџбеника и именовања исписаних нота и нотних записа, где је заправо циљ у овладавању нотним писмом у виолинском и бас кључу и савладавању нотних трајања и пауза као и врсте такта. Ова елементарна врста музичке писмености ће служити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије музике. Основне појмове наставник објашњава примерено узрасту ученика. Потребно је да ученици не уче напамет музичке: појмове, елементе и дефиниције, него да умеју својим речима да их објасне, покажу или одсвирају на инструменту. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину музике. Теорија музике која је у чврстој вези са наставом солфеђа представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и музике. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике остварили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. Такав приступ теорији музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента. Утврђивање и проверу знања из теорије музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, тестове. Развој савремених технологија Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо-комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је

свет у којем живе дигитализован на сваком кораку. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима теорије музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и тумачењу музичких садржаја као и развоју креативности. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЧЕТВОРОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

(Контрабас, Соло певање, Упоредни клавир)

Назив предмета:	КОНТРАБАС		Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Контрабаса је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно држи инструмент и познаје његове делове; – правилно држи гудало и користи основне потезе; – изведе основне техничке вежбе за десну руку; – користи нотно писмо за читање музичког дела; – примени музичке ознаке у извођењу композиције; – изведе техничке и вежбе за интонацију; – изведе вежбе за леву руку кроз позиције (минимум прва позиција); – изведе дурске и молске лествице са трозвучима кроз		- позиције (минимум прва позиција); – изведе лагане композиције различитог карактера соло и са корепетитором; – свира на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка и техника десне руке: – држање гудала и вежбе хоризонталних и вертикалних покрета (надлактице, подлактице, шаке, зглоба и прстију); – вођење гудала на празним жицама (са различитом расподелом, различитом брзином кретања и разноврсним штрихом); – ритмичке вежбе на празним жицама (гудалом и пицкатом);		– осн. потези гудалом(деташе, портато, легато, стакато). Поставка и техника леве руке: – вежбе за промену позиције; – вежбе за корелацију и координацију покрета леве и десне руке; – вежбе за интонацију у првој позицији. Музички бонтон. Скале и трозвучи а-мол (природни); дурске: Еф; Бе; Ге; А; Е; Це - дур; Вежбе кроз позиције различитих ритмичких и техничких захтева за леву и десну руку.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе за контрабас по избору Л. Монтаг, М. Просеник,Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге		Лаке композиције са клавиром (по избору) Техничке етиде одговарајуће тежине (Л. Раков, Ј. Кмент, А. Слама, И. Били, С. Ли и др.)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године			
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – вежбе у I позицији; – две техничке етиде (по избору) – два комада са клавиром (по избору) ж			
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	1. Једна лествица; 2. Једна етида 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.			

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– примени основну технику свирања контрабаса кроз IV и V позицију; – изведе техничке и интонативне вежбе за леву руку кроз позиције; – изведе дурске и молске лествице са трозвучима кроз позиције; – изведе композиције различитог карактера;	– свира на интерним и јавним часовима; – испоји креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Поставка леве руке и интонативне вежбе у четвртој позицији. Вежбе за промену позиције (све четири позиције). Мелодијске вежбе за увежбавање артикулације и динамике. Техничке вежбе кроз четири позиције, различитих ритмичких и техничких захтева за леву и десну руку. Вежбе у петој позицији. Вежбе са флажолетима и штимовање инструмента помоћу њих.	Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње). Кратки комади и композиције са клавирском пратњом Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске лествице у једној октави кроз све четири позиције. Дурске и молске лествице у једној октави кроз пет позиција. Хроматске лествице кроз пет позиција. Трозовуци и четворозвучи кроз пет позиција	
ЛИТЕРАТУРА	Школе за контрабас по избору: Л. Монтаг, М. Просеник, Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге.	Лаке композиције са клавиром (по избору). Техничке етиде одговарајуће тежине (по избору).	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – вежбе кроз IV позиције; – четири техничке етиде (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица са трозвуком (IV или V позиција); 2. Две етиде 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– примени основну технику свирања контрабаса кроз позиције закључно са VIII; – изведе техничке и интонативне – вежбе за леву руку кроз позиције; – користи вибрато; – изведе композиције различитог карактера;	– учествује на интерним и јавним часовима; – испоји креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Поставка леве руке и вежбе за интонацију кроз VI, VII и VIII позицију. Техничке вежбе за промену позиција. Вибрато. Мелодијске и ритмичке вежбе кроз позиције.	Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње). Кратки комади и композиције са клавирском пратњом Скале и трозвучи Дурске и молске скале са трозвучима кроз две октаве. Хроматске скале кроз две октаве.	
ЛИТЕРАТУРА	– Школе за контрабас по избору: Л. Монтаг, М. Просеник, Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге – Ј. Новосел: Етиде за контрабас – Техничке етиде одговарајуће тежине (по избору)	– Лаке композиције са клавиром (по избору) – К. Трунпф: Лаки комади за контрабас и клавир – Хрестоматија за контрабас. I свеска (са клав. пратњом) – Б. Лаловић: Дванаест малих етида (са клав. пратњом)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – вежбе кроз позиције до тона Е; – шест техничких етида (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица са трозвуком кроз две октаве (VII или VIII позиција); 2. Две етиде (једна са клавирском пратњом) 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– примени основну технику свирања контрабаса до палчеве позиције; – изведе техничке и интонативне – вежбе за леву руку кроз позиције; – користи вибрато; – изведе орнаменте; – изведе лагане композиције различитог карактера;	– учествује на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима. – самостално и свакодневно вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Поставка леве руке и вежбе кроз IX и X позицију. Техничке и интонативне вежбе за промену позиција. Вибрато. Орнаменти: предудар, мордент, групето, трилер. Мелодијске и ритмичке вежбе кроз позиције. Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње).	Кратки комади и композиције са клавирском пратњом. Музички бонтон. Скале и трозвучи Дурске и молске лествице са трозвучима кроз две октаве. Хроматске лествице кроз две октаве	
ЛИТЕРАТУРА	– Школе за контрабас по избору: Л. Монтан, М. Просеник, Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге – Ј. Новосел: Етиде за контрабас – Техничке етиде одговарајуће тежине (по избору)	– Лаке композиције са клавиром (по избору) – К. Трунпф: Лаки комади за контрабас и клавир – Хрестоматија за контрабас, I свеска (са клав. пратњом) – Б. Лаловић: 12 малих етида (са клавирском пратњом)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири лествице; – вежбе кроз позиције до тона Ф; – шест техничких етида (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица са трозвуком кроз две октаве. 2. Две етиде (једна са клавирском пратњом) 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО: Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. *Музика у функцији здравља и музички бонтон*: На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дужу задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара (аналитичким просвиравањем или, евентуално, припремањем за извођење на

подијуму), преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе гудачких инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединоцима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Када је реч о десној руци контрабаса треба обратити пажњу да без обзира на стил држања гудала, природно функционисање прстију, зглоба и шаке морају бити у природној равнотежи. Код свих гудачких инструмената честа је појава тзв. слабих прстију, лабавих зглобова и слично. У тој ситуацији потребно је радити вежбе за јачање слабе мускулатуре руку. Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају. Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посеђивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према соло певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– опише делове вокалног апарата; – правилно резонира; – правилно користи дијафрагму; – правилно држи тело; – разликује правилно од неправилног дисања; – самостално примењује вежбе дисања; – разликује правилно од неправилне емисије тона; – правилно интонира и јасно изговара слоге; – примењује промену вокала при певању лакших вокализа;	– примењује основне елементе нотне писмености у певању, чита нотни текст; – лако пева кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике.	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике вокалног апарата. Начин добијања тона. Правилно држање тела и став тела при певању Дисање и вежбе дисања. Емисија тона у односу на врсту техничке вежбе или композиције.	Једноставне вежбе кроз легато, секунде, терце, кварте, квинте, узлазно и силазно, разложени квинтакорд. Уједначавање вокала. Слушање, интонација и дикција. Музички бонтон.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Х. Пановка, Ђ. Конконе, Г. Зајдлер Р. Тирнанић: Песме Италијанских композитора, избор Лакше композиције италијанских композитора:	Ђ.Каћини, А. Калдара, А. Скарлати, А. Фалкониери, Л. Манџија, „Мале песме великих мајстора” и друга дела по избору наставника које одговарају узрасту и техничким могућностима ученика	

ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезан 1 јавни наступ током школске године
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири вокализе – две песме старих мајстора – једна лакша песма
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	На крају школске године смотра, једна вокализа (са текстом или без текста) и једна песма старог мајстора, програм се изводи напамет не мора се изводити на оригиналном језику).

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– правилно држи тело и на правилан начин примењује вежбе дисања; – опише положај гласница при певању и функцију дијафрагме, резонатора; – лако формира тон и контролише интонацију при певању; – јасно изговара слоге и тумачи текст композиције при певању; – примењује различита музичка изражајна средства у	фразирању, у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника;	– пева кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе публици сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике.
САДРЖАЈИ:	Став тела при певању и вежбе дисања. Карактеристике и одржавање вокалног апарата. Начин добијања тона. Емитовање тона у односу на врсту техничке вежбе или композиције.	Техничке вежбе кроз легато. Уједначавање вокала. Слушање, интонација и дикција. Тумачење динамике и темпа. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Х. Пановка, Ђ. Конконе, Г. Зајдлер, Л. Бордесе Лакше композиције Италијанских композитора по избору наставника	Лакше песме класичара и романтичара „Мале песме великих мајстора“ (В. А. Моцарт, Ф. Менделсон, Л.В. Бетовен, Р. Шуберт, Ф. Векерлен и други, по избору наставника, који одговара узрасту и техничким могућностима ученика.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезан 1 јавни наступ током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири вокализе – четири песме старих мајстора – две лакше песме		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	две вокализе (са текстом, без текста, различитог карактера) једна песма старог мајстора Испитни програм се изводи напамет (програм се не мора изводити на оригиналном језику)		

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ:	– примени правилан певачки став и вежбе дисања; – контролише дужину даха при певању; – користи стечена знања из основа музичке писмености, лако чита с листа уз помоћ наставника; – примењује нове певачке технике; – правилно интонира и при певању користи функцију дијафрагме и резонатора – јасно изговара и тумачи текст у композицији; – користи различита музичка изражајна средства при фразирању у зависности од карактера музичког примера;	– јасно тумачи динамику кроз певање; – самостално изводи кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – изрази мишљење о сопственом и туђем наступу; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – користи предности дигитализације за слушање и извођење музике.	
САДРЖАЈИ:	Контрола правилног става при певању и дисања. Увод у предмет читања с листа, примена (prima vista). Развој певачке технике: portato, portamento, staccato, martellato. Интонирање и емисија тона кроз техничке вежбе и	композиције. Динамичко нијансирање: crescendo, decrescendo, diminuendo... Припрема за јавни наступ. Музички бонтон.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе, вокализе: Ф.Абт, Н. Вакаи, Пановка, Конконе, Зајдлер Лакше композиције Италијанских композитора: Качини, Калдара, Скарлати, Фалконијери, Манца и друга дела по избору наставника	Б. Цвејић: Песме за младе певаче, избор Моцарт, Менделсон, Шуберт и други, В. Ђорђевић, П. Коњовић, И. Бајић, Д. Јенко, С. Христић, З. Јовановић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хатче А. Даргомижски, М. Глинка и други, избор песама које	

	»Мале композиције великих мајстора“ избор лакших композиција	одговарају узрасту и техничким могућностима ученика по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири вокализе – четири песме старих мајстора – једна песма класичара или романтичара – једна песма Српског или Словенског композитора	
ПРОГРАМ ИСПИТА:	– једна вокализа – једна арија старог мајстора – једна песма по слободном избору (класичара, романтичара српског или словенског композитора) Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику	

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ:	– самостално изводи вежбе дисања уз правилан став и држање; – лако формира тон и контролише интонацију при певању; – јасно изговара и тумачи текст композиције при певању; – примењује стилске разлике самостално у тумачењу композиције; – примењује принцип узајамног слушања у заједничком упевавању и певању;	– контролише мимику лица; – самостално изводи, пева композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Развој певачких вештина и осамостаљивање при вежбању. Тумачење стилских разлика у литератури. Текст – разумевање текста, тумачење музичким средствима и јасан и правилан изговор.	Увод у камерну музику. Припрема за јавни наступ. Извођење композиција различитог карактера и сценски наступ. Музички бонтон	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Пановка, Конконе, Зајдлер Лакше композиције Италијанских композитора: Качини, Калдара, Скарлати, Фалконијери, Манца и друга дела по избору наставника »Мале композиције великих мајстора“ избор лакших композиција	Б. Цвејић: Песме за младе певаче, избор Моцарт, Менделсон, Шуберт и други, В. Ђорђевић, П. Коњовић, И. Бајић, Д. Јенко, С. Христић, З. Јовановић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хатце А. Даргомижски, М. Глинка и други, избор песама које одговарају узрасту и техничким могућностима ученика по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– шест вокализа – четири песме старих мајстора – две песме класичара и романтичара – две песме српских и словенских композитора		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	– две вокализе различитог карактера – једна арија старог мајстора – једна песма по слободном избору (класичара, романтичара српског или словенског композитора) Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО: Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Певањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз певање. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. На сваком часу ученике треба упућивати на правилан став, правилно дисање и да правилно користе извођачки апарат. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом

часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Током остваривања наставе и учења, наставник подстиче ученика пријатном радном атмосфером, уводећи га преко вежби дисања, лаганих техничких вежби, у умеће соло певања. Техничке вежбе су у почетном раду (нпр. секунде, терце, кварте, квинте, узлазно и силазно, разложени квинтакорд, навише и наниже), једноставне, при чему кроз рад педагог инсистира: на правилној импостацији, мекој али конкретној атаки на тон, чистој интонацији, правилној артикулацији вокала и консонаната, апођатури, легату. Развојем гласовних способности ученика наставник кроз рад примењује нове певачке технике (portato, portamento, staccato, martellato). У раду са учеником, наставник треба да обрати пажњу на став тела као и мимику лица ученика, благи озарен израз. Кроз различиту музичку литературу, наставник упознаје ученика са епохама, стилевима извођаштва, карактеристикама истих, при чему ученик напредује у свом школовању. Код ученика треба развијати љубав и вештине заједничког музицирања, узајамног слушања и певања у дуету чиме се развија потреба за међусобним слушањем и сарадњом у заједничкој интерпретацији музичког дела. Веома је важно подстицати ученике на слушање уметничке музике кроз видео примере, одласком на концерте, у позориште. Дискусијом о одслушаним или изведеним делима развијају се критички ставови о сопственим и другим извођењима што је веома важно за даље напредовање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према соло певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– препозна делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – да се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику,	понављање, артикулацију и опише их својим речима; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука.	
САДРЖАЈИ:	Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алегро и друге.. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања.	Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. . Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. Самоконтрола звука и разумевање музичког облика. Полифонија – канон, имитација. Скале и трозвучи Скале до четири повисилице и једне снизилице у размаку једне октаве, у четвртинама, у паралелном и супротном правцу од истог тона. Дурски трозвук разложено и истовремено: основни положај и два обртаја трогласно у четвртинама	
ЛИТЕРАТУРА	– Једна од почетних школа за клавир – Томсон, Јела Кршић, Николајев – Бајер: Школа за клавир – од вежбе 85 и даље – Диверноа: Етиде оп. 76 – основне вежбе за клавир – Черни: Оп. 599, Оп. 453 оп. 139, I свеска	– Гњесина: Клавирска абецеда, избор – Лешхорн: Мелодичне етиде оп. 192, избор – М. Лили Петровић Школица за клавир Ниво А и Б - Обраде и аранжмани познатих мелодија и друге композиције примерене узрасту и способностима ученика.	

ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и трозвучи по програму – тридесет композиција – вежбе, етиде и разни комади.
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	1. Једна лествица по избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције различитог карактера.

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пијанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера	- музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Технички и музички захтеви: Повезивање прсторедних група навише и наниже, развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти.	Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. Скале и трозвучи Најмање 4 дурске и 2 молске скале у осминама у размаку две октаве, паралелно. Трозвучи, разложено и истовремено, у размаку две октаве – завршетак секстакордом.	
ЛИТЕРАТУРА	– Јела Кршић: Клавирска читанка за други разред Ханон за почетнике – Диверноа: Оп. 176 – Лемоан: Дечије етиде оп. 37 – Гњесина: Мале етиде, I део – Беренс: Оп. 70 – Черни: Оп. 139, 24 етиде – М. Живковић: Међумурје мало, Текла вода Карашица – Ј. С. Бах: Мале композиције, избор лакших – Хендл: Избор композиција у редакцији Јеле Кршић – Избор сонатина: Ванхал, Хаслингер, Плејел, Бетовен, Хор, Рајнеке, Кулау, Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – З. Христић: Тачкице – Р. Петровић: Игра, Циркус за мачиће, Украјинска игра	– С. Хофман: Две басне – Б. Предић: Прича моје лутке – М. Тајчевић: За мале – В. Миланковић: Дечје приче, 25 мијатура за I и II раз. – Избор лакших композиција (Просвета, Београд) – Шуман: Оп. 68 – Гречанинов: Оп. 99 – Гедике: Оп. 36 – Гурлит: Оп. 82 – Раули: Оп. 36 и 37 – Б. Барток: За децу – Клавирска музика за почетнике, Микрокосмос I, избор – Мајкапар: 24 лаке композиције оп. 16 – Кабалевики: Оп. 30 – Скот: Кутија играчака - Друге композиције одговарајуће тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – осам композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – једна цела сонатина и један до два става из различитих сонатина или варијације.		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције по слободном избору.		

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи разл. врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима	- објасни значења термина музичке форме; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију;	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Шире упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двохвата, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и	кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. Техничке вежбе, скале и трозвуци Вежбе за: правилно низање тонова, изједначавање удара, учвршћивање прстију, различиту артикулацију. Најмање 4 дурске скале (које нису рађене у II разреду) у распону две октаве у осминама паралелно и супротно, као и у распону три октаве у осминским триолама, паралелно. Најмање 2 молске скале у распону две октаве, паралелно. Хроматске скале у распону две октаве, паралелно. Трозвук четворогласно кроз две октаве разложено. Читање с листа лаганих вежби, одвојено и заједно.	
ЛИТЕРАТУРА	– Јела Кршић: Клавирска вежбанка – Лемоан: Дечје етиде оп. 37 – Черни: Оп. 849, избор – Бертини: 25 етида оп. 100, избор – Диверноа оп. 176 – Гедике: Оп. 32 и 47, број 5, 6 и 8 – Лак: Оп. 172 Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: Мале композиције – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Хендл: Избор композиција, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Клементи, Дијабели, Кулау, Дусик, Хајдн (лакше) као и сонатине домаћих и других аутора одговарајуће тежине. – Ђесина: Тема и шест малих варијација – Кабалевики оп. 51: Варијације Еф-дур – Сорокин: Тама са варијацијама а-мол – Кулау: Варијације Гедур – Кршић и Шишмановић: Збирка Наши композитори за младе пијанисте	– Логар, Рајичић и Илић: За мале клавиристе – Рајичић: Дечја збирка, избор – Тајчевић: Дјеци и I мала свита – Душан Радић: Рондино – Р. Мац: Стара ура игра полку – Чајковски: Албум за младе, оп. 39, избор – Шуман: Албум за младе, оп. 68, избор – Б. Барток: Деци, Микрокосос II – Гречанинов: Дечја књига оп. 98 – О. Шин: Од јутра до сумрака – Шите: Из веселог дечјег доба, избор – Хајдн: Мале игре, избор – Моцарт: 14 дечјих композиција – Скот: Животиње, избор – Сарауер: Слике из дечјег доба – Хачатуријан: Андантино – Лутославски: 12 малих комада – Мајкапар оп. 33: Минијатуре – Вилалобос: Изабрани лаки комади – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Раули: 19 малих комада, избор – Поцоли: Мали комади	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација;		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Један став сонатине; 5. Једна композиција по слободном избору.		

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	33
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима	- објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Примена педала.	Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Читање с листа лаких композиција. Скале и трозвучи Дурске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Молске скале кроз четири октаве у осминама, у паралелном кретању. Хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Велико разлагање трозвуча (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорд (арпеђо) у осминама, кроз две октаве.	
ЛИТЕРАТУРА	– Черни: Оп. 849 избор етида – Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких проблема I и II свеска – Беренс: Оп. 61, избор – Лешхорн: Оп. 38I избор Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми – избор – Хендл: Избог композиција, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Хајдн Сонатине (редакција Кршић и Шишмановић) Друге сонатине или сонате одговарајуће тежине. – С. Рајичић: Мала свита – Славенски: Игре и песме са Балкана I и II свеска, избор лакших – Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте	– В. Мокрањац: Мала свита Друга дела одговарајуће тежине. – Менделсон: Песме без речи, избор – Григ: Лирски комади, избор – Прокофјев: Музика за децу – Дебиси: Мали црнац – Дусик: Матине – Мартину: Лутке, избор лакших – Душкин: Краљ вилењака, Вашар – Чимароза: Сонате, избор – Кабалевски: Оп. 27 – Лутославски: Народне мелодије – Б. Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Пинтарић и Станковић: Композиције за клавир, избор Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација;– једна композиција домаћег аутора.		
ПРОГРАМ ИСПИТА:	1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине; 4. Једна композиција по слободном избору.		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – УПОРЕДНИ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО: Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене

искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет – соло певање. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално испратити.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ – четворогодишње школовање (Солфеђо, Теорија музике)

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.		
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрет; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна и чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи и записује: нотна трајања: целу, половину с тачком, половину, четвртину, осмину ноте; – препозна и употреби предзнаке: повисилицу, снизилицу и разрешилицу; – препозна и својим речима објасни појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – употреби солмизацију и музичку абецеду; – опише својим речима шта је лествица, тетрахорд, ступњеви и главни ступњеви;		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
		МЕЛОДИКА	Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за први разред (C, F и G дур а, е, d мол). Звучна слика дурског и молског тонског рода. Функционални односи у тоналитету. Поставка штива. Функције главних ступњева. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у обрађеним тоналитетима. - Природни, хармонски и мелодијски мол. Развој музикалности.
		МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Нотни систем: од велике октаве до треће октаве у зависности од врсте инструмента. Нотне вредности и одговарајуће паузе.

– употреби знаке за понављање, prima i seconda volta, D.C.al fine, корона; – примени основне динамичке ознаке (јако, тихо, умерено јако, умерено тихо, поступно појачавање и стишавање); – примени осн. ознаке за темпо: спор, умерен и брзи; – примени најчешће начине извођења музичког дела (повезано, кратко и издржано) и музичке целине; – пева по слуху и солмизацијом песмице и мел. примере; – звучно препозна дур и мол; – пева: лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту, тоничну терцу и вођицу и тонични трозвук; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – чује и препозна главне ступњеве; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише напамет научене песме; – запише мелодијске диктате по двотактима; – запише ритам у мелодијском примеру; – препозна врсту такта у певаним песмама са текстом; – мења и допуњава мел. и ритам научених песмица ; – смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – препозна и изводи двочетвртински; - трочетвртински и четворочетвртински такт; – препозна и изводи двоосмински, троосмински; – препозна и изводи такт шест осмина са основном поделом јединице; бројања и без лукова и паузи; – изводи бројалице; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – осећа ритмички пулс; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи четвртине; осмине, лукове и одговарајуће паузе; – препозна и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – препозна и изводи основне фигуре; – приказује ритам кроз покрет; – изводи знакове за продужавање трајања; тона: тачка, лук, корона; – чита ритам солмизацијом;		Хроматски знаци: повисилице, снизилице и разрешилице. Појмови: такт, тактица, завршна тактица, предтакт, узмах. Лествични појмови. Именовање нота солмизацијом и музичком абecedом. Термини и појмови, без дефиниција, у оквиру садржаја програма. Основне ознаке за динамику (forte, piano, mezzoforte, mezzopiano; crescendo i decrescendo). Основне ознаке за темпо (lento, andante, moderato, allegro, vivo). Основне ознаке за артикулацију (legato, staccato, tenuto) и фразирање.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Аутодиктат. Писмени мелодијски диктат. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача
	РИТАМ	Врсте такта: 2/4, 3/4, 4/4, 2/8, 3/8. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8. Начини извођења ритма. Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Ритмичке фигуре: синкопа, пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на две јединице бројања. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе
Програм смотре:	1. Равномерно и ритмичко читање нота. 2. Препознавање лествице и лествичних елемената у мелодијском примеру. 3. Мелодијски пример у пређеним тоналитетима	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Други
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.	
– слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрете;			
– изражава утиске о слушаном делу цртањем;			
– препозна елементе музичке писмености кроз примере за слушање;			
– пева и препозна скок у тонику, доминанту, субдоминанту и вођицу;	МЕЛОДИКА	Утврђивање пређеног градива. Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литературе за други разред (D дур, h мол, Вдур, g мол, A дур, fis mol). Звучна слика молског тонског рода. Поставка штима. Именоване и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у пређеним тоналитетима. Природни, хармонски и мелодијски мол. Функције главних ступњева. Развој музикалности.	
– пева по слуху мелодијске примере солмизацијом и песмице у молу;			
– звучно препозна мол;			
– пева штимове обрађених дурских и молских лествица;			
– пева и препозна лествично и терцно кретање, тонични трозвук;			
– пева и препозна три врсте мола;			
– препозна и именује главне ступњеве;			
– изражајно пева мелодије различитог жанра и карактера;	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат. Аутодиктат. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра	
– опажа и пева тонове и мотиве;			
– запише ритам у мелодијском примеру;			
– запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве;			
– запише мелодијске диктате;			
– запише напамет научене песме;			
– опажа и пева дурски и молски квинтакорд;			
– опажа и пева мале и велике терце и чисту квинту;			
– опажа и пева дурски, молски и хармонски тетрахорд;			
– препозна врсту такта у песмама са текстом и у примерима из литературе;	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.	
– мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица;			
– смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице;			
– пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице;	РИТАМ	Обнављање пређених врста тактова и обрада такта: 4/8 и 2/2. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8 са луковима и паузама. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Четвороделна подела јединице бројања. Ритмичке фигуре: пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на ритмичкој јединици. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе	
– изводи основне фигуре такта 6/8 уз певање одговарајућих песмица;			
– изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником;			
– изводи бројалице;			
– приказује ритам кроз покрет и игру;			
– равномерно чита ноте у виолинском, бас кључу у једном и два линијска система;			
– визуелно сагледава и изводи као целину: основне фигуре; четвороделне поделе и пунктирану и обрнуто пунктирану фигуру на ритмичкој јединици;			
– препозна и чита лукове, паузе, узмах и предтакт;			
– чита ритам солмизацијом;			
– запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде;	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Записивање и препознавање обрађених лествица и тетрахорада. Интервали до квинте (мали, велики и чисти) и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Проширивање знања из музичке терминологије (лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервали).	
– запише и препозна интервале до квинте као и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима;			
– објасни својим речима појмове: лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервале			

	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођења
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	1. Усмено опажање кратког мотива у тоналитету мелодијског примера. 2. Мелодијски пример (а, е или d mol) уз анализу: лествица, тетракорди, интервали, дурски и молски квинтакорд. 3. Ритмичко читање у четвртинском такту у оквиру пређеног градива.	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева по слуху и солмизацијом песме различитих жанрова као и примере из инструменталне литературе; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – звучно препозна дурски и молски тонски род; – пева песме различитих жанрова са модулацијом у доминантни дурски тоналитет и паралелни мол; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи) и композиције са клавирском пратњом; – опажа и пева и записује: тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева доминантни септакорд; – опажа и пева интервале до октаве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песама; – смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препознаје елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи сложену поделу у такту 6/8 уз примену лукова и пауза; – изводи ритмичке фигуре сичилијану и тирану; – изводи такт 9/8 и 12/8; – пева народне мелодије у тактовима 5/8 и 7/8; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – ритмички прочита триолу у четвороделној подели јединице бројања; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетракорде; – запише и препозна интервале до октаве; – запише и препозна квинтакорде са обртајима у обрађеним тоналитетима;		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
		МЕЛОДИКА	Обнављање градива (све области). Функционални односи у тоналитету. Песме и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за трећи разред (Es dur и c mol, E dur, cis mol As duru и f mol). Штимови. Једноставни примери по слуху и солмизацијом, као и мелодијски примери који садрже у себи мутацију. Звучна поставка модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Развој музикалности. Двогласни примери. Композиције са клавирском пратњом.
		ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и интонирање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање доминантног септакорда. Опажање и интонирање интервала до октаве обрађених кроз песме и примере из литературе.
		МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
		РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела тродела у такту 6/8 уз примену лукова и осминских пауза. Пунктиране фигуре троделног ритма: сичилијана и тирана. Информативно упознавање врста такта 9/8 и 12/8. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Начини извођења ритма. Триола у оквиру четвороделне поделе јединице бројања. Ритам кроз песме различитих жанрова. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percussion,...). Равномерно читање уз повећање брзине читања и обележен темпо. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе
		ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетракорди. Интервали до октаве (чисти, велики и мали интервали). Дур. и мол. 5/3 са обртајима и пр. и ум. 5/3. Д7 и умањени септакорда.

– запише и препозна доминантни и умањени септакорд; – објасни ознаке за различите врсте темпа и карактера; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту.		Ознаке за темпо и карактер: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту
ПРОГРАМ СМОТРЕ::	Писмени део: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до три предзнака. 2. Тест из теорије (лествице, предзнаци, тетракорди, имена и врста интервала до октаве, дурски и молски квинтакорд са обртајима, доминантни и умањени септакорд). Усмени део: 1. Мелодијски пример. 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено садржаји из II и III разреда).	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова.
– пева мелодијске примере солмизацијом као и примере из литературе; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева и опажа штимове обрађених дурских и молских лествица; – пева и препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева мелодијске примере различитих жанрова са модулатијом; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне песме са текстом у тактовима 5/8 и 7/8; – пева српске песме и песме других националности; – пева двогласне примере и каноне (у пари или групи) и композиције са клавирском пратњом; – запише ритам у мелодијском примеру; – пева научен мотив у другом тоналитету; – запише мелодијске диктате; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – препозна доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера; – смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препозна елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – ритмички чита етиде инструменталног типа из градива IV разреда; – разуме и објасни музичке појмове;		МЕЛОДИКА	Обнављање градива из свих области. Нови тоналитети: H dur, Des- dur и b-mol. Остали тоналитети са 5, 6 и 7 предзнака – информативно (да осете боју тоналитета). Функционални односи у тоналитету. Штимови. Мутација. Модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Неговање музичке традиције. Развој музичког квалитета. Двогласни примери, канони и композиције са клавирском пратњом
		ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Записивање ритмичке окоснице. Транспоноване мотиве. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Опажање и интонирање интервала до октаве (велики, мали и чисти) и опажање прекомерне кварте и умањене квинте. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакора са обртајима. Опажање и интонирање умањеног и прекомерног квинтакора са разрешењем и везивањем за тоналитет. Опажање доминантног септакора са обртајима и умањеног септакора
		МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
		РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела и ритмичке фигуре троделног ритма. Начини извођења ритма. Ритам у примерима – од звука ка слици. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percussion). Ритмичко читање етида инструменталног типа из градива IV разреда уз примену оба кључа.
		ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Пређено градиво из теорије музике.

– пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту;		
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
ПРОГРАМ ИСПИТА::	Писмени део: 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. Усмени део: 1. Мелодијски пример – тоналитети до четири предзнака (са скретницама и пролазницама). 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређени ритмички садржаји).	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Музика у функцији здравља и музички бонтон Рана музичка едукација стимулише напреднији рад можданих функција и унапређује когнитивне способности детета. Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код млађих ученика није лако дужу задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Солфеђо се састоји из неколико области – тема: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво, ритам, теорија музике и музички бонтон. Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Такмичења нису циљ предмета солфеђо него развијање љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања на настави инструмента. *Слушање музике:* Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште. Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији. Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика. *Мелодика:* Мелодика је област којом се развија и унапређује способност вокалног и инструменталног репродуковања мелодијско-ритмичког садржаја на основу музичког слуха. Изражајно и разговорно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији кроз разне музичке моделе, вокализе, допуњалке, мелодијске примере. Певају се мелодијски мотиви, песме са текстом и примери из литературе, мелодије различитих жанрова, ауторске и народне композиције, као и композиције различитих националности. Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и

фразирање. Примери се обрађују по слуху, у почетним разредима, или из нотног текста, наравно, уз помоћ наставника, и певањем солмизационим слоговима уз ритмичку пулсацију. Припрема тоналитета, у почетним разредима, изводи се учењем песама по слуху, прво са текстом, а потом солмизацијом, опажањем тонова, сличних кретању мелодије у песми, приказивањем и теоријским тумачењем музичких појмова. Поставка подразумева обнављање научених песама, утврђивање лествице абecedним изговором, певање тоничног трозвука и каденце, препознавање мотива, певање инструктивних вежби и лакших примера из литературе и савладавањем канона и двогласа. Обнављање тоналитета одвија се у оквиру опажања тонова а касније интервала и акорада из каденци, певањем тежих примера из литературе и двогласних примера. Тада се утврђују тежи скокови. Лествице са много предзнака савладавају се певањем лествица и каденци и илуструју примерима из литературе, дакле, само информативно. Активно музицирање је најбољи пут ка развоју музикалности и љубави према музици. *Опажање – интонирање – диктати:* Опажање појединачних тонова основа је памћења звука сваког ступња у лествици, чиме се поставља функционалност ступњева. Потребно је почети са опажањем неколико тонова, најбоље три, тонови тоничног трозвука као најстабилнија функција, и то у једној до две октаве (мала и прва). Постепено се брзина свираних тонова повећава и шири обим, с тим да се идентификовани тонови певају солмизацијом када се изводе у гласовном регистру, а изговарају или записују када се примењује већи обим. Овоме треба додати препознавање интервала као два одвојено одсвирана тона као и препознавање два симултано одсвирана тона, која ученици прво препознају певањем, а потом утврђују који је интервал (у зависности од програма одређеног разреда). Усмене диктате ученици изводе групно и појединачно. Певањем одслушаног мотива ученици развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање научене песме или певање мелодијског примера и његовог записивања, а потом брисања – прво делова, а затим и примера у целости). Интонирање тонова, интервала и акорада треба што више везивати за тоналитет, односно лествицу која се тада обрађује у мелодици. Интонирање и опажање акорада, дакле, има за ослонац каденцу, као и однос трозвука на главним ступњевима. Диктати као резултат постављених звучних представа су пожељни на сваком часу. Писмене диктате не могу да раде ученици који нису вежбали писање нота и преписивали вежбе из уџбеника и на тај начин савладали читко и брзо писање и правилну ортографију. Ритмички диктати и записивање појединачних тонских висина претходе свакој појави мелодијско-ритмичких диктата. *Музичко стваралаштво:* У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје. Музичким стваралаштвом, ученици се у настави могу бавити мењањем мелодијских примера као и познатих песама, преобликовањем мелодије варирањем, експресивним обликовањем (променом динамике, артикулације и темпа) или креирањем песама и бројалица на задати текст чиме стварају нове једноставне, јединствене креативне мелодије. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђеним инструментима). Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника. Дидактичко-музичке игре Музичке игре идеално су средство спонтаног усвајања знања и вештина. Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. У настави солфеђа користе се музичке игре, а оне доприносе свестраном развоју личности, развоју музичких, али и моторичких способности деце. *Развој савремених технологија:* Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку. *Ритам:* Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Ове поставке, као и у мелодици, прати коришћење одговарајућих примера песама са текстом или из литературе. Наставник својим извођењем поставља звучне представе (фигуре, врсте), а ученици уче примере као ритмичке моделе и користе их као трансфер у даљим ритмичким искуствима. Поставка се одвија на следећи начин: препознавањем мотива, извођењем кратких мелодијских мотива са новим градивом, мануелним извођењем ритма, правилним акцентовањем, испитивањем наученог градива, самосталним извођењем нових задатака са сличним садржајем, записивањем ритмичке окоснице и читањем примера из вокалне и инструменталне литературе. На такмичењима би требало обратити пажњу да примери буду на нивоу инструменталних композиција како ритмичко извођење не би само себи постало циљ. Опажање врста такта континуирано прати рад на ритму кроз слушање музике, музичку пратњу наставника, извођење и кроз покрет. Пре рада на ритмичком читању, али и касније, користи се читање у једнаком трајању исписаних нота, са или без обележене метричке врсте. Равномерним читањем ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају (без враћања код учињене грешке!). Код постављања четвороделне поделе са паузама на јединици бројања и лукова треба почети од најједноставнијих фигура које садрже примери из инструменталне литературе. Домаћи задаци треба да садрже: преписивање нота, вежбе из ортографије, утврђивање научених ритмичких етида, вежбе равномерног читања, утврђивање добро научених примера уз поставку мелодике и ритма (песме са текстом и примери из литературе), евентуално, утврђивање оних мелодијских вежби које су обрађене на часу. Посебно је потребно истаћи важност савладавања ритма и ритмичких фигура кроз покрет. Ученик изражава свој доживљај музике и прати покретом

песме и композиције: тапшањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,...те при том опажа и усваја елементе ритма. *Теорија музике*: Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике остварили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. *Музичка писменост*: Музичка писменост подразумева савладавање основних елемената и појмова у музици: нотног писма, кључева, нотних вредности, лествица, итд. Она се поставља на почетку као основа ради касније надоградње. Потребно је да ученик уме својим речима да објасни значење музичких појмова и дефиниција, тј. да учи с разумевањем. *Музички бонтон*: Наставник је у обавези да васпитно делује на ученика упућујући га на правила понашања-музички бонтон, при слушању и извођењу музике. Потребно је да подстиче ученика да пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понаша на концертима и јавним наступима. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**: На часовима солфеђа најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу музичких садржаја као и развоју креативности. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенцијалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Четврти
Циљ:	Циљ учења предмета Солфеђо у припремном разреду је да код ученика развије љубав према музици, слободу и способност да се изрази кроз музику чиме се ствара квалитетна основа за даљи наставак бављења музиком		
Годишњи фонд часова	33		
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ПОЈМОВИ	Музички појмови и термини.
– објасни музичке појмове и термине: тонски и нотни систем од велике до треће октаве, виолински и бас кључ, особине тона, метар и метричке ознаке, музичку фразу, агогику, артикулацију, динамику и темпа. Основни украси и фигуре (информативно); – запише и препозна лествице, лествичне интервале и квинтакорде, доминантни и умањени септакорд у тоналитету; – запише и препозна врсте интервала до октаве (по узору на лествичне); – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна све врсте септакорада и мали дурски септакорд с обртајима; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима;		ТОНАЛИТЕТИ	Теоријско обнављање свих дијатонских лествица, упоређивање истоимених и паралелних тоналитета, карактеристични лествични интервали, лествични квинтакорди, доминантни и умањени септакорд у тоналитету.
		ИНТЕРВАЛИ	Прости интервали
		АКОРДИ	Трозвучи: обнављање консонантних квинтакорада и њихових обртаја и умањени и прекомерни квинтакорд. Четворозвучи: седам врста септакорада, мали дурски септакорд с обртајима.
		ОРТОГРАФИЈА	Правила писања
ПРОГРАМ ИСПИТА::	ПИСМЕНИ ДЕО: Тест: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ - ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји теорије музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Теорија музике је посебан предмет у завршним разредима основног музичког образовања. Од првог до последњег разреда основног музичког образовања теорија музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у мелодици и ритму, тако и у опажању, интонирању и диктатима. У почетним разредима тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру домаћих задатака у виду преписивања примера из уџбеника и именовања исписаних нота и нотних записа, где је заправо циљ у овладавању нотним писмом у виолинском и бас кључу и са-овладавању нотних трајања и пауза као и врсте такта. Ова елементарна врста музичке писмености ће служити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије музике. Основне појмове наставник објашњава примерено узрасту ученика. Потребно је да ученици не уче напамет музичке: појмове, елементе и дефиниције, него да умеју својим речима да их објасне, покажу или одсвирају на инструменту. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину музике. Теорија музике која је у чврстој вези са наставом солфеђа представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и музике. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике остварили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. Такав приступ теорији музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента. Утврђивање и проверу знања из теорије музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, тестове...

Развој савремених технологија: Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: На часовима теорије музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и тумачењу музичких садржаја као и развоју креативности. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ХОР, ОРКЕСТАР И КАМЕРНА МУЗИКА

(II циклус)

Назив предмета:	ХОР	Разред	II циклус
Циљ:	Циљ учења предмета Хор је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању кроз музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70/66
ИСХОДИ:	- користи знања из области теорије музике приликом читања и интерпретације музичког дела; - користи правилну и јасну дикцију и примењује правилан начин певања; - комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; - прати диригента и пева усаглашено са осталим ученицима; - одговарајућим певањем покаже значај међусобног	- слушања у ансамблу; - интонира чисто у току извођења; - пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз заједничко певање; - учествује на јавним наступима у школи и ван ње; - користи предности дигитализације у слушању и извођењу; - поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла	
САДРЖАЈИ:	Хор и карактеристике певања у хору. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Дикција – значај правилне и јасне дикције, изговарање брзалица и бројалица. Хармонски слух – развој. Комуникација са диригентом.	Интонација – значај чисте интонације и начини постизања. Композиције различитог карактера. Музички бонтон. Слушање дела помоћу доступних носиоца звука. Музички бонтон	
ЈАВНИ НАСТУП:	: јавни часови у школи, концерт поводом Дана школе, различита домаћа и међународна такмичења, сарадња са локалном заједницом		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	једна народна песма, једна уметничка композиција, једна трогласна композиција		

Назив предмета:	ОРКЕСТАР	Разред	II циклус
Циљ:	Циљ учења предмета Оркестар је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању кроз музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативност, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70/66
ИСХОДИ:	- користи знања из области теорије музике приликом читања и интерпретације музичког дела; - изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; - прати диригента - комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима оркестра кроз музику; - усагласи сопствено извођење са потребама групног; - свирањем покаже значај међусобног слушања у ансамблу;	- пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз заједничко свирање; - коригује интонацију у току свирања; - самостално вежба поштујући процедуру; - учествује на јавним наступима у школи и ван ње; - поштује договорена правила понашања у оквиру оркестра; - користи предности дигитализације у слушању и извођењу;	
САДРЖАЈИ:	Карактеристике свирања у оркестру. Оркестар – врсте, карактеристике и организација (гудачки, хармоникашки, тамбурашки...). Оркестарски звук – начин добијања. Развој хармонског слуха.	Сарадња и комуникација на релацији диригент – вођа деонице -пар за пултом. Носиоци звука – начин и значај коришћења Музички бонтон,	
ЈАВНИ НАСТУП:	: јавни часови у школи, концерт поводом Дана школе, различита домаћа и међународна такмичења, сарадња са локалном заједницом		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	3 краћа дела или једно дело у више ставова, по избору диригента.		

Назив предмета:	КАМЕРНА МУЗИКА	Разред	II циклус
Циљ:	Циљ учења предмета Камерне музике је да код ученика развије интересовање и љубав према камерном музицирању и музици кроз заједничко музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ и наставак уметничког школовања.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	70/66
ИСХОДИ:	– усагласи индивидуално са групним свирањем; – усагласи интонацију са осталим члановима састава; – усагласи артикулацију са осталим члановима камерног састава; – усагласи динамичке ознаке са осталим члановима састава; – дефинише своју улогу у камерном саставу и перципира улогу осталих чланова камерног састава; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника;	– комуницира са осталим члановима камерног састава кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – покаже спремност за тимски рад; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.	
САДРЖАЈИ:	Камерна музика – развој и врсте ансамбла. Специфичности свирања у камерном саставу. Вежбе за интонацију и артикулацију.	Припремање ученика за јавне наступе. Музички бонтон.	
ЈАВНИ НАСТУП:	минимум један јавни наступ камерног ансамбла у току школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	три комада из различитих стилских епоха или различитог карактера		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ОРКЕСТАР/ХОР/КАМЕРНА МУЗИКА

Певање и свирање у оркестру, хору и камерном ансамблу је од непроцењиве важности јер развија не само музичке способности већ има функцију социјалне кохезије. Оно развија способност ученика да комуницирају са другима кроз међусобно слушање, извођење и стварање музике и да изражавају своје мисли и осећања кроз музику. Образовни циљ ових предмета обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних и инструменталних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно извођење. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, односно очекиване резултате у реализацији музичких садржаја. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмераваати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Оркестар, хор и камерна музика обухвата ученике четвртог, петог и шестог разреда шестогодишње школе и трећег и четвртог разреда четворогодишње школе. Изузетно, овим саставима могуће је прикључити и ученике трећег разреда шестогодишње школе, уколико ученик жели и може да прати наставни план и програм ради стицања искуства у групном певању или свирању. Овом ученику учешће у групном музицирању представља слободну активност која као таква не подлеже оцењивању. Школа може у односу на своје капацитете у погледу заступљености инструменталних група и у односу на ученичке капацитете да формира гудачки, дувачки оркестар, оркестар хармоника, гитара, флаута, тамбура и сл. Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора. Настава камерне музике се планира и реализује у оквиру Школског програма рада. Камерни састав има најмање три члана. Ученици који имају посебна интересовања, капацитет и жељу могу бити истовремено обухваћени и радом оркестра/хора као и учешћем у раду камерног ансамбла. Процес учења базира се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика, чак и када нису истог разреда и узраста, а подстицајне су и прихватљиве, како би се код ученика развила позитивна мотивација за рад. Ради бољег

и бржег савладавања програма пожељно је да наставници солфеђа на својим часовима прочитају деонице које се изводе на настави хора, а наставници инструмента, на часовима главног предмета прочитају деонице које се изводе на настави оркестра. Рад са оркестром обухвата: усклађивање прстореда, штрихова, као и интонативно и ритмичко усклађивање, фразирање, динамичку обраду, уједначавање боје инструмената. Рад са хором садржи: вежбе правилног седења, дисања, вокализе за уједначавање боје, увежбавање деоница, певање канона, певање једногласних, двогласних и трогласних композиција са пратњом и а капела. Такође, рад са хором обухвата интонативно и ритмичко усклађивање, фразирање и динамичку обраду. Важно је увек обратити пажњу на дикцију и разумевање садржаја. Литературу за камерну музику чини избор композиција које су писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава, нарочито ако су чланови ансамбла различитог узраста и разреда. Програм треба да буде занимљив, прихватљив и пријемчив ученицима, како би се подржала и развила љубав према овој врсти музике. У оквиру камерне музике наставник је у обавези да спреми: две композиције из периода барока или једно дело из периода преткласицизма, класицизма, романтизма и савремене музике, или три комада из различитих стилских епоха. Као што музика утиче на здравље (психолошки, социолошки, емоционални аспект) тако и свирање у оркестру/хору/камерном саставу у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који учествују у раду оркестра/хора/камерне показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. У процесу рада врло је корисно преслушавање снимака сопствених наступа као и слушање различитих извођења на доступним носиоцима звука. На тај начин потребно је иницирати разговор са ученицима подстичући их на активно слушање, анализу као и сопствено критичко мишљење.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима оркестра/хора/камерне музике најбитније је развијање музичких способности и жеље за успехом и радом у групном музицирању. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру ових активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности, подршке и задовољства заједничким успехом

ПЛАН И ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

Образовни профил у четворогодишњем образовању:

Музички извођач класичне музике

ГЛАВНИ ПРЕДМЕТ НА ОДСЕКУ КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ:

Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас

Флаута, Обоа, Кларинет, Саксофон, Фагот,

Хорна, Труба, Тромбон, Туба

Клавир, Хармоника, Гитара и Соло певање

ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ У СРЕДЊОЈ МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ										
I ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	I разред		II разред		III разред		IV разред		УКУПНО	
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
I УКУПНО:	15	525	15	525	15	525	14	462		2037
1. Српски језик и књижевност	3	105	3	105	3	105	3	99	12	414
2. Енглески језик	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
3. Италијански језик	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
4. Филозофија	-	-	-	-	-	-	2	66	2	66
5. Психологија	-	-	-	-	2	70	-	-	2	70
6. Социологија	-	-	1	35	-	-	-	-	1	35
7. Историја	2	70	2	70	1	35	-	-	5	206
8. Математика	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
9. Физика	1	35	-	-	-	-	-	-	1	35
10. Информатика	1	35	1	35	1	35	1	33	4	138
11. Физичко и здравствено васпитање	2	70	2	70	2	70	2	66		276

II ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ	I разред		II разред		III разред		IV разред		УКУПНО	
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1. Грађанско васпитање/верска настава*	1	35	1	35	1	35	1	33	4	138
УКУПНО I + II	16	560	16	560	16	560	14	558	63	2238

*Ученик бира један од понуђених програма

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ, Образовни профил: Извођач класичне музике										
III СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ	I разред		II разред		III разред		IV разред		УКУПНО	
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
III УКУПНО:	13	455	17	595	17	595	19	627	66	2272
1. Главни предмет: инструмент или соло певање	3	105	3	105	3	105	3	99	12	141
2. Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
3. Хармонија	2	70	2	70	1	35	1	33	6	208
4. Музички облици	-	-	1	35	2	70	2	66	5	171
5. Музички инструменти	-	-	1	35	-	-	-	-	1	35
6. Контрапункт	-	-	-	-	1	35	2	66	3	101
7. Етномузикологија	1	35	1	35	-	-	-	-	2	70
8. Историја музике са упознавањем музичке литературе	-	-	2	70	2	70	2	66	6	206
9. Национална историја музике	-	-	-	-	-	-	1	33	1	33
10. Камерна музика	1	35	1	35	2	70	2	70	6	206
11. Читање с листа	1	35	1	35	1	35	1	33	4	138
12. Клавирски дуо*	1	35	1	35	1	35	1	33	4	138
13. Оркестар/хор	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
14. Упоредни клавир**	1	35	1	35	1	35	1	33	4	138
15. Италијански језик***	2	70	2	70	2	70	2	66	8	276
УКУПНО (I+II) + III	16+13/29		16+19/33		16+17/33		28+19/34			

*Предмет имају само ученици клавира

**Предмет имају сви ученици, осим ученика клавира

***Предмет имају само ученици соло певања

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети, изборни програми и активности

ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	I РАЗРЕД часова	II РАЗРЕД часова	III РАЗРЕД часова	IV РАЗРЕД часова	УКУПНО часова
Час одељењског старешине	35	35	35	33	138
Додатна настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Допунска настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Припремна настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120

*Ако се укаже потреба за овим облицима рада

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	I РАЗРЕД часова	II РАЗРЕД часова	III РАЗРЕД часова	IV РАЗРЕД часова
Час одељењског старешине	35	35	33	138
Испити и смотре	до 30	до 30	до 30	до 120
Екскурзије/студијско путовање	до 3 дана	до 5 дана	до 5 наставних дана	До 5 наставних дана
Концертна активност (интерни часови и јавни часови, концерти, такмичења)	35 часова годишње			
Друштвене активности – ученички парламент, ученичке задруге	10-20 часова годишње			

Остваривање плана и програма наставе учења

РАСПОРЕД РАДНИХ НЕДЕЉА У ТОКУ НАСТАВНЕ ГОДИНЕ	I РАЗРЕД	II РАЗРЕД	III РАЗРЕД	IV РАЗРЕД
Разредно-часовна настава	35	35	35	33
Концертне активности	1	1	1	1
Испити и смотре	3	3	3	1
Матурски испит				4
Укупно радних недеља	39	39	39	39

Трајање програма

Средње музичко образовање и васпитање се остварује у трајању од 4 године.

Организација наставе и учења.

У средњој музичкој школи настава се изводи као индивидуална, групна и разредна, час траје 45 минута. Наставник корепетитор држи један час недељно сваком ученику уз присуства његовог наставника главног предмета и самостално као припрему за јавни наступ у оквиру додатне и допунске наставе, осим код главних предмета клавир, хармоника и гитара.

Подела одељења на групе према врсти предмета

- Индивидуална настава: Главни предмет и Упоредни клавир.
- У групама од 2 ученика: Читање с листа, Клавирски дуо
- У групама од 2 до 4 ученика: Камерна музика
- У групама од 5 до 8 часова: Солфеђо, Хармонија, Музички облици, Контрапункт.
- У групама од 9 до 16 ученика: Етномузикологија, Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике, Музички инструменти
- У групама до 30 ученика: Оркестар/хор

Испити

У музичкој школи полажу се следећи испити:

5. Испит за проверу нивоа знања основног музичког образовања	
6. Пријемни	5. Разредни
7. Годишњи	6. Поправни
8. Матурски	7. Допунски

Пријемни испит полаже се пре уписа у први разред средње музичке школе и могу му приступити кандидати који имају завршену основну музичку школу и кандидати који немају основну музичку школу, ако претходно положи испит за проверу нивоа знања завршног разреда основног музичког образовања. Кандидати који нису завршили редовно основно школовање, а завршили су основну музичку школу могу да се упишу у средњу музичку школу где похађају наставу из уметничких и стручних предмета.

Пријемни испит полаже се у роковима које дефинише Министарство просвете, науке и технолошког развоја, у складу са Правилником о упису ученика у средњу школу, Конкурсом о упису у средње школе и Правилником о плану и програму наставе и учења за средње музичке школе

ПРОГРАМ ПРИЈЕМНИХ ИСПИТА ЗА СРЕДЊУ МУЗИЧКУ ШКОЛУ

СОЛФЕЂО (полажу сви ученици): Мелодијска вежба с листа Ритмичко читање с листа Питања из Теорије музике (усмено)	ГИТАРА: Скала Етида Композиција по слободном избору
ХАРМОНИКА: Скала Етида Циклични облик – најмање 2 става или Тема с варијацијама Композиција по слободном избору	КЛАВИР: Етида Полифона композиција Први став сонате Композиција по слободном избору
ГУДАЧИ (сви сем контрабаса): Скала дурска и молска Етида Први став сонате или концерта	КОНТРАБАС: Скала дурска и молска Етида Композиција по слободном избору
ДУВАЧИ: Скала дурска и молска Етида Композиција по слободном избору	СОЛО ПЕВАЊЕ: Једна вокализа Једна композиција старог мајстора Једна песма по слободном избору

Годишњи испит полаже се на крају наставног периода текуће школске године и главног предмета у првом, другом и трећем разреду средње школе

Матурски испит полаже се на крају наставног периода текуће школске године и главног предмета у четвртом разреду средње школе

Разредни испит полажу ученици који у току школске године нису похађали више од трећине укупног броја часова, а утврди се да нису савладали садржај наставног програма за тај разред. Ученици такође полажу разредни испит из предмета из којег није одржано више од трећине часова утврђених наставним планом. Ученици који добију негативну оцену на разредном испиту полажу поправни испит, у августовском року, а ученици завршног разреда у јунском и августовском року.

Поправни испит полажу ученици са недовољном оценом из предмета из којег се не полаже годишњи испит. Ученици са недовољном оценом на годишњем испиту из главног предмета не могу да полажу поправни испит. Ученик који има до две недовољне закључне оцене полаже поправни испит у августовском року, а ученик завршног разреда у јунском и августовском.

ЦИЉЕВИ СРЕДЊЕГ МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА:

11. Развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и активну улогу грађанина за живот у савременом друштву;
12. Развијање музичких способности и музичко сазревање као у техничком, тако и интерпретативном смислу;
13. Развијање стваралачких способности, критичког мишљења мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
14. Стицање искуства јавног наступања – самосталног и у ансамблу;
15. Развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима;
16. Развијање личног и националног идентитета кроз очување музичке традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;
17. Развијање позитивних људских вредности;
18. Свест о важности здравља и безбедности;

19. Оспособљавање за решавање музичких проблема, комуникацију и тимски рад;
20. Поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавања различитости;
21. Развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
22. Развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Сви програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама ученика. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вешти-нама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних компетенција које желимо да ученици имају на крају средњег музичког образовања.

На путу остваривања циља и исхода, улога наставника је врло важна јер програм пружа простор за слободу избора литературе и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ – ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета:		СРПСКИ ЈЕЗИК	
Циљ:	Циљ учења српског језика и књижевности је унапређивање језичке и функционалне писмености; стицање и неговање језичке и књижевне културе; оспособљавање за тумачење и вредновање књижевних дела; афирмисање и прихватање вредности хуманистичког образовања и васпитања ученика; развијање личног, националног и културног идентитета, љубави према матерњем језику, традицији и култури српског народа и других народа и етничких заједница.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	3	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ			ОБЛАСТ/ТЕМА
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			и кључни појмови садржаја
– разуме језик као систем и разликује основне науке о језику; – препозна особине књижевних језика пре реформе Вука Караџића; – разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; – разликује дијалекте српског језика и екавски и ијекавски изговор; – разликује глас, фонему и графему; – класификује гласове према основним критеријумима; – одреди границу слога у типичним случајевима; – препозна гласовне алтернације и примени нормативна решења у вези с њима; – примени основна правила акценатске норме; – објасни појам и значај књижевности као уметности речи и утврди њене сличности/разлике у односу на друге уметности и области културе; – тумачи књижевно дело са разумевањем његових жанровских карактеристика и књижевноисторијског контекста, користећи у анализи структурне и стилистичке елементе дела и употребљавајући секундарне изворе; – истражи и објасни стваралачку улогу мита у књижевности; – вреднује одлике античког епа, библијског стила и представе света; – повеже знања из историје и историје уметности старог века (сумерско-вавилонске, хебрејске, хеленске) са књижевним стваралаштвом тог раздобља; – поткрепљује примерима основне одлике народне књижевности (класификација, варијантност, формулативност); – анализира композиционе и стилистичке одлике народне бајке и вреднује поруке у односу на властито читалачко интермедијално искуство; – препозна одлике средњовековне књижевности и испита њен значај за српску културу; – образложи на примерима важност свеукупног културног заокрета који се догодио у епохи хуманизма и ренесансе; – наведе главне мотиве, тематику и стилске одлике репрезентативних књижевних дела хуманизма и ренесансе и покаже разлике и сличности у односу на античку и средњовековну књижевност/културу; – издвоји мотиве везане за музику у анализи књижевног дела; – објасни улогу музике у тематском или формалном уобличавању књижевног дела; – примени одговарајућа правописна правила; – правилно распореди грађу при писању састава; – препозна некњижевни акценат и облик речи у свакодневној комуникацији и у говору јунака у драмским уметничким формама, а потом га исправља у сопственом говору; – чита с разумевањем књижевне и остале типове текстова.			ЈЕЗИК Општи појмови о језику Историја књижевног језика код Срба Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора Фонетика (са фонологијом и морфо-фонологијом) Прозодија
			КЊИЖЕВНОСТ Књижевност као уметност речи. Читање и проучавање књижевности. Књижевни родови и врсте. Књижевност старог века. Народна књижевност. Средњовековна књижевност. Хуманизам и ренесанса.
			ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Правопис. Усмено и писано изражавање.

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	3	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– објасни развојне карактеристике српског књижевног језика од реформе Вука Караџића до данас; – објасни разлику између етимолошког и фонолошког правописа; – напише текст, примењујући форме и обележја публицистичког и административног стила; – објасни појам морфеме и разликује граматичку од творбене анализе речи (творбену основу и наставак и граматичку основу и наставак); – примени системска знања о врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама;		ЈЕЗИК Историја српског књижевног језика. Функционални стилови српског књижевног језика. Морфологија у ужем смислу.	

– наведе и објасни друштвено-историјске околности које су утицале на појаву барока у српској култури; – упореди стилска средства барока са уметничким средствима претходних епоха (праваца); – одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури; – објасни утицај романтизма на формирање националног идентитета; – састави табелу са најзначајнијим представницима романтизма, њиховим делима и одликама; – упореди стилске карактеристике европског и српског романтизма; – утврди разлике у приступу стварности романтизма и реализма; – упореди и примерима илуструје књижевне одлике дела која припадају реализму; – дискутује о повезаности музике и књижевности у романтизму и реализму; – протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености); – анализира и упореди издвојене проблеме у књижевним делима која припадају различитим епохама; – примени правописна решења у вези са писањем скраћеница; – примени основна типографско-правописна решења у вези са куцаним текстом (размак и штампарски типови слога); – учествује у јавним разговорима са више учесника (на теме из области језика и књижевности); – обликује свој говор према ситуацији и примени књижевнојезичку норму; – састави сложенији текст, користећи се описом и приповедањем.	КЊИЖЕВНОСТ Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности. Просветитељство и класицизам у српској књижевности. Романтизам у европској и српској књижевности. Реализам у европској и српској књижевности ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Правопис. Усмено и писано изражавање.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	3	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ			ОБЛАСТ/ТЕМА
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			и кључни појмови садржаја
– препозна најважније типове творбе у српском језику – извођење, слагање, комбиновану творбу и претварање; – разликује значењске односе међу речима; – препозна лексичке механизме – метафору и метонимију; – разликује типове лексике с обзиром на порекло (народне речи, црквенословенске речи и позајмљенице) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини); – разликује некњижевну лексику од књижевне; – препозна и правилно користи устаљене изразе (фразеологизме); – разликује синтаксичке јединице и познаје све типове реченичних чланова; – препозна особине разговорног стила, посебно оне које га разликују од осталих стилова;			ЈЕЗИК Творба речи. Лексикологија. Синтакса. Стилистика. Функционални стилови српског књижевног језика
– систематизује усвојена знања о књижевности, процењује сопствену успешност, идентификује тешкоће и, уколико их има, утврђује план за њихово превазилажење; – наведе и објасни друштвено-историјске околности које су довеле до појаве симболизма и естетике ларпурлартизма; – упореди српску књижевност модерне са европском и одреди њене специфичности; – наведе примере декаденције у касној фази српске модерне; – повеже појаве у књижевности са друштвено-историјским околностима; – образложи утицај друштва на појаву ангажоване књижевности; – објасни везу између цеза као музике која одређује епоху и књижевних дела инспирисаних том музиком; – повеже формалне одлике књижевног дела (форма, тип приповедања, стилска средства) и његово значење;			КЊИЖЕВНОСТ Модерна у европској и српској књижевности. Међуратна и ратна књижевност.
– правилно пише цртицу у полусложеницама када су у једном реду и када се деле на крају реда; – примењује основна правила транскрипције имена из страних језика; – говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; – саслуша туђе мишљење и узме га у обзир приликом своје аргументације; – активно учествује у јавној дебати – припреми се за дебату, аргументовано излаже и изведе закључке; – напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.			ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Правопис. Усмено и писано изражавање.

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	3	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ			ОБЛАСТ/ТЕМА
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			и кључни појмови садржаја
– разликује основна значења и функције падежа; – разликује све типове независних предикатских реченица и препозна специјалне независне реченице; – разликује напоредне односе међу речима, синтагмама и реченицама; – препозна различите врсте зависних реченица; – правилно употреби и препозна значења личних глаголских облика; – препозна у тексту и наведе особине књижевноуметничког и научног стила; – процени поузданост података које преузима са интернета при писању текста научним стилем; – покаже основна опште лингвистичка знања о еволуцији језика и сродности између неких језика;			ЈЕЗИК Синтакса. Стилистика. Општа лингвистика.

– утврди тематске, идејне, језичке, композиционе и жанровске особине књижевног текста; – протумачи књижевни текст стављајући га у одговарајући културноисторијски контекст; – користи књижевнотеоријске термине у тумачењу књижевног дела; – постави проблемско питање у вези са књижевноуметничким делом, износи суд о њему и аргументује свој суд; – повеже одређене теорије (егзистенцијализам, теорија рецепције/отвореног дела) са књижевноуметничким текстом; – препозна интертекстуалност; – самостално бира књижевна дела изван програма ослањајући се на стечена знања и усвојене вредности; – повеже историјске, религијске, политичке теме у делима која обрађује са изградњом или преиспитивањем националног идентитета у њима; – расправља о елементима родне осетљивости у делима која обрађује; – објасни везу између друштвених кретања у другој половини 20. века, стварања нових музичких праваца и њиховог одраза у књижевности;	КЊИЖЕВНОСТ Послератна и савремена књижевност.
– правилно користи знаке интерпункције (тачку, запету, тачку са запетом, упитник, узвичник, две тачке, три тачке, црту, заграду, наводнике); – говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; – напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Правопис. Усмено и писано изражавање.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знања из области српског језика и српске и светске књижевности. Влада усменом и писаном комуникацијом: говори и пише поштујући књижевнојезичку норму, уобличава логичан и стилски складан говорени и писани текст, разуме и критички промишља оно што прочита, има развијен речник. Чита, доживљава и тумачи књижевно дело; користи читање да боље разуме себе, друге и свет око себе; прочитао је најважнија књижевна дела из националне и светске културне баштине. Има навику и потребу да развија говорну и читалачку културу, како ради сопственог усавршавања тако и ради очувања и богаћења националне културе. **Основни ниво:** Говори јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму; има културу слушања туђег излагања. Саставља једноставнији говорени или писани текст који је логичан, добро структуриран и стилски складан; користи оба писма (дајући предност ћирилици), влада основним писаним жанровима потребним за школовање и учешће у друштвеном животу. У различите сврхе чита књижевне и неуметничке текстове средње тежине, разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености и критички промишља једноставнији књижевни и неуметнички текст. Има основна знања о језику уопште; разликује књижевни српски језик од дијалекта и има потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Има основна знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и зна да примени одређена граматичка правила у говору и писању. Има развијен речник, у складу са средњим нивоом образовања, а речи употребљава у складу са приликом. Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и у књижевноисторијски контекст. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. Формира читалачке навике и знања схватајући значај читања за сопствени духовни развој. **Средњи ниво** Говори пред аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе; саставља сложенији говорени или писани текст, прецизно изnoseћи идеје; у различите сврхе чита теже књижевне и неуметничке текстове и има изграђен читалачки укус својствен образованом човеку; разуме и критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст. Има шири знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету. Зна основне особине дијалеката српског језика и смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст. Има шири знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и та знања уме да примени у говору и писању. Има богат речник и види језик као низ могућности које му служе да се прецизно изрази. Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, поетичке, стилске, језичке, композиционе и жанровске особине. Познаје књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Користи препоручену и ширу, секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. **Напредни ниво:** Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом; има развијене говорничке вештине; пише стручни текст на теме из језика и књижевности; продубљено критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст, укључујући и ауторове стилске поступке; изграђује свест о себи као читаоцу. Има детаљнија знања о језику уопште, као и о граматици српског језика. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка. Критички чита, тумачи и вреднује сложенија књижевна дела из обавезног школског програма, као и додатна (изборна). Користи више метода, гледишта и компаративни приступ у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове, анализирајући и поредећи њихове поетичке, естетске, структурне и лингвистичке одлике, укључујући и сложеније стилске поступке. Шири читалачка знања и примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво). **СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА:** Језик **Основни ниво** Има основна знања о томе шта је језик уопште и које функције има; поштује свој језик и поштује друге језике. Зна основне податке о дијалектима српског језика и о

дијалекатској основи књижевног језика; подједнако цени екавски и ијекавски изговор као равноправне изговоре српског књижевног језика; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. Има основна знања о гласовима српског језика; познаје врсте и подврсте речи, примењује језичку норму у вези са облицима речи и у вези са њиховим грађењем; правилно склапа реченицу и уме да анализира реченице грађене по основним моделима. Има основна знања о значењу речи; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи. Уме да износи властите ставове говорећи јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму и правила учтивости; има културу слушања туђег излагања. Овладао је складним писањем једноставнијих форми и основних жанрова (писмо, биографија, молба, жалба, захтев, ПП презентација и сл.), користећи компетентно оба писма, дајући предност ћирилици и примењујући основна правила језичке норме. На крају школовања саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада.

Средњи ниво: Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету, њиховој међусобној сродности и типовима. Зна основне особине дијалеката српског језика и основна правила екавског и ијекавског изговора. Има шира знања о гласовима српског језика; зна правила о наглашавању речи и разликује књижевни од некњижевног акцента; има шира знања о врстама и подврстама речи, њиховим облицима и начинима њиховог грађења; познаје врсте реченица и анализира реченице грађене по различитим моделима. Има богат речник и уме да употреби одговарајућу реч у складу са приликом; усмерен је ка богаћењу сопственог речника. Изражајно чита и негује сопствени говор. Саставља сложеније писане текстове о различитим темама поштујући језичку норму. Користи стручну литературу и пише складно извештај и реферат.

Напредни ниво: Има детаљнија знања о језику уопште и детаљнија знања о граматички српског језика (акцентима, саставу речи, значењу падежа и глаголских облика, структури реченице); познаје структуру речничког чланка. Говори о одабраним темама као вешт говорник; пажљиво слуша и процењује вербалну и невербалну реакцију свог саговорника и томе прилагођава свој говор. Складно пише есеј, стручни текст и новински чланак доследно примењујући књижевнојезичку норму.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Књижевност.

Основни ниво: Редовно чита књижевна дела из обавезног школског програма, зна значајне представнике и дела из светске и српске књижевности. Укратко описује своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела. Уочава и наводи основне поетичке, естетске и структурне особине књижевног и неуметничког текста погодног за обраду градива из језика и књижевности; уме да их именује и илуструје. Разуме књижевни и неуметнички текст: препознаје њихову сврху, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; наводи примере из текста и цитира део/делове да би анализирао текст или поткрепио сопствену аргументацију; резимира и парафразира делове текста и текст у целини. Издвојене проблеме анализира у основним слојевима значења. Основне књижевне термине доводи у функционалну везу са примерима из књижевног текста. Разуме зашто је читање важно за формирање и унапређивање своје личности, богаћење лексичког фонда. Развија своје читалачке способности. Разуме значај књижевности за формирање језичког, литерарног, културног и националног идентитета. Схвата значај очувања књижевне баштине и књижевне културе.

Средњи ниво: Тумачи књижевна дела из обавезног школског програма и поседује основна знања о књижевноисторијском и поетичком контексту који та дела одређује. Самостално уочава и анализира значењске и стилске аспекте књижевног дела и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Разуме и описује функцију језика у стваралачком процесу. У тумачењу књижевног дела примењује адекватне методе и гледишта усклађена са методологијом науке о књижевности. Познаје књижевнонаучне, естетске и лингвистичке чињенице и уважава их приликом обраде појединачних дела, стилских епоха и праваца у развоју српске и светске књижевности. На истраживачки и стваралачки начин стиче знања и читалачке вештине, који су у функцији проучавања различитих књижевних дела и жанрова и развијања литерарног, језичког, културног и националног идентитета. Има изграђене читалачке навике и читалачки укус својствен културном и образованом човеку. Примењује сложене стратегије читања. Мења аналитичке приступе за које оцени да нису сврсисходни. Процењује колико одређене структурне, језичке, стилске и значењске одлике текста утичу на његово разумевање.

Напредни ниво: Анализира поетичке, естетске и структурне одлике књижевног текста. Поуздано позиционира књижевни текст у књижевно-теоријски и књижевноисторијски контекст. Примењује одговарајуће поступке тумачења адекватне књижевном делу и њима сагласну терминологију. Користи више метода и гледишта и компаративни приступ да употпуни своје разумевање и критички суд о књижевном делу. Самостално уочава и тумачи проблеме у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарно-филолошког контекста. Критички повезује примарни текст са самостално изабраном секундарном литературом. Самостално одабира дела за читање према одређеном критеријуму, даје предлоге за читање и образлаже их. Познаје и примењује начине/стратегије читања усаглашене са типом текста (књижевним и неуметничким) и са жанром књижевног дела. Разуме улогу читања у сопственом развоју, али и у развоју друштва. Има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима. Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај општег средњег образовања за предмет Српски језик и књижевност садрже стандарде постигнућа за области: Језик, Књижевност и Језичка култура. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа. Следећи искази описују шта ученик зна и уме на основном нивоу у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК: 2. СЈК. 1. 1. 1. Има основна знања о језику уопште (шта је језик, које функције има); поштује свој језик и поштује друге језике; препознаје стереотипне ставове према језику. Разуме појам текста; разликује делове текста (увод, главни део, завршетак); препознаје врсте текстова (облике дискурса); има основна знања из социолингвистике: познаје појмове једнојезичности и вишејезичности (и зна одговарајуће језичке прилике у Србији); разуме појам језичке варијативности и препознаје основне варијетете. 2. СЈК. 1. 1. 2. Разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; зна основне податке о дијалектима српског језика; има правилан став према свом дијалекту и другим дијалектима српског језика и према оба

изговора српског књижевног језика (поштује свој и друге дијалекте српског језика и има потребу да чува свој дијалекат; подједнако цени оба изговора српског књижевног језика – екавски и (и)јекавски); има потребу да учи, чува и негује књижевни језик; познаје најважније граматике и нормативне приручнике и уме да се њима користи; зна основне податке о месту српског језика међу другим индоевропским и словенским језицима; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. 2. СЈК. 1. 1. 3. Разликује правилан од неправилног изговора гласа; зна основну поделу гласова; има основна знања у вези са слогом и примењује их у растављању речи на крају реда; зна основна правила акценатске норме и уочава евентуалне разлике између свог и књижевног акцента. 2. СЈК. 1. 1. 4. Познаје врсте и подврсте речи; примењује норму у вези с облицима речи у фреквентним случајевима (укључујући и гласовне промене у вези с облицима речи); издваја делове речи у вези с облицима речи (граматичка основа и наставак за облик) у једноставнијим случајевима; издваја делове речи у вези с грађењем речи (префикс, творбена основа, суфикс) у једноставнијим случајевима; препознаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с грађењем речи (укључујући и гласовне промене у вези с грађењем речи); примењује постојеће modele при грађењу нових речи. 2. СЈК. 1. 1. 5. Правилно склапа реченицу; разликује синтаксичке јединице; разликује активне и пасивне реченице; уме да анализира једноставније реченице грађене по основним моделима и проширене прилошким одредбама. 2. СЈК. 1. 1. 6. Има лексички фонд који је у складу са средњим нивоом образовања; прави разлику између формалне и не-формалне лексике и употребљава их у складу са приликом; има основна знања о значењу речи; познаје основне лексичке односе (синонимију, антонимију, хомонимију); познаје метафору као лексички механизам; нема одбојност према речима страног порекла, али их не прихвата некритички и аутоматски; познаје појам термина и фразеологизма; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи. 2. Област КЊИЖЕВНОСТ 2. СЈК. 1. 2. 1. Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и књижевноисторијски контекст. 2. СЈК. 1. 2. 2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и доводи је у функционалну везу са примерима из књижевних и неуметничких текстова предвиђених програмом. 2. СЈК. 1. 2. 3. У тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа. 2. СЈК. 1. 2. 4. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. 2. СЈК. 1. 2. 5. Уочава основне особине књижевности као дискурса и разликује га у односу на остале друштвене дискурсе. 2. СЈК. 1. 2. 6. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. 2. СЈК. 1. 2. 7. Анализира издвојене проблеме у књижевном делу и уме да их аргументује примарним текстом. 2. СЈК. 1. 2. 8. Користи препоручену секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) и доводи је у везу са књижевним текстовима предвиђеним програмом. 2. СЈК. 1. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности формира читалачке навике и знања; схвата улогу читања у тумачењу књижевног дела и у изграђивању језичког, литерарног, културног и националног идентитета. 3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА 2. СЈК. 1. 3. 1. Говори разговетно, поштујући ортоепска правила књижевног језика; примењује књижевнојезичку акцентуацију или упоређује свој акценат са књижевним и труди се да је с њим усклади; течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове; изражајно чита и казује лакше књижевноуметничке текстове; у званичним ситуацијама говори о једноставнијим темама из области језика, књижевности и културе користећи се коректним језичким изразом (тј. говори течно, без замуцкивања, поштапалица, превеликих пауза и лажних почетака, осмишљавајући реченицу унапред) и одговарајућом основном терминологијом науке о језику и науке о књижевности, прилагођавајући приликама, ситуацији, саговорнику и теми вербална и невербална језичка средства (држање, мимику, гестикулацију); говори уз презентацију; има културу слушања туђе излагања; у стању је да с пажњом и разумевањем слуша излагање средње тежине (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; приликом слушања неког излагања уме да хвата белешке. 2. СЈК. 1. 3. 2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст. 2. СЈК. 1. 3. 3. У расправи или размени мишљења на теме из књижевности, језика и културе уме у кратким цртама да изнесе и образложи идеју или став за који се залаже, говори одмерено, ослања се на аргументе, у стању је да чује туђе мишљење и да га узме у обзир приликом своје аргументације; пише једноставнији аргументативни текст на теме из књижевности, језика и културе. 2. СЈК. 1. 3. 4. Користи оба писма, дајући предност ћирилици; примењује основна правописна правила у фреквентним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа; у писању издваја делове текста, даје наслове и поднасловe, уме да цитира и парафразира; саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада (употребљава фусноте и саставља садржај и библиографију); саставља писмо – приватно и службено, биографију (CV), молбу, жалбу, захтев, оглас; зна да попуни различите формуларе и обрасце. 2. СЈК. 1. 3. 5. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита текстове средње тежине (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); примењује предложене стратегије читања. 2. СЈК. 1. 3. 6. Разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености: препознаје њихову сврху, проналази експлицитне и имплицитне информације, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; пореди основне информације и идеје из двају или више текстова. 2. СЈК. 1. 3. 7. Критички промишља књижевни и неуметнички текст средње

сложености: разликује објективну/веродостојну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује (и то образлаже) да ли аутор неуметничког текста износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристражан, и образлаже своју процену; препознаје говор мржње, дискриминације, бирократски језик, и има изграђен негативан став према њима; уме у једноставним примерима да понуди алтернативу бирократском језику. 2. СЈК. 1. 3. 8. Препознаје структуру, различите елементе, стилске одлике (експресивност, сликовитост, метафоричност) књижевног и неуметничког текста; препознаје конотативно значење речи у датом контексту и разуме сврху конотативног значења у књижевном и неуметничком тексту; одређује значење непознате речи на основу контекста и творбеног модела; разуме значај читања за богаћење лексичког фонда. Следећи искази описују шта ученик зна и уме на средњем нивоу у свакој области. 1. Област ЈЕЗИК: 2. СЈК. 2. 1. 1. Има шири знања о језику уопште (која су битна својства језика); препознаје јединице и појаве које припадају различитим језичким нивоима/подсистемима; има основна знања о писму уопште; има основна знања о правопису уопште (етимолошки – фонолошки правопис; граматичка – логичка интерпункција; графема – слово); има основна знања о језицима у свету (језичка сродност, језички типови, језичке универзалије). Разуме основне принципе вођења дијалога; разуме појам говорног чина; разуме појам деиксе. Познаје одлике варијетета српског језика насталих на основу медијума и оних који су условљени социјално и функционално. 2. СЈК. 2. 1. 2. Зна основне особине дијалеката српског језика; зна основна правила екавског и (и)јекавског изговора; у једноставнијим случајевима пребацује (и)јекавску реч у екавски лик и обрнуто. Смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст. 2. СЈК. 2. 1. 3. Познаје говорне органе и начин на који се гласови производе; зна да дели гласове по свим критеријумима; разуме појам фонеме; зна сва правила акценатске норме и уме да прочита правилно акценатовану реч; зна механизме фонолошки условљених гласовних промена (једначења сугласника по звучности и по месту творбе, сажимање и асимилацију вокала и губљење сугласника). 2. СЈК. 2. 1. 4. Има шири знања о врстама и подврстама речи; уме да одреди облик променљиве речи и да употреби реч у задатом облику; познаје појам морфеме; дели реч на творбене морфеме у једноставнијим случајевима и именује те морфеме; познаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с облицима речи у мање фреквентним случајевима. 2. СЈК. 2. 1. 5. Користи се свим синтаксичким могућностима српског језика; разликује безличне и личне реченице; анализира реченице грађене по различитим моделима; има шири знања о синтагми; препознаје основне врсте зависних предикатских реченица (типични случајеви); зна основно о напоредним односима, конгруенцији и негацији; разликује врсте независних предикатских реченица; разуме појам елипсе; има основна знања о употреби падежа и глаголских облика. 2СЈК. 2. 1. 6. Има богат и уразноличен лексички фонд (укључујући и интелектуалну и интернационалну лексику и познавање најфреквентнијих интернационалних префикса и суфикса). Тај фонд употребљава у складу с приликом; види језик као низ могућности које му служе да изрази индивидуално искуство и усмерен је ка богаћењу сопственог речника; познаје хиперонимију/хипонимију, паронимију; разликује лексичке слојеве; познаје метонимију као лексички механизам. 2. Област КЊИЖЕВНОСТ. СЈК. 2. 2. 1. Интерпретира књижевни текст увидом у његове интеграционе чиниоце (дживљајни контекст, тематско-мотивски слој, композиција, ликови, форме приповедања, идејни слој, језичко-стилски аспекти...). 2. СЈК. 2. 2. 2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и књижевнотеоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. 2. СЈК. 2. 2. 3. Разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа у интерпретацији књижевноуметничког и књижевнонаучног дела и адекватно их примењује приликом разумевања и тумачења ових врста дела. 2. СЈК. 2. 2. 4. Уочава и образлаже поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних дела у оквиру школске лектире; процењује да ли је сложенији књижевнонаучни текст (аутобиографија, биографија, мемоари, дневник, писмо, путопис...) добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у књижевноуметничком и књижевнонаучном тексту; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање и доприносе тумачењу значења текста. 2. СЈК. 2. 2. 5. Образлаже основне елементе књижевности као дискурса у односу на остале друштвене дискурсе (нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.). 2. СЈК. 2. 2. 6. Приликом тумачења књижевноуметничких и књижевнонаучних дела из школског програма примењује знања о основним књижевноисторијским и поетичким одликама стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности. 2СЈК. 2. 2. 7. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. 2. СЈК. 2. 2. 8. Активно користи препоручену и ширу, секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела предвиђених програмом. 2. СЈК. 2. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности развија читалачке вештине, способности и знања од значаја за тумачење и вредновање различитих књижевноуметничких и књижевнонаучних дела и за развијање језичког, литерарног, културног и националног идентитета; има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку. 3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА. 2. СЈК. 2. 3. 1. Говори у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе, користећи се књижевним језиком и одговарајућом терминологијом; учествује у јавним разговорима са више учесника; процењује слушаоца односно аудиторијум и обликује свој говор према његовим потребама и могућностима; има потребу и навику да развија сопствену говорну културу; с пажњом и разумевањем слуша теже излагање (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; слуша критички, процењујући говорникову аргументацију и објективност. 2. СЈК. 2. 3. 2. Саставља сложенији говорени и писани текст (из језика, књижевности или слободна тема) користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); у говореној или писаној расправи прецизно износи своје идеје и образлаже свој став;

труди се да говори и пише занимљиво, правећи прикладне дигресије и бирајући занимљиве детаље и одговарајуће примере; уочава поенту и излаже је на прикладан начин; прецизно износи свој доживљај и утиске поводом књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава сложенији књижевни текст и резимира сложенији књижевни и неуметнички текст на теме непосредно везане за градиво; пише извештај и реферат; примењује правописну норму у случајевима предвиђеним програмом. 2. СЈК. 2. 3. 3. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита теже текстове (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку; примењује сложене стратегије читања; бира стратегију читања која одговара сврси читања. 2. СЈК. 2. 3. 4. Разуме сложенији књижевни и неуметнички текст: препознаје његову сврху; проналази експлицитне и имплицитне информације; издваја информације према задатом критеријуму; издваја главне идеје; прати развој одређене идеје; пореди информације и идеје из двају или више текстова да би разумео одговарајући значењски или стилски аспект према задатом критеријуму; анализира и тумачи оне системе мотивације који се у књижевном делу јављају при обликовању (карактеризацији) ликова и изградњи догађаја (због бољег и потпунијег разумевања значења књижевног дела); тумачи (на нивоу разумевања) текстове ослањајући се на други текст/текстове. 2. СЈК. 2. 3. 5. Критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст: раздваја објективну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристрастан, и образлаже своју процену; разликује експлицитне и имплицитне ауторове ставове; аргументовано вреднује да ли аутор сложенијег експозиторног или аргументативног текста погодног за обраду градива из језика и књижевности износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди. 2. СЈК. 2. 3. 6. Процењује да ли је сложенији неуметнички текст погодан за обраду градива из језика и књижевности добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у овим текстовима; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање. Следећи искази описују шта ученик зна и уме на напредном нивоу у свакој области. 1. Област ЈЕЗИК2. СЈК. 3. 1. 1. Разуме да постоји тесна веза између језика и мишљења; јасан му је појам категоризације; познаје конверзационе максиме (квалитета, квантитета, релевантности и начина); разуме појам информативне актуализације реченице и зна како се она постиже; јасан му је појам текстуалне кохезије. 2. СЈК. 3. 1. 2. При подели речи на слоге позива се на правила; акцентује једноставније примере. 2. СЈК. 3. 1. 3. Има детаљнија знања о морфологији у ужем смислу и творби речи у српском језику (дели реч на творбене морфеме у сложенијим случајевима и именује те морфеме). 2. СЈК. 3. 1. 4. Има детаљнија знања о употреби падежа и глаголских облика; уме да анализира компликованије реченице грађене по различитим моделима; познаје специјалне независне реченице; познаје различита решења у вези с конгруенцијом. 2. СЈК. 3. 1. 5. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка. 2. Област КЊИЖЕВНОСТ: 2. СЈК. 3. 2. 1. Чита, доживљава и самостално тумачи књижевноуметничка и књижевнаучна дела из обавезног школског програма, као и додатне (изборне) и факултативне књижевноуметничке и књижевнаучне текстове; током интерпретације поуздано користи стечена знања о стваралачком опусу аутора и књижевноисторијском контексту. 2. СЈК. 3. 2. 2. Влада књижевнотеоријском терминологијом и теоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевноуметничких и књижевнаучних дела која су предвиђена школским програмом и других дела ове врсте различитих жанрова, изван школског програма. 2. СЈК. 3. 2. 3. У процесу тумачења књижевноуметничког и књижевнаучног дела, одабира, примењује и комбинује адекватне методе унутрашњег и спољашњег приступа. 2. СЈК. 3. 2. 4. Уочава и тумачи поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнаучних текстова у оквиру школске лектире и изван школског програма; процењује и пореди стилске поступке у наведеним врстама текстова. 2. СЈК. 3. 2. 5. Разуме основне елементе књижевности као дискурса (пореди нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.) у односу на остале друштвене дискурсе и та сазнања употребљава у тумачењу књижевних дела. 2. СЈК. 3. 2. 6. Приликом тумачења и вредновања књижевноуметничких и књижевнаучних дела примењује и упоређује књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности. 2. СЈК. 3. 2. 7. Самостално уочава и тумачи проблеме и идеје у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарно филолошког контекста. 2. СЈК. 3. 2. 8. У тумачењу књижевног дела критички користи препоручену и самостално изабрану секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску). 2. СЈК. 3. 2. 9. На основу дела српске и светске књижевности (у обавезном и сопственом избору) и секундарне литературе шири читалачка знања, примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (дживљај, истраживање, стваралаштво); развија језички, литерарни, културни и национални идентитет. 3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА: 2. СЈК. 3. 3. 1. Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе; дискутује о смислу и вредностима књижевних текстова и о сврси и вредностима неуметничких текстова користећи стручну терминологију. 2. СЈК. 3. 3. 2. Излаже (у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом) и пише о темама из области језика, књижевности и културе; има развијене говорничке (ораторске) вештине; претпоставља различите ставове аудиторијума и у складу с тим проблематизује поједине садржаје; препознаје и анализира вербалну и невербалну реакцију саговорника односно аудиторијума и томе прилагођава свој говор; слушајући говорника, процењује садржину и форму његовог говора и начин говорења. 2. СЈК. 3. 3. 3. Композиционо и логички складно пише стручни текст на теме из књижевности и језика, као и новински чланак. 2. СЈК. 3. 3. 4. Организује, класификује, уопштава и на сличан начин обрађује информације из књижевних и неуметничких текстова на основу задатог и/или самостално постављеног критеријума. 2. СЈК. 3. 3. 5. Продубљено критички промишља сложенији текст: процењује колико сложенији експозиторни текст

успешно преноси информације публици којој је намењен, уочавајући које информације недостају; издваја доказну грађу на којој аутор аргументативног текста заснива своје ставове и одређује средства којима их износи; запажа ауторове грешке у закључивању и сл. 2. СЈК. 3. 3. 6. Процењује стилске поступке у књижевном и неуметничком тексту; пореди стилске поступке у два сложена текста (или више њих); тумачи њихову улогу у остваривању естетских и значењских одлика наведених врста текстова. 2. СЈК. 3. 3. 7. Изграђује свест о себи као читаоцу – развија читалачку ауторефлексију (разуме улогу читања у сопственом развоју; има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима...) ВЕЗА ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА И ИСХОДА ПРОГРАМА - НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Стандарди образовних постигнућа достижу се на крају општег средњег образовања. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, сваки пут уз другу наставну јединицу. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују. С обзиром на сложеност предмета Српски језик и књижевност и области унутар предмета, неопходно је поступно остварити све стандарде кроз све четири године средњошколског образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом. УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Настава и учење Српског језика и књижевности треба да допринесу развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, важним за активно учешће у заједници и целоживотно учење. Квалитет и трајност знања, умења, вештина и ставова ученика умногоме зависе од принципа, облика, метода и средстава који се користе у процесу учења. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа (посебно: свесне активности ученика, научности, примерености, поступности, систематичности и очигледности), као и адекватну примену оних наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност утврдиле и потврдиле савремена пракса и методика наставе и учења српског језика и књижевности (пре свега: разни видови организације рада и коришћење комуникативних, логичких и стручних (специјалних) метода примерених садржајима обраде и могућностима ученика). Избор одређених наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је, пре свега, исходима које треба остварити, а потом и садржајима који ће помоћи да се прописани исходи остваре. Редовна настава и учење Српског језика и књижевности изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима. Делимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци-медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.). У настави Српског језика и књижевности користе се одобрени уџбеници и приручници, као и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње. Дистрибуција часова по разредима. Области Језик, Књижевност и Језичка култура треба да чине предметну целину, да се прожимају и употпуњују. Стога је препоручени број часова самооквиран. Пажљивим планирањем наставе и учења које треба да доведу до остварености предвиђених исхода за све три области, наставник ће сам, уз праћење резултата ученика, распоређивати број часова.:

Први разред: за област Језик 21, за Књижевност 69, а за Језичку културу 25.

Други разред: за област Језик 28, за Књижевност 58, а за Језичку културу 19.

Трећи разред: за област Језик 23, за Књижевност 60, а за Језичку културу 22.

Четврти разред: за област Језик 19, за Књижевност 66, а за Језичку културу 14.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРВИ РАЗРЕД - ОБЛАСТ: ЈЕЗИК : Програм за први разред средњих музичких школа у области Језик организован је у пет области и усклађен са исходима учења за овај разред, а према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине Језик су: Општи појмови о језику, Историја књижевног језика код Срба, Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора, Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом) и Прозодија. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова. Општи појмови о језику. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о језику као друштвеној појави и језику као систему знакова. Ова општа знања, поред своје општеобразовне вредности и значаја за олакшавање и побољшавање наставе српског језика, треба да послуже и лакшем савладавању градива из страних језика. Ученике треба упознати са основним наукама које се баве језиком (лингвистика, фонетика, фонологија, морфологија, творба речи, синтакса, лексикологија, стилистика). Историја књижевног језика код Срба. У оквиру ове теме ученици упознају почетке словенске писмености и стварање старословенског језика, као и књижевне језике код Срба до 19. века: српкословенски језик, рускословенски језик, славеносрпски језик. У оквиру ове теме наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности, пре свега са текстовима средњовековне књижевности, указујући на језичке особине у њима. Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора. Ученике треба упознати са основним одликама српских дијалеката: шумадијско-војвођанског, источнохерцеговачког, косовско-ресавског, призренско-тимочког и зетско-рашког. Основне одлике дијалеката треба повезати са одговарајућим књижевним делима и/или филмским остварењима (нпр. , за илустрацију призренско-тимочког дијалекта могу се узети одломци из одговарајућег књижевног дела, инсерти из филма и сл.). Такође је потребно нагласити разлику између књижевног (стандардног) језика и дијалеката.

Ученике треба упознати са основним разликама између екавског и ијекавског изговора и како да у једноставнијим случајевима пребаце екавску реч у ијекавски лик и обрнуто. Нарочито је потребно нагласити да су екавски и ијекавски изговор равноправни изговори српског књижевног језика. И у овом случају је потребно упутити на књижевна дела која су писана екавским/ијекавским изговором (нпр. у Диоби Јакшића некада се јавља облик бијела, а некад б'јела, а такви примери се могу повезати и са питањима слога/стиха, и са питањима рефлекса јата). Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом). Ученике треба упознати са улогом говорних органа при изговору гласова (направити корелацију са наставним садржајима биологије). Поновити поделу гласова српског језика по месту изговора и обрадити поделу по начину изговора. Указати на основне одлике фонолошког система српског књижевног језика. Поновити одлике слога и правила о подели речи на слоге проширити фонетском и семантичком границом слога. Опис артикулације гласова у српском језику треба поредити са изговором гласова у страном језику познатом ученицима (нпр. назални гласови у српском и француском, лабијализовани вокали у српском и немачком и сл.). Такође, ученицима треба скренути пажњу на важност правилне артикулације гласова у говору. Поновити све гласовне алтернације обрађене у основној школи и обрадити асимилацију и сажимање самогласника, покретне вокале, промену о у е и превој вокала. С обзиром на то да су ученици основна знања о већини гласовних алтернација већ стекли на основношколском нивоу, нарочиту пажњу треба посветити нормативним решењима, и то у оним случајевима где се најчешће греша. На пример: предшколски, претчас, одељење, изузеци, тачки, гледалаца и сл. Прозодија. Са ученицима обновити и проширити знања о акценатском систему српског књижевног језика и основним правилима о распореду акцента и постакценатских дужина. Знања о акценатском систему српског језика треба да буду применљива, тј. треба да допринесу да ученици боље и потпуније усвоје књижевнојезичку норму и да побољшају своје изражајне способности. У срединама где се не говори књижевним језиком треба оспособљавати ученике за примену правила о контрастирању акценатског система. На пример, у косовско-ресавској зони краткосилазни акценти се преносе на претходни слог и мењају квалитет (ливада, мотика, субота и сл.); на месту где је у дијалекту дугосилазни акценат, у књижевном језику се акценат помера на претходни слог мењајући и квантитет и квалитет, а на месту где је у дијалекту био дугосилазни акценат, у књижевном језику остаје неакцентована дужина (девојка, војник, кромпир и сл.). У вези са распоредом акцената и акценатским целинама ученике упознати са проклитикама и енклитикама. ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ: Програм за први разред средњих музичких школа у сегменту Књижевност организован је у седам области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима стандарда ученичких постигнућа) и садржи обавезни и изборни део. Књижевност као уметност речи. Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са појмом и врстама уметности, спознаће књижевност као уметности речи и моћи ће да је упореде са другим уметностима. Препорука је да се упореде различита средства изражавања (реч, тон, звук, облик...). Ову област ученици ће моћи да разумеју читањем одломка из Андрићеве беседе приликом доделе Нобелове награде за књижевност. Изборни садржаји. По избору, могу да читају и текст Горана Петровића „О причи и причању”. Као пример за псеудохронику и запис – прелазни жанр између документарног/научног и уметничког казивања, може послужити књига Записи са дунавског песка Светлане Велмар Јанковић. По избору може се обрадити и Кишово дело Рани јади, из аспекта теме о одрастању. Читање и проучавање књижевности. Обавезни садржаји. Ова тема треба да повеже ученици-ма познати приступ књижевном делу са наукама о књижевности. Уводе се и појам и врсте науке о књижевности (књижевност као предмет теорије књижевности, историје књижевности и књижевне критике). Ученици се упознају са примарним и секундарним изворима за проучавање књижевног дела. Књижевни родови и врсте. Обавезни садржаји. Систематизују се и, на примерима, обнављају и проширују знања стечена у основној школи: лирска песма, епска песма, уметничка приповетка, новела, роман. Одлике сваког књижевног рода и књижевне врсте ученици ће савладати обрадом следећих дела на часу: лирска поезија XX и XXI века (једна песма по избору наставника и ученика); Бановић Страхиња, народна епска песма; Лаза Лазаревић: Први пут с оцем на јутрење; Антон Павлович Чехов: Туга; Доброло Ненадић: Доротеј. Књижевност старог века. Обавезни садржаји. Ученици се упознају са значајем и вредностима књижевности старог века, њеним одликама и доприносу културној баштини. Важно је повезати знања из историје и историје уметности са књижевним стваралаштвом старог века. Предвиђено је да читањем одломка епа Еп о Гилгамешу разумеју етичке и религијске принципе сумерско-вавилонске културе и универзалну вредност тема које се овим епом покрећу – потрага за вечним животом, борба добра и зла, искушење, храброст, пријатељство, а које важе и данас. Ученици треба да се упознају са књижевним аспектима Библије, читањем „Легенде о потопу” из „Прве књиге Мојсијеве” у Старом завету и одломка из „Јеванђеља по Матеју” из Новог завета. Анализом ових текстова постиже се разумевање улоге мита као основе за уметничко обликовање приче и, с друге стране, као основе за изградњу вере и религијског система веровања. Иронијско сагледавање савремених тоталитарних образаца разобличавањем библијских текстова ученици ће савладати читањем одломка „Чудо у Јабнелу” из романа Време чуда Борислава Пекића. Истовремено ученици се упознају са карактеристикама легенде и јеванђеља као облика књижевног текста. Одломци грчког античког епа Илијада (одломци из првог и шестог певања: инвокација, сусрет Хектора и Андромаче, и други по избору) треба да покажу ученицима улогу мита у стварању књижевног дела и формирања моралних обележја заједнице, као и механизме формирања епске ратничке слике света и љубавног заплета као мотивацијског полазишта за изградњу целе епске структуре. Разумевање мита и његово гранање у уметничкој књижевности треба да се покаже на примеру античке трагедије Антигона. Ова трагедија је и основ на којем ученици треба да науче одлике ове драмске врсте (структура трагедије – 5 стапа трагичке радње, узвишени, херојски ликови као носиоци највишег моралног идеала, значење трагичке кривице као високе морале дилеме). Народна књижевност. Обавезни садржаји. Ученици се упознају са одликама и својствима народне књижевности и упућују се у

класификацију и структуру књижевних врста народне књижевности. Приликом обраде лирске митолошке народне песме по избору, ставити акценат при анализи на филозофску и антрополошку димензију стихова. Обрадом епских народних песама – Комади од различитијех косовскијех пјесама, Диоба Јакшића и Ропство Јанковић Стојана ученици треба да стекну сазнања о историјским кретањима на овим просторима и начину на који су вредности сваке од тих епоха изражене епским десетерачким стихом. Културолошки, морални, емоционални и обичајни аспекти треба да буду тежиште при анализи народне баладе Хасанагиница. Приликом обраде српске народне бајке по избору и народне бајке словенских или других народа могуће је поредити мит и бајку. Изборни садржаји. Веза народне књижевности и музике може се успоставити обрадом Мокрањчевих записа народних напева и песама из Вукове прве књига Српских народних пјесама чиме је Мокрањац настојао да у Руковетима овековечи најизузетније изданке народног стваралаштва: у 5. руковети „Преча љуба него сеја” (са почетним стихом „Ој за гором”) и „Стидно момче и милостива девојка” (са почетним стихом „Вишњицица род родила”); у 12. руковети са Косова, „Гајтан и девојка” (са почетним стихом „Седи мома на пенцери”); у 13. руковети из „Моје домовине” – „Несрећна девојка” (са почетним стихом „Девојка јунаку прстен повраћала”) – љубавне песме; у 2. руковети митолошка песма „Изједен овчар” (са почетним стихом „Осу се небо звездама”). Треба имати у виду да је Мокрањац врло слободно користио Вукове стихове, скраћивао, сажимао строфе, мењао поједине речи и изразе прилагођавајући их својој замисли. Наведене песме налазе се у првим штампаним Вуковим збиркама – Малој простонародној славеносербској пјеснарици из 1814. (5. руковет) и Народној српској пјеснарици из 1814. године (2, 12. и 13. руковет). Средњовековна књижевност. Обавезни садржаји. Потребно је на почетку ученике упознати са историјским и културним контекстом у којем настаје српска књижевност у средњем веку. Обрадом дела предвиђених програмом указати ученицима на уметничке/литерарне вредности српске средњовековне књижевности и упознати их са особинама и књижевним врстама средњовековне књижевности: житије као књижевну врсту треба да разумеју обрадом одломка из Житија Светог Симеона Светог Саве као и из одломка из Теодосијевог Житија Светог Саве „Бег у Свету Гору”. Обрадом ових одломака ученици ће се упознати са историјским и биографским околностима ових великих личности наше културе, али и са приповедачким потенцијалом житија као праузора за настанак српског романа у каснијим епохама. Специфичне облике поезије настајале у средњем веку ученици ће разумети обрадом Похвале кнезу Лазару монахиње Јефимије и Слово љубве Деспота Стефана Лазаревића. Изборни садржаји. Пожељно је показати утицаје средњовековне књижевности на двадесетовековну као и везе историје, културе, мотива и тематских кругова упоредном обрадом романа Доротеј и дела средњовековне књижевности. Дијалог књижевних епоха се лако може успоставити читањем песме „Јефимија” Милана Ракића и збирке песама Усправна земља Васка Попе. За боље разумевање читавог контекста средњовековне књижевности ученицима може да буде корисна књига Културна историја Срба Јована Деретића, односно њени одломци о владарима из породице Немањића Хуманизам и ренесанса. Обавезни садржаји. Потребно је упознати ученике са епохом хуманизма и ренесансе и њеним значајем за развој европске културе и цивилизације. Ученицима треба да буду јасне основне филозофске и естетске идеје ове епохе, па би поред најзначајнијих представника књижевности требало да се упознају и са најзначајнијим представницима ликовне и музичке уметности. Обрадом одломака из „Пакла” Дантеа Алигијерија ученици треба да разумеју принцип хришћанског, религијског концепта односа добра, зла, награде и казне и његове обраде у књижевности. Ренесансни мотив идеалне женске лепоте и идеалне љубави ученици ће разумети кроз обраду избора песама из Канцонијера Франческа Петрарке. Читањем одломака из Дон Кихота (предговор, прво, седмо и осмо поглавље) ученици ће моћи да уоче критички однос према традицији средњовековног витешког романа која му претходи, моделе авантуристичког романа, низања епизода, облике хумора и пародије, што све представља основу за развој потоњег модерног европског романа (у каснијим епохама). Приликом тумачења направити везу са музичким уобличињем овог дела кроз истоимени балет Маријуса Петија по музици Лудвига Минкуса. Шекспирова трагедија Ромео и Јулија треба да покаже како се мотив трагичне љубави обрађује кроз драму и да упознају ученике са специфичностима ренесансног живота у италијанским градовима. Такође, приликом тумачења и овог дела треба успоставити везу са истоименим балетом Сергеја Прокофјева. Одјек италијанске ренесансне књижевности у књижевности старог Дубровника може да се прати обрадом комедије Новела од Станца Марина Држића. Потребно је да ученици разумеју да је књижевност старог Дубровника настајала на народном језику који су говорили словенски становници ове историјски независне територије, који су били и католичке и православне вероисповести. Изборни садржаји. За шире разумевање ренесансне културе и књижевности ученици могу изборно обрадити приче из Декамерона Ђованија Бокача (оквирна прича и друге по избору). Ученици заинтересовани за дубровачку књижевност могу читати избор из поезије дубровачких песника (Џоре Држић, Шишко Менчетић) или комедију Марина Држића Дундо Мароје (у целини или у одломцима). Изборни садржаји: Књижевност и музика - Веза књижевности и музике може се обрадити читањем одломака о музици и уметности из романа Прољеће Ивана Галеба Владана Деснице, романа Чајковски Нине Берберове и Неми пијаниста Паоле Каприоло, и у приповеци Џона Апдајка „Музичка школа”, као и Моцартових Писама, чиме се уједно ученици упознају са псеудокњижевним жанром писма. Размишљање о феномену Битлса у књизи Битлси – револуција у глави Јана Макдоналда пружа могућност разумевања другачијег приступа музици и њеном односу са поп културом. Дело Фридриха Ничеа Рођење трагедије из духа музике пружа могућност за сагледавање корелативног односа уметности и мита. Плес као тематска и композициона инспирација у књижевности може се препознати у причи аргентинског писца Хулија Кортасара „Танго повратка” Области/теме из књижевности прате одговарајући садржаји: књижевна дела за обраду и изборни садржаји. Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају,

посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима српског језика и књижевности. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодovati и остваривању наставног принципа економичности. Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у основној школи и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност. Програм наставе и учења српског језика и књижевности предвиђа обраду или утврђивање књижевнотеоријских појмова током читавог четворогодишњег школовања, у складу са Стандардима. Од 105 часова на којима се током године реализује настава, предлаже се да се на 69 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред обавезног дела програма, у складу са динамиком рада, наставник бира 6–8 дела из изборног садржаја. Потребно је вршити повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика (нпр., кад је реч о историји језика, повезано ће се читати и тумачити следећи текстови: Црноризац Храбар, Слово о писменима и Запис Глигорија дијака у Мирослављевом јеванђељу, са текстовима средњовековне књижевности). Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира (нпр. поређење овдашње епске традиције са сумерско-вавилонском, хеленском, словенским, итд.; поређење структурних и мотивских конституената епских песама, епова, народних бајки и библијских предања, итд.). Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и наглашених савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.). Тумачење књижевног дела може се остварити и планирати за обраду на различитим нивоима (осврт, приказ, интерпретација). Ученици се обучавају за активну примену свих врста и видова читања (доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно, гласно читање, читање с белешкама, читање у себи), а пре свега за помно читање, читање с уживљавањем и разумевањем уз вредновање књижевног дела. Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације). Изборни садржаји допуњавају обавезни део програма – нека предложена дела представљају допуну за разумевање одређене епохе, нека дела чине симболички дијалог књижевних епоха, а посебан избор представљају дела која указују на везу музике и књижевности. Вредновање напретка ученика је континуирано и систематично. Вреднује се активност ученика током припремне фазе рада и током рада на часу, учешће у раду приликом тумачења дела, учесталост јављања, квалитет одговора, оригиналност и аргументовање ставова, уважавање гледишта других ученика и другачијих виђења, однос према раду, способност примене теоријских знања у конкретним радним околностима. Вредновање обухвата и писмено изражавање. У сврху вредновања може бити планирано и тестирање, како би се стекао непосредан увид у текућа знања ученика. ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА – Програм за први разред средње музичке школе у области Језичка култура организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне). Припрема за израду писменог задатка, сама израда и исправка писменог задатка подразумевају укупно 12 часова, по три за сваки писмени. Правопис: Ученике треба упознати са основним принципима правописа српског књижевног језика. Подсетити ученике на начине коришћења Правописа и правописних приручника и практично показати њихову употребу. Поновити и проширити знања о писању великог слова (писање устаљених атрибута и титула као делова имена, писање назива разних манифестација, грађевина, споменика, докумената, закона, уметничких дела и сл.). Указати на правила о преношењу речи у нови ред и поставити разлику у односу на поделу речи на слоге. У вези са овом лекцијом обрадити и писање цртице. У вези са градивом везаним за проклитике и енклитике, упутити ученике на правило одвојеног писања спојева предлог + заменица (са мнош; преда мнош и сл.) и на правило да се енклитика не пише иза паузе. Указати на правописна решења у вези са гласовним променама и писањем сугласника ј и х. Усмено и писано изражавање. Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова (публицистичких, различитих типова енциклопедија и сл.) уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја. Са ученицима вежбати систематично усмено излагање на за-дате теме. Водити рачуна о правилном говору (правилан изговор гласова, правилно акцентовање). У расправи и размени мишљења на задате теме упућивати ученике да се ослањају на аргументе, али и да буду у стању да чују туђе мишљење и да га узму у обзир приликом своје аргументације. Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности. Приликом обраде садржаја из језика препоручује се: - уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика; - примена граматичких правила; - увежбавање; - коришћење табела; - израђивање цртежа, схема, графикана; - навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике. Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Препоручује се, приликом израде писменог задатка, коришћење ћириличног писма, док се латиница може користити као писмо приликом писања исправке. **ДРУГИ РАЗРЕД** - ОБЛАСТ: ЈЕЗИК: Програм за други разред средњих музичких школа у делу Језик организован је у три области и

усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине Језик су: Историја српског књижевног језика, Функционални стилови српског књижевног језика и Морфологија у ужем смислу. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова. Историја српског књижевног језика. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. То значи да треба да буду упознати са Вуковом реформом језика, писма и правописа. Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Потребно је поменути да од 1991. године Срби напуштају термин српскохрватски језик и враћају се термину српски језик. У оквиру назива за друге језике настале распадом српскохрватске језичке заједнице, треба употребљавати термин бошњачки, а не босански језик (према препоруци Одбора за стандардизацију српског језика) У оквиру ове теме ученике треба упознати са основним подацима о два писма: ћирилици, као првом и основном српском писму и латиници. Потребно је ученицима скренути пажњу на честе грешке у писању на оба писма, било да се текст пише руком или се уноси електронски. Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике административног и публицистичког стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. Морфологија у ужем смислу. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из морфологије стечена у основној школи. Потребно је објаснити разлику између морфологије у ужем смислу и творбе речи, тј. разлику између граматичке и творбене основе, граматичких наставака и творбених суфикса. Поделити речи на променљиве и непроменљиве, а у оквиру променљивих указати на именске речи (и њихову граматичку основу) и глаголе са два типа граматичке основе. Сваку врсту речи обрадити посебно: именице (подела по значењу; граматичке категорије); придеве (подела по значењу; граматичке категорије); заменице (подела по значењу); бројеве (подела по значењу); глаголе (глаголски вид, глаголски род, морфолошке глаголске категорије); прилоге, предлоге, везнике, речце и узвице. ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ: Програм за други разред средње музичке школе у сегменту Књижевност организован је у четири области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима Стандарда ученичких постигнућа). Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности. Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са бароком, као стилем у европској и српској књижевности. С обзиром на то да се о бароку као уобличеном књижевном правцу не може говорити у оквиру српске књижевности, наставници ће имати задатак да ученицима објасне културно-уметнички контекст у којем барок настаје и развија се у европској књижевности, као и шта су његове кључне одлике у погледу стила, форме и погледа на свет. На основу тога треба уочити посебности развоја српске књижевности у Угарској у том периоду (18. век) – оријентисаност на националне теме и обраду која је у погледу језика (српско-словенски са примесима славеносрпског) усмерена на сложеност израза и покретљивост у ритму и говору, што је у складу са основним одликама барока као уметничког стила. Наставни садржај помоћу којег ће се проучавати барок као књижевна епоха и стил је: Гаврил Стефановић Венцловић: Црни биво у срцу. Изборни садржаји. Садржаји се могу проширити још неким делима са типичним барокним религијским темама попут: Плач Јеремијин Захарије Орфелина; Молитва заспалом Господу Арсенија Чарнојевића која је пример старе, молитвене лирике инспирисане национално-историјским усудом а проткана типичним барокним сликама и фигурама (живот као лађа на океану...); или Беседе шајкашима Гаврила Стефановића Венцловића из којих се могу наслутити и просветитељске идеје и изразита оријентисаност на национална и локална образовна питања; Осман Ивана Гундулића (одломци). Са циљем потпунијег разумевања ове области, у рад се може укључити и драма Калдерона де ла Барке – Живот је сан у којем се испољавају скоро све особености барока као уметничког правца: морализаторске теме, преплитање сна и јаве, игра судбине, раскошност и покретљивост сценског израза. Да би се разумео барок као епоха и успоставила веза са савременим доживљавањем света, наставници могу понудити ученицима упознавање са делима савремене књижевности која одражавају барокни дух времена или поглед на свет, као што је поезија Милосава Тешића (Прелест севера – „Круг Рачански Дунавом”/„Као лађа на пучини”; или роман Радослава Петковића Судбина и коментари чија радња је смештена у 18. век на просторима где живе угарски Срби и који тематизује лажирање словенске историје, тежњу ка слободи српског народа, однос европских моћника и српске елите тог доба, уводећи као књижевне ликове многе историјске личности које носе печат те епохе – Доситеј Обрадовић, гроф Ђорђе Бранковић или Арсеније Чарнојевић, али и стрип јунака Кортоа Малтезеа. Потпуније разумевање барока и његово својеврсно „оживљавање” нашој савремености може се постићи читањем прича Милорада Павића „Силазак у лимб” и „Извртута рукавица”. Просветитељство и класицизам у српској књижевности Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученицима је потребно предочити временско неподударање просветитељства у европској књижевности и култури и у српској и истакнути да поред заједничких идеја које су обележиле тај век у Европи, у српској култури и књижевности оне имају снажну усмереност на образовање националног бића, развијање националног језика и писмености на њему. Следствено томе, треба их упознати са улогом коју је Доситеј Обрадовић одиграо у нашој култури. Читање одломака његовог аутобиографског дела Живот и прикљученија треба усмерити на уочавање жеље за самообразовањем, за путовањем као могућношћу просвећивања; песма Востани Србије се треба читати као сублимација свих просветитељских идеја дубоко прожетих националном самосвесношћу и традицијом. Кроз дело Тврдица ученици треба да се упознају са нашим најзначајнијим писцем епохе класицизма и једним од наших највећих комедиографа уопште, Јованом Стеријом Поповићем. Изборни садржаји. Мотив тврдице може се сагледати упоредно са Молијеровим истоименим делом, али тежиште у тумачењу треба ставити на издвајање специфичности нашег менталитета и наших нарави и уочити на који начин се то повезује са овим интернационалним мотивом. Пожељно је такође да кроз ову комедију ученик стекне закључке о

начину грађанског живота у српској средини на прелазу из 18. у 19. век. Романтизам у европској и српској књижевности Обавезни садржаји. Књижевно уобличавање романтичарске теме светског бола (велтшмерц) ученици ће схватити читањем одломака Чајлд Харолда Џорџа Гордона Бајрона и романа у стиху Евгеније Оњегин Александра Сергејевича Пушкина. Аспект романтизма који се односи на тематизовање мрачних понора човекове душе, страшног, језовитог и фантастичног ученици ће савладати читањем поеме Гавран Едгара Алана Поа. Романтичарска тема љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању обрађиваће се кроз поезију Бранка Радичевића, Кад милидија умрети, Јована Јовановића Змаја, Ђулићи увеоци (избор), Лазе Костића, Међу јавом и мед сном и Santa Maria della Salute. Специфичности романтизма у српској књижевности односно усмереност на национално буђење и почетак стварања на народном језику обрађиваће се у контексту реформе језика Вука Стефановића Караџића – читањем његовог дела Писмо кнезу Милошу (одломци), драмског спева П. П. Његоша Горски вијенац и песме Ђуре Јакшића Орао. Изборни садржаји. Ученици могу у договору са наставником бирати да читају и Пушкинову поему Цигани у којој се такође обрађује тема слободе, неспутаног живота, трагања за даљинама и луталаштва. Уколико постоји потреба или интересовање за продубљивањем теме о мрачним понорима човекове душе, страшном, језовитом и фантастичном, наставници могу дати прилику ученицима да прочитају и поему Лазе Костића Спомен на Руварца која се атмосфером, ритмом а донекле и темом надовезује на Поову поему, као и песму Вилински краљ Јохана Волфганга Гетеа (која осликавајући сусрет са смрћу поставља антропоморфну фигуру Смрти). Ова тема се у прози може обрађивати на примерима приповедака Едгара Алана Поа Пад куће Ашер или Маска Црвене смрти или тумачењем романа Франкенштајн Мери Шели; у савременој књижевности на примеру романа Страх и његов слуга Мирјане Новаковић, који поред теме оностраног, страшног, вампирског, евоцира и национални романтичарски мизансцен (аустријска власт и племство на просторима Србије у 18. и 19. веку и њихов сусрет са српским фолклором и легендама) Заинтересованим ученицима треба омогућити да романтичарску тему љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању сагледају из перспективе европске књижевности, на примеру песама Лорелај или Азра Хајнриха Хајнеа или ремек-дела наше лирике, Ноћ скупља вијека П. П. Његоша. Реализам у европској и српској књижевности Обавезни садржаји. Карактеристике и вредности књижевности реализма уочавају се и разумеју на програмском тексту: Оноре де Балзак: „Предговор Људској комедији” (одломак) – поетичке и тематске особености реализма. Европски реализам ће се сагледати кроз дела три највећа представника: Оноре де Балзак: Чича Горио – социјалне разлике унутар француског друштва и раслојавање унутар породице; Николај Васиљевич Гогољ: Шињел – сатирична критика друштва, слика малог човека, хумор и гротеска; Лав Николајевич Толстој: Ана Карењина – ригидност руског аристократског друштва, трагичке последице које настају у сукобу емоционалног и друштвено прихватљивог модела живота, прекорачење конвенција о родној улози жене у друштвеној и приватној сфери, одступање од родних стереотипа мушких ликова (Љевин)... Посебност реализма у српској књижевности посматраће се кроз неколико доминантних струја и њихових представника: Милован Глишић, Глава шећера – тематске специфичности српске сеоске приповетке, капиталистичко-зеленашко изабљивање сељака, психолошка мотивација (црни снови, привиђења, фантастика); Стеван Сремац: приповетке Ибиш-ага или Кир Герас – чување традиције народног живота на југу Србије, мешање култура, језика, складност живота унутар мултиетничких друштава (српско, турско, грчко-цинцарско...); Лаза Лазаревић, Ветар или Швабица – развој српске реалистичке приповетке у правцу осликавања градског живота интелектуалца на прелазу између два века, дубока психолошка и емоционална проживљавања јунака; Радоје Домановић, Данга и Бранислав Нушић, Госпођа министарка – друштвена и политичка критика на прелазу између 19. и 20. века, сатира (Домановић), хумор, комичко (Нушић). Сублимација уметничких тенденција из обрађиваних књижевних праваца и модернистичког израза сагледаће се на делу Иве Андрића Аникина времена – реалистичка наратив са сложеном композицијом, аспект веродостојности (преношење познате приче), романтичарска мотивација (мрачне силе у човеку, убиство, језовитост, ђаволски аспект личности, злокобно, онострано...), преиспитивање родних стереотипа (женска слобода, потчињеност мушкараца жени...). Изборни садржаји. Уз обавезне садржаје, ученици могу прочитати дело Стевана Сремца Зона Замфинова, при чему се роман може повезати са филмом и/или позоришном представом. Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дело из савремене књижевности у којем се препознају одједи односно елементи реализма – Драгослав Михајловић, Кад су цветале тикве у ком су представљени живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела. Изборни садржаји: Књижевност и музика. Ученици могу да читају дела која припадају књижевној епохи која се обрађује а која на посебан начин обрађују тему музике или повезаност књижевних и музичких остварења. Током обраде епохе класицизма ученици могу читати Молијерову драму Дон Жуан повезано са истоименом опером за коју је музику писао Глук. У оквиру романтизма и обраде Пушкиновог дела ученици могу да читају и Пикову даму која је послужила великом композитору Петру Иљичу Чајковском као либрето за истоимену оперу. Приче немачког романтичарског књижевника Е. Т. А. Хофмана могу се читати у вези са опером Хофманове приче по музици Офенбаха и драмском тексту Мишела Кареа насталом по Хофмановим причама. Приликом обраде Толстојевог стваралаштва ученици могу читати и његове приповетке – „Кројцерову сонату” (која је инспирисана Бетовеновом 9. сонатом за виолину и клавир и у којој је музика доминантна тема) и „После бала” у којој је музика везивна нит између психолошких проживљавања јунака и оцртавања друштвене климе и класних карактеристика тог времена. Упознавање с Гогољевим стваралаштвом ученици могу употпунити читањем приповетке „Виј” која је послужила композитору Мусоргском за компоновање симфонијске поеме „Ноћ на голом брду” (која је постала популарна тек када ју је Николај Римски-Корсаков обрадио у форми истоимене оркестарске фантазије). Све што се чита

и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима Српског језика и књижевности. Ово треба имати у виду при планирању редоследа и начина остваривања наставе, јер домаћу лектуру прате обимни и детаљни истраживачки пројекти. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодovati и остваривању наставног принципа економичности. Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у претходним разредима и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност. Од 105 часова на којима се током године реализује настава у музичким средњим школама, предлаже се да се на 58 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред укупног броја обавезних књижевних дела наставници и ученици бирају 6–8 дела из изборних садржаја (у односу на интересовања и могућности ученика). Укупан број пружа могућност успостављања динамике обраде сваког појединог садржаја на једном или на два (па и три) школска часа. Нека књижевна дела изискиваће један час, а нека два или три, те је наставник тај који предвиђа и планира динамику рада на часовима обраде, утврђивања и систематизације градива, укључујући у то и различите нивое обраде (интерпретацију, приказ и осврт), као и повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика. Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира. Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и доминантних савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, опера, соната, симфонијска поема, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.). Ученици се упознају са планом, садржајима предмета и начинима рада. Ученицима се указује на важност планског и благовременог припремања за часове обраде књижевног дела (читање и тумачење књижевних дела, коришћење уџбеника, примарних и секундарних извора за тумачење књижевних дела). Књижевно дело уводи се у наставу доживљајним и истраживачким читањем, припремним задацима, истраживачким и радним пројектима. Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације). ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА - Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из правописа стечена у основној школи. Посебно обрадити: спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме); правописне знаке; скраћенице и правописна решења у куцаном тексту (белине/размаци, штампарски типови слога). Усмено и писано изражавање. Унапређивање и оплемењивање културе говора и писања спада у темељне вредности изучавања Српског језика и књижевности. Развијање ове кључне компетенције уграђено је у све области и даје могућност наставнику да, користећи различите методе и технике, увежбава говор и писање. Препоручује се увођење есеја и упознавање ученика са основним одликама овог жанра. Писмени задаци (4 писмена задатка, 2 у првом и 2 у другом полугодишту), по правилу треба да трају два школска часа, иако је могуће да наставник планира и другачије (1 школски час, у зависности од захтевности задатка). За квалитетан исправак писменог задатка потребно је планирати два часа (иако су и овде могући изузеци, односно планирање једног часа). Програм за други разред средњих музичких школа у области: Језичка култура организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне). Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом. Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја. Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности. Приликом обраде садржаја из језика препоручује се: – уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика; – примена граматичких правила; – увежбавање; – коришћење табела; – израђивање цртежа, схема, графикана; – навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике. **ТРЕЋИ РАЗРЕД:** ОБЛАСТ: ЈЕЗИК Програм за трећи разред средњих музичких школа, у структуралној целини Језик организован је у четири области и усклађен са исходима, према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине Језик су: Творба речи, Лексикологија, Синтакса и Стилистика. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова. Приликом обраде садржаја из језика препоручују се активности подстицајне за критичко мишљење ученика: – проблематизација знања – отварање когнитивног конфликта; – различите стратегије читања и слушања текстова са усмеравањем пажње на одређену језичку појаву; – стратегије организовања предзнања и новог знања из одређене области; – представљање граматичке појаве у различитим симболичким модалитетима (табелама, цртежима, схемама, графиконима итд.); – продукција према задатом циљу/критеријуму, уз препознавање других језичких питања која се са датом језичком појавом доводе у везу, као и најава могућности њиховог истраживања кроз наставу. Творба речи. У оквиру ове теме ученици треба да понове и прошире знања о творби речи, стечена у ранијим разредима. Потребно

је обрадити и поновити основне начине творбе речи у српском језику: извођење, слагање, префиксацију, комбиновану творбу, творбу претварањем. Проширити знање о полусложеницама (разлике у значењу придевских полусложеница у односу на сложенице, у примерима типа наранџасто-жут и наранџастожут), двојака решења у спојевима чији је први део ауто-/аеро-/мото-/фото-/видео-/аудио- и сл., у примерима типа – ауто-пут и аутострада, аеродром и аеро-загађење, мотоцикл и мото-клуб, фотографија и фото-монтажа, видеотека и видео- сигнал итд.), као и правописним решењима у вези са њима. Лексикологија. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из лексикологије стечена у основној школи. Потребно је проширити знања стечена у претходним разредима о полисемији, синонимији, антонимији и хомонимији. Наставник треба да упозна ученике са класификацијом лексике с обзиром на порекло (народне речи, позајмљенице, црквено-словенске речи) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини), као и да подстакне проширивање ученичких знања о некњижевној лексици српског језика (дијалектизми, регионализми, жаргон и вулгаризми). Препоручује се усмеравање ученика на истраживачки рад и пројектну наставу, чији би циљ био анализа лексике у непосредном окружењу, истраживање разговорног стила и извођење закључака. Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о синтаксичким јединицама (реч, синтагма и реченица). Потребно је продубити и проширити ученичка знања о свим типовима реченичних чланова и могућностима за њихово изражавање речју и синтагмом. Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике разговорног стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ Обавезни садржаји - Модерна у европској и српској књижевности. У оквиру ове теме ученици треба да се упознају са друштвено-историјским кретањима у свету на прелазу из 19. у 20. век који су одлучујуће утицали на стварање покрета модерне и њених стилских праваца. Постепене промене друштвеног система, технолошки успон, убрзани развој капитализма, грађанске слободе и права утицали су на обликовање посебног односа према животу и друштву и специфичних животних стилова који утичу на уметничко стварање. Да би се разумела поезија која је у то време настајала, богата синестезијама, симболима, затим мотивима и сликама модерног, урбаног живота, од пресудног је значаја да се ученици упознају са дендизмом као стилем живота и погледом на свет који изражава тежњу за лепотом и отменошћу. Посебно се то огледа код уметника који не припадају аристократији, али се својим денди-елитизмом противе наступајућем егалитаризму новог времена. У таквом миљеу је стварао и Шарл Бодлер, са чијом поезијом ће се ученици упознати кроз програмску песму „Везе” у којој се објашњава идеја симболизма. Иако формално спада у корпус писаца реализма, Антон Павлович Чехов у својим драмама, крајем 19. века, поставља облик модерне драме, која се ослобађа строге форме (трагедија или комедија) и предочава унутрашњи, психолошки и социолошки сукоб у јунацима и њиховој средини а чији исход нема нужно срећан или трагичан завршетак. Драма Ујка Вања треба да покаже осипање и одумирање аристократског друштва, несналажење у новим друштвеним токовима али и подмуклост и бездушност новог, капиталистичког система који је заменио стари спахијски и једнако разара породицу, идеале и рањиве генерацијске групе – старе који не могу да се уклопе у ново лицемерје и младе којима су сасечена крила на почетку. Драма такође указује на човекову немоћ и на проблем жртвовања за другог, при чему се заборавља начело сопственог живота. Почетак модерне у српској књижевности, пре свега у поезији, обрађује се читањем „Предговора” Богдана Поповића Антологији новије српске лирике у којем су јасно назначене смернице новог поетског кретања на почетку века, односно захтев за естетском лепотом песме, углађеношћу и музикалношћу, што посебно одговара поезији Дучића, Ракића и Шантића и елементима ларпурлартизма који се код њих могу препознати. Песништво Војислава Илића, као песника који је стварао на прелазу два века биће представљено песмом „У позну јесен” у којој се поред традиционалних слика из сеоског живота наслућује симболистички потенцијал многих мотива и језичких тонова. Традиционалност у погледу форме и романтичарски мотиви заступљени су у песништву Алексе Шантића. Песме „Претпразничко вече” и „Вече на шкољу” показују како је код овог великог песника дошло до сливања традиционалних песничких слика које евоцирају прошлост са модерним осећањем носталгије, усамљености и туге („Претпразничко вече”) или продора модернистичких језичких и ритмичких елемената који се спајају са социјалном тематиком („Вече на шкољу”). Песма Јована Дучића „Јабланови” треба да покаже начин на који су елементи симболизма ушли у нашу поезију, и на њихову прочишћеност од бодлеровског сплина декаденције и усмереност на уметничко-естетички доживљај. Симболистички регистар присутан је и у поезији Милана Ракића, посебно у песми „Искрена песма” где симболистички значењски слој кореспондира са новијим импулсима модернизма у којима се посматрају тамни аспекти живота и његове појаве и осећања проживљавају са цинизмом и иронијом. Својеврсни отклон од уметности ради уметности и дезинтеграција елемената симболизма присутни су већ у поезији Владислава Петковића Диса. У песми „Можда спава” могу се уочити елементи снова, подсвести, музике која потиче из слоја ирационалног, што одговара духу времена и психолошких теорија које га одређују, као и помирљив однос према смрти и саживљеност са њом. Тај процес је код песника Симе Пандуровића отишао много даље и у његовој песми „Светковина” може се пратити инверзни, декадентни поглед на свет, прослављање и повезивање лудила као модерног стања свести са осећањем љубави, што су песнички импулси који на одређени начин наговештавају општу друштвену и психолошку климу у освит Првог светског рата. Сам рат, трагична судбина народа и војске која је прешла Албанију и стигла на Крф, и оних који су на том путу настрадали. химнично је опевана у песми Милутина Бојића „Плава гробница”. Проза која је у српској књижевности настајала у доба модерне одређена је такође прожимањем традиционалних тема и мотива са изразито модерним поступцима обраде. Нечиста крв Борисава Станковића представља први модерни роман у српској књижевности, у којем су традиционалне карактеристике локалног живота уздигнуте на висок степен психолошког промишљања. Задирање у психологију доминантно је и у причи Мрачајски прота Петра

Кочића, која, иако у великој мери одише традиционалним концептом приповедања, уводи у српску прозу поприлично нов и модеран лик особењака који наговештава многе интроверте и чудаке, из сличног поднебља који ће своје место касније наћи у прози Иве Андрића. Збирка прича Сапутници Исидоре Секулић, и пре свега прича „Круг”, означавају почетак једног другачијег израза и осећања света, у којем се напушта традиционална форма приповетке и њен језик и садржај постају расути, означавајући тако сложен однос модерног приповедача или јунака према свету који га окружује а који такође више није једнозначан. Ова прича (као и остале из ове збирке) директни су путоказ на који ће се надовезати коју годину касније нова, авангардна проза између два светска рата. Међуратна књижевност. Промењена слика света након Првог светског рата, велике трауме које су се десиле на националном и индивидуалном плану, као и галопирајући индустријски и технолошки напредак, утицали су на видно другачије концепте у свим гранама уметности, па тако и у књижевности. Како је то време у којем није постојао јединствен стилски правац већ су се различите уметничке и стилске тенденције груписале у оквиру мањих или већих покрета, њихови представници су своје програме, уметничке поруке и мисије изражавали у манифестима, који сагледани заједно дају печат почетку авангардне књижевности у Европи (и свету), па и у нашој земљи. Један од бољих примера, у размерама и наше и европске књижевности, где манифест прераста у књижевни текст јесте „Манифест експресионистичке школе” Станислава Винавера. Оно што посебно треба имати у виду јесте да тада друштвена ангажованост утиче на уметничко испољавање па ово постаје време када први пут настаје ангажована уметност и књижевност, што је у то време као појам пласирао и дефинисао Сартр. Такав вид ангажованости се може пратити у поеми Владимира Мајаковског „Облак у панталонама”. Имплицитна ангажованост садржана је и у Кафкином стваралаштву, пре свега у Процесу где се исцртавају облици тоталитаризма и облици апсурда и немоћи појединца пред системом који се на њега обрушава. Проблематизовање грађанске културе, однос високе класе која нестаје и модерне буржоазије као и положај уметника у друштву, теме су које се могу издвојити приликом обраде приповедака Томаса Мана „Смрт у Венецији” или „Тонио Крегер”. Дистанцираност од новог света насталог на крхотинама Великог рата изражава збирка песама Лирика Итаке Милоша Црњанског. Негаторски однос према традицији који је у њој заступљен и формом (зачетак слободног стиха) и иронично-гротескним сликама националних вредности и митова, пример је новог, експресионистичког промишљања света у којем елементи ониричног, мистичног и поетског преовладавају над традиционалним национално-патетичним изражавањем. Тема рата, (бес)смисленост давања живота за велику, општу ствар, тематизована је и романом Сеобе, где поред тога Црњански рехабилитује неке заборављене слојеве српске историје покушавајући да у њима пронађе узрок или макар везу са злокобном судбином народа у целини. Подстичући већ испробан експресионистички манир мешања стилско-жанровских особености дела, он у овом роману успева да лирским средствима издигне на универзалну, космичку раван националну тематику. Отклон од чврстог жанровског одређења присутан је и у ремек-делу авангардне књижевности, Људи говоре Растка Петровића које поред неодређености форме одражава дух нових времена. Дослух традиционалних модела живљења са изразито модерним психолошким теоријама које тај живот објашњавају присутан је у комплетном књижевном опусу Момчила Настасијевића. Његова приповетка „Запис о даровима моје рођаке Марије” пример је продора јунговских претпоставки о архетипу у књижевности али исто тако и евоцирање фолклорних слојева у бићу нашег народа и њихово преплитање са модерним, градским. Читање романа На Дрини ћуприја Иве Андрића треба да покаже главну путању међуратне књижевности, јединствен уметнички начин на који је писац, зашавши у дубоку прошлост, показао кључ и узрок проблема који узнемиравају и потресају земљу у његовој савремености – Босну и Србију пре рата и између два рата. Изборни садржаји Изборни садржаји подељени су у три дела: а) дела која при-падају књижевној епохи која се обрађује, б) дела којима се може успоставити корелација између књижевних епоха и в) дела која представљају спону између књижевности и музике. Из корпуса из-борних садржаја бира се 6–8 дела. А) Епоха : Ученици заинтересовани за добијање потпуније слике о симболистичкој поезији, дендизму, могу читати поезију Рембоа, Малармеа и Верлена. Наставак развоја модерне европске драме након Чехова, може се пратити упознавањем са стваралаштвом Хенрика Ибсена. Постављање статичне радње која се постепено развија тако да у неком тренутку потиснути догађаји и тајне из прошлости граде драму у садашњем тренутку, најбоље се уочава у његовом најважнијем делу Луткина кућа. Заинтересовани ученици могу читати и драму Боре Станковић Коштана, уочавајући везу овог дела и истоимене опере Петра Коњовића. Путописи Јована Дучића Градови и химере могу показати начин на који се путопис у време модернизма развија и како су националне теме промишљане контрастним посматрањем неког другог, спољног света. Различите авангардне тенденције у европској књижевности могу се упознати читањем избора из европске поезије тог времена (Федерико Гарсија Лорка, Р. М. Рилке, Готфрид Бен, Георг Тракл, Александар Блок, Гијом Аполинер, Марина Цветајева, В. Б. Јејтс). Револуционарно-социјална тематика у поезији тог времена и антиратни импулси (према Шпанском грађанском рату) могу се пратити у поезији чилеанског песника Пабла Неруде. Дух епохе може се пратити и кроз поезију индијског песника Рабиндранта Тагореа. Његов Градинар, иако састављен од љубавних песама у прози, сагледан заједно са укупним деловањем овог аутора, одражава историјско кретање Индије тог времена, борбу за независност и све остале видове еманципације. Ученици заинтересовани за Кафкино стваралаштво могу читати и његову причу „Преображај” где је питање људског идентитета и достојанства иронизовано и такође доведено до апсурда. Како у овом периоду, између два светска рата, настају и нови прозни изрази и концепти приповедања, зачеци поступка тока свести, ученици се могу упознати са стваралаштвом Џејмса Џојса његовим романом Портрет уметника у младости, са стваралаштвом Вирџиније Вулф где се у њеном роману Госпођа Даловеј поред тока свести у центар поставља савремена јунакиња и проблематизује устајали (мало)грађански стил живота или са стваралаштвом Хермана Хесеа, код кога се у роману Демијан у традицији романа одрастања (билдунгс роман) поставља питање

проналажења себе и самоостварења у отуђеном модерном свету. Отворено критички став према рату, и конкретно, Првом светском рату који је оставио за собом пустош и огромне жртве и трагедије доноси један од најбољих антиратних романа свих времена – Путовање на крај ноћи Л. Ф. Селина. Критички однос према рату у српској књижевности и морална и психолошка деформисаност младих генерација које су у њему учествовале уметнички је најуспелије представљена у роману Дневник о Чаронојевићу Милоша Црњанског који опет и својом формом (помешаност жанрова, роман као дневник о другоме који постаје лирски дневник о себи) изражава авангардне тежње свог доба. Најбољи увид и у ову тему и надовезивање на „Плаву гробницу” Милутина Бојића ученици могу да стекну читањем путописа Милоша Црњанског „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице”, „Видо, острво смрти” и „Гробља Србије на Крфу”. У српској књижевности тема Првог светског рата и разочараности и губљења идеала и општег посрнућа друштва након рата, може се пратити и обрађивањем приповедака Драгише Васића „Ресимић Добошар” и „Реконвалесценти”. Дубље залажење у Настасијевићев концепт матерње мелодије која из јунговског колективног несвесног извлачи музику и речи песме, може се постићи обрадом целине збирке песама Седам лирских кругова. Б) Дијалог књижевних епоха. У збирци прича Продавница тајни Дина Буцатија, а посебно у причи „7 спратова” која је настајала шездесетих година 20. века, уочљиве су апсурдне ситуације, немир, стрепња, прелази из реалности у фантастику, што све кореспондира са тескобом и страхом присутним у Кафкиној прози. Као савремени одјек Бојићеве „Плаве гробнице”, може се читати „Плава гробница” Ивана В. Лалића у којој песник задржава исти тон Бојићеве песме, позива се на његове стихове али са још даље временске удаљености упозорава на лако заборављање великих националних трагедија. Роман Зовем се Црвено, нобеловца Орхана Памука, причом о Цариграду у 16. веку, сатканом од низа гласова који се укрштају и граде слику оријента тог доба и карактеристика исламске културе и њеног укрштања са европском, може се читати у дијалогу са Андрићевим ремек-делом На Дрини ћуприја где се на сличан начин кроз више прича формира слика оријента на Балкану у време Отоманске империје. Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се одреде за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање): „Претпразничко вече”, „Плава гробница”, Лирика Итаке, Дневник о Чарнојевићу, Сеобе, „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице”, „Видо, острво смрти” и „Гробља Србије на Крфу”, На Дрини ћуприја, „Ресимић добошар”, „Реконвалесценти”; родна осетљивост: Нечиста крв (лик Софке), Сеобе (лик Дафине), „Запис о даровима моје рођаке Марије” (лик Марије), На Дрини ћуприја (различити женски ликови, нпр. Фата из Велог Луга), Луткина кућа (лик Норе), Госпођа Даловеј (насловни лик), поезија Марине Цветајеве, фигура Исидоре Секулић у предратном друштву и књижевном и уметничком свету... В) Књижевност и музика – Нове тенденције у уметности у првој половину 20. века, које су обрађене у књижевним делима предвиђеним овим програмом, препознају се и у музици која је настајала у том периоду. Џез као јединствени музички авангардни правац који је обележио епоху обрађен је у роману нобеловке Тони Морисон Џез. Ученицима овај роман може бити интересантан за обраду не само због своје теме већ и посебног ритма приповедања који је замишљен као језичко уобличење и дочаравање ове музике. Џез је као тема обрађен и у причи Хулија Кортастара „Прогонитељ” у којој је јунак саксофониста Чарли Паркер. Аутобиографија яез музичара, контрабасисте Чарлса Мингуса, Беднији од шугавогпса, може бити још један увид у яез музику и културу яеза. Књига Џефа Дајера But Beautiful такође је посвећена овој музици и њеним ствараоцима. Роман савременог књижевника Џулијана Барнса Шум времена може бити интересантан ученицима као прича о руском композитору Шостаковичу који је стварао управо у то време. О француском композитору Клоду Дебисију који је обележио епоху импресионизма ученици могу читати у биографији о њему Месечина коју је написао Пјер Ла Мир. Током обраде стваралаштва Томаса Мана предвиђеног програмом, ученици могу читати и одломке из његовог романа Доктор Фаустус у којем је обрађена тема музике, компоновања, генијалности у музичком стваралаштву (продаја душе ђаволу). ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА :Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи. Потребно је посебно нагласити разлику у писању цртице и црте приликом куцања на рачунару, као и на дистинктивну функцију белине уз црту (одмакнута црта/примакнута црта). Усмено изражавање: Јавна дебата. Посебно обрадити: припрему за дебату (прикупљање чињеница, састављање плана излагања), аргументовано излагање, извођење закључака и уважавање културе дијалога. Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом. **ЧЕТВРТИ РАЗРЕД:** ОБЛАСТ: ЈЕЗИК - Програм за четврти разред средњих музичких школа у структуралној целини Језик организован је у три области, усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине Језик су: Синтакса, Стилистика и Општа лингвистика. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи и претходним разредима, али и увођење нових појмова. Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о падежним и глаголским облицима, зависним и независним реченицама, напоредним конструкцијама. Приликом обраде значења падежа, важно је указати на то да се једним падежом могу обележити различите функције и исказати различита значења (падежна поливалентност). С друге стране, потребно је навести примере који показују да два или више падежа могу имати исту функцију и значење у реченици (падежна синонимија). Од наставника се очекује да са ученицима обнови и прошири знања о врстама зависних реченица. Овде је важно успоставити корелацију са наставним садржајем из језичке културе који се односи на правилно писање запете. Потребно је обновити и проширити знања о напоредним конструкцијама и напоредним односима у којима оне могу стајати: саставном,

раставном, супротном, закључном, искључном и градационом. Потребно је упознати ученике са различитим значењима личних глаголских облика (времена и начина). Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме понављају се и допуњају раније стечена знања о књижевно-уметничком и научном стилу. После обраде обе наставне јединице, препоручује се систематизација диференцијалних особина свих функционалних стилова и графички приказ њихових карактеристика помоћу табеле. Наставу би требало функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. За препознавање функционалног стила и утврђивање његових обележја, пожељно је за помоћне текстове изабрати дела из програма наставе књижевности и језичке културе за четврти разред. Приликом понављања обележја научног стила, значајно је обухватити дигиталну компетенцију и компетенцију за рад са подацима. Од наставника се очекује да ученике упуте на исправне и безбедне начине претраге на интернету, чији је циљ писање научног рада. Општа лингвистика. Потребно је са ученицима обрадити појам индоевропска језичка породица и у краћим цртама обухвати-ти њене главне гране – балто-словенску, италску, германску, келтску, индо-иранску, грчку, албанску и јерменску. Због територијалне блискости и присуства мађарског језика као језика националне мањине у Србији, значајно је ученицима поменути да је, поред индоевропске језичке породице, у Европи присутна и угро-финска језичка породица, којој припадају мађарски, фински и естонски језик. Препоручује се повезивање са садржајима наставе страних језика и географије – израда језичких карти на којима би биле представљене језичке групе. Пожељан облик рада је групни – рад на истраживачким задацима, израда презентација и излагање ученика на одабрану тему из ове области ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ Обавезни садржаји - Програм наставе и учења за област Књижевност у 4. разреду средњих музичких школа конципиран је тако да ученици обраде корпус дела послератне српске и светске књижевности, а са усвојеним теоријским апаратом савладају и нека од највећих дела ранијих епоха која се тематски везују са двадесетовековном књижевношћу. У изборном делу програма предвиђено је и упознавање са савременом српском књижевношћу (дела настала након 1990. године), као и са делима која представљају спону књижевности и музике. Упознавање са послератним модернизмом у српском песништву, ученици ће отпочети обрађивањем збирке песама Кора Васка Попе, где ће комбиновањем спољашњег и унутрашњег приступа у анализи књижевног дела бити могуће да се разуме на који начин су текла идеолошко-поетичка струјања у српској књижевности тог времена и какве је револуционарне промене Васко Попа унео у српско песништво. Обраћање пажње на Попин сведен језички израз, преузимање кратких фолклорних језичких форми и спајање са сложеним симболичким сликама које сугеришу човекову тежњу за досезањем смисла у десакрализованом и често застрашујућем савременом свету, пружиће ученицима јасне увиде у облике, могућности и правце развоја модернистичког песништва. Сличан тематски круг и раскидање са естетичком и идеолошком догмом ученици треба да препознају и у песништву Миодрага Павловића. Песма „Научите пјесан” подстиче неку врсту потребе за побуном и сугерише штетност сваког трпљења и успаваности. Сложене метаfore и готово херметичне песничке слике као и посезање за историјским уметничким слојевима, што одликује поезију Миодрага Павловића, присутне су и овој песми и добар су пример модерног, интелектуалистичког песништва које се ослања на традицију, а које ће свој другачији и још развијенији вид добити у поезији Бранка Миљковића. Миљковићева збирка из 1960. године Ватра и ништа, треба да покаже ученицима модел својеврсног филозофског песништва, песникову тежњу да филозофске категорије, односно појмове космичке филозофије преточи у поезију. Истовремена усмереност на националне митове и легенде, те чести песнички симболи (ватра, птица...) одређују овог песника као зачетника неосимболизма у нашој поезији. Неосимболистички тонови и својеврсни артизам одређују и поезију Ивана В. Лалића. Збирка песама Писмо, која се сматра врхунцем Лалићевог песништва а и српске поезије друге половине 20. века отвара многе националне, историјске и филозофске теме, а насловном песмом, „Писмо” успостављају се везе између древног и савременог, између исконског и модерности, а појам речи и писма стављају се у центар свеколиког цивилизацијског кретања. Кретања у светској модерној лирици и широк распон тема и мотива, могу се пратити избором из песништва Ж. Превера – критика послератног градског живота у Паризу, љубавни тонови; А. Ахматове – пролазност живота, живот под диктатуром; Непосредно после Другог светског рата у српској књижевности настаје неколико великих романа, од којих најзначајније место припада Проклетој авлији Иве Андрића. Како ово дело уноси прве модернистичке импulsе у нашој књижевности, ученици његовим читањем треба да разумеју нове облике приповедања – прстенасти оквир, смена приповедача и тачки гледишта, прича у причи, али исто тако и тему прожимања политичких и верских интрига на живот појединца, психолошко удвајање личности, ликови чудака и особењака, питање идентитета. Роман који је објављен у исто време (1954. година) Корени Добрице Ђосића, на другачији начин је читавао модернистичке импulsе у српској књижевности, успелим спајањем традиционалне реалистичке нарације и модерне структуре романа с вишеструким субјективним перспективама и сложеним психолошким заснованостима ликова, ситуација и атмосфере. Активирањем тема политике, власти, патријархалности, овај роман се допуњава како са Андрићевим делом тако и са великим романом Меше Селимовића Дервиш и смрт, у којем преиспитивање религијских истина, догматског мишљења, идеја патње и страха води ка запитаности над смислом постојања. Модернистичке особености у овом роману видљиве су у самом мисаоном концепту дела и исповедном, монолошком тону који је све време у имплицитном дијалогу са спољним светом и његовим истинама. Како четрдесетих и педесетих година 20. века егзистенцијализам као филозофски правац доживљава свој узлет, његове поставке добијају свој корелат и у књижевности, па се тако Странац Албера Камија издваја као ремек-дело настало на овој основи. При обради овог дела треба узети у обзир да се основне поставке егзистенцијалистичке филозофије код Камија развијају у правцу филозофије апсурда. Филозофија апсурда је свој израз добила и у драми, обликујући се као драмски поджанр (драма апсурда), а најважнији представник је свакако Семјуел Бекет с драмом Чекајући Годоа. Елементи филозофије апсурда могу се пронаћи и у

роману Мајстор и Маргарита Михаила Булгакова, али тако што је апсурд у служби изражавања критике тоталитаризма. Читањем овог романа ученици треба да разумеју везу између јудеохришћанских митова и стварања идеологија њиховим злоупотребама, а исто тако да разумеју нове облике приповедања који отварају пут постмодерни, као и функцију смеха, комичког и фантастичног у роману. Најава постмодерне може се препознати у Борхесовим причама „Чекање” или „Вавилонска кула” или „Врт са стазама које се рачвају” где је њен концепт представљен како имплицитно, самом структуром прича (свет као бесконачни низ шестоугаоних библиотека, човек као библиотекар, живот као књига), тако и експлицитно, уметком у наративији који објашњава идеју недовршеног романа са више могућности рачвања приче у чему читалац има активну улогу заокруживања смисла приповедања. Борхесова проза треба ученику да покаже и промене улогу традиционалног крими-заплета који је сада у постмодерни добио функцију исказивања метафоричких животних улога и детективског модела долажења до животне истине. Постмодерна у српској књижевности може да се прати у делима Енциклопедија мртвих Данила Киша, Хазарски речник Милорада Павића и Нови Јерусалим Борислава Пекића. Потребно је да ученици уоче различите моделе приповедања у причама (по избору) Енциклопедије мртвих, који се крећу од енциклопедијског приповедања, преко извештаја, легендарног казивања до модерног онеобиченог језичко-стилског израза – који су сви у функцији преиспитивања, иронизовања и деконструисања различитих видова идеолошких, културних, сазнајних хоризоната стварности а из којих се сагледава метафизички појам смрти. Читањем Хазарског речника ученику се отвара могућност да разуме поступак отвореног дела, што води концепту саопштавања више истина о истој ствари и реконструисања идеолошких, религијских, историјских наслага у саопштавању приче. Приче Новог Јерусалима (избор), које су писане псеудодокументарним стилем, такође су пример варирања једне истине о апсурдности и неуспеху човека и цивилизације, од античких времена до антиутопијске будућности, да сагради ново царство божје на земљи. Ученици треба да разумеју иронију овог приповедања, присутну најпре у самом наслову иза којег се сугерише антрополошки песимистично виђење да ни у уметности, ни у историји, ни у науци нема разрешења суштинских егзистенцијалних питања. Сва три дела, могу се читати као удаљени одјек филозофије егзистенцијализма, у постмодерни. Постављањем дијалога књижевних епоха може се препознати да се егзистенцијалистичка питања постављају већ у Хамлету Вилијама Шекспира. Филозофија егзистенцијализма се може читати и у делу Ф. М. Достојевског Злочин и казна или Браћа Карамазови, али ту она мора бити сагледана заједно са питањима религије, православља, морала, правичности... Дијалог књижевних епоха се у овом делу програма остварује и обрадом Гетеовог Фауста, који се може читати с претекстом у фолклорним легендама и космолошким метафизичким системима, а свакако је потребно направити додир са Булгаковљевим Мајстором и Маргаритом и препознати еволуцију фигуре ђавола од првих космогонија, преко средњовековне уметности и осамнаестовековне обраде до постмодерне. Изборни садржаји. Различити видови постмодернистичког прозног израза у светској и домаћој прози, примери романа тока свести, теме веза-не за Други светски рат, модернистичка поезија, као и специфичности прозе настајале деведесетих година прошлог века, могу се пратити понуђеним избором писаца и дела према договору ученика и наставника. Из изборних садржаја бира се 4–8 дела. У годинама непосредно након Другог светског рата настаје антиутопијски роман Животињска фарма Џорџа Орвела који је, поред тога што је алегоријски приказ Стаљинове личности и његове совјетске државе, усмерен на критику тоталитаризма уопште. Читањем овог романа ученици треба да се упознају са жанром утопије и антиутопије и правећи интертекстуалну везу са Булгаковљевим Мајстором и Маргаритом развијају критичку свест. С мањом оштрином и с више поетичности критика тоталитаризма приказана је и у роману Милана Кундере Шала. Ученици читањем овог дела могу да промишљају о односу власти и приватног живота, идеје шале и смеха као одбрамбеног и као критичког механизма код човека лишеног духовне слободе у строгим системима. Исцељујућа улога смеха у превазилажењу притисака живота у тоталитарној држави и карневалски доживљај социјалистичке револуције, из перспективе детета и његовог породичног микросвета уочава се у роману Улога моје породице у светској револуцији Боре Ђосића. Један од најзначајнијих праваца у светској књижевности овог периода – магијски реализам може се пратити како кроз Борхесова дела тако и кроз стваралаштво Габријела Гарсије Маркеса, посебно у роману О љубави и другим демонима. Поетичко преклапање с Борхесовом прозом може се уочити у делу Ако једне зимске ноћи неки путник Итала Калвина које кроз причу о трагању Читаоца и Читатељке за исправним завршетком романа услед забуне око помешаних страница у издавачкој кући, такође изражава постмодернистичку идеју о отвореном завршетку дела у којем читалац сам надограђује смисао. Поступак отвореног дела који је Умберто Еко описао у свом истоименом есеју, може се пратити и у његовом роману Име руже. Овде ученик треба да разуме улогу крими заплета у развијању филозофске идеје дела и ангажовану позицију читаоца који може да се упутује у спољне референце које нуди приповедач да би могао да досегне пуноћу смисла дела које чита. Развој или последња фаза постмодерног приповедања у српској књижевности може се пратити у романима с краја деведесетих година 20. века – Опсада цркве Светог Спаса или Ситничарница код Срећне руке Горана Петровића. Надовезујући се на прозу Милорада Павића Горан Петровић у Ситничарници код Срећне руке поставља ситуацију укрштања различитих временских токова, сусретања читалаца у различитим временима и деловима романа који настаје док га читаоци читају и постају његови јунаци. Ученици треба да крећући се кроз ову прозу разумеју и њену идеју о временском понављању историјских трагедија на овим просторима и начину кројења и конструисања сукоба и несрећа као у роману слагалици. Онеобичавање у наративији, преплитање различитих временских слојева и придавање фантастичних елемената историјском догађају везаном за опсаду манастира Жиче у средњем веку, у Опсади цркве Светог Спаса Горану Петровићу служи да би исказао универзалност и метафизичку димензију сукоба добра и зла. Теме о Другом светском рату у домаћој прози представљене су из различитих визура и на различите начине у периоду од педесетих година. Критика

непотребног страдања и виђење рата као злоупотребе човека видљиво је већ у роману Употреба човека Александра Тишме. Критика рата са идејом рехабилитације грађанске класе и предратног друштва читају се најпре у роману Очеви и оци Слободана Селенића, а потом и у Лагуму Светлане Велмар Јанковић. Коначно, у Мамцу Давида Албахарија ратне трагедије преломљене су кроз дубоко интимистичку повест и, као и код Тишме, сагледане су из перспективе јеврејске нације на овим просторима и у прогонима у нацистичке логоре. Упоредо са делима која глорификују циљеве и херојска страдања у Другом светском рату, шездесетих година у српској књижевности се јавља и низ писаца који се окрећу такозваној стварносној прози, у којој се јунак дехероизује а његов свет се осликава у реалности која је често веома црна. У тој линији стваралаца ученици могу да се упознају са Бранимиром Шћепановићем и његовим романом Уста пуна земље, где је дубоким понирањем у сопствену унутрашњост заступљена тема смрти и самоубиства. Смрт као злочин, бруталност, односно убиство силовањем и успостављање личне правде у микросвету социјалне маргине уметнички је приказана и у антологијској причи Драгослава Михајловића „Лилика”. Изразито модеран поглед на свет у овом периоду (седамдесете године 20. века) препознаје се у песништву Стевана Раичковића, али средишње место у њој заузима запитаност над суштином живота и суштином поезије, који се у једном нивоу код њега изједначају. Такво прожимање је најочигледније и најзаокруженије у циклусу песама Записи о црном Владимиру. Савремена модерна поезија може се упознати и кроз стваралаштво Бранислава Петровића. Поглед на друштвену стварност на прелазу два века и последице нових грађанских ратова у виду емиграције на Запад и губљење породичних веза и националног упоришта и идентитета ученици могу да стекну читањем романа Опроштајни дар Владимира Тасића и Миленијум у Београду Владимира Пиштала. Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се одреде за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање) – Кора, Ватра и ништа, Корени, Хазарски речник, Употреба човека, Оче-ви и оци, Лагум, Опсада цркве Светог Спаса, Ситничарница код Срећне руке, Миленијум у Београду; родна осетљивост – Злочин и казна (лик Соње Мармеладове), Хамлет (лик Офелије), Мајстор и Маргарита (лик Маргарите, служавке Наташе, Фриде), Корени (лик Симке), Лилика, Мамац (лик мајке), Употреба човека (лик Вере Кронер)... Изборни садржаји. Књижевност и музика. Са једним од важнијих стваралаца друге половине 20. века Алесандром Бариком ученици се могу упознати читањем његовог позоришног комада Пијаниста у којем је обрађена тема споја музике и путовања као емиграције. Роман Пијанисткиња нобеловке Елфриде Јелинек може такође бити интересантан због обраде специфичне теме о вези музике и сексуалности. Спој музике и књижевности може се пратити и читањем поезије музичара Боба Дилана у књизи Песме. О Бобу Дилану и Леонарду Коену ученици могу читати у књизи Ричарда Баучера Дилан и Коен. Са кретањима у домаћој поп музици после Другог светског рата ученици се могу упознати кроз дела Сентиментално путовање Војислава Симића, Ђорђе Марјановић Маријане Дујовић и Бити рокенрол Михаила Пантића и Петра Пеце Поповића ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Програм за четврти разред средњих музичких школа у области Језичка култура организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне). Реализација наставе и учења језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности. Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи и претходним разредима средње школе. Посебно поновити и увежбати правилну употребу знакова интерпункције (тачке, запете, тачке са запетом, упитника, узвичника, две тачке, три тачке, црте, заграде, наводника) у писаном и куцаном тексту. Очекује се да наставник ученицима укаже и на могућности и ограничења приликом комбиновања интерпункцијских знакова (нпр.: дозвољено писање запете иза тачке на крају скраћенице, али и немогућност писања тачке на крају реченице која се завршава скраћеницом са тачком). Препоручује се корелација са наставним садржајем из језика – правилно писање запете може се увежбати при обради зависних реченица и напоредних односа. Препоручује се корелација и са наставним садржајем из стилистике – пожељно је приликом обраде научног функционалног стила обрадити функцију заграде, ознаке за фусноту, обновити разлику у писању црте у односу на цртицу и сл. Поновити са ученицима правила употребе размака (белине)у куцаном тексту приликом куцања знакова интерпункције. Потребно је ученицима указати на разлику у куцању наводника на енглеској и српској тастатури, могућности куцања текста у курсиву (*Italic*), уместо куцања наводника. Усмено изражавање: Препоручује се континуирано подстицање ученика да на редовној настави и ван ње говоре на теме из језика, књижевности и културе, као и редовно указивање на смисао и значај неговања говорне културе. Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Као и у претходним разредима, припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом. III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има нередовно учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати

формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно-бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Назив предмета:		СТРАНИ ЈЕЗИЦИ	
Циљ:	Циљ учења страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава.		2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима.	

2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Сл. искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.	2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– разуме и реагује на одговарајући начин усмене на поруке у вези са активностима у образовном контексту; – разуме основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; – разуме информације о релативно познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; – разуме општи смисао информативних радијских и телевизијских емисија о блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; – разуме основне елементе радње у краћим видео-записима у којима се обрађују релативно блиске теме, ослањајући се и на визуелне елементе; – разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем; – ослањајући се на општа знања, искуства и контекст пору-ке, увиђа значење њених непознатих елемената; – памти и контекстуализује битне елементе поруке;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалогско излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;
– разликује најчесталије врсте текстова, познајући њихове основне карактеристике, сврху и улогу; – разуме краће текстове о конкретним темама из свакодневног живота, као и језички прилагођене и адаптиране текстове утемељене на чињеницама, везане за домене општих интересовања; – разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима; – разуме једноставна упутства и саветодавне текстове, обавештења и упозорења на јавним местима; – разуме краће литерарне форме у којима доминира конкретна, фреквентна и позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови); – проналази, издваја и разуме у информативном тексту о познатој теми осн. поруку и суштинске инфо.; – идентификује и разуме релевантне информације у мејловима, проспектима, новинским вестима, репортажама, огласима, реду војње, блогovima; – препознаје основну аргументацију у једноставнијим текстовима (нпр. новинским чланцима или писмима читалаца, као и другим врстама коментара); – наслућује значење непознатих речи на основу контекста;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ
– учествује у краћим дијалозима, размењује инфо. и мишљење са саговорником о блиским темама и интересовањима; – користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту, прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута; – описује себе, своје окружење, догађаје у садашњости/прошлости/будућности у свом окружењу и изван њега; – на једноставан начин/укратко изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама; – описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, изнесећи своје утиске и мишљења; – укратко препричава краћи текст или видео-запис; – излаже унапред припремљену краћу презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања); – указује на значај одређених исказа и делова исказа пригодном гестикулацијом и мимиком или наглашавањем и интонацијом;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;
– пише на разложен и једноставан начин о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (обима 80 100 речи); – описује утиске, мишљења и осећања (обима 70 90 речи); – пише белешке, поруке и лична писма/мејлове да би тражио или пренео релевантне информације; – једноставним језичким средствима резимира прочитани/преслушани текст о блиским темама и износи сопствено мишљење о њему; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише краћа формална писма (писма читалаца, пријаве за праксе, стипендије или омладинске послове); – пише електронске поруке, СМС, учествује у дискусијама на блогу, слика, графикона, детаљних упутстава;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
– препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; – препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; – препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из осталих области школских знања и животних искустава; – препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.);	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

– користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); – користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи	
– преноси суштину поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, објашњења и обавештења, писмено и усмено; – резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице: Бројиве и небројиве именице. Множина именица (правилна и неправилна). Саксонски генитив.

Члан: Употреба одређеног и неодређеног члана. Изостављање члана.

Заменице: Личне, показне, присвојне, релативне, одричне и узајамно повратне. Детерминатори: Присвојни, показни, неодређени, квантификатори.

Придеви и прилози: Грађење и употреба придева и прилога. Место придева и прилога у реченици.

Предлози: Најчешћи предлози за оријентацију у простору и времену. Предлози после придева (нпр. good at, interested in) и после глагола (нпр. work for, speak to).

Бројеви: Прости, редни и децимални бројеви; разломци; основне рачунске операције.

Везници: Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so.

Глаголи: Глаголска времена (активне и пасивне конструкције) Употреба садашњих времена (Present Simple Tense, Present Continuous Tense, Present Perfect Tense). Употреба прошлих времена (Past Simple Tense, Past Continuous Tense, Past Perfect Tense). Начини изражавања будућности (Future Simple Tense, be going to, Present Continuous Tense, Present Simple Tense). Глаголи и фразе праћени инфинитивом или -ing обликом. Модални глаголи (can, can't, could, should, must, have to, needn't, mustn't, may). Фразални глаголи са across, back, down... (нпр. come across, come back, cut down).

Творба речи Сложенице. Најчешћи суфикси и префикси.

Реченица: Ред речи у реченици. Потврдне, упитне и одричне реченице. Погодбене реченице (реалне, потенцијалне). Неуправни говор (без слагања времена)

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице: Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом. Системски приказ морфолошких карактеристика. Слагање именица и придева.

Члан: Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана. Партитивни члан.

Заменице: Личне заменице. Наглашене личне заменице. Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта complemento oggetto и индиректног објекта complemento di termine. Присвојне заменице. Показне заменице (questo, quello). Повратне заменице. Упитне заменице (chi? che?/che cosa? Quanto/a/i/e? Quale/i?).

Придеви: Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју. Компарација придева (Anna è più alta di Luca.). Апсолутни суперлатив (Maria è bellissima.). Присвојни придеви. Употреба члана уз присвојне придеве (lamiabici, tuofratello). Показни придеви: questo, quello. Назив боја (bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro...). Морфолошке особености придева (viola, rosa, blu, arancione). Бројеви: Главни бројеви. Редни бројеви.

Предлози: Прости предлози di, a, da, in, con, su, per, tra, fra и њихова основна употреба. Предлози dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro. РЕЦЕПТИВНО: Предлози спојени сач ланом (preposizioni articolate)

Глаголи: Садашње време (Presente Indicativo). РЕЦЕПТИВНО: Presente progressivo (stare + gerundio). Императив за неформално обраћање (Imperativo diretto): Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Заповедни начин за формално обраћање (Imperativo indiretto): Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore! Повратни глаголи. Употреба глагола piacere. Перфекат (Passato Prossimo) правилних и неправилних глагола: Sono andata alla stazione. Non ho fatto il compito di casa. Перфектмодалних глагола volere, dovere, potere, sapere: Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano. Футур

правилних и неправилних глагола: Noi torneremo a casa alle cinque. Имперфекат (Imperfetto): C'era una volta un re e viveva in un castello..

Прилози: Основни прилози (bene, male, molto, poco, troppo, meno, più), прилошки изрази за одређивање времена (prima, durante, dopo) и простора (a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù). Упитни прилози quando? come? perché? dove? Грађење прилога од придева помоћу суфикса mente.

Речце: Ci, ne.

Везници (e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena).

Реченица: Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику. Упитна реченица. Ред речи у реченици. Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период).

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1.3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикана, детаљних упутстава.		2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађајима, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке/одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи бр. сложенијих јез. структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор/расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови 1 или више са/говорника, у приватном образовању, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања.	

2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачно-шћу уобичајене речи које користи уговору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контекст 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује инфо. о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима).	2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине/културу/обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоредује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.
ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да – разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; – разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалогских излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора; – разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор уз одговарајући број понављања; – разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалогског карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање – говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалогско излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ

јутјуба итд.), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; разуме суштину размене инфо. саговорника који разговарају о блиским/познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљења саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; – разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друш. питања; – разуме општи смисао, одређене препознатљиве појединости текстова класичне/савремене муз. различитих жанрова	
– разуме краће текстове о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; – разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; – разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); – проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; – разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста; – разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; – разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма) у којима се појављују учесталије метафоре; – открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; непознате речи; – ИКТ
– усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације; – користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; – описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; – започиње и учествује у дијалогу, размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;
– попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише белешке, поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикана, детаљних упутстава; – резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; – пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; – пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика – и комуникативне – функције – ИКТ;
– препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; – познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; – препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи; – разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл.); – препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

– преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; – у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице: Именице у функцији придева

Члан: Употреба одређеног и неодређеног члана. Изостављање члана.

Заменице и детерминатори: Присвојне Повратне.

Придеви и прилози: Прилози учесталости Компаративи и суперлативи

Предлози: Предлози после именица (нпр. Difference between) Предлози после глагола (нпр. talk to, look at).

Везници: Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so.

Творба речи: Суфикси за именице које означавају занимања –er/or, -ist, -ician

Фразални глаголи са on, off, up, down... (нпр. Go on, take off, cut down).

Глаголи: Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена: Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect Used to/would за уобичајене радње у прошлости Will/going to за предвиђање Модални глаголи (may/might; must/have to; must/mustn't/needn't); Пасивни глаголски облици и конструкције

Реченица: Питања (WH-questions, Tag questions) Погодбене реченице (потенцијалне, иреалне). Неуправни говор (са и без слагања времена).

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице: Обнављање из претходних разреда

Члан: Обнављање из претходних разреда

Заменице: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Релативне заменице (pronimi relativi: che, cui). Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима (pronomi diretti nei tempi composti). Неодређене заменице (pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)

Придеви: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Компарација придева (grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe). Неодређени придеви (aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)

Бројеви: Обнављање из претходних разреда

Предлози: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Предлози спојени са чланом (preposizioni articolate)

Глаголи: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Presente progressivo (stare + gerundio). Императив (imperativo). Заповедни начин за сва лица: Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore! Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола (condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti

prestarmi il tuo libro di italiano?) . Плусквамперфект (trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)

Прилози, речце, везници: Обнављање из претходних разреда

Реченица: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Хипотетички период: Реална погодбена реченица: Se piove, prendi l'ombrello; Se farà bel tempo, andremo in gita

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговарно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговарни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ		2. СТ. 2. 3. 5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе.	

2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикана, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста.	2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложене аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове.

2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује инфо. о познатим темама у формалним ситуацијама(нпр. у установама, на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.	2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, у приватним и јавним комуникативним ситуацијама, исказане стандардно језичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања у вези са друштвено релевантним и узрасно примереним темама, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја у краћим аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;
– примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова у вези с темама везаним за лична интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости аутентичних, адаптираних и неаутентичних дужих текстова у вези с блиским темама; – разуме општи садржај и најважније појединости текстова о мање познатим темама, које спадају у шири спектар интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и делимично апстрактним темама; – разуме текстове који садрже различита упутства; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;

– користи самостално циљни језик као језик комуникације; – говори, с лакоћом, о познатим темама и темама које су из домена његовог интересовања на кохерентан начин, примењујући познату лексичку грађу и језичке структуре; – препричава неки догађај или дешавање и износи очекивања у вези са тим; – укратко образлаже и објашњава разлоге догађаја или дешавања; – образлаже своје мишљење и реагује на мишљење других; – излаже пред публиком, на разумљив начин, унапред припремљену презентацију на познате и одабране теме уз помоћ визуелног подстицаја; – током и после презентације разуме питања у вези са темом, одговара на њих и пружа додатна објашњења; – учествује у дијалогу, размењује мишљења/инфо у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – -функционална комуникација; – -интервјуисање; – интонација; – дијалог;
– пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, поштујући основна начела организације текста; – пише текстове о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – пише краће прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и сл. користећи једноставне изразе; – описује утиске, мишљења, осећања, истиче предности и мане неке појаве или поступка; – пише белешке, поруке (имејлове, смс поруке и сл.), детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације; – пише одговоре у којима тражи и преноси релевантне информације и објашњења користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања износећи личан став и аргументе; – пише текстове према моделу, тумачи/описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише неформална писма/мејлове/позивнице и сл. користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, извињења и сл.;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
– познаје основне одлике екосистема и друштвеног система земаља чији језик учи и разуме њихову међусобну условљеност; – објашњава на једноставан начин традиционално схваћене одлике властите култ. припадницима страних култ.; – објашњава, на једноставан начин, традиционално схваћене одлике култура чији језик учи припадницима властите културе; – увиђа и разуме да поступци учесника у свакодневним комуникативним ситуацијама могу да буду протумачени на различите начине; – увиђа и разуме постојање културног плуралитета у својој земљи и земљама чији језик учи; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентније регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – користи на креативан начин ограничена знања из различитих језика како би успешно остварио комуникативну намеру; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације;	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;
– преноси, на структурисан начин, основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси општи садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај усменог излагања или писаног текста прилагођавајући регистар и стил потребама комуникативне ситуације; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз уважавање различитих културних вредности и избегавајући двосмислености и нејасноће.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице: Множина именица: pluralia tantum, singularia tantum. Збирне именице са глаголом у једнини и множини (Нпр. people, police; family, team, orchestra ...)

Члан (проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана)

Заменице: Сложене заменице са some-, any-, no-. Неодређене заменице

Детерминатори. Придеви и прилози: Придеви и прилози истог облика (fast, early, late, hard). Прилози са два облика (Нпр. hard/hardly, near/nearly) Појачавање значења придева и прилога (so, such, too, enough)

Везници : Везници у пару: as... as, both... and, so... as, either... or, neither... nor, not... only, but... also, though... yet)

Творба речи: Најчешћи суфикси (-hood, -ness, -ment, -ion/-ation) и префикси (co-, dis-, in-, mis-) за творбу именица. Одрични префикси: un-, in-, im-, ir-, dis-

Глаголи: обнављање обрађених глаголских времена: Present Perfect continuous, Past Perfect Continuous. Изражавање будућности: Future perfect, Future continuous. Коњунктив садашњи и прошли. Герунд (употреба после глагола enjoy, prefer, avoid... и после израза It's nouse, I can't help ...). Модални глаголи са инфинитивом перфекта. Пасивне конструкције. Causative have/get. Пасивни изрази (Нпр. It is said that... He is believed to ...)

Предлози: Предлози после придева и партиципа (Нпр. angry about, fond of, disappointed with). Предлози после глагола (Нпр. congratulate on, borrow from, divide into ...) Фразални глаголи са објектом (Take off your coat. /Take your coat off.)

Реченица: Релативне реченице (рестриктивне и нерестриктивне). Погодбене реченице (обнављање сва три типа)

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице, Члан: Обнављање из претходних разреда

Заменице: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Ненаглашене личне заменице са императивом (imperativo con i pronomi). Ненаглашене личне заменице у пару у сложеним временима (pronomi personali accorpiati nei tempi composti)

Придеви: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Органска компарација придева (forme irregolari)

Бројеви, Предлози: Обнављање из претходних разреда

Глаголи: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Идиоматска употреба volerci и metterci. Кондиционал прошли (condizionale passato: Avrei voluto comprare un bel gelato) Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo). Конјунктив садашњи (congiuntivo presente: Penso che Maria debba studiare di più). Конјунктив прошли (congiuntivo passato: Penso che sia andato al cinema)

Прилози, Речце, Везници, Реченица: Обнављање из претходних разреда

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	66
СТАНДАРДИ			
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на основном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 1. 1. 1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ. 1. 1. 2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ. 1. 1. 4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 1. 2. 1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2. СТ. 1. 2. 2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2. СТ. 1. 2. 3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2. СТ. 1. 2. 4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2. СТ. 1. 2. 5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 1. 3. 1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2. СТ. 1. 3. 2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2. СТ. 1. 3. 3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2. СТ. 1. 3. 4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2. СТ. 1. 3. 5. Израже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама.		2. СТ. 2. 3. 5. Израже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2. СТ. 2. 3. 6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2. СТ. 2. 3. 7. Израже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 2. 4. 1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2. СТ. 2. 4. 2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2. СТ. 2. 4. 3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2. СТ. 2. 4. 4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 4. 5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 2. 5. 1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2. СТ. 2. 5. 2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2. СТ. 2. 5. 3. Има сасвим разумљив изговор. 2. СТ. 2. 5. 4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2. СТ. 2. 5. 5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на напредном нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 3. 1. 1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се изnose лични ставови једног или	

2. СТ. 1. 3. 6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2. СТ. 1. 3. 7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 1. 4. 1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2. СТ. 1. 4. 2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2. СТ. 1. 4. 3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2. СТ. 1. 4. 4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикана, детаљних упутстава. 2. СТ. 1. 4. 5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 1. 5. 1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2. СТ. 1. 5. 2. Саставља кратке, разумљиве реченице кори-стећи једноставне језичке структуре. 2. СТ. 1. 5. 3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2. СТ. 1. 5. 4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2. СТ. 1. 5. 5. Примењује основну правописну норму. 2. СТ. 1. 5. 6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на средњем нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2. СТ. 2. 1. 1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2. СТ. 2. 1. 2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2. СТ. 2. 1. 3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2. СТ. 2. 1. 4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 2. 2. 1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2. СТ. 2. 2. 2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2. СТ. 2. 2. 3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2. СТ. 2. 2. 4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2. СТ. 2. 2. 5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2. СТ. 2. 2. 6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 2. 3. 1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2. СТ. 2. 3. 2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2. СТ. 2. 3. 3. Размењује, проверава, потврђује инфо о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2. СТ. 2. 3. 4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.	више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2. СТ. 3. 1. 2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2. СТ. 3. 1. 3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2. СТ. 3. 2. 1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2. СТ. 3. 2. 2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2. СТ. 3. 2. 3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2. СТ. 3. 2. 4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2. СТ. 3. 2. 5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2. СТ. 3. 2. 6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2. СТ. 3. 3. 1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2. СТ. 3. 3. 2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2. СТ. 3. 3. 3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2. СТ. 3. 3. 4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2. СТ. 3. 3. 5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2. СТ. 3. 4. 1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2. СТ. 3. 4. 2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2. СТ. 3. 4. 3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2. СТ. 3. 4. 4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2. СТ. 3. 4. 5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2. СТ. 3. 5. 1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2. СТ. 3. 5. 2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2. СТ. 3. 5. 3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2. СТ. 3. 5. 4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2. СТ. 3. 5. 5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, укључујући и оне у којима постоји узрочно-последични и/или хронолошки след од неколико једноставнијих корака које треба обавити, и то у различитим приватним и јавним комуникативним ситуацијама и у образовном контексту, исказаних споријим ритмом и сасвим разговетном стандардно језичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања на познате теме, друштвено релевантних, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја (главну тему и најважније споредне елементе тематике, актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог, хронологију дешавања у општим цртама, главне узрочно-последичне аспекте) у краћим медијски подржаним аудио и аудиовизуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – -разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандардно језичких елемената и споријег ритма, без упадљивих индивидуалних говорних специфичности и паралелног говора учесника у комуникацији (тзв. „упадања у реч”), а уз евентуална понављања и појашњења (по потреби); – -разуме једноставнија образложења ставова и мишљења саговорника, прати нит аргументације и евентуалне противаргументе, формулисане једноставнијим језичким средствима и изнете на недвосмислен начин, уз евентуалне пропратне невербалне и паравербалне комуникативне сигнале; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ
– -примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и апстрактним темама; – разуме садржај различитих информативних текстова; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;
– користи спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици и ван ње; – говори о одређеним тематским областима на методичан/систематичан начин, наглашавајући важне елементе и значајне детаље; – опширно описује или излаже на тему из ширег окружења и домена интересовања, користећи додатна образложења; – у интеракцији са саговорником исказује и брани своје идеје и мишљења о актуелним дешавањима уз објашњења, аргументацију и коментаре; – излаже свој став и подржава предности и истиче мане различитих опција; – брани и заступа свој став и изражава слагање или неслагање са саговорником;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална комуникација; – интеракција; – интонација; – дијалог;
– пише есеје о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања, износећи сопствено мишљење, аргументујући своје ставове и наглашавајући релевантне детаље; – пише прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и др; – пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, повезујући све делове текста у смислену целину; – описује стварне и замишљене догађаје, утиске, мишљења, осећања; – истиче предности и мане неке појаве или поступка; – сажима, препричава и систематизује садржаје и информације из сложенијих текстова; – -пише детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације и објашњења, користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања, износећи личан став и аргументе и процењујући другачије ставове и идеје; – тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише формална и неформална писма/мејлове/позивнице, користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, упућивање извињења;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање; – есеј; – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писменог изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;

– анализира различите аспекте екосистема и друштвеног система своје земље и земаља чији језик учи; – објашњава и критички анализира могући узрок неспоразума у интерперсоналној и интеркултурној комуникацији; – процењује како властита и туђа уверења и вредности утичу на начин на који се опајају и разумеју други људи и културе; – дискутује аргументовано о културној условљености понашања због које су различити феномени опажени као уобичајени, односно чудни, као нпр. различити обрасци понашања, навике у исхрани и сл.; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног вербалног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентне регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације.	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;
– пореди, сажима и на структурисан начин преноси основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови и аргументи, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај писаног текста или усменог излагања, уз изношење сопственог тумачења и става; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз преношење и тумачење различитих, културно условљених вредности и ставова.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредова

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице: Множина сложеница. Множина именица страног порекла. Дупли генитив

Члан (утврђивање и проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана). Инверзија после одричних прилога (Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never ...)

Везници: Повезивање зависне реченице са главном: when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)

Творбаречи: Суфикси за прављење придева (-able, -ary, -ful, -less, -ous, -ic, -ical...). Сложенице: именице (breakdown, software, passer-by...)и придеви (blue-eyed, short-sleeved ...)

Глаголи: обнављање обрађених глаголских времена - simple and continuous forms (глаголи стања и радње: think, feel, look, see, smell, taste, appear). Future Continuous / Future Perfect / Future Perfect Continuous. Партицип перфекта. Глаголи праћени герундом или инфинитивом. Модални глаголи са инфинитивом перфекта (musthave/couldhave/can'thave...). Садашњи и прошли коњунктив Предлози у изразима за време (Нпр. on time/in time, at the end/in the end/at last ...). Фразални глаголи (од три дела, нпр: split up with, run out of, come up with...)

Реченица: Скраћивање реченица партиципом (временске, релативне, узрочне клаузе)

Неуправни говор (са слагањем времена; различити типови реченица). Мешовите кондиционалне реченице

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице, Члан, Заменице, Придеви, Бројеви, Предлози: Обнављање из претходних разреда

Глаголи: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Прости перфекат (passato remoto), творба и основна употреба: Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno. Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена (passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto). Употреба коњунктива у зависној реченици (finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.). Коњунктив имперфекта (congiuntivo imperfetto: Pensavo che tu fossi contento del tuo appartamento)

Stare per + infinito: Il treno sta per partire. Пасив (forma passiva). Безлично-пасивна конструкција са заменицом si (si passivante)

Прилози, Речце, Везници: Обнављање из претходних разреда

Реченица: Обнављање и проширивање из претходних разреда. Хипотетички период: Реална погодбена реченица (Se piove, prendi l'ombrello; Se farà bel tempo, andremo in gita) и Потенцијална (Se fossi in te non lo farei)

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ: Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда музичке школе – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

Тематске области: Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време); Свет рада (перспективе и образовни системи); Интересантне животне приче и догађаји; Свет уметности; Живи свет и заштита човекове околине; Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране); Медији и комуникација; Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света); Потрошачко друштво; Спортски и спортске манифестације; Србија – моја домовина; Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик; Европа и заједнички живот народа; КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ: Представљање себе и других; Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично); Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.; Давање једноставних упутстава и команди; Изражавање молби и захвалности; Изражавање извињења; Изражавање потврде и негирање; Изражавање допадања и недопадања; Изражавање физичких сензација и потреба; Исказивање просторних и временских односа; Давање и тражење информација и обавештења; Описивање и упоређивање лица и предмета; Изрицање забране и реаговање на забрану; Изражавање припадања и поседовања; Скретање пажње; Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања; Тражење и давање дозволе; Исказивање честитки; Исказивање препоруке; Изражавање хитности и обавезности; Исказивање сумње и несигурности. УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИКТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU). Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовање и уважавање дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултурном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење. Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова (теорија + вежбе), контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима профила школе. II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА - ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ: – Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора; – Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.); – Активности (израда панорама, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.); – Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему); – Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате; – Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације; – Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност; – Планира се израда два писмена задатка. КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ: Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима. Разумевање говора. Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: – присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација

које се аутоматски процесиурају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости); – дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију); – брзина говора; – јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; – познавање теме; – могућност/немогућност поновног слушања и друго. Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један град) уместо неодређених формулација („мало даље” и слично); хронолошки след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последича); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима. У вези са тим, корисне су следеће термилошке напомене: – категорије насловљене Аудио и видео материјали подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл., који се могу преслушавати више пута; – категорије насловљене Монолошка излагања, Медији (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), Спонтана интеракција, Упутства, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл.). Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когнитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од броја 1 до 4, метакогнитивне под бр. 5 и 6): 1. коришћење раније усвојених знања; 2. дедуктивно/индуктивно закључивање; 3. употреба контекста; 4. предвиђање; 5. анализа и критичко расуђивање; 6. самостална контрола активности. Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге са-говорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи” (као што се чита „између редова”) да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци. Могуће комуникативне ситуације и интенције за проверу разумевања говора: – Разумевање и извршавање упутстава и налога за различите активности. Комуникативна ситуација: спортске активности, инструкције везане за употребу апарата, преузимање докумената или апликација на крајњи/персонални уређај, једноставније техничке информације, припремање хране, састављање предмета сачињених из делова, нпр. намештај, проналажење информација потребних за усвајање школских и других знања, сналажење у простору, проналажење траженог објекта, праћење инструкција добијених у јавном простору, путем разгласа на станицама, аеродромима, у тржним центрима итд. – Разумевање садржаја монолошких излагања на познате теме, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима ученика. Комуникативна ситуација: краћа излагања, изводи из предавања или саопштења, извештаји, кратке „исповедне” форме персонализованог карактера на основу личних искустава итд. – Разумевање општег смисла и најважнијих појединости информативних прилога из различитих медија (радио, телевизија, интернет) о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама Комуникативна ситуација: аудио и аудио визуелни прилози радијског, телевизијског и мултимедијалног карактера – вести, репортаже, извештаји. – Разумевање битних елемената аудио и аудио-визуелних форми, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме. Комуникативна ситуација: исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд. – Разумевање општег садржаја и идентификовање важнијих појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника. Комуникативна ситуација: кратке дискусије, размена информација између двоје и више говорника, укључујући и једноставним језичким средствима изведено преговарање, договарање, убеђивање)

Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања		Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику	
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог		Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам	
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста		Покушао/ла сам да издвојим лица и места	
Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.		Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим	
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији		Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате	

За време слушања		Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам наслепо	
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.)		Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена заменице итд.)	
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини		После слушања	
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. На кључне речи) како бих разумео/ла пошти смисао текста		Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам	
Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке		Како бих поправио своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем:	

Разумевање прочитаног текста: Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције: – читање ради усмеравања; – читање ради информисаности; – читање ради праћења упутстава; – читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: – глобалну информацију; – посебну информацију; – потпуну информацију; – скривено значење одређене поруке. На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, грађирани су по нивоима следећи делови програма: – разликовање текстуалних врста; – препознавање и разумевање тематике – ниво глобалног разумевања; – глобално разумевање у оквиру специфичних текстова; – препознавање и разумевање појединачних информација – ниво селективног разумевања; – разумевање стручних текстова; – разумевање књижевних текстова. Писмено изражавање: Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише елек-тронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично. Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексiku и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке: – теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); – текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.); – лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни). Усмено изражавање: Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: – јавно обраћање путем разгласа (саопштења, давање упутстава и информација); – излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким културним догађајима и сл.). Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: – читањем писаног текста пред публиком; – спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. – реализацијом увежбане улоге или певањем; – увежбавање изговора аутентичних песама ради извођења. Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу. Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности: – разумевање изворног говорника; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална комуникација; – интервјуисање; – усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације). Социокултурна компетенција. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све

аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд.). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба. У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности. Медијација. Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника из-међу особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа – оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу. Часови посвећени музичкој терминологији. Први разред – најмање 5% од укупног годишњег фонда часова. 1) Основне поделе у музици; класична и забавна музика; основне поделе у оквиру класичне музике; 2) Основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења; 3) Музички инструменти. Додатно за ученике који уче италијански језик Соло – певачи: музички облици; врсте гласова; дијатонски тоналитети; основне ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у свакодневном италијанском; писање испитног програма; превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику. Други разред – најмање 10% од укупног годишњег фонда часова 1) Понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења; 2) Музички инструменти – општа подела; 3) Биографије познатих композитора и извођача. Додатно за ученике који уче италијански језик Соло – певачи: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику; понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с освртом на значења истих одредница у италијанском. Трећи разред – најмање 15% од укупног годишњег фонда часова 1) Анегдоте и краће биографије познатих композитора и извођача; 2) Музички инструменти – систематизација; 3) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилем. Додатно за ученике који уче италијански језик Соло – певачи: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику. Четврти разред – најмање 15% од укупног годишњег фонда часова 1) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилем; 2) Анегдоте и биографије познатих композитора и извођача; 3) Израда портфолија. Додатно за ученике који уче италијански језик Соло – певачи: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику. УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА: Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичких структура код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умећа у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика. Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2 до нивоа Б2) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно. III. ПРАЋЕЊЕ И

ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању. Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима. Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода. Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења. Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика. Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетања ученика. Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника. **КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА** - Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика: - Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима. - Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика. - Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан. - У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције. - У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника. - Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежно квантитативним подацима и показатељима. - Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

Назив предмета:		ФИЛОЗОФИЈА	
Циљ:		Циљ учења Филозофије је да развијањем способности за систематско, самостално, проблемски интонирано, рефлексивно, креативно и критичко мишљење ученицима омогући и олакша мисаоно и вредносно оријентисање у савременом свету, да их оснажи у формирању сопственог погледа на стварност и пружи им ослонац за промишљено и одговорно одлучивање и деловање.	
Разред:		ЧЕТВРТИ	
Недељни фонд часова:		2	Годишњи фонд часова: 66
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– формулише филозофски релевантно питање и уочи филозофски проблем у неком тексту или феномену; – објасни због чега није могуће дати јединствено одређење тога шта је филозофија и чиме се она бави; – одреди место филозофије међу облицима духовне културе: мит, религија, наука, уметност; – пореди карактеристике, домене и могућности различитих извора и типова сазнања (чулног, разумског и умственог); – у прихватању сазнања и уверења предност даје рационалним разлозима у односу на друге ауторитете (откровење, традиција, мишљење већине); – анализира примере употребе различитих метода филозофског испитивања: дијалектичке, аналитичке, херменеутичке и феноменолошке, и процењује њихову специфичност у односу на научне методе; – служи се методама критичког читања текста и стручном терминологијом у артикулисаном приказу неке филозофске позиције; – у комуникацији са другима презентује, усмено или писмено, и уз употребу одговарајућих ИКТ средстава, идеје и аргументе на јасан, информативан и кохерентан начин, не намећући их другима;		ОДРЕЂЕЊЕ ФИЛОЗОФИЈЕ Појам филозофије Основни филозофски проблеми и дисциплине Однос филозофије и мита, религије, уметности и науке	
		АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА Питање прапочетка Проблем бића, мноштва и кретања Значај супротности за тумачење природе Проблем истине и привида (знање, мњење) Реторика и дијалектика Метафизичка одређења стварности Знање, добро, врлина Проблем идеалног друштвеног поретка (праведност) Питање индивидуалне среће	
		СРЕДЊЕВЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА Улога филозофије у формирању хришћанског учења Однос вере и разума – континуитет и дисконтинуитет с античком филозофијом Платоновска и аристотеловска традиција у филозофији средњег века (проблем универзалија, докази о постојању бога, схоластика, ренесанса)	

– ситуира решења филозофских проблема, дебате и аргументе у историјски контекст и одређује њихов утицај на светоназор одређене епохе; – прикаже на примерима карактеристичне проблеме појединих филозофских дисциплина (метафизика, епистемологија, логика, етика, естетика, политичка филозофија) – интерпретира проблеме, ауторске опусе и теорије који су репрезентативни за историјски развој филозофије; – процењује значај различитих метафизичких и епистемолошких схватања за формирање модерног научног приступа изучавању природе, човека и друштва; – користи идеје филозофски утемељеног умећа живљења (нпр. античких концепција умерености и еудајмоније) да конципира, практикује и промовише здрав и еколошки стил живота; – препознаје и избегава симплификације, предрасуде, стереотипије и уобичајене софизме у аргументацији; – аргументовано расправља о питањима културних и друштвених вредности и идеолошких оријентација у савременом друштву; – у дискусији разликује претпоставке и карактер сазнајног, моралног и естетског расуђивања, и у расправи о вредностима респектује принципе конзистентног логичког мишљења, коректног аргументовања и основне етичке вредности; – изводи практичне импликације одређене вредносне позиције и процењује њену релевантност или универзално важење неког етичког принципа у свакодневном контексту; – формулише (на подстицај филозофске лектире) властито становиште о одређеном вредносном питању у толерантној расправи са другима или у аргументованом писаном приказу (есеју); – расуђује о кључним димензијама и циљевима научног знања.	ФИЛОЗОФИЈА НОВОГ ДОБА Схватање човека, природе и друштва у ренесансној и нововековној филозофији Нови концепт науке и знања – рођење модерне науке (научна метода) Проблем супстанције Питање поузданог извора сазнања (емпиризам – рационализам) Границе сазнања – Кантова критика сазнајних моћи Начела разума у праву и политици (просвећеност, либерализам) Ум и слобода (Кант) Од трансценденталног ка апсолутном субјекту Умна синтеза стварности (спекулативни идеализам, марксизам) САВРЕМЕНА ФИЛОЗОФИЈА Критика метафизике као заједничко полазиште различитих праваца у савременој филозофији Однос према наслеђу европске рационалности Егзистенција као питање слободе избора и одговорности Однос филозофије и науке: позитивизам, феноменологија, критички рационализам Језичка и логичка анализа као нови кључ филозофије: херменеутика, филозофија језика Проблеми савремене политичке филозофије: демократија, тоталитаризам, контрола и моћ, друштвена правда Примењена етика као филозофски приступ проблемима савременог света и свакодневног живота

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА Изградњом знања и вештина својствених филозофски култивисаној мисли, ученик је оспособљен да свестрано анализира стварност и решава теоријске и практичне проблеме, да своје ставове и уверења поткрепљује уверљивим логичким аргументима, просуди ваљаност и релевантност аргументације и критички користи разноврсне изворе информација. При процени и избору поступака евалуира различите погледе на стварност и руководи се вредностима истине, добра, праведности и лепог, чији смисао и значај открива испитујући карактеристичне филозофске проблеме. Основни ниво: Ученик је у стању да интерпретира карактеристична питања и проблеме основних филозофских дисциплина у контексту одређених филозофских епоха, праваца и учења. Разликује карактер и методе филозофског и научног истраживања и критички сагледава домете и могућности различитих врста сазнања. Комбинује изворе информација и користи основну филозофску терминологију, као и симболички језик и алгоритамску апаратуру логике у различитим облицима анализе, приказа и комуникације мисаоних садржаја. Уме да примени основне концепције практичке филозофије при вредновању различитих појава и поступака у природном и друштвеном окружењу и просуђивању властитих и туђих уверења и ставова. Средњи ниво: Ученик анализира проблемска чворишта филозофије и утицај идеја из најзначајнијих филозофских опуса на обликовање интелектуалних традиција и моралне и политичке културе у Европи. Тумачи репрезентативна становишта и контроверзе водећи рачуна о културно-историјском контексту и користи их да свестраније приступи личним, локалним и глобалним проблемима које доноси савремени начин живота. Критички промишља филозофски текст и примењује знања о логичким формама и правилима када просуђује аргументацију. Артикулише своје идеје и ставове у писаној форми и усменој размени, изражава их логички консеквентно и јасно, користећи филозофски речник. Напредни ниво: Ученик је развио проблемски начин мишљења који одговара природи филозофије, њеним истраживачким методама и отворености за стално преиспитивање. Дискутује о темама из различитих филозофских дисциплина, активно се служи логичким техникама и стручном терминологијом. Уме да напише филозофски есеј на захтевније филозофске теме, или артикулисан критички коментар на актуелне друштвене појаве, да продубљено и критички промишља одломке из текстова. Суд о неком филозофском схватању, правцу, питању и проблему износи аргументовано, поредећи своју са интерпретацијама других. Осамостаљен је у учењу захваљујући унапређеној читалачкој култури и ефикасном коришћењу различитих извора и савремених информационо-комуникационих технологија.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

1. Филозофско тумачење природе стварности, сазнања и вредности Ученик разматра карактеристике и међузависност сазнајних способности и односе језика и мишљења у процесу сазнавања. Анализира логичке форме и правила мишљења, као и методолошке карактеристике филозофског и научног испитивања. Из перспективе различитих становишта тумачи теоријске и практичне концепте и проблеме у главним дисциплинама филозофије. Доводи у везу филозофске расправе са научним, уметничким и религијским тумачењима стварности, природе, човека, времена, вредности, као и са актуелним питањима савременог света. Користи их да уобличи властита мисаона искуства и светоназор. Реконструира културно-историјски контекст и развојне димензије у генерисању филозофских идеја, и на тај начин активира, употпуњује и синтетизује усвојена знања из различитих области учења.

2. Критичко мишљење и конструктивна комуникација Кроз интерпретацију филозофских текстова и евалуацију аргумената, ученик практикује самостално и критичко мишљење.

Суочавајући се са филозофским и научним проблемима, преиспитује начине оправдавања знања, његове границе и искушава их у контексту свакодневног мишљења. Примењује знања о формама и принципима ваљане мисли у структурисању властитог сазнања и алгоритамском решавању проблема, и тиме поспешује властито учење. Разложно (писмено и усмено) излаже мисаоне садржаје и избегава типичне грешке у закључивању и доказивању у свакодневној комуникацији. Ефикасно примењује логичке процедуре у анализи, реконструкцији или извођењу филозофске и друге аргументације, а своје становиште преиспитује и у складу с критичким увидима коригује. 3. Артикулација вредности и ставова Ученик практикује одговарајуће врлине, ставове и вредности: интелектуалну отвореност и радозналост, уважавање сведочанства и доброг аргумента, спремност на аутокритику, толеранцију према разликама у мишљењу и непристрасност у процени властитих и туђих гледишта, поступака и постигнућа. Критички просуђује различита филозофска становишта о основним етичким и естетичким принципима, о праведној и рационалној организацији друштва тако што анализира њихову логичку конзистентност, културно-историјску условљеност и претензије на универзално важење. Користи филозофске увиде да сагледа и решава свакодневне личне и опште вредносне дилеме и питања са којима се суочава у савременом друштву. Процењује своје и туђе назоре о традиционалним и актуелним питањима практичке филозофије, тумачи их и брани у артикулисаној и аргументованој расправи са другима.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Двогодишњи програм наставе и учења Филозофије у целини је посвећен неговању интелектуалне радозналости и развијању способности критичког мишљења и филозофске рефлексije како би ученици стекли мисаоне и вредносне оријентире за живот у савременом друштву. Ако се има у виду да ће се они опредељивати за разнолики дијапазон студија и занимања, и да је за многе ово једина прилика да систематски усвајају и практикују особености филозофског начина мишљења, онда акценат треба свакако ставити на интегралне процесе и резултате учења овог предмета у контексту општег средњег образовања: на њихову формативну улогу у оспособљавању за целоживотно учење, на подршку изградњи метакогнитивних знања и вештина, лично и друштвено освешћених одговорних одлука, применљивих у свакодневним ситуацијама и реалном окружењу, на усвајање критичког става и неговање данас често угрожених темељних хуманистичких вредности. У програму наставе и учења пут до ових есенцијалних формативних, функционалних и васпитних продуката учења трасиран је формулацијом општих и предметних компетенција, и то на начин да о њиховој изграђености сведочи читав низ повезаних исхода као очекиваних реалистичних и мерљивих резултата целокупног процеса учења током једне школске године. Предметни исходи, када се прецизно дефинишу као експлицитни показатељи онога шта ученици могу да ураде на основу компетенција које су развили, отварају наставнику низ могућности да креира мапу повезаности исхода и компетенција, да пројектује мисаону везу и унутрашњу динамику остваривања исхода кроз подесне садржаје, и да на основу тога направи смернице за планирање и организацију наставе, укључујући и вредновање процеса и резултата учења. Усмеравањем на развој компетенција и остваривање одговарајућих исхода, и наставни програм престаје да буде калуп „по мери свакога и никога”, и постаје материјал који је могуће разрађивати на много начина. Наиме, наставник треба да промисли на које начин ће постојеће наставне садржаје учинити релевантним за ученике различитих интересовања и опредељења, у чему му може помоћи разуђеност опште предметне компетенције у три нивоа: основни и средњи – примерене ученицима којима би филозофска култура требало да оплемени мишљење и деловање, а чије је даље образовно и професионално усмерење удаљено од филозофије, и напредни – где је учење мање или више директна припрема за студије филозофије или сродних области. Моћан интердисциплинарни потенцијал овог предмета лежи у поучавању филозофској култури мишљења, која није само стицање рутине у коришћењу логичких процедура и евалуирању доказа, већ пре свега њихове умесне употребе у различитим ситуацијама расуђивања, вредновања и одлучивања. У четвртом разреду, допринос наставе Филозофије општем култивисању мишљења, како у теоријској тако и у критичкој и вредносној равни, постаје посебно важан у светлу развијања низа кључних и општих међупредметних компетенција: – Применом логички уређених форми и процедура мишљења, заједно са разликовањем методолошких и сазнајних особености филозофског и научног испитивања стварности развија се компетенција за учење као активно конструисање знања и вештина прилагођено предмету и циљевима учења. – Практиковањем различитих примена критичког мишљења (читања, интерпретације, евалуације), које традиционално чине срж наставе Филозофије, унапређују се стратегије учења кроз способност уочавања битних идеја, анализирање сложених концепата, њихово тумачење из разних углова, самостално проналажење и синтетизовање информација у различитим модалитетима обраде, интерпретације и приказа уз активно коришћење ИКТ-а. – Реконструисањем културно-историјског контекста и развојне димензије у генерисању филозофских идеја, њиховим повезивањем са научним, религијским и уметничким тумачењима света, природе и човека, на једном сложенијем рефлексивном нивоу евалуирају се и интегришу знања и вештине стечене у различитим образовним областима. – Систематским развијањем предметне компетенције критичког мишљења и конструктивне комуникације, заједно са вештином да се уоче и избегну типичне грешке у мисаоним процесима, препозна евентуални конфликт сазнајне и вредносне равни у расуђивању, и изгради култура уважавања јачег разлога, толеранције и плурализма мишљења, даје се потпунија образовна основа за изградњу аргументативних стратегија као супстанцијалне когнитивне способности и рационалне основе за комуникацију и сарадњу. – Оспособљавањем ученика да разматрају природу и начин успостављања друштвених, политичких, правних и вредносних норми и њихову важност за заједнички живот, да пореде и вреднују различита становишта о етичким, естетичким, политичким питањима, како са начелног аспекта претензије на универзално важење њихових принципа тако и у контексту актуелних расправа у савременом окружењу, јача се компетенција за одговорно учешће у демократском друштву, пружа ученику ослонац за артикулацију ставова и избор поступака у конкретним

животним ситуацијама, као и оријентација у вредносним дилемама. – Усвајањем целовитог филозофског приступа свету развија се еколошка свест, одговорност према очувању услова живота будућих нараштаја, а подстицањем моралне рефлексије гради диспозиција за разборито и одговорно одлучивање о властитим поступцима, усмерено ка сопственој и општој добробити. Организовање наставе усмерене на исходе свој логичан почетак налази у глобалном и оперативном планирању, када се на дужи и краћи рок бирају методе, технике и приступи учењу најпогоднији за њихово остваривање и води рачуна о унутар предметној и међупредметној (у једној или више области) повезаности садржаја и вештина који нарочито доприносе њиховом што ефикаснијем достизању. Посебно за ту сврху, пожељно је да се наставници упознају са исходима не само свог већ и других предмета (дефинисаним у програмима наставе и учења за четврти разред општег средњег образовања), и да у процес планирања систематски, а не спорадично, укључују колеге са којима би могли да реализују заједничке наставне и ваннаставне садржаје, активности или облике рада. Систематском и артикулисаном сарадњом наставници могу делом да превазиђу временску и сваку другу неусклађеност која блокира синтетичну обраду сродних садржаја, отварање различитих перспектива у сагледавању и проучавању феномена, примену знања и умећа развијених у оквиру једног предмета у контексту наставе других предмета те умрежавање њихових активности које доприносе остваривању сродних или заједничких исхода. На тај начин, оспособљавање ученика да сврсисходно и ефикасно уче, критички мисле и хармонизују изградњу свог естетског, етичког, интелектуалног, емоционалног и културног идентитета, усмеравајући га ка будућим професионалним и грађанским улогама, постаје општа брига, дакле, не искључиво Филозофије. Интердисциплинарне теме, такође, могу бити полазиште за израду истраживачких или матурских радова (пројеката), уз укључивање предметних наставника као коментатора (нпр. Грчка космологија и теорија великог праска; Зенонове апорије у светлу модерне математике; Филозофски корени нововековне природне науке; Трагање за најмањом јединицом стварности; Медитеран у античко/ренесансно доба; Култура полиса и грчка филозофија; Откриће функција несвесног у Ничеовој Генеалогiji морала; Пројекције времена у филозофији историје и сл.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Исходи, јасно је, не могу сами од себе произаћи из упознавања с различитим филозофским теоријама или логичким поступцима као наставним темама. Ако се у формату лекције, као нешто већ дато, „сервирају” готова решења филозофских проблема, ученик ниједно не препознаје нити искушава као изазов сопственом мишљењу већ их третира као чињенички материјал намењен запамћивању. Напротив, треба рачунати с тим да садржаји, као ни исходи, нису нешто што је заувек дато, да су то динамичне и развојне компоненте процеса учења које је сталном евалуацијом кроз праксу потребно увек изнова усклађивати. У настави Филозофије у четвртном разреду основни задатак је уравнотежавање проблемског и историјског приступа. Без тога би упознавање са различитим становиштима која су се развијала кроз историју филозофије служило само подизању нивоа опште културе или би се ограничило на фрагментарно анализирање појединих филозофских проблема без икаквог епохалног и концептуалног контекста. Проналажење праве сразмере између тематског и историјског приступа један је од начина да се филозофија ослободи приговора да је – губећи битку са носећом парадигмом научног знања – постала музејска активност, потпуно немоћна пред интелектуалним изазовима савременог света. У наставни процес би стога требало укључити и обраду контроверзних тема које испоставља садашњи тренутак, као и актуализовати оне са фокусом на „вечна” етичко-политичка питања. Ово би омогућило ученицима да кроз личну запитаност и тражење адекватних одговора боље разумеју и искусе природу филозофске активности и домете теорија које изучавају. При томе треба водити рачуна да кључни концепти из садржаја програма задрже улогу оријентира и да фокус наставе буде на остваривању пројектованих исхода. Овом циљу највише погодује дискусиона (када је могуће и дебатна) форма часа, кроз коју се уједно практикује конструктивна комуникација, култура критичког мишљења и вредносна рефлексија, а то у крајњем исходу доприноси развоју филозофски обликоване мисли. Конструктивна комуникација као способност аргументованог и толерантног учествовања у расправи, разликовање вредносних од чињеничких судова, критичко коришћење информација, препознавање структуре аргументације, њене валидности, уверљивости и поузданости – све то заједно чини сет знања, умећа и вештина које је могуће подвести под појам критичког мишљења. Иако се поједини његови елементи налазе у формулацијама међупредметних компетенција и помињу у програмима већине предмета, оно остаје специфичан задатак учења Филозофије јер она по својој суштини и јесте метатеорија и метатехника, а уједно и пракса критичког мишљења. Кључ универзалне примене критичког мишљења лежи у његовој логичкој структури коју ученици упознају у наставним темама за трећи разред, учећи да разликују формални од неформалног плана мишљења. Међутим, упознавање комплексне природе интелектуалне активности надилази пуку технику исправног мишљења. Ученици такође треба да искусе границе рационалне аргументације и утицаје које ванлогички фактори (психички и друштвени) имају на формирање како туђих, тако и властитих ставова и уверења. Поучавање у филозофији није пуко посредовање конфронтираних погледа на свет, већ и разумевање разлога за њихово постојање. Повезивањем критичке и рефлексивне праксе мишљења ученици развијају способност да артикулишу и преиспитују сопствене интелектуалне и интуитивне одговоре на разна животна и вредносна питања, која је могуће промишљати (кроз теме за есеј или расправу, блиске њиховом искуству) на неколико равни: однос према себи, однос према другима, однос према природном и друштвеном окружењу, те разборито заснивање одлука и поступака. Филозофске концепције и приступи проблемима већ сами по себи дају довољно подстицаја за изградњу ове специфичне предметне компетенције. Међутим, усвајање и ширу примену њених начела могуће је практиковати и на материјалима узетим из бројних других извора (прихваћени модели знања и веровања, обрасци медијске комуникације, питања покренута у актуелним друштвеним дебатама). Инспирација се може потражити и међу темама примењене етике и циљано развити у програме учења у додатној настави и факултативним активностима (тако се нпр.

могу обрадити контроверзе у вези са вештачком интелигенцијом, трансхуманизам као реакција на положај човека у технолошком добу). Увођење у филозофску културу мишљења (расуђивање, испитивање, проблематизовање, вредновање, одлучивање, идеирање, комуникација...) могуће је једино ако се у процесу учења покрене и развије сâм филозофски начин мишљења, бар што се његових главних полазишта тиче. У ту сврху могуће је користити различите приступе, утемељене у основним филозофским методама: – дијалогски приступ (погодан за структурисану дискусију чији је циљ проблематизовање или актуализација неког питања) представља изворно филозофски начин испитивања одређеног проблема без осигураних претпоставки и вишег ауторитета. Отворен је за различите перспективе и остварује се заједничким напорима учесника кроз сучељавање, доказивање, узајамно кориговање тврдњи и ставова. Важно је да дискусији претходи ваљана теоријска припрема и да буде структурисана тако да код учесника подједнако развија вештину постављања и умеће откривања одговора. Дијалогску методу могуће је применити на готово свим садржајима које нуди програмски оквир, а нарочито је подесна за разматрање проблема из корпуса традиционалне и примењене етике и политичке филозофије (питање идеалног друштвеног поретка, проблем индивидуалне среће, начела разума у праву и политици, проблеми које испоставља биоетика, итд.). Посебан значај дијалогског приступа препознаје се и у томе што он за ученике може представљати егземпларну употребу ума (што је драгоцено будући да појам ума спада у оне филозофске појмове које је у настави *ex cathedra* врло тешко објаснити); – аналитички приступ (применљив у раду на изворном филозофском тексту или за решавање проблема) претежно је логички интониран: издваја проблем, разлаже аргументе, обезбеђује стратегије доказивања и побијања. Због тога је погодан за увођење кроз предметне садржаје наставе за трећи разред, док своју пуну снагу манифестује када постане оруђе за разумевање сложенијих филозофских проблема (проблем супстанције, питање односа душе и тела, космолошки и онтолошки доказ о постојању бога, скептички аргументи...). Овај приступ, незаобилазан у настави Филозофије, захтева добру припрему наставника и брижљив одабир текстова с обзиром на циљ који се жели постићи. Анализа изворног филозофског текста може да буде у функцији увођења у проблеме који су парадигматични за аутора одабраног штива (и у том случају промишљање ових проблема биће смештено у одговарајући историјски контекст); независно од историјског контекста изворни текст може да послужи за препознавање методе, (ре)конструкцију аргумента, процењивање доследности у аргументацији, проналажење противаргументата кроз упоредну анализу различитих текстова. Аналитички приступ има универзалну примену у процесу наставе и учења и стога наставнику оставља пуну слободу у одабиру садржаја на којима ће га применити. Осим унапређивања читалачке писмености, овај приступ оспособљава ученика да изводи практичне импликације неке вредносне позиције и процењује њену релевантност; – херменеутички приступ (потребан у тумачењу текста, у писаном приказу, у самосталним истраживачким задацима) неопходан је како би се проблеми, расправе и становишта у филозофији (али и у науци, уметности, религији) разумели у изворном контексту, структурисали у поретку смисаоне генезе, потом и процењивали инхерентним критеријумима, али и у односу на њихов епохални и савремен значај. Овај приступ је неопходна допуна строгости аналитичке методе, јер по принципу „стапања хоризоната” развија имагинативно мишљење и способност мисаоног експериментисања и негује интегративну функцију филозофије. Примена ове методе омогућава да се у пракси демонстрира посредничка улога коју филозофија има између строгости научног мишљења и слободе уметничке имагинације. У том смислу ова је метода подесна за повезивање филозофије са науком, књижевношћу или историјом уметности (нпр. перцепција света и људског тела у различитим историјским периодима: равнотежа четири елемента или четири телесне течности у антици, свет и тело као механички систем у новом веку /метафора часовничара/, систем хемијских интеракција у деветнаестом или репликације гена у двадесетом веку; алегорије, метафоре и типични симболи као средства за изражавање неизразивог; тумачење појма савести и бесконачног моралног усавршавања из Кантове етике преко аналогије са индивидуационим развојем личности Понтија Пилата у роману Мајстор и Маргарита; слобода избора и одговорност /Кјеркегор, Ниче/ може се повезати са идејом негативне слободе /убиство и самоубиство/ и позитивне слободе /уметничко стваралаштво/ коју развија Достојевски у својим романима; разумевање појма перспективизма у његовој разлици према релативизму, а у вези са односом савремене филозофије према наслеђу европске рационалности, промишљање односа језика и мишљења у кључу де(кон)струкције); – феноменолошки приступ (погодан за проблематизацију епистемолошких тема, вредносних дилема, појава из свакодневице) доводи мишљење ученика у изворно филозофско искуство запитаности, чуђења, одсуства осигураних значења и личне потраге за смислом (јер се подразумева, а нерerefлектоване вредности и уверења „стављају у заграде” да би се испитале снагом и ауторитетом властитог мишљења). На овај начин може се разматрати проблем односа истине и привида (суштине и појаве), питање порекла сазнања, проблем субјекта, појам трансценденталности и интенционалности сазнања, затим практично показати разлика између феноменолошког и емпиријског приступа проблему сазнања, упутити на примену ове методе у анализи уметничког дела. Избор активности, метода, начина и средстава рада Пошто сви исходи показују оспособљеност ученика за примену знања и практиковање вештина, наставник треба крајње рационално да прибегава монолошкој методи како би се избегло пасивизовање ученика и отворио простор за проблемску, тематски интегративну, хеуристичку и уопште истраживачку наставу. Захваљујући својој инвентивности, наставник предметне садржаје може да оживи кроз мноштво занимљивих примера, вежбања, сазнајно интригантних или чак конфликтних ситуација јер на тај начин настава престаје да буде испорука готових знања и постаје подстицајна за развој личности ученика. Притом треба имати на уму да се интегрално усвајање опште филозофске културе мишљења и толерантног аргументованог расправљања не постиже ни у једном изолованом наставном садржају и задатку, већ се гради постепено коришћењем различитих ситуација за учење и пажљивим избором погодних програмских садржаја и материјала за наставу, подстицајних и разноврсних метода,

техника и начина рада. Препоручује се комбиновање и смењивање разноврсних облика рада – фронталног и индивидуалног, тимског или рада у паровима јер се на тај начин поспешује динамика часа, омогућава индивидуализована и диференцирана настава и отвара простор за вршњачко учење. Израда самосталних или тимских истраживачких задатака, краћих есеја и приказа оспособљавају ученика за тражење и обраду информација и функционализује његову језичку и информатичку писменост. Осим тога, ова врста ангажовања омогућава ученику да усваја норме за писање стручног рада, што је важан сегмент припреме за наредни ниво школовања. Поред стандардних средстава рада (учбеничке и друге изабране литературе), наставницима се препоручује да (у сврху изградње дигиталне и других међупредметних компетенција) укључују у наставни процес коришћење електронских медија и материјала. Пожељно је да део својих припрема за часове (текстове, вежбе, задатке, презентације, анимације, схеме, примере), по могућности, поставе на своју или школску интернет страницу, или да у ту сврху искористе широку популарност друштвених мрежа, демонстрирајући ученицима како да их користе као образовни ресурс. Интернет (Cloud) сервиси нарочито су погодни за онлајн повезивање ученика и наставника, нпр. када се реализује заједнички пројектни задатак или редигује текст истраживачког, односно матурског рада. Дебата се може припремити посредством ангажованог документарног филма, видео-курсева (какав је нпр. Justice из Практичке филозофије професора Сандела /Michael Sandel/ са Харвардског универзитета) и различитих материјала који подстичу активну и истраживачку наставу (фотографије, мапе, употребни и уметнички предмети). Наставу ће обогатити и укључивање документарних образовних филмова, којих је све више на интернету (посебно на каналима YouTube), како би се ученици лакше увели у природу филозофских проблема и заинтересовали за поједине теме из историје филозофије (нпр. курсеви Academy of Ideas: Introduction to Philosophy, The Presocratics, Crash Course Philosophy, шестоделни серијал Алана де Ботона /A. de Botton/ Philosophy: A Guide to Happiness). III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Настава која је усмерена на исходе захтева да одговарајуће наставне методе, облици рада, наставни материјали и сви други чиниоци и елементи наставног процеса буду у функцији њиховог остварења. У том смислу је и оцењивање саставни део процеса подучавања и учења. Њиме се процењује индивидуално напредовање ученика у процесу постизања дефинисаног исхода, а уједно је средство помоћу ког ученици мере свој напредак у учењу и наставници просуђују успешност својих подучавања. Из тог разлога потребно је да су ученицима познати очекивани исходи наставе Филозофије и да критеријуми за њихово постизање буду разумљиви, а методологија оцењивања усаглашена са знањима, вештинама и ставовима који су експлицитно или имплицитно садржани у исходима наставе. Укључивање ученика у процес оцењивања непосредно негује рефлексiju, метакогнитивни приступ и независно мишљење, који су и сама суштина филозофског образовања. Наставник, који непрестано има у виду да је проверавање и оцењивање постигнућа у директној вези са исходима наставе Филозофије, оцењује сва знања, умећа, способности и вештине којима се они остварују, разноврсним методама и инструментима, током свих часова, а не само оних намењених утврђивању или систематизацији, како би оцена, уистину, имала информативну, мотивациону и оријентациону улогу, када је у питању напредовање ученика. У настави усмереној на исходе комбинује се више врста оцењивања: дијагностичко, формативно и сумативно оцењивање. Ово прво има за циљ да наставник, провером претходно стеченог знања и вештина ученика, идентификује њихове могућности и слабе стране, али и ефекте сопствене наставе и да на основу тога планира садржаје и стратегије даљег рада. Формативно оцењивање је саставни део наставног процеса и обавља се чешће током процеса подучавања и учења, нпр. на крају неке активности учења, како би наставник уочио тешкоће и потребе ученика и томе прилагодио даљи рад. Поред тога, оно има развојну функцију, јер његов саставни део је давање конструктивне повратне информације ученицима, на основу којих тачно разумеју шта треба да науче, шта се од њих очекује и како могу да унапреде своје учење. У том смислу, формативно оцењивање развија код ученика вештине и стратегије којима се „учи како треба учити” (метакогнитивне стратегије). Сумативним оцењивањем, након одређеног периода учења, вреднују се резултати учења тј. у којој мери је ученик остварио очекиване исходе. Провера постигнућа ученика може се реализовати различитим усменим и писменим поступцима, на пример, кроз писане радове, есеје, тестове различитог типа, усмено излагање, дијалог, дебату, пројектни рад, вођење портфолија (који осим евиденције о ученичком раду, дескрипција, коментара итд. садржи и самооцењивање и вршњачко оцењивање). Оцењивати се може и спремност ученика на сарадњу и интелектуалну размену у дискусији са другима, кућна припрема за најављену тему часа (нпр. упознавање са текстуалним материјалом, обрада понуђених асимилационих табела, састављање листе кључних појмова и сл.), властито усавршавање кроз додатно читање препоручене литературе, лично истраживање и селекцију материјала за учење, самостална или тимска припрема и презентовање пројектних задатака. Захваљујући јасној оријентацији коју процес учења добија са компетенцијама и исходима, и оцењивање обогаћује своје функције, методе и технике, посебно кад је реч о континуираном оцењивању. Оно се одвија непрекидно како би ученику и наставнику омогућило стални увид у јаке и слабе стране учења, и на основу тога прилагођавање, индивидуализацију и диференцијацију наставе, као и ефикасније планирање и коришћење допунског и додатног рада. Пошто укључује и самопроцену ученика и наставника, значајно унапређује етос школе кроз њихов дијалог, сарадњу и узајамно уважавање. Активно упућивање и укључивање ученика у процес (само)оцењивања и, на крају, у вршњачко оцењивање, уједно је средство развоја низа међупредметних компетенција као што су компетенција за целоживотно учење, комуникација, сарадња.

Назив предмета:		ПСИХОЛОГИЈА	
Циљ:	Циљ учења Психологије је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме сложеност, разноврсност и развојне аспекте психичког функционисања људи у био-социо-културном контексту, посебно функционисање стваралачке личности, да повећа капацитет суочавања са изазовима адолесцентског доба и преузме одговорност за очување менталног здравља, функционисање у заједници и наставак школовања.		
Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– правилно користи основне појмове који се односе на сазнајне, емоционалне и мотивационе аспекте личности; – прави везу између психологије као науке и других наука, уметности и културе; – препозна различите области примене психолошких сазнања као и животне ситуације у којима се људи обраћају психологу за помоћ; – на датом примеру психолошког истраживања одреди које су методе и технике коришћене; – разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима; – психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања; – аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на развој личности; – опише контекст настанка најважнијих теорија личности, њихове основне карактеристике, представнике и утицај; – користећи стечена психолошка сазнања препознаје емоције и мотиве сопственог понашања, понашања других и ликова из књижевности и филмова; – у учењу и вежбању користи стратегије и технике успешног учења и памћења; – препозна узроке фрустрација и унутрашњих конфликта, исказе преференцију ка њиховом конструктивном решавању и на примерима препозна механизме одбране; – наведе карактеристичне црте стваралачке личности и улогу интризичке мотивације за бављење музиком; – опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената; – аргументује значај очувања менталног здравља, превенције менталних поремећаја и показује позитивни став према здравим стиливима живљења; – разликује облике и врсте социјалног учења на примерима; – уважава различитост међу људима, родну равноправност, поштује људска права и изражава негативан став према било ком облику насиља; – разликује основне врсте менталних поремећаја и описује карактеристике најчешћих менталних поремећаја адолесцената; – у комуникацији узима у обзир могућност грешака при опажању других људи и тиме предупредује могуће конфликте; – наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања других људи;		ПСИХОЛОГИЈА КАО НАУКА И ПРАКСА Предмет и дисциплине психологије. Психологија и друге науке, уметност и култура. Методе и технике психолошких истраживања. Употреба и злоупотреба психологије.	
		ЛИЧНОСТ КАО ЈЕДИНСТВО ПСИХОЛОШКИХ ПРОЦЕСА, ОСОБИНА И СТАЊА Личност Појам и структура, темперамент, идентитет. Теорије личности. Особине, процеси и стања Сазнајни аспект: пажња, опажање, учење, памћење и заборављање, мишљење, интелигенција. Емоционални аспект: осећања. Мотивациони аспект: мотиви, вредности, ставови и интересовања. Измењена стања свести. Развој Органске основе психичког живота. Чиниоци развоја: наслеђе, лична активност и друштвени чиниоци. Развој сазнајног, емоционалног и мотивационог аспекта личности. Карактеристике адолесцентског периода у развоју личности. Ментално здравље Појам и значај. Фрустрације и конфликти. Одбрамбени механизми. Стрес и механизми превладавања. Ментални поремећаји – појам, узроци, врсте и облици помоћи. Психолошки проблеми адолесцената. Превенција.	

– препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације и конформизма; – наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења, примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова; – препозна и критички разматра примере употребе и злоупотребе психологије у медијима, политици, маркетингу и на друштвеним мрежама; – примењује знања из опште психологије опажање на област опажања музике; – наведе структуру музичке способности и препозна различите приступе у њеном мерењу; – аргументовано дискутује о улози генетских и срединских фактора у развоју музичких способности; – наведе фазе стваралачког мишљења и поткрепи их примерима; – разликује продуктивне и непродуктивне начине превладавања страха од јавног наступа; – опише утицај музике на људе и сложеност комуникације између уметника и публике; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – прихвати улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.	ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ Социјализација Појам, функција и фактори. Облици и врсте социјалног учења. Социјалне вештине. Социјални живот адолесцента. Просоцијално и асоцијално понашање. Комуникација Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа. Интерперсонални конфликти и њихово решавање. Емпатија. Асертивност. Друштвене групе Појам и врсте. Динамика групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску. Руковођење групом. Стереотипи, предрасуде, дискриминација Људи у маси.
	ПСИХОЛОГИЈА МУЗИКЕ Стваралачка личност Карактеристике стваралачке личности – способности, особине личности и мотивација. Музичке способности, развој, структура и мерење. Музичко извођење – вежбање, читање с листа, трема. Стваралачко мишљење Појам, критеријуми стваралаштва и фазе стваралачког мишљења. Опажање музике и реаговање на музику Комуникација у уметности. Уметник и публика. Музикотерапија.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Бавећи се кључним појмовима опште психологије ученик ће: развијати способност критичког мишљења, вештину успешне комуникације и функционисања у групи; унапређивати стратегије успешног учења, вежбања и јавног наступа, памћења и доношења одлука; формирати преференцију научног над лаичким приступом; разликовати употребу од злоупотребе психологије; повезивати психологију са другим наукама, уметношћу и културом; уважавати различитост међу људима и поштовати људска права; изражавати позитиван став према заштити и унапређењу менталног здравља.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Ученик има знање о личности као јединству психичких процеса, особина и стања, о спрези психичког и телесног и теоријама које објашњавају природу личности, посебно стваралачке личности; аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на укупни развој личности и посебно развој музичких способности; препознаје специфичности методологије и мерних инструмената који се користе у психолошким истраживањима; уочава могућности и ограничења примене психолошких сазнања у описивању, тумачењу и предвиђању, како сопственог тако и понашања других особа и друштвених појава; прихвата улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА: Програм наставе и учења Психологије у највећој мери одговара програму за гимназију, с тим, да једним делом уважава специфично искуство и потребе ученика у музичкој школи. Он садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Психологију нису развијени стандарди постигнућа наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно способности да се ефективно управља сопственим учењем (планирање, управљање временом и информацијама, способност да се превазиђу препреке како би се успешно учило, коришћење претходних знања и вештина, примена знања и вештина у различитим ситуацијама, индивидуално и/или у групи) и способности да се ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу. Природа предмета је таква да уз адекватан методичко-дидактички приступ даје озбиљан допринос развоју међупредметних компетенција, посебно за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према здрављу. Кључни појмови садржаја су дати у оквиру четири теме, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Између исхода постоји повезаност, односно остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења Психологије. Многи исходи су процесни и

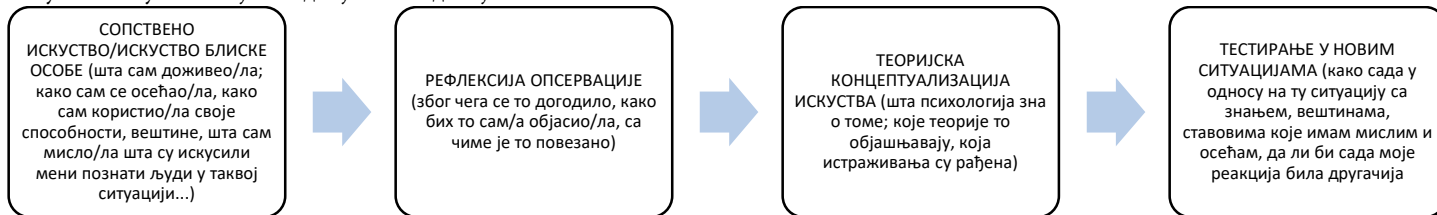
представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године. Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи: – *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета; – *проблемски*: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимање акције да се проблем реши – *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; – *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; – *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника. Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	Примери захтева које наставник може поставити ученицима у циљу развоја вештина	
- Употреба знања	- Искористите у новој ситуацији - Примените знања у ситуацији из свог живота (проблеми везани за учење, вежбање, јавни наступ, мотивацију...) - Покажите на новом примеру	- Примените научено тако да предвидите последице - Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...
- Анализа знања	- Уредите по задатом критеријуму - Утврдите предности и недостатке - Упоредите два становишта	- Утврдите зашто је дошло до неке промене - Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли.
- Вредновање знања (критичко мишљење)	- Идентификујте која критика се може упутити... - Процените примереност закључака из приказаних података - Процените логичку заснованост неког става	- Утврдите оправданост неке акције или одлуке - Изразите свој став - Наведите аргументе за свој став
- Синтеза знања (стваралачко мишљење)	- Планирајте решење - Решите проблем - Смесите нову примену	- Осмислите план истраживања неког психолошког проблема - Спроведите самосталан пројекат - Осмисли начин за...

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи су тако формулисани да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. На пример, исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* наставник у својим оперативним плановима уситњава на већи број мањих исхода који су на нивоу часа или групе часова, као што би то био исход *ученик је у стању да наведе сазнајне процесе или прави разлику између три компоненте става*. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што ће бити да активности већег броја часова доприносе достизању једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за неке друге. Овако припремљени оперативни планови омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика јер и ови исходи морају бити формулисани тако да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост. Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања, како да сарађују у проналажењу релевантних података што ће, између осталог, допринети достизању исхода да *ученик разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотекстовима у медијима*. За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којим су ученици упознати. Садржај програма, подељен у четири теме, чине селекционирани појмови психологије који су у функцији достизања исхода и остваривања циља предмета. У односу на гимназијски програм има једну тематску област више са садржајима који одговарају на потребе ученика музичких школа. Евентуалне измене и допуне садржаја по избору наставника требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама пошто није акценат више на томе шта се учи, већ зашто се учи, чему то служи и шта ученик уме да уради са тим. Прва тема има за циљ увођење ученика у психологију као науку и праксу. Међутим, иако је она на почетку програма неопходно је да се у току рада на садржајима који следе стално прави веза са питањима које технике и методе истраживања се користе, у оквиру које дисциплине психологије се то изучава, каква је веза са сазнањима у другим наукама, посебно уметности, како се то може употребити или злоупотребити. Из тог разлога, у оквиру прве теме, на пример, довољно је кратко упознати ученике са основним методама и техникама које психологија користи у својим истраживањима, јер ће се о томе расправљати сваки пут кад се наведе неко истраживање у одређеној области. Друга тема је

комплексна и обухвата највећи део садржаја. Најважнији захтев који се ставља пред наставника јесте да планира свој рад тако да обезбеди ученицима да достигну исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* и све исходе који се односе на примену знања о психолошким процесима, особинама и стањима у свакодневном животу. Изаолована знања о личности које ученици не доводе у везу са сопственим искуством и применом неће допринети у већој мери достизању исхода овог програма. Зато је важно да наставник планира на који начин ће садржај приближити ученицима, да припреми што више одговарајућих материјала и подстакне ученике да их и сами пронађу у примерима из других предмета (Историја музике, Читање с листа, Солфеђо, Хармонија, Српски језик и књижевност, Историја, Грађанско васпитање), различитих медија, са друштвених мрежа или у свакодневном животу. У оквиру ове теме налази се и садржај који се односи на ментално здравље. Имајући у виду исходе, фокус наставе и учења нису психички поремећаји већ концепт менталног здравља (као стања у којем појединац остварује своје потенцијале, носи се са животним стресовима, радно је продуктиван и доприноси заједници) и оријентација ка здравим стилевима живота, избегавању ризичног понашања и превенцији менталних поремећаја. У оквиру тог дела друге теме потребно је уградити садржаје који се односе на вештине, стратегије и технике које доприносе очувању менталног здравља као што су: социјалне вештине (повезати са садржајем који се односи на социјализацију); технике успешног учења, музичког вежбања, памћења, доношења одлука; управљање емоцијама и временом; превладавање стреса, управљање припремом за јавни наступ; конструктивно решавање конфликта. Овај сегмент програма треба остварити са посебном пажњом имајући у виду да је адолесцентски период процењен као кључни у развоју ставова (позитивних или негативних) према здрављу уопште, па и према менталном, као и за практиковање, односно непрактиковање, здравих стилова понашања. Трећа тема је део социјалне психологије чији је садржај ученицима близак те се могу планирати различити облици и технике рада, посебно оне у којима ученици партиципирају у већој мери. Код неких садржаја треба предвидети довољно времена да се могу урадити вежбе чији је циљ развој неких вештина. Основне облике социјалног учења (условљавање, учење по моделу и учење увиђањем) и њихове врсте (класично, емоционално, инструментално, опсервационо условљавање; идентификација, имитација, учење улога) треба ученицима приближити преко различитих примера са захтевом да их у сопственом искуству препознају и то са становишта ефеката и носилаца утицаја (агенс социјализације). За очекивати је да ће ученици са лакоћом препознати да се плаше зубара зато што се мама плаши, међутим треба insistирати на финијим увидима тражећи да препознају нпр. идентификацију и имитацију као облик социјалног учења који је чест у адолесцентском периоду, посебно кроз дискусију о музичким узорима као очигледним примерима социјалног учења. У оквиру ове теме и садржаја природно се надовезује рад на социјалним вештинама, просоцијалном и асоцијалном понашању. Социјалне вештине, за које се процењује да озбиљно унапређују квалитет живота, у овом програму имају доста простора. Оне се налазе у делу о менталном здрављу, у оквиру социјализације и комуникације. Наставник има слободу да те садржаје угради на различитим местима и на различите начине. Како би се циљ предмета у потпуности остварио потребно је са ученицима радити и на питањима самопоуздања, ненасилног решавања сукоба, емпатије, активног слушања, сарадњи, толеранције, асертивности... Питања од значаја за психички живот адолесцената налазе се у другој и трећој теми и у вези су са неколико исхода, као и циљем предмета. Иако су ти садржаји могли бити у оквиру засебне теме они су у овом програму дати раздвојено на три места, с тим да наставник им слободу да то оствари и обједињено. У првом се адолесцентски период посматра са становишта развоја, односно промена које се тада дешавају. У другом је акценат на проблемима адолесцената. То су проблеми који се могу окарактерисати као узрасно уобичајени (лоша слика о себи, појачана негативност, тешкоће у препознавању и изражавању емоција...), проблеми ризичног понашања (злоупотреба психоактивних супстанци, деликвенција, ризично сексуално понашање, овисност од видео игара...) и проблеми који представљају поремећај (анксиозност, депресивност, анорексија, булимија...). На трећем месту се налазе садржаји који се тичу социјалног живота младих, потребе да се припада групи, пријатељских и љубавних веза, сексуалног живота адолесцената. Наравно и сви други садржаји који се могу повезати са узрастом коме ученици припадају добра су прилика да се то и уради. На пример, када се ради конформизам природно је посматрати га и кроз визуру те појаве код младих или садржај који се односи на понашање људи у маси свакако треба повезати са адолесцентима када су на великим концертима, спортским догађајима, политичким протестима... Четврта тема је тако конципирана да уважава специфично искуство и потребе ученика музичке школе. Кључни појмови садржаја ове теме се односе на психологију музике и могу се обрађивати после рада на претходним темама, а могу се и инкорпорирати у њих. На пример, опажање музике у оквиру опажања, музичке способности после интелигенције; развој музичких способности у развојну психологију, уметник и публика у оквиру комуникације, карактеристике стваралачке личности у оквиру психологије личности, музикотерапија у оквиру менталног здравља... Где год је то могуће треба користити примере везане за свакодневне проблеме ученика у учењу, вежбању и музичком извођењу. У илустровању феномена у области психологије музике препоручује се сарадња са наставницима музичке наставе у циљу повезивања садржаја из различитих области и развијања међупредметних компетенција. Посебну пажњу треба да добије трећа и рад на разликовању продуктивног и непродуктивног начина превладавања страха од јавног наступа. Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да постоје и нека питања која су од општег значаја и треба их континуирано прожимати кроз различите садржаје и активности како би се достигли неки исходи. Ту се пре свега мисли на питања: урођено – стечено, психа – тело, нормалност – патологија, истраживања – теорије. На пример, садржај који се односи на интелигенцију потребно је сагледати из угла колико је она наследна а колико се може развијати вољом појединца и под утицајем средине, затим где су органске основе интелигенције, како се повреде мозга одражавају на интелигенцију, какве су последице дуготрајне употребе алкохола и дроге на интелигенцију, како се интелигенција мери, како различите теорије објашњавају интелигенцију. Како је програм богат садржајем за фонд од два часа недељно и исходе које треба достићи неопходно је пажљиво планирање које ће обезбедити да се у оквиру рада на једном садржају што више тога постигне, повеже, примени из других тема и садржаја. На пример, питања динамике личности могу се смислено уградити у рад на многим садржајима (нпр. зашто нешто боље памтимо или како нас покрећу емоције) и пре него што дође час који је намењен баш

мотивацији. II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Ученици се у трећем разреду први пут сусрећу са предметом Психологија, међутим готово целокупан садржај предмета односи се на појаве које су ученицима познате из сопственог живота или живота других у њиховом окружењу. Стога је могуће и потребно у овом предмету користити, када то садржај дозвољава, елементе искуственог учења које се одвија по следећој шеми:

Овај процес обезбеђује самостално регулисање вештина учења и развој компетенције којима се оно што је научено у школи повезује са свакодневним животом, што је значајан искорак у односу на примање готових форми знања. Све ово значи да, поред класичних облика подучавања који подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем: – помоћи ученицима да освесте начин на који уче и тумаче наставне садржаје; – освестити стратегије за усмеравање пажње, памћење и активирање запамћених садржаја и помоћи им да их примене; – код ученика развијати различите стратегије учења; – узети у обзир различита предзнања ученика; – ново градиво контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за примерима и ситуацијама из њиховог личног искуства); – подстицати ситуацијско-искуствено учење кроз решавање проблема; – градиво које се обрађује треба презентовати коришћењем различитих чулних модалитета; – учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху, зашто то уче); – подстицати критичко мишљење а не критизерство; – подстицати самосталност ученика у трагању за новим информацијама, као и само усмерено учење где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учioniце (програмирана настава, проблемска настава, самостални истраживачки рад); – неговати и вредновати добра, смислена питања које ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива; – неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења; – препоручују се и следеће технике рада: симулације, радионице, играње улога, дискусија, дебате, пројекти/пројектна настава, есеји, реаговање на одређене теме, анализа медијских информација; – препоручује се увођење ИКТ у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса за трагање за образовним информацијама, употребом различитих платформи за учење. Предложене облике подучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења. III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	Одговарајући начин оцењивања
Памтити (навести, препознати, идентификовати)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати)	Дискусија на часу, мапе појмовна, проблемски задаци, есеји
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Аналиzirати (систематизовати, приписати, разликовати)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици.

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и сваки садржај су прилика да се ученику да повратна информација и оцена. На пример, добро постављено питање заслужује поткрепљење оценом јер је свакако одраз неког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

Назив предмета:		СОЦИОЛОГИЈА	
Циљ:	Циљ учења Социологије је да кроз овладавање основним социолошким појмовима, теоријама, концептима и принципима, оспособи ученике да разумеју сложеност и разноврсност функционисања друштва на локалном и глобалном нивоу, факторе који делују у друштву и њихову међузависност, ради развијања знања, вештина и ставова неопходних за одговорно и успешно учешће у друштвеном животу, критичко и конструктивно промишљање о односу појединца, институција и друштва, о проблемима савременог глобалног и српског друштва, начинима на који они настају и како се могу решавати		
Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– објасни појам друштва, и друштвених појава; – користи правилно, у усменом и писменом излагању, основне социолошке појмове; – уважава индивидуалне, друштвене и културне различитости; – објасни појам и значај обичајних и моралних норми; – дефинише појмове друштвене структуре и друштвеног система и разликује њихове елементе; – препознаје, на датим примерима, врсте друштвеног раслојавања; – процењује значај отворености друштва за друштвени развој; – анализира друштвену условљеност музике и различитих музичких стилова; – препознаје појам и врсте социјалне стратификације и, на конкретним примерима, узроке и последице друштвених неједнакости; – критички процењује различите аспекте глобализације; – образложи добре и лоше стране експанзије информационих технологија; – упореди и анализира демографска кретања у савременом свету и Србији; – идентификује феномен миграција као сталан глобални процес; – издвоји главне узроке еколошких проблема; – заузима активан став у односу на локалне и глобалне еколошке проблеме и питања одрживог развоја; – објасни појам рада и поделу рада као основног феномена људског постојања; – опише и интерпретира појмове политике, моћи и државе; – промовише идеје владавине права и социјалне правде; – критички анализира достигнућа и мањкавости демократије и утврди важност владавине права и правне државе; – повеже појам и функције идеологија са конкретним примерима, изводећи закључке о могућим последицама манипулације; – аргументовано расправља о функцији и утицају мас-медија; – препозна механизме медијске манипулације; – објасни појам религије као важног облика друштвене свести; – наведе основне одлике секуларног друштва; – формулише социолошко одређење породице, њене историјске облике и функције; – дискутује о будућности породице; – препозна узроке и наведе облике девијантног понашања; – аргументовано дискутује о узроцима и облицима ризичног понашања младих; – дискутује о положају и проблемима младих у Србији.		ШТА ЈЕ СОЦИОЛОГИЈА Настанак и развој социологије Предмет социологије Социолошке теорије	
		ПОЈЕДИНАЦ, КУЛТУРА И ДРУШТВО Биолошки, психолошки и социјални чиниоци друштвености Идентитети. Род, пол и сексуалност Појам и елементи културе. Језик и симболи Норме и вредности. Социјализација Обичај, морал и право. Субкултура/котра култура	
		СОЦИОЛОГИЈА МУЗИКЕ Социолошко-музичке и естетске теорије о друштву Социологија елитне музике Социологија рока, цеза, турбо-фолка, реп и поп музике	
		СИСТЕМ И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА Појам друштвеног система Друштвена улога и положај. Друштвене групе	
		ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА Системи стратификације Класно-слојна структура Друштвена неједнакост. Друштвена покретљивост	
		ДРУПТВЕНА ПРОМЕНА И ДРУШТВЕНИ СУКОБИ Друштвене промене Друштвени покрети Сукоби – извори и функције	
		ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТРАНЗИЦИЈА Теорије о глобализацији. Глобално цивилно друштво и људска права.Транзиција	
		СТАНОВНИШТВО И ЕКОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ Савремене миграције Популациона политика Екологија и еколошка криза. Одрживи развој	
		РАД И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ДРУШТВА Појам рада. Подела рада. Технологија и рад Прекаријат Предузетништво	
		ПОЛИТИКА Шта је политика. Моћ, власт, држава (облици владавине) Право и хијерархија правних аката Обележје правне државе и владавине права Демократија (сувереност, избори, непосредна и представничка демократија). Политичка култура. Идеологија – појам и врсте	
		МЕДИЈИ И КОМУНИКАЦИЈА Новине, радио и телевизија, интернет и друштвене мреже Теорије о медијима. Медијска писменост. Медијски империјализам.	
		РЕЛИГИЈА Шта је религија. Функције религије. Секуларизација. Оживљавање религија	

	ПОРОДИЦА Брак, породица, домаћинство.. Функција породице Криза брака и породице. Љубав
	ДЕВИЈАНТНОСТ Девијантно понашање. Малолетничка деликвенција Облици зависности (алкохолизам, наркоманија, зависност од интернета и друштвених мрежа)
	МЛАДИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ Образовање. Слободно време. Друштвени активизам. Комуникација. Однос између генерација.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Учењем социологије ученик ће: развити способност за разумевање и критичко просуђивање друштвених појава, стећи увид у сложеност и међузависност друштвених односа и процеса и њихових социјалних, економских, политичких, културних, етничких, верских и других специфичности; повезати социолошка знања са знањима других наука; располагати функционалним знањима неопходним за оријентацију и активно и одговорно учешће у савременом друштву; унапредити вештину комуникације и развијати културу аргументованог дијалога; афирмативно изражавати свој и поштовати идентитет другог; развити свест о разноврсности култура, вредности и ставова и потреби уважавања тих разлика. СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Ученик стиче знање о основним социолошким појмовима и теоријама; објективно анализира и вреднује друштвене догађаје и појаве; препознаје друштвене проблеме у свом окружењу и формулише питања која воде њиховом решавању, критички усваја информације о друштву раздвајајући битне од небитних чињеница; упознаје облике друштвеног раслојавања, узроке и последице глобализације и транзиције, утицај медија на формирање погледа на свет, улогу економије, политике и културе, посебно музике и религије у друштву, улогу и значај породице; препознаје облике друштвених девијација, уочава и процењује облике и изворе политичке и социјалне манипулације; развија хуманистичке вредности; култивише и унапређује однос према владавини права и правној држави; развија осећај одговорности за сопствене акције и изборе, подстиче радозналост, отвореност ума, посвећеност личном развоју, емпатију и солидарност са другима, повезујући лично искуство са ширим друштвеним окружењем. УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА: Усмереност на ученика је темељно обележје средњошколског учења и поучавања Социологије. Учењем и поучавањем ученик усваја основна знања из Социологије и развија способност праћења и разумевања друштвене стварности, различитих односа које појединац остварује у друштвеној околини и утицаја те околине на његово понашање и поглед на свет. Подстиче се учеников допринос учењу и поучавању, интелектуална радозналост, као и преиспитивање сопствених ставова и властитог доприноса заједници и друштву. Програм наставе и учења Социологије садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Социологију нису развијени стандарди постигнућа, наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно компетенције за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према друштвеној и природној околини, као и да ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном животу. Кључни појмови садржаја су дати у оквиру петнаест тема, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Исходи су међусобно повезани и остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави – захваљујући знањима, вештинама и ставовима које је градио и развијао током једне године учења социологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године. С обзиром на опсежност програма и предвиђени мали број сати за његово остваривање, препоручује се лична процена наставнику да одреди дубину (опсежност) предвиђених тема. Евентуалне измене и допуне садржаја, по избору наставника, требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама. С дидактичког становишта, настава и учење социологије треба да истовремено задовољи неколико циљева. То су: – когнитивни циљеви – стицање знања о друштвеним феноменима и о самој социологији, научном приступу друштву и сл.; – формативни циљеви – развијање мисаоних и изражајних способности ученика, употреба појмова, категорија, дефиниција, синтетизовање идеја; – васпитни циљеви – развијање уверења и понашања примерених за укључивање у друштво, подстицање индивидуалности, критичности и толерантности, као основних вредности демократске културе, развијања свести о цивилизацијским, друштвеним и социјалним проблемима. Пуно остварење програма реализује се у корелацији са другим предметима и изборним програмима (Историја, Филозофија, Психологија, Српски језик и књижевност, Грађанско васпитање), као и укључивањем ученика у различите ваннаставне активности. Обрада тема треба да буде усмерена тако да ученици успешно повезују своја знања из других предметних области са социолошким садржајима. На тај начин знања постају функционална јер се ефикасније усвајају и трајно задржавају. Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција, фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи: – смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета; – проблемски: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимањем акције да се проблем реши; – дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; – критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; – кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију

и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника. Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	Примери захтева које наставник може поставити ученицима ради развоја вештина	
Употреба знања	– Искористите у новој ситуацији – Примените знања у ситуацији из свог живота – Покажите на новом примеру	– Примените научено тако да предвидите последице – Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...
Анализа знања	– Уредите по задатом критеријуму – Утврдите предности и недостатке – Упоредите два становишта	– Утврдите зашто је дошло до неке промене – Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли
Вредновање знања (критичко мишљење)	– Идентификујте која критика се може упутити... – Процените примереност закључака из приказаних података – Процените логичку заснованост неког става	– Утврдите оправданост неке акције или одлуке – Изразите свој став – Наведите аргументе за свој став
Синтеза знања (стваралачко мишљење)	– Планирајте решење – Решите проблем – Смислите нову примену	– Спроведите самосталан пројекат – Осмислите начин за...

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Они су формулисани тако да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што се може десити да активности на већем броју часова доприносе достизању само једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако лако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за друге. Оперативни планови, са уситњеним исходима који треба да буду тако формулисани да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост, омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика, као и у ефекте сопственог рада. Уколико постоје тешкоће да се неки исход из оперативног плана достигне, то је знак наставнику да изврши неке промене у планирању. За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. Поред уџбеника, као једног од извора информација, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања и како да сарађују у проналажењу релевантних података. Наставници у свом раду треба да користе разноврсну релевантну литературу: оригинална ауторска дела, бројна теоријска и емпиријска социолошка истраживања, стручне часописе, Статистички годишњак, интернет, специјализоване сајтове, одговарајуће пробране филмове, аудио или видео записе, јер су то облици комуникације блиски младима, на којима се могу препознати и анализирати многи друштвени проблеми. Важно је да сами наставници користе различите изворе информација и да на њих упућују ученике, али и да оспособе ученике да самостално проналазе одговарајуће информације, успоставе критички однос према њима, што ће, између осталог, допринети достизању исхода да ученик разликује научни од здраворазумског и лаичког приступа социолошким темама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Природа садржаја предмета омогућава коришћење различитих облика рада и наставних метода, које ангажују ученике и повећавају њихову заинтересованост. Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима активне, проблемске и истраживачке наставе, уз усаглашавање садржаја са одговарајућим методичким активностима. Наставник треба да поштује дидактичке принципе, полазећи од: познатог ка непознатом, од простог ка сложеном, од конкретног ка апстрактном и од појединачног ка општем. Како би се подстицао интерес ученика за Социологију и освестила њена улога у разумевању и праћењу друштвених појава, односа и процеса, ученика треба укључивати у облике рада у којима јасно повезује социолошке појмове и приступе са савременим збивањима у непосредној животној околини на критички и креативан начин. Препоручује се примена бројних техника активног и кооперативног учења, искуственог учења, учења открићем, упознавање са техникама истраживачког рада као и пројектног рада. Коришћењем интерактивних метода у презентовању одређених тематских области и појмова ученике треба подстаћи да критички преиспитају властита искуства и интерпретирају их у социолошком кључна начин који доприноси бољем разумевању актуелних социјалних процеса унутар српског и ширег, глобалног друштвеног контекста. Наставник може да користи и различите технике, као што су: рад у групама, текст метод, дискусија, метод „навале мисли” (brainstorming)... Било да је реч о расправи, есеју, плакату, презентацији, мини истраживању, дебати, социодрами, теренској настави, заједничкој посети неком догађају или установи, учење сусмерава на учениково самостално проучавање, истраживање, обраду и презентацију садржаја. Ученике треба подстицати да проналазе информације, да их критички процењују, да постављају релевантна питања, да унапређују културу дијалога, да аргументовано заступају или оспоравају одређена становишта или сопствене ставове. Наставницима се препоручује да са ученицима што чешће дискутују о бројним темама уз употребу примера и података из конкретних социолошких истраживања. За ученика је посебно важно да разуме властита кости које утичу на степен његове личне слободе, као и да увиди значај друштвених промена на индивидуалном и општем плану. Писање социолошког есеја препоручује се за вредновање свих

исхода учења и поучавања Социологије. Реч је о проблемском и критичком есеју којим ученик, повезујући лична или групна искуства с друштвеним контекстом, примењује социолошка знања, развија аналитичке, истраживачке и комуникацијске вештине. Вредновањем есеја процењују се сви претходно наведени елементи: ученик показује усвојеност знања у делу есеја који се односи на изношење и објашњење тезе; издваја *pro et contra* доказе у односу на тезу, показује вештине анализе, те доноси закључак или предвиђа. Како се у садржајима Социологије препознаје и њен високи васпитно-вредносни потенцијал, односно прилика да се код ученика поступно и континуирано развијају позитивне особине, прихватљиви обрасци понашања и ставови, као и друштвене вредности – демократичност, толерантност, солидарност, сарадња, интегритет, одговорност – посебну пажњу треба посветити појмовима попут вредности, норми, идентитета и социјализације. Они су важни јер представљају неопходан појмовни апарат за разумевање основних облика друштвеног живота и истовремено доприносе формирању аутономног вредносног система код ученика. Препоручује се наставницима да ове појмове проширују и користе у објашњењу друштвених појава, како би ученик увидео да је свет културе омеђен управо људским потребама, нормама и вредностима које посредују између човека и друштва и на посебан начин обликују како друштвене институције тако и човека као индивидуално и социјално биће. Поред класичних облика поучавања које подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем: – узети у обзир различита предзнања ученика; – код ученика развијати различите стратегије учења; – ново градиво треба контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за њиховим примерима и ситуацијама из живота), чиме ће се олакшати њихово учење и стварање система појмова и развијати критичко мишљење; – учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху); – код ученика би требало подстицати самосталност у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење, где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава); – неговати и вредновати добра, смислена питања која ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива; – неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења; – препоручује се увођење ИКТ-а у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса, као и употребом различитих платформи за учење. Овакав приступ обезбеђује бољу мотивисаност ученика да учествују у настави и ефикасније учење на часу. Предложене облике поучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења. У коначном, циљ је да се ученик оспособи да на социолошки начин разуме и објасни кључне аспекте глобалног друштва и друштва Србије. Пожељно је остварити сарадњу са другим наставницима социологије, Српским социолошким друштвом, универзитетским катедрама за социологију, учествовати на семинарима стручног и дидактичког карактера.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Вредновање ученичког постигнућа треба да укључи, поред степена усвојеног знања, сваку од поменутих активности ученика, јер је то добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације. Потребно је да континуирану евалуацију и самоевалуацију примењују како наставници, тако и ученици. Ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању циљева, задатака и исхода предмета, као и напредак других ученика у групи, увек уз одговарајућу аргументацију. Вредновање може бити: непрекидном контролом активности на часу; писмено – путем разних врста тестова (тестови са кратким одговорима, са алтернативним одговорима, са комбинованим тестовима, тестови са понуђеним одговорима, есеји итд.); усмено – кроз домаће задатке или практичне радове. Вредновање треба дасе врши систематски и буде: објективно, валидно, одговарајуће, формативно. У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	Одговарајући начин оцењивања
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблематски задаци, симулације
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом:

Сврхе оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање давања конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дневници рада, самоевалуација, практичне вежбе

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и свака активност су

прилика да се ученику пружи повратна информација. На пример, добро постављено питање или аргументовање заслужује поткрепљење оценом, јер је свакако одраз ученичког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

Назив предмета:		ИСТОРИЈА	
Циљ:	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истражавања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликта и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликта.		2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	
ИСХОДИ		ОБЛАСТ/ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и садржинских обележја; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику;		ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА Хронолошки и научни оквири историје – историјски појмови и појмови историјске науке. Хронологија и простор – стари, средњи и рани нови век. Историјски извори (врсте, порекло, анализа, сазнајна вредност, примена у истраживању). Анализа извора – примери (од праисторијских остатака и налазишта до савремених извора информација).	
		ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ СТАРОГ ВЕКА Географски простор цивилизација старог века (Медитеран, Средњи и Далеки исток). Основна обележја државног уређења цивилизација старог века (Египат, Месопотамија, Левант, минојски Крит, Микена, грчки полиси – Атина и Спарта, антички Рим). Политички оквири (Грчко-персијски ратови, Пелопонески рат и пунски ратови)	

– препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлошћу на конкретним примерима; – поредећи историјске и географске карте датог простора, уочава утицај рељефа и климатских чинилаца на настанак цивилизација и кретање становништва; – наведе и лоцира најважније праисторијске и античке локалитете у Европи и Србији; – издвоји и међусобно пореди најважније одлике државних уређења у цивилизацијама старог века; – наведе типове државних уређења у периоду средњег и раног новог века и издвоји њихове специфичности; – анализира положај и начин живота деце, жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и група у старом, средњем и раном новом веку; – идентификује основне елементе и одлике привреде у старом, средњем и раном новом веку; – пореди и илуструје примерима одлике свакодневног живота у старом, средњем и раном новом веку; – уочава присуство и препознаје важност тековина старог, средњег и раног новог века у савременом свету; – анализира специфичности и утицај међународних односа на положај држава и народа; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – идентификује најважније одлике српске државности у средњем веку; – анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду средњег и раног новог века; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у историјском и савременом контексту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања;	Друштво и свакодневни живот у цивилизацијама старог века (друштвене групе и њихови односи, прожимање цивилизација на примеру државе Александра Великог и Римског царства, световни обичаји, однос према природи и здрављу, култура становања. Привреда, наука, уметност и култура у цивилизацијама старог века (политеистичке и монотеистичке религије, писменост, књижевност, архитектура, ликовна и примењена уметност, науке, привредни односи и трговина – комуникација) Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине цивилизација старог века – архитектура, календар, инфраструктура, наука, медицина, римско право, филозофија, позориште, демократија, беседништво, олимпијске игре, спортови, римски бројеви, арена, хришћанство и јудаизам...; римско наслеђе на територији Србије) Истакнуте личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед, Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики... ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак. Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи. Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Византијско царство, Арабљани). Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам). Феудално друштво (структура, друштвене категорије, вазални односи). Српске земље и Балканско полуострво у раном средњем веку (досељавање Срба и Хрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, христијанизација, ширење писмености). Уређење државе и црква у средњем веку (типови европских монархија; република). Држава Немањића и Српска црква у позном средњем веку (краљевина и царство, деспотовина, аутокефална црква, османска освајања у југоисточној Европи). Српске владарске породице (Немањићи, Котроманићи, Лазаревићи, Бранковићи, Балшићи, Црнојевићи). Опште одлике средњовековне културе и свакодневни живот (верски карактер културе, дворски живот и витешка култура, уметнички правци у српској средњовековној архитектури и уметности, културне области, школе и универзитети, проналасци; живот на селу и граду – занимања, родни односи, правоверје и јереси, сујеверје, болести и лечење, писана и визуелна култура код Срба). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине средњег века – легенде и митови, хералдика, ћирилица, светосавље, уметничка баштина, Косовска легенда...). Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ђирило и Методије, Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, краљ Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Мехмед II Освајач...__

– разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини.	ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМ ВЕКУ Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак (научна и велика географска открића, сусрет са ваневропским цивилизацијама, улога и значај великих европских градова – Фиренце, Венеције, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; почеци грађанске класе, сталешко друштво, апсолутистичке монархије – примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније). Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови). Опште одлике културе раног новог века (идеје и уметност хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао). Привреда и свакодневни живот (мануфактура, банкарство; свакодневни живот – живот на селу и граду, положај жене, обичаји, занимања, култура исхране и становања). Врхунац моћи Османског царства (освајања, држава и друштво). Живот Срба под османском, хабзбуршком и Млетачком влашћу (обнова Пећке патријаршије; мењање верског и културног идентитета; учешће у ратовима, отпори и сеобе, положај и привилегије, Војна крајина). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине раног новог века – научна и техничка открића и културно-уметничка баштина). Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић...

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликта и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликта.		2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију науке у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлости на конкретним примерима; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија; – анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – употреби податке из графикана и табела у једноставном истраживању; – упоређује, анализира и уочава разлике између свог и ставова других; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања. – користи сазнања из других научних области, ради потпунијег сагледавања историјских појава и процеса; – препозна историјске корене савремених институција и друштвених појава; – идентификује најважније друштвене групе, њихове улоге и односе у периоду новог века; – анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду новог века;	ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни). ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА (од средине XVIII до средине XIX века) Индустијска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе). Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма). Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес). Свакодневни живот и култура (промене у начину живота). Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење). Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу. Српска револуција 1804–1835. (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај). Развој модерне српске државности (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа, Црна Гора у доба владичанства). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (парна машина, средства транспорта...), културно-уметничко наслеђе и институције – Матица српска, Народна библиотека, Народни музеј. Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић. ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа”, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слобода – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот). Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика; културна и просветна политика, свакодневни живот; Берлински конгрес, положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Анексиона криза). Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена). Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; балкански ратови). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (телефон, употреба електричне енергије и нафте, фотографија, филм, нове врсте оружја и саобраћајних средстава...), културно-уметничко наслеђе и институције – Народно позориште, академија наука, Народна банка, Српска музичка школа... Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз и краљ Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић,

– уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела и представа о прошлости на формирање националног идентитета	патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић, Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Јован Цвијић...
	ПРВИ СВЕТСКИ РАТ Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, учешће Србије и Црне Горе; преломнице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању). Уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и регент Александар Карађорђевић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
СТАНДАРДИ			
2. ИС. 1. 1. 1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2. ИС. 1. 1. 2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2. ИС. 1. 1. 3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2. ИС. 1. 1. 4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2. ИС. 1. 2. 1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2. ИС. 1. 2. 2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2. ИС. 1. 2. 3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2. ИС. 1. 2. 4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2. ИС. 1. 2. 5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2. ИС. 1. 3. 1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2. ИС. 1. 3. 2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2. ИС. 1. 3. 3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2. ИС. 1. 3. 4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2. ИС. 1. 3. 5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2. ИС. 1. 3. 6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2. ИС. 1. 3. 7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата.	2. ИС. 2. 1. 1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2. ИС. 2. 1. 2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2. ИС. 2. 1. 3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2. ИС. 2. 2. 1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2. ИС. 2. 2. 2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2. ИС. 2. 3. 1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2. ИС. 3. 1. 1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2. ИС. 3. 1. 2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2. ИС. 3. 2. 1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2. ИС. 3. 2. 2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2. ИС. 3. 2. 3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2. ИС. 3. 2. 4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2. ИС. 3. 3. 1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.		

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и садржинских обележја; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику резултате елементарног истраживања; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту; – препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илуструје примерима утицај научно-технолошког развоја на промене у друштву, економији и природном окружењу; – наведе примере утицаја спортских и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника;	ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални). ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна конференција у Паризу – нова карта Европе и света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес и носиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога двора; национално и верско питање). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (напредак медицине, појава радија, телевизије, звучног филма...); утицај политичких идеја на савремено српско друштво, трајност установа и институција; културно-уметничко наслеђе. Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павловић Барили, Иван Мештровић. ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зараћене стране, савезништва, фронтони, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату – улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; уништавање и пљачка културних и уметничких добара; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић. ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења, једнопартијски систем, однос власти према политичким противницима, међународни положај, економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност; свакодневица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, Енди Ворхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иво Андрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић, Душан Ковачевић.

– препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији; – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима.	СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма у Европи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварање Европске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенције великих сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, ин-тернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација сукоба и међународне интервенције, економске прилике и свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова, политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава, питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем историје обогаћују се знања о прошлости, развијају аналитичке вештине неопходне за критичко сагледавање савременог света, његових историјских корена и актуелних цивилизацијских токова. Настава и учење историје припрема ученика за одговорно учешће у демократском друштву брзих друштвених, технолошких и економских промена, оспособљава га да кроз удруживање и сарадњу допринесе да се адекватно одговори на савремене изазове на локалном, регионалном, европском и глобалном нивоу. Ученику се кроз наставу историје омогућава развој групних идентитета (национални, државни, регионални, европски), чиме се обогаћује и лични идентитет. Посебан акценат је стављен на разумевање историјских и савремених промена, али и на изградњу демократских вредности које подразумевају поштовање људских права, развијање интеркултуралног дијалога и сарадњу, односа према разноврсној културно-историјској баштини, толерантног односа према другачијим ставовима и погледима на свет. Ученик кроз наставу историје треба да искаже и проактиван однос у разумевању постојећих унутрашњих и регионалних конфликата са историјском димензијом и допринесу њиховом превазилажењу. **Основни ниво:** Ученик користи основна историјска знања (правилно употребљава историјске појмове, хронологију, оријентише се у историјском простору, познаје најважнију историјску фактографију) у разумевању појава и процеса из прошлости који су обликовали савремено друштво, као и одређене националне, регионалне, па и европски идентитет. Развијају се вештине неопходне за успостављање критичког односа према различитим историјским и друштвеним појавама. Ученик изграђује свест о сопственој одговорности у савременом друштву, развија ставове неопходне за живот у савременом демократском окружењу и учешћу у различитим друштвеним процесима (поштовање људских права, неговање културе сећања, толеранција и уважавање другачијег културног идентитета и наслеђа, и решавање неспоразума кроз изградњу консензуса). **Средњи ниво:** Ученик развија посебна историјска знања и нарочито аналитичке вештине компарације различитих извора информација, процењујући њихову релевантност, објективност и комплексност. Веома важну димензију наставе историје представља разумевање функционисања савременог света, његових историјских корена и оних појава које својим дугим трајањем обликују садашњицу. **Напредни ниво:** Ученик разуме, анализира и критички просуђује комплексније историјске, као и савремене догађаје, појаве и процесе са историјском димензијом, уз употребу различитих историјских извора. Ученик је у стању да уочи последице стереотипа и пропаганде на савремено друштво, људска права и политичко окружење, да аргументовано води дебату уз међусобно уважавање, неговање толеранције и унапређивање интеркултуралног дијалога, као и да писмено и графички приказује резултате свог истраживања уз коришћење одговарајућих компјутерских програма. **СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ:** Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и критички однос према прошлости и садашњости. **Основни ниво:** Именује најважније историјске догађаје, појаве, процесе и личности, ученик ствара основ за боље разумевање прошлости сопственог народа, државе, региона, Европе и човечанства. Познаје и користи хронологију неопходну за сналажење у свакодневним животним ситуацијама. Оријентише се у историјском и савременом простору. Разуме историјске феномене који су утицали на стварање цивилизација, друштва, држава и нација. Препознаје друштвене, економске, културолошке промене које су обликовале савремени свет. Има критички однос према тумачењу и реконструкцији прошлости и тумачењу савремених догађаја примењујући мултиперспективни приступ. Квалитетно бира разноврсне информације из различитих извора, критички их анализира, пореди и синтетише да би свеобухватније сагледали прошлост и садашњост. **Средњи ниво:** Анализира специфичности одређених историјских појмова и користи их у одговарајућем контексту. Разуме различите државне, политичке и друштвене промене у историји, чиме се боље оријентише кроз историјско време, историјски и савремени геополитички простор. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација преко којих се формира слика о појединим историјским или савременим феноменима. Повезује поједине процесе, појаве и догађаје из националне, регионалне и опште историје. Развија и надграђује своје различите идентитете. **Напредни ниво:** Анализира и критички просуђује поједине историјске догађаје, појаве и процесе из националне, регионалне и опште историје, као и историјске и савремене изворе информација. Унапређује функционалне вештине употребом различитих рачунарских програма неопходних за презентовање резултата елементарних историјских истраживања заснованих на коришћењу одабраних извора и историографске литературе. Продубљују разумевање прошлости анализирањем савремених, пре свега друштвених и културолошких појава и процеса у историјском контексту. Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и савремених идентитета као основа за активно учествовање у друштву. **Основни ниво:** Уочава различите културолошке,

друштvene, политичке, религијске погледе на прошлост чиме гради и употпуњује сопствени идентитет. Развија вредносни систем демократског друштва утемељен на хуманистичким постулатима, поштовању другачијег становишта. Примењује основне елементе интеркултуралног дијалога ослањајући се на прошлост, идентитет и културу свог, али и других народа у Србији, региону, Европи и свету. Негује толерантан вид комуникације, поштовање људских права, разноврсних културних традиција. Препознаје узроке и последице историјских и савремених конфликта и развија ставове који воде њиховом превазилажењу. Уочава разноврсне последице преломних друштвених, политичких, економских и догађаја из културе и света науке, појава и процеса из прошлости, чиме се омогућава боље сагледавање савременог контекста у коме живе и стварање предуслова креативан однос према непосредном друштвеном окружењу. **Средњи ниво:** Анализира предрасуде, стереотипе, различите видове пропаганде и њихове последице у историјским и савременим изворима информација. Вреднује објективност извора информација и гради одговоран однос према осетљивим појавама из прошлости и садашњости. Дефинише историјске појаве дугог трајања; уочава сличности и разлике у односу на савремени контекст, што доприноси разумевању историјску основу савремених појава. Препознаје регионалне везе на пољу заједничке политичке, друштвене, економске и културне прошлости. Гради толерантан однос према припадницима других нација или вероисповести у регионалном и унутар државном контексту, неопходан у превенцији потенцијалних конфликта. Развија и надграђује своје различите идентитете и разуме различитост идентитета других људи. **Напредни ниво:** Унапређује толерантни однос у комуникацији вођењем аргументоване дебате о важним темама из историје и савременог живота засноване на међусобном уважавању ставова, различитих националних, идејних, конфесионалних или културолошких позиција, чиме се гради конструктиван однос за квалитетан живот у мултикултуралном друштву. **УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА:** Програм је конципиран тако да су уз стандарде постигнућа и исходе дефинисане за крај разреда дати и кључни појмови садржаја разврстани у међусобно повезане тематске целине. Концепт наставе и учења засноване на исходима подразумева да ученици, посредством садржаја предмета, стекну не само основна знања, већ да их користе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или процени да одговарају њиховим интересовањима. Програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке. Сви садржаји су дефинисани тако да су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. **I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика, а уз подстицај и подршку наставника. Најефикасније методе наставе и учења јесу оне које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања и вештина. При остваривању циља предмета и достизању исхода мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодојиви у наставном процесу. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе и да би се остварио циљ наставе историје, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. На почетку средњошколског образовања ученици већ поседују извесна знања о најважнијим историјским појмовима, имају нека животна искуства и формиране ставове који су основ за изградњу нових знања, вештина, ставова и вредности. Битно је искористити велике могућности које *Историја* као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за објашњењем. Одговарајућа питања могу да послуже и као подстицај за елементарна историјска истраживања, прилагођена узрасту и могућностима ученика, што доприноси достизању прописаних стандарда постигнућа. Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога приистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести

о друштвеној одговорности и људским правима. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и развоју вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Приликом остваривања програма наставник треба да има у виду циљ, општу и специфичне компетенције предмета, стандарде постигнућа и исходе за разред и да у складу с тим води рачуна о селекцији и броју података неопходних за разумевање одређених кључних појмова. У остваривању теме *Основи историјског истраживања*, којом почиње програм за сва три разреда, требало би пажњу посветити проширивању већ постојећих ученичких знања о историјској науци, хронологији и периодизацији, пореклу и сазнајној вредности историјских извора, као и о самом истраживачком процесу. Од кључне важности је да наставник одабере оне наставне методе, примере и задатке који ће омогућити ученицима да се упознају са различитим врстама извора историјског сазнања специфичним за одређене периоде (од праисторије до савременог доба – од камених оруђа и оружја, митова и легенди до уметничких дела, новина, фотографија, филмова, интернета...), да их вреднују, тумаче, критички процењују, интерпретирају, одреде им порекло, да на основу њих аргументовано износе своје закључке, да разумеју разлоге различитог тумачења исте историјске појаве, да препознају стереотипе, предрасуде, злоупотребе, манипулације. С обзиром на то да за период праисторије у првом разреду није предвиђена посебна тема, могуће је да кроз реализацију ове целине (бавећи се материјалним историјским изворима и њиховом интерпретацијом), ученици прошире и своја знања о праисторији, особеностима и етапама овог периода, као и праисторијским налазиштима и културама на територији Европе и Србије. Активности ученика чији је циљ развијање вештине коришћења и критике историјских извора дају могућност и да се упознају са помоћним историјским наукама и науче како да достигнућа различитих научних дисциплина користе у својим истраживањима. У одабиру примера треба узимати у обзир историјске изворе специфичне за истраживану епоху, затим оне којима би се приказала промена коју нека врста историјског извора доживљава кроз дату епоху, али и оне који превазилазе задате временске оквири, закључно са савременим изворима информација и проблематиком њихове релевантности. Конкретни примери, њихово тумачење и анализа требало би да буду средство за остваривање дела теме који се односи на интерпретацију и реконструкцију прошлости. На тим примерима ученици би требало да се оспособе да препознају научну методологију, значај коришћења извора и научне литературе, али и да идентификују ненаучни приступ, као и факторе који утичу на реконструкцију и интерпретацију прошлости. Овакав поступак би требало да обезбеди не само сагледавање околности у којима настаје представа о историјским појавама, процесима и догађајима, већ и развијање вештина за аналитичко и критичко промишљање о савременим појавама, процесима и догађајима и стварању наше представе о њима. Током одабира материјала за рад и осмишљавања активности наставник увек треба да има у виду узраст ученика и ниво њиховог знања, као и што равномернију заступљеност примера из опште и националне историје. Кроз реализацију осталих тема ученици ће проширити своја знања о најважнијим догађајима и феноменима из политичке, друштвене и културне историје епоха старог, средњег и новог века, као и савременог доба. Када је реч о политичкој историји, посебну пажњу треба посветити узроцима и последицама најзначајнијих догађаја и личностима које су их покретале и у њима учествовале. Требало би да уоче законитости појава, њихову развојност, како су се мењале током времена и који су чиниоци на то утицали. Поред тога, ученици треба да праве паралеле између држава, институција и процеса у оквиру исте и различитих епоха, да уочавају сличности и разлике, као и међусобне утицаје. Поредећи и анализирајући различите привредне системе током изучаваних периода, ученици треба да уоче основне чиниоце који утичу на привредне, друштвене токове и промене у историји. С обзиром на чињеницу да у плану наставе и учења у средњим музичким школама није предвиђено изучавање предмета Ликовна култура, у програм наставе и учења предмета Историја укључени су одабрани кључни појмови садржаја и дефинисани исходи који се односе на културно-уметничко наслеђе. Такви садржаји и исходи усмерени су превасходно на уочавање историјског значаја културно-уметничких тековина, а не на уметничку анализу. На основу већ усвојених знања о политичким, друштвеним, привредним и културним приликама датог периода ученици треба да уоче њихову повезаност и утицај на свакодневни живот и развој друштва. Када се посматрају верска учења, тежиште треба да буде на анализи њихових основа и последица њиховог ширења, које се могу пратити до нашег времена. Важно је, такође, на примерима различитих религијских учења, веровања и обичаја, приказати начин поимања света у датој епохи и на тај начин „ући у ципеле” људи који су тада живели. Ученике треба подстицати да уоче међусобне културне утицаје и прожимања различитих народа, култура и цивилизација и како су одређене идеје и научно-техничка открића утицала на развој друштва, културе, уметности, образовања и свакодневни живот људи. У том смислу, треба им указати на важност неговања различитих културних традиција и подстицати код њих одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. Да би разумели историјски период који изучавају, ученици треба да се упознају и са књижевношћу и уметношћу тог времена. Зато је пожељно да се у корелацији са наставом српског језика и књижевности или историје музике осветле друштвени контекст настанка неког дела које се проучава. Када је историја српског народа у питању, треба приказати преглед најзначајнијих политичких догађаја и процеса, развој државних, друштвених и верских институција и културних прилика у ширем, регионалном и европском контексту. Потребно је подстицати код ученика развој критичког мишљења и свести о значају неговања културе сећања. На тај начин могу се ангажовати у пројектима који би подразумевали и сарадњу са широм (ваншколском) заједницом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију

процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању научног, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Назив предмета:		МАТЕМАТИКА	
Циљ:	Циљ учења Математике је да ученик, усвајајући математичке концепте, знања, вештине и основе дедуктивног закључивања, развије апстрактно и критичко мишљење, способност комуникације математичким језиком и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се свode на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се свode на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се свode на систем две линеарне једначине са две непознате. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 1. Разуме концепте подударности и сличности геометријских објеката, симетрије, трансляције и ротације у равни. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама.		2. МА. 1. 2. 8. Уме да реализује и примени једноставне геометријске конструкције. 2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 1. 4. 1. Пребројава могућности (различитих избора или начина) у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 4. 2. Примењује рачун са пропорцијама и процентни рачун при решавању једноставних практичних проблема. 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и притоме по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 5. Трансформише алгебарске изразе. 2. МА. 2. 1. 9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2. МА. 2. 4. 1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2. МА. 2. 4. 2. Решава проблеме користећи пропорцију и процентни рачун.	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја	
користи логичке и скуповне операције; – користи функције и њихова својства; – примени једноставна правила комбинаторике за пребројавање коначних скупова; – користи, приказује на бројевној правој и пореди природне, целе, рационалне и реалне бројеве; – преведе рационалне бројеве из једног записа у други; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност бројевног израза (са		ЛОГИКА И СКУПОВИ Основне логичке и скуповне операције. Важнији закони закључивања. Функције. Елементи комбинаторике (пребројавање коначних скупова: правило збира и правило производа).	
		РЕАЛНИ БРОЈЕВИ Преглед различитих врста бројева (природни, цели, рационални, реални), операције и њихова својства. Апсолутна вредност. Степен броја са целобројним изложоцем.	
		ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ Размера и пропорција, пропорционалност величина (директна и обрнута), примене (сразмерни рачун и рачун поделе). Процентни рачун.	

или без калкулатора), процени вредност једноставнијих израза и тумачи резултат; – примени пропорцију и процентни рачун у реалном контексту; – примени својства троуглова, четвороуглова и кругова, укључујући и примену у реалном контексту; – примени подударност у равни (симетрије, транслација, ротација); – примени ставове подударности у једноставнијим доказима; – трансформише целе и рационалне алгебарске изразе; – реши линеарне једначине и неједначине; – графички представи линеарну функцију и анализира њен график; – реши проблем који се своди на линеарну једначину или систем линеарних једначина; – примени сличност у равни; – одреди вредности тригонометријских функција углова од 30°, 45° и 60°; – примени тригонометрију правоуглог троугла у реалним ситуацијама уз коришћење калкулатора.	ПОДУДАРНОСТ Ставови подударности троуглова. Односи страница и углова троугла. Кружница и круг. Значајне тачке троугла. Четвороугао. Симетрије, ротација и транслација равни
	РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ Полиноми и операције са њима, дељивост полинома. Растављање полинома на чиниоце. НЗС и НЗД полинома. Операције са рационалним алгебарским изразима (алгебарски разломци).
	ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ, НЕЈЕДНАЧИНЕ И СИСТЕМИ Линеарне једначине и неједначине. Линеарна функција и њен график. Системи линеарних једначина са две непознате. Примене у реалним ситуацијама.
	СЛИЧНОСТ Мерење дужи и углова. Пропорционалност дужи. Талесова теорема. Сличност. Питагорина теорема.
	ТРИГОНОМЕТРИЈА ПРАВОУГЛОГ ТРОУГЛА Тригонометријске функције оштрог угла, основне тригонометријске идентичности. Решавање правоуглог троугла

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се свде на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се свде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама.		2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 5. Трансформише алгебарске изразе. 2. МА. 2. 1. 6. Решава проблеме који се свде на једначине у којима се појављују елементарне функције. 2. МА. 2. 1. 7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2. МА. 2. 2. 5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја	
– трансформише и израчуна вредност једноставних израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор;		СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ Степен чији је изложилац цео број. Функције $y = x^2$ и $y = x^3$. Степен чији је изложилац рационалан број.	

– скицира график степене функције; – реши једноставан проблем који се своди на квадратне једначине са реалним решењима и неједначине; – скицира и тумачи график квадратне функције; – израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; – примени адиционе формуле; – скицира графике основних тригонометријских функција	КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА Квадратне једначине са реалним решењима. Вијетове формуле и растављање квадратног тринома. Квадратна функција. Једноставне квадратне неједначине.
	ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Основне тригонометријске функције. Адиционе формуле.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
СТАНДАРДИ			
2. МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2. МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокружљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2. МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се свде на линеарне и квадратне једначине. 2. МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се свде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2. МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се свде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2. МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2. МА. 1. 2. 2. Израчунава и процењује растојања, обиме и површине геометријских фигура у равни користећи формуле. 2. МА. 1. 2. 3. Израчунава и процењује површине и запремине геометријских тела у простору, користећи формуле. 2. МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2. МА. 1. 2. 7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама.		2. МА. 1. 3. 1. Препознаје правилност у низу података (аритметички и геометријски низ...), израчунава чланове који недостају, као и суму коначног броја чланова низа. 2. МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2. МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2. МА. 1. 4. 6. Примењује основна математичка знања за доношење финансијских закључака и одлука. 2. МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2. МА. 2. 1. 8. Решава проблеме који се свде на системе линеарних једначина са највише три непознате. 2. МА. 2. 2. 2. Уочава равне пресеке геометријских фигура у простору и рачуна њихову површину. 2. МА. 2. 2. 3. Решава једноставне проблеме користећи једначину праве и криве другог реда. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја	
– израчуна површину и запремину праве призме, пирамиде, правог ваљка, праве купе и лопте, и примени их у једноставним ситуацијама; – израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; – реши једноставне експоненцијалне и логаритамске једначине; – примени Гаусов поступак за решавање система линеарних једначина; – реши једноставан проблем који се своди на систем линеарних једначина; – реши једноставне проблеме међусобних односа тачака и правих у координатној равни;		СТЕРЕОМЕТРИЈА Површина и запремина праве призме и пирамиде. Прав ваљак и права купа, њихове површине и запремине. Сфера и лопта. Површина сфере и запремина лопте.	
		ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА Експоненцијална функција. Једноставне експоненцијалне једначине. Логаритам, његова својства и примене. Логаритамска функција. Једноставне логаритамске једначине.	
		СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА Системи линеарних једначина са две и три непознате. Гаусов поступак.	
		АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ Растојање двеју тачака, површина троугла. Разни облици једначине праве, угао између две праве. Кружница и однос праве и кружнице.	

– реши једноставне проблеме користећи једначине праве и кружнице; – примени услов додира и одреди једначину тангенте кружнице; – примени аритметички и геометријски низ у једноставним ситуацијама.	НИЗОВИ Основни појмови о низовима. Аритметички и геометријски низ.

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	66

СТАНДАРДИ	
2МА. 1. 1. 1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2МА. 1. 1. 2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА. 1. 1. 3. Примењује правила заокруљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2МА. 1. 1. 4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2МА. 1. 1. 5. Решава једноставне проблеме који се свode на линеарне и квадратне једначине. 2МА. 1. 1. 6. Решава једноставне проблеме који се свode на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2МА. 1. 1. 7. Решава једноставне проблеме који се свode на систем две линеарне једначине са две непознате. 2МА. 1. 1. 8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2МА. 1. 2. 4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2МА. 1. 3. 2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2МА. 1. 3. 3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2МА. 1. 3. 4. У функцијама које су представљене графички или табеларно, анализира, примењује и приближно израчунава брзину промене помоћу прираштаја.	2МА. 1. 4. 1. Пребројава и процењује број могућности (различитих избора или начина) у једноставним реалним ситуацијама. 2МА. 1. 4. 3. Разуме концепт вероватноће, израчунава и процењује вероватноће догађаја у једноставним ситуацијама. 2МА. 1. 4. 4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2МА. 1. 4. 5. Разуме појмове популације и узорка, израчунава и тумачи узорачку средину, медијану и мод. 2МА. 2. 1. 3. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА. 2. 1. 5. Трансформише алгебарске изразе. 2МА. 2. 1. 6. Решава проблеме који се свode на једначине у којима се појављују елементарне функције. 2МА. 2. 1. 7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2. МА. 2. 3. 3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2МА. 2. 3. 4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност...). 2МА. 2. 3. 6. Разуме концепт извода функције и примењује га у проблемским ситуацијама. 2. МА. 2. 4. 1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2МА. 2. 4. 3. Разуме концепт дискретне случајне величине и израчунава очекивану вредност, стандардно одступање и дисперзију (варијансу).

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– израчуна једноставне граничне вредности функција; – користи основна својства функција (домен, периодичност, парност, монотоност, нуле и знак...); – израчуна извод једноставних функција применом правила диференцирања; – испита ток и скицира график једноставне функције; – примени елементе комбинаторике у једноставним реалним ситуацијама; – примени биномни образац на решавање једноставнијих проблема; – одреди вероватноћу једноставнијег случајног догађаја; – одреди очекивану вредност и дисперзију дискретне случајне величине; – изврши мање статистичко истраживање, обради резултате, прикаже их и интерпретира.	ФУНКЦИЈЕ Важнији појмови и својства реалних функција реалне променљиве. Преглед елементарних функција. Гранична вредност функције. Асимптоте.
	ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ Прираштај функције. Извод функције (проблем тангенте и брзине). Основне теореме о изводу, изводи елементарних функција. Испитивање функције и њен график.
	КОМБИНАТОРИКА Основна правила. Варијације. Пермутације. Комбинације (без понављања). Биномни образац
	ВЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА Случајни догађаји. Вероватноћа. Дискретне случајне величине. Популација, обележје и узорак. Очекивана вредност и дисперзија. Прикупљање, сређивање, графичко приказивање и нумеричка обрада података.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Учењем математике ученик је оспособљен да мисли математички, овладао је математичким знањима и концептима и критички анализира мисаоне процесе, унапређује их и разуме како они доводе до решења проблема. Развио је истраживачки дух, способност критичког, формалног и апстрактног мишљења, као и дедуктивно и индуктивно мишљење и размишљање по аналогiji. Развио је способност математичке комуникације и позитивне ставове према

математици и науци уопште. Ученик примењује математичка знања и вештине за решавање проблема из природних и друштвених наука и свакодневног живота, као и у професионалној сфери. Оспособљен је да стечена знања и вештине користи у даљем школовању. Основни ниво: Ученик решава једноставне математичке проблеме и описује основне природне и друштвене појаве. На основу непосредних информација ученик уочава очигледне законитости, доноси закључке и директно примењује одговарајуће математичке методе за решавање проблема. Израчунава и процењује метричке карактеристике објеката у окружењу. Процењује могућности и ризике у једноставним свакодневним ситуацијама. Ученик користи основне математичке записе и симболе за саопштавање решења проблема и тумачи их у реалном контексту. Средњи ниво: Ученик решава сложеније математичке проблеме и описује природне и друштвене појаве. Оспособљен је да формулише питања и претпоставке на основу доступних информација, решава проблеме и бира одговарајуће математичке методе. Користи информације из различитих извора, бира критеријуме за селекцију података и преводи их из једног облика у други. Анализира податке, дискутује и тумачи добијене резултате и користи их у процесу доношења одлука. Ученик просторно резонује (представља податке о просторном распореду објеката сликом или на менталном плану). Напредни ниво: Ученик решава сложене математичке проблеме и описује комплексне природне и друштвене појаве. Разуме математички језик и користи га за јасно и прецизно аргументовање својих ставова. Комплексне проблеме из свакодневног живота преводи на математички језик и решава их. Користи индукцију, аналогију, дедукцију и правила математичке логике у решавању математичких проблема и извођењу закључака. Користи методе и технике решавања проблема, учења и откривања која су базирана на знању и искуству за постављање хипотеза и извођење закључака. **СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА:** Специфична предметна компетенција разврстана је у три домена: Математичко знање и резонување, Примена математичких знања и вештина на решавање проблема и Математичка комуникација. Основни ниво: *Домен 1. Математичко знање и резонување* Уочава правилности у низу података и догађаја. Уочава и тумачи међусобне односе (повезаност, зависност, узрочност) података, појава и догађаја. Разуме основне статистичке појмове и препознаје их у свакодневном животу. *Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема* Примењује једноставне математичке процедуре када су сви подаци непосредно дати. Израчунава и процењује растојања, обиме, површине и запремине објеката у равни и простору. Израчунава вероватноћу одигравања догађаја у једноставним ситуацијама. Доноси финансијске одлуке на основу израчунавања прихода, расхода и добити. *Домен 3. Математичка комуникација* Комуницира математичким језиком који се састоји од појмова, ознака, фигура и графичких репрезентација и разуме захтеве једноставнијих математичких задатака. Саопштава решења проблема користећи математички језик на разне начине (у усменом, писаном или другом облику) и разуме изјаве изражене на исти начин. Тумачи изјаве саопштене математичким језиком у реалном контексту. Средњи ниво: *Домен 1. Математичко знање и резонување* Формулише математичка питања и претпоставке на основу доступних информација. Бира критеријуме за селекцију и трансформацију података у односу на модел који се примењује. Бира математичке концепте за описивање природних и друштвених појава. Представља сликом геометријске објекте, упоређује карактеристике и уочава њихове међусобне односе. *Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема* Уме да примени математичка знања у анализи природних и друштвених појава. Бира оптималне опције у животним и професионалним ситуацијама користећи алгебарске, геометријске и аналитичке методе. Уме да примени математичка знања у финансијским проблемима. Анализира податке користећи статистичке методе. *Домен 3. Математичка комуникација* Разуме захтеве сложенијих математичких задатака. Бира информације из различитих извора и одговарајуће математичке појмове и симболе како би саопштио своје ставове. Дискутује о резултатима добијеним применом математичких модела. Преводи математичке формулације на свакодневни језик и обратно. Напредни ниво. *Домен 1. Математичко знање и резонување* Користи индукцију, аналогију и дедукцију у доказивању математичких твђења и у анализирању математичких проблема. Користи законе математичке логике и одговарајуће математичке теорије за доказивање и вредновање ставова и тврдњи формулисаних математичким језиком. На основу података добијених личним истраживањем или на други начин формулише питања и хипотезе. *Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема* Уме да примени математичка знања у анализи комплексних природних и друштвених појава. Бира и развија оптималне стратегије за решавање проблема. *Домен 3. Математичка комуникација* Користи математички језик при изношењу и аргументацији својих ставова и разуме захтеве сложених математичких проблема. Може да дискутује о озбиљним математичким проблемима.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – Основа за писање исхода и избор садржаја били су програми Математике за основну школу, стандарди постигнућа ученика за крај обавезног основног и општег средњег образовања, међупредметне компетенције, циљ учења Математике као и чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичких језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примењивање математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама. Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

ПРВИ РАЗРЕД Логика и скупови (8) Реални бројеви (5) Пропорционалност (5) Подударност (10) Рационални алгебарски изрази (12) Линеарне једначине, неједначине и системи (10) Сличност (6) Тригонометрија правоуглог троугла (6) Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.	ТРЕЋИ РАЗРЕД Стереометрија (18) Експоненцијална и логаритамска функција (10) Системи линеарних једначина (6) Аналитичка геометрија у равни (20) Низови (8) Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.
ДРУГИ РАЗРЕД Степеновање и кореновање (16) Квадратна једначина и квадратна функција (22) Тригонометријске функције (24) Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.	ЧЕТВРТИ РАЗРЕД Функције (18) Извод функције (18) Комбинаторика (10) Вероватноћа и статистика (12) Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања наставе треба имати у виду да се ниједан исход не може остварити за један час: за неке исходе ће бити потребно мање часова, за неке више, постоје и исходи који се остварују током целе године или чак и током целог школовања. Наставник, приликом планирања часова, треба сваки исход да разложи на мање исходе, помоћу којих се остварује почетни исход, нпр. исход *по завршетку разреда ученик ће бити у стању да трансформише алгебарске изразе* се може разложити на следеће исходе: 1. ученик ће бити у стању да растави полином на чиниоце; 2. ученик ће бити у стању да одреди НЗС и НЗД за дате полиноме; 3. ученик ће бити у стању да сабере и одузме дате рационалне алгебарске изразе; 4. ученик ће бити у стању да помножи и подели дате рационалне алгебарске изразе. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, радна референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусије, дебате и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: **ПРВИ РАЗРЕД: Логика и скупови** - Логичко-скуповни садржаји (исказ, формула, логичке и скуповне операције, основни математички појмови, пресликавања, закључивање и доказивање тврђења) основа су за реализацију осталих садржаја програма математике, а нагласак треба да буде на овладавању математичко-логичким језиком и разјашњавању суштине значајних математичких појмова и чињеница, без превеликих формализација. Символика треба да се користи у оној мери у којој олакшава изражавање и записе, штеди време (а не да захтева додатна објашњења) и помаже да се градиво што боље разјасни. Указати на значај таутологија у закључивању и доказима теорема. Посебну пажњу већ на овом ступњу посветити појму пресликавања (функције). Увести операцију композиције пресликавања. Истаћи својства „1–1” и „на” пресликавања као и појам инверзног пресликавања. Елементе комбинаторике дати на најједноставнијим примедима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова (правило збира и правило производа). Треба имати у виду да обрадом ових садржаја није завршена и изградња појединих појмова и да ће се пермутације, варијације и комбинације обрађивати у наредним разредима. **Реални бројеви** На почетку теме подсетити ученике на скупове природних, целих, рационалних, ирационалних и реалних бројева, као и на њихове међусобне односе. Проширити знања о рационалним и ирационалним бројевима, користећи доказивања и бројевну праву (представљање коначног и бесконачног периодичног децималног записа броја у виду разломка, конструкција неких дужи чија је дужина ирационалан број). Посебну пажњу обратити на својства рачунских операција, као основу за рационализацију рачунања и трансформације израза у оквиру других тема. Увести појам степена броја са целобројним изложоцем и експоненцијални запис броја ($a \cdot 10^m$, $1 \leq a < 10$, $m \in \mathbb{Z}$), као потребу за рачунање са веома малим и великим бројевним вредностима у математици, али и другим наукама. **Пропорционалност** У оквиру ове теме погодно је најпре градиво вертикално повезати са већ стеченим знањима из другог циклуса образовања. Кроз практичне примере из свакодневног живота и других наставних предмета неопходно је обновити појмове размере и пропорције, а затим увести и појам проширене пропорције као једнакости три или више размера. Посебну пажњу потребно је посветити примени директне и обрнуте пропорционалности. Решавати проблеме који се односе на сразмерни рачун и рачун поделе кроз практичне примере. **Подударност:** Треба подсетити ученике на ставове о подударности троуглова које су научили у основној школи. Пажњу треба посветити примени ставова подударности троуглова за тврђења која се односе на троуглове (неједнакост троугла, однос страница

и углова троугла, значајне тачке). Очекује се да ученици науче потребне и довољне услове да четвороугао буде паралелограм и да кроз задатке овладају техником примене ставова подударности. У вези са применом подударности на круг, користити теореме о централном и периферијском углу и основне особине тангентних и тетивних четвороуглова (детаљни докази нису неопходни). Обрадити основне изометријске трансформације у равни: симетрије, ротацију и транслацију. Доказати њихова основна својства применом подударности. **Рационални алгебарски изрази.** Циљ је да ученици, полазећи од познатих својстава операција с реалним бројевима, утврде и прошире знања о идентичним трансформацијама целих алгебарских израза, користећи између осталог правила о трансформацији разлике квадрата, разлике и збира кубова, квадрата и куба збира и разлике. Такође, ученици треба да савладају одређивање НЗД и НЗС за два полинома. Ученици треба да овладају трансформацијама рационалних алгебарских израза (одређивање области дефинисаности алгебарског разломка, сабирање, множење и дељење разломака).

Линеарне једначине, неједначине и системи У овој теми треба, уз примену знања из претходне, извршити проширивање знања о линеарним једначинама и функцијама која су ученици стекли у основној школи. Треба разматрати једначине у којима се непозната налази и у имениоцу, као и једноставне једначине са апсолутном вредношћу. Нису предвиђене једначине са параметром. Треба обрађивати само најједноставније линеарне неједначине. Системи линеарних једначина који се решавају могу имати две непознате. Ученици треба да науче да нацртају график линеарне функције, као и да „прочитају” њена својства са графика. У овој теми тежиште треба да буде у примени једначина и њихових система на решавање разних проблема. **Сличност** Увод у тему чине садржаји везани за мерење дужи и углова, са посебним освртом на пропорционалност дужи. Указати на потребу одређивања четврте пропорционале и тиме мотивисати најважније примене Талесове теореме. Појам сличности увести кроз примере, при чему треба подсетити ученике на ставове сличности троуглова и приказати примене сличности троуглова уз извођење Питагорине теореме. **Тригонометрија правоуглог троугла.** По увођењу дефиниција тригонометријских функција у правоуглом троуглу које уређују односе између његових страница и углова, доказати најједноставније тригонометријске идентитете и једноставније примере примене. Поред стандардних вредности тригонометријских функција (за углове од 30° , 45° и 60°) код решавања правоуглог троугла користити и друге оштре углове и уз помоћ калкулатора или рачунара решавати разноврсне примере примене тригонометријских функција у реалним ситуацијама. **ДРУГИ РАЗРЕД. Степеновање и кореновање.** На почетним часовима требало би обновити појам степена са природним изложником и квадратног корена које су ученици изучавали у основној школи. Проширити стечена знања о степенима увођењем операција са степенима као и рационалних изложилаца. Од посебног је значаја релација $a \cdot 10^n$, а такође и децимални запис броја у тзв. стандардном облику $a \cdot 10^n$, где је $1 \leq a < 10$ ($n \in \mathbb{Z}$). Ученике треба оспособити да рационалишу имениоце облика. Функцију $y = x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) скицирати само за $n = 2$ и $n = 3$. **Квадратна једначина и квадратна функција** Обраду ове теме започети извођењем формуле за решења квадратне једначине са реалним коефицијентима. Решавати само квадратне једначине које имају реална решења. Решавати и једначине са непознатом у имениоцу, које се свode на квадратне при чему треба истаћи важност услова дефинисаности. Везу између коефицијената и решења квадратне једначине успоставити и кроз Вијетове формуле и растављање квадратног тринoma на чиниоце. Пажњу посветити разноврсним проблемима из свакодневног живота који се решавају свођењем на квадратну једначину. При испитивању квадратне функције прво скицирати њен график, а потом тумачити њене особине. Квадратне неједначине треба решавати „читањем са графика”. **Тригонометријске функције** На почетним часовима требало би обновити тригонометријске функције оштрог угла (тригонометрију правоуглог троугла) као и релације између тригонометријских функција које су ученици упознали у првом разреду. Успоставити везу између угла израженог у степенима и угла израженог у радијанима. На тригонометријском кругу најпре одређивати вредности тригонометријских функција у првом квадранту, а затим и за остале вредности углова „свођењем на први квадрант”. Осим помоћу тригонометријског круга потребно је да ученици у потпуности савладају одређивање вредности тригонометријских функција помоћу калкулатора. Скицирати и тумачити графике основних тригонометријских функција ($y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \tan x$, $y = \cot x$). Приликом трансформација тригонометријских израза користити адиционе формуле и тригонометријске формуле двоструког угла. Решавати задатке у којима се тригонометријски идентитети директно примењују. **ТРЕЋИ РАЗРЕД. Стереометрија** Ученици већ поседују знања о основним геометријским телима, те би их на почетку области требало подсетити на површине и запремине најједноставнијих тела – коцке и квадра. Довољно је извести опште формуле за површину и запремину праве призме и пирамиде. При увежбавању треба бирати најједноставније примере и задатке (првенствено правилне призме и пирамиде). Када су у питању обртна тела, треба обрадити прав ваљак и праву купу и извести формуле за њихове површине и запремине. Такође, треба увести појам сфере и лопте и навести формуле за површину сфере и запремину лопте. Код обраде обртних тела такође се треба ограничити само на најједноставније примере и задатке. Пажњу треба посветити и развијању просторних представа, чему у извесној мери може допринети позивање на очигледност, коришћење динамичких софтвера и правилно скицирање просторних фигура. **Експоненцијална и логаритамска функција** При увођењу појма експоненцијалне и логаритамске функције на овом нивоу не може се дати прецизна дефиниција, па самим тим се и не могу строго доказати њихове особине, већ се о тим особинама закључује по аналогiji са особинама степена. Ученике треба оспособити да одреде вредност експоненцијалне и логаритамске функције у датој тачки (при чему ученици могу да користе калкулатор када је то неопходно). Ученици треба да упознају и примењују само једноставна својства логаритама (логаритам производа, количника, степена). Експоненцијалне и логаритамске једначине треба обрађивати у мери у којој је то наведено у исходима, што значи у најједноставнијим примерима и задацима. **Системи линеарних једначина.** Код решавања система подсетити се прво система 2×2 , методе замене и методе елиминације. Исте методе размотрити код система 3×3 и надовезати на то Гаусов алгоритам. Решавати само примере и задатке у којима се не појављују параметри. **Аналитичка геометрија у равни** Основни циљ увођења аналитичке геометрије је повезивање алгебарских и геометријских садржаја. Ученици првенствено треба да упознају Декартов правоугли координатни систем у равни и приступ геометрији помоћу координата. При извођењу формула за одређивање растојања тачака и поделу дужи у датом односу

искористити одговарајуће, већ познате чињенице. Ученици треба да повежу линеарну једначину са две непознате са једначином праве у координатном систему и да упознају општи (имплицитни) и експлицитни једначине праве. Кроз задатке ученици треба да увежбају и формуле за једначину праве која садржи две дате тачке. При извођењу формула за одређивање величине угла између две праве, специјално услова за паралелност, односно нормалност правих, искористити знања из тригонометрије. Једначину кружнице извести применом познате формуле за растојање тачака у координатном систему. Код одређивања међусобног односа праве и кружнице, користити знања из теорије квадратних једначина. Обратити пажњу на случај када права додирује кружницу (услов додира), као и једначине тангенти. У неким ситуацијама може се дати геометријска интерпретација (на пример код решавања система квадратних једначина). Приликом увежбавања градива аналитичке геометрије треба бирати што једноставније задатке и илустровати решења цртежима у координатном систему. **Низови** Појам бесконачног низа реалних бројева увести кроз конкретне примере. Показати да се низови могу дефинисати и рекурентним релацијама. Посебно увести аритметички низ и геометријски низ указујући на специфичности разлике, односно количника. Сврху увођења аритметичког и геометријског низа приказати једноставнијим примерима примене. **ЧЕТВРТИ РАЗРЕД. Функције.** На почетку ове теме подсетити ученике на основне опште појмове у вези с функцијама (домен, кодомен, 1-1, НА). Затим размотрити својства карактеристична за реалне функције једне реалне променљиве (ограниченост, парност и непарност, периодичност, нуле и знак, монотоност, график) и илустровати их на примерима функција које су ученицима познате. Навести својства и графике основних елементарних функција (константе, степене функције, експоненцијалне и логаритамске функције, основне тригонометријске функције). Граничну вредност (лимес) функције најпре илустровати примерима. Затим дати дефиниције у различитим случајевима. Илустровати графички примере који доводе до асимптота (вертикалних и хоризонталних). Навести аритметичка својства лимеса и увежбати њихово коришћење. Размотрити неке карактеристичне случајеве тзв. неодређених израза и увежбати њихово решавање (само најједноставнији примери). **Извод функције.** На самом почетку теме, користећи историјске изворе као мотивацију, осврнути се на чињеницу да је појам извода настао из потребе да се одреди општа метода за одређивање тангенте неке криве, као и брзине кретања. Навести таблицу извода основних елементарних функција (с доказа у два до три случаја). Обрадити правила за налажење извода збира, разлике, производа и количника, и илустровати их на једноставним примерима. Упознати ученике са појмом извода вишег реда. Пажњу посветити испитивању функција и цртању њихових графика, користећи изводе, при чему се ограничити на рационалне функције. Обратити пажњу на појам максимума и минимума, конвексности и конкавности функције, трудећи се да се сва стечена знања о функцијама повежу у логичку целину (домен, парност, нуле, знак, монотоност, локални максимум и минимум, конкавност, конвексност, превојне тачке, асимптоте). **Комбинаторика** Са ученицима обновити основне елементе комбинаторике (правило збира и правило производа) на једноставнијим примерима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова. Увести појам факторијела и користити га у различитим примерима. Поштовањем принципа поступности увести пермутације, варијације, као и комбинације без понављања. При решавању проблема у којима ученици користе те појмове користити реалне примере, у којима постоје различита ограничења, односно понављања. Увести Паскалов троугао и биномни образац (без доказа) и приказати примере њихове примене. **Вероватноћа и статистика** Увод у елементарну теорију вероватноће подразумева класичну дефиницију вероватноће и припадајућих појмова (скуп елементарних догађаја, сигуран догађај, немогућ догађај, супротни догађај...) и њихову илустрацију на примерима разних експеримената (бацање новчића и коцкица, извлачење куглица и други примери). У току увежбавања, брзим експериментом у коме учествују сви ученици (на пример, окретањем једног новчића по 10 пута од стране сваког ученика) и акумулацијом добијених резултата (фреквенција) указати на суштински однос класичне и статистичке дефиниције вероватноће. Обраду теме наставити увођењем појма случајне величине дискретног типа и указивањем на неке примере. Указати на појмове популације, обележја и узорка и потребу дескриптивне обраде података посматрањем одређеног обележја. На конкретним примерима (сопствених истраживања или база података које је могуће наћи на интернету) показати поступке прикупљања, уређивања података, табличног и графичког приказивања изабраног обележја, дефинисати и демонстрирати израчунавање математичког очекивања и дисперзије. Дати тумачење шта ти параметри суштински значе. **III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу. У процесу праћења и вредновања значајну улогу имају домаћи задаци. Редовно задавање домаћих задатака (уз обавезну повремену проверу од стране наставника), анализа задатака које ученици нису умели да реше, педагошка мотивација ученика који редовно раде домаће задатке... помаже наставнику да стекне бољи увид у степен остварености исхода.

Назив предмета:	ФИЗИКА		
Циљ:	Циљ учења Физике јесте стицање елементарне функционалне писмености (природно-научне и техничке) и знања о основним физичким законима који описују појаве у природи и својства звука, оспособљавање ученика за примену знања у струци и свакодневном животу, стицање радних навика, одговорности и вештина за самостални за тимски рад као и формирање основе за даље образовање.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
СТАНДАРДИ			

2. ФИ. 1. 1. 1. Описује и објашњава физичке појаве: равномерно праволинијско кретање, равномерно променљиво праволинијско кретање, пренос притиска кроз течности и гасове, пливање тела, механичка осциловања и таласи. 2. ФИ. 1. 1. 6. Познаје услове за настајање звука и зна да наведе његова основна својства као механичког таласа. 2. ФИ. 2. 1. 1. Описује и објашњава физичке појаве: равномерно кружно кретање, равномерно променљиво кружно кретање, хоризонталан хитац, сударе тела, протицање идеалне течности, појам средње брзине, законе одржања, хармонијске пригушене осцилације. 2. ФИ. 2. 1. 4. Познаје основне величине којима се описују механички таласи; користи везе између ових величина за објашњење појава код таласа; објашњава својства звука.	2. ФИ. 3. 1. 3. Објашњава појаве везане за принудне осцилације; пригушене осцилације, Доплеров ефекат и слагање таласа; зна да решава сложене задатке о осцилацијама и таласима. 2. ФИ. 3. 1. 4. Описује и објашњава физичке појаве: котрљање, равномерно променљиво кружно кретање, пренос механичких таласа кроз течности и гасове, динамичка равнотежа тела, механичка осциловања и таласи; користи уређаје и мерне инструменте за одређивање физичких величина, на пример, коефицијент површинског напона, модул еластичности, фреквенција осциловања звучне виљушке, момент инерције, убрзање куглице која се котрља низ коси жлеб.
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја
– користи научни језик физике за описивање физичких појава; – објасни значај и улогу експеримента и теорије у описивању физичких процеса и појава, самостално припреми једноставнији пројекат и изведе одговарајуће физичко истраживање; – описује енергијске трансформације код хармонијских, пригушених и принудних осцилација; – разуме појам механичке резонанције, услове њеног настајања и примену; – опише и објасни звучне таласе и њихове карактеристичне величине; – примењује законе одбијања и преламања звука; – разликује звук, ултразвук и инфразвук и познаје њихову примену; – разликује карактеристике звука (висина, јачина, боја), познаје штетан утицај буке и мере заштите; – компетентан је да користи мерне јединице и дигиталне технологије за мерење јачине и снаге звука; – уочава положај извора звука и удаљеност извора звука од пријемника и процењује начин простирања звука; – процењује оптимална акустичка својства просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање; – процењује и адаптира различите инструменте на основу њихових карактеристика; – примењује стечена знања и повезује звучне појаве са уметничким извођењем на инструментима;	1. Физичке основе акустике Хармонијске осцилације (примери). Пригушене осцилације. Принудне осцилације, резонанција. Звук – механички талас. Величине којима се описује таласно кретање и везе међу њима. Брзина звука у различитим срединама, фреквенција и таласна дужина. Опсег фреквенција звука. Инфразвук и ултразвук. Висина тона (праг чуљности), јачина тона (акустички притисак, праг бола), боја тона. Мерне јединице, мерење јачине звука и снаге звучних извора. Људско ухо и субјективни осећај јачине звука. Осциловање ваздушног стуба (отвореног на једном или на оба краја). Резонанција код звука. Резонатори. Извори звука. Одређивање положаја и удаљености извора звука од пријемника. Правац и смер простирања звука од извора. <i>Демонстрациони огледи:</i> – Осциловање звучне виљушке жице (причвршћене на једном или на оба краја), штапова, плоче и мембране. – Осциловање различитих тела (жица, шипки, плоча, мембрана). Осцилације ваздушних стубова. – Својства звучних извора (монокорд, Звучне виљушке, музички инструменти...) – Звучна резонанција (звучна виљушка и мензура). 2. Музички инструменти и тонови Музичка скала тонова и музички интервали(односи). Темперирана скала. Начини побуђивања осцилација и њихово појачавање код различитих типова инструмената. Квалитет звука. Шум и тон. Основни тон и виши хармоници. Прост и сложен тон. Спектралне карактеристике звука. <i>Демонстрациони огледи:</i> – Начин рада метронома. – Побуђивање осциловања код жичаних, дувачких инструмената и удараљки 3. Акустика просторија Звучни таласи у просторијама. Апсорпција звука, одбијање звука. Реверберација. Бојење звука (ехо). Глува соба; удари или избијања. Оптималне акустичке особине просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање (распоред рефлективних и апсорптивних површина). Постављање звучника. Заштита од буке
	<i>Предлог за пројекат</i> – Историја акустичних инструмената. – Загађеност буком у нашем окружењу

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Општа предметна компетенција представља опис шта ученици знају и могу да ураде на основу укупног општег образовања у физици. Другим речима, она описује шта је крајња сврха учења физике као општеобразовног предмета у средњој школи. Кроз опште средњошколско учење физике очекује се да ученици повежу физичке законе и процесе са практичном применом и тако постигну научну писменост која ће им омогућити праћење и коришћење информација у области физике, исказаних језиком физике (физичким терминима, симболима, формулама и једначинама), дискусију и доношење одлука у вези с темама из области физике, значајним за појединца и друштво. На првом месту то се односи на безбедно руковање уређајима, алатима и комерцијалним производима и на бригу о животној средини. Поред тога, очекује се развијање истраживачког односа према окружењу кроз експериментални рад којим се упознаје научни метод, као и разумевање природе науке, научно истраживачког рада и подржавање доприноса науке квалитету живота појединца и развоју друштва.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ: Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Оне обухватају природно научну писменост – основ за праћење развоја физике као науке и разумевање повезаности физике и савремене технологије и развоја друштва. Даље, обухватају способност прикупљања података о својствима и променама појава и система посматрањем и мерењем; планирање и описивање поступака; правилно и безбедно руковање уређајима и мерним прибором. Специфичне компетенције обухватају представљање резултата мерења табеларно и графички; уочавање трендова и у објашњавању физичких законитости и извођењу закључака. Стандарди ученичких постигнућа развијени су на три нивоа: основном, средњем и напредном. Њима су описана очекивања за шта би ученик био способан да постиже у вези с одређеним садржајем физике. Стандарди за основни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би после средње школе активно и продуктивно учествовао у различитим областима живота (друштвеном, привредном, образовном, породичном, личном). Стандарди за средњи ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у различитим областима. Стандарди за напредни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у области физике, технологије и других сродних, с физиком повезаних дисциплина. Стандарди су организовани тако да виши нивои знања подразумевају овлађаност садржајима са претходних нивоа. Подразумева се да ће ученици који решавају задатке са напредног нивоа умети да реше задатке и са претходна два нивоа.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА: Изучавање физичких концепата у школском оквиру омогућава ученицима упознавање и разумевање физичких појава и процеса у свакодневном животу и као последицу тога развијање функционалне научне писмености. У складу са циљевима учења Физике, стандардима постигнућа ученика и међупредметним компетенцијама дефинисан је програм наставе и учења са исходима чије остваривање треба да обезбеди солидну основну за даље изучавање физике као научне дисциплине, али и примену усвојених знања у области техничких, медицинских и осталих дисциплина утемељених на физичким концептима. Решавање проблемских задатака развија код ученика способности запажања, систематизације, логичког закључивања, анализе и критичког мишљења неопходних у свакодневном животу. Сходно томе, у наставу су укључени одговарајући демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе чија реализација обогаћује наставни процес али и оснажује ученике у решавању проблемских задатака.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Савремена настава поставља ученике у фокус наставног процеса са циљем развијања и оснаживања ученичких компетенција. Из тог разлога наставник самостално планира реализацију програма наставе. На основу дефинисаног циља предмета и исхода и стандарда постигнућа, самостално планира број часова обраде, систематизације, утврђивања и провере знања ученика, као и методе, технике и облике рада са ученицима на школском часу. Такође одлучује и ученицима препоручује уџбенички и други наставни материјал потребан за наставни процес. Од наставника се очекује да у складу са програмом наставе припреми годишњи (глобални) план рада на основу којих припрема и реализује месечне (оперативне) планове. Осим планова, наставник своје активности уобличава кроз припрему за час за сваку наставну јединицу у складу са одговарајућим исходима наставе. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, а у сарадњи са предметним наставницима осталих дисциплина обезбеди међупредметну корелацију.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Садржаји првог разреда су подељени на одређени број тематских целина од којих свака садржи одређени број наставних јединица. Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методичке принципе наставе: – *Поступност* (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона. – *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину предложено је више демонстрационих огледа, а треба користити и симулације). – *Повезаност наставних садржаја* (хоризонтална и вертикална). Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних програмских садржаја, кроз систематизацију, уопштавање и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју, трајно усвоје и примене. Ради остваривања вертикалног повезивања програмских садржаја неопходно је сваку тематску целину започети *обнављањем одговарајућег дела градива* на које ће се нови садржаји логично надовезати. Реализација овог захтева програма је суштинска јер обезбеђује да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве надовезује на резултате проучавања неких претходних. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може распоредити садржаје према својој процени. Методичко остваривање садржаја програма у настави Физике захтева да целокупни наставни процес буде прожет трима основним физичким идејама: да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, где год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја. Физику ученицима треба представити као науку која се непрекидно развија са сталним указивањем на домете физике у савременом свету. Осим овладавања физичким појмовима и законима, неопходно је указати на међусобну повезаност физике и осталих научних дисциплина. Посебан акценат треба ставити на етичке проблеме који се настају као последица развијања науке и технике и на заштиту животне средине. Савремена настава подразумева примену различитих метода и облика рада, разноврсних дидактичких поступака у наставном процесу (пројектна, проблемска, активна настава и кооперативно учење) који омогућавају остваривање циља и исхода предмета. Основне методе рада са ученицима су: 1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе; 2. методе логичког закључивања ученика; 3. решавање проблема (квалитативни и квантитативни); 4. лабораторијске вежбе; 5. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, семинарски радови, пројекти, допунска настава, додатна настава...). Демонстрациони огледи чине саставни део редовне наставе Физике. Огледи омогућавају ученицима да појаве и процесе доживе чулима што за последицу има развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ природним наукама. Како су уз сваку тематску целину планирани демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, или непосредно учествовати у реализацији огледа, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра или демонстрира. Потом наставник, користећи

прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се на презентовање закона у математичкој форми. Оваква активна позиција ученика у процесу конструкције знања доприноси трајнијим и квалитетнијим постигнућима. Пожељно је да једноставне експерименте изводе ученици (самостално или по групама) на часу или да их осмисле, ураде анализирају и обраде код куће, користећи предмете и материјале из свакодневног живота. Наравно, наставници који имају могућности треба да у настави користе и сложеније експерименте. У настави свакако треба користити и рачунаре (симулације експеримената и појава, лабораторијске вежбе и обрада резултата мерења, моделирање, самостални пројекти ученика у облику се-минарских радова и сл.). Препорука је да се, уколико недостаје одговарајућа опрема у кабинетима, користе постојећи ИКТ алати који симулирају физичке појаве и процесе, обрађују и приказују резултате мерења. Програм предвиђа коришћење разних метода логичког закључивања који су иначе присутни у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.). Наставник сам треба да одабере најпогоднији приступ у обради сваке конкретне теме у складу са потребама и могућностима ученика, као и наставним средствима којима располаже. На садржајима програма може се у потпуности илустровати суштина методологије истраживачког приступа у физици и другим природним наукама: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег утврђивања тражених односа, формулисање физичких закона. У неким случајевима методички је целисходно увођење дедуктивне методе у наставу (нпр. показати како из закона одржања следе неки мање општи физички закони и сл.). Решавање проблема је један од основних начина реализације наставе Физике. Наставник поставља проблем ученицима и препушта да они самостално, у паровима или у тиму дођу до решења, по потреби усмерава ученике, подсећајући их питањима на нешто што су научили и сада треба да примене, упућује их на извођење експеримента који може довести до решења проблема и слично. Решавање задатака је важна метода за увежбавање примене знања. Њоме се постиже: конкретизација теоријских знања; обнављање, продубљивање и утврђивање знања; кориговање ученичких знања и умећа; развијање логичког мишљења; подстицање ученика на иницијативу; стицање самопоуздања и самосталности у раду... Оптимални ефекти решавања задатака у процесу учења физике остварују се добро осмишљеним комбиновањем квалитативних (задачи-питања), квантитативних (рачунских), графичких и експерименталних задатака. Вежбање решавања рачунских задатака је важна компонента учења физике. Како оно за ученике често представља вид учења са најсложенијим захтевима, наставник је обавезан да им да одговарајуће инструкције, напомене и савете у вези са решавањем задатака. Напомене треба да се односе на типове задатака у датој теми, најчешће грешке при решавању таквих задатака, различите приступе решавању... При решавању квантитативних задатака, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ова дискусија на крају омогућава наставнику да код ученика развија критичко мишљење. Потребно је пажљиво одабрати задатке који, ако је могуће, имају непосредну везу са реалним ситуацијама. Такође је важно да ученици правилно вреднују добијени резултат, као и његов правилан запис. Посебно треба обратити пажњу на поступност при избору задатака, од најједноставнијих ка онима који захтевају анализу и синтезу стечених знања. Додатна настава намењена је даровитим ученицима и треба да задовољи њихова интересовања за физику. У оквиру ове наставе могу се продубљивати и проширивати садржаји из редовне наставе, радити нови садржаји, тежи задаци, сложенији експерименти од оних у редовној настави. Ученици се слободно опредељују при избору садржаја програма. Зато је нужно сачинити индивидуалне програме рада са ученицима на основу њихових претходних знања, интересовања и способности. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања као и да омогући ученицима посете институтима. Допунска настава се организује за ученике који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм наставе и учења. Ова настава омогућава укључивање у наставу ученицима који су из оправданих разлога били одсутни са редовних часова. Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара као и у сарадњи са центрима за таленте и промоцију и популаризацију науке. Програм омогућава примену различитих облика рада од фронталног, рада у тиму, индивидуалног рада, рада у пару или групи. Самостални рад ученика треба посебно неговати. Овај облик рада је ученицима најинтересантнији, више су мотивисани, па лакше усвајају знање. Уз то се развија и њихово интересовање и смисао за истраживачки рад, као и способност тимског рада и сарадње. Овакав приступ обради наставне теме захтева добру припрему наставника: одабрати тему, припремити одговарајућа наставна средства и опрему, поделити ученике у групе тако да сваки појединац у групи може дати одговарајући допринос, дати неопходна минимална упутства.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у средњој школи).

Назив предмета:	ИНФОРМАТИКА
Циљ:	Циљ учења Информатике је стицање знања, овладавање вештинама и формирање вредносних ставова који доприносе развоју информатичке писмености неопходне за даље школовање, живот и рад у савременом друштву. Ученик развија способност апстрактног и критичног мишљења о аутоматизацији послова уз помоћ

	информационо-комуникационих технологија и развија способност ефективног коришћења технологије на рационалан, етичан и безбедан начин.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА и кључни појмови садржаја		
– објасни улогу ИКТ у свакодневном животу; – разуме изазове коришћења савремених технологија на одговоран и безбедан начин; – илуструје на примерима основне појмове информатике и рачунарства (појам информација и податак); – наведе основне области информатике и рачунарства; – опише најважније догађаје у развоју ИКТ; – направи паралелу између развоја људског друштва и развоја информационо-комуникационих технологија; – безбедно користи дигиталне уређаје; – разликује и користи сервисе Интернета; – приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај; – класификује информације са интернета и процењује њихов квалитет и поузданост; – спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету, – познаје карактеристике различитих бројевних система; – преводи број из једног у други бројевни систем; – изводи основне рачунске операције у различитим бројевним системима; – користи јединице за мерење количине података; – објасни начин дигиталног записа података и бинарног записа природних бројева; – уочава разлику између хардвера и софтвера; – наводи основне карактеристике компонената дигиталног уређаја и њихову улогу; – разликује системски од апликативног софтвера; – објасни шта је оперативни систем и која је његова улога; – познаје основне типове апликативног софтвера; – разликује појмове и типове лиценци софтвера и садржаја који се деле; – разликује основе елементе графичког корисничког интерфејса; – прилагоди радно окружење кроз основна подешавања; – инсталира и деинсталира корисничке програме; – сачува, модификује и организује податке; – разликује најчешће коришћене типове датотека; – подеси радно окружење текст процесора; – промени језик тастатуре; – примени правила слепог куцања; – врши премештање садржаја између више отворених докумената; – ефикасно и тачно уноси и уређује неформатиран текст; – примењује основне елементе форматирања и структурирања текста; – уређује на елементарном нивоу текст применом нотација за обележавање; – постави напредне текстуалне и нетекстуалне елементе у креирани документ; – познаје основне параметре стилизовања текста на нивоу карактера, параграфа и страница; – користи и креира именоване стилове и модификује их;	ИНФОРМАЦИОНО – КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ ИКТ у свакодневном окружењу (уређаји, облици комуникације, услуге). Основни појмови информатике и рачунарства (информације, подаци, информационо-комуникационе технологије, предмет и области информатике и рачунарства). Развој ИКТ (прикупљања, складиштења, обраде, приказивања и преноса података). Друштвени аспекти ИКТ (значај и примена дигиталних уређаја, карактеристике информационог друштва, утицај коришћења дигиталних уређаја на здравље и околину, интелектуална својина, безбедност, заштита личних података, правила понашања). Глобална мрежа (интернет). Сервиси интернета (електронска пошта, веб, друштвене мреже, блогови, форуми, учење, мапе, електронска трговина и банкарство, аудио и видео комуникација). Лепо понашање, право и етика на интернету. Безбедност и приватност на интернету ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПОДАТКА НА РАЧУНАРУ Бројевни системи – врсте, карактеристике, превођење. Бројевни системи – основне рачунске операције. Кодирање информација. Кодирање карактера, кодне схеме. Јединице за мерење количине информација. Дигитални рачунари и дигитални запис података (текста, растерске и векторске слике, звука, видео). Начини приказивања/представљања података и дигиталног записа АРХИТЕКТУРА РАЧУНАРСКОГ СИСТЕМА И ПРОГРАМСКА ПОДРШКА Структура и принцип рада рачунара. Врсте меморије рачунара. Процесор. Матична плоча. Магистрала. Улазно-излазни уређаји. Утицај компоненти на перформансе рачунара. Апликативни софтвер. Системски софтвер. Оперативни систем. Верзије и модификације програма. Дистрибуција програмских производа (комерцијална, дељена (енгл. shareware), јавно доступна (енгл. freeware), пробна (енгл. trial)). Заштита права на интелектуалну својину. ОРГАНИЗАЦИЈА ПОДАТАКА И ПРИЛАГОЂАВАЊЕ РАДНОГ ОКРУЖЕЊА Елементи графичко-корисничког интерфејса и интеракција са њима (радна површина, прозори, менији, дугмад, акције мишем или акције на екрану осетљивом на додир, пречице на тастатури, ...). Подешавања оперативног система (подешавање датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога). Инсталирање и уклањање програма (апликативних програма, драјвера). Рад са документима и системом датотека. Средства и методе заштите рачунара и информација. РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ОБРАДУ ТЕКСТА Радно окружење текст-процесора. Једноставнија подешавања радног окружења. Подешавање и промена језика тастатуре („писма“). Правила слепог куцања. Операције са документима (креирање, отварање, чување, затварање). Унос текста и његово једноставно уређивање (ефикасно кретање кроз текст, копирање, премештање, претрага, замена текста). Уређивање текста (страница, маргине, фонт, параграф, листе, прелом, секције). Уметање у текст (специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката). Уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слике, дијаграми, и сл.).		

– користи елементе у тексту који се аутоматски ажурирају; – структурира текст и аутоматски генерише садржај; – познаје структуру, правила и формат која се примењују у форматирању докумената; – припрема документ за штампу и одштампа га; – уређује и приказује слајд презентације; – примењује правила за израду добре презентације; – уређује дизајн позадине и „мастер” слајда у презентацији; – додаје елементе анимације и интерактивности у презентацију; – користи функционалности намењене сарадничком раду; – припрема документ за штампу и одштампа га;__	Уметање табеле у текст. Нумерација страница. Заглавље, подножје, фуснота. Коришћење и израда стилова, генерисање садржаја и индекса појмова. Примери структуре типичних докумената (биографије, молбе, огласи, реферати, матурски радови и сл.). Конвертовање у PDF. Штампање докумената.
	РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ИЗРАДУ СЛАЈД ПРЕЗЕНТАЦИЈА Презентације и њихова примена (правила добре презентације, етапе у изради презентација). Подешавање радног окружења програма за израду слајд презентација. Додавање и форматирање текстуалних и нетекстуалних објеката (графички, звучни, видео, ...). Анимација објеката слајда и прелаза између слајдова. Интерактивна презентација (хипервезе, акциона дугмад). Дизајн позадине и „мастер” слајда. Приказ презентације. Штампање презентације.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ		ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– објасни природу звука; – наведе основне компоненте хардвера за рад са музиком; – користи софтверске алате за рад са музиком; – разликује основне елементе табеле; – разликује типове података; – унесе и мења податке у табеле; – манипулише елементима табеле; – користи формуле за израчунавање статистика; – користи апсолутно и релативно адресирање; – врши основно форматирање табеле; – сортира и филтрира податке по задатом критеријуму; – примењује условно форматирање; – представи визуелно податке на одговарајући начин; – форматира табеле и одштампа их; – објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – оптимизује креирану слику за приказ на различитим медијима; – одабере одговарајући формат записа слика;		ИНФОРМАТИКА У МУЗИЦИ Примена рачунара у процесу учења музике – Основна својства звука; – Формати звучних записа и њихова конверзија. Хардвер за рад са музиком – Музичке картице, микрофони, MIDI клавијатура /електрични клавир, звучници/ слушалице; – Инсталирање хардвера. Софтверски алати за рад са музиком.	
		ПРОГРАМИ ЗА ТАБЕЛАРНА ИЗРАЧУНАВАЊА Основни појмови (прикупљање података, њихово табеларно и графичко приказивање на разне начине, као и читање и тумачење таквих приказа). Основни појмови о програмима за рад са табелама (структура документа, формати датотека). Подешавање радног окружења (палете алатки, пречице, лењир, поглед, зум) додавање, брисање, премештање и преименовање радних листова. Уношење различитих типова података у табелу (појединачни садржаји ћелија и аутоматске попуње). Подешавање димензија, премештање, фиксирање и сакривање редова и колона. Примена основних аритметичких операција и уграђених функција за креирање формула. Форматирање ћелија (број децималних места, датум, валута, проценат, поравнање, прелом, оријентација, спајање ћелија, фонт, боја садржаја и позадине, стил и боја рама ћелије). Копирање формула, релативно и апсолутно референцирање ћелија. Сортирање и филтрирање. Условно форматирање табела. Намена различитих типова графикана, приказивање података из табеле помоћу графикана. Припрема документа за штампање.	
		РАЧУНАРСКА ГРАФИКА Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, RGB и CMYK модели приказа боја, растерска и векторска графика). Рад у програму за растерску графику. Рад у програму за векторску график	

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ		ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– унесе и едитује нотни запис; – врши основне манипулације над нотним записом;		УНОШЕЊЕ И ЕДИТОВАЊЕ НОТНОГ ЗАПИСА СА ТАСТАТУРЕ Упознавање програма и подешавање радне површине.	

	Форматирање документа – партитуре (рад на документу): одабир инструмената, уношење и уређивање нота, метрономске ознаке и темпо, одређивање или промена такта, кључа и тоналитета. Триоле и друге неправилне нотне групе, артикулација, динамика, транспозиција. Уношење текста и графике (уређивање текста, симбола, инструмената, акорда). Издавање или додавање штива у партитури. Репродукција (Play) и њено подешавање: Mixer, Volume, Tempo; Скенирање партитура и њихов унос у Musescore; Употреба MIDI клавијатуре. Употреба микрофона. Снимање штива као аудио и MIDI снимка. Увоз датотека прављених у другим програмима за нотацију (нпр. Sibelius, Finale,...). Штампање штимова и партитура.
– разликује формате звучног записа и прави поделу на компримоване и некомпимоване; – врши основне манипулације над звучним записом; – врши конверзију између различитих формата звучних записа;	ЕКСПЕРИМЕНТИ СА ЗВУКОМ Физичке карактеристике звука. Појам дигитализације звука. Процес производње звука код музичких картица. Звук музичких синтисајзера – MIDI запис (*.mid, *.kar, итд.). Формати за чување звучних записа у рачунарима. MIDI формат и MIDI језик. Разлика између wav и MIDI формата. Конверзија између различитих формата звучних записа. Дигитална обрада звука: – Концепт DAW програма; – Снимање и обрада звука; – Аудио ефекти; – Примена виртуелних инструмената; – Примена пакета звукова (Sample packs).

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	33
ИСХОДИ		ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– разликује формате видео записа; – врши основне манипулације са видео записом; – врши конверзију између различитих формата видео записа; – креира видео клип са импортованим мултимедијалним материјалом; – креира видео клип за веб и поставља на веб страницу;		РАД СА ВИДЕО ЗАПИСОМ Манипулација са видео записом у одабраном програму: – пребацивање видео материјала на рачунар; – покретање и радни прозор програма за обраду видео записа; – увоз материјала и креирање пројекта; – чување видео записа на рачунару. Монтажа говора и музике у видео запису. Конверзија видео формата. Креирање видео клипова за веб странице. Постављање (<i>Upload</i>) видео клипова на веб страницу.	
– креира једноставни веб-сајт на основу готових веб решења;		ГОТОВА ВЕБ ДИЗАЈН РЕШЕЊА Готова веб дизајн решења (<i>WordPress, Weebly, Wix...</i>). Блог, вики, електронски портфолио.	
– креира статичку веб-страницу коришћењем <i>HTML</i>-а; – стилизује веб-страницу коришћењем <i>CSS</i>-а.		ВЕБ ДИЗАЈН Универзални принципи Веб дизајна. Основе <i>HTML</i>-а, основни елементи и атрибути. Стилови (<i>CSS</i>), основни селектори, својства и вредности	

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Учењем наставног предмета Информатика ученик је оспособљен да примени стечена знања и вештине из области информационо-комуникационих технологија ради испуњавања постављених циљева и задатака у свакодневном животу, даљем школовању и будућем раду. Развио је дигиталну писменост и способност апстрактног и критичног мишљења уз помоћ информационо-комуникационих технологија. **СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ:** Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Подразумевају способност за одговорно коришћење информационо-комуникационих технологија уз препознавање потенцијалних ризика и опасности, уметничко изражавање и формирање естетског става при коришћењу технологије и способност за брзо, ефикасно и рационално проналажење информација коришћењем рачунара, као и њихово критичко анализирање, складиштење и преношење и представљање у графичком облику. **УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА:** Настава се изводи са половином одељења у рачунарском кабинету, у групама не већим од 15 ученика. На почетку наставе урадити проверу нивоа знања и вештина ученика, која треба да послужи као оријентир за организацију и евентуалну индивидуализацију наставе. При реализацији програма дати предност пројектној, проблемској и активно оријентисаној настави, кооперативном учењу, изградњи знања и развоју критичког мишљења. Уколико услови

дозвољавају дати ученицима подршку хибридном моделом наставе (комбинацијом традиционалне наставе и електронски подржаног учења), поготово у случајевима када је због разлика у предзнању потребна већа индивидуализација наставе. Предложени број часова по темама је оквирни, на наставнику је да процени потребан и довољан број часова по темама узимајући у обзир знања и вештине који ученици имају из претходног школовања и животног искуства. Препорука је да наставник, у зависности од могућности ученика и рачунарске опреме, процени и комбинује у току сваког двочаса различите наставне методе и облике рада као што су самостални рад ученика (по принципу један ученик – један рачунар), рад у паровима (два ученика истовремено и заједно решавају конкретне задатке), рад у мањим групама (почетна анализа и идеје за методе решавања), као и рад са целом групом када наставник објашњава, приказује, демонстрира и кроз дискусију уводи ученике у нове области.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Први разред - Информационо-комуникационе технологије у савременом друштву (6 часова): Потребно је нагласити значај ИКТ, али и да коришћење доноси различите ризике и одговорност. Кроз ученицима познате примере навести примере одговорног и безбедног коришћења ИКТ (иако ће се ова тема провлачити током целог школовања, како ученици овладавају алатима и применом ИКТ у свом животу, наглашавати безбедност и одговорност при коришћењу истих). Истаћи опасности и последице неправилног и прекомерног коришћења рачунара, као и начине да се они избегну. Ученике укратко упознати са историјатом развоја ИКТ, рачунских справа и рачунара, не инсистирајући на детаљима (тачним годинама, прецизним карактеристикама уређаја и слично). Ученици треба да буду свесни када се јавиле идеје о рачунарима који се могу програмирати, када су настали први електронски рачунар, када су настали персонални рачунари и како изгледају савремени рачунари у односу на почетке („од рачунара који заузима целу зграду до уређаја у џепу сакоа”). Са ученицима дискутовати и могуће правце развоја ИКТ у будућности. Ученицима нагласити да су модерни уређаји данас нераскидиви део Интернета и обрнуто. Потребно је да ученици имају представу о рачунарским мрежама и да јасно разликују локалну мрежу и Интернет. Потребно је направити паралелу између кућне мреже и мреже у школи и скренути пажњу да су за формирање и функционисање мреже потребни и посебни уређаји и програми, без уласка у детаљну анализу њихове улоге и технолошких карактеристикама. Са ученицима дискутовати о сервисима на Интернету и веб-апликацијама које користе и подстакнути их да једни другима укажу на корисне и интересантне сервисе и апликације. Посебну пажњу посветити претраживању информација на интернету и процени њихове поузданости и релевантности. Ова тема треба да буде практично демонстрирана и прожета током читавог наставног процеса. Такође у овој фази треба да остваре прву комуникацију са наставником користећи мејл (упутити их, уколико не знају, како се пише мејл, елементе поруке, проверити како су активирали налоге на друштвеним мрежама – безбедност и приватност мејла, контаката и садржаја сандучета). Посебну пажњу скренути на прилоге мејлова (шта се може, а шта не може слати мејлом). И у случају мејл-комуникације инсистирати на безбедно и одговорно коришћење уз поштовање правила лепог понашања (нетикеција). Указати ученицима на предности коришћења рачунара током процеса учења: прикупљање, обрада, складиштење, дистрибуција и приказивање података. Указати ученицима на могућности и предности заједничког рада на дељеном документу.

Представљање податка на рачунару (5 часова): При реализацији ове тематске целине потребно је да ученици стекну знања о томе како се у дигиталним уређајима информације представљају помоћу бројева. Треба да знају да се кодирањем представљају текст, графика и звук. Приказати ученицима како се природни бројеви представљају у бинарном систему (нулама и јединицама). На информативном нивоу показати хексадекадни систем као скраћење записа бинарних бројева и приказати бинарни запис неких података (на пример, текста записаног ASCII кодом). Ученици треба да познају јединице за мерење количине података (бит, бајт, килобајт, ...) и да умеју да процене колико уобичајени подаци заузимају меморије (нпр. колико отприлике заузима страница текста, фотографија ниске и високе резолуције, филм и слично). При реализацији ове тематске целине потребно је увести појам бројевних основа (пре свега бинарне, декадне, хексадекадне и окталне) и приказати како се број записује у некој различитим бројевним системима (уз помоћ дигитрона, али и без њега). Упознати ученике како се изводе рачунске операције над бројевима у различитим бројевним системима. Увести појам дигитализације (дискретизације), објаснити како се у дигиталним уређајима све информације представљају (кодирају) помоћу бројева и продискутовати предности дигиталног у односу на аналогни

запис. Ученици треба да усвоје појмове бит, бајт, и остале величине за мерење количине информација. Ученици би требало да стекну представу о томе како се кодирају текстуалне, графичке, звучне и видео информације. Потребно је да осмислимо речи, реченице које ће ученици кодирати или декодирати. Позвати ученике да једни другима пошаљу кодиране поруке. Поставити пред ученике задатак да процене колико би меморије заузела видео порука одређене дужине, квалитета слике и звука. **Архитектура рачунарског система и програмска подршка**

(6 часова): Ученици треба да знају основну структуру рачунара (процесор, меморије и улазно-излазни уређаји, као и комуникацију између њих). Ученици би требало да умеју да објасне чему нека компонента служи и које су њене главне особине, при чему треба да знају: улогу процесора у функционисању рачунарског система (да познају особине процесора, да објасне врсте и улогу различитих меморија у рачунарима (меморије које трајно и привремено памте податке) и да разликују унутрашње меморије (кеш, RAM) од спољашњих, складишних меморија (хард-дискова, флеш-меморија, SSD уређаја, оптичких дискова). Инсистирати на хијерархијској организацији меморија и објаснити разлику у брзини, капацитету и цени различитих облика меморија (особине меморија); основне врсте улазно-излазних уређаја и начине комуникације са њима; врсте магистрала и њихову улогу у остваривању комуникације између различитих компонената унутар рачунара. Ученик компоненте треба да зна на нивоу препознавања, без улажења у детаље њихове архитектуре и начина функционисања. Са ученицима заједно продискутовати карактеристике у том тренутку актуелне хардверске технологије (на пример, анализирати детаље хардверских конфигурација које се описују у огласима за продају рачунара). Ученици могу анализирати конфигурације школских рачунара (уз помоћ података доступних из оперативног система) и за домаћи им је могуће задати да анализирају конфигурације својих кућних рачунара. Ученицима је могуће приказати и поступак расклапања и склапања рачунара и указати им на једноставне кварове које могу сами препознати и отклонити. Ученицима је могуће приказати и архитектуру и хардверске компоненте савремених мобилних уређаја (таблета, паметних телефона). Искуствено ученици могу описати улогу оперативних система, и уочити разлику између хардвера и софтвера. Ученици треба да знају разлику између апликативних и системских програма, као и различиту примену апликативних програма у свакодневном животу (на пример, програме за приступ интернету и вебу, рачунарске игре, програме за обраду звука, ...). Ученицима скренути пажњу на појам власништва над софтвером, софтверских лиценци и заштите ауторских права. Описати разлику између власничког и слободног софтвера и софтвера отвореног кода. Описати и различите облике дистрибуције софтвера (пробне верзије, делимичне верзије). Ученицима (и на личном примеру) развијати правну и етичку свест о ауторским правима над софтвером, али и над подацима који се дистрибуирају путем мреже. Посебну пажњу посветити потреби коришћења лиценцираних програма, заштити програма и података, вирусима и заштити од њих. Део тематске целине чији је фокус на заштити ауторских права и коришћењу туђег садржаја треба да се прожима кроз све тематске целине кроз сва четири разреда. Инсистирати на разумевању начина на који рачунар прима, обрађује, складишти и приказује податке и улоге сваког од делова система током тог процеса. **Организација података и прилагођавање радног окружења (4 часа):** Извршити систематизацију основних концепата како би се увела заједничка терминологија и како би се обезбедило да ученици мало дубље разумеју основне концепте графичких радних окружења тј. њихових корисничких интерфејса. Истовремено дискутовати графичко окружење стоних и преносних рачунара и мобилних уређаја, набројати сличности, али и нагласити разлике. Са ученицима систематизовати знање о елементима графичког корисничког окружења: радној површини, прозорима, менијима, дугмадима, пољима за унос текста и слично. Обезбедити да ученици ефикасно баратају основним улазним уређајима тј. да умеју да изведу акције мишем, екраном осетљивим на додир, али и пречицама на тастатури. Обезбедити да ученици разумеју концепте селекције, концепт клиборда и њихову примену на копирање и премештање података. Ученици треба разумеју и да знају да одреагују на разне поруке које добијају од система током рада (на пример, при брисању података, затварању програма, чувању документа...). Систематизовати са ученицима и основна системска подешавања (датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога). Објаснити, кроз неколико примера инсталацију и уклањање програма (опет направити паралелу стоних и преносивих рачунара са мобилним уређајима). Паралелно са радом на организацији података на систему датотека оперативног система демонстрирати манипулисање подацима на „облаку”. Дискутовати о предностима и недостацима манипулације података оба начина. Потребно је да ученици знају када податке чувају на диску, на некој преносивој спољној меморији, на телефону, „у облаку”... Потребно је појаснити терминологију (фајл-датотека, фолдер – фасцикла – директоријум – каталог, партиција, диск), и обезбедити да ученици разумеју концепт датотека и фасцикли и њихову примену на хијерархијско организовање података. Ученици треба да познају најпознатије типове датотека, да знају да искључе/укључе приказ типа датотеке и скривених датотека, да знају да су одређени типови датотека повезани са подразумеваним програмима који их отварају, као и да та повезивања подесе. Кроз рад на документима и фасциклама инсистирати на начинима како се дели и приступа фасциклама и датотекама на „облаку” (сарадња, само да прегледају документе....). Потребно је да ученици разумеју хијерархијску организацију система датотека и путање које одређују позицију (тј. адресу) датотеке у систему. Ученике упознати и са „пречицама” тј. симболичким линковима ка датотекама. Упознати ученике са неким програмима за архивирање података и потребом за таквим програмима (вежба слање мејла али са архивираним подацима). Упознати ученике са методама и значајем заштите података, подешавањем антивирусног програма, заштитног зида. **Рад са програмима за обраду текста (10 часова)** При реализацији ове тематске целине инсистирати да ученици науче да вешто и ефикасно врше уношење текста строго придржавајући се дигиталног правописа (у латиничком тексту на српском језику користећи дијакритичке карактере č, ć, ž, š, и сва граматичка правила говорног језика). Објаснити разлику између чистих текстуалних докумената креираних у текст-едиторима (.txt документи, обележени текстови, изворни кодови програма) и форматираних текстуалних докумената креираних у текст-процесорима. Показати како да подеси радно окружење текст процесора, унесе текст. Скренути пажњу ученицима на вештину слепог куцања и мотивисати их да у самосталном раду савладају ту вештину. Инсистирати на употреби писма матерњег језика и поштовању правила куцања текста.

Нагласити да су основни кораци у раду са текстом (уношење текста, кретање кроз текст, копирање, исецање и премештање делова текста, претрага и замена) заједнички за широку класу програма који раде са текстом (текст-едиторе, текст-процесоре, разне апликативне програме, уобичајене контроле за унос текста). Инсистирати да ученици умеју вешто и ефикасно врше основне операције са текстом, коришћењем само тастатуре (да се крећу кроз текст карактер по карактер, реч по реч, пасус по пасус, да користе тастере Home и End, да селекују текст помоћу тастера Shift и кретања кроз текст, користе пречице за копирање, исецање и лепљење и слично). Показати операције са документима: креирање, отварање, премештање од једног до другог отвореног документа, чување, затварање. Указати на начине премештања садржаја између више отворених докумената. Уређивање текста почети од подешавања страница, маргина, прореда. Показати да постоје симболи за форматирање и објаснити њихову примену. Показати како се примењују операције за форматирање текста: фонта, параграфа, прелом текста, секције. Указати на намену листа, врсте листа и могућност креирања листа са више нивоа. Показати ученицима како се проналази задати текст, како се врши његова замена другим текстом и како се исправљају грешке у тексту. Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином форматирање текста. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима како одређени текст треба да буде формиран. Показати ученику да постоји могућност уметање у текст специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката, као и уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слика, дијаграма, и сл.). Осмислити вежбу којом ће ученици провежбати рад са табелама у програму за рад са текстом. Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином уноса објеката у текст. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима које објекте треба да унесе и како треба да буде изгледа. Пре преласка на рад са дужим и комплекснијим документима, потребно је објаснити разлику између логичке структуре докумената и њиховог визуелног и стилског обликовања и форматирања и увести стилове као основну технику логичког структурирања докумената. Инсистирати на томе да у свим дужим документима морају бити коришћени стилови (постојећи и кориснички дефинисани). У сложеније документе ученик треба да уме да уметне аутоматску нумерацију страница, да подеси подножја и заглавља страница, да аутоматски генерише садржај, индекс појмова, списак библиографских референци и слично. Ученике треба упознати са логичком структуром типичних докумената (биографија, молби, обавештења, итд.), школских реферата, семинарских и матурских радова и у свим вежбањима потребно је користити документе какви се срећу у реалном животу и инсистирати на њиховој униформности и прегледности, а не на усиљеним естетским подешавањима (избегавати документе који немају смислен садржај и који служе само да прикажу што више различитих могућности текст-процесора). За вежбу се може од ученика тражити да неформатирани дужи текст форматирају на основу датог узора (на пример, на основу датог документа у PDF формату). Ученик треба да уме да прегледа текстуални документ пре штампе, подешава параметре за штампу и штампа. Показати како рад сачувати у PDF формату. На крају, ученицима је могуће приказати и рад у неколико различитих програма за обраду текста. Ученици могу да покажу како примењују усвојена знања и вештине рада у програму за обраду текста на реферату, семинарском раду који раде на тему неког другог наставног предмета.

Рад са програмима за израду слајд презентација (4 часа) Коришћењем програма за креирање слајд презентација ученици треба да примене већ овладане технике форматирања и стилизовања текста и креирају добру и ефективну презентацију. Потребно је да ученици схвате предности коришћења слајд-презентација у различитим ситуацијама, препознају ситуације у којима се може користити слајд-презентација, планирају и израђују адекватне презентације. При томе је потребно да знају основне етапе при развоју слајд-презентације, основне принципе доброг дизајна презентације (број информација по слајду, естетика, анимација у служби садржаја). Ученике треба обучити коришћењу бар једног програма за креирање слајд презентација. Ученик треба да уме да подеси радно окружење, бира одговарајући поглед на презентацију, креира слајдове, поставља на њих текст и нетекстуалне објекте (слике, табеле, графиконе) доследно их форматира (користи мастер слајд). Ученик треба да уме да креира и интерактивне презентације које садрже линкове и акциону дугмад, да подешава анимације објеката на слајдовима и анимације преласка између слајдова, али те анимације треба да буду једино у функцији садржаја (избегавати анимације „по сваку цену” које оптерећују презентацију). Примери презентација треба да буду смислени, из реалног живота (најбоље је да се користе слајд-презентације у којима се обрађују теме из наставе, како информатике и рачунарства, тако и других предмета). Ученици неке презентације могу да креирају и у склопу домаћих задатака, а на часу је могуће анализирати презентације направљене код куће. На крају, ученицима је могуће приказати још неколико програма за креирање слајд-презентација (нарочито, оне „у облаку”) и подвући сличности са програмом који је коришћен током наставе.

Други разред - Информатика у музици (5 часова) – Избор овог наставног садржаја и начин његовог извођења су одређени следећим полазним поставкама, а односе се на звук: – појаве као што су осциловање, таласи и резонанција протежу се кроз све области музике; – звук треба посматрати као механички талас одређеног опсега фреквенција, при чему треба уочити нове квалитете са променом фреквенције (висине тона), променом амплитуде осциловања (јачине тона), променом броја виших хармоника (боје тона);– употреба музичких инструмената се заснива на ефектима резонанције. Указати на физичке карактеристике звука, користећи се при томе рачунаром са прикљученим микрофоном и коришћењем програма нпр. *Visual Analyzer* и приказати таласну природу звука. Спектралну анализу звука представити преко Фуријеових трансформација (eng. FFT – *Fast Fourier Transform*). Користећи исту апаратуру објаснити боју звука, на примеру различитих музичких инструмената. Путем експеримента предвидети број и фреквенције виших хармоника звучног извора, и тај резултат потврдити израчунавањем помоћу графика спектралне анализе. Експеримент и израчунавање извести на примеру снимања микрофоном људског гласа и неких музичких инструмената – нпр. гитара, виолина, флаута. За реализацију ових наставних садржаја школе би требало да буду опремљене: одговарајућим рачунарима за рад са музичким програмима, музичким картицама, микрофоном и *MIDI* контролерима или електричним клавирима, који имају *MIDI* прикључак и аудио излаз за једноставно повезивање са рачунаром или другим уређајем за снимање звука. Потребно је представити основне формате аудио записа (*wav* – стандард на РС рачунарима, *AIFF* – *Audio Interchange File Format* – стандард на Macintosh рачунарима, датотеке *mp3* формата, *MIDI* датотеке, ...) и носаче аудио

записа. Разлика у форматима је у квалитету звука и количини меморије коју заузимају. Важно је нагласити да рачунар може да управља различитим електронским музичким инструментима и изворима звука користећи: *стандардни MIDI (Musical Instrument Digital Interface) интерфејс, стандардни формат* за представљање музичких информација у дигиталном запису и *стандардни софтвер* за компоновање и уређивање електронске музике. Неопходно је објаснити шта је то *MIDI*, како је настао *MIDI*, шта подразумевају *MIDI* стандарди (*GM, GS, XG*), шта садржи *MIDI* датотека, разлику између *MIDI* датотеке и дигитализованог звука, повезивање јединица у *MIDI* систем (три типа конектора *MIDI IN, MIDI OUT* и *MIDI THRU*). Навести музичке уређаје који могу интерпретирати *MIDI* наредбе: синтесизери (електронски рачунарски инструменти који синтетишу тонове на основу математичких формула), семплери (инструменти који дигитализују или узоркују аудио сигнале, претварајући их у ноте и репродукују са било којом висином тона) и секвенцери (тастатура у облику клавијатуре која шаље *MIDI* сигнале рачунару, а рачунар интерпретира *MIDI* наредбе коришћењем програма за секвенцирање). Програм за секвенцирање „претвара” рачунар у машину за компоновање, снимање и аранжирање музике.

Хардвер за рад са музиком: Објаснити основне функције звучне картице: – репродуковање већ снимљеног звука са носача звука, из датотека (*mp3, wav...*); – записивање аудио звука из спољашњег извора (микрофона, музичког инструмента) у различите формате; – стварање (синтеза) звука; – процесирање постојећег звука. Објаснити звучну картицу као уређај или интегрисан чип, који се састоји од низа *A/D* склопова који омогућују снимање и репродукцију звука али и стварање (синтезу) звука на рачунару. Објаснити репродукцију звука из датотеке као низ корака: – пренос дигиталних података прочитаних са медијума на *CPU*; – слање података од *CPU* према *DSP*-у на звучној картици; – процесирање дигиталног низа података у реалном времену. Код *MIDI* клавијатура навести карактеристике које су заједничке за већину клавијатура независно од произвођача: број дирки, величина меморије, фабрички и *user* стилови, мулти процесори, *Plug-in* проширења и конектори. Дати основне физичке карактеристике микрофона, звучника и слушалица, (намена, претварање енергије, принципи рада, подела, степен искоришћења) независно од произвођача. Дати поделу звучника према принципу рада, намени и односу на фреквенцијски опсег и основне разлике слушалица у односу на звучник. Приликом инсталације уређаја мењати уређаје према потребама задатака и примера.

Софтверски алати за рад са музиком: Од софтвера за рад са музиком могу се користити неки од најприсутнијих на интернету (нпр. *Audacity*) у коме се могу урадити основне манипулације са звучним записима: повезивање извора звука (микрофон, инструмент или тастатура) са рачунаром и директно снимање звучног записа, измена датотеке, снимање гласа са музиком у позадини. Код писања нота и *MIDI* фајлова, прављења ефеката и рада са виртуелним инструментима може се користити неки од програма: *Steinberg Cubase, Nuendo, Ableton Live, Pro Tools Studio One...* Приликом одабира софтвера, предност има слободан софтвер; због правно и финансијски слободне употребе и начина лиценцирања, ученици могу да га инсталирају на својим рачунарима, што омогућава успешнију обуку.

Програми за табеларна израчунавања (17 часова) Упознати ученике са програмима за табеларна израчунавања, њиховим могућностима и основним сценаријима употребе. Објаснити основне појмове у програмима за рад са табелама (табела, врста, колона, ћелија,...) и указати на њихову општост у раду са подацима. При уношењу података у табелу, објаснити разлику између различитих типова података (нумерички формати, датум и време), као и грешке које могу из тога да настану. У том смислу представити алате за валидацију података, увођењем ограничења која се тичу врсте података или вредности које корисници уносе у ћелију, као и додавања могућности избора из падајуће листе. Приликом баратања са подацима (означавања ћелија, кретање кроз табелу, премештање, копирање,...), указати на општост ових команди и упоредити их са сличним командама у програмима за обраду текста. Код трансформација табеле указати на различите могућности додавања или одузимања редова, или колона у табели. Објаснити појам опсега тј. распона ћелија. Код форматирања приказа податка у ћелији, приказати на примерима могућност различитог тумачења истог нумеричког податка (број, датум, време). Указати на предности условног форматирања које омогућава означавање ћелије одређеном бојом у зависности од вредности ћелије, коришћењем већ уграђених правила као и дефинисање нових правила коришћењем формула. Такође, нагласити важност доброг приказа података (висине и ширине ћелија, фонта, поравнања) и истицања појединих података или група података раздвајањем различитим типовима линија и бојењем или сенчењем. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа. Указати на повезаност података у табели и могућност добијања изведених података применом формула. Објаснити појам адресе и различите могућности референцирања ћелија. Указати на различите могућности додељивања имена подацима или групама података и предности коришћења имена. Приказати функције уграђене у програм и обратити пажњу на најосновније функције, посебно за сумирање, сортирање, филтрирање, а затим показати многобројност и применљивост осталих уграђених функција. Показати математичке, статистичке функције, функције за текст и време, референцирање итд. Примери могу бити статистика одељења, и статистика свих одељења на нивоу школе (или разреда) укључујући просек, успех, успех по предметима, издвајање датума рођења из ЈМБГ, одређивање дана у недељи кад је ученик рођен, ко је најстарији, најмлађи, раздвајање имена и презимена из табеле са уклањањем вишкова знакова (празнине), спајање имена и презимена уз кориговање великих слова тамо где треба, сортирање, филтрирање по различитим захтевима, итд. Указати на различите могућности аутоматског уношења података у серији. Посебну пажњу посветити различитим могућностима графичког представљања података. Указати на промене података дефинисаних у табели формулама, и графикону у случају измене појединих података у табели. Указати на могућност накнадних промена у графикону, како у тексту, тако и у размери и бојама (позадине слова, скале, боја, промена величине, лабеле...). Показати анализу података кроз креирање и примену изведених (пивот) табела. Указати на потребу да подаци морају бити добро припремљени, и како се накнадно пивот табела мења и анализира, чиме се добијају различити погледи на почетни скуп података. Указати на важност претходног прегледа података и графикона пре штампања, као и на основне опције при штампању. Све појмове уводити кроз демонстрацију на реалним примерима. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је

демонстрирао наставник. **Рачунарска графика (17)** Увод у рачунарску графику Објаснити разлику између векторског и растерског представљања слике, предности и недостатке једног и другог начина. Подсетити ученике на постојање *RGB* и *СМУК* палета боја и на везу избора палете у односу на намену: *RGB* за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно *СМУК* палете боја за припрему за штампање. Размотрити питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе, штампање или коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини” слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије. Пример програма за креирање и обраду растерске графике Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Разматрати јединице за опис квалитета слике, *PPI (pixel per inch)* и *DPI (dot per inch)* и различите формате записа фотографије (*bmp, gif, mpeg, png, tiff*). Подсетити ученике на појам и сврху слојева. Урадити пример са сликом која садржи више слојева, од којих је један слој текст дат као векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Провежбати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева. На више основних примера поновити основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превртање слике у целини...), провежбати рад са алатима за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Провежбати коришћење филтера као што су *Blur* (замућеност) и *Sharpen* (оштрина) и тражити од ученика да сами изабере различите околности када користе различите филтере (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата). Припремити за часове дигитални фото-апарат или мобилни телефон са камером и на часу правити фотографије. На претходном часу дати ученицима задатак да донесу фотографије које ће на часу скенирати. Пример програма за креирање векторске графике Објаснити објекат као основни графички елемент у векторској графици и његове најважније атрибуте: боју, границу, место и величину. Посебну пажњу посветити пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом других објеката итд.), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже, привлачења, углова, итд.). Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломље-на линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења алатки и указати на сличности са командама у различитим програмима. Слично је и са радом са графичким елементима и њиховим означавањем, брисањем, копирањем, груписањем и разлагањем, премештањем, ротирањем, симетричним пресликавањем и осталим манипулацијама. Указати на важност поделе по нивоима и основне особине нивоа (видљивост, могућност штампања, закључавање). Код трансформација објеката обратити пажњу на тачно одређивање величине, промену величине (по једној или обе димензије), промену атрибута линија и њихово евентуално везивање за ниво. Посебно указати на разлику отворене и затворене линије и могућност попуњавања (бојом, узорком, итд.). Указати на важност промене величине приказа слике на екрану (увећавање и умањивање цртежа), и на разлоге и начине освежавања цртежа. Код коришћења текста указати на различите врсте текста у овим програмима, објаснити њихову намену и приказати ефекте који се тиме постижу. Код штампања указати на различите могућности штампања цртежа и детаљно објаснити само најосновније. За увежбавање дати ученицима конкретан задатак да нацртају грб школе, свог града или спортског друштва, насловну страну школског часописа, рекламни пано и сл. **Трећи разред - Уношење и едитовање нотног записа са тастатуре (15 часова):** Уношење и едитовање нотног записа може се радити у бесплатном програмском пакету *Musescore* који ради на свим платформама, компатибилан је са другим програмима за нотацију (нпр. *Finale, Sibelius*...) у циљу размене фајлова и за који постоји приручник на српском језику. За скенирање партитура поред бесплатних софтвера може се користити, у зависности од ресурса у школи, комерцијални програм *PhotoScore*. У овом програму се могу урадити најважније манипулације са нотним записом: прављење нове партитуре, нотација, преслушавање звука, уређивање текста и форматирање. Подешавање темпа и извођење композиције. Подешавање изгледа нотног записа и штампање партитура. Нотни запис се може уносити и преко *MIDI* клавијатуре, повезане са рачунаром. **Експерименти са звуком (20 часова)** Циљ тематске целине Експерименти са звуком је упознавање ученика са могућностима примене рачунара у раду са звуком. У реализацији ове теме објаснити поделу формата звучних записа на: компримовани без губитака (*WMA, WV, APE*) и са губицима (*MP3*) и некомпримоване (*WAV, AU, AIFF*) и дати примере програма за конверзију аудио формата (*Free Sound Recorder*). Ученицима представити различите програме за обраду звука. Објаснити концепт *DAW (Digital audio workstation)* програма и представити њихове могућности и примену. Приказати инсталацију и подешавање изабраног *DAW* програма. Упознати ученике са радним окружењем као и различитим секцијама програма. Кроз практичан рад и вежбе, демонстрирати процес креирања новог пројекта, креирања канала, снимања и обраде звука као и експортовања финалног аудио фајла. Демонстрирати могућност снимања звука употребом микрофона као и путем линијског улаза. Објаснити примену секције миксете. У изабраном програму за обраду звука урадити примере едитовања звучног записа (*Cut, Copy, Fade in, Fade out, Crossfade, Normalise, Insert silence*...). Кроз примере, објаснити примену различитих врста ефеката који се користе у процесу обраде звука (*Reverb, Equalizer, Delay, Compressor, Limiter, Chorus, Phaser*...). У зависности од ресурса које школа поседује демонстрирати снимање различитих инструмената применом једног или више канала. Приказати могућност инсталације и примене виртуелних инструмената као и употребе пакета звукова (*Sample packs*) у циљу креирања оригиналних композиција. **Четврти разред Четврти разред- Рад са видео записом (8 часова):** Урадити основне манипулације са видео записом у одабраном програму: пребацивање

видео материјала са екстерног уређаја на рачунар, креирање видео фајла као засебног пројекта, импортовање говора и музике и чување видео записа на рачунару. Дати листу најчешће коришћених видео формата (*AVI, MPEG2, MPEG4, WMV, FLV*) и урадити у одабраном програму више примера конверзије видео формата. У изабраном програму за креирање видео записа потребно је објаснити: увоз мултимедијског материјала, повезивање појединачних секвенци, додавање видео ефеката и звука, додавање текста, снимање и експортовање видео материјала. Креирање видео клипова за веб странице и постављање видео клипова на веб страницу (*YouTube*) урадити у складу са садржајима које ученици усвајају из осталих општеобразовних и стручних предмета. Потребно је дефинисати појмове мулти, медиј и мултимедија, као и њихов значај. Објаснити улогу пет елемената мултимедије – аудио и видео запис, текст, графика и анимација. Направити упоредни преглед неколико програма за репродукцију видео-записа. Рад са видео-записима засновати на видео радовима ученика направљених на часу или припремљених унапред (у виду домаћих задатака). Потребно је да ученици савладају основне технике монтаже видео материјала, звука, ефеката и натписа. Радни задатак: Ученици треба да направе видео туторијал који би покрио одређену тему или део градива са циљем да исти може касније да се користи у едукативне сврхе. Идеја је да се приликом израде пројекта искористе вештине које су ученици стекли у оквиру предмета Информатика. У програму за снимање екрана, ученик треба да одређује подручје екрана, прозор који треба бити снимљен, или цео екран. Потребно је снимити кратак туторијал на слободно изабрану тему, уз наратију. Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права и етичких норми при коришћењу туђих звучних и видео записа, као и на поштовање права на приватност особа које су биле актери снимљених материјала и тражње њихових дозвола за објављивање. **Готова веб дизајн решења (5 часова):** Потребно је објаснити ученицима појам Веб-а (*WWW*) и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Упознати ученике са појмом Динамички системи за управљање садржајем веба (*CMS- content management sistem*) и представити неколико примера тренутно најкоришћенијих система као што су: *WordPress, Weebly, Wix, ...* Објаснити потребу за увођење ових система и набројати основне карактеристике које их чине лаким за рад: – садржај странице може да мења било која особа којој су од стране власника дата администраторска права приступа на портал; – промене на веб странама могу бити направљене било када са било ког рачунара повезаног на интернет. Указати на основне заједничке особине свих *CMS* система: – раздвојеност садржаја од дизајна; – измена садржаја се најчешће врши преко *WYSIWYG* текст едитора; – кориснички интерфејс за приказ садржаја је заснован на систему темплејта (веб-шаблони); – веб интерфејсу за управљање садржајем и администрацију се приступа директно преко веб-прегледача; – садржај се чува у бази података, скривено од корисника; – управљање сликама и свим осталим документима се врши преко корисничког интерфејса; – могућност да више корисника управља садржајима, кориснички налози и контрола приступа. Приказати ученицима конкретне примере блога, викија, и електронског портфолија, размотрити могућности примене, ученицима пружити прилику да креирају садржаје и коментаре на вебсајтовима и порталима са слободним приступом или у саставу школског веб-сајта или платформе за електронски подржано учење. Активности осмислити тако да подстичу тимски рад, сарадњу, критичко мишљење, процену и самопроцену кроз рад на часу, примену у другим наставним областима и домаће задатке. Неки од додатних модула које би требало да има сајт (блог, вики или електронски портфолио) који ученици креирају коришћењем изабраног *CMS*-а су: – вишејезичност – претрага садржаја – контакт страница – коментарисање и оцењивање чланака – галерија – статистика посете – могућност дељења на друштвеним мрежама. На крају ове наставне целине пожељно је да ученик креира низ веб-страница на изабрану тему, које садрже горе наведене елементе. Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права, етичких норми, поштовање права на приватност, правилно писање и изражавање и правила лепог понашања у комуникацији. **Веб дизајн (18 часова):** Објаснити ученицима појам веб-а (енгл. *world wide web, WWW*), поделу на статички и динамички веб, поделу на клијентске и серверске технологије и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Ученицима треба објаснити разлику између статичке веб стране, динамичке веб стране која може да садржи формуларе за спрегу са неком базом података и веб портала (дати примере конкретних портала са којима се ученици срећу, попут школског електронског дневника, портала за електронско пословање или портала који се користи у забавне сврхе). При налажењу примера на интернету пожељно је поделити ученике у тимове ради лакшег и бржег проналажења ових примера у складу са интересовањима ученика. Код поделе на статички и динамички веб подстаћи ученике да сами пронађу примере претраживањем на интернету. Продискутовати евентуалне предности и мане оба приступа. Потребно је поменути, без улажења у детаљнији опис програмских језика, најчешће клијентске технологије (*HTML, CSS, Java Script*) и најчешће серверске технологије (*PHP, Python, Ruby, ASP. Net/C#, NodeJS...*). Представити језик *HTML* (*Hypertext Markup Language*) који служи за означавање хипертекста и хипермедија (текста, слике, звука, видеа...), међусобно повезаних објеката помоћу линкова. Истаћи постојање различитих верзија стандарда језика и приликом излагања се држати искључиво најновијег стандарда. На примеру готове стране приказати могућност приказа *HTML* кода унутар прегледача веба. Приказати могућности које савремени прегледачи веба нуде креаторима веб-страница (обично је то опција *F12, web developer tools*) и приказати како те алатке помажу да се идентификују појединачни елементи веб-страница и њихов опис у језику *HTML*. Кроз примере увести општу синтаксу језика *HTML*. Објаснити појам елемента у *HTML*-у, тагове (етикете), и њихову особину да могу бити „упарени” или „неупарени” тј. „затварајући” и „самозатварајући”. Објаснити да се елемент у *HTML*-у састоји од отварајућег тага, садржаја и затварајућег тага. Објаснити појам атрибута, запис атрибута у оквиру тага као и то да атрибути увек описују неки елемент и не могу се писати самостално. Нагласити да атрибути најчешће прецизније дефинишу начин на који се елементи приказују у прегледачу. Објаснити да неки атрибути нису обавезни, али су некада врло битни и пожељни. Нагласити да су имена атрибута, њихове вредности, тип и интервали унапред дефинисани језиком и да различити елементи могу бити описани различитим атрибутима. Представити елементе који описују основну структуру *HTML* документа (*<html>, <head>, <title>, <body>*). Објаснити елемент мета којим се задају основне мета-информације о документу. Истаћи употребу атрибута *charset* и његову везу са кодирањем карактера приликом чувања документа. Приказати примере *HTML* докумената чији је садржај

записан на ћирилици и на латиници и показати како се обезбеђује њихов исправан приказ. Представити основне елементе за организацију текста унутар веб-странице: елементе за обележавање наслова (<h1>, <h2>, ...), елементе за обележавање пасуса (<p>) и елементе за обележавање листа са нумерацијом и без нумерације (, ,) и инсистирати на томе да ученици добро овладају коришћењем ових основних елемената. Поменути и семантичке елементе за организацију садржаја странице (<header>, <footer>, <nav>, <main>, <section>, <article>, ...), поменути и друге, ређе коришћене елементе (на пример, <address>, <blockquote>, <code>, ...), али не инсистирати да их ученици напамет уче. Скренути пажњу ученицима на могућност коришћења документације и референтних прегледа и приручника. Описати елементе за дефинисање табела (<table>, <tr>, <th>, <td>). Навести најзначајније атрибуте којима се ови елементи описују (width, height, border, rowspan и colspan за спајање ћелија итд.). Описати елемент <a> и атрибут href за креирање хиперлинкова. Подсетити ученике на појам URL и описати референцирање објеката путем релативне и путем апсолутне адресе. Описати креирање линкова ка деловима унутар веб-странице. Описати основне елементе за промену физичког и логичког стила карактера (, <i>, <u>, <emph>, , ...) Описати елементе за уметање мултимедијалног садржаја у HTML странице: за уметање слика, <video> за уметање видео-записа и <audio> за уметање аудио-записа. Навести значај атрибута alt, значај компресије и прилагођавање формата мултимедијалног садржаја за коришћење на вебу, атрибуте width и height и слично. Елементе за опис формулара у склопу веб-страница описати у комбинацији са обрадом формулара (у склопу теме писања клијентских и серверских веб-скриптова). Објаснити улогу CSS (Cascading Style Sheets) стилова код визуелног стилизовања HTML страна. Истаћи значај јасног разликовања логичког описа садржаја стране помоћу језика HTML и описа њене визуелне презентације помоћу језика CSS. Описати начине да се елементу измени стил: коришћење атрибута style, коришћење елемента <style> у заглављу веб-странице и коришћење екстерног стилског описа увезеног у веб-страницу. Описати када је пожељно користити од ове начине стилизовања (стилизовање на нивоу веб-сајта, стилизовање на нивоу веб-странице), као и приоритет различитих стилских описа. Описати основне селекторе у језику CSS: селекцију на основу назива елемента, селекцију на основу идентификатора елемента (оператор #), селекцију на основу класе елемента (оператор .), селекцију угнежђених елемената (нпр. p img селекује све слике које се налазе унутар пасуса), комбиновање селектора (нпр. h1, h2 селекује све наслове првог и све наслове другог нивоа). Описати основна својства елемената и њихове вредности: својства која се односе на фонт и атрибуте текста, својства која се односе на боју текста и боју позадине, својства која се односе на ширину и висину елемената, својства која се односе на оквире елемената и својства која се односе на унутрашње и спољашње маргине. Поменути употребу CSS-а за распоређивање садржаја на страници (својства која се односе на позиционирање елемената и на плутајуће елементе тј. својство float). При реализацији ове тематске целине потребно је све странице креирати у текстуалном едитору, при чему то може бити едитор прилагођен креирању веб-страница, који нуди бојење кода на основу синтаксе, аутоматско допуњавање започетог кода, падајуће листе за избор HTML елемената и атрибута и слично. Подстаћи ученике да примене стечена знања из рада са програмима за обраду текста и програмима за обраду слика и тако припреме садржај за креирање сопствене веб-странице. Пожељно је да, у виду пројекта на крају области, ученици креирају веб-странице која ће садржати одређене HTML елементе при чему садржај треба да представља истраживачки рад ученика, да буде аутентичан. Пример пројекта је да ученици у тиму креирају веб-сајт, који ће имати најмање пет повезаних страница, при чему странице треба да садрже следеће елементе: – три наслова и поднаслова; текст мора бити подељен у пасусе при чему се могу користити визуелни елементи којим се пасуси јасније раздвајају (хоризонтална линија или подешавање доњих или горњих оквира пасуса); – форматиран текст коришћењем CSS-а; – најмање 5 текстуалних линкова, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници; – најмање 5 слика (користити слике преузете са интернета, водећи рачуна о ауторским правима); – најмање 2 линка у виду слике, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници; – 2 табеле, бар у једној табели приказати оквир и спојене колоне или врсте; – угнежђена видео материјала који покривају тему коју су ученици изабрали; – најмање по једну уређену и неуређену листу. Препоручује се да цео сајт буде стилизован коришћењем CSS-а при чему треба: користити стилизовање на нивоу веб-сајта, али и на нивоу појединачних страница; одредити фонт свим текстуалним деловима при чему кључне речи или реченице би требало да буду истакнуте неком опцијом за форматирање (искошена слова, подебљана, подвучена или промењена боја тог дела текста); прилагодити унутрашње и спољашње маргине неких елемената; променити боју текста и позадине и бар на једном елементу и поставити слику у позадини; увести бар једну класу елемената и стилизовати елементе на нивоу класе При свему овоме неопходно је перманентно радити на развијању свести о важности поштовања правних и етичких норми при коришћењу интернета, критичком прихватању информација са веба, поштовању ауторских права при коришћењу информација са веба, поштовању права приватности. III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у

праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе.

Назив предмета:		ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ	
Циљ:	Циљ учења <i>физичког и здравственог васпитања</i> је да ученик континуирано развија знања, физичке способности и моторичке вештине у складу са вредностима физичког вежбања, потребама за очување и унапређивање здравља и даљег професионалног развоја.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ			
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– сврсисходно примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – упореди и анализира резултате тестирања са вредностима за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак; – планира и примењује усвојене моторичке вештине у свакодневном животу; – игра један народни и један друштвени плес; – примењује и поштује основе принципе вежбаног процеса и правила тимских и спортских игара; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – навија фер; – разликује различите типове физичке активности; – примењује одговарајуће вежбе у складу са сопственим могућно- стима и потребама; – препозна ниво оптерећења током вежбања; – учествује на одељенском, разредном и другим такмичењима и/или спортско-рекреативним манифестацијама за које се школа определи;		– уочи грешке у извођењу покрета и кретања; – помаже организацији школских спортских манифестација; – користи могућности за свакодневну физичку активност у окружењу и редовно вежба у складу са својим потребама; – примени принципе здраве исхране; – примењује правила безбедности у различитим физичким активностима у школи и ван школе; – у групним активностима ради на остваривању заједничких циљева; – решава конфликте на социјално прихватљив начин; – при вежбању и кретању уочи и негује естетске вредности; – коригује последице дуготрајне седентарне активности, положаје, покрете и кретања који имају негативан утицај на здравље применом физичког вежбања; – поштује здравствено-хигијенска и еколошка правила у вежбању; – редовно контролише своје здравље; – повезује штетан утицај које психоактивне супстанце имају на здравље.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Тестирање ученика. Кондициона припрема ученика: – вежбе за развој снаге; – вежбе за развој покретљивости;	– вежбе за развој издржљивости; – вежбе за развој брзине; – вежбе за развој координације.
МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ; СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Усавршавање технике трчања на кратким стазама. Усавршавање технике трчања на средњим стазама. Усавршавање технике скок удаљ. Усавршавање технике скок увис. Бацање кугле	
	Спортска гимнастика	Вежбе на тлу Основни садржаји Провера савладаности елемената гимнастике из основне школе. Вага претклоном и заножењем и спојено, одразом једне ноге колут напред. Став на шакама, издржај, колут напред. Два повезана предмета странце удесно (улево). Проширени садржаји Премет странце са окретом за 180о „рондат”. Колут назад до става о шакама. Премет напред. Прескок. Згрчка.. Разношка.. Кругови(дохватни) За ученике: – вучењем вис узнето; – вис стражњи, издржај; – вучењем вис узнето; – спуст у вис предњи. За ученице: – уз помоћ суножним одскоком наскок у згиб; – њих у згибу/уз помоћ; – спуст у вис стојећи. Разбој За ученике: Основни садржаји - Паралелни разбој.. Њих у упору.. Саскоци.. Састав. Проширени садржаји: Њих у упору, њих и зањихом склек; њих и предњихом упор, зањих, предњихом склек, зањихом упор, саскок са окретом за 180о.. Предношка (окрет према притки).	

		За ученице двовисински разбој или једна притка вратила: – наскок у упор на н/п (или узмак замахом једне ноге); – премах одножно десном/левом ногом до упора јашућег; – прехват у потхват упорном руком (до предножне) и спојено одножењем заножне премах, саскок са окретом за 90°(одношка), завршити боком према притки. Вратило – дохватно За ученике: Основни садржаји - Суножним одразом узмак. Саскок замахом у назад. Проширени садржај - Ковртљај назад из упора. Греда За ученице: Основни садржаји - Вежба на ниској греди од елемената предвиђених у основној школи. Висока греда ходање са различитим гимнастичким елементима. Проширени садржаји - Састав на греди. Коњ са хватаљкама За ученике: Проширени садржај - Премах одножно десном напред, замах улево, замах удесно, замах улево и спојено премах левом напред, премах десном назад, замах улево, замах удесно и спојено премахом десне; саскок са окретом за 90°улево до става на тлу, леви бок према коњу.
	Физичка активност по избору	Понављање и утврђивање раније обучаваних елемената технике. Проширивање и продубљавање техничко-тактичких способности ученика. Учествовање на такмичењима на нивоу одељења.
	Плес и ритам	Основни садржаји Народно коло „Моравац”. Енглески валцер. Проширени садржаји Народна кола и плесови по избору. Ритмички елементи и вежбе по избору.
	Полигони	Комбиновани полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Физичко образовање	Основна правила и принципи вежбања: – загревање, – разгибавање, – дисање, – дозирање вежбања, – смиривање организма. Основне моторичке способности. Правила спортских игара и дисциплина. Безбедност у вежбању.
	Здравствена култура	Појам здравља. Физичко вежбање у функцији унапређивања здравља и превенције болести. Болести које настају услед неправилног одржавања личне хигијене и нередовне физичке активности. Значај редовних лекарских прегледа.. Уравнотежена и здрава исхрана. Психоактивне супстанце и недозвољена средства.

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ		ТЕМА	
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		и кључни појмови садржаја	
– правилно примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – упореди и анализира резултате тестирања са вредностима за свој узраст; – сагледа сопствени моторички статус и уз помоћ наставника примени вежбања у циљу његовог побољшања;		ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ Тестирање ученика. Примена националне батерије тестова. Кондициона припрема ученика.	

– примењује усвојене моторичке вештине у различитим животним ситуацијама; – игра један народни и један друштвени плес; – примењује и поштује основе принципе вежбаоног процеса. уз помоћ наставника примњује основне методе за развој моторичких способности; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – препозна и реши конфликтну ситуацију; – примењује одговарајуће вежбе у складу са сопственим могућностима и потребама; – уз помоћ наставника коригује грешке у извођењу покрета и кретања; – учествује на одељењском, разредном и другим такмичењима; – помаже у организацији школских спортских манифестација; – користи могућности за свакодневну физичку активност и редовно вежба; – повеже принципе здраве исхране и вежбање; – примењује правила безбедности у различитим физичким активностима; – решава конфликте на социјално прихватљив начин; – коригује последице дуготрајне седентарне активности, положаје, покрете и кретања који имају негативан утицај на здравље применом физичког вежбања; – редовно контролише своје здравље; – разликује позитиван и негативан утицај вежбања за репродуктивно здравље; повеже штетан утицај које енергетски напизи, психоактивне супстанце и недозвољена средства имају на здравље.	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИЦИПЛИНЕ Атлетика Усавршавање технике атлетских дисциплина – трчања, скокова удаљ и увис и бацања. Четворобој. Спортска гимнастика Основни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Грета. Гимнастички полигон. Проширени садржаји Вежбе на тлу – сложенији састав. Висока грета. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору – сложенији састав. Вежбе у вису – сложенији састав. Спортске игре и активности по избору Спортске игре, рукомет, кошарка, одбојка, фудсал Проширивање и продубљавање техничко-тактичких способности ученика. Активности по избору Аеробик и други фитнес програми, стони тенис, бадминтон и др. Плес и ритмика Народно коло „Моравац”. Бечки валцер. Народне игре и Плес из средине у којој се школа налази. Народна кола и плесови по избору. Ритмички елементи и састави. Полигопи Комбиновани полигон у складу са савладаним моторичким садржајима ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Физичко образовање Правила и принципи вежбања. Основни методи развоја моторичких способности (снага, брзина, издржљивост, покретљивост). Тактика игре. Безбедност у вежбању. Улога физичке оспособљености и моторичких знања у ванредним ситуацијама Примена информационих технологија у физичкој активности. Здравствена култура Физичко вежбање у функцији унапређивања здравља, репродуктивног здравља и превенције болести. Недовољна физичка активност као један од ризика у настанку болести. Значај редовних лекарских прегледа и физичка активност. Исхрана и вежбање – последице неадекватних дијета и дијететских производа. Ризици од конзумирања енергетских напитака, психоактивних супстанци и недозвољених средстава.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	70
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ТЕМА и кључни појмови садржаја	
– бира и примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – анализира и упоређи резултате тестирања са вредностима за свој узраст; – сагледа сопствене моторичке и функционалне и примени вежбања у циљу њиховог побољшања; – сврсисходно примени усвојене моторичке вештине у различитим животним ситуацијама; – игра народни и друштвени плес; – примени основне принципе тренажног процеса и основне методе унапређивања моторичких способности; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – решава конфликтне ситуације; – примени одговарајуће вежбе у складу са могућностима и потребама; – самостално коригује грешке у извођењу покрета и кретања; – учествује на одељењском, разредном и другим такмичењима;		ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ Тестирање ученика Кондициона припрема ученика (снага, брзина, издржљивост, гипкост, координација) Израда програма вежбања унапређивања моторичких способности	
		МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ Атлетика Усавршавање технике атлетских дисциплина – трчања, скокова удаљ и увис и бацања Четворобој Спортска гимнастика Основни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Грета Гимнастички полигон Проширени садржаји Вежбе на тлу – сложенији састав. Висока грета Прескок. Коњ са хватаљкама Вежбе у упору – сложенији састав. Вежбе у вису – сложенији састав	

– помаже и учествује у организацији школских спортских манифестација; – користи могућности за свакодневну физичку активност – усклади исхрану са вежбањем; – примењује правила безбедности у различитим физичким активностима и преноси их друге учеснике у вежбању; – коригује последице дуготрајне седентарне активности, положаје, покрете и кретања који имају негативан утицај на здравље применом физичког вежбања; – редовно контролише своје здравље; – разликује позитиван и негативан утицај вежбања за репродуктивно здравље и примењује мере предострожности код себе и других; – не конзумира енергетске напите, психоактивне и фармаколошке супстанце и друга недозвољена средства која имају штетан утицај на организам.	Спортске игре и активности по избору Спортске игре Рукомет, кошарка, одбојка, фудбал Проширивање и продубљивање техничко-тактичких способности ученика. Активности по избору Аеробик и други фитнес програми, стони тенис, бадминтон, оријентиринг, борења и др. Плес и ритмика Народно коло „Ужичко коло” Бечки валцер – усавршавање „Rock n roll” Народне игре и плес из средине у којој се школа налази Народна кола и плесови по избору Ритмички елементи и састави Полигони Комбиновани полигон у складу са савладаним моторичким садржајима
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Физичко образовање Основни принципи тренинга Фитнес програми Тактика спортских игара Безбедност у вежбању Улога физичке оспособљености и моторичких знања у ванредним ситуацијама Могуће конфликтне ситуације у спорту и рекреацији Значај физичке оспособљености за рад и одбрану Примена информационих технологија у циљу продубљивање знања из спорта и рекреације Здравствена култура Физичко вежбање, здравље, репродуктивно здравље и превенција болести Хипокинезија и њене последице Редовни лекарски прегледи као мера смањења ризика у вежбању и тренингу Исхрана и вежбање – последице неадекватних дијета и употреба дијететских производа Правилна употреба додатака исхрани Ризици и последице конзумирања енергетских напитака, психоактивних супстанци и недозвољених средстава

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	2	Годишњи фонд часова:	66
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ТЕМА и кључни појмови садржаја	
– бира и примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – анализира и упоређује резултате тестирања са вредностима за свој узраст; – сагледа сопствене моторичке и функционалне и примени вежбања у циљу њиховог побољшања; – сврсисходно примени усвојене моторичке вештине у различитим животним ситуацијама; – игра народне и друштвене плесове; – примени основне принципе тренажног процеса и основне методе унапређивања моторичких способности; – изради индивидуални програм вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – решава конфликтне ситуације; – примени одговарајуће вежбе у складу са могућностима и потребама; – учествује на одељењском, разредном и другим такмичењима; – помаже и учествује у организацији школских спортских манифестација; – користи могућности за свакодневну физичку активност; – усклади исхрану са вежбањем;		ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ Тестирање ученика Кондициона припрема ученика (снага, брзина, издржљивост, гипкост, координација) Примена природних и изведених облика кретања у функцији развоја физичких Способности	
		МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ Атлетика Усавршавање технике атлетских дисциплина – трчања, скокова удаљ и увис и бацања Атлетско одељењско такмичење Спортска гимнастика Основни садржаји Вежбе на тлу. Гимнастички полигон. Проширени садржаји Вежбе на справама и тлу Спортске игре и активности по избору Спортске игре Рукомет, кошарка, одбојка, фудбал – игра Активности по избору Аеробик, пилатес и други фитнес програми, стони тенис, бадминтон, оријентиринг, борења и др.	

– примењује правила безбедности у различитим физичким активностима и преноси их друге учеснике у вежбању; – коригује последице дуготрајне седентарне активности, положаје, покрете и кретања који имају негативан утицај на здравље применом физичког вежбања; – сагледа узроке и последице девијантог понашања на спортским приредбама; – редовно контролише своје здравље; – разликује позитиван и негативан утицај вежбања за репродуктивно здравље и примењује мере предострожности код себе и других; – одупре изазовима конзумирања енергетских напитака, психоактивних и фармаколошких супстанци и других недозвољених средстава. – адекватно реагује при пружању прве помоћи себи или другом лицу.	Плес и ритмика Припрема за матурски плес Ритмички елементи и састави Полигони Комбиновани полигон у складу са савладаним моторичким садржајима
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Физичко образовање Основни принципи тренинга и израда индивидуалних програма вежбања Фитнес програми Безбедност у вежбању Значај физичке оспособљености и моторичких знања за сналажење у ванредним ситуацијама Социолошки аспекти навијања у спорту Значај физичке оспособљености за рад, одбрану и послове у физичком васпитању, рекреацији и спорту Примена информационих технологија у физичком вежбању, спорту и рекреацији Здравствена култура Здравље, репродуктивно здравље, превенција болести и физичко вежбање Хипокинезија и њене последице на здравље Редовни лекарски прегледи као мера смањења ризика у вежбању и тренингу Последице неадекватних дијета и употреба дијететских производа Правилна употреба додатака исхрани Последице конзумирања енергетских напитака, психоактивних супстанци и недозвољених средстава Основе прве помоћи

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА: Достицање циља и исхода наставе и учења Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада које се састоје из три предметне области: – физичке способности; – моторичке вештине спорт и спортске дисциплине; – физичка и здравствена култура.

Програм четвртог разреда базиран је на усвојеним знањима, вештинама, ставовима и вредностима из претходног образовања и васпитања. **Организациони облици рада:** А. Часови физичког и здравственог образовања; Б. Слободне активности – секције; В. Недеља школског спорта; Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање...); Д. Школска такмичења; **А. Часови физичког и здравственог васпитања** - Наставне области: **Физичке способности** На свим часовима и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: – унапређивање и одржавање физичких способности; – проширивање знања о развоју моторичких способности; – правилно држање тела. Унапређивање и одржавање физичких способности континуирано се реализује на свим часовима. У основној фази часа унапређивање физичких способности потребно је ускладити са утицајима вежбања из области Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине. На основу процене могућности и потреба ученика наставник може већи део часа искористити за рад на развоју физичких способности ученика. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама ученика и материјално-техничким условима. У развоју физичких способности препоручује се примена диференцирани облик рада. Програм унапређивања и одржавања физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. За праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика користи се батерија тестова из *Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања* (Завод за унапређивање образовања и васпитања, 2019). **Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине:** Усвајање моторичких вештина остварује се применом основних дидактичко-методичких принципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода реализовањем одговарајућих програмских садржаја. Основни и проширени садржаји дати су у наставној теми. *Спортска гимнастика* уз уважавање индивидуалних способности ученика и материјално-техничке опремљености школе. Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, свакодневним активностима, специфичним и ванредним животним ситуацијама. Ученицима који тренутно нису у стању да изведу неке од предвиђених вежби, задају се посебна вежбања. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. У раду са ученицима могу се реализовати додатни садржаји које креира наставник у складу са потребама ученика. Кроз процес реализације наставе неопходно је пратити способности ученика и давати одговарајуће савете. **Физичко образовање и здравствена култура** - Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад. Достицањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању, физичком образовању (основним правилима и принципима тренинга, моторичким и функционалним способностима, безбедности при

вежбању, значају вежбања у превенцији постуралних поремећаја, незаразних болести, насиља и др.), спорту, рекреацији и здрављу. Неопходно је истаћи значај физичких способности и оспособљеност у вештинама за одржавање радне и одбрамбене способности, и њихову примену у ванредним ситуацијама. Садржаји ове наставне области реализују се непосредно пре, током и након вежбања на часу, као и другим пригодним ситуацијама. Развијање знања из ове области реализује се на основама интерактивне наставе. Ова област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу, различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених и патриотских вредности, мултикултуралности; развијање толерантности, фер плеја; препознавање негативних облика понашања у вежбању, спорту и рекреацији; утицај суплемената у исхрани младих; последице конзумирања психоактивних супстанци, допинга. **I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године. Предмет се реализује кроз следеће облике наставе: – теоријска настава (до 4 часа); – практична настава (70 часова). Теоријска настава Теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко образовање и Здравствена култура уз могући практичан рад у складу са условима. У школама које имају услове максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу, процене наставника, могућности ученика, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Стручно веће одређује број часова узимајући у обзир материјално-техничке услове, могућности и интересовање ученика. Достижање исхода наставне теме *Спортска гимнастика* остварује се реализацијом основних и проширених садржаја. **Основни садржаји** су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. **Проширени садржаји** су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који показују додатно интересовање за професионална занимања која захтевају посебну физичку спремност и моторичку оспособљеност (занимања у области физичког васпитања и спорта, занимања у области одбране и безбедности). **II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА: Физичке способности** Тестирање ученика тј. праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардио-респираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гipкости и агилности. За ове активности планирати до 6 часова у току школске године. При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизације интензитета рада. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика: 3. Развој снаге – без и са реквизитима, – у пару (два ученика), – на справама и уз помоћ справа. 4. Развој гipкости (покретљивости) – без реквизита и са реквизитима, – у пару (два ученика), – уз коришћење справа. 3. Развој издржљивости – трчања, – спортске игре, – прескакање вијаче, – плес. 4. Развој координације – извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима. 5. Развој брзине – једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.); – штафетне игре; – извођење вежби максималном брзином. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе, прилагођене индивидуалним способностима и карактеристикама ученика. За сваки час планира се развој моторичких способности ученика (Кондициона припрема), у складу са наставном темом која се реализује у главном делу часа. Одређени број часова наставник може планирати искључиво за рад на кондиционој припреми ученика на основу процене њихових, потреба и могућности. Наставник у сарадњи са ученицима даје упутства за израду личних програма вежбања које ученици повремено приказују на часовима. За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање и доzirати вежбање у складу са њиховим могућностима. **Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине:** 1. Атлетика Трчања: Усавршавање технике трчања на кратке стазе. Трчање на време на кратке стазе сходно условима (30–100 m). Усавршавање технике трчања на средњим и дугим стазама: Трчање умереним интензитетом и различитим темпом у трајању до 12 и више минута. Трчање 800 m ученице и 1500 m ученици на време. Скокови: – скок удаљ: једном од техника; – скок увис: једном од техника. Бацања: бацање кутле, једна од техника (ученице 4 kg, ученици 5 kg). Спровести такмичења у одељењу, на резултат, у свим реализованим атлетским дисциплинама у складу са могућностима школе. Крос се организује једном у току школске године (ученице 800 m, ученици 1200 m). 6. Спортска гимнастика Наставник формира групе на основу умења (вештина) ученика стечених након завршеног првог разреда на најмање две групе: „бољу” и „слабију”. Неопходно је олакшавати, односно отежавати програм вежби на основу моторичких способности и претходно развијених знања и умења ученика. **Основни садржаји Вежбе на тлу** Понављање – усавршавање елемената у складу са индивидуалним могућностима ученика. **Проширени садржаји** Вежбе на справама и тлу **Прескок** (козлић или коњ) Згрчка. Разношка. Одбочка. Прескоци преко коња. **Кругови, разбој, вратило, греда, коњ са хватаљкама** – Поновити елементе из претходних разреда 7. Спортске игре и физичка активност по избору 3. 1. Футсал Игра 3.2. Рукомет Игра 3.3. Кошарка Игра 3.4.

Одбојка Игра 3.5. Активности по избору - У складу са просторно техничким могућностима школе наставник у договору са ученицима реализује неке од наведених активности: – Кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, пилатес, елементи фитнеса и др.) – Пливање и ватерполо; – Скијање; – Клизање; – Бадминтон; – Стони тенис; – Оријентиринг; – Веслање; – Основни елементи борилачких спортова и самоодбране; – Друге активности по избору Стручног већа школе у складу са потребама ученика; – Активности од значаја за локалну заједницу. Пливање и ватерполо Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима у њеној близини. Програм наставе пливања предлаже Стручно веће на основу могућности ученика. Клизање и скијање – Програмски задаци из клизања и скијања обухватају савладавање основне технике и упознавање са правилима. Стручно веће предлаже програм, клизања и скијања. Клизање и скијање у оквиру редовне наставе реализује се у школама које за то имају одговарајуће услове у непосредној близини школе. 8. Плес и ритмика – Припрема за матурски плес – понављање плесова усвојених у претходним разредима – Примена елемената ритмике у циљу унапређивања моторичких способности ученика. 9. Полигони Наставник осмишљава полигоне у складу са усвојеним моторичким садржајима. Примена полигона у одређеним професијама (факултети спорта и физичког васпитања, војска, полиција, спасиоци и др.). **Физичка и здравствена култура** - Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Физичко образовање и Здравствена култура. Физичко образовање. Упознати ученике са основним принципима тренинга и израдом индивидуалних програма вежбања. Са ученицима реализовати фитнес програме за које показују посебни интерес. Упознати ученике о значају физичке оспособљености за рад, одбрану, сналагање у ванредним ситуацијама и за послове у физичком васпитању, рекреацији и спорту. Указивати на правила безбедности приликом вежбања. Проширити знања о превентивном утицају физичког вежбања на здравље. Примена савремених средстава и ИКТ-а у физичком вежбању, спорту и рекреацији. Здравствена култура. Продубљивање знања о значају вежбања за очување здравља. Подсетити ученике на значај и улогу физичког вежбања у очувању здравља и могуће последице хипокинезије. Нагласити ученицима значај заштите приликом вежбања у циљу очувања репродуктивног здравља. Информисање ученика о значају лекарских прегледа као основне превентиве присутних ризика у спорту и рекреацији. Упознати ученике са последицама практиковања неадекватних дијета. Пружање информација о штетним последицама и ризицима конзумирања различитих енергетских напитака, психоактивних супстанци и других недозвољених средстава на организам (штетност дувана, алкохола, дроге, прекомерне употребе фармаколошких суплемената, лекова и др.). Подсетити ученике на основе прве помоћи код најчешћих повреда: – Поступак са ранама – крварења; – Поступак приликом прелома, уганућа, ишчашења екстремитета; – Поступак приликом повреде кичменог стуба; – Поступак приликом губитка свести (кома положај); – Обавештавање надлежних институција (хитна помоћ, полиција, наставник, родитељ...) **Дидактичко-методички елементи**- Основне карактеристике реализације наставе и учења: – јасноћа наставног процеса; – оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; – избор рационалних облика и метода рада; – избор вежби усклађен са програмским садржајима и достизањем исхода; – функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме. При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада. Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода. **Значајне активности ученика** у оквиру предмета су: – Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања свих елемената и информација о вежбању као и информација о здрављу (уочавање важних карактеристика вежби и процеса вежбања); – Увежбавање и демонстрација усвојених елемената – вежби; – Играње – активно учешће и сарадња у спортским играма и дисциплинама; – Описивање – вербално изражавање спољашњих и унутрашњих запажања о вежбању и здрављу; – Процењивање – сопствених могућности у вежбању; – Континуирана примена мера безбедности приликом вежбања; – Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања у вези вежбања и здравља; – Практиковање усвојеног у настави, свакодневном животу, вежбању и раду; – Истраживање релевантних извора информација о вежбању и здрављу; – Стварање – сопствени програм вежбања; – Праћење и анализирање резултата тестирања; – Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација. **III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА:** Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. У процесу праћења, вредновања и оцењивања неопходно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. На основу доступних података наставник сачињава радни (лични) картон ученика. На почетку школске године сваки ученик предаје наставнику лични картон који је добио након завршеног основног образовања и васпитања ради даљег праћења његовог развоја. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог образовања, наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: Однос ученика према Физичком и здравственом васпитању који обухвата: – вежбање у адекватној спортској опреми; – редовно присуство и рад на часовима; – учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др. Приказ вежби за развој снаге, покретљивости и издржљивости. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике и тактичких елемената): **Атлетика:** Приказ технике спринтерског трчања: спринтерско трчање 30–100 m на време. Приказ технике истрајног трчања: истрајно трчање у трајању од 13 минута, трчање школског кроса. Приказ технике скока удаљ. Приказ технике скока увис. Техника бацања куге. **Спортска гимнастика:** Ученик се прати и вреднује на основу нивоа достигнутих исхода спортске гимнастике током школске године. **Спортске игре и активности по избору** Ученик се прати и вреднује на основу нивоа достигнутих исхода наставних тема спортских игара и активности по избору. **Пливање:** Пливање једном техником по избору ученика у дужини од 50 m. **Плес и ритмика:** Ужичко коло Бечки валцер

(мешовити парови). Rock 'n' roll (мешовити парови); **Стони тенис:** Познавање правила стоног тениса. Основни став, кретање и техника држања рекета. Основне технике удараца бекхенд и форхенд. Сервис. Игра. **Клизање и скијање:** Приказ усвојеног нивоа технике клизања или скијања. **Друге активности у складу са могућностима школе** Начин праћења, вредновања и оцењивања одређује наставник на основу активности за коју се ученик определи (оријентиринг, веслање, планинарење, борилачке вештине и др.) Индивидуални напредак у развоју моторичких способности Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом праћења, вредновања и оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности, као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује: – ниво остварености исхода из области Физичко образовање и здравствена култура; – учешће у настави и организацији ваннаставних активности. Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем. Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу његовог индивидуалног напретка и активности на часовима. **Ваннаставне и ваншколске активности** План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма **Б. Секције** Реализују се према интересовању ученика. Стручно веће сачињава посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, потребе и способности ученика. **В. Недеља школског спорта** Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма може да реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: – физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика; – културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља, (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...); – радионице о здрављу, физичком вежбању, спорту и др... План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће у сарадњи са другим Стручним већима и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе, буду укључени у организацију ових активности.. **Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...** Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, на предлог Стручног већа наставника Физичког и здравственог васпитања, школа организује активности у природи: – излет са пешачењем (до 12 km у оба правца); – крос се организује најмање једном у току школске године; – зимовање у трајању од 7 дана (обука скијања и активности на снегу); – летовање – организује се за време летњег распуста (боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима). **Д. Школска такмичења** - Школа организује и спроводи школска такмичења, као интегрални део процеса физичког и здравственог образовања на основу плана Стручног већа. Ученици могу да учествују на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту и једној спортској дисциплини. **Ослобађање ученика од практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања** Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са програмима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: – прате активности на часу и усвајају правила игре и основе индивидуалне и колективне тактике; – направе презентацију са спортског догађаја, о историји спорта или некој другој спортској активности; – на други начин помажу у настави (воде записник, суде и сл.). Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе. По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: – наведе правила игара и основе тактике које се најчешће примењује у настави, правила атлетике и спортске гимнастике; – примени основна здравствено-хигијенска правила; – примени знања о повезаности здраве исхране и физичке активности; – наведе последице недовољне физичке активности; – помогне у организацији ван часовних активности предвиђених програмом. Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета. **Педагошка документација** - Педагошку документацију наставника чине: – дневник рада за физичко и здравствено образовање; – планови рада физичког и здравственог образовања: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ваннаставних активности и праћење њихове реализације; – писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа; – радни картон: наставник води за сваког ученика. Он садржи: податке о стању физичких способности ученика са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.

Назив изборног програма:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ:	Циљ учења изборног програма <i>грађанско васпитање</i> је да ученик, изучавајући различите друштвене појаве и процесе, постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности. По завршетку програма ученик ће бити у стању да: – исказује поштовање, брани и афирмише људска права, демократију и владавину закона; – критички разматра питања безбедности младих и процеса глобализације и доводи их у везу са поштовањем људских права; – својим понашањем не угрожава своју и туђу безбедност; – препозна ситуације угрожености нечијих права и проактивно делује; – критички разматра утицај медија на безбедност младих и процес глобализације са аспекта поштовања људских права; – проналази релевантне

	и поуздане изворе информација на којима заснива своје ставове о безбедности младих и процесу глобализације; – у комуникацији активно слуша друге и дискутује аргументима.		
Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ – На крају првог разреда, ученик ће бити у стању да			
учествује у доношењу правила понашања у групи и поштује их; препозна појаве које угрожавају безбедност младих; повезује угрожавање права младих са угрожавањем њихове безбедности; процени када му треба помоћ јер му је угрожена безбедност и зна коме да се обрати; понаша се на начин којим се не угрожавају ни сопствена ни туђа безбедност; предлаже активности које доприносе повећању безбедности младих;		критички разматра утицај медија на безбедност младих; објасни на примеру процесе глобализације; критички разматра предности и недостатке глобализације; повезује процесе глобализације са степеном остварености људских права; објасни на примеру улогу међународних организација у процесу глобализације; критички разматра утицај медија у процесу глобализације; наведе основне захтеве антиглобалистичких покрета.	
ТЕМЕ		САДРЖАЈИ	
БЕЗБЕДНОСТ МЛАДИХ		Увод у програм. Безбедносне претње, ризици, изазови за младе. Последице угрожене безбедности младих. Да ли је наше друштво безбедно? Како млади могу да се заштите од небезбедних ситуација? Породица као безбедно или небезбедно место за младе. Школа као безбедно или небезбедно место за младе. Друштвене мреже као безбедан или небезбедан простор за младе. Која се права младих угрожавају у ситуацијама које нису безбедне? Безбедност младих некада и сад. Има ли разлике? Какав је утицај медија на безбедност младих? Ко је одговоран за безбедност младих?	
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА		Шта је глобализација? Које су њене вредности? У којим све областима живота се одвијају процеси глобализације. Предности и недостаци глобализације. Како мале државе као што је наша, могу сачувати идентитет у глобалном друштву? Економска фокусираност глобализације наспрот социјалним и политичким правима. Међузависност глобализације и остварености људских права. Глобализација и проблем концентрације новца и моћи код малог броја људи. Улога медија у процесу глобализације. Да ли је могућа глобализација без медија? Глобализација и потрошачко друштво. Најпознатији светски брендови и њихове поруке младима. Каква је улога међународних организација у процесу глобализације (УН, ЕУ, Савет Европе, УНИЦЕФ, УНЕСКО, СТО, ММФ, Светска банка)? Култура, спорт, уметност и процес глобализације. Који су аргументи антиглобалистичког покрета и за шта се он залаже?	

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ – На крају другог разреда, ученик ће бити у стању да			
– испољава у свом понашању толеранцију према различитости; – доведе у везу личне особине као димензије различитости и дискриминацију; – превиђа последице одрастања деце миграната у условима одвојености од породице, дома, отаџбине; – наведе облике дискриминације; – разликује ситуације укључености наспрам искључености у друштвени живот заједнице; – аргументује значај супротстављања различитим врстама стереотипа и предрасуда; – разликује интеркултуралност од мултикултуралности; – аргументовано дискутује о родној равноправности и родно заснованом насиљу у свету и Србији;		– наведе неколико невладиних организација које се баве питањима заштите људских права и циљеве њихових активности; – наведе најзначајније институције и документа у Србији и Европској унији које се баве заштитом равноправности; – доводи у везу слободу медија и развој демократије; – препознаје примере говора мржње у медијима; – критички разматра питање цензуре и сензационализма у медијима, границе између права на информисање и права на заштиту приватности; – наведе принципе новинарске етике; – критички се односи према комерцијалним програмима у медијима; – препозна примере манипулације информацијама у медијима; – предвиђа у ком правцу ће се медији у будућности развијати.	
ОПШТЕ МЕЋУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ		ТЕМА и кључни појмови садржаја програма	
– Компетенција за целоживотно учење; – Сарадња; – Решавање проблема; – Одговорно учешће у демократском друштву; – Рад са подацима и информацијама; – Дигитална компетенција; – Комуникација;		СВИ РАЗЛИЧИТИ, А СВИ РАВНОПРАВНИ Лични и друштвени идентитет. Социјална дистанца Осетљиве друштвене групе. Искљученост наспрам укључености у друштво. Дискриминација. Родно засновано насиље.	

– Одговоран однос према околини; – Одговоран однос према здрављу; – Предузимљивост и оријентација ка предузетништву.	Борба жена за равноправност. Повереник за заштиту равноправности. Стереотипи, аутостереотипи, хетеростереотипи, предрасуде, стигматизације, сегрегација. Ејџизам. Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права. Особе са инвалидитетом. Националне мањине. Интеркултуралност и мултикултуралност. Невладине организације.
	МЕДИЈИ ЗА ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНИ ЗА МЕДИЈЕ Слобода и одговорност медија. Професионална етика новинара. Говор мржње у медијима. Цензура медија. Стереотипи у медијима. Информације од јавног значаја. РТС медијски јавни сервис Србије. Он лајн медији. Заступљеност осетљивих друштвених група у медијима. Истраживачко новинарство. Сензационализам у медијима. Комерцијални програми у медијима. Будућност медија.

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ – На крају трећег разреда, ученик ће бити у стању да			
– наведе карактеристике људских права; – критички разматра механизме надзора поштовања људских права и санкционисања њиховог кршења; – опише контекст и начин борбе неког од истакнутих бораца за људска права у прошлости или садашњости; – образложи значај учешћа грађана на изборима и референдумима; – наведе пример успешне грађанске иницијативе и показује спремност да учествује у таквим активностима; – на изабраном примеру грађанске непослушности опише контекст настанка и последице до којих је довела; – изрази позитиван став према грађанској солидарности и волонтеризму; – препозна појаве корупције и наведе начине њеног сузбијања; – наведе показатеље недостатка културе људских права; – доведе у везу угрожавање мира са људским правима; – наведе примере кршења хуманитарног права у прошлости и садашњости;		– критички разматра економске политике са становишта наоружања и претњи миру; – образложи значај антиратног грађанског активизма и наведе пример; – наведе примере насилног екстремизма и начине на који се регрутују деца и млади; – критички разматра проблем насиља у спорту и изражава негативан став према њему; – наведе показатеље светског мира и државе најнижег и највишег индекса; – критички процењује изазове и претње миру у будућности; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима и комуницира на конструктиван начин; – у сарадњи са другим ученицима учествује у дизајнирању и спровођењу истраживања и пројекта; – прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање и пројекат, користећи ИКТ и друге ресурсе на безбедан начин; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима; – процени сопствени допринос и других чланова у раду групе.	
ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ		ТЕМА и кључни појмови садржаја програма	
– Компетенција за целоживотно учење; – Сарадња; – Решавање проблема; – Одговорно учешће у демократском друштву; – Рад са подацима и информацијама; – Дигитална компетенција; – Комуникација; – Одговоран однос према околини; – Одговоран однос према здрављу; – Предузимљивост и оријентација ка предузетништву.		ЉУДСКА ПРАВА, ГРАЂАНИ И ДЕМОКРАТИЈА Карактеристике људских права. Развој људских права. Међународни механизми надзора поштовања људских права и санкционисања њиховог кршења. Могућности и начини учешћа грађана у демократском друштву. Грађанска солидарност и волонтеризам. Корупција и демократија. Култура људских права. МИР И ПРЕТЊЕ МИРУ Мир као људско право. Међународно хуманитарно право. Економске политике наоружавања. Антиратни грађански активизам. Насилни екстремизам. Насиље у спорту. Индекс светског мира. Изазови и претње миру – поглед у будућност	

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ – На крају четвртог разреда, ученик ће бити у стању да			
– доведе у везу сиромаштво и друштвену неједнакост са степеном остварености људских права; – критички разматра проблеме незапослености и економске миграције; – препозна примере мобинга и наведе коме се треба обратити за помоћ; – образложи значај удруживања радника и борбе за њихова права; – идентификује примере дискриминације и експлоатације у области рада; – аргументовано дискутује о проблемима доступности хране, пијаће воде, образовања и здравствене заштите у савременом свету; – изрази позитиван став према афирмативним мерама у образовању осетљивих група и образложи њихов значај за социјални и економски развој друштва; – идентификује вредности на којима почива право на живот у здравој животној средини; – образложи значај Програма одрживог развоја до 2030. године;		– аргументовано дискутује о одговорности различитих друштвених актера за еколошке проблеме настале услед људске активности; – примерима илуструје успешне акције удружења која се баве очувањем животне средине и добробити животиња у свету и нашој земљи; – разликује релевантне и поуздане информације од манипулације информацијама о еколошким проблемима; – рационално користи природне и енергетске ресурсе; – предлаже активности којима се може постићи здравија животна средина и бољи квалитет живота људи, животиња и биљака; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – у сарадњи са другим ученицима учествује у дизајнирању и спровођењу истраживања и пројекта; – прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање и пројекат користећи ИКТ и друге ресурсе на безбедан начин; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима; – процени сопствени допринос и других чланова у раду групе.	
ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ		ТЕМА и кључни појмови садржаја програма	
Компетенција за целоживотно учење; Сарадња; Решавање проблема; Одговорно учешће у демократском друштву; Рад са подацима и информацијама; Дигитална компетенција; Комуникација; Одговоран однос према околини; Одговоран однос према здрављу; Предузимљивост и оријентација ка предузетништву		ЕКОНОМСКА И СОЦИЈАЛНА ПРАВА Економска и социјална права као елемент достојанственог живота. Сиромаштво и друштвена неједнакост. Право на рад. Дискриминација у области рада. Експлоатација деце у свету рада. Концепт државе благостања. Доступност хране, пијаће воде, образовања и здравствене заштите. образовање и економски развој и животни стандард	
		ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ Вредности на којима почива право на живот у здравој животној средини. Програм одрживог развоја до 2030. године. Одрживи развој у законодавству и пракси наше земље. Одговорност за еколошке проблеме настале услед људске активности. Учесће грађана у активностима за очување животне средине и добробити животиња.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – Изборни програм Грађанско васпитање у четвртм разреду надовезује се на активности предвиђене програмом за претходне разреде и такође доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција. И даље се програм остварује кроз истраживачки и пројектни рад, с тим што се очекује да ученици на основу искуства које имају, покажу напредак у вештинама које такав начин рада развија као што су: већи степен самосталности, боље сналажење у раду са подацима, зрелије аргументовање, лакше договарање, квалитетније презентације резултата рада и сл. Као и у претходним разредима програм садржи две тематске целине, с тим да у четвртм разреду има нешто мање часова и потребно је добро планирати динамику истраживачких и пројектних активности, посебно у другом полугодишту, када ученици имају бројне обавезе. Како поред Грађанског васпитања ученици похађају још два изборна програма могуће је остварити сарадњу и осмислити пројекте на којима би заједнички радили. Имајући у виду теме овог програма Грађанског васпитања заједнички пројекат најлакше се може осмислити у сарадњи са ученицима који похађају изборне програме Економија и бизнис, Геополитика и образовање за одрживи развој. Кључни појмови садржаја пружају велике могућности за истраживачки рад ученика. На пример, ученици се могу бавити у оквиру прве теме садржајем право на рад и истраживати незапосленост, посебно младих, у средини у којој живе. Могу прикупити статистичке податке који говоре колико незапослених су жене и мушкарци, каква им је образовна структура, колико дуго чекају посао и сл. Затим могу направити сет питања за разговор са незапосленим особама и са послодавцима и утврдити њихов поглед на проблем незапослености младих. Могу направити упитник који би путем мејла дали да га попуне особе које познају а напустиле су земљу и раде у иностранству са циљем да се утврде мотиви њихове миграције. Циљна група истраживања за овај садржај могу бити и представници осетљивих група (особе са инвалидитетом, самохране мајке...) и њихови проблеми да остваре право на рад. Такође, могу се осмислити различити пројекти настали на основу резултата добијених истраживачким активностима. На пример, уколико ученици утврде да се млади тешко запошљавају и да је препорука послодаваца да развију свој бизнис, ученици могу имати за циљ пројекта довођење стручњака за старт ап предузећа који би свим заинтересованим ученицима четвртог разреда одржао предавање како започети сопствени бизнис који је еколошки чист и води одрживом развоју. Овакав пројекат могао би се заједнички остварити са ученицима који похађају изборни програм Економија и бизнис. С обзиром да је у питању завршни разред гимназије важно је да у току свих ученичких активности наставник подстиче процес интеграције стечених знања из области Грађанског васпитања. Може се рећи да нема садржаја са којим су се ученици сусрели обрађујући теме из програма за претходне разреде који се не могу довести у везу са економским и социјалним

правима (дискриминација, стереотипи, опште добро, глобализација, безбедност...). У процесу интеграције треба инсистирати на различитим перспективама у смислу: ја и други, некад и сад, локално и глобално. Осим интеграције потребно је, на последњим часовима, извршити и неку врсту рекапитулације чиме су се све ученици бавили током четири године и на који начин. Она треба да иде у два правца. Један се односи на лични план ученика јер захтева да свако за себе процени које добити има од похађања Грађанског васпитања (у чему је напредовао, шта мисли да ће му користити у свакодневном животу и сл.), а други се односи на групу и захтева сагледавање како су функционисали, које проблеме су имали, како су их решавали. Било би добро да су ученици из разреда у разред јачали групну кохезију и напредовали у сарадњи и ефикасности у раду. Као добар пример рекапитулације ученици могу припремити неку врсту презентације како то ради Фејсбук на крају календарске године. За те потребе треба користити материјале (превасходно фотографије) којима су документовали своје активности током сва четири разреда и на тај начин сачувати од заборавља све оно што су истраживали и радили у пројектима заједно. Уколико су ученици сагласни такве презентације могу бити доступне и другима, нпр. на сајту школе.

УВОД У ПРОГРАМ: Уводне активности треба спровести, током једног до два часа, путем вођеног разговора. Подстицај се може користити на самом почетку часа или у тренутку кад наставник процени да је одговарајући. У разговору треба користити питања која повезују обе теме како би ученици дошли до увида да и економска и социјална права, као и право на здраво окружење представљају предуслове за остваривање осталих људских права. То је добра прилика да се разговара и о сукобу права и направи веза са још неким темама које су обрађиване у Грађанском васпитању. Пример за подстицај који је дат у наставку преузет је и модификован из програма за први разред гимназије и односи се на тему глобализација. Сада се доводи у везу са економским и социјалним правима и правима на здраву животну средину. Пример за подстицај – Гладни не могу да брину о свом праву на здраву животну средину; Неразвијене земље, преузимајући знања, технологије и вредности развијених земаља путем опште глобализације, могу се много брже развијати и унапредити квалитет живота свог становништва. Да би се до тог позитивног ефекта глобализације дошло, најважније је да држава обезбеди квалитетно образовање за све. Без образованог становништва процес глобализације може увести земљу у такозвано савремено ропство где је економска експлоатација људи и деце као у 19. веку, а оствареност њихових права минимална. Посебно су угрожена права на здраву животну средину јер се најчешће у тим неразвијеним земљама уводе застареле технологије које су велики загађивачи. У таквим друштвима, у условима општег сиромаштва често се отвара дилема о томе да ли је важнији економски развој или брига за здраву животну средину. Тема **ЕКОНОМСКА И СОЦИЈАЛНА ПРАВА:** Ова тема смештена је у програм за четврти разред јер одговара зрелости ученика, израженој осетљивости за социјалну неправду, као и бољем разумевању света рада који их очекује у будућности. Кључни појмови садржаја који су предложени свакако не исцрпљују ову комплексну тему али је најважније да ученици схвате да је оствареност економских и социјалних права директно повезана са оценом степена демократије у једном друштву и да се она, иако смо у 21. веку, још увек крше. Посматрано из перспективе грађанина демократија се у великој мери процењује преко могућности државе да осигура економску и социјалну сигурност што укључује различите услуге и користи из области здравства, образовања, социјалне заштите. Са 18 година ученици имају солидно лично искуство у наведеним областима, а често и индиректно преко својих најближих чија су права у овој области била угрожена. Иако се сва права посматрају као целина, ипак се између њих могу направити разлике. Грађанска и политичка права имају за циљ да умање моћ државе, а економска и социјална права траже повећање моћи државе јер без ње нема могућности заштите економски најслабијих слојева друштва. Може се рећи да економска и социјална права представљају неопходан предуслов за остваривање других права. Ученике треба оспособити да препознају различите форме друштвене неједнакости која се налази у основи многих друштвених проблема, затим различите врсте експлоатације (посебно деце) и дискриминације људи у свету рада и тешкоће са којима се сусрећу осетљиве групе људи у остваривању економских и социјалних права. Борба за оствареност економских и социјалних права је борба за друштвену праведност и социјални мир. Наставници, а ни ученици неће имати тешкоће да садржаје из ове теме доведу у везу са актуелним догађајима и то како у свету, нашој земљи па и локалној заједници где живе. Медији су препуни информација о проблемима у здравству, просвети, социјали те их наставници могу користити као подстицај, а ученици у истраживачким активностима. Примери за подстицај:

Да ли они знају да је Божић? Познати ирски музичар Боб Гелдоф је, видевши документарни филм о сиромаштву у Етиопији, отпутовао у Африку. Одмах по повратку у Енглеску окупио је највеће енглеске поп звезде под именом Band Aid и снимио најпродаванији британски сингл свих времена – „Do they know it's Christmas?” (Да ли они знају да је Божић?). Концерт Live Aid одржан је 13. јула 1985. на више локација-главне сцене су биле у Лондону (72.000 гледалаца) и Филаделфији (90.000 гледалаца), уз наступе у Сиднеју и Москви. Прикупљено је преко 60 милиона долара за гладне у Етиопији. То је био један од највећих икад реализованих сателитских и ТВ преноса – процењује се да је пренос уживо гледало око 1,5 милијарда гледалаца у 100 земаља широм света. Иако је Live Aid покренуо осећања људи да не буду равнодушни на туђу несрећу проблем сиромаштва у Етиопији ни до данас није решен.

Шта на етикети не пише? Последњих година неки одевни предмети имају толико велике етикете, да су некад теже и малтене веће и од самог артикла. Изгледају као блокчић. И на њима су углавном корисне информације – величина, врста тканине, земља порекла, температура на којој се перу и пеглају. И то је то. Но, да ли сте се икада запитали шта на етикети не пише? Замислите да купите комад одеће на чијој етикети пише овакав текст: „100 посто памук. Произведено у Камбоџи, израдио Бехнам, стар девет година. Он свако јутро устаје у пет сати и иде у фабрику текстила у којој ради. Ноћ је кад иде на посао, ноћ је кад се враћа са посла. Облачи се лагано јер је температура просторије у којој ради 30 степени Целзијусових. Прашина у соби скупља му се у носу и устима. Провешће цели дан гушећи се како би зарадио мање од једног долара. Маска би компанију коштала мање од 10 центи”. Тема **ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ:** Ова тематска целина ученицима не представља новину јер су питања о екологији и одрживом развоју већ обрађивали у редовним предметима, а неки од њих и у изборном програму Образовање за одрживи развој. У оквиру Грађанског васпитања фокус треба да буде на Конвенцији о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (позната као и Архуска конвенција), која полази од схватања да свака особа има право да живи у здоровој животnoj средини, али и дужност, како индивидуалну тако и у заједници са другима, да штити и унапређује животну средину у корист садашњих и будућих генерација. Како би ово право (и дужност) остварили, грађани морају да имају потпуну и благовремену доступност информација, те право на учествовање у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима животне средине. Управо ово право пружа велике могућности да ученици истражују јер су бројни докази његовог кршења, како на локалном тако и на глобалном нивоу. Наравно, ученици се могу бавити и позитивним примерима поштовања тих права. За очекивати је да ће ученици са лакоћом осмишљавати пројекте којима ће се бавити у оквиру ове теме пратећи актуелне вести у вези са стањем животне средине и сарађујући са ученицима који су изабрали изборни програм. Образовање за

одрживи развој. За тему пројекта посебно су погодни они еколошки догађаји који имају локални карактер и који дају простор за сарадњу са званичним институцијама и невладиним организацијама у овој области. Ученици који се буду определили да истражују кључни појам садржаја који се односи на „зелене” као волонтере и као политички покрет/партију остварују везу са темом из трећег разреда Грађанског васпитања Људска права, грађани, демократија. Како у нашој средини нису довољно познате акције које остварују удружења грађана у овој области једна од могућих идеја за пројекат може бити њихова промоција. Примери за подстицај: **Опасно наслеђе у виду контаминираних земљишта у Србији** – У медијима се 7.10.2019. могло прочитати да УНЕП (Програм заштите животне средине Уједињених нација), наводи да у Србији постоји 14 напуштених индустријских локација које су идентификоване као приоритет за ремедијацију, односно за санацију постојећег загађења у циљу снижавања концентрације загађујућих материја до нивоа који не представља опасност по животну средину. Такође, утврђено је постојање више од 700 потенцијално загађених индустријских локација које су последица неадекватног збрињавања отпада. Ко то треба да реши и на који начин? **Бициклом на посао** – И у Србији се обележава међународни Дан зимске вожње бициклом на посао (Winter Bike To Work Day), који повезује градове 0.205 0широм света чији су се становници обавезали да бициклом иду на посао, у школу, на факултет... Зелени Србије истичу да вожња бицикла има велики социјални, економски и еколошки значај. Пре свега, под тим се подразумева позитиван утицај на здравље људи и одржавање кондиције, уживање у природи, а представља јефтинији, еколошки и често бржи начин превоза, са „0%” емисије штетних гасова. То је важно јер од укупне количине загађујућих материја које се налазе у ваздуху у урбаним срединама, чак 70% потиче од издувних гасова моторних возила. Шта су препреке већој употреби бицикла у превозу људи у Србији? **Употреба животиња у научно-истраживачке сврхе** – Употреба животиња у научно-истраживачке сврхе поделила је стручну и ширу јавност јер са једне стране експерименти на животињама доносе корист људима (нпр. испробавање ефеката лекова и нових технологија), а са друге наносе патњу животињама. Лабораторије у развијеним државама у обавези су да поступају у складу са процедурама, запослени научници похађају наменске семинаре, а све их контролишу врло строге и стриктне етичке комисије. Међутим и даље постоје лабораторије, посебно оне на бродовима у ничијим водама, где се у истраживањима користе животиње. **Предности и недостаци генетски модификованих организама:** Најчешће генетички модификовани организми су биљке, чијем се генетичком материјалу додају гени који ће омогућити отпорност према некој болести. Циљ је да се добију бољи усеви. Ипак, јавност најчешће не гледа благонаклоно на ову методу јер постоји бојазан да би промене на генима биљака које користимо као храну могле да изазову промене на људским генима и загађење животне средине. Такође, генетички модификовани микроорганизми често изазивају бојазан као потенцијални изазивачи нових болести (нпр. свињски грип). Аргументи поборника ГМО су да су ови експерименти управо ново поље за откривање лекова и терапија за оболеле. На пример, инсулин, који је неопходан дијабетичарима, увелико се производи путем генетички измењених бактерија.

Назив изборног програма: ВЕРСКА НАСТАВА – ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС	
НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА	
Катихизација као литургијска делатност – заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учење у богослужбеном животу Цркве. Катихета (вероучитељ) би требало да стално има на уму да је катихеза сведочење Истине, проповед Истине и увођење у Истину, кроз Цркву као заједницу љубави. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада. <u>Врсте наставе:</u> Настава се реализује кроз следеће облике наставе: - теоријска настава (33/31) - практична настава (2) <u>Место реализације:</u> - теоријска настава се реализује у учионици; - практична настава се реализује у цркви: учењем у литургијском сабрању; <u>Дидактичко методичка упутства за реализацију наставе:</u> - уводне часове требало би осмислити тако да допринесу међусобном упознавању ученика, упознавању ученика са циљевима, исходима, наставним садржајима, али и тако да наставник стекне почетни увид у то каквим предзнањима и ставовима из подручја Православног катихизиса групно располаже. - Реализација програма требало би да се одвија у складу са принципима савремене активне наставе која својом динамиком подстиче ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема. У току реализације стављати нагласак више на доживљено и формативно, а мање на сазнајно и информативно;	- Квалитет наставе се постиже када се наставни садржаји реализују у складу са савременим педагошким захтевима у погледу употребе разноврсних метода, облика рада и наставних средстава. - Имајући у виду захтеве наставног програма и могућности транспонована наставног садржаја и педагошко дидактичка решења, наставник би требало да води рачуна и о психолошким чиниоцима извођења наставе – узрасту ученика, нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и мотивацији ученика. - У остваривању савремене наставе наставник је извор знања, креатор, организатор и координатор ученичких активности у наставном процесу. - Настава је успешно реализована ако је ученик спреман да Цркву схвати као простор за остваривање своје личности кроз заједничарење са ближњима и Тројичним Богом који постаје извор и пуноћа његовог живота. <u>Евалуација наставе:</u> Евалуацију наставе (процењивање успешности реализације наставе и остварености задатака и исхода наставе) наставник ће остварити на два начина: - процењивањем реакције ученика или прикупљањем коментара ученика путем анкета евалуационих листића - провером знања које ученици усвајају на часу и испитивањем ставова; <u>Оцењивање</u> Непосредно описно оцењивање ученика може се вршити кроз: усмено испитивање, писмено испитивање и посматрање понашања ученика.

Разред:	ПРВИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35

ТЕМА (наставне јединице)	ЦИЉ	ИСХОДИ по завршетку теме, ученик ће:	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА
I УВОД 1. Уводни час 2. Понављање кључних појмова и садржаја обрађених у основној школи	- Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катехизиса; - Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном школовању	- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катехизиса у току 1. разреда - моћи да уочи какво предзнање има из градива обрађеног у претходном циклусу школовања; - бити мотивисан да похађа часове православног катехизиса	- Специфичности наставе Православног катехизиса у средњој школи; - Међусобно упознавање ученика; - Рекапитулација обрађених тема
II БОГ ОТКРИВЕЊА 3. Творевина сведочи о Творцу 4. Човек боготражитељ 5. Откривење, позив у заједницу 6. Бог Откривења – Света Троица (библијска сведочанства) 7. Из молитвеног богословља Цркве (систематизација теме)	- Пружити ученицима основ за разумевање да је творевина дело љубави Божје, да носи стваралачки печат Божји, да није случајно постала, нити је самобитна; Пружити ученицима основ за разумевање да је Бог Личност; Упознати ученике да је човек богочежњиво биће и да се Бог открива човеку ради заједнице са њим; Пружити ученицима знање о библијском, светоотачком и богослужбеним сведочанствима да је Бог Света Троица; Омогућити ученицима да стекну основ за разумевање поступности Откривења Божјег, као и то да се Његово Откривење и данас дешава, уочава, препознаје и доживљава у Цркви	- моћи да наведе неке примере Отривења Бога у Библији; - моћи да разуме и тумачи значење израза homo religiosus; - моћи да препозна изразе вере у Свету Троицу у богослужбеним текстовима; - моћи да разуме да се Бог из љубави открива човеку, позивајући га у заједницу; - бити подстакнут да непосредније учествује у богослужењу Цркве; - моћи да промишља о личној одговорности у односу према Богу и ближњима; - моћи да разуме да се Божје Откривење дешава данас у Цркви и свету; - мочи да просуђује и препознаје сведочанства вере у свом животу	- Логосност творевине (откривење Бога кроз законитост, лепоту и склад у творевини); - Бог улази у историју и открива се као Личност (икономија Божја) - Човек као боготражитељ; - Откривење – позив у заједницу
III ВЕРА, ЗНАЊЕ и БОГОПОЗНАЊЕ 8. Вера и поверење 9. Вера у Старом и Новом Завету 10. Бог се познаје љубаву 11. Вера и живот („Вера без дела је мртва...“) 12. Из молитвеног богословља Цркве (систематизација теме)	- Оспособити ученика за разликовање знања које се односи на предмете и познања личности; - Указати ученицима да су вера и поверење предуслови сваког знања; - Упознати ученике са примерима вере и поверења у Бога библијских личности; - Оспособити ученике за разумевање да је богопознање у православном искуству плод личне, слободне заједнице човека с Богом; - Пружити ученицима основ за разумевање да се богопознање као лични доживљај Христа у Цркви разликује од „знања о Богу“	- моћи да увиди разлику између знања које се односи на ствари и познања које се односи на личности; - моћи да препозна да је вера слободан избор човека и да се сведочи личним животом; - моћи да објасни да је богопознање у православном искуству плод личне слободне заједнице човека с Богом; - моћи да објасни да се вером живи кроз Литургију и подвиг	- Знање о стварима и познање о личности; - Присуство вере у научној методологији и научним теоријама; - ера у Старом и Новом Завету; - Познање Бога као личности методом љубави; - Вера без дела је мртва; - Сличности између човекопознања и богопознања
IV ХРИШЋАНИН – ЧОВЕК ЦРКВЕ 13. Човек и заједница 14. Црква као литургијска заједница (моја парохија) 15. Света Литургија – пуноћа заједнице са Богом 16. Хришћан – човек Цркве (систематизација теме)	- Разговарати са ученицима о човековој потреби да припада заједници и како се припадност остварује; - Оспособити ученике за правилно схватање појма Цркве као благодатне заједнице Бога и верних која се остварује у светој Литургији; - Указати ученицима да не постоји хришћани мимо Цркве; - Пружити ученицима основ за разумевање да је света Литургија извор спасења јер се у њој остварује пуноћа заједнице са Богом	- моћи да увиди да хришћанин постоји превасходно као члан конкретне литургијске заједнице; - моћи да опише живот парохијске заједнице; - моћи у основним цртама да објасни да се учешћем у литургијском сабрању ступа на пут богопознања; - моћи да продискутује о православном схватању Цркве; - Моћи да схвати да хришћанство подстиче човека на одговоран живот у заједници	- Црква као заједница која се пројављује на Литургији. - Моја парохија; - Хришћанин – човек цркве; - Света Литургија – пуноћа заједнице са Богом;
V СВЕТО ПИСМО – КЊИГА ЦРКВЕ 17. Настанак и подела Светог Писма	- Упознати ученике са настанком и поделом Светог Писма; - Предочити ученицима да је Свето Писмо богонадахнута књига;	- моћи да именује различите књиге Светог Писма; - моћи да наброји неке ауторе књига Светог Писма;	- Настанак и подела Светог Писма; - Канон и богонадахнутост Светог Писма; - Црква као место тумачења и доживљаја

18. Канон и богонадахнутост Светог Писма	- Упознати ученике да је Свето Писмо књига богослужбене заједнице (Старог и Новог Израиља)	- моћи да истражује Свето Писмо користећи скраћенице, поделе на главе и стихове;	Светог Писма и Светог Предања;
19. Црква као место тумачења и доживљаја Светог Писма и Светог Предања	- Омогућити ученицима да појме континуитет Божјег Откривења у Старом и Новом Завету;	- Знати да се посебност Светог Писма садржи у богонадахнутости;	- Утицај Светог Писма на културу и цивилизацију;
20. Свето Писмо – књига Цркве	- Указати ученицима да је за правилно тумачење Светог Писма неопходна укорененост у животу Цркве	- Моћи да препозна карактер богонадахнутости Светог Писма кроз лично искуство надахњивања Светим Писмом;	- Свето Писмо као књига Цркве
21. Утицај Светог Писма на културу и цивилизацију		- Моћи да наведе неке примере повезаности Старог и Новог Завета;	
		- Моћи да закључи да је Свето Писмо књига Цркве, а не појединца.	
VI ХРИШЋАНСКИ ЖИВОТ	- Пружити знање ученицима да је подвиг неопходно средство за остварење личне заједнице с Богом у Христу, у којој ће Бог бити извор нашег вечног постојања и личног идентитета;		
22. Црквено Предање и народна предања	- Оспособити ученика за разликовање народног и црквеног Предања и правилно доживљавање православног етоса који извире из литургијског начина постојања људи и природе;	- моћи да увиди да постоји разлика између народног и црквеног предања и да заузме став према њима;	- Питања односа народног и црквеног предања;
23. „Све ми је дозвољено, али ми није све на корист...“	- Развијање свести ученика о неопходности одговорног живота у заједници и ослобађање од егоцентризма;	- моћи да уочи да светост живота није могућа без истовремене заједнице са Богом и људима;	- Животна искушења и суочавање са њима;
24. Из живота светих	- Упознати ученике да је светост достижна и данас, те да није привилегија прошлости;	- знати да су сви људи призвани да буду свети;	- Живот није случајност него је дар;
25. Знамените личности и хришћанство	- Омогућити разумевање ученицима да је човек биће смисла;	- моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса 1. разреда средње школе	- Светост као мера људског достојанства
26. Смисао (и бесмисао) живота	- Установити обим и квалитет знања и разумевања стечених у току школске године из Православног катихизиса		

Разред:	ДРУГИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ТЕМА (наставне јединице)	ЦИЉ	ИСХОДИ по завршетку теме, ученик ће:	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА
I УВОД 1. Понављање кључних појмова обрађених у првом разреду	- Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; - Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном школовању	- Моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 2. године средњошколског образовања; - Моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања	- Специфичности наставе Православног катихизиса у средњој школи и гимназијама; - Рекапитулација обрађених садржаја о Богу, Цркви, као богослужбеној заједници, хришћанском животу
II СТВАРАЊЕ СВЕТА И ЧОВЕКА 2. Стварање света 3. Стварање човека по икони и подобију Божјем 4. Творевина и човеково место у њој 5. Свет је створен са циљем да постане Црква 6. Представе стварања света и човека у православној иконографији	- Омогућити ученицима да стекну неопходно знање да узрок постојања света јесте личностни Бог Који слободно из љубави ствара свет; - Развијање свести код ученика о стварању човека по икони и подобију Божјем, односно као слободне личности способне за љубав према другом бићу; - Оспособити ученике за разумевање да је свет и све што је у њему, створено за вечност, да буде причасник вечног Божјег живота; - Предочити ученицима чињеницу да је човек од Бога призван да управља целим светом и да га приноси Богу, те	- моћи да интерпретира учење Цркве о стварању света; - моћи да објасни да је човек икона Божја зато што је слободан; - моћи да објасни да је човек подобије Бога зато што је способан за заједницу; - моћи да објасни да је Бог створио свет са циљем да вечно живи у заједници с Њим; - бити подстакнут да просуђује о смислу постојања човека и света; - моћи да разликује особености створеног и нествореног; - моћи да развија одговорност за сопствени живот и живот других;	- Библијска сведочанства о стварању света и човека; - Учење Цркве о стварању света и човека; - Последице стварања ни из чега по природу и човека; - Творевина и човеково место у њој; - Свет је створен са циљем да постане Црква; - Православна иконографија о стварању света;

	да се у тој заједници обожи и човек и свет	- моћи да преиспитује и вреднује сопствени однос према Богу, другом човеку и према творевини Божјој	
III ПРАРОДИТЕЉСКИ ГРЕХ 7. Библијска повест о прародитељском греху 8. Прародитељски грех као промашај циља стварања; 9. Светоотачко тумачење прародитељског греха; 10. Јединство човека са Богом – једини начин да се превазиђе смрт; 11. Човекова злоупотреба творевине 12. Прародитељски грех у светлости богослужбених текстова	- Пружити ученицима основ за разумевање прародитељског греха на основу библијског сведочанства, тумачења Светих Отаца и учења Цркве; - Ученицима предочити да се човеков промашај (грех) састоји у одвајању човека и света од Бога; - Пружити ученицима основ за разумевање да спасење као превазилажење смрти и задобијање вечног живота, јесте повратак у заједницу с Богом	- Моћи да објасни у чему се састоји прародитељски грех; - Моћи да сагледа последице прародитељског греха и начин њиховог превазилажења; - Моћи да објасни каква је улога човека у остваривању назначења света; Моћи да просуди о важности учествовања у литургијском сабрању за сопствено спасење; - Бити подстакнут да се одговорније односи према природи; - Моћи да стекне увид у личну одговорности за своје поступке; - моћи да уочи значај покајања за своје спасење	- Библијска и светоотачка сведочанства о прародитељском греху; - Последице прародитељског греха; - Еколошки проблем као једна од последица човекове отуђености од Бога; - Превазилажење еколошке кризе је могуће повратком човека у заједницу са Богом; - Појам прародитељског греха у богослужбеним текстовима.
IV СВЕШТЕНА ИСТОРИЈА СПАСЕЊА (ОД АДАМА ДО ИЗРАИЉА) 13. Каин и Авељ 14. Ноје и барка, као праслике Христа и Цркве 15. Црква и Вавилонска кула 16. Авраамов завет са Богом и наговештај 17. Жртвовање Исака као праслика жртве Христове 18. Јаков постаје Израиљ	- Омогућити ученицима разумевање да се Стари Завет у главним цртама, периодима, личностима и догађајима може посматрати као праслика и најава новозаветних догађаја; - Омогућити ученицима да стекну знања о историјском току остварења Божјег плана о свету; - Пружити ученицима основ за разумевање да се у личности Исуса Христа испуњава оно што је откривено и речено у Старом Завету; - Предочити ученицима у чему се састоји разлика између Цркве као богочовечанске заједнице и других облика људских заједница; - Предочити ученицима да се у старозаветној историји назире личност Месије, Који сабира и избавља народ Божји	- моћи да уочи да се Бог у Старо и Новом Завету открива као личност и да позива човека у заједницу са Њим; - моћи да, на примеру Каина и Авеља, закључи да је свако убиство – братоубиство; - моћи да, на примеру Ноја, схвати значење појам праслика Христа и Цркве као места спасења; - моћи да, на примеру Вавилонске куле, схвати да ниједна људска заједница мимо Бога не води остварењу човековог назначења - моћи да разуме да је откривење Аврааму почетак остваривања Цркве у историји; - бити свестан да је за богопознање неопходан личан сусрет са Богом; - моћи да разуме да је обећање потомства дато Аврааму духовног карактера	- Тајна Христова у историји спасења; - Лични однос са Богом старозаветних патријараха и праотаца; - Праслика Христа и Цркве у периоду старозаветних патријараха и праотаца.
V СВЕШТЕНА ИСТОРИЈА СПАСЕЊА (ОД МОЈСИЈА ДО ХРИСТА) 19. Откривење Бога Мојсију (ЈХВХ) 20. Пасха 21. Месија циљ старозаветних ишчекивања 22. Давид и Соломон 23. Испуњење старозаветних пророштава у Исусу Христу 24. Праслика Свете Тројице, Исуса Христа и Цркве у Старом Завету (систематизација теме)	- Пружити ученицима основ за разумевање да је целокупан садржај старозаветне месијанске мисли остварен тек у Новом Завету у личности Господа Исуса Христа; - предочити ученицима да се у старозаветној историји назире личност Месије, Који сабира и избавља народ Божји; - Упознати ученике са значајем старозаветног празновања Пасхе као праслике молитвеног сећања на Христово Страдање, Васкрсење и Други долазак; - Омогућити ученицима разумевање да се деловањем пророка Божјих увек изграђује Црква	- знати да је старозаветна вера – вера у једног Бога; - моћи да објасни нека од старозаветних пророштава која су се остварила у личности Христовој; - моћи да наведе који старозаветни догађаји јесу праслика Сина Божјег и новозаветне Цркве; - моћи да повезује догађаје старозаветне и новозаветне историје; - моћи да уочи разлику између уобичајеног значења речи пророк и њеног библијског смисла; - моћи да на примеру пророчке делатности, увиди значај старања ао социјално угроженим категоријама друштва; - моћи да схвати на примеру Израиља, да Црква има неднационални карактер; - моћи да упоређи Десет заповести са Христовим заповестима о љубави;	- Повезивање појмова: Стари и Нови Израиљ: мана и Причешће, Пасха и Васкрсење, Педесетница и Силазак Светог Духа на Апостоле, Помазаник или Месија; - Месија – циљ старозаветног ишчекивања; - Откривење Бога Мојсију; - Пасха _ Давид и Соломон - Делатност старозаветних пророка; - Испуњење старозаветних пророштава у Исусу Христу; - Праслика Свете Тројице, Исуса Христа и Цркве у Старом Завету;

		- знати да је месијанска идеја присутан током старозаветне историје; - моћи да промишља о сопственом месту у историји спасења	
VI СТАРОЗАВЕТНА РИЗНИЦА 25. Мудросна књижевност – одабрани одељци; 26. Одабрани одељци из Псалама Давидових 27. Старозаветни списи у богослужењу Цркве	- Омогућити ученицима доживљај старозаветне побожности; - Подстицати ученике на промишљање о незаменљивости и вредности сопствене личности; - Установити обим и квалитет знања и разумевања стечених у току школске године из Православног катихизиса	- моћи да се, подстакнут примерима, смелије суочи са грехом самооправдавања и сваким грехом, уопште; - моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво другог разреда	- Мудросна књижевност - Псалми Давидови - Пророци Илија и Јелисеј - Старозаветни списи у богослужењу Цркве

Разред:	ТРЕЋИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	35
ТЕМА (наставне јединице)	ЦИЉ	ИСХОДИ по завршетку теме, ученик ће:	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА
I УВОД 1. Понављање кључних појмова обрађених у другом разреду	- Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; - Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном школовању	- Моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 3. године средњошколског образовања; - Уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања	- Специфичности наставе Православног катихизиса у средњој школи и гимназијама; - Рекапитулација обрађених садржаја о стварању света и човека, прародитељском греху и историји спасења
II ХРИСТОС ИСТИНИТИ БОГ И ИСТИНИТИ ЧОВЕК 2. Господ Исус Христос: Нови Адам, месија и Емануил 3. Исус Христос – Оваплоћени Логос Божји 4. Христос истинит Бог и истинити човек 5. Теологија иконе (систематизација теме)	- Ученицима пружити основ за разумевање значаја Христове личности и Његовог живота за наше спасење; - Протумачити ученицима Христова имена: Нови Адам, Месија и Емануил; - Протумачити ученицима пролог Јеванђеља по Јовану; - Ученицима пружити основ за разумевање да је Христос потпуни Бог и потпуни човек; - Упознати ученике са теологијом иконе – да се на иконама пројављује историјска и есхатолошка димензија	- моћи да разуме значење израза Нови Адам, Месија и Емануил, Логос; - Моћи да изложи зашто је Исус Христос као посредник између Бога и човека једини Светитељ света; - Моћи да у прологу Јеванђеља по Јовану укаже на места у којима се говори о Богу као Логосу; - Моћи у основним цртама да опише зашто је могуће да се у новозаветној Цркви представља Бог; - Моћи да наведе основне разлике између слике и иконе	- Господ Исус Христос; Нови Адам, Месија и Емануил; - Исус Христос – Оваплоћени Логос Божји; - Христос истинити Бог и истинити Човек.
III ПРИБЛИЖИЛО СЕ ЦАРСТВО БОЖЈЕ... 6. Почетак Христове проповеди 7. Блаженства 8. Беседа на гори 9. Параболе о Царству Божјем 10. Царство Божје – циљ Христове проповеди (систематизација теме)	- Пружити ученицима основ за разумевање да Христос доноси Царство Божје у свет; - Посматрати Христово учење о Блаженствима у савременом контексту; - Предочити ученицима Христово учење о Царству Божјем; - Христова проповед има универзални карактер;	- моћи да закључи да је Царство Божје заједница са Христом; - моћи да увиде актуелност Христове проповеди; - знати да је Христова делатност и проповед позив свима у Царство Божје - моћи да увиде како поуке из Христове проповеди могу да примене на сопствени живот;	- Христова проповед; - Беседа на гори - Параболе о царству Божјем - Царство Божје – циљ Христове проповеди
IV ГДЕ ЈЕ ХРИСТОС ТУ ЈЕ И ЦАРСТВО БОЖЈЕ 11. Где је Христос ту је Царство Божје 12. Преображење Христово и објава Његовог страдања 13. Лазарево Васкрсење и Улазак Христов у Јерусалим	- Упознати ученике да Христос у својој личности обједињује Царску, Првосвештеничку и Пророчку службу; - Протумачити ученицима догађај и тропар Преображења у светлости исихастичког искуства Цркве - Подстаћи ученике на размишљање да је Христова смрт	- моћи да повеже догађај Преображења са литургијском песмом „Видјехом свјет истиниј..“; - моћи да разуме да је свака заједничка трпеза израз заједништва; - моћи да разуме да Христос Тајном Вечером установљује начин на који ће остварити заједницу са својим ученицима у све дане до свршетка века;	- Где је Христос ту је и Царство Божје - Преображење Христово и објава Његовог страдања; - Лазарево Васкрсење и Улазак Христов у Јерусалим; - Тајна Вечера; - Христос Нова Пасха;

14. Тајна Вечера слика Царства Божјег 15. Христос – Нова Пасха 16. Вазнесење и Други Долазак Христов 17. Свети Дух Утешитељ – Дух заједнице и Цар Небески (систематизација теме)	на Крсту крајњи израз љубави Бога према човеку - Упознати ученике са есхатолошком димензијом свете Литургије; - Ученицима указати да је Христовим Вазнесењем Христос прослављен као Господ и да је у Њему прослављена људска природа: - Ученицима пружити основ за разумевање да је и после свог Вазнесења Христос са нама у све дане до свршетка века; - Протумачити ученицима неколико новозаветних одељака	- моћи да разуме да сва радост хришћанске вере извире из светости о победи над смрћи и Христовом сталном присуству; - моћи да, причешћујући се, доживљава себе као учесника Тајне Вечере; - моћи да су основним цртама изложи смисао Христовог страдања и смрти - моћи да објасни да се Христос вазноси на небо да би узнео људски природу Оцу; - моћи да разуме да се Христос вазноси на небо да би наша вера у Христа била слободна (а не изнуђена) - знати да је општење са Христом и данас могуће у заједници Духа Светога – у Цркви	- Свети Дух Утешитељ – Дух заједнице и Цар Небески
V МОЈ ЖИВОТ У ХРИСТУ 18. Покајање и праштање 19. Труд и ревности 20. Вера и формализам у вери 21. Света Литургија – пројава Царства Небеског (систематизација теме)	- Подстицати ученике на хришћански однос према свету, себи и ближњима указивањем на пример Христа чији је живот испуњен безусловном љубављу према сваком човеку; - Подстицати ученике да се свакодневно труде у подвигу делатне љубави према Богу и ближњима; - Упутити ученике да је основни смисао хришћанског етоса вољети друге као што Христос воли нас; - Омогућити ученицима основ за разумевање да Христов Закон љубави није могуће испуњавати на формалан начин	- моћи да разуме да покајање (преумљењења) значи постављање Царства Божјег за приорите живота - моћи да разуме да покајање подстиче човека да тражи Царство Божје - знати да истински однос са Богом не сме бити формалистички; - бити свестан значаја испуњавања Христових заповести у свом животу - схватити да се учешћем у Литургији учествује у Царству Божјем	- Покајање и праштање - Труд и ревности - Вера и формализам у вери - Света Литургија – пројава Царства Небеског
VI СВЕТОТАЈИНСКИ И ЖИВОТ ЦРКВЕ 22. Крштење и миропомазанье 23. Покајање и исповест 24. Свештенство 25. Света Литургија – Светајна Цркве	- Омогућити ученицима да схвате да је наш живот у Цркви незамислив без учешћа у светим Тајнама; - Упознати ученике да човек Крштењем и Миропомазаньем задобија еклисиолошку ипостас (црквени идентитет); - Омогућити ученицима разумевање да су Исповест и Покајање обновљење благодати Крштења; - Указати ученицима да је свештеничка служба продужетак Христовог служења којим је Он спасао свет; - Указати ученицима да се учешћем у светим Тајнама постаје део Тела Христовог; - Развијати свест ученика да је света Литургија Тајна Божјег присуства у свету и уласка у Царство Божје	- моћи на основном нивоу да тумачи новозаветна сведочанства о значају Крштења; - моћи да схвати да је Крштење прихватање позива на светост; - моћи да објасни да Миропомазанье значи примање дарова Светог Духа заслужење Цркви; - моћи да схвати да се у исповест и покајање повратак у наручје Очево и заједницу Цркве; - знати да су службе у Цркви дарова Духа Светога; - моћи да међусобно разликује различите службе у Цркви (епископ, свештеник, ђакон, лаик) и увиди њихову повезаност; - бити свестан да све Тајне свој смисао добијају у Литургији	- Крштење и Миропомазанье - Покајање и исповест - Свештенство; - Света Литургија – светајна Цркве
VII НОВОЗАВЕТНА РИЗНИЦА 26. Анафора светог Василија Великог 27. Литургијски контекст молитве Оче наш 28. „Ако једном од ових малих учините, мени учинисте..“	- Пружити ученицима основ за разумевање целокупног домостроја спасења на примеру анафоре Василија Великог; - Детаљно протумачити ученицима молитву Оче наш у контексту Литургије - Пружити ученицима основ да повежу Христов однос према	- моћи да препозна догађаје из историје спасења у Анафори Василија Великог; - моћи да тумачи молитву Оче наш као литургијску молитву; - моћи да разуме да братска хришћанска љубав своје порекло има у примеру Христове љубави; - бити свестан да хришћанско братољубље превазилази крвно и национално порекло;	- Анафора светог Василија Великог; - Литургијски контекст молитве Оче наш - Ако једном од ових малих учините, мени учинисте...: - Христов однос према потребитима; - Сви сте једно у Христу...

29. Христов однос према потребитима;	потребитима са каритативном делатношћу хришћана данас	- моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса 3. разреда средње школе	
30. Сви сте једно у Христу	- Предочити ученицима кроз јеванђелске текстове да у прихватању Христове Таје нема раздора међу људима; - Установити обим и квалитет знања и разумевања стечених у току школске године из Православног катихизиса		

Разред:	ЧЕТВРТИ		
Недељни фонд часова:	1	Годишњи фонд часова:	33
ТЕМА (наставне јединице)	ЦИЉ	ИСХОДИ по завршетку теме, ученик ће:	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА
I УВОД 1. Понављање кључних појмова обрађених у другом разреду	- Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; - Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном школовању	- Моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 4. године средњошколског образовања; - Уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања	- Специфичности наставе Православног катихизиса у средњој школи и гимназијама; - Рекапитулација обрађених садржаја о личности Исуса Христа
II ЗА ЖИВОТ СВЕТА 2. „Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа...” 3. „Заблагодаримо Господу...” – узајамно даривање 4. „Због свега и за све...” 5. Трпеза Господња – конкретност заједништва 6. „У миру изиђимо...”	- Ученицима пружити основ за разумевање да Литургија преображава свет уносећи у њега есхатолошку реалност; - Упознати ученике са садржајем и структуром свете Литургије; - Предочити ученицима значај активног учешћа у светој Литургији; - Нагласити ученицима да су хришћани позвани да у свету сведоче етос свете Литургије	- моћи да препознаје елементе свете Литургије; - моћи да препозна да је благодатно искуство Литургије предокушај Царства Божјег; - моћи да назре космолошки и есхатолошки карактер Литургије; - моћи да тумачи литургијску молитву после светог Причешћа - моћи да схвати да се Причешћем задобија отпуштење грехова, љубав нелицемерна, смелост према Богу, усвојење Царства Божјег; - бити свестан да се његов живот у Цркви не ограничава на време служења свете Литургије	- Садржај и структура свете Литургије; - „Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа...”; - „Заблагодаримо Господу...” – узајамно даривање; - „Због свега и за све...” - Трпеза Господња – конкретност заједничарења; - „У миру изиђимо...”
III ИСТОРИЈА И ЕСХАТОЛОГИЈА У ЦРКВИ 7. Хришћанско схватање историје 8. Црква у прогону и слобода хришћана 9. Појава и развој монаштва 10. Јединство Цркве и сабори 11. Мисија светих Кирила и Методија 12. Светосавље – пут који води у Живот 13. Косовски завет – есхатолошко опредељење народа; 14. Светитељи нашег народа – благо целог света 15. Исихизам 16. Есхатон као узрок постојања Цркве и историје	- Представити ученицима хришћанско схватање историје као процес који у есхатону задобија свој смисао и испуњење; - Упознати ученике са најважнијим догађајима из историје Цркве; - Упознати ученике са најзначајнијим елементима Кирило-Методијевске традиције - нагласити ученицима да је Светосавље хришћански етос српског народа; - Упознати ученике да се опредељење за Царство Небеско изражава на реалан начин: сведочењем Христа и личним животом; - Упознати ученике са богатством исихастичке праксе и богословља	- моћи да схвати да историја има есхатолошко усмерење; - моћи да схвати разлог за гоњење хришћана у римском царству; - моћи да схвати да нема суштинске разлике између светосавског и хришћанског етоса; - моћи да наброји неке српске светитеље и да објасне како су они служили Богу и ближњима; - моћи да доведе у везу виђење таворске светлости са исихистичком праксом; - бити свестан могућности мистичког опита заједнице са Богом	- Хришћанско схватање историје; - Црква у прогони и слобода хришћана; - Појава и развој монаштва; - Јединство Цркве и сабора; - Мисија светих Кирила и Методија; - Светосавље – пут који води у Живот; - Косовски завет – есхатолошко опредељење народа; - Светитељи нашег рода – благо целог света - Исихизам.

(систематизација теме)			
IV ХРИШЋАНСТВО У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ 17. Егоизам 18. Проблеми биоетике 19. Хришћански поглед на болести; 20. Питања личног, породичног и друштвеног морала; 21. Хришћанство и изазови потрошачког друштва; 22. Деликвенција и вршњачко насиље; 23. Проблем теодиције	- омогућити ученицима да изграде хришћански став према савременом схватању слободе, љубави, заједнице...; - пружити ученицима основ за разумевање да хришћанска теорија и пракса носе снагу којом би могло да се одговори на најважнија искушења савременог света и човека; - оспособити ученика да богословски размишља о биоетичким проблемима на основу одабраних примера; - упознати ученике са различитим богословским поимањима болести; - Кроз разговор о болестима зависности подстаћи ученике да се одговорно суочавају са егзистенцијалним питањима; - кроз дискусију о проблемима моралности у социолошким оквирима помоћи ученицима да изграде правила етички став о томе; - разговарати са ученицима о породичним вредностима и савременим изазовима - разговарати са ученицима о проблему човекове одређености у потрошачком друштву; - разговарати са ученицима о човековој тежњи да пребације одговорност на Бога за зло у свету и дати објашњење православног становишта	- постати свестан да је егоизам суштински проблем човековог друштва, јер разара заједницу; - моћи да критички вреднује проблеме савремене цивилизације у светлу искуства Цркве (савремено схватање слободе, љубави другог човека); - моћи да промишља о разлозима постојања болести и како се носити са њима са православног становишта; - моћи да схвати да су болести зависности последица неиспуњености смислом и правилним животним садржајима; - бити свестан да личност ниједног човека не сме да буде сведена на предмет, ствар или број; - бити свестан значаја јединствености, вредности и непоновљивости сопствене личности и личности других људи; - бити свестан да је деперсонализација исто што и десакрализација човека; - моћи да увиди да је лек против одређења човека – искуство Цркве и да личност не постоји без заједнице слободан и љубави; - да схвати да је насиље немогуће ако је други за мене личност:	- Егоизам; - Проблем биоетике; - Хришћански поглед на болести; - Питања личног, породичног и друштвеног морала; - Хришћанство и изазови потрошачког друштва; - Деликвенција и вршњачко насиље - Проблем теодиције
V ТАЧНО ИЗЛОЖЕЊЕ ПРАВОСЛАВНЕ ВЕРЕ 24. Тачно изложење православне вере	- рекапитулирати и продубити знања ученика о основама православне вере; - помоћи ученицима да изврше синтезу досадашњих знања и разумевања о основама православне вере; - установити обим и квалитет знања и разумевања стечених у току циклуса школовања	-моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса	- Тачно изложење православне вере светог Јована Дамаскина

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ – СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета:	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Разред:	Други
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Музички инструменти је стицање знања о инструментима и развијање вештина у препознавању звучних карактеристика и солистичке и оркестарске употребе.		
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– самостално напише аликувтни низ; – својим речима објасни разлике између природног и темперованог штимовања; – наброји главне одлике камертона; – наведе предности и мане приликом свирања у затвореном и/или отвореном простору; – разликује групе инструмената и њихове главне представнике; – опише основну грађу сваког инструмента, извођачке технике и заступљеност у литератури;		– у слушном примеру препозна инструменте, односно ансамбле према звучним карактеристикама; – повеже развој инструмената са заступљеношћу у врстама оркестара у историјском контексту; – наведе могући распоред инструменталиста у симфонијском оркестру на сцени; – наведе инструментални поредак у оркестарској партитури; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању музике.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
АКУСТИЧКЕ ОСОБИНЕ ЗВУКА	Аликувтни низ. Главне одлике, сличности и разлике природног и темперованог штимовања инструмената. Камертон. Понашање звука и могући утицаји на звук приликом свирања у затвореном и отвореном простору		

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Подела музичких инструмената: – жичани (кордофони), – дувачки (аерофони), – удараљке (идиофони и мембранофони): са одређеном висином, са неодређеном висином, – електронски инструменти; ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ Гудачки инструменти: – виолина, виола, виолончело и контрабас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. Трзалачки инструменти: – чембало, гитара, харфа. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. Ударни инструменти – клавир. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ Главни представници и регистарске варијанте. Транспозиција и могући штимови. Дрвени дувачки инструменти: флаута (пиколо флаута), обоа (енглески рог), кларинет (бас-кларинет), фагот (контрафагот). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. Лимени дувачки инструменти – хорна (природна хорна рог), труба (фанfare, природна труба), тромбон (тенор тромбон, тенор-бас тромбон), туба (вагнер тубе). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. Дувачки инструменти са мехом оргуље, хармоника, људски глас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Традиционални инструменти. Удараљке Удараљке са одређеном висином звука; удараљке са неодређеном висином звука; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литератури. Нотација у односу на врсте музичких инструмената.		
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одговарајућих музичких примера у зависности од врсте инструмената и ансамбала.	
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Историјски развој оркестара и ансамбала. Стандардни оркестарски састави: двојни (<i>a due</i>), тројни (<i>a tre</i>), четворни (<i>a quattro</i>), петорни (<i>a cinque</i>). Могући распоред инструменталиста симфонијског оркестра на сцени. Камерни ансамбли. Нестандардни састави. Вокално-инструментални састави. Солоиста са оркестром. Оркестарска партитура: – преглед стандардног редоследа записивања инструмената у партитури, – могућа одступања од стандардног записа оркестарске партитуре (запис у различитим музичким епохама); Партитурни запис вокално-инструменталне музике. Партитурни запис солисте са оркестром. Поредак инструмената у камерном партитурном запису.	
	СПИСАК КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ		
	Виолина – Ј. Брамс – Мађарске игре (1. став, 5. став) – Л. ван Бетовен – 3. симфонија, 2. ст. (+ обоа) – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 2 (Солвејгина песма) – Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела, виоле и фаготи) – В. А. Моцарт – Симфонија ге-мол, 1. став – Б. Сметана – Моја домовина (Влтава) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (уводни делови 1., 2. и 4. става) – П. И. Чајковски – Свита Лабудово језеро <i>Pas d'action</i> (+виолончело) Виола – Х. Берлиоз – Харолд у Италији (почетак 1. става са харфом) – В. А. Моцарт – Синфонија <i>Concertante</i> – Р. Штраус – Дон Кихот (+виолончело) – Р. Шуман – <i>Marchenbilder</i> – Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал – Л. ван Бетовен – Пета симфонија (2. став)	Обоа – М. Равел – Болеро – П. И. Чајковски – 4. симфонија (3. став) – П. И. Чајковски – Свита из Лабудовог језера (тема лабудова са харфом) – П. И. Чајковски – Увертира 1812 – Ј. Брамс – Конц. за виолину (почетак 2. ст.) – М. Равел – Купренов гроб (почетак), Менует – Ф. Шуберт – 9. симфонија (1. став, почетак) – Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 1, <i>Јутро</i> Енглески рог – П. И. Чајковски – Италијански капричо – М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак, 3. став +обоа) – Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал – Р. Штраус – Симфонија доместика – Ј. Сибелиус – Лабуд из <i>Tuonela</i> – А. Дворжак – Симфонија <i>Из Новог света</i> (почетак 3. става) – С. Франк – Симф. де-мол (почетак 3. става)	Туба – Х. Берлиоз – Фантастична симф. (5. став) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став) – П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став) – И. Стравински – Петрушка – М. Мусоргски/ М. Равел – Слике са изложбе Саксофон – М. Равел – Болеро (сопранино, сопран, тенор) – Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став) – М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе Дувачи – Р. Штраус – Серенада за дуваче – Ф. Пуланк – Француска свита за дуваче, перкусије и чембало – А. Дворжак – Серенада за дуваче и контрабас – П. И. Чајковски – 4. симфонија (3. став)

– П. Хиндемит – Соната за виолу in F, оп. 11 бр. 4 Виолончело – Ј. Брамс – Трећа симфонија (3. став) – П. И. Чајковски – 4. симфонија (1. став) – Ф. Шуберт – Осма симфонија (1. став) – Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 1 (1. став) – Р. Штраус – Дон Кихот (+виола) – С. Франк – Симф. де-мол (+виоле, контрабаси) – П. И. Чајковски – Варијације на рококо тему – П. И. Чајковски – Шеста симфонија (2. став) – К. Сен-Санс – Карневал животиња, <i>Лабуд</i> – Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (почетак) – Ј. Брамс – Клавирски концерт бр. 2, Бе-дур (почетак 3. става и реприза са сордином) – Л. ван Беровен – Девета симфонија (4. став почетак са контрабасима) – Р. Вагнер – Увертира Тристан и Изолда (почетак) Гудачи – П. И. Чајковски – 6. симфонија, 2. став (pizz) – П. И. Чајковски – Увертира 1812, – П. И. Чајковски – Серенада за гудаче – П. И. Чајковски – Елегија за гудаче – А. Парт – Cantus in memoriam Benjamin Britten – М. Равел – Интродукција и алегро – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (2. став, + харфа) – А. Дворжак – Симфонија из Новог света – А. Дворжак – Елегија за гудаче – В. А. Моцарт – Мала ноћна музика – С. Барбер – Адаџо за гудаче – А. Шнитке – Concerto grosso, бр. 1 – Ј. С. Бах – Свите за гудаче – А. Вивалди – Четири годишња доба – А. Корели – Concerto grosso, оп. 6 – Б. Бритн – Једноставна симфонија – С. Франк – Симфонија де-мол – Ј. С. Бах – Бранденбуршки концерт бр. 3 – Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале) – Л. ван Бетовен – Седма симфонија (2. став) Харфа – М. Равел – Интродукција и алегро – М. Равел – Болеро – Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 2, оп. 55 (Солвејгина пемса; гудачи) – В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу – Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (3. став са флаутом) – Б. Сметана – Моја домовина, <i>Вишехрад</i> – С. Франк – Симфонија де-мол (2. став) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада – И. Стравински – Петрушка – П. И. Чајковски – свита Лабудово језеро <i>Pas d'action</i> (+виолина и виолончело) – П. И. Чајковски – <i>Валцер цвећа</i> – Д. Шостакович – Пета симфонија (завршетак 3. става – тема у флажолетима) – К. Дебиси – Прелид за поподне једног фауна Клавир – И. Стравински – Петрушка	Кларинет – М. Равел – Болеро (и кларинет in Es) – П. И. Чајковски – Пета симфонија (1. став, Allegro + фагот) П. И. Чајковски – Франческа да Римини (2. т.) – М. Равел – Интродукција и алегро – М. Равел – Моја домовина, <i>Влтава</i> – М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур (in Es) – Х. Берлиоз – Фантастична симф. (5. став, in Es) – Р. Штраус – Тил Ојленшпигл (in D) – И. Стравински – Посвећење пролећа (in D) – И. Стравински – Жар птица (in D) – Г. Малер – Симфоније – А. Дворжак – Симф Из Новог света (4. став) – Ј. Брамс – Прва симфонија (почетак 3. става) – Р. Вагнер – Танхојзер (почетак) Бас-кларинет – С. Франк – Симфонија де-мол – А. Хачатуријан – Концерт за клавир (почетак 2. става) – П. И. Чајковски – Шчелкунчик, <i>Игра шећерне вила</i> (са челестом) Фагот – М. Равел – Болеро – Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела и виоле) – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак 4. става) – П. И. Чајковски – Шеста симфонија (почетак 1. става) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (почетак 2. става, касније обоа) – П. Дика – Чаробњаков ученик (главна тема <i>Зачарана метла</i>) – И. Стравински – Посвећење пролећа – К. Орф – Carmina Burana <i>Olim lacus coluerat</i> Контрафагот – М. Равел – Моја мајка гуска (4. став, <i>Лепотица и звер</i>) – М. Равел – Клавирски концерт за леву руку (почетак 1. става) Хорна – П. И. Чајковски – Пета симфонија (2. став) – П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став + трубе, тромбони, туба) – Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. и 4. став са гудачима) – Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став са гудачима) – П. И. Чајковски – Увертира 1812 – Ј. Хадн – Симфонија бр. 31 – А. Дворжак – Симфонија <i>Из Новог света</i> – Р. Штраус – Симфонија доместика – Р. Вагнер – Холанђанин луталица (почетак увертире) – Р. Вагнер – Валкире – Р. Штраус – Тил Ојленшпигл – Ф. Шуберт – 9. симфонија (1. став, почетак)	– Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (3. став) – А. Дворжак – Симфонија Из Новог света (4. став) Блех – Р. Вагнер – Валкире – П. И. Чајковски – 4. симфонија (1. став) – М. Мусоргски – М. Равел – Слике са изложбе, <i>Велика врата Кијева</i> – Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра Тимпани – Е. Григ – Концерт за клавир а-мол – Ј. Хајдн – Симфонија бр. 103 – Б. Сметана – Моја домовина, <i>Табор</i> – Л. ван Бетовен – 9. симфонија (2. и 4. став) – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (крај 3. става са енглеским рогом; почетак 4. става) – А. Дворжак – Симфонија Из Новог света – Д. Шостакович – Прва симфонија (соло епизода у 4. ставу) – Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра Велики бубањ – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија – И. Стравински – Петрушка Трингл – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – Ј. Брамс – Мађарска игра бр. 1 – Ј. Брамс – Четврта симфонија (3. став) – П. И. Чајковски – Италијански капричо – Ф. лист – Концерт за клавир бр. 1 (3. став) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став) – Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија – И. Стравински – Петрушка Чинели – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – Б. Сметана – Моја домовина, <i>Блањик</i> – П. И. Чајковски – Италијански капричо – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став) – Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија Даире – П. И. Чајковски – Италијански капричо – Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал Добаш (мали бубањ) – Д. Кабалевски – Концерт за виолину – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – М. Равел – Болеро – М. Равел – Концерт за клавир in G – Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. став) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став) – Д. Ф. Е. Обер – Увертира <i>Fra diavolo</i> – П. И. Чајковски – Увертира 1812 – И. Стравински – Петрушка – П. И. Чајковски – Италијански капричо – Д. Шостакович – Прва симфонија (почетак 4. става) – Д. Шостакович – Седма симфонија (1. став) Челеста – М. Равел – Болеро – Б. Барток – Музика за гудачке инструменте, перкусије и че-

– Д. Шостакович – Прва симфонија (4. став) Чембало – Барокни концерти – Ф. Пуланк – Француска свита за дуваче, перкусије и чембало Флаута – М. Равел – Болеро – Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (2. став са харфом) – В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу – М. Равел – Интродукција и алерго – Б. Сметана – Моја домовина, <i>Влтава</i> – Ј. С. Бах – Свита бр. 2, ха-мол – П. И. Чајковски – Концерт за клавир бе-мол (почетак 2. става) – П. И. Чајковски – Шчелкунчик, <i>Игра фрула</i> (три флауте) – П. И. Чајковски – Шчелкунчик, <i>Кинеска игра</i> (флаута и мала флаута) – К. Дебиси – Прелид за попдне једног фауна – Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 1, <i>Јутро</i> Мала флаута – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале) – М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур – П. И. Чајковски – 4. симфонија (3. став) – П. И. Чајковски – Шчелкунчик, <i>Кинеска игра</i> (флаута и мала флаута)	Труба – М. Равел – Болеро (са и без сордине) – П. И. Чајковски – 4. симфонија (+ хорне, тромбони, туба) – П. И. Чајковски – Увертира 1812 – Б. Сметана – Моја домовина, <i>Вишехрад</i> – П. И. Чајковски – Италијански капричо (почетак) – М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур – Х. Берлиоз – Фантастична симф. (4. став) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став) – П. Дика – Чаробњаков ученик (почетак са сординама) – М. Мусоргски — М. Равел – Сlike са изложбе, <i>Променада</i> (ставови и са и без сордине) – Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале) – Ђ. Верди – Аида, <i>Велики марш</i> – Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра Тромбон – Ђ. Росини – Сврака крадљивица – В. А. Моцарт – Реквијем, <i>Tuba mirum</i> – М. Равел – Болеро – П. И. Чајковски – Четврта симфонија (+ хорне, трубе и туба) – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став са сордином; без сордине + туба) – Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став) – П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став) – И. Стравински – Петрушка – Р. Вагнер – Валкире – К. Орф – <i>Carmina Burana Olim lacus coluerat</i>	лесту – И. Стравински – Петрушка – П. И. Чајковски – Шчелкунчик, <i>Игра шећерне виле</i> Звона – П. И. Чајковски – Четврта симфонија (крај) – П. И. Чајковски – Увертира 1812 (крај) – А. Парт – <i>Cantus in memoriam Benjamin Britten</i> – И. Стравински – Петрушка – Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став епизода <i>Dies Irae</i>) Ксилофон – И. Стравински – Петрушка – К. Сен-Санс – <i>Dance macabre</i> Бич – М. Равел – Концетр за клавир in G Оргуље – Ј. С. Бах – Токата и fuga де-мол BWV 565 – Ф. Пуланк – Концерт за оргуље – Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра Там-там – П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став) – И. Стравински – Петрушка – М. Равел – Моја мајка гуска (епизода <i>Царица пагода</i>) Кастањете – М. Глинка – Арагонска хота – Н. Римски-Корсаков – Шпански капричо – Ж. Бизе – Кармен – С. Мокрањац – Четврта руковет – К. Дебиси – Иберија Перкусије – К. Орф – Кармина бурана

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

I. УВОДНИ ДЕО- Музички инструменти је предмет који шири уско-стручна музичка знања ученика о музичким инструментима и то најпре о музичким инструментима који улазе у састав симфонијског оркестра. Предмет развија способност сагледавања појединачне (солистичке) али и групне (камерне и оркестарске) употребе музичких инструмената, као и еволутивни пут сваког инструмента од настанка до данашњег степена развијености и употребе. У природи предмета јесте стално упућивање ученика на карактеристике и проблематику сваког инструмента појединачно, јер је сваки инструмент подједнако тежак и изазован за савладавање без постојања заједничке матрице учења. Ученик на овом предмету користи знања и вештине стечених из других предмета: теорије музике, солфеџа, историје музике, историје цивилизације, физике (акустике), хармоније, хора и оркестра. Образовни циљ предмета Музички инструменти обухвата стручно изучавање инструмената – звучни опсег, техника добијања тона, записивање, прсторед ... – као и усавршавање способности учениковог аналитичког посматрања дела и креативног запажања при смисленом слушању музике. Васпитни циљ овог предмета је развијање и обједињавање неколико аспеката личности ученика: разумевање, толеранцију и поштовање једног ученика према свим другим ученицима који свирају најпре неке друге музичке инструменте. Такође, упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА - Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – Предмет Музички инструменти обухвата ученике другог разреда средње музичке школе Одсека за класичну музику и Одсека за музичку теорију. Настава се изводи у групама. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички. Програм за овај предмет је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела из музичке литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем музичких инструмената, са улогом и значајем инструмента у солистичком и групном музицирању (камерном и оркестарском), правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости исписивања и уређења партитуре. Рад на овом предмету обухвата и мању анализу дела: инструментални састав и број предвиђених инструмената, обим мелодија датих у музичком примеру и усаглашавање са другим инструментима. Ученика оспособити да препозна звучну боју сваког

музичког инструмента у солистичком свирању, али и слушном опажању и издвајању музичког инструмента из скупног звука. Приликом обраде сваког музичког инструмента требало би да буде ангажован професор или ученик који свира музички инструмент који се на часу обрађује како би ученици могли најпре уживо да чују звук инструмента. Такође, обавезна је и употреба музичког уређаја због слушања оркестарских нотним примера. Континуирано радити на повезивању садржаја из других музичких предмета са којим је овај предмет у корелацији, као и на обогаћивању музичке терминологије и обрађивању различите техничке проблематике. Целокупна техничка проблематика може се обрадити и схватити кроз практични приказ и упоређивање инструмената, а било би пожељно да све буде поткрепљено адекватним примерима из литературе. На часу се интеракција са ученицима може подстаћи осмишљеним квизовима знања о музичким инструментима, једном или више њих. Такође, могуће је да ученици самостално припремају предавања (у виду презентације) о инструменту. У процесу рада корисно је да наставник ученицима сугерише самостално слушање одређених композиција код куће, композиција које нису на часу обрађене а које су такође у вези са наставном јединицом. Упутити ученика не само на композицију, већ и на одређена извођења која су квалитативно потврђена и на тај начин значајна, јер упознавање са пуним ефектом и дејством музике захтева и квалитетно извођење и квалитет звука. На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима музичких инструмената вредновање наставе се може вршити уз помоћ усменог одговарања, контролних задатака, као и у степену успешности у игрању квиза знања. Такође, самосталне ученичке припреме и усмене презентације задатог музичког инструмента могу бити елемент вредновања наставе.

Назив предмета:	МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ	Разред:	Други
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу		
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна и издвоји мотив у музичком делу; – разликује мотивске радове упоређујући два мотива; – издвоји музичку реченицу као интегрални део музичког тока. – развије вештину читања акорда у клавирској партитури; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – прати активност различитих музичких компонената у току композиције;.		– активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – разликује и препозна три типа песама; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – примени стечена знања на програм који изводи на главном предмету	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
ЕЛЕМЕНТИ МУЗИЧКОГ ОБЛИКА	Дефинисање музичке анализе и музичких облика. Музичке компоненте. Планови у музичком облику (тематски, тонални, структурални). Мотив. Рад са мотивом. Фигура и пасаж. Музичка реченица – стандардни модел. Другачије реализације реченичне структуре у литератури. Период (двопериод, трореченични период). Низ и ланац реченица. Одступања од стандардног модела музичке реченице и периода (унутрашње и спољашње проширење). Фрагмент. ЛИТЕРАТУРА: За правилне реченице, период, низ и ланац реченица: В. А. Моцарт: – Клавирске сонате: кв. 283, 1. став, 2. тема (В3); кв. 284, 2. став, А тема; кв. 310, 1. став, 1. тема; 3. став, С тема (а), кв. 311, 1. став, 1. тема; 3. став, А тема; кв. 330, 1. став, 2. тема (В2); кв. 332, 1. став, 2. тема (В1) и уводни одсек; кв. 457, 3. став, А тема; кв. 466, 1. став, оркестарска 1. тема; кв. 576, 1. став, 1. тема. Л. В. Бетовен: – Клавирске сонате оп. 2, бр. 1, 1. став, 1. тема; оп. 2, бр. 3, 3. став (В/а); оп. 10, бр. 1, 2. став, 1. тема; оп. 10, бр. 2, 2. став, (В/а); оп. 10, бр. 3, 3. став, (А/а); оп. 13, 2. став, А тема; оп. 14, бр. 1, 2. став, кода; оп. 28, 3. став, (А/а); оп. 49, бр. 1, 1. став, 1. тема; 2. став, А тема (а). А. Дворжак: Концерт за виолончело, оп. 104, 1. став, оркестарска 1. тема. Ф. Шуберт: Клавирска соната, D537, оп. 164, 1. став, епизодна тема у развојном делу. За одступања од правилних реченица, периода и фрагмент: В. А. Моцарт: – Клавирске сонате: кв. 281, 3. став, А тема; кв. 283, 1. став, 1. тема; кв. 303, 2. став, 2. тема; кв. 305, 1. став, 2. тема (В2); кв. 309, 1. став, 1. тема; кв. 310, 3. став, А тема; кв. 457, 1. став, 2. тема (В1 и В2), развојни део и кода; 3. став, А тема (А2); кв. 545, 3. став, кода; кв. 570, 1. став, 2. тема (В1) и уводни одсек; – Виолинске сонате: 306, 1. став, 1. тема; – Увертира за оперу <i>Фигарова женидба</i> , 1. тема. Л. В. Бетовен: – Клавирске сонате: оп. 2, бр. 1, 3. став, А (а); оп. 2, бр. 2, 3. став, А (а); оп. 10, бр. 1, 1. став, 1. тема у експозицији, 2. тема у репризи и уводни одсек; 2. став, мост; оп. 10, бр. 2, 1. став, 1. тема и завршна група; оп. 14, бр. 1, 2. став, В (b); оп. 22, 1. став, 2. тема (В2); оп. 28, 3. став, А (b); оп. 31, бр. 2, 1. став, 1. тема; оп. 90, 1. став, 1. тема__		

ОБЛИК ПЕСМЕ И ПРИМЕНА	Облик песме: дводелна, троделна и песма прелазног типа. Примена облика песме кроз анализу делова малих инструменталних комада: менует, скерцо, марш... ЛИТЕРАТУРА: В. А. Моцарт: Клавирска соната, кв. 282, 2. став, (А или В део). Делови великих (сложених) троделних песама трећих ставова клавирских соната у Бетовеновим четвороставичним сонатним циклусима. Делови Шопенових клавирских комада (ноктурна, мазурке...). Делови Хајднових великих (сложених) песама из клавирских соната.
СВИТА	Барокна свита. Облик и преглед игара из барокне свите. ЛИТЕРАТУРА: Ј. С. Бах: француске и енглеске свите.
КОНТРАПУНКТСКЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Контрапунктске (полифоне) варијације – чакона и пасакаља. ЛИТЕРАТУРА: Ј. С. Бах: – Пасакаља у це-молу, BWV 582; – Чакона у де-молу, BWV 1004.

Назив предмета:	МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна сложену троделну песму, као формално решење само-сталне композиције или једног од ставова сонатног циклуса; – звучно препознаје принцип варирања у музици; – разликује три типа класичног ронда; – препозна елементе сонатног облика у композицијама; – коментарише појаву различитих музичких компонената у току композиције; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока;		– слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи на главном предмету.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
ОБЛИК СЛОЖЕНЕ ПЕСМЕ	Сложена троделна песма. Варијанте сложене троделне песме. Примена облика песме кроз анализу малих инструменталних комада. ЛИТЕРАТУРА: Ј. Хајдн: – Клавирске сонате, Hob XVI/1, 3. став; Hob XVI/2, 3. став; Hob XVI/5, 2. став; Hob XVI/12, 2. став; Hob XVI/14, 2. став; Hob XVI/32, 2. став; Hob XVI/43, 2. став. В. А. Моцарт: – Клавирске сонате, кв. 282, 2. став; кв. 331, 2. став; кв. 545, 2. став; Трећи ставови Бетовенових клавирских соната у четвороставачним сонатним циклусима. – Виолинска соната, кв. 296, 2. став; – Симфонија, кв. 550, бр. 40, 3. став. Ф. Шуберт: Музички моменти, бр. 6, оп. 94 (D780). Ф. Шопен: – Мазурке, оп. 7, бр. 1; оп. 17, бр. 4; оп. 68, бр. 2; оп. 68, бр. 3.		
ОРНАМЕНТАЛНЕ И КАРАКТЕРНЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Орнаменталне и карактерне варијације. ЛИТЕРАТУРА: Ј. Хајдн: Клавирска соната, Hob XVI/D1, 1. став; Hob XVI/30, финале. В. А. Моцарт: – Клавирске сонате, кв. 284, 3. став; кв. 331, 1. став; – Виолинске сонате, кв. 305, 2. став; кв. 377, 2. став; , кв. 481, 3. став. Л. В. Бетовен: – Клавирска соната, оп. 26, 1. став; оп. 111, 2. став; – Шест варијација за клавир, оп. 34; – 33 варијације на Дијабелијеву тему, оп. 120. Ф. Шуберт: Гудачки квартет, бр. 14, D810, 2. став. Ј. Брамс: – Клавирски трио, бр. 2, 2. став; – Квинтет (гудачки квартет и кларинет), оп. 115, 4. став. А. Дворжак: Гудачки квинтет, оп. 97, бр. 3, 3. став. С. Рахмањин: Клавирски трио, оп. 9, бр. 2, 2. став.		
СОНАТА	Историјски развој сонате. Скарлатијев сонатни облик. Експозиција сонатног облика. Развојни део и реприза сонатног облика. Хајднов музички језик и концепција сонатног облика. Моцартов и Бетовенов сонатни облик. ЛИТЕРАТУРА: Д. Скарлати: сонате за клавир (избор).		

	Ј. Хајдн: Клавирске сонате, Hob XVI/13, 1. став; Hob XVI/14, 1. став; Hob XVI/19, 1. став; Hob XVI/23, 1. став; Hob XVI/28, 1. став; Hob XVI/29, 1. став; Hob XVI/32, 3. став; Hob XVI/45, 1. и 3. став; Hob XVI/46, 1. став. В. А. Моцарт: Клавирска соната, кв. 281, 1. став; кв. 283, 1. став; кв. 309, 1. став; кв. 310, 1. став; кв. 332, 1. став; кв. 333, 2. став; кв. 570, 1. став; кв. 576, 1. став. Л. В. Бетовен: Клавирске сонате, оп. 2, бр. 1, 1. став; , оп. 49, бр. 2, 1. став. Ф. Шуберт: Клавирска соната, оп. 53, D859, 1. став.
РОНДО	Преткласични рондо – Купренов рондо. Класични рондо – правилни обрасци и изузеци. ЛИТЕРАТУРА: В. А. Моцарт: Клавирска соната, кв. 310, 3. став; кв. 311, 2. став; кв. 457, 3. став; кв. 545, 3. став. – Виолинске сонате, кв. 377, 3. став; кв. 380, 3. став; Л. В. Бетовен: Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 2. став; оп. 2, бр. 3, 2. став; оп. 13, 2. став; оп. 14, бр. 1, 3. став; оп. 14, бр. 2, 3. став; оп. 49, бр. 1, 2. став; оп. 49, бр. 2, 2. став; – Виолинска соната, оп. 24, 4. став; – оп. 51, бр. 1.

Назив предмета:	МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	66		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– установи елементе који повезују различите ставове сонатног циклуса; – чита партитуре писане за више инструмената; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – упоређи хармонска средства музичког језика класицизма и романтизма; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената;		– идентификује формални образац на основу истовременог слушања композиције и праћења партитуре; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи наглавном предмету;	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
ИЗУЗЕЦИ У СОНАТНОМ ОБЛИКУ	Изузеци у оквиру сонатног облика. Прожимање два формална обрасца. ЛИТЕРТУРА: Ј. Хајдн: Клавирска соната, Hob XVI/2, 1. став; Hob XVI/32, 1. став; Hob XVI/35, 1. став; Hob XVI/36, 1. став; Hob XVI/44, 1. став. В. А. Моцарт: – Клавирске сонате, кв. 280, 2. став; кв. 311, 1. став; кв. 332, 2. и 3. став; кв. 457, 1. став; кв. 545, 1. став. – Виолинска соната, кв. 303, 2. став; Л. В. Бетовен: Клавирске сонате, оп. 2, бр. 1, 2. и 4. став; оп. 10, бр. 1, 1. и 2. став; оп. 10, бр. 2, 1. став; оп. 10, бр. 3, 2. став; оп. 31, бр. 2, 1. и 2. став; оп. 49, бр. 1, 1. став; оп. 90, 1. став. Ф. Шуберт: Клавирске сонате, оп. 120, D664, 1. и 3. став; оп. 122, D568, 1. став.		
СОНАТНИ РОНДО	Сонатни рондо – правилан образац и изузеци. ЛИТЕРАТУРА: В. А. Моцарт: Клавирске сонате, кв. 281, 3. став; кв. 309, 3. став; кв. 311, 3. став; кв. 450, 3. став; кв. 533, 3. став; кв. 576, 3. став. – Виолинска соната, кв. 296, 3. став; Л. В. Бетовен: Клавирске сонате, оп. 2, бр. 2, 4. став; оп. 7, 4. став; оп. 13, 3. став; оп. 28, 4. став; оп. 51, бр. 2; оп. 90, 2. став. – Виолинска соната, оп. 5, бр. 1, 3. став;		
СОНАТНИ ЦИКЛУС У КЛАСИЦИЗМУ	Сонатни циклус класичара. Сложенија формална решења свих до сада пређених образаца у класицизму (уз неопходну реминисценцију). Примена сонатног циклуса у камерним и оркестарским музичким делима. ЛИТЕРАТУРА: В. А. Моцарт: Увертира за оперу <i>Фигарова женидба</i> . Л. В. Бетовен: Клавирске сонате, оп. 2, бр. 1, 4. став; оп. 7, 2. став; оп. 10, бр. 2, 2. став; оп. 13, 1. став; оп. 81а, 1. став; оп. 111, 1. став. Литературу по избору проширити на камерна и симфонијска дела Ј. Хајдна, В. А. Моцарта и Л. В. Бетовена.		
ИНСТРУМЕНТАЛНИ КОНЦЕРТ	Инструментални концерт. Облик концерта – анализа. ЛИТЕРАТУРА: А. Вивалди: Концерт за два виолончела, RW 531; В. А. Моцарт: Клавирски концерти, кв. 414; кв. 450; кв. 466; кв. 488; Л. В. Бетовен: Клавирски концерт, бр. 5; Е. Григ: Клавирски концерт, оп. 16; А. Дворжак: Концерт за виолончело, оп. 104.		
СОНАТНИ ОБЛИК И СОНАТНИ ЦИКЛУС У РОМАНТИЗМУ	Сонатни облик у романтизму. Шубертов музички језик и одступања у формирању сонатног облика у односу на композиторе класицизма. Развој сонатног циклуса у романтизму. ЛИТЕРАТУРА: Ф. Шуберт: Клавирске сонате, оп. 120, D664, 1. и 3. став; оп. 122, D568, 1. став; оп. 143, D784, 1. став; оп. 147, D575, 1. став; оп. 164, D537, 1. став; – Клавирска соната у Е-дур, D459, 1. став.		

СОЛБОДНИЈИ ИНСТРУМЕНТАЛНИ, ВОКАЛНИ И МУЗИЧКО- СЦЕНСКИ ОБЛИЦИ	Слободнији инструментални облици – увертира; слободнији облици: фантазија, рапсодија... Вокални и музичко-сценски облици (информативно).

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ

I. УВОДНИ ДЕО – Формална анализа музичког дела представља изузетну вештину која ученика суочава са изазовом да рашчлани музички ток на саставне делове и открије план њихових наступа у композицији. Образовни циљ предмета Музички облици, са једне стране, обухвата (нуди) алтернативни начин слушања музике, будући да се одговори ученика на питање „Како слушате музику?” углавном своде на емотивне конотације и асоцијативно реферирање на ван музичко. Слушање музике, дакле, треба представити као могућност да се кроз меморисање и истовремено повезивање перцептивно издвојених музичких целина оствари упоређивање њиховог међусобног односа. На тај начин се код ученика подстиче развијање музичког памћења. Са друге стране, читање нотног текста омогућава и развија аналитичке способности ученика. У том процесу акценат се ставља на савладавање музичке терминологије, праћење деловања музичких компоненти (ритам, мелодија, хармонија, динамика, артикулација, агогика...) и примену стечених знања из других музичких дисциплина: теорије музике, солфеђа, хармоније и контрапункта. Крајњи циљ представља унапређивање извођачке интерпретације применом стечене аналитичке праксе на програм који ученик свира/пева на главном предмету, као и развијање концептуалне музичке меморије. Васпитни циљ предмета Музички облици обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења, као и унапређивање комуникацијских вештина (посебно у аргументацији двосмислених формалних решења) у циљу преношења и размене искуства и знања. Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха и карактера омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – Схватање музичког дела прати двојака проблематика и одвија се на два нивоа. Са једне стране, музичко дело се поима на основу чулних података (у том процесу се преплићу објективне звучне чињенице – оно што чујемо и субјективни доживљај слушаоца), а са друге на основу нотног записа (партитуре) са крајњим исходиштем у анализи музике. Вештине којима ученик треба да овлада на овом предмету управо иду у том смеру: од конкретног музичког примера до његове теоретизације, тумачења и анализе, а у спровођењу наставе треба га доследно следити на свим нивоима учења. Програм предмета се креће од елемената музичких облика ка већим целинама и сложенијим формалним решењима. Почетни ниво подразумева уочавање и издвајање најмањих ритмичко-мелодијских целина и праћење њихових даљих понављања и трансформација у музичком току. Предлог је да се мотивски ниво усавршава кроз анализу адекватних примера из литературе, самостално писање мотивских радова на задати мотив и слушни тест на основу кога ће ученици звучно препознавати различите мотивске радове. Савладавање мотивског нивоа, води ка њиховој инкорпорацији у најмање метричко-формалне целине (једнотакт, двотакт, четвортакт) чије понављање и касније развијање учествује у формирању интегралних делова музичког тока – музичке реченице. У том смислу, предлог је да се музичка реченица постави преко стандардног модела ($n + n + 2n$), а да се касније обрађују другачије реализације реченичне структуре у литератури и одступања од стандардног модела. Након комплетно постављеног структуралног плана у музичким облицима (који укључује поставку реченице, периода, низа и ланца реченица, фрагмента) предлаже се анализа адекватних примера из литературе и звучно препознавање различитих елемената структуралног нивоа. Будући да од степена разумевања и аналитичког упознавања ученика са елементима структуралног нивоа зависи даље успешно сналажење у сложенијим формалним обрасцима, Овој области треба посветити посебну пажњу. Ученике, такође, треба подсећати на примену стеченог знања из предмета Хармонија, које се на првој години изучавања Музичких облика првенствено огледа у препознавању каденцирајућих процеса у слободном инструменталном ставу. Међупредметна умреженост се остварује и са предметом Историја музике, а огледа се у обради барокне свите и контрапунктских варијација што се поклапа са стилским карактеристикама барока које се обрађују на поменутом предмету. Након добро постављене основе, савладавање сложенијих формалних образаца (песме, ронда, сонатног облика, варијација и сонатног ронда) представљаће лакши изазов. Предлози за остваривање наставе предмета Музички облици у другој и трећој години учења кључно се своде на: 1. Већ поменути смер остваривања програма од звука ка теоријској експликацији. 2. Анализу композиција које ученици свирају/певају на главном предмету, или пак обрађују/изводе на предмету Дириговање, Камерна музика, Оркестру и Историји музике. То нужно повлачи за собом следећи предлог. 3. У избору примера за анализу обавезно изаћи из оквира клавирске литературе и узети у обзир дела писана за мање камерне саставе или оркестарске композиције. 4. Подстицање ученика на самостално изношење аргументације током аналитичких недоумица. 5. Представљање предмета Музички облици као својеврсну сублимацију других музичких дисциплина, кроз истицање преклапајућих елемената са предметима Контрапункт (кантус фирмус у вези са пасакаљом, имитација и инверзија код жиге у свити, фугато код барокне свите или у касним Бетовеновим клавирским сонатама...), Хармонија (каденце, секвенце, тонални односи, модулације...) и Историја музике (стилске одреднице музичког језика епохе којој дело припада).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима музичких облика, кључно је унапређивање музичке меморије и оспособљавање за што прецизнију интерпретацију аналитичких решења. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим перцептивним и музичким могућностима, као и квалитет и ниво у тумачењу анализираних композиција.

Назив предмета:	ИСТОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Други
Циљ:	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.		
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ...); – препозна музику различитих народа Старог века; – уочи сличности и разлике између ранохришћанске, православне и римокатоличке духовне музике; – сагледа улогу музике у средњовековној Србији у односу на музику византијске и грегоријанске традиције средњег века; – разликује ренесансну полифонију од средњовековног вишегласја;		– уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике до краја барока; – објасни настанак и развој опере и њен синкретички карактер; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника ренесансе и барока; – анализира начине коришћења изражајних средстава, у одабраним музичким примерима, из различитих култура, стилова и жанрова; – презентује развој музичких инструмената и облика закључно са бароком; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – уочава, у свакој од епоха, међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима;	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА	Корени музике и њена улога у преткласном друштву. Музика Словена Музика старих источних народа – улога, заједничке карактеристике, Специфичности Музика античке Грчке и Рима (улога, карактеристичне врсте музике и инструменти, Грчка трагедија, музичка теорија) Слушање – избор Снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група. Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије).		
МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА	Ранохришћанска, предгрегоријанска музика. Музика у Византији Развој црквене музике у средњовековној Србији. Грегоријански корал. Промене грегоријанског корала (секвенце, тропе). Рани облици вишегласја у духовној музици од 9. до 13. века (органум, дискант, мелизматични органум, гимел, кондуктус, мотет) и Нотрдамска школа – Леонин, Перотин. Световна музика средњег века: народна (путујући музичари – жонлери, шилмани... ваганти и голијарди) и дворска (трубадури, трувери, минезенгери). Карактеристике световне музике у средњовековној Србији. Средњовековна теорија и нотација. Слушање – избор. Амброзијанско певање, Грегоријански корал, секвенце, тропе Византијско певање. Српска црквена музике (кир Стефан Србин). Рани облици вишегласја од 9. до 13. века. Световна музика – примери инструменталне и вокалне музике (народна и дворска): – канон Лето је дошло (Sumer is icumen in), – Рамбо де Вакера -Календа маја, – Адам де ла Ал – Игра о Робену и Мариони; – избор из стваралаштва минезенгера; – избор из збирке Carmina burana; – - световна музика у Србији (према записима Косте Манојловића и Живојина Станковића).		
МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ	Три века великих достигнућа у уметности (14,15,16. век) – развој духовног и световног вишегласја: Арс Нова у Француској и Италији (проторенесанса 14. век) – облици (миса, мотет, рондо) – представници (Г. де Машо, Ф. де Витри). Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламандска школа, (15. век) – облици (миса, мотет, шансон) – представници (Дифај, Окегем, де Пре). Стилске карактеристике ренесансе у уметности. Ренесанса у Италији, Француској и Енглеској 16. века: – облици (мадригал, мадригалска комедија, шансон); – представници (Л. Маренцио, Ђ. да Веноза, А. Бјанкијери, О. Веки, К. Жанекен, енглески мадригалисти). Протестански корал у Немачкој. Музика контрареформације: – Ђ. П. да Палестрина. Орландо ди Ласо. Инструментална музика ренесансе: – Венецијанска школа – Енглески вирциналисти. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.		
МУЗИКА БАРОКА	Стилске карактеристике барокне музике и периодизација барока у музици. Развој опере у 17. веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској. Италија: – Фиренца (Фирентинска камерата) – Венеција (К. Монтеверди), – Рим (С. Ланди), – Напуљ (А. Скарлати). Француска: – Ж. Б. Лири: лирска трагедија. Немачка: – Хамбург: Р. Кајзер. Енглеској: – Х. Персл. Развој вокално-инструменталних облика у бароку:		

	– кантата, – ораторијум – пасија, – миса. Развој инструменталних облика: – барокна свита, – барокна соната, – барокни концерт, – полифони облици: пасакаља, чакона и фуга. Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока: – А. Корели, – А. Вивалди, – Ј. С. Бах (биографски подаци и периодизација стваралаштва, преглед вокално-инструменталног и инструменталног стваралаштва) – Г. Ф. Хендл (биографски подаци и преглед стваралаштва – опере, ораторијуми, инструментална дела). Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.

УПУТСТВО ЗА СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ - МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА: Снимци традиционалне народне музике разних народа, племенских заједница и етничких група. Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије). Кроз звучну основу (области) Музике преткласног друштва, коју чине (видео и аудио) снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група, циљ је да се ученицима укаже на живу музичку традицију различитих народа на свим континентима који одржавају културу свог најстаријег, архаичног наслеђа. У том контексту ученици ће као живу музику препознати обреде и обичаје словенског порекла који су сачувани у нашој народној музичкој пракси, сврставајући нас у оне културе чији корени музике сежу у дубоку прошлост. Упознавању најраније музичке праксе која је присутна и да-нас, придружиће се и Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, односно оних народа који данас живе на назначеним територијама, и то кроз музику оживљену на реконструисаним инструментима, и солистичко или хорско/унисоно певање, преко видео и аудио снимака, са посебно карактеристичним одломцима традиционалног позоришта Кине и Индије, као најстаријим уметничким облицима синкретизма после Грчке трагедије. Врло мали број сачуване музике из периода античке Грчке и Рима упућује наставника да кроз изворе ван музичке природе (ликовна, архитектонска, књижевна, филозофска дела) ученицима приближи улогу и природу музичког стваралаштва једног од најзначајнијих периода у развоју античке културе.

МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА: Предложени примери из области Музика средњег века веома су значајни као звучни модели за процес обликовања и разумевање карактеристика ране духовне (хришћанске) музике – прво једногласне вокалне музике на територији Источног римског царства, односно Византије у којима ће ученици препознати корене који се налазе у основи грегоријанског певања западне Европе. Примери вишегласне духовне музике од 9. века укажуће ученицима на значајније раздвајање западноевропске музике од једногласне византијске традиције, и приближиће им звучност специфичних вокалних облика пониклих у околини манастира и богослужбене праксе. Истовремено ће у примерима Музике средњег века у Србији, поново препознати византијску традицију коју је преузела и наставила да негује наша црквена пракса тог периода. Слушни примери дворске и народне музике на тлу средњовековне Европе управо су најпогоднији да ученици доживе и препознају разлику ове врсте стваралаштва у односу на духовну музику, у скоро свим елементима, и да врло живописну слику анонимног народног стваралаштва препознају и у примерима везаним за средњовековну музику у Србији.

МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ Слушање – избор из духовног и световног опуса стваралаца Арс Нова у Француској и Италији (проторенесанс 14. век) – Г. де Машо: Миса Нотр Дам; рондо Мој крај је мој поче- так; – Ф. Де Витри – мотети. Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламманска школа, 15. век): – Г. Дифај, – Ј. Окегем: мотет Део грациас, – Ж. де Пре: миса, фротол Цврчак. Ренесанс у Италији, Француској и Енглеској 16. века: – Л. Маренцио: (Зефиро торна); – Ђ. да Веноза: хроматски мадригал; – К. Жанекен: Битка код Марињана, Певање птица; – О. Веки: Старачко лудовање (одломци). Музика контрареформације: – Ђ. П. да Палестрина: Миса папе Марчела (одломак); мотети. – Орландо ди Ласо: Ласо: Матона миа кара, Ехо, избор из мотета. Инструментална музика ренесансе: – Ђ. Габриели: Соната пиан е форте; – избор из дела енглеских вирциналиста: В. Берд, Т. Морли. Музички примери ренесансног стваралаштва од 14. до 16. века треба ученицима да приближе најзначајније и најразвијеније форме вишегласних вокалних духовних и световних облика. Ученици ће слушајући препоручене и друге изабране примере миса, мотета, мадригала и шансона различитих композитора у различитим етапама развоја ових облика, уочити постепени звучни преображај од оних форми у 14. веку (Арс Нова) који још увек имају поједина обележја средњовековне музике – опорост чистих интер- вала и дисонантност линеарног вишегласја, до оних потпуно формираних облика и ренесансног музичког израза 16. века, у којима се, са једне стране, линеарно вишегласје развило у (имитациону и слободну) полифонију складног сазвучја гласова у вертикали, а са друге стране уобличио у акордску вертикалу хомофоновог слога. Избор из опуса инструменталне музике треба да заокружи ово поглавље доминације вокалне, а *carpella*, музике и да упозна ученике са инструментима и инструменталним формама из којих ће се у следећој епохи у музици, бароку, развити барокна инструментална музика.

МУЗИКА БАРОКА Примери за слушање Развој опере у 17. веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској. – К. Монтеверди – С. Ланди – А. Скарлати – Ж. Б. Лили – Х. Персл Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока: – А. Корели (сонате, Божићни концерто-гросо оп. 8) – А. Вивалди (концерти оп. 3, 8; Глорија) – Ј. С. Бах: – вајмарски период Токата и фуга де-мол. Пасакаља и фуга це-мол, – кетенски период инструктивна дела за чембало (инвенције, свите), сонате и/или концерти за виолину, виолончело, Прелудијум и фуга из збирке Добро темперовани клавир, Бранденбуршки концерт бр. 2 или 5, Свита ха-мол; – лајпцишки период духовне кантате Снажна тврђава је наш бог, световна Кантата о кафи, Кирије из Мисе ха-мол, одломци из Пасије по Матеју (почетни, завршни хор, арија алта, наступи Христа); Италијански концерт (1. став), Свита бр. 3 Де-дур (Арија). – Г. Ф. Хендл: Опере: Риналдо (*Caro sposa*); Јулије Цезар (*Vatचितo e nascosto, Da Tempeste*); Ксеркс (*Ombra mai Fu*); одломци из ораторијума (Месија – арије и хорови); инструментална дела: оркестарске свите Музика на води или Музика за ватромет; Концерт за оргуље (оп. 4). Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора БАРОКА је упућивање ученика у изражајни свет музике ове епохе кроз упознавање са најзначајнијим жанровима, музичким формама и инструментаријумом овога периода. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава барокне музике у распону од раног до позног барока, и да кроз ту слушну вертикалу прате развој опере као музичко-сценске форме, специфичности инструменталних форми везаних за одређене инструменте и инструменталне групе, као и врсте вокално-инструменталних дела заснованих у највећој мери на духовним садржајима.

Назив предмета:	ИСТОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма (18 века) и романтизма (19. века); – објасни развој сонате, концерта и симфоније и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу класицизма и романтизма; – установи сличности и разлике у развоју класичних вишеставачних облика у класицизму и романтизму; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у		- класицизму и романтизму; – објасни развој опере током класицизма и романтизма; – препозна програмска дела у свакој од пређених области и разликује их према стилским карактеристикама; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања и штампања нота; физичка својства инструмената; температура и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
МУЗИКА 18. ВЕКА На прелазу између барока и класицизма: рококо, преткласицизам	Рекапитулација најзначајнијих карактеристика музике позног барока: представници (Ј. С. Бах, Г. Ф. Хендл) и жанрови (опера, вокално-инструментални, инструментални облици). На прелазу између барока и класицизма – Ђ. Тартини. Рококо: – карактеристике, – Ф. Купрен и француски клавсенисти. Преткласицизам: – Д. Скарлати (дела за чамбало) – Манхајмска школа (развој симфоније и концерата) – Бахови синови: – К. Ф. Е. Бах (берлинска школа) и осећајни стил – Ј. К. Бах и галантни стил преткласицизма. Комична опера 18. века: – Италија (буфо Ђ. Б. Перголези, Д. Чимароза) – Француска (опера комик) – Енглеска (балад-опера) – Немачка (зингшпил). Озбиљна опера 18. века: – Италија (либретиста Метастазео), – Француска (Ж. Ф. Рамо); – К. В. Глук и реформа озбиљне опере 18. века. Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.		
МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА - 2. половина 18. века	Музика класицизма: Стилске карактеристике. Најзначајнији представници: Ј. Хајдн: биографски подаци, преглед стваралаштва – симфоније, гудачки квартети, ораторијуми, концерти. В. А. Моцарт: биографски подаци, преглед стваралаштва- опере, концерти, симфоније, дела за клавир, духовна музика. Л. в. Бетовен: биографски подаци, преглед стваралаштва – симфоније, гудачки квартети, сонате, концерти, опера, Миса солемнис. Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле		
МУЗИКА 19. ВЕКА – РОМАНТИЗАМ: РАНИ РОМАНТИЗАМ	Стилске карактеристике романтизма у уметности. Карактеристике раног романтизма у музици: – нове појаве у виду циклуса и збирки клавирских и вокалних минијатура – наслеђе класицизма (симфоније, сонате, концерти, камерна музика) у делима најзначајнијих представника – Ф. Шуберта, – Р. Шумана, – Ф. Менделсона, – Ф. Шопена. Раноромантичарска опера у Италији, Француској и Немачкој: – Ђ. Росини, – В. Белини, – Г. Доницети, – Л. Керубини, – Ђ. Мајербер, – К. М. Вебер. Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.		
ЗРЕЛИ РОМАНТИЗАМ	Програмски симфонизам 19. века: – Х. Берлиоз – Ф. Лист. Опера 2/2 19. века – Италија (Ђ. Верди) – Немачка (Р. Вагнер) Француска (Ш. Гуно, Л. Делиб, Ж. Бизе); – Француска оперета – и балет 19. века (Ж. Офенбах, А. Адам, Л. Делиб). Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.		

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ МУЗИКА 18. ВЕКА На прелазу између барока и класицизма: – Ђ. Тартини: Соната Ђавољи трилер. Рококо: – Ф. Купрен – избор из комада за клавсен (Жетеоци, Мистриозне барикаде...). Преткласицизам: – Д. Скарлати – избор из соната (К. 141..). – избор из дела Ј. В. Штамица, К. Штамица. – избор из симфонија и концерта К. Ф. Е. Баха и Ј. К. Баха. Комична опера 18. века – Ђ. Перголези (Служавка господарица) – Д. Чимароза (Тајни брак) – Просјачка опера Гаја и Пепуша Озбиљна опера 18. века: – Ж. Ф. Рамо (Кастор и Полукс, Галантни Индијци) – К. В. Глук (Орфеј и Еуридика – бечка и француска верзија). На прелазу између барока и класицизма: рококо, преткласицизам Примери музике на размеђи барока, рококоа и преткласицизма уводе ученике у атмосферу другачијег звучног доживљаја од барокне полифоније, колоратура, монументалности и виртуозности, и представљају им оквире једноставнијег музичког израза и доживљаја који их припремају за појаву следеће значајне музичке епохе – класицизма, са доминантним простором посвећеним инструменталној музици и првом реформом озбиљне опере која ће утицати на развој овог жанра у класицизму и романтизму. МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА – 2. половина 18. века – Ј. Хајдн: Лондонске симфоније, позни гудачки квартети, одломци из ораторијума. – В. А. Моцарт: опере (Фигарова женидба, Дон Ђовани, Ча-робна фрула); симфоније бр. 39, 40, 41; концерти за клавир (бр. 20, 21...); одломци из Реквијема. – Л. в. Бетовен: пресек кроз симфоније, сонате и гудачке квинтет из сва три стваралачка периода; концерт за клавир (4, 5), виолину; одломак из опере Фиделио (квинтет из 1. чина), одломак из Мисе солемнис. Наведени примери музике најзначајнијих композитора КЛАСИЦИЗМА увешће ученике у звучни свет изражајних средстава музичког класицизма са циљем препознавања законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну каснију историју уметничке музике 19. и 20. века. Одабрани примери ће ученицима показати другачији звук класичарског симфонијског оркестра „а две”, уз који

клавир (уместо чембала) постаје доминантан и уједно концертирајући инструмент, и упознаће нови жанр камерне музике преко одабраних примера гудачког квартета. Такође, ученицима треба посебно указати на промене у инструменталним и вокално-инструменталним облицима, у односу на барокне облике истог назива, као што су соната, концерт, ораторијум и опера. МУЗИКА 19. ВЕКА Рани романтизам – Минијатуре (Шуберт, Шуман, Менделсон, Шопен) – соло-песма (Шуберт, Шуман) – вишеставачни облици: симфоније (Шуберт, Шуман, Менделсон), – сонате (Шопен, Шуберт, Шуман), – концерти (Менделсон, Шопен, Шуман), – камерне музике (Шуберт). Раноромантичарска опера у Италији, Француској и Немачкој: – Росини (Севиљски берберин, Виљем Тел; – Белини (Норма), – Доницети (Лучија од Ламермура, Љубавни напиток); – Мајербер (Робер ђаво) – К. М. Вебер (Чаробни стрелац). Програмски симфонизам 19. века: – Х. Берлиоз Фантастична симфонија; – Ф. Лист – симфонијске поеме (Тасо, Орфеј...), соната ха- мол, Концерт за клавир Ес-дур; Године ходочашћа. Опера 2/2 19. века: – Ђ. Верди (Набуко, Риголето, Трубадур, Травијата, Аида, Отело, Фалстаф) – Р. Вагнер (Холанђанин луталица, Прстен Нибелунга, Три- стан и Изолда, Мајстори певачи, Парсифал) – Ш. Гуно (Фауст) – Л. Делиб (Таис) – Ж. Бизе (Кармен) – Ж. Оффенбах (Орфеј у подземљу) – А. Адам (Жизела) – Л. Делиб (Копелија). Упознавање са одабраним примерима музике раног и зрелог РОМАНТИЗМА, омогућиће ученицима, са једне стране, непосредну звучну компарацију са музиком класицизма која ће им указати на романтичарски искорак и на сложеност романтичарских жанрова који су се развили из наслеђених облика (класичарске) сонате, камерне, концертне и симфонијске музике. Са друге стране, слушајући клавирску музику романтизма – првенствено клавирске минијатуре, као и програмске симфоније или симфонијске поеме – ученици ће се упознати са новим жанровима романтичарске музике и програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује у жанру соло песме као вокалне минијатуре. Одломци из музичко-сценских дела: опере, оперете и бале- та, приказаће ученицима широки распон овог жанра и разноврсну палету музичко-драмског израза, како у сфери озбиљне тако и комичне опере, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима, што ће потврдити и упознавање са новом оперском формом – музичком драмом Р. Вагнера. Истовремено, одломци из оперете као једноставније жанровске форме и првих целовечерњих балета упознаће ученике са карактеристикама ових нових музичко-сценских облика који ће наставити да се развијају и током 20. века.

Назив предмета:	ИСТОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	66		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника романтизма 19. века и музике 20. века; – објасни даљи развој симфоније, сонате, концерта у позном романтизму и музици 20. века – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника позног романтизма, импресионизма и стилских праваца музике 20. века; – објасни карактеристике нових музичких праваца, облика и жанрова – модерне и модернизма у првој половини 20. века		– објасни развој музичког модернизма после Другог светског рата - авангардне тенденције у европској и америчкој музици – упоређи и опише даљи развој опере и балета као музичко сценске форме у 20. веку; – наведе карактеристике националних стилова у музици 20 века; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; температура и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ	Представници позног романтизма: Ј. Брамс – А. Брукнер – С: Франк – Г. Малер – Р. Штраус. Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век: – Веризам (Р. Леонкавало, П. Маскањи) – Ђ. Пучини. Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.		
НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ	Руска национална школа: – Глинка – Руска Петорица– П. И. Чајковски Чешка национална школа: – Б. Сметана– А. Дворжак – Л. Јаначек Шпанска национална школа: – И. Албениз – Е. Гранадос – М. де Фаља Скандинавска национална школа: – Е. Григ – Ј. Сибелијус. Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.		
МУЗИКА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА- МОДЕРНА (импресионизам) И МОДЕРНИЗАМ (експресионизам, неокласицизам)	Стилске карактеристике импресионизма у уметности. Импресионизам у музици: – К. Дебиси– М. Равел (рани период). На прелазу стилова: – А. Скрјабин. Стилске карактеристике експресионизма у уметности. Атонални експресионизам (револуционарни и конструктивистички): – А. Шенберг – А. Берг – А. фон Веберн. Фолклорни експресионизам (националне школе у музици 20. века): – И. Стравински, – Б. Барток. Неокласицизам: – Француска Е. Сати, М. Равел, Француска Шесторка (Д. Мијо, А. Хонегер, Ф. Пуланк) – Немачка: П. Хиндемит, К. Орф; – Русија/СССР: С. Прокофјев, Д. Шостакович, И. Стравински (период по одласку из Русије). Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.		
МУЗИКА ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА	Авангардне тенденције у европској музици: интегрални серијализам, алеаторика (слободна и контролисана), конкретна и електронска музика Америчка експериментална музика и минимализам. Постмодернизам Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.		

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ Представници позног романтизма: – Ј. Брамс (III, IV симфонија, концерти за клавир, виолину,) – А. Брукнер (III, IV, VII симфонија, Те Деум) – Г. Малер (I, III, V, VIII, циклуси соло-песмама) – Р. Штраус (симфонијске поеме Дон Жуан, Тил Ојленшпигел, Дон Кихот) – С. Франк (Соната А-дур, Симфонија де-мол, Прелудијум, корал и fuga). Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век: – Р. Леонкавалло: Кавалерија рустикана – П. Маскањи: Пајаци – Ђ. Пучини (Боџи, Тоска, Мадам Батерфлај) Одабрани примери музике позног романтизма упознаће ученике са најсложенијом фазом у развоју овог стила, његовим хипертрофираним облицима, огромним извођачким апаратом и звучним волуменом (А. Брукнер Те деум, Малер Симфонија хиљаде), и у исто време, са појавом евоцирања музике прошлих епоха (барока, класицизма: Брамс Четврта симфонија, Ц. Франк) што ће ученицима омогућити да препознају исцрпљивање музичког материјала романтизма и најаву промене музичког израза у првим деценијама 20. века. Одломци из веристичких опера и Пучинијевог стваралштва представиће ученицима мост између (позно)романтичарског музичког језика који се надовезује на Ђ. Вердија и експресионистичког типа садржаја који потенцира јаке емоције и трагичне судбине обичних људи у свакодневном животу НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ Руска национална школа – М. Глинка: Иван Сусанин, Руслан и Лјудмила, Камаринскаја – М. Балакирејев: поеме Тамара, Русија – А. Бородин Кнез Игор, 2. симфонија – М. Мусоргски: Борис Годунов, Слике са изложбе – Н. Римски-Корсаков: Цар Салтан, Сњегурочка, Златни Петлић; Шехерезада – П. И. Чајковски: Евгеније Оњегин, Пикова дама; одломци из балета (Лабудово језеро, Успавана лепотица, Крцко Орашчић); 4, 5, 6 симфонија; концерт бе-мол за клавир, концерт за виолину. Чешка национална школа: – Б. Сметана: Продана невеста, симф. поема Влтава, гудачки квартет – А. Дворжак: симфонија Из Новог света, Концерт за виолончело, Словенске игре (избор) – Л. Јаначек: Симфонијета, одломци из опере Јенуфа, Глагољска миса. Шпанска национална школа: – И. Албениз: Иберија – Е. Гранадо: Гојескас – М. де Фалга – одломци из балета Љубав чаробница, Тророги шешир, опера Кратак живот Скандинавска национална школа: – Е. Григ -Концерт за клавир а-мол, свита Пер Гинт; – Ј. Сибелијус: Концерт за виолину де-мол, симф. поема Финландија У оквиру ове области пажња ученика треба да буде усмерена на препознавање различитих националних музичких идентитета у одабраним композицијама представника националних школа (руске, чешке, шпанске, скандинавске) док у примерима из оперске литературе, ученицима посебно треба скренути пажњу на примену фолклорних елемената у поступку психолошког приказивања ликова и конкретних драмских ситуација. МУЗИКА прве половине 20. ВЕКА – МОДЕРНА И МОДЕРНИЗАМ Импресионизам: – К. Дебиси: Избор из оркестарског (Прелид за поподне једног фауна), клавирског (Прелиди), вокалног и оперског опуса (Пелиас и Мелисанда); – М. Равел – Игра воде, Огледала, Павана за умрлу инфанткињу, На прелазу стилова: – А. Скрјабин, избор из дела за клавир (Прелиди оп. 11, Сонате бр. 2, бр. 5) и симфонијске музике (Поџа екстазе, Прометеј) Атонални експресионизам – А. Шенберг: монодрама Ишчекивање, Пјеро месечар, Симфонијске варијације оп. 31) – А. Берг: опера Воцек, Лирска свита, Концерт за виолину – А. Фон Веберн Варијације за оркестар оп. 30. Фолклорни експресионизам: – И. Стравински: балети Петрушка, Посвећење пролећа, кан-тата Свадба – Б. Барток: Алгро барбаро, Микрокосмом, Музика за уда-раљке, жичане инструменте и челесту, балет Чудесни мандарин Неокласицизам: Француска – М. Равел: Купренов гроб, Шпанска рапсодија, Концерт за леву руку, Циганин, Болеро – Е. Сати: Гносиен, Гимнопедије, Парада – Д. Мијо: балетска гротеска Во на крову, – А. Хонегер: Пацифик 231 – Ф. Пуланка: Соната за флауту и клавир. Немачка – П. Хиндемит: избор из инструменталног опуса, одломци из опере Сликар Матис; – К. Орф: Кармина бурана; Русија/СССР – С. Прокофјев- Класична симфонија, Сарказми, одломци из балета Ромео и Јулија, и опере Заљубљен у три наранџе; – Д. Шостакович – ставови симфонија 5, 7 (Лењинградска), 9; став гудачког квартета, одломак из опере Леди Магбет Мценског округа (Катарина Измаилова); – И. Стравински – одломак из Приче о војнику, балета Пулчинела, опере Цар Едип, Антигона Циљ слушања одабраних остварења музичког ИМПРЕСИО-НИЗМА је упознавања ученика са специфичним изражајним светом музике импресионизма. Посебно је значајно упознати ученике са карактеристикама импресионизма као покрета који је захватио и ликовну уметност и поезију и музику, и, упутити их на снажну повезаност импресионистичког сликарства и поезије са импресионистичком музиком. Важно је ученицима указати и на слабљење, „растакање” тоналитета у музици импресионизма што је довело до „статичности” ове музике коју ће ученици лако научити да препознају. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да до-живе готово опипљиву везу између музике и визуелних појава (у природи или на слици), да науче и препознају апартан музички језик ових композиција без великих контраста и уобичајених тоналних хармонских веза (које су биле карактеристичне за музику класицизма или романтизма) , и специфичну „палету” оркестарских звучних боја – потпуно различиту од дотадашње музике.. Кроз Дебисијева и Равелова дела различитих жанрова ученици ће упознати и научити да препознају различите индивидуалне стилове ових композитора: мирни импресионистички вокални исказ, оркестарске боје и сликовити клавирски звук Клода Дебисија и другачију звучну слику Равелове инструменталне музике у којој доминира изражајна мелодика и прегнантан ритам. Експресионизам – атонални и фолклорни За упознавање ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКЕ музике најважнији предуслов је постављање културно-историјског контекста у којем ова музика настаје као радикално негативска реакција на музику романтизма и импресионизма. Ученицима треба објаснити да је у експресионизму дошло до распада тоналитета – као система који је повезивао целокупан дотадашњи развој музике од барока до импресионизма. То је био авангардни прелом у развоју музике и ту се „звук” уметничке музике из корена изменио. Зато је циљ слушања одабраних остварења упознавање ученика са тим новим дисонантним звуком у којем нема разрешења и романтичарске мелодиозности. Приликом слушања музике немачког експресионизма (Шенберг, Берг, Веберн) ученицима треба скренути пажњу на повишену емоционалност ове музике (Шенбергова монодрама Ишчекивање), која је потпуно аналогна „крику” који „избија” из слике експресионистичког сликара Едуарда Мунка. Са друге стране, ученици треба да науче да препознају конструктивистичку страну музичког експресионизма оличену у Шенберговој и Веберновој додекафонији – која је потпуно објективизирана и сасвим лишена афекта. Сасвим другачију музичку слику ученици ће упознати у ком-позицијама Игора Стравинског (Посвећење пролећа) или Беле Бартока (Allegro barbaro) чији експресионизам има упориште у фолклору (фолклорни експресионизам), а окосницу њиховог музичког језика чине фолклорни вокални израз и дисонантна, пулсирајућа остината – као у прадавним ритуалима. НЕОКЛАСИЦИЗАМ је у музици између два светска рата настао као израз нове потребе уметника да се врате класичним вредностима које су експресионисти у својим делима тако оштро негирали. Потребно је ученицима посебно објаснити да је неокласицизам само један од праваца који припадају међуратном модернизму, те да је од експресионизма наследио слободан однос према тоналитету, пун дисонанци, незамисливих за барокну, класичну, па и романтичарску епоху. Такође, треба им указати и на то да је у европском музичкој историји било више видова неокласицизма. Ако изузмемо представнике немачког музичког експресионизма (који се нису прикључили неокласичном таласу), прва неокласична

остварења компоновали су композитори – протагонисти фолклорног експресионизма: Стравински, Прокофјев, Барток, у чијим делима ученици треба да науче да препознају „рад по класичном моделу”, али са приметним стилским отклоном. Ученицима треба скренути пажњу на дисонанце, и друге разлике у односу на „модел” (различиту оркестрацију, на пр.) које јасно раздвајају барокни, класични или романтичарски „модел” од новог, неокласичног дела. То је нарочито уочљиво у делима: Пулчинела Стравинког, Класична симфонија Сергеја Прокофјева, у неоромантичној опери Сликари Матис Паула Хиндемита. Посебно место међу неокласичним остварењима припада делу Кармина Бурана, немачког композитора Карла Орфа, у којој ученици треба да упознају нео-модални, „псеудо-антички” стил, који је у много чему сличан начину на који се Игор Стравински обраћао средњовековној световној вокалној традицији. Са друге стране, ученицима треба указати на одлике француског неокласицизма који је утемељен на ставу да је француска музика истински класична, за разлику од немачке, „истински романтичарске музике”. Треба указати на чињеницу да остварења француског музичког неокласицизма садрже све значајне одлике музичког модернизма између два рата (дисонанце, одступање од традиционално схваћене тоналне функционалности итд.). На примерима композиција Сатија, Мијоа, Хонегера и Пуланка, ученицима треба указати на емоционалну „огољеност” француског неокласицизма, који је пре склон гротески него јаким (романтичарским) емоцијама, и са друге стране на коришћење елемената популарне музике тога времена у овим делима (валцер, блуз, цез, шпанска популарна музика и сл.) као и конкретних звукова (као што је звук локомотиве у делу Пацифик 231 А. Хонегера). Седма, Лењинградска симфонија Шостаковича, настала почетком Другог светског рата у Совјетској Русији, једино је дело са списка препоручених за слушање, које садржи снажан, готово експресионистички емоционални набој који је проистекао из сурових ратних околности у којима је дело настало, због чега се у савременој историји музике ова композиција сматра симболом борбе против нацистичке Немачке.

МУЗИКА друге половине 20. ВЕКА

Авангардне тенденције у европској музици: – О. Месијан: Четири студије ритма, 2. став – П. Булез: Структуре за 2 клавира – К. Штокхаузен: Клавирски комади од 1 до 8, Клавирски комад 11, Групен, Електронске студије I, II; – К. Пендерецки: Тренодија – В. Лутославски: Три поеме Анрија Машоа – Ђ. Лигети: Атмосфере, Лонтано; – П. Шефер: Концерт шумова – П. Анри: Симфонија за усамљеног човека Америчка експериментална музика и минимализам – Џ. Кејџ: 4,33 тишине за пијанисту, Имагинарни пејзаж бр. 4 – Ла М. Јанг: Composition, op. 7, – Т. Рајли In C – Ф. Глас Ајнштајн на плажи (одломци из опере) – С. Рајш It's Gonna Rain. Постмодернизам – М. Кагел: Миром за тубу, Лудвиг ван – Штокхаузен: Мантра за 2 клавира, – К. Пендерецки: Концерт за виолину – В. Лутославски: Концерт за клавир и оркестар, IV став, – Ђ. Лигети: Lux aeterna – А. Перт: Порез Цезару – А. Шнитке: Кончерто гресо бр. 3, Концерт за хор; – С. Губајдулина: Интроитус – Концерт за клавир и камерни оркестар, Оферториум – Концерт за виолину и оркестар – Џ. Зорн: Забрањено воће – Џ. Адамс: Никсон у Кини (одломци из опере) Циљ упознавања са одабраним композицијама насталим у другој половини 20. века је упознавање ученика са развојем музичког модернизма после Другог светског рата. У питању је логичан развој концепта додекафоније који је сада проширен на серијалну организацију свих музичких параметара. Композиције Пјера Булеза (Структуре 1a) и Карлхајнца Штокхаузена (Групе) су отеловљење концепта интегралног серијализма, који је директно проистекао из Вебернове додекафоније и његовог сложеног концепта пред-обликованог дела. Ученицима треба указати на парадоксалну чињеницу да се интегрална серијализација ових композиција не чује као таква, те да је звучни резултат оваквих пред-обликованих композиција врло сличан звучној слици композиција у којима је, унутар атоналног музичког језика (који је предуслов овог уметничког правца), извођачима остављена делимична или пуна слобода у комбиновању задатог музичког материјала. Од посебног је значаја упознати ученике са контролисаним алеаториком и са музиком звучних боја какву су компоновали композитори „пољске школе” – Пендерецки (Тужбалица жртвама Хирошиме) и Лутославски, као и са електронском и електро-акустичком музиком каква се компоновала у Француској током 60-их година прошлог века (П. Шефер, П. Анри: Симфонија за једног усамљеног човека). Поред достигнућа европске послератне Нове музике, међу препорученим композицијама за слушање налазе се три остварења која припадају америчкој експерименталној струји у музици 20. века. То су 4 минута 33 секунде тишине за пијанисту Џона Кејџа – дело које је у уметничку музику укључило амбијенталне звукове окружења и тако преокренуло целокупну историју уметничке музике; затим једна од првих америчких минималистичких композиција – In C Терија Рајлија, и најзад, авангардна и шокантна (пост)опера Ајнштајн на плажи, Филипа Гласа која негира целокупну дотадашњу оперску историју. Овде је подједнако важно објаснити ученицима природу дејства које су ове композиције произвеле, колико и научити их како да препознају њихову специфичну звучност. Одабране композиције А. Шнитке, Џ. Адамса и Џ. Зорна, представљају разнолике примере музичког постмодернизма у којима се на различите начине остварује полистилистичност, музичка интертекстуалност и повезивање модернистичке уметничке музике са идиомима популарне музике различитих времена и поднебља. Ученицима треба показати како треба да слушају и препознају ову музику, уочавајући у њој неспојиве музичке сегменте – „различите музике” – као у неком дадаистичком уметничком колажу.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ СА УПОЗНАВАЊЕМ МУЗИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ I. УВОДНИ ДЕО Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премोшћавања стидљивости или анксиозности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Настава

предмета Историја музике усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању. Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија. Наставна грађа систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности). Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни другим одговарајућим примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују и на самостално слушање код куће посредством Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе. Хронолошки водећи ученике кроз развој музике, наставник ће распоређивати наставна тежишта сходно исходима, тако да ће у поједине области ученике уводити информативно (нпр. област Старог века – Музику старих источних народа, или прве облике вишегласја...) док ће највећу пажњу посветити значајнијим појавама и ствараоцима (периоду ренесансе са Палестрином и Ласом, у бароку Ј. С. Баху и Г. Ф. Хендлу, класицизму у музици, развоју жанрова у периоду романтизма, и стваралачком плурализму у музици 20. века ...). Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала. Кроз слушање музичких дела, ученици упознају музику различитих епоха и стилова, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање личног и професионалног односа према музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексом, дискусијом и дебатовима тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстицају развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премодернизације стидљивости или анксиозности. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

Назив предмета:	НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ	Разред:	Четврти
Циљ:	Циљ учења Националне историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике у развоју српске државе и друштва, да укаже на специфичности њеног идентитета и интегритета у оквиру припадности европској музици, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја		
Годишњи фонд часова	33		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере средњовековне музике и најзначајнијих представника музике у Србији током 19. и 20. века; – упоређи развој музике у Србији са развојем музике у Европи 19. и 20. века; – коментарише разлоге за појаву типичних жанрова српске музике 19.в – објасни карактеристике нових музичких праваца, жанрова и облика		у периоду Модерне између два светска рата – уочи присуство авангардних и постмодернистичких тенденција европске/америчке музике у српској музици 2. половине 20. века – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности – музика и политика/друштво; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ		Корени српске музике: Музика Словена. Средњовековна музика у Србији: – црквена музичка традиција – световна музика средњег века. Нове појаве у црквеној и световној музици 18. века. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.	
МУЗИКА 19. ВЕКА – ПРЕДРОМАНТИЗАМ		Стваралаштво предромантичара. Савременици Корнелија Станковића (Ј. Шлезингер, Н. Ђурковић, М. Миловук, А. Калауз). Корнелије Станковић. Страни музичари у Србији 19. века: – Чешки музичари и Р. Толингер – Даворин Јенко. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.	
РОМАНТИЗАМ –		Најзначајнији представници романтизма: – Јосиф Маринковић – Стеван Мокрањец	

МОКРАЊЧЕВО ДОБА	– Исидор Бајић и војвођански музичари периода романтизма. На прелазу 19. у 20. век: – Станислав Бинички – Миленко Пауновић – Петар Крстић. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.
МУЗИКА У СРБИЈИ 20. ВЕКА Између два светска рата – МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ (експресионизам, неокласицизам)	Модерна: познаторомантизам са елементима импресионизма, експресионизма и националним идиомом – П. Коњовић – М. Милојевић – С. Христић Манифестације идеја националног стила: – К. Манојловић, – М. Тајчевић, – М. Живковић, – С. Настасијевић. Познаторомантизам без националних обележја: – Петар Стојановић. Експресионистичка стремљења: – Ј. Славенски, – Прашка група композитора. Неокласицизам: – П. Милошевић. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.
МУЗИКА У СРБИЈИ друге половине 20. ВЕКА	Тенденције у музици друге половине 20. века (општи поглед). Видови неокласицизма стваралаштву неколико генерација композитора: – М. Ристић, Д. Радић, Д. Деспић, М. Логар, С. Рајичић, В. Перичић, В. Мокрањац, Д. Чолић, А. Обрадовић, Р. Бручи, В. Трифуновић, Е. Јосиф, К. Бабић, В. Трајковић, И. Јевтић. Идеје националног стила 50их година: – М. Вукдраговић, Ј. Бандур Н. Херцигоња. Синтеза архаичног и модерног израза: – Љ. Марић, – Р. Максимовић, – С. Атанацковић, – С. Божић. Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна музика, електронска музика, П. Бергамо, П. Озгијан, З. Христић, Б. Поповић, В. Комадина, В. Радовановић, С. Хофман, З. Ерић, И. Стефановић. Минимализам: – В. Тошић, М. Савић, М. Драшковић, М. Л. Пасху. Постмодернизам (од средине 70их година 20. века): пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора – старије (С. Хофман, З. Ерић, В. Трајковић, М. Михајловић, И. Стефановић, В. Куленовић, М. Штаткић...), – средње (И. Жебељан, Г. Капетановић, Ј. Величковић, А. Вребалов, И. Бркљачић, Н. Богојевић...) – млађе генерације композитора. Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ Примери за слушање музике Средњовековна музика у Србији Црквена музичка традиција – Кир Стефан Србин, – Кир Никола Србин, – јеромонах Исаија Србин. Традиционална (вокална и инструментална) народна музи- ка сачувана у данашњој фолклорној пракси. Кроз малобројне, али изузетно значајне аутентичне примере средњовековне црквене музике у Србији ученици ће имати прилике да доживе духовни амбијент у коме се она развијала под утицајем византијског једногласног појања. На сличан начин, традиционална, вокална (обредна) и инструментална музика, сачувана као део наслеђа наше данашње фолклорне праксе, звучно ће повезати ученике са коренима српске музике у музици Словена и са средњовековном световном музиком. МУЗИКА 19. ВЕКА – ПРЕДРОМАНТИЗАМ Примери за слушање музике – Ј. Шлезингер: соло-песма Спомени се мене, дела за орке- стар (маршеви). – К. Станковић: избор дела за клавир (Што се боре мисли моје), обраде народних мелодија за хор, избор из духовне музике (Достојно јест). – Р. Толингер: Неколико листића из гласовне записнице за клавир, хорска дела. – Д. Јенко: Увертира Косово, избор из хорске музике, соло-песма Укор. Слушањем одабраних композиција аутора различитог порекла који су деловали у Србији 19. века, ученици ће имати прилике да се у кондензованом облику упознају са формирањем специфичног, националног идиoma српске уметничке музике и његовим развојем током 19. века који препознатљив облик добија кроз стваралаштво Корнелија Станковића и Даворина Јенка. РОМАНТИЗАМ – МОКРАЊЧЕВО ДОБА Примери за слушање – Ј. Маринковић: соло песме, Кола, хорови с клавиром и из- бор из духовне музике (Отче наш) – С. Мокрањац: Руковети (5, 10), Приморски напјеви, Козар- Литургија, Опело. – И. Бајић: избор из клавирске музике, соло песама и хорова. – Бинички: одломци из опере „На уранку”, избор из хорске музике, соло-песама. – М. Пауновић: Прва југословенска симфонија – П. Крстић: Нимфа (соло-песма). Кроз звучне примере из стваралаштва С. Мокрањца, Ј. Маринковића, И. Бајића и С. Биничког ученици ће препознати романтичарски језик 19. века обојен националним елементима (народног и варошког, оријентализованог фолклора) и повезати га са стваралаштвом осталих представника националних школа у Европи, док ће се у примерима из опуса Биничког и Бајића упознати и са првим изведеним оперским опусима у српској музици. Слушањем Прве југословенске симфоније Миленка Пауновића, једне од првих симфонија у српској музици уопште, ученици ће се упознати са делом опуса овог недовољно познатог композитора који је познатији по својим операма у традицији вагнеријанске музичке драме. МУЗИКА У 20. ВЕКУ – Између два светска рата МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ Примери за слушање – П. Коњовић: сцене и одломци из „Коштане”, Кнез од Зете, избор из соло песама, хорске музике (Враголан), избор из камерне музике. Симфонија це-мол. – М. Милојевић: избор из соло песама, клавирске музике и хорске музике (Муха и комарац), Интима за гудачки оркестар, одломци из балетске гротеске Собарева метла. – С. Христић: одломци из балета Охридска легенда, опере Су- тон, избор из соло песама, хорова, Опело у бе-молу, ораторијум Васкресење (одломци). Манифестације идеја националног стила: – К. Манојловић: Тебе појем – М. Тајчевић: избор из соло песама и хорова (Четири духовна стиха), избор из клавирске музике (Балканске игре) – М. Живковић: избор из хорске музике – С. Настасијевић: Осам балканских игара, за оркестар. Позни романтизам без националних обележја: – Стојановић: минијатуре за виолину и клавир, избор из виолинских концерата. Експресионистичка стремљења: – Ј. Славенски: Балканофонија, Соната религиоза, избор из хорова (Вода звира), квартети (Први квартет, Песме моје мајке), Симфонија оријента (одломци), Хаос Избор из сачуваних дела композитора Прашке групе: – Љ. Марић: Дувачки квинтет – С. Рајичић: Соната за виолину и клавир – Д. Чолић Варијације за клавир – В. Вучковић – Две песме за сопран и дувачки трио; Човек који је украо сунце (балетска свита). Неокласицизам: П. Милошевић: Сонатина за клавир. Музику 20. века у Србији, у периоду између два светска рата, свакако најбоље репрезентују остварења наших представника Модерне – Петра Коњовића, Стевана Христића, Милоја Милојевића, као и експресионизам Јосипа Славенског, али музички миље тог времена гради још неколико појава у којима се, са јед- не стране, манифестују идеје националног стила на основама мокрањчевог идиoma (К. Манојловић, М. Тајчевић, М. Живковић, С. Настасијевић) а истовремено, с друге стране, појављују се разли- чита модернистичка стремљења без националних обележја у

стваралаштву Петра Стојановића, експресионизма Прашке групе композитора и Предрага Милошевића. Све препоручене композиције Петра Коњовића илуструју композиторов романтичарски музички језик и особен фолклор- ни идиом којим одишу сва његова дела. На другачији начин, исте стилске елементе (романтичарски музички језик и присуство фолклорне мелодике) уочавамо и у Охридској легенди Стевана Христића, док у опери Сутон и композицији Васкресење, првом и је- дином српском ораторијуму, уочавамо различите стилске утицаје: западно европске, руске (у великим хорским нумерама ораторију- ма), али не и елементе фолклора што ове композиције чини специфичним у датом културно-историјском контексту. На све ове елементе ученицима треба указати приликом слушања музике, дистинктивни елементи које они треба да науче да препознају, део су њиховог слушачког искуства и националног наслеђа, те ће веома брзо научити да разликују ове композиције и доживе их као део сопствене музичке културне баштине. Када су у питању композиције Милоја Милојевића, ученици- ма треба указати на специфичну еволуцију његовог стваралаштва које је прешло пут од позног романтизма, „зачињен” елементима импресионизма (у клавирским конадима и соло-песмама) па све до једног зрелог модернистичког стила у којима је поред елемената импресионизма и експресионизма било места и за елементе фол- клора. Посебно место у његовом опусу, а и у целој међуратној српској музици заузима његова надреалистички балет Собарева метла (написан по угледу на Сатијеву композицију Парада) на надреалистички текст Марка Ристића, и изведен 1923. године. Ученицима на примеру ове композиције треба указати на импресионистичко-романтичарски „природни језик” ове композиције у који су колажно уметнути симболи различитих музика других, махом популарних жанрова. На овај начин ученици ће не само упознати Милојевићево дело о којем је реч, већ ће овладати и техником „историјски информисаног слушања” музике, што ће проширити њихове капацитет разумевања и препознавања музике различитих епоха и усмерења. Композиције Јосипа Славенског, започеле су модернистичку линију развоја српске музике и оствариле сасвим нови, аутентично модернистички звук. Ученицима треба указати на специфичан спој експресионистичког музичког језика у делима Славенског, са неизбежним елементима фолклора без којих би стваралачка поетика овог југословенског композитора била незамислива и некомплетна. Потребно је посебно истаћи да је кроз опус Славенског наша музика добила кондензовану локалну варијанту револуционарног експресионизма, засићену фолклорним бојама и раскошним звуком (Балканофонија, Симфонија Оријента), а такође и аутентичну епизоду једног индивидуалног конструктивистичког експресионизма који није био ослањен на Шенбергову додекафонију, већ је донео нова конструктивистичка, али ипак аутентична и жива музичка решења (симфонијска слика „Хаос”). У групи композитора који се ослањају на линију Мокрањчеве уметничке транспозиције фолклора, најупечатљивија и најпознатија личност је Марко Тајчевић чије Четири балканске игре за клавир представљају незаобилазну литературу младих пијаниста, док Четири духовна стиха, својим племенитим хорским звуком спадају у ред најуспелијих остварења српске уметничке духовне музике. Слушним примерима одабраних дела из периода између два светска рата ученици ће стећи веома значајну и, уједно, врло провокативну (звучну) слику музичког живота у Београду и Србији која осликава брзе промене и неколико паралелних токова у складу са европским музичким струјањима. Различити стилски елементи и специфични идиоми ових композиција, као и тумачење контекста у којем су дела настала, имају за циљ да ученици, као будући извођачи и публика концертних дворана, препознају ова остварења као део музичког и културног идентитета српске музичке историје између два светска рата. Широки звучни фокус којим ће наставник усмерити ученике ка овим композицијама, створиће неопходне предиспозиције за поуздано праћење даљег интензивног развоја музике у Србији у другој половини 20. века. МУЗИКА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА Видови неокласицизма: – М. Ристић: избор из симфонија (II и VIII); – Д. Радић: Списак, одломак из кантате „Беле кула”; – Д. Деспић: избор из клавирске музике; – М. Логар: нумере из опере „Покондирена тиква” и балета „Златна рибица”; – С. Рајичић: Трећи. клавирски концерт, одломци из опере „Симонида”, избор из минијатура за клавир; – В. Перичић- избор из камерне музике (Соната за виолончело) и циклуса соло-песам (Ноћ без јутра); – В. Мокрањац: одломци из симфонија, избор из клавирске музике („Одјецци”); – Д. Чолић: Симфонија in Sol; – А. Обрадовић: Микросимфонија, одломак из Концерта за виолончело; – Р. Бручи: Simfonia Iesta; В. Трифуновић; Асоцијације; – Е. Јосиф: Сновићења; – К. Бабић: избор из вокалне лирике (Разбрајалице) и дела за клавир, – В. Трајковић: Концерт за обоу; – И. Јевтић: избор из концертантне, камерне, клавирске му- зике. Идеје националног стила 50-их година: – М. Вукдраговић: одломци из кантате Везиља слободе, избор из вокалне лирике; – Ј. Бандур: циклус Мадригали; – Н. Херцигоња: одломци из ораторијума (Горски вијенац) синтеза архаичног и модерног израза: – Љ. Марић: одломци из кантате „Песме простора” и Византијског концерта; – Р. Максимовић: избор из вокалне музике (Кад су живи за- видели мртвима за мешовити хор; – С. Атанацковић: одломци из вокално-инструменталних дела (Акатист); – С. Божић: Молитва Рачана. Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна и електронска музика – П. Бергамо: Концертантна музика – П. Озгијан: Сигогис – В. Радовановић: Sferoon, Audiospacial – С. Хофман: циклус Хексагони, Дуел за клавир и живу електронику – З. Ерић: Слике хаоса – И. Стефановић: Фрагмент могућег реда, Куда са птицом на рамену. Минимализам: – В. Тошић: Melange, Varial – М. Савић – М. Драшковић: Октоих – М. Л. Пасху. Постмодернизам: пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора Старије: – С. Хофман: Déjà vu, – З. Ерић: Cartoon, Концертштук, – В. Трајковић: Арион за гитару и гудаче, – М. Михајловић: Мала жалобна музика, – И. Стефановић: Камен (одломак из радиофонског остварења), – В. Куленовић: Boogi. е Средње: – И. Жебељан: Коњи Светог Марка; Две главе и девојка (одломци), – Г. Капетановић – Мала сирена, – Ј. Величковић, – А. Вребалов, И. Бркљачић, – Н. Богојевић. И млађе генерације композитора. Композиције које у овом програму репрезентују српску музику друге половине 20. века, рефлектују светски релевантна збивања у истом периоду. Истовремено у српској музици овог периода постоје, пре свих, капитално дело Љубице Марић: Песме простора, које припада генеалогии фолклорног експресионизма, потом остварења високог модернизма (С. Хофман: Déjà vu), неокласична дела (Д. Деспић и К. Бабић), минималистичка остварења (В. Тошић), „нео-архаична”, национално обојена остварења (С. Божић), мноштво постмодернистичких остварења композитора различитих генерација (З. Ерић, В. Трајковић, М. Михајловић, И. Жебељан, Г. Капетановић, Ј. Величковић), те најзад радиофонско (и истовремено постмодерно) остварење Камен Иване Стефановић. Професори у овим композицијама ученицима треба да укажу на сродност са одговарајућим остварењима из светске музичке историје, али и да им покажу специфичне разлике које је у све ове композиције унела музичка традиција нашег културног наслеђа. Наставник у овом сегменту градива има задатак да учени- цима укаже на начин на који ће слушати и препознавати постмодернистичка дела. Са друге стране ученицима треба указати на сродност минимализма као правца са популарном музиком нашег времена и на тај начин им додатно приближити градиво овог предмета. УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА I. УВОДНИ ДЕО Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике

и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премодификације стидљивости или анксиозности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје пред-мета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Настава предмета Национална историја музике усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању. Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија. Наставна грађа Националне историје музике систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности). Хронолошки водећи ученике кроз развој музике у Србији, наставник ће распоређивати наставна тежишта према исходима. Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни и другим одговарајућим примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују на самостално слушање код куће посредством носача звука, Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе. Управо због тога је наведен и већи број звучних примера који би требало да помогну наставнику у предлозима ученицима за самостално слушање и даље истраживање, с обзиром да је време (од једног) часа недовољно за заједничко преслушавање. Повезивање токова историје српске музике, односно музике у Србији са одговарајућим усмерењима у европској музици је sine qua non наставничког прилаза градиву и његовој презентацији. Треба користити сваку могућност да се и на часовима опште историје музике, пре свега у оквиру области музике 20. века, ученицима указује на појаве које су у одређеном историјском тренутку или са извесним закашњењем присутне и у српској музици – тако ће се континуирано повезивати музичка материја расподељена на два предмета и код ученика стварати свест о европској и светској димензији српске музике. Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала. Кроз представљање читаве плејаде наших композитора и слушање репрезентативних музичких примера, ученици ће упознати музику са нашег простора у периоду средњег века, романтизма и плуралистичких тенденција 20. века, опажајући њихове специфичности у поређењу са источном и западноевропском музиком ових епоха, препознајући сличности и разлике, односно идентификујући карактеристике које музику у Србији чине интегралним, али национално препознатљивим делом европског културолошког простора. Развијање личног и професионалног односа према националној музици, одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексijом, дискусијом и дебатом и тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

Назив предмета:	ХОР	Разред:	Први/Други/Трећи/Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Хор је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење дела хорске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења.		
Годишњи фонд часова	70/70/70/66		
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ	

– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – примењује правилну вокалну технику и јасну дикцију; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – интонира чисто у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Законитости које владају у хорском ансамблу: – врсте, – карактеристике, – организација хоров. Вокална техника: – правилно држање тела – дисање, – правилна импостација, – вокализе. Интонација артикулација, дикција и хармонски слух – усавршавање кроз техничке вежбе и извођење композиција. Тимски рад и јединство ансамбла. Комуникација са диригентом. Слушање дела хорске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Хорска литература – дела различитих епоха и карактера. ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле
Јавни наступи:	Концерт поводом Дана школе, прослава школске славе Св. Сава, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње.	
Обавезни минимум:	један јавни наступ.	

ЛИТЕРАТУРА* – Стеван Стојановић Мокрањац: Три песме по певању Вука Караџића; Две народне песме из XVI века (И кличе девојке; Када ми се Радосаве); Четири обредне кајде; Опело – делови; Акатист Богородици; Литургија Св. Јована Златоустог (и за трогласни женски хор) – делови; Тебе Бога хвалим; Руковети (II, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XV); – П. Коњовић: Три женска хора са клавиром оп. 11 (Ој за го- ром; Орошен Ђердан; Враголан); – С. Бинички: Литургија и Опело – делови; – Ј. Славенски: Вода звира; Две народне; Народне из Србије; – К. Манојловић: Север дува; Три женска хора; Литургија и Опело – делови; – М. Тајчевић: Додолске песме (за женски хор); Литургија – делови; – И. Бајић: Српкиња; – В. Илић: Запис из 1492 (за женски хор); – К. Бабић. Три мадригала, само мало другачија; Соса и сат (за женски и мешовити хор); Жабља идила; Разбрајалице (за женски и мешовити хор); – Р. Петровић: Мадригал; Четири минијатуре (за женски хор); – М. Кузмановић: Тројанац – Дела В. Илића, М. Тајчевића, Д. Максимовића, М. Живковић, Д. Деспина, А. Вујића, Д. Големовића и др. – Дела полифоне фактуре: О. ди Ласо, Палестрина, Монте- верди, Маренцио, Гастолди, де Виторија, Веки, Феста... – Духовна и световна дела следећих композитора: Кедров, Касторски, Чајковски, Рахмањин, Чесноков... – Бах, Моцарт, Брамс, Шуберт, Росини, Пуланк... – Д. Шуплевски, П. Љондев, З. Кодаљ, Ф. Кутев, Ж. Фирфов, Т. Скаловски, Д. Христов... и дела сличне тежине.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ХОР I. УВОДНИ ДЕО Певање у хору је изузетна вештина која усавршавање само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика. Образовни циљ предмета Хор обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање вокалних могућности, хармонског слуха, интонације, дикције, ритма и других музичких параметара. Васпитни циљ предмета Хор обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са хорским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бон- тона и на квалитет извођења. Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планира- ње часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходом). Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмерава и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Предмет Хор обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију, Одсека за црквену музику и Одсека за класичну музику (Клавир, Оргуље, Гитара, Харфа и Соло певање). Ученици са Одсека за музичку продукцију и обраду звука похађају предмет Хор у првом и другом разреду. Уколико постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор. Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора. Ученицима који похађају други одсек, који у свом плану нема овај предмет, а имају посебна интересовања, капацитет и жељу, требало би омогућити учествовање у раду хор- ског ансамбла. Овом ученику учешће у групном вокалном музицирању представља слободну активност која не подлеже оцењивању. Средње музичке школе би требало да формирају мешовити хор. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати женски хор, мушки хор или мањи/други хорски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Известан број ученика се у овом периоду налази у фази мутирања, па би наставник требало са пажњом да приступи овом проблему. Уколико ученик није у могућности да активно учествује у хорском ансамблу, потребно је омогућити му аналитички, теоријски, слушни практични приступ делима која се обрађују. Програм за предмет Хор је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова. Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује стимулативно/подстицајно на ученике. Рад са хором обухвата вежбе правилног седења, дисања, вежбе вокалне технике, вокализе за уједначавање боје и интонације, увежбавање деоница и певање хорских композиција а капела или са инструменталном пратњом. У случају да школа има потребне капацитете, могуће је из- водити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би требало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, дикцији, фразирању и динамичкој обради кроз техничке вежбе али и примере из литературе. Употребу клавира пожељно је свести на минимум. У процесу рада корисно је преслушавање снимака сопствених

наступа, као и слушање помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај на- чин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима хора, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет певања и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступима.

Назив предмета:	ОРКЕСТАР	Разред:	Први/Други/Трећи/Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Оркестар је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење оркестарске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, свирање у већим и мањим оркестарским ансамблима, развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења		
Годишњи фонд часова	70/70/70/66		
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да		ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – коригује интонацију у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Законитости које владају у оркестарском ансамблу: – врсте, – карактеристике, – организација оркестра. Тимски рад и јединство ансамбла. Сарадња и комуникација са диригентом. Сарадња и комуникација са концерт мајстором и/или солистима. Развој хармонског слуха. Слушање дела оркестарске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Упознавање оркестарске литературе – дела различитих епоха и карактера. ЛИТЕРАТУРА* списак дела налази се испод табеле.
Јавни наступи:	Концерт поводом Дана школе, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње.		
Обавезни минимум:	један јавни наступ.		
ЛИТЕРАТУРА			
Гудачки оркестар: – В. Ђорђевић: Српске игре за гудачки оркестар; – Ј. Славенски: Свита за гудачки оркестар; – В. Перичић: Песма и игра за виолину или кларинет и оркестар; – Д. Деспић: По часница Стевану Мокрањцу; – М. Тајчевић: Дивертимента бр. 2 и 3; – Ј. Пахелбел: Канон и жига; – Т. Албинони: Синфоније, Адађо; – Г. Ф. Телеман: Свита Дон Кихот; – А. Вивалди: Синфоније; 4 годишња доба; – Ј. С. Бах: Свите – Ђ. Тартини: Синфонија у А-дуру; Анданте и Престо (ар. Е. Бонели); – Жан-Филип Рамо: Свите (ставови); – П. Хиндемит: Пет комада за гудаче; – А. Корели: Кончерта гроса; Свита; – В. А. Моцарт: Дивертимента, Серенаде; – А. Дворжак: Ноктурно, Серенада за гудачки оркестар (ставови); – О. Респики: Античке игре и арије; – П. Маскањи: Увертира за Кавалерију русикану; – Е. Григ: Две елегичне мелодије; – Б. Бритн: Једноставна симфонија; – Е. Елгар: Серенада за гудачки оркестар, Уздаси, Елегија за гудачки оркестар; – П. Чајковски: Серенада за гудачки оркестар, Елегија за гудачки оркестар; – С. Прокофјев: Менует;	– А. Дворжак: Словенске игре; – Арије и концерти барокних, класичарских и романтичарских композитора: Бах, Хендл, Вивалди, Албинони, Хајдн, Моцарт, Чајковски, Григ, Шопен, Штамиц... и дела сличне тежине. Дувачки оркестар: – Ј. Готовац: Еро с онога света; – З. Бозоти: Тамо далеко; – А. Дворжак: Словенска игра бр. 8 – П. И. Чајковски: Словенски марш; – С. Прокофјев: Марш из опере Заљубљен у 3 наранце; – Ј. Штраус: На лепом плавом Дунаву; Пролећно доба; Живот уметника; Циганин барон – потпури; Винко Савник: Мотив из Оспа – потпури; Свечана корачница; – Ж. Бизе: Кармен – потпури; – Б. Сметана: Продана невеста – потпури; – Ђ. Верди: Травијата – потпури; Набуко – увертира; Трубадур – увертира; – Ф. Супе: Фест – увертира; Лака коњица – увертира; Песници сељак – увертира; – Ђ. Росини: Регина – увертира; – Д. Јенко: Ђидо – увертира; Ж. Офенбах: Орфеј у паклу – увертира; – Р. Вагнер: Танхојзер – увертира; – К. Фридман: Поздрав Берну; – В. Мустајбашић: Стазама хероја; Свети Сава; Карађорђе; – Родионов: Поема; – Луј Андерсон: Празник трубача;	– Л. Мећери: Прелудијум и скерцо; Интермецо; – Говедник: Токата; – Х. Бреме: Пасторала и fuga на Хендлову тему; Симфонијска предигра – Јакоби: Симфонијска свита; Шпанске импресије; – Р. Виртнер: Варијације за оркестар хармоника – Х. Херман: Руска фантазија – Оригиналне композиције за соло хармонику и оркестар – Херман, Мар, Фелд, Милер, Рубков, Ризољ и др. – Разне транскрибоване композиције за оркестар хармоника – Ј. С. Бах, Ј. Брамс, Ђ. Росини, А. Бородин, А. Хачатуријан, А. Дворжак и др. Оркестар тамбура и мандолина: – Вукосављевић: Свита из албума Исидор Бајић – М. Нешић: Невен коло – И. Хаднаћев: Тамбурашко коло; – М. Попов: Војвођанска игра бр. 1; – М. Вукдраговић: Анданте Кантабиле и Алегро; – Б. Јоксимовић: Светозарево коло; – С. Христић: Грлица; – Р. Бручи: Триптих; – Т. Остојић: Српско новосадско коло; – С. Радосављевић: Војводино моја; – К. Бабић: Две игре; – Б. Бритн: Једноставна симфонија – II став;	

Симфонијски оркестар: – Ј. К. Бах: Симфоније; – Ј. С. Бах: Оркестарске свите; – Г. Ф. Хендл: Музика на води; Музика за ватромет; – В. А. Моцарт: Симфоније, Увертира из опере Титусово милосрђе; Црквене сонате; – Ј. Хајдн: Симфоније; – К. В. Глук: Увертире из опера Орфеј и Еуридика и Ифигенија на Аулиди; – Ф. Шуберт: Розамунд-интермецо; – П. Маскањи: Кавалерија рускиана – интермецо; – Ј. Брамс: Мађарске игре; Дивертименто; Иванов: Музички моменат; Мазурка; Поход;	– Вили Лефлер: Дикси парада; – К. Бортнер: Екстра пост марш; Дунав дикси; Хилгар: Манеген дикси; – Н. Допшински: Обала; Мисисипи дикси; – Путарек: Поздрав Београду – марш.. и дела сличне тежине. Оркестар хармоника: – Р. Бручи: Симфонијета; Прелудијум; Арија и Финале; Имагинација; – П. Озгијан: Метаморфозе; – Б. Бјелински: Фестивалска симфонијета; Орфеј XX века; – Б. Р. Нешић: Три епизоде; – Пашћан: Српска свита;	– С. Прокофјев: Сцена из балета Ромео и Јулија – А. Дормажински: Лихорадушка; – В. Лаптев: Први концерт за домру са оркестром; – Н. Будашкин: Концерт за домру са оркестром; – А. Циганков: Обраде за домру са мешовитим оркестром; – П. Чекалов: Фуга бр. 5; – Л. Прис: Интермецо. У обзир долазе сва дела класичне музике, као и обраде народних мелодија за домру, тамбуру и мандолину која су прилагођена тамбурашком, односно мешовитом оркестру како у извођењу оркестра, тако и у извођењу солисте уз пратњу оркестра.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ОРКЕСТАР I. УВОДНИ ДЕО Свирање у оркестру је изузетна вештина која усавршава не само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика. Образовни циљ предмета Оркестар обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање извођачке технике инструмента који учених свира, хармонског слуха, интонације, артикулације, ритма и других музичких параметара. Васпитни циљ предмета Оркестар обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са оркестарским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бонтона и на квалитет извођења. Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање оркестарске литературе различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планира- ње часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годи- шњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Предмет Оркестар обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека класичне музике (Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас, Флаута, Обоа, Клари- нет, Фагот, Хорна, Труба, Тромбон, Туба, Саксофон и Удараљке). Уколико постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор. Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора. Средње музичке школе требало би да формирају симфонијски оркестар. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати гудачки оркестар, дувачки оркестар, камерни оркестар, оркестар хармоника, трзаних жичаних инструмената или нестандартни оркестарски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Програм за предмет Оркестар је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова. Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује подстицајно на ученике. Транскрипције композиција су некада неопходне. Оне прилагођавају дело постојећем оркестарском ансамблу у школи, под условом да су професионално урађене. Рад са оркестром обухвата вежбе правилног седења, усклађивање прстореда и штрихова, савладавање самосталног штимовања, уједначавање боја инструмената и инструменталних корпуса, увежбавање деоница и свира- ње оркестарских композиција и оркестарских пратњи различитих епоха и карактера. У случају да школа има потребне капацитете, могуће је изводити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би тре- бало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, фразирању и динамичкој обради кроз примере из литературе. Рад на предмету Оркестар укључује и објашњавање музичке терминологије која се јавља у штимовима односно у партитури. Ученика би требало усмеравати на слушање и опажање деонице у којој свира, као и осталих деоница ради логичног уобличавања целокупне тонске слике. Рад са оркестром подразумева и комуникацију на релација- ма ученик-наставник/диригент и ученик-концерт-мајстор/вођа деонице. На тај начин ученик се технички оспособљава за будућу оркестарску праксу и сарадњу са диригентима. Улогу концерт-мајстора и вође деонице би требало неговати. На овај начин се развија мотивација код ученика, подстиче инспиративна атмосфера и развија се дисциплина као врлина која доводи до високог квалитета извођења. Читање с листа не сме бити занемарено, а пожељне су и повремене одвојене пробе. У процесу рада корисно је преслушава- ње снимака сопствених наступа, као и слушање других извођења помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима оркестра, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет свирања (развој извођачке технике) и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступим

Назив предмета:	ХАРМОНИЈА	Разред:	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе		
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– користи стечена знања из теорије музике у решавању хармонских проблема; – препозна консонантне и дисонантне акорде; – запише квинтакорде и обртаје главних ступњева; – одреди многостраност квинтакорада у тоналитетима; – дефинише сродство и функције акорада; – слушно разликује хомофони и полифони став; – примени поставку квинтакорада главних ступњева у строгом хармонском ставу; – примени правила у везивању квинтакорада главних ступњева и њихових обртаја;		– слушно идентификује хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја; – одсвира хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја на клавиру; – примени везивање и направи разлику у везивању акорада споредних квинтакорада и њихових обртаја; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – повеже хармонизацију задатка са његовом формалном структуром; – коментарише квалитет хармонског задатка;	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
УВОД У ХАРМОНИЈУ	Појам хармоније. Тонски систем – читање и писање нота у бас и виолинском кључу. Интервали: – врсте, – величина, – сазвучност – разрешење дисонантних интервала Лествице – дијатонске дурске и молске лествице. Тоналитет – појам и структурална основа тоналитета и његово испољавање кроз однос главних трозвука.		
АКОРДИ	Појам и врсте акорада. Облици акорада – основни и обртаји. Изградња квинтакорада на главним ступњевима. Многостраност квинтакорада. Сродство акорада. Тоналитет и функције акорада.		
СТРОГИ ХАРМОНСКИ СТАВ	Полифонија и хомофонија. Мелодија. Строги хармонски став. Акордски и ванакордски тонови – општи појмови. Хармонски ритам. Критични тонови. Каденце.		
ТРОЗВУЦИ ГЛАВНИХ СТУПЊЕВА	Квинтакорди. Постављање квинтакорада главних ступњева у четворогласни хармонски став у дуру и хармонском молу. Везивање квинтакорада главних ступњева: – строга веза; – слободна веза; – полуслободна веза. – лиценција вођице. Мелодијски скокови у оквиру исте хармоније – промена положаја и слога. Забрањена кретања. Каденцирајући квартсектакорд. Сектакорди Изградња сектакорда и главних ступњева у оквиру тоналитета. Сектакорди главних трозвука – увођење и разрешење. Квартсектакорди: Изградња квартсектакорада главних ступњева главних ступњева у оквиру тоналитета. Квартсектакорди: обртајни и случајни – увођење и разрешење.		
ТРОЗВУЦИ СПОРЕДНИХ СТУПЊЕВА	Изградња квинтакорада споредних ступњева и њихових обртаја у задатом тоналитету. Споредни квинтакорди – увођење и разрешење. Споредни сектакорди – увођење и разрешење. Фригијски обрт. Секвенце.		
Програм смотре:			
1. Писмени део: хармонизација шифрованог баса (до 8 тактова)			
2. Практични део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара – до 20 тактова и свирање (4 такта) шифрованог баса			

Назив предмета:	ХАРМОНИЈА	Разред:	Други
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– препозна и изгради главне четворозвуке; – препозна и разреши критичне тонове у главним четворозвучима; – наведе начине увођења и разрешења главних четворозвука; – примени правила у везивању главних четворозвука; – слушно препозна хармонске везе главних четворозвука; – демонстрира написане хармонске везе главних четворозвука на клавиру; – препозна и примени ванакордске тонове у хармонизацији задатака и примерима из литературе;		– аналитички распозна и тумачи тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – препозна и направи разлику између видова промене тоналитета у примерима из музичке литературе; – презначи акорде у дијатонској модулацији; – свира дијатонску модулацију на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
ГЛАВНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ	Изградња и препознавање доминантног септакорда у основном облику и обртајима у дуру и молу. Доминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење, лиценција вођице и септима. Изградња и препознавање субдоминантног септакорда (II7) у основном облику и обртајима у дуру и молу. Субдоминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење. Изградња и препознавање вођичног четворозвука (VII7) навише од задатог основног тона и наниже од задате септима у дуру и молу. Одређивање тоналитета према задатом вођичном септакорду. Вођични септакорд и обртаји: увођење и разрешење.		
ВАНАОРДСКИ ТОНОВИ	Подела ванакордских тонова. Увођење и разрешење ванакордских тонова. Ванакордски тонови у басу. Вишеструки ванакордски тонови.		

ВИДОВИ ПРОМЕНЕ ТОНАЛИТЕТА	Мутација. Тонално иступање. Тонални скок. Модулација.
ДИЈАТОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Изградња трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. Сродност тоналитета. Средства дијатонске модуларације и начини извођења. Дијатонске модуларација: – прве групе; – друге групе; – треће групе; Модулација преко посредног тоналитета (информативно).
Програм годишње смотре: Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара – до 30 тактова. Усмени део: два питања из пређеног градива и свирање (4 такта) шифрованог баса и дијатонске модуларације.	

Назив предмета:	ХАРМОНИЈА	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– наведе сличности и разлике у акордском фонду барока и класицизма; – самостално одсвира краће осмишљене фразе са одликама хармоније барока и класицизма; – објасни својим речима врсте и примену алтерација у дуру и молу; – разликује дијатонске и алтероване тонове и акорде у лествицама; – самостално осмисли и одсвира алтероване акорде (доминантина доминанта и њен заменик) на клавиру; – слушно препознаје алтероване акорде њихова разрешења; – слушно препознаје и примењује типове хроматске модулације дијатонског типа;		– одсвира задате хармонске везе; – самостално анализира хармонски план у нотним примерима из музичке литературе у којима се налазе алтеровани акорди; – направи разлику између средстава дијатонске и хроматске модулације дијатонског типа у хармонској анализи на примерима из литературе; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
СПОРЕДНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ	Увођење и разрешење споредних четворозвука – анализа примера из музичке литературе барока и класицизма. Израда и свирање краћих фраз са споредним четворозвучицама. Употреба споредних четворозвука у бароку и класицизму (у примерима из литературе)		
АЛТЕРОВАНА ХАРМОНИЈА	Алтерације и њихова улога у формирању алтерованих акорда. Алтеровани акорди: – алтеровани акорди дијатонског типа, – алтеровани акорди хроматског типа. – преглед свих алтерованих акорада. Доминантина доминанта дијатонског типа – изградња, увођење и разрешење. Доминантина доминанта хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте дијатонског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Фригијски квинтакорд и напoлитански сектакорд – изградња, увођење и разрешење. Остале вантоналне доминанте дијатонског типа и њихови заменици. Остале алтеровани акорди хроматског типа: двоструко умањени на повишеном II ступњу у дуру, и, прекомерна доминанта за субдоминанту у дуру. Умањени четворозвучи недоминантне функције (на повишеном II и повишеном VI ступњу). Израда и свирање краћих фраз са употребом алтерованих акорада. Употреба алтерованих акорада у бароку и класицизму (у примерима из музичке литературе)		
ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА ДИЈАТОНСКОГ ТИПА	Појам и средства хроматске модулације. Хроматска модулација преко презначења акорада дијатонског типа. Израда и свирање сложенијих фраз са применом алтероване хармоније и хроматске могулације. Употреба хроматске модулације дијатонског типа у класицизму (у примерима из музичке литературе).		
Програм годишње смотре:			
1. Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (4 до 8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације			

Назив предмета:	ХАРМОНИЈА	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	33		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– својих речима објасни средства хроматске модулације; – препозна све врсте хроматских модулација у примеру из музичке литературе; – слушно препозна хроматске модулације; – усмено изради и одсвира краће фразе користећи хроматску модулацију; – анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже хроматску модулацију;		– усмено изради и одсвира краће фразе користећи енхармонску модулацију; – анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже енхармонску модулацију; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе.	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА	Појам и средства хроматске модулације. Модулација помоћу: – промене склопа акорда; – хроматске и привидне терцне сродности; – елиптичних веза;		

	Модулирајуће секвенце. Израда и свирање краћих фраза са употребом хроматских модулација. Употреба хроматских модулација у бароку (примери из литературе). Употреба хроматских модулација у класицизму (примери из литературе и). Употреба хроматских модулација у романтизму (примери из литературе).
ЕНХАРМОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Појам и средства енхармонске модулације. Енхармонско презначење: – умањеног четворозвука. – малог дурског четворозвука, – прекомерног трозвука. Израда и свирање краћих фраза са употребом енхармонских модулација. Употреба енхармонских модулација у бароку (примери из литературе). Употреба енхармонских модулација у класицизму (примери из литературе). Употреба енхармонских модулација у романтизму (примери из литературе)
Програм годишње смотре: 1. Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације.	

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ХАРМОНИЈА (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију и Одсека за музичку продукцију и обраду звука I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји хармоније су повезани са садржајима других пред- мета и усмерени ка овладавању хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе. Наставник хармоније својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко креирање хомофоне хорске фактуре, извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Хармонија се састоји из више сегмената: теорија музике, хармонски задаци, слушање и записивање хармонских веза, хармонија на клавиру и хармонска анализа. Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета хармонија, између осталог, јесте развијање свести о хомофони хорској фактури и примењивању стечених хармонских знања на настави других предмета. У настави предмета Хармонија елементи теорије музике стављени су у функцију разумевања хармонских садржаја. Потребно је пре обраде наставних области систематизовати елементе теорије музике и прилагодити их сваком наставном садржају. Израда хармонских задатака искључиво је везана за прва два разреда и подразумева хармонизацију баса и сопрана. Препорука је да се, непосредно пре израде задатака, свака новообрађена акордска веза вежба у писаној форми како би током израде хармонских задатака ученици имали што мање потешкоћа. Хармонизација шифрованог баса, али и сопранске деонице, треба да буде равномерна заступљена током часа. У процесу израде задатака треба водити рачуна о кретању гласова, разноврсном избору акорада, а потом и врсти модулација уз акценат на логику хармонског изражавања. У току хармонизације басове деонице препорука је да се ученицима подвуче важност креирања музикалне сопранске линије и обратно – у хармонизацији сопрана неопходна је креативна и лепо вођена линија баса. Приликом хармонизације сопранске деонице, на појединим местима пожељно је свирати варијанте могућих акордских веза, односно хармонских решења како би се ученицима дала могућност сопственог избора у креирању хармонског тока. Посебно је важна поступност у хармонизацији сопрана приликом које ученик треба да најпре одреди функције, а потом и пот- пише линију баса са шифром водећи рачуна о логици кретања ове деонице. Уколико је задати сопран модулирајући неопходно је да се на првом месту одреди тонални план, потом места презначења и начини извођења модулације, као и функције акорада. Урађени задатак треба обавезно одсвирати (наставник или ученик), а затим и отпевати како би се добио ефекат не само звучног доживљаја хармонског тока, већ и аутентична боја хорског става. Хармонизација сопрана неизоставно развија креативност код ученика, самоиницијативу, као и могућност да искаже разноврсност стеченог знања. Анализа урађених задатака кроз дебату ученицима пружа неопходно искуство у препознавању добрих хармонских решења, уочавању техничких грешака. Редослед садржаја у I разреда обухвата најпре везивање трозвука главних, а тек онда и споредних ступњева. Међутим, наставнику хармоније је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја, односно да уколико жели може да наизменично обрађује квинтакорде главних и споредних ступњева и њихове обртаје. Главни четворозвучи, ванакордски тонови, као и дијатонска модулација обрађује се у II разреду у корелацији са наставом солфеђа и музичких облика. У оквиру дијатонске модулације акценат треба ставити на прве три групе, док се модулација путем посредног тоналитета обрађује теоријски, кроз анализу али не и кроз из- раду задатака. У III разреду све наставне области утврђују се само кроз хармонску анализу. Ново градиво надовезује се на претходно па је не- опходно обнављање дијатонске модулације. Хроматска модулација дијатонског типа надовезује се на принципе, у претходном разреду, већ обрађене дијатонске модулације и акценат треба ставити на презначење напoлитанског секстакорда и, нешто ређе, вантоналних доминанти и њихових заменика Хроматску и енхармонску модулацију у IV разреду, треба утврђивати кроз хармонску анализу. У другом полугодишту завршног разреда, након целокупног пређеног градива из хармоније, део наставе треба посветити развоју хармонских стилова и то искључиво кроз хармонску анализу. Наставу хармоније не треба ограничити само на теоријско предавање програмских садржаја и шематску израду задатака, већ од почетка изучавања предмета ученике треба оспособљавати за развој хармонског слуха и естетски доживљај хармонског тока. У том смислу, неопходно је да свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза буде оживљена звуком, одсвирана више пута

и пажљиво одслушана. Хармонија на клавиру подразумева свирање написаних и израђених примера и треба да садрже свирање каденци, а потом написаних задатака. Вежбе на клавиру на клавиру треба започети већ у I разреду. Након обраде сваког програмског садржаја, у циљу лакшег и потпунијег разумевања градива свирати написане примере како би се код ученика развила логика хармонског изражавања, али и под- стакла креативност ученика. Наставник неизоставно прави избор најпогоднијих задатака и прилагођава их способностима сваког ученика. Слушање и записивање хармонских веза омогућава ученику не само примену основних законитости и логику хармонског језика, већ и свесно развијање хармонског слуха. Свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза треба да се оживи звуком и примерима из музичке литературе, одсвира више пута и пажљиво одслуша. У даљем раду на развоју хармонског слуха, наставни процес треба да обухвати усмене и писане хармонске диктате, тако да се препознавањем функција и карактеристичних акордских веза код ученика од почетка развија способност опажања хармонских боја. Хармонске диктате треба започети слушним препознавањем положаја и слога акорада – уски и широки, а затим опажањем и препознавањем главних квинтакорада у тоналитету, у циљу по- ставке функционалности акорада. Како везивање главних трозвука формира каденцу, као и њихов начин везивања, потребно је слушно препознавати и записивати аутентичне, плагалне, варљиве и полукаденце, а затим краће серије веза главних квинтакорада и њихових обртаја. Постепено се шири спектар акорада уз додавање дијатонских и алтерованих четворозвука и њихових обртаја. На часовима ученици могу да раде писане, као и усмене диктате, индивидуално или групно, чиме развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање након одслушаног хармонског обрта). Након записивања диктата обавезно отпегвати записано. Хармонска анализа оспособљава ученика у практичној примени хармонских знања, бољем разумевању композиција које свира, лакшем меморисању нотног текста и спретнијем читању с листа. У том смислу, поред теоријског упознавања ученика са програмским садржајима предмета, наставник треба да тежи оспособљавању ученика за свесну анализу хармонског става. У I и II разреду израђене задатке треба анализирати и понудити нова хармонска решења, а анализа примера из литературе треба да обухвата примере једноставније фактуре у којима ученик препознаје врсте каденци, функције и обртаје трозвука, као и везе квинтакорада и сектакорада и врсте квартсектакорада. У ту сврху могу послужити изабрани корали Ј. С. Баха и једноставније клавирске композиције Хајдна, Моцарта и Бетовена. У III и IV разреду акценат треба ставити искључиво на хармонску анализу. Примере из музичке литературе класике и романтизма треба прилагодити пређеном градиву, а ученичко знање усмерити на препознавање тоналитета и тумачење тоналних односа, као и акордске структуре и њихове односе. Пожељно је да са ученицима III и IV разреда наставник индивидуално и у групи анализира композиције из репертоара инструменталне наставе или наставе хорског певања. На тај начин теоријско знање ученика даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводи. У том смислу, код ученика треба развијати аналитичко мишљење и приступ музичком делу, на темељу звучног обрасца или нотног записа, и сазнање о историјско – стилском хармонском обележју, као и извођачку условљеност хармонске компоненте у музици. Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави хармонизација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, који- ма је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима хармоније најбитније је да ученик препозна и јасно дефинише законитости и логику хармонског језика, развије хармонски слух и способности у креирању хармонских задатака, који, у том смислу, имају приоритет на настави хармоније. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу хармонских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу хармонских садржаја, као и развоју креативности ученика. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Утврђивање и проверу знања из хармоније треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересан- тан начин. Резултати годишњих смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	КОНТРАПУНКТ	Разред:	Трећи
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, као и вештину препознавања ренесанских музичких облика и композиционих поступака.		
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– именује облике раног вишегласја на основу записа или звука; – пева у групи или уз инструменталну пратњу композиције раног вишегласја; – препозна различите извођачке саставе ренесанских композиција на основу звука или записа; – именује врсте старих нотација на основу записа; – опажа, препозна и запише све врсте модуса;		– анализира мелодијско– ритмичке карактеристике у ренесанским композицијама; – препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције; – објасни историјски развој духовних и световних облика ренесансе, њихове врсте и наведе најзначајнија дела и композиторе; – слушно препозна и анализира духовне и световне облике ренесансе;	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
ОСНОВИ ВОКАЛНОГ КОНТРАПУНКТА	Развој вишегласја од раног вишегласја до полифоније касне ренесансе. Извођачки састави. Нотација. Модуси. Мелодија и ритам.		
КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ У МУЗИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Консонанце и дисонанце. Каденце. Синкопиране дисонанце, пролазнице, скретнице, тешке пролазнице. Посебни случајеви у примени дисонанци. Имитација. Третман текста. Слушање и извођење одабраних ренесанских композиција.		
ДУХОВНИ И	Духовни облици ренесансе, (мотет и миса): – историјски развој,– врсте,– најзначајнији композитори и дела.		

СВЕТОВНИ ОБЛИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Световни облици ренесансе (мадригал, вилота, фротоло, канцона а бало, виланела, шансон): – историјски развој,– врсте,– најзначајнији композитори и дела.
Програм смотре: 1. Писмени део: тест (теоријска питања и практична примена) 2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.	

Назив предмета:	КОНТРАПУНКТ		Разред:	Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта, као и вештину препознавања ренесанских музичких облика и композиционих поступака.			
Годишњи фонд часова	66			
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да				
– објасни разлике између ренесансног и барокног контрапункта; – слушно препозна и анализира инструменталне и вокално – инструменталне облике барока; – препозна различите инструменталне групе барокних композиција на основу звука или записа; – анализира мелодијско – ритмичке карактеристике барокних композиција;		– објасни развој тоналне хармоније; – осмисли самостално или уз помоћ наставника краћу барокну мелодију; – препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције; – наведе врсте и основне карактеристике барокних облика; – слушно препозна и анализира барокне облике.		
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ			
ОСНОВИ БАРОКНОГ КОНТРАПУНКТА	Историјска појава музичког барока. Вокално-инструментални облици. Инструменти и инструментални облици. Од модалне ка тоналној хармонији. Мелодија и ритам. Хармонска средства барокне музике.			
КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ У МУЗИЦИ БАРОКА	Представљање акорада у двогласном и трогласном ставу. Ванакордски тонови. Двоструки и троструки контрапункт. Имитација. Канон у двогласном и трогласном ставу. Секвенце.			
ИНСТРУМЕНТАЛНИ И ВОКАЛНО- ИНСТРУМЕНТАЛНИ ОБЛИЦИ БАРОКА	Двогласна и трогласна инвенција. Фуга. Прелудијум, токата, фантазија, корална предигра, ричеркар, барокна свита, полифоне варијације. Мадригал, мотет, опера, ораторијум, миса (информативно).			
Програм смотре:				
1. Писмени део: анализа трогласне или четворогласне фуге;				
2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.				

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КОНТРАПУНКТ (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију и Одсека за музичку продукцију и обраду звука I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Међу- предметна корелација може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. На тај начин теоријска настава даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводе. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике ренесансе и барока у целини, њених законитости и најбитнијих одлика. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз комуникацијске вештине и заједничко извођење, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има сло- боду, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Програмским садржајима предмета контрапункт остварује се стицање знања о историјском, теоријском и извођачком аспекту вишегласне музике, као и вештина неопходних за разумевање, тумачење и извођење ренесанских и барокних полифоних музичких дела. Подељени су на више сегмената: основи ренесансног/барокног контрапункта; композициони поступци у музици ренесансе/ барока; духовни и световни облици ренесансе, односно инструментални и вокално-инструментални облици барока. Циљ предмета, између осталог, јесте развијање мелодијског начина мишљења, стварање слушне представе о полифоном ставу и примена стечених контрапунктских знања на настави других предмета. Област Основи ренесансног и барокног контрапункта у контексту има елементе теорије музике, историје музике, хармоније и музичких облика. Наставник треба да стави тежиште рада на савладавању основа ренесансног и барокног контрапункта које се касније проширују, надограђују и примењују у осталим садржајима, са циљем да ученик својим речима објасни и дефинише њихово значење, а потом их и са разумевањем примени. Примена знања ових елемената омогућава лакше разумевање и практичну употребу нотног текста и музике. Како би ученици освестили све програмске садржаје предмета, поред

теоријског приступа, неопходно је озвучавање сваког елемента ради повезивања са певачким и свирачким искуствима. Познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног и барокног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја. Облике раног вишегласја треба обрадити кроз звучне и нотне примере и теоријска објашњења. Извођачке саставе ренесансног периода најбоље је упознати слушањем музике, препознавањем старих инструмената са слика и илустрација, а различите врсте старе нотације читањем старих записа (подстаћи ученике да сами запишу једноставније мелодије у одабраној врсти старе нотације). Модусе треба обновити звучно и теоријски, а њихове карактеристике повезати са наставом солфеђа, певањем модалних примера из литературе. Пожељно је приступити анализи модалних карактеристика кроз задате кратке примере, а потом и у конкретним ренесансним делима. Када је барокни контрапункт у питању, неопходно је звучно упознати ученике са основним карактеристикама, а затим извршити компарацију са већ добро изученим периодом ренесансе. На исти начин као у претходном разреду треба приступити изучавању сегмената барокне музике (тонална основа, основне карактеристике, музички облици, инструменти). Овде би као корелацију са наставом солфеђа требало укључити певање барокних примера из литературе. Након увођења ученика у барокну музику треба приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз слушање музике, упознавањем мелодијских, ритмичких и хармонских карактеристика и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника барока. Полазна основа за изучавање имитационог двогласног и трогласног вокалног става са текстом је упознавање са мелодијским и ритмичким карактеристикама кроз кантус фирмус и флоридус, као и анализа њихових карактеристика у задатим примерима. Препорука наставницима је компаративни приступ изучавању двогласног и трогласног ренесансног контрапункта. Обради двогласа и трогласа приступити у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од сазвучја на тезама у двогласу, а потом и трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји. Неопходно је ученике постепено довести до нивоa знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају један одсек двогласног и трогласног мотета. Након детаљно обраде карактеристика барокног једногласа, исто као и код вокалног контрапункта, приступа се изучавању двогласног и трогласног барокног контрапункта. И овде се препоручује компаративни приступ двогласу и трогласу ради убрзавања процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од постављања акорада у двогласу, а потом и у трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоновог става. Неопходно је ученике постепено довести до нивоa знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају инвенције и фуге. Иако је предложен компаративни приступ изучавања двогласног и трогласног контрапункта, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника). Ренесансне духовне и световне облике, као и барокне инструменталне и вокално-инструменталне облике ученици усвајају слушањем примера из литературе и анализом различитих музичких облика. Неопходно је да наставник преко звука или партитуре (или и партитуре и звука у исто време) теоријски обради и истакне карактеристике сваког музичког облика. Редослед увођења музичких облика може бити изборни за сваког наставника. Слушање музике треба да буде саставни део часа како би ученици кроз звучну представу могли да разликују полифону вишегласје различитих стилова, раздобља и музичког израза. На тај начин ученици ће на основу звучних примера развити аналитички начин мишљења, као и препознати извођачке саставе, стару нотацију, специфичности контрапунктских поступака и основне музичке облике вокалне и инструменталне полифоније. При обради, сваки програмски садржај прво везати за звук, а онда ићи ка теоријском тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ препознавању и извођењу и ученике подстицати на дебату у заједничкој партиципацији музичке проблематике. Поред слушања музике, континуирано треба анализирати композиције, како би ученици, не само теоријски већ и аналитички упознали полифоне композицијске поступке. Наставник може повремено на часовима са ученицима, индивидуално или заједнички, да анализира полифоне композиције из индивидуалног инструменталног репертоара.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. У зависности од нивоa знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свирани на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника), што доприноси развијању креативности, појачава динамичност наставе и одржава мотивисаност ученика. У III и IV разреду предвиђена је смотра пред крај школске године, која употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА	Разред:	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Етномузикологија је да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са карактеристикама вокалне инструменталне и вокално-инструменталне традиционалне музике, као и да формира однос према музичком наслеђу.		
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– објасни друштвено-историјски и културолошки контекст у коме су се стекли услови за развој етномузикологије у свету; – издвоји значајна открића која су утицала на развој етномузикологије; – наведе сличности и разлике између етномузикологије и сродних дисциплина; – објасни различите теоријске оријентације у етномузикологији; – објасни допринос српских композитора 19. и прве половине 20. века за развој етномузикологије у Србији; – звучно разликује различите врсте хетерофоније; .		– звучно препознаје старије и новије двогласно певање; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима је заступљена једногласна и/или вишегласна вокална пракса; – наведе разлике према којима је извршена општа класификација традиционалних музичких инструмената; – наведе функцију и репертоар идиофоних и мембранофоних инструмената; – звучно разликује идиофоне и мембранофоне инструменте; – упоређи доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике	

ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
РАЗВОЈ ЕТНОМУЗИКОЛОШКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Етномузикологија – појам и дефиниције. Проналазак фонографа и центсистем. Оснивање архива и институција. Теренска истраживања. Антрополошка и музиколошка оријентација. Сродне дисциплине етномузикологији – етнокорееологија, етнологија-антропологија, музикологија, социологија, народна књижевност дијалектологија... Развој етномузикологије у свету. Развој етномузикологије у Србији
ВОКАЛНА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ	Народна песма – појам и класификација. Појам „глас” у српском народном певању и црквеном појању. Вокална традиција у Србији: – Једноглас – Вишеглас: 1. Старије сеоско двогласно певање 2. Новије сеоско двогласно певање.
ИДИОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Општа класификација традиционалних музичких инструмената. Идиофони инструменти – класификација према начину добијања звука: – непосредним ударањем: клепало, звона, кастањете од кукурузног стабла; – посредним ударањем: чегртаљка; – трзањем: дромбуља; – превлачењем, стругањем, трљањем: ћемане од кукурузног стабла; – трескањем: деф, звечке.
МЕМБРАНОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација према начину добијања звука: – ударањем: даире, дарабука, деф, тупан, тапан, гоч, тимбелек; – трењем: бегеш, ћупа.

Назив предмета:	ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА	Разред:	Други
Годишњи фонд часова	35		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– разликује обредну и обичајну вокалну праксу; – наведе различите музичке жанрове обредне и обичајне вокалне праксе; – звучно разликује песме календарског циклуса; – наброји територијалне целине у Србији у којима је заступљена обредна и обичајна вокална пракса; – наведе елементе потребне за анализу мело поетских облика; – разликује према грађи аерофоне дувачке инструменте; – наведе функцију и репертоар који се изводи на аерофоним инструментима; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима су заступљени аерофони дувачки инструменти; .		– звучно разликује сваки аерофони дувачки инструмент; – наброји сличности и разлике кордофоних инструмената који се јављају на простору бивше Југославије; – звучно препозна све инструменталне традиционалне ансамбле у одслушаним примерима; – упореди доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике; – објасни мотиве и друштвено-историјски оквир за појаву новокомпоноване музике у Србији; – објасни феномен World music у Србији; – критички просуђује нове музичке појаве у друштву	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
ОБРЕДНА И ОБИЧАЈНА ВОКАЛНА ПРАКСА		Синкретизам у обредно-обичајној вокалној пракси. Коледарске песме. Лазаричке песме. Песме за обредно љуљање. Ђурђевданске песме. Краљичке песме. Додолске песме. Крстоношке песме. Маткање. Јеремијске песме. Седењкарске песме. Жетварске песме. Успаванке и стрижабарске песме. Свадбене песме. Тужбалице. Анализа мелопоетских облика: врста стиха, облик, метроритам, тонски низови, каденце.	
АЕРОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ		Једноставни аерофони инструменти: бич, зујача, чигра. Дувачки аерофони инструменти: 1. Инструменти са кружним бридом: – отворени с оба краја: кавал, шупељка. – отворен на горњем крају (тип Панове свирале): дудурејш. – инструменти са прорезом и бридом: фрула, двојнице, цевара, окарина. 2. Инструменти са ударним језичком: – једноструким: дипле, гајде. – двоструким: зурле, сопиле. 3. Инструменти са левкастим наусником: рикало (бушен), лимене трубе.	
КОРДОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ		Класификација према начину добијања звука: – трзањем (окидањем) жице: Тамбуре у Војводини, ћителија, шаргија, саз; – гућењем (превлачење гудалом): гусле, лира, лијерица, ћемане, виолина	
ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ		Тамбурашки ансамбли. Трубаџи. Паљкари. Ансамбли фрулаша.	
НОВОКОМПОНОВАНА И ПОПУЛАРНА МУЗИКА		Новокомпонована музика. World music.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА НА СВИМ ОДСЕЦИМА I. УВОДНИ ДЕО Предмет Етномузикологија има за циљ свеобухватан приказ основних законитости традиционалне и популарне музичке праксе у Србији, као и у других култура кроз елаборацију стручних материјала, теоријску експликацију и практичну примену етномузиколошких метода. Природа саме материје указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица, које су предвиђене наставним програмом. Предложени садржаји нису материја која се једном за свагда савладава и напушта већ представљају облик константног поврат- ка на одређене кораке, нарочито када су у питању мелографија и анализа музике, етнографска метода али и промишљања о матери- јалима у складу са њиховим контекстом, а које су предмет изучавања овог плана и програма. Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност обради традиционалних и популарних музичких пракси у оквиру којих ученици развијају лични однос према поменутих музичким материјама, са циљем да постепена рационализација искуства временом постаје теоријски и методолошки оквир. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању

максималног учешћа у промишљању музичких пракси, мелографисању, анализи и дискутовању при слушању адекватне музике, као и развијању потенцијала за критичко мишљење у оквирима етномузикологије. Наставник има могућност да по слободном избору одабере и литературу која није наведена у програму, водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, музичко-естетским адекватним моментима, исходима, као и локалитету на коме се налази школска установа.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрани садржај који се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Учењем о традиционалним и популарним музичким праксама светска културна баштина ће сачувати један важан и богат културни сегмент створен у прошлости, проистекао из основних стваралачких интенција колективног музичког изражавања. Учење о традиционалним музичким праксама доприноси упознавању кодираног система традиционалног корпуса и улоге коју оне имају у друштву. Поред тога предмет Етномузикологија има за циљ и овладавање методама мелографије, етнографије и дескрипције. Примена поменуте три методе које чине сложени систем у етномузикологији треба да буду прилагођене средњошколском узрасту и у највећој мери коришћене за потребе разумевања елаборације стручних материјала и теоријске експликације проучаваних феномена. Такође, предлаже се да управо звучни и/или нотни записи традиционалне или популарне музике представљају основу приликом остваривања одређених садржаја, који потом чине предмет разматрања у теоријској области предмета. Програм наставе и учења овог предмета треба реализовати првенствено преко аудио и видео примера као и кроз упућивање ученика на доступну литературу. Ученике треба у што већем броју укључивати у припрему презентација одређених садржаја из програма имајући у виду њихове индивидуалне способности и афинитете као и локалитет саме школе. Спајањем пажљиво одабраних музичких примера за слушање и поменутих метода, добиће се целовито знање које за циљ има смештање одређене музике у конкретне културне праксе. Таква целина је основ разумевања етномузикологије као науке о музици и она је неопходна за остваривање циља овог програма.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима Етномузикологије најбитније је развијање функционалног размишљања о музици али и, не мање битно, савладавање вештина употреба метода у етномузикологији. Смер наставе је такав да се увек креће од конкретног музичког примера ка његовом тумачењу, уз примену одговарајућих поступака. Оцењивање се врши усмено и писмено када су у питању теоретска знања и практично у смислу реализације задатака који се односе на конкретну примену одређених метода у учионици и на терену (само за ученике Одсека за српско традиционално певање и свирање). На завршној години ученици Одсека за српско традиционално певање и свирање у обавези су да на основу теренског истраживања или обрађених садржаја из литературе напишу есеј. Критеријум у оцењивању јесте уложени труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а истовремено потенцирати подржавајући однос како према ученицима, тако и међу ученицима са циљем развијања осећања сигурности, и припадности.

ЛИТЕРАТУРА ЗА НАСТАВНИКЕ (ИЗБОР) Прва година: – Bleking, Džon: Pojam muzikalnost, Beograd, Nolit, 1992. – Bose, Fritz: Etnomuzikologija, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1989. – Gojković, Andriana: Narodni muzički instrumenti, Beograd, Vuk Karadžić, 1989. – Големовић, Димитрије О.: Крстивоје, Ваљево, Градац, 2009. – Девић, Драгослав: „Сакупљачи народних мелодија у Србији и њихове збирке”, ГЕМ у Београду, књ. 22–23, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1960, 99–122. – Dević, Dragoslav: Osnovna melografska uputstva, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1974. – Dević, Dragoslav: Etnomuzikologija, III deo – instrumenti (skripta), Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1977. – Đorđević, Vladimir R.: „Nekoje dečji narodni muzički instrumenti”, „Sv. Cecilija” (Smotra za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijina društva u Zagrebu), sv. 5, god. XXII, Zagreb, 1928, 201–205. – Живчић, Ана: Развој транскрипције и нотације у српској етномузикологији у односу на његов интернационални контекст, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2008. (у рукопису) – Županović, Lovro: „Napjevi iz Hektorovičeva Ribarenja u svijetlu suvremene muzikološke interpretacije”, Zvuk, br. 100, Sarajevo, 1969, 477–496. – Изалиј, Земцовски: „Етномузикологија – стогодишњи пут”, Народно стваралаштво – folklore, год. XXVI, св. 1–4, Београд, 1987, 14–28. – Марковић, Младен: „Етномузикологија у Србији – путеви и путокази”, Нови звук (интернационални часопис за музику), бр. 3, ур. др Мирјана Веселиновић-Хофман, Београд, СОКОЈ, 1994, 19–30. – Мартиновић, Јелена: Предмет и циљ етномузикологије – научна мисао западне хемисфере, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2001. (у рукопису) – Монографија Факултета музичке уметности: 80 година Музичке академије, Београд, ФМУ, 2017. Друга година: – Andrejević, Andrej: Covara (aerofoni instrument sa bridom iz visočkog kraja), seminarski rad sa FMU u Beogradu, 2002. (у рукопису) – Васиљевић, Миодраг, А.: Народне мелодије лесковачког краја, САН, Посебна издања књ. CCCXXX, Музиколошки институт књ. 11, Београд, Научно дело, 1960. – Васиљевић, Миодраг, А.: Народне мелодије с Косова и Метохије (редакција: З. М. Васиљевић), Београд – Београдска књига, Књажевац – Нота, 2003. – Vukičević, Mirjana: Duple stare Crne Gore, Etnoantropološki problem – Monografije, Knjiga 15, Beograd, 1990. – Вукичевић-Закић, Мирјана: „Двојнице бордунског типа у музичкој традицији источне Србије”, Развитак, год. XXXII, бр. 3–4 (188–189), Неготин – Крајина, 1992, 104–109. – Вукосављевић, Петар Д.: Гајде у Србији (њихова сазвучја и могућност уклапања у савремени оркестар), Београд, Радио – Београд, 1979. – Вукосављевић, Петар Д.: Ерске гајде, Београд, Радио – Београд, 1981. – Гојковић, Андријана: „О српским свиралама – јединкама”, Рад VII Конгреса фолклориста Југославије (Охрид 1960), Охрид, 1964, 217–222. – Големовић, Димитрије О.: Народна музика титовоужичког краја, Посебна издања, књ. 30, САНУ, Београд, Етнографски институт, 1990. – Големовић, Димитрије О.: „Српско двогласно певање (облици – порекло – развој) I”, Нови звук, бр. 8, Београд, СОКОЈ, 1996, 11–22. – Големовић, Димитрије О.: „Српско двогласно певање (облици – порекло – развој) II”, Нови звук, бр. 9, Београд, СОКОЈ, 1997, 21–37. – Големовић, Димитрије О.: Народна музика Југославије: XVI квиз Музичке омладине Србије, Београд, Музичка омладина Србије, 1997. – Големовић, Димитрије О.: „Једноглас у нашем народном певању као један од видова трансформације двогласа”, Фолклор – Музика – Дело (IV међународни симпозијум, Београд, 1995), Београд, ФМУ, 1997, 265–277. – Golemović, Dimitrije O.: „Graditelj dvoenica Proko Puzović”, Zvuk, br. 1, Sarajevo, SOKOJ, 1984, 56–67. – Големовић, Димитрије О.: „Гајдаш Димитрије Перић (прилог проучавању музичке традиције североисточне Србије)”, Развитак бр. 1, Зајечар,

Новинско-издавачка организација ООУР „Тимок“, 1985, 83–89. – Големовић, Димитрије О.: „Именовање као начин означавања народних песама у српском народном певању“, Дани Владе С. Милошевића, научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија уметности Бања Лука, 2006, 5–16. – Девић, Драгослав: „Окарина (село Доња Мутница, Србија)“, Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 207–215. – Девић, Драгослав: „Музичка традиција Неготинске Крајине (Прилог етномузиколошкој анализи)“, ГЕМ у Београду, књ. 31–32, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1969, 409–420. – Девић, Драгослав: „Рикало – бушен, пастирска труба у североисточној Србији“, Мокрањчеви дани 1968 – Зборник радова са састанка етнолога, фолклориста и музиколога, организациони одбор „Мокрањчеви дани“ у Неготину и Новинска установа „Ти-мок“ – Зајечар, Неготин–Зајечар, 1969, 97–109. – Девић, Драгослав: „Сврљишка цевара и њена лимитрофна типичност“, Народно стваралаштво – folklor, год. X, св. 37–38, Београд, 1971, 67–73. – Dević, Dragoslav: Etnomuzikologija, III deo – instrumenti (skripta), Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1977. – Девић, Драгослав: „Савремене тенденције развоја свирача у Србији у процесу акултурације“, Развитак, бр. 4–5, Зајечар, 1978, 69–71. – Dević, Dragoslav: „Opšti pregled narodnih muzičkih instrumenata u Vojvodini sa posebnim osvrtom na gajde u Srbiji“, Рад XX конгреса СУФЈ (Нови Сад, 1973), Београд, СУФЈ, 1978, 173–190. – Dević, Dragoslav: Етномузикологија I и II deo (skripta), Beograd, FMU, 1981. – Девић, Драгослав: „Цевара – особена врста свирале у источној Србији као производ међукултурних контаката“, Македонски фолклор, год. XVII, бр. 34, Скопје, 1984, 173–180. – Девић, Драгослав: Народна музика Драгачева, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 1986. – Девић, Драгослав: Народна музика Црноречја у светлости етногенетских процеса, ЈП штампа, радио и филм Бор, Културно-образовни центар Бољевац, Београд, Факултет музичке уметности, 1990. – Dević, Dragoslav: „Osobnosti srpskog i vlašskog pevanja u severoistočnoj Srbiji“, Narodna umjetnost, posebno izdanje, br. 3 (posvećeno Vinku Žganecu), Zagreb, 1991, 289–307. – Девић, Драгослав: „Народна музика“, Културна историја Сврљиша, књига II – језик, култура и цивилизација, ур. Сретен Петровић, Сврљиш – Народни Универзитет, Ниш – Просвета, 1992, 427–539. – Девић, Драгослав: „„Дудрејш“ једнотонске свирале из Хо-моља“, Човек и музика (Међународни симпозијум, Београд, 20–23. јун, 2001), Београд, Vedes, 2003, 627–630. – Živković, Dragiša: Teorija književnosti sa teorijom pismenosti, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1992. – Закић, Мирјана: „Контекстуални спецификум дипларских мелодија“, Дани Владе С. Милошевића, научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија уметности Бања Лука, 2007, 29–40. – Закић, Мирјана: „Опште карактеристике жанрова зимског обредног полутога“, Обредне песме зимског полутога, Етномузиколошке студије – дисертације свеска 1/2009, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 2009, 96–108. – Закић, Мирјана и Јовановић, Јелена: „Ликовни, етнографски и литерарни извори о инструменту кавал на територији Србије и Македоније“, Прештампано из Зборника Матице српске за сценске уметности и музику 49, Нови Сад, 2013. – Закић, Мирјана и Јовановић, Јелена: „Етномузиколошки извори о инструменту кавал на територији Србије и Македоније“, Прештампано из Зборника Матице српске за сценске уметности и музику 50, Нови Сад, 2014. – Јаковљевић, Растко С.: „Човек – инструмент – звук: Аспекти развоја свирале у Србији“, Зборник Матице српске за сценску уметност и музику, Нови Сад, Матица српска, 2009, 93–112. – Лајић-Михајловић, Данка: Гајде у Војводини, магистарски рад, одбрањен на Академији уметности у Новом Саду, 2000. (у рукопису) – Лаковић, Видо: Народна књижевност I, (Припремиле за штампу Р. Пешић и Н. Милошевић), Београд, Научна књига, 1967. – Марковић, Загорка: Народни музички инструменти, Београд, Етнографски музеј у Београду, 1987. – Милојевић, Милоје: Народне песме и игре Косова и Метохије (приредио Драгослав Девић), Београд, 2004. – Миљковић, Борисав: „Проблеми термиолошког одређења инструмента фруле у контексту њеног историјског сагледавања“, Дани Владе С. Милошевића, научни скуп (зборник радова), Бања Лука, Академија уметности Бања Лука, 2019. (рад у штампи) – Мокрањац, Стеван Ст.: Етномузиколошки записи, том 9 (приредио Драгослав Девић), Београд, Музичко-издавачко предузеће „Нота“ – Књажевац, Завод за уџбенике и наставна средства – Београд, 1996. – Николић, Тијана: Отворено цилиндрично тело као аерофони инструмент из рода лабијалних свирала, семинарски рад са ФМУ у Београду, (у рукопису). – Николић, Тијана: Кавалска езгија као облик пастирске свирке, семинарски рад са ФМУ у Београду, 2004. (у рукопису). – Петровић, Радмила: Српска народна музика (Песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Посебна издања књ. DХСIII, Одељење друштвених наука, књ. 98, Београд, Музиколошки институт САНУ, 1989. – Пешић, Радмила и Милошевић Ђорђевић, Нада: Народна књижевност, Београд, Требник, 1996. – Радиновић, Сања: „Развој методологије формалне аналитике у српској етномузикологији“, Облик и реч, Етномузиколошке студије – дисертација, свеска 3/2011, Београд, Факултет музичке уметности у Београду, 2011, 23–117. – Rihtman, Cvjetko: Polifoni oblici u narodnoj muzici Bosne i Hercegovine, Bilten instituta za proučavanje folklor, Sarajevo, 1951, 7–16. – Širola, Božidar: Sopile i zurle, Etnološka biblioteka 17, Zagreb, 1932. – Širola, Božidar: Svirale sa udarnim jezičkom, Zagreb, JAZU, Djela, knj. XXXII, 1937.

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелацији		
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне композиције – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу;		– запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целисти; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма и четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума,– међупредметне корелације,– препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).		

МЕЛОДИКА	Једногласно певање - инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до четири предзнака, – молдур и мутације де-Де, Еф-еф, а-А, Це-це, е-Е, Ге-ге), – хроматске пролазнице и скретнице, – дијатонске модулације у паралелни, субдоминантни и доминантни тоналитет: почетни тоналитет до два предзнака, – транспоноване. Вишегласно певање - инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника и дијатонске модулације на доминанту или паралелу, – певање хармонских веза трогласно. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – различитих типова дијатонских дурских и молских лествица. Опажање и интонирање: – интервала; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу), – штимова од камертона (тоналитети до четири предзнака), – свих врста трозвука са обртајима, а умањеног и прекомерног са разрешењем, – строге и слободне хармонске везе на главним ступњевима, – доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд. Диктати - Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоноване мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама и диктата у целисти. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом.
РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте. Ритмичке врсте и фигуре: – четвороделна подела ритмичке јединице (разликовање ритмичких фигура сличних по изгледу), – чешћа употреба пауза и лигатура, – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха, Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народним песмама и инструктивним композицијама, – мере: 5/8, 7/8 и 9/8у српским народним песмама, – одређивање метричке врсте у српским народним песмама. Равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе. Промене кључева.
МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије на задати ритам. Употреба савремене технологије у настави. ЛИТЕРАТУРА: Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Други
Годишњи фонд часова	70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне и модалне једногласне и вишегласне композиције са алтерацијама; – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8, 8/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе;		– запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктата по двотактима, фразама и у целисти; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма, четвороделне и осмоделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.	
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ	
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума; – међупредметне корелације; – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација);		
МЕЛОДИКА	Једногласно певање- инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до петпредзнака; – упознавање модуса (певање лествица и каденци дорског, фригијског, лидијског и миксолидијског модуса); – алтерације у поступном покрету; – певање средњовековних и раних ренесансних композиција (једногласно и вишегласно); – дијатонске модулације у тоналитете прве квинтне сродности и мутације; – транспоноване; – композиције са клавијарском пратњом; Вишегласно певање - инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника са алтерацијама и дијатонским модулацијама; – певање хармонских веза трогласно;		

	Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација
ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање– појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету; – различитих типова дијатонских дурских и молских лествица, модуса и лествица Балкана; Опажање и интонирање: – интервала; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу); – штимова од камертона (тоналитети до пет предзнака); – свих врста трозвука са обртајима и четворозвука на I, V и VII ступњу са разрешењем; – строге и слободне хармонске везе на главним и споредним ступњевима (II и VII); Диктати - Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоноване мотива и двозвука; – записивање примера свираних по двотактима, фразама и диктата у целисти свираних на различитим инструментима; Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама; Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом;
РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и са променом кључа; Ритмичке врсте и фигуре: – осмоделна подела; – дуола и мала триола; – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха; Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народним песмама и инструктивним композицијама; – мере: 5/8, 7/8 и 9/8у српским народним песмама; – одређивање метричке врсте српским народним песмама; – равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе; – промене кључева;
МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије и хармоније на задати ритам; Употреба савремене технологије у настави; ЛИТЕРАТУРА: Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други не препоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исход
Смотра: Програм смотре предаже актив наставника солфеџа	

Назив предмета:		СОЛФЕЂО	Разред:	Трећи
Годишњи фонд часова		70		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да				
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе; – препозна и пева староградске песме и народне мелодије; – пева и препозна штимове дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу;		– запише мелодијске диктате по двотактима, фразама, у целисти и вергл форми; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре из садржаја; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике		
ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ		
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фраза, динамика, артикулација).			
МЕЛОДИКА	Једногласно певање - инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, српских народних песама са текстом, познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда. Стабилне и лабилне алтерације (скокови у алтероване тонове и напуштање алтерованих тонова скоком). Алтеровани акорди и њихова разрешења. Алт кључ. Дијатонске и хроматске модулације у тоналитете прве и друге квинтне сродности и мутације. Модална мелодика. Вишегласно певање хомофоних и полифоних двогласних, трогласних и четворогласних: – композиција са клавирском пратњом, – инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, – српских народних песама са текстом, – познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда са елементима дијатонике, дијатонске и хроматске модулације. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.			
ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и интонирање: – основних и хроматских тонова у тоналитету у целом регистру клавијатуре, – штимова свих тоналитета, – свих врста интервала до дециме у оквиру и изван тоналитета, – свих врста трозвука у оквиру и изван тоналитета, – свих врста септакорада у основном облику са разрешењем, – хармонских веза на главним и споредним ступњевима: (троглас и четвороглас, строге и слободне везе акорада) са модулацијом и без модулације. Диктати Инструктивне композиције, инсерти из литературе, традиционалне, народне и староградске песме са текстом. Записивање једногласног и двогласног диктата са алтерацијама и модулацијама свираног по двотактним фразама, у целисти и вергл формату. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Транспоноване мотива.			
РИТАМ	Равномерно читање у алт кључу. Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и алт кључу. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Промена метра у инсертима из литературе и инструктивним етидама. Полиритмија: 3: 2, 2: 3, 3: 4, 4: 3.			

	Народни ритмови са променом метра – преко примера из музичког фолклора.
МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инсерата из литературе из периода класицизма и романтизма. Савремене технологије у функцији наставе. ЛИТЕРАТУРА: Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа	

Назив предмета:	СОЛФЕЂО	Разред:	Четврти
Годишњи фонд часова	66		
ИСХОДИ - По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да			
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе; – пева штимове дурских и молских тоналитета; – препозна и пева алтерације, алтероване акорде и њихова разрешења; – препозна и пева модулацију; – препозна и пева старо- градске песме и народне мелодије; – пева композиције са клавирском пратњом; – опажа све врсте лествице; – запише и пева трогласне и четворогласне хармонске везе;		– запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – запише двогласни диктат; – опажа, пева и запише интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију научених композиција; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна и изводи промену метра или темпа; – равномерно и ритмички чита у виолинском, бас, алт и тенор кључу; – изводи и запише неправилне ритмичке групе; – изводи композиције са полиритмијом; – разуме и објасни својим речима музичке појмове;	
ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ		
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова (посебно периода: импресионизма , 20-ог века и националне музике) са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације,– препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фраза, динамика, артикулација).		
МЕЛОДИКА	Једногласно певање - инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха (посебно 19. и 20. века) ,староградских песама и српских народних песама са и без текста – рекапитулација градива. Хроматске модулације. Енхармонске модулације (информативно). Алтеровани акорди и њихова разрешења преко инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Композиције са клавирском пратњом. Поставка тенор кључа – певање инструктивних композиција и инсерата из литературе. Вишегласно певање инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – модулације, мутације и алтерације. – трогласно певање хармонских веза у инсертима из литературе. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација		
ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање– појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – свих врста дијатонских лествица. Опажање и интонирање: – интервала до дечиме, – штимова од камертона – свих врста трозвука са обртајима, – хармонских веза-трогласних и четворогласних (Д 7са обртајима),– свих врста четворозвука. Диктати: Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспонованье мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама , диктата у целости и вергл диктата. Записивање двогласних диктата – модулације, мутације и алтерације. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и староградске песме са и без текста (хроматске промене, елементи мутације).		
РИТАМ	Равномерно читање: тенор и алт кључ. Ритмичко читање: обнављање целокупног градива и проширивање знања и вештина из области промене метра и темпа. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Полиритмија Ритмичко читање инсерата из литературе и инструктивних композиција.		
МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инструктивних композиција, или инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Употреба савремене технологије у настави. ЛИТЕРАТУРА: Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.		
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа			

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију)

I. УВОДНИ ДЕО Тематске јединице и области наставног програма солфеђа у средњој школи доносе надоградњу и прожимање стечених знања и вештина у основној школи. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Изучавање и преношење културног наслеђа, као и развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења значајни су у наставном процесу. Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика, са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа. Настава је усмерена на остваривање исхода. Исходи представљају резултате ученика постигнуте током школовања из области слушања музике, мелодике, опажања, ритма и стваралаштва. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као

истраживачи, креатори и извођачи. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Наставним програмом су обухваћене следеће области – теме: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво и ритам. Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на усвојеном градиву из претходних разреда. Слушање музике Област слушања музике представља вођено слушање одабра- не музичке литературе различитих жанрова и стилова. Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажују елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну и мисаону спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште. Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални па самим тим и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и негује квалитетна музичка публика. Мелодика Функционалном методом у мелодици постиже се развој и унапређује способност разумевања и репродуковања једногласних и вишегласних мелодијско-ритмичких садржаја. Радом на инструктивним композицијама и инсектима из литературе различитих стилова и жанрова као и избором српских народних песама постиже се развој музичког слуха. Неопходно је поштовати ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање јер изражајно певање води ка развоју музикалности. Опажање-интонирање-диктати Ове садржаје, опажање-интонирање-диктате, треба обрађивати усмено и писано. Рад на опажању и интонирању функција, лествичних низова, интервала и акорада као и рад на диктатима усмерити ка датим исходима. Диктати као резултати постављених звучних представа по- жељни су на сваком часу. Мелодијске диктате треба записивати на различите начине: по двотактима, по фразама, у целисти (са пауза- ма између понављања) и вергл (без пауза у понављањима). Записивање ритмичке окоснице подразумева извлачење и записивање ритма слушаног инсерта из литературе. Записивање диктата треба да је вођено у смеру остваривања веза између садржаја и исхода. Ритам. Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Као и сви други елементи из садржаја програма усмерен је ка исходима. Треба га обрађивати преко инструктивних композиција, инсерата из литературе и српских народних песама. Ритам се може изводити изговором уз тактирање, изговором уз куцање јединице бројања, и куцањем са обе руке. Равномерним и ритмичким читањем у различитим кључевима ученици савлада- вају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају. Музичко стваралаштво Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника. У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узор, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје на јасно дефинисане ритмичке или мелодијске шеме које се импровизишу. Ритмичка шема односила би се на конкретне ритмичке фигуре у датом метру док би мелодијска шема имала алтерационе и модулативне задатке усклађене са садржајима и исходима програма. Развој савремених технологија подразумева употребу интер- нета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да прикажу, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење и вредновање наставе и учења почиње иницијалном провером знања, наставља се током целе школске године и завршава годишњом оценом. Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. Резултати смотри, учешће на јавним наступима, такмичењима, употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (осим за соло певаче)	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Упоредни клавири је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– именује делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу;	– препозна и користи основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – свира кратке композиције напамет; – самостално и/или уз помоћ наставника контролише квалитет звука.	
САДРЖАЈИ:	Технички и музички захтеви: Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорт, форт, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алетро и друге..	Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. Скале и трозвучи:	

	Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања.	Дурске скале са белих дирки (Це, Ге, Де, А, Е, Ха, Еф) у осминама у обиму две октаве, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I – уски слог). Трозвуци (истих тоналитета) симултано и разложено трогласно, кроз две октаве паралелно.
ЛИТЕРАТУРА	Школе за клавир: – Јела Кршић: Клавирска читанка за I и II разред – Александар Николајев: Почетна школа – Фердинанд Бајер: Почетна школа	– Жан Баптист-Диверноа: етиде оп. 176 – Хенри Лемоан: етиде оп. 37 И друге почетне школе
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна два јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и трозвуци по програму – 25 композиција – вежбе, етиде и разни комади	

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (осим за соло певаче)		Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа: пијанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње;		– осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби, уз помоћ наставника, контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу – прати развој сопствене моторике; – самостално и изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Технички и музички захтеви: Повезивање прсторедних група навише и наниже, Развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, Слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано.		Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. Скале и трозвуци: Све дурске скале у осминским триолама у обиму три октаве паралелно. Молске скале са белих дирки (а, ха, це, де, е, еф) у осминама, кроз две октаве паралелно, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I – уски слог). Сви дурски и молски трозвуци наведених тоналитета симултано и разложено четворогласно, кроз две октаве паралелно	
ЛИТЕРАТУРА	ЕТИДЕ: – Жан Баптист-Диверноа: етиде оп. 176, – Хенри Лемоан: етиде оп. 37, – Стефан Хелер: етиде, избор – Хенри Бертини: етиде оп. 100 И друге етиде сличне тежине Композиције полифоног стила: – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције, – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција И друге полифоне композиције сличне тежине Сонатине: – Избор сонатина: Јохан Баптист Ванхал, Тобиас Хаслингер, Игнац Плејел, Лудвиг ван Бетовен, Карл Рајнеке, Фридрих Кулау, Муцио Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине		Композиције по слободном избору: – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за II разред – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – Зоран Христић: Тачкице – Срђан Хофман: Две басне – Марко Тајчевић: Две мале свите – Вера Миланковић: Дечје приче, 25 мијатура за I и II раз. – Роберт Шуман: Дечји албум Оп. 68 – Александар Гречанинов: 10 комада Оп. 99 – Александар Гедике: 60 лаких комада Оп. 36 – Корнелиус Гурлит: Први кораца младог пијанисте Оп. 82 – Бела Барток: За децу – Самуил Мајкапар: 24 лаке композиције оп. 16 – Дмитриј Кабалевски: Комади за децу Оп. 30 И друге композиције сличне тежине.	
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна два јавна наступа током школске године			
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 4 етиде са различитим техничким захтевима; – Једна сонатина – 4 композиције по слободном избору различитог карактера и стила (од старих мајстора до савременог стваралаштва) – лествице и акорди по програму			
СМОТРА	– Једна етида; – Један став сонатине; – Један комад			

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (осим за соло певаче)		Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – обликује тон у складу са музичким и техничким захтевима дела;		– појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двозвуке са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију.	
САДРЖАЈИ:	Технички и музички захтеви: Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш . Упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двозвука, истицање гласова, динамизирање деоница.		Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. Скале и трозвучи: Дурске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Молске скале у триолама паралелно кроз три октаве. Трозвучи дурски и молски симултано. Велико разлагање дур и мол трозвука у осминама кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорди симултано и разложено четворогласно кроз две октаве.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Карл Черни: етиде оп. 849 – Хенри Бертини: етиде оп. 100 – Херман Беренс: етиде оп. 88 – Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема И други аутори виртуозних комада или етида одговарајуће тежине. Композиције полифоног стила: – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир И друге полифоне композиције из разних епоха одговарајуће тежине Сонатине: – Јохан Баптист Ванхал, Јохан Антон Андре, Лудвиг ван Бетовен, Муцио Клементи, Тобиас Хаслингер И друге сонатине сличне тежине Композиције по слободном избору: Обухватити композиције различитог карактера и стила – бар једна да буде за четири руке и савладати две клавирске пратње за инструмент који ученик учи на вокално-инструменталном одсеку		– Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за III разред – Збирка Наши композитори за младе пијанисте – Миховил Логар и Станојло Рајичић: За мале клавиристе – Станојло Рајичић: Дечја збирка – Марко Тајчевић: Дјеци и I мала свита – Душан Радић: Рондино – Петар Илић Чајковски: Албум за младе, оп. 39 – Шуман: Албум за младе, оп. 68 – Бела Барток: Деци, Микрокосос II – Александар Гречанинов: Дечја књига оп. 98 – Лудвиг Шите: Из веселог дечјег доба – Јозеф Хајдн: Мале игре – Волфганг Амадеус Моцарт: 14 дечјих композиција – Арам Хачатуријан: Андантино – Витолд Лутославски: 12 малих комада – Самјуел Мајкапар оп. 33: Минијатуре – Хеитор Вила-Лобос: Изабрани лаки комади – Јела Кршић: Клавирска вежбанка – Еторе Поццолли: Мали комади	
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна два јавна наступа током школске године			
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 4 етиде са различитим техничким захтевима; – 2 композиције полифоног стила; – 4 композиције по слободном избору. – 1 став сонатине – лествице и акорди по програму			

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (осим за соло певаче)		Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ		Годишњи фонд часова:	33
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње;		– појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Скале и трозвучи: Дурске и молске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Трозвучи симултано и разложено, четворогласно кроз четири октаве. .		Велико разлагање трозвука кроз две октаве паралелно. Доминантни и умањени септакорд симултано и разложено четворогласно, велико разлагање кроз две октаве паралелно	

ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Карл Черни: етиде оп. 849, – Карл Черни: етиде оп. 299, – Херман Беренс: етиде оп. 88 и оп. 61, – Јела Кршић-Ранковић: Избор етида, – Стефан Хелер: етиде оп. 100 И други аутори етида или виртуозних комада одговарајуће тежине. Композиције полифоног стила: – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир, – Јохан Себастијан Бах: 12 малих прелудијума, – Јохан Себастијан Бах: 6 малих прелудијума Полифоне композиције из различитих епоха одговарајуће тежине. Сонатине: – Муцио Клементи, Фридрих Кулау, Јозеф Хајдн, Доменико Чимароза, Доменико Скарлати, Волфганг	Амадеус Моцарт, Лудвиг ван Бетовен И друге сонатине сличне тежине Композиције по слободном избору: – Феликс Менделсон: Песме без речи – Едвард Григ: Лирски комади – Сергеј Прокофјев: Музика за децу – Клод Дебиси: Мали црнац – Јан Ладислав Дусик: Матине – Бохуслав Мартину: Лутке – Доменико Чимароза: Сонате, избор – Дмитриј Кабалевски: Дечји албум Оп. 27 – Витолд Лутославски: Народне мелодије – Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред – Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир – Две композиције клавирске пратње одговарајућег инструмента.
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна два јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму – три композиције по слободном избору – једна полифоне композиција – један став сонатине или варијације варијација – једна композиција домаћег аутора и један комад	

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ПРОГРАМА УПОРЕДНИ КЛАВИР I. УВОДНИ ДЕО Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства вре- меном постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештина у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планира- ње часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравају и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Ученике треба подстицати да помажу једни другима у музичком остварењу и успесима, као и заједничком свирању. Такође, упућивати их у самостално размишљање и став према музици, а ради њихове самосталности у будућности. Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално ис- пратити. Врло корисно би било да један ученик свира клавирску пратњу, а други мелодијску деоницу на матичном инструменту, и да таква сарадња буде део обавезног јавног наступа ученика. Смотре и јавни наступи ученика се могу организовати у ко- релацији и сарадњи са колегама у школи, међу класама (две, три и више).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на по- четку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења, и утичу на годишњу оцену.

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (за соло певаче)		Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35	
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – самостално напише и примени прсторед; – јасно разликује и свира различите врсте украса – учествује на јавним наступима у школи;		– пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – критички прати сопствени развој; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Технички захтеви: скокови, октаве, тремоло – решавање и усавршавање. Полиритмија – решавање основних проблема. Елементи полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. Скале и трозвучи: 4 дурске и 4 молске скале (Це-дур, Ге-		дур, Де-дур, А-дур, а-мол, е-мол, ха-мол, фис-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз 4 октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвуча (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз 4 октаве у осминама	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Херман Беренс: етиде оп. 61, – Карл Черни: етиде оп. 299, I свеска, – Алберт Лешхорн: етиде оп. 381, И друге етиде одговарајуће тежине Композиције полифоног стила: – Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми, – Георг Фридрих Хендл: избор композиција, редакција Јела Кршић И друге полифоне композиције одговарајуће тежине Сонатине и сонате: – Јозеф Хајдн: Сонатине и сонате – Волфганг Амадеус Моцарт: Бечке сонатине – Фридрих Кулау: Сонатине И друге сонатине и сонате одговарајуће тежине Композиције по слободном избору: – Станојло Рајичић: Свита демол, Мала клавирска свита – Јован Бандур: Успаванка – Марко Тајчевић: Дјеци, Мала свита		– Наши композитори за младе пијанисте. – Петар Стојановић: Дечји кутак – Јаков Готовац: Минијатуре – Едвард Григ: Лирски комади, – Дмитриј Кабалеvски: Дечје композиције, – Николај Черепњин: Десет веселих комада, – Александар Гречанинов: комади оп. 99 – Роберт Шуман: Албум за младе, Сонатина Гедур – Сергеј Прокофјев: Музика за децу – Антоњин Дворжак: Два бисера – Модест Мусоргски: Суза – Дмитриј Шостакович: Игра лутака, – Генади Карганов: Албум за младе оп. 21, – Хенрик Пахуљски: Прелудијум цемол – Раинхолд Глијер: Дванаест лаких комада оп. 31 – Доменико Скарлати: Пет лаких комада – Золтан Кодаљ: Дечје игре – Лудвиг ван Бетовен: За Елизу - И друге композиције одговарајуће тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	– два јавна наступа током школске године			
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора.			

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (за соло певаче)	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал;	– учествује на јавним наступима у школи; – вежба самостално на начин који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	
САДРЖАЈИ:	Технички захтеви: – издржљивости прстију, – ритмичка стабилност, – рад на кантилени, хармонизацији, – течно извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара.	Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. Скале и трозвучи: 4 дурске и 4 молске скале (Еф-дур, Бе-дур, Ес-дур, Ас-дур, де-мол, ге-мол, це-мол, еф-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз 4 октаве.	

	Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема.	Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз 4 октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Карл Черни: етиде оп. 299, – Јохан Баптист-Краммер и Ханс фон Билон: етиде – Алберт Лешхорн: Етиде оп. 66 – Херман Беренс: етиде оп. 61 И друге етиде одговарајуће тежине. Композиције полифоне стила: – Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми – Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир И друге полифоне композиције одговарајуће тежине Сонатине, сонате, варијације: – Ј. Хајдн: сонате Еф-, Де-, Де-дур, е-, цис-мол (редакција Раух) – Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283 – Лудвиг ван Бетовен: Соната гемол оп. 49 и друге сонате – Лудвиг ван Бетовен: Шест варијација Гедур „Нел кор пју нон ми сенто” – Јозеф Хајдн: Избор оригиналних композиција – Карл Марија фон Вебер: Анданте с варијацијама оп. 3 – Дмитриј Кабалеvски: Лаке варијације, оп. 51 – Константин Сорокин: Песма са варијацијама – Исак Беркович: Варијације И друге варијације и сонате одговарајуће тежине. Композиције по слободном избору: – Феликс Менделсон: Песме без речи, – Едвард Григ: Лирски комади,	– Франц Шуберт: Два скерца – Сергеј Прокофјев: Музика за децу – Клод Дебиси: Мали црнац – Јан Дусик: Матине – Бохуслав Мартину: Лутке, – Доменико Чимароза: Сонате, – Дмитриј Кабалеvски: Дечји комади Оп. 27 – Витолд Лутославски: Народне мелодије – Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Станојло Рајић: Мала свита – Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана, – Василије Мокрањац: Мала свита, – Петар Стојановић: Дечји кутак, – Ј.Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте,– Миховил Логар: Два менуета И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за четвороручно свирање: – Карл Рајнеке: Оп. 24, Варијације на Бахову сарабанду – Волфганг Амадеус Моцарт: Оригинале четвороручне композиције – сонате Дедур, Бедур, Ефдур, Цедур, Фантазија еф-мол – Франц Шуберт: Оригинале четвороручне композиције – соната це-мол – Адолф Јенсен: 4 комада Оп. 45 – Антоњин Дворжак: Багателе оп. 47 – Јохан Кристијан Бах: Соната Ефдур – Јохан Кристијан Бах: Мали комади – Роберт Шуман: 12 комада за клавир оп. 85 И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	– два јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору, од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора	
СМОТРА	– Једна скала; – Једна етида; – Једна полифона композиција; – 1 став сонатине или варијације – Једна композиција по слободном избору.	

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (за соло певаче)	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – схвата конструкцију дела и уме да објасни значења термина музичке форме; – наведе и користи одговарајуће врсте меморије;	– учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – обликује тон у складу са захтевима композиције; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	
САДРЖАЈИ:	Технички захтеви: Читање с листа. Унапређивање технике: у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантлене, јасне	Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција .. Свирање у клавирском дуу.	

	хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема.	Скале и трозвучи: 4 дурске и 4 молске скале (Е-дур, Ха-дур, Фис-дур, Цис-дур, фис-мол, цис-мол, гис-мол, дис-мол, аис-мол), у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Карл Черни: Етиде Оп. 299, – Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билон: Етиде И друге етиде одговарајуће тежине. Композиције полифоне стила: – Јохан С. Бах: Француске свите – поједини ставови – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир И друге полифоне композиције одговарајуће тежине Сонате и варијације: – Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух) – Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283. – Л. ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему – Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему – Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40 – Л. ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе – Волфганг А. Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол – Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур, – Јохан Кристијан Бах: Концерт Де-дур, Бе-дур Друге варијације и сонате одговарајуће тежине Композиције по слободном избору: – Марко Тајчевић: Српске игре – Петар Стојановић: Дечји албум – Миховил Логар: Композиције за клавир – Дејан Деспић: Сонатина in F – Наши композитори за младе пијанисте, – Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана – Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир I и II свеска, - Бела сонатина, Црна сонатина, Мини концертино, Дечји концертино – Клод Дакен: Кукавица, Ласт – Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона – Феликс Менделсон: Песме без речи	– Роберт Шуман: Албум за младе, – Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска, – Ф. Шуберт: 2 скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол – Хоакин Турина: Минијатуре – Александар Гречанинов: Пастели оп. 3 – Михаил Иванович Глинка: Тарантела – Жак Ибер: Истуар, – Алфредо Казела: 11 дечјих комада, – Балдасаре Галупи: Сонате, – Доменико Чимароза: Сонате, – Јохан Кристијан Бах: Сонате, – Макс Регер: 10 малих комада оп. 44 – Арам Хачатуријан: Дечји албум, – Петар Илић Чајковски: Годишња доба, – Александар Бородин: Мала свита – Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54, – Збирка клавирских композиција од XI века до данас: I, II и III свеска (редакција Ружице Ранковић), – Музика преткласичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић), – 100 година музике за клавир: I, II, III и IV свеска (редакција Миланке Мишевић) – Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић) И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за четвороручно свирање: – Франц Шуберт: Оригинале четвороручне композиције – Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66 – Игор Стравински: Три лака комада – В. А. Моцарт: Оригинале четвороручне композиције – Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке – Морис Равел: Моја мајка гуска – Оторино Респиги: Шест малих комада – Алфредо Казела: Пупацети – Б. Сметана: Рондо за два клавира – осморушно (избор) И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	– два јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера; – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или један циклус варијација; – једна композиција домаћег аутора.	

Назив предмета:	УПОРЕДНИ КЛАВИР (за соло певаче)	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	33
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и објасни значења термина музичке форме;	– учествује на јавним наступима у школи – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	

	– својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије;	
САДРЖАЈИ:	Технички захтеви: Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као неразводне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Свирање у клавирском дуу.	Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Скале и трозвучи: 3 дурске и 3 молске скале: (Дес-дур, Гес-дур, Цес-дур, бе-мол, ес-мол, ас-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвуча (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – Карл Черни: Етиде Оп. 299, III и IV свеска, – Јохан Баптист-Краммер и Ханс фон Биллов: Етиде Друге етиде одговарајуће тежине. Композиције полифоног стила: – Јохан С. Бах: Француске свите – поједини ставови – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција – Јохан Себастијан Бах: Енглеске свите – поједини ставови Друге полифоне композиције одговарајуће тежине Сонате и варијације: – Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух) – В. А. Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283. – Л. ван Бетовен: Сонате; Варијације Гедур на ориг. тему – Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему – Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бедур оп. 40 – Л. ван Бетовен: Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екссезе – В. А. Моцарт: Рондо Дедур, Фантазијадемол – Георг Фридрих Хендл: Концерт Ефдур, – Јохан Кристијан Бах: Концерт Дедур, Бедур Друге варијације и сонате одговарајуће тежине. Композиције по слободном избору: – Марко Тајчевић: Српске игре – Миховил Логар: Композиције за клавир – Дејан Деспић: Сонатина in F – Наши композитори за младе пијанисте, – Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана – Петар Стојановић: Дечји кутак	– Клод Дакен: Кукавица, Ластва – Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона – Феликс Менделсон: Песме без речи – Роберт Шуман: Албум за младе, – Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска – Ф. Шуберт: 2 скерца, Музички тренуци ефмол и цис мол – Јоаким Турина: Минијатуре – Александар Гречанинов: Пастели оп. 3 – Михаил Иванович Глинка: Тарантела – Жак Ибер: Истуар, – Алфред Казела: 11 дечјих комада, – Балдасаре Галупи: Сонате, – Доменико Чимароза: Сонате, – Јохан Кристијан Бах: Сонате – Макс Регер: 10 малих комада оп. 44 – Арам Хачатуријан: Дечји албум, – Петар Илић Чајковски: Годишња доба – Александар Бородин: Мала свита – Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54 – Лутке у клавирској музици XX – века (редакција Миланке Мишевић) И друге композиције одговарајуће тежине Композиције за Четвороручно свирање: – Франц Шуберт: Оригиналане четвороручне композиције – Роберт Шуман: Слике са истока, Оп. 66 – Игор Стравински: Три лака комада – В. А. Моцарт: Оригиналане четвороручне композиције – Лудвиг ван Бетовен: Пет лакских комада за четири руке – Морис Равел: Моја мајка гуска – Оторино Респиги: Шест малих комада – Алфредо Казела: Пунацети – Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморуочно И друге композиције одговарајуће тежине
ЈАВНИ НАСТУП:	– два јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера; – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или варијације – 1 композиција домаћег аутора. – 4 лаке клавирске пратње вокалне деонице, соло песме или вокализе	

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО I. УВОДНИ ДЕО Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и од- лична је основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике, одлазак на концерте, и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућности- ма ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у ис- том ужива,

не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему Корелација између предмета може и треба бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег и оперативног плана наставе и учења, и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у од- носу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију. Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса на- ставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису до- расли, јер се у том случају могу појавити проблеми који могу проузроковати и физичке повреде. Свирањем у ансамблу, као и композиција везаним за пратњу њихових певачких композиција, они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничке музичке идеје и прилагођавање свог извођачког хабитуса. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у којем ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању. Обавезно у јавном наступу извести једну пратњу композиције уз певање ученика (ученик и свира и пева). Клавирске деонице за пратњу изабрати у сарадњи са корепетитором. Ученицима Етно одсека помоћи у хармонизовању пратње песме које певају на главном предмету. Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика, али и ученика међусобно. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању и схвата музичку колегијалност без обзира на звање (ученик, професор). Наставник и родитељи морају бити главна карика у развоју личности ученика. Наставник ће обазривим, интроспективно аналитичким приступом проблематици индивидуалног наставног процеса пажљиво штитити ученика од развојно погубног пројектовања сопствених амбиција или амбиција родитеља. Такмичења могу бити један од показатеља достигнућа ученика, али треба бити обазрив у избору такмичења и односу очекивања и реалног стања ученика. Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посеђивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им по- моћи у даљем развоју и напредовању. Ученицима треба помоћи у стварању радних навика и развијати им свест о неопходности свакодневног вежбања. Значајно је, такође подстицати их за самостално музичко изражавање и прати- ти развој њиховог музичког укуса, вешто утицати на њега и разви- јати критички однос пун поштовања према различитостима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на по- четку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријуми- ма оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али му и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учесће ученика на јавним наступима, и резултати гледи уопштењу слику о постигнућима наставе и учења и улазе у коначну оцену на крају године

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања;		– меморише текст примењујући различите начине памћења;

	– самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилем музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује лоше извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе;	– осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.
САДРЖАЈИ:	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала – октаве. Извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стилима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, израз, педализација Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Музичка имажинација и профилирање критеријума у области музичке естетике .	Скале и акорди – Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно . Етиде – К. Черни: оп. 740, оп. 299 – избор – Крамер-Билов: Етиде – избор – Ф. Лист: оп. 1 – избор – Е. Нојперт: Етиде – избор Полифоне композиције – Ј. С. Бах: Трогласне инвенције , Француске свите – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4.раз
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 3 јавна наступа у току године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	- шест етида – од којих три напамет; - три полифоне композиције; - једна цела соната и једна соната или концерт делимично - три композиције разних стилова – по избору	
ПРОГРАМ СМОТРИ/ ИСПИТА:	Смотра технике (у току првог полугодишта) – Дурске и молске лествице на белим диркама, у размаку октаве, паралелно кроз четири октаве у шеснаестинама, арпеђа трозвука у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Једна етида из програма Испитни програм (на крају школске године) – Једна етида; – Једна трогласна инвенција Ј. С. Баха; – Два става сонате (обавезан сонатни облик), – Једна композиција по избору. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилем муз дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације;	– осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу	

	– интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења;	музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.
САДРЖАЈИ:	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стилима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. – Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике.	Скале и акорди – Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у пара- лелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно . Етиде – К. Черни: оп. 740, оп. 299 – избор – Крамер-Биллов: Етиде – избор – Ф. Лист: оп. 1 – избор – Е. Нојперт: Етиде – избор Полифоне композиције – Ј. С. Бах: Трогласне инвенције , Француске свите – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4.раз
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 3 јавна наступа у току године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Обавезни минимум програма - шест етида – од тога три напамет; - три полифоне композиције; - две сонате или соната и концерт – једно дело у целини, друго делимично; - три композиције разних стилова.	
ПРОГРАМ СМОТРИ/ ИСПИТА:	Смотра технике (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Једна етида из програма. Испитни програм (на крају школске године) – Једна етида – Три става свите – обавезни сарабанда и један брзи став – из Француске свите Ј. С. Баха или Свите Г. Ф. Хендла, или Прелудијум и фуга Ј. С. Баха – Једна соната или концерт – цело дело; – Једна композиција по слободном избору. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилем музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења;	– коригује извођење у току свирања; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова	
САДРЖАЈИ:	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост	Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању.	

	– ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стилловима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. – Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. Скале и акорди Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању.	Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно Етиде: – К. Черни: оп. 740, Токата – М. Клементи: Градус ад Парнасум – избор – И. Мошелес: оп. 70- избор – М. Мошковски: оп. 72- избор – Ф. Менделсон: оп. 104 – Шуман-Паганини: Етиде оп. 3 – избор – А. Аренски: оп. 36 – А. Рубинштајн: оп. 23 – Ј. К. Кеслер: оп. 20, оп. 100 – избор Полифоне композиције – Ј. С. Бах: Енглеске свите Партите – Италијански концерт – Добро темперовани клавир, I и II – избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 3 јавна наступа у току године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– пет етида различитих техничких захтева; – две полифоне композиције; – две сонате или соната и концерт – једно дело у целини, друго делимично; – три композиције разних стилова по слободном избору; – у току године ученик обавезно треба јавно да изведе I или II и III став концерта за клавир и оркестар.	
ПРОГРАМ СМОТРИ/ ИСПИТА:	Смотра технике (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа доминантног и умањеног септакорда у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве у шеснаестинама – Једна етида из програма. Испитни програм (на крају школске године) – Једна виртуозна етида; – Два става из Енглеске свите Ј. С. Баха, или два става из Партите (два од обавезних ставова), или прелудијум и фуга; – Цела соната; – Једно дело из епохе романтизма. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	КЛАВИР	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилем муз. дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења;	– осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – предложи наставнику дела за свој репертоар – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој; самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.	
САДРЖАЈИ:	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена	размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању. Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама Арпеђа: велико разлагање трозвука,	

	– јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стилевима (од барока до XXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. Скале и акорди Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у	доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно Етиде: – М. Мошковски: оп. 72, ор. 48 – Ј. К. Кеслер: ор. 20, оп. 100 – М. Клементи -Градус ад Парнаsum – Ф. Шопен ор. 10 и 25 – избор – Ф. Лист-Паганини: Етиде – избор, – Ф. Лист: Жубор шуме, Уздах, Игра патуљака – А. Скрјабин: оп. 8 – избор, оп. 2 цис-мол – С. Рахмањин: Етиде – слике оп. 33 – А. Рубинштајн: оп. 23 А. Арени: оп. 41, оп. 36 – К. Шимановски: оп. 4 – К. Дебиси: Етиде, избор – С. Прокофјев: Етиде оп. 2 Полифоне композиције – Ј. С. Бах: Прелудијуми и фуге (ДТК I и II) Италијански концерт, Партите, Коралне предигре, Капричо Бе дур, Токате, итд. Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 3 јавна наступа у току године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– три концертне етиде; – две полифоне композиције – обавезно један прелудијум и фуга – једна соната – три композиције различитих стилова	
ПРОГРАМ СМОТРЕ	Смотра технике (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице – сви тоналитети – кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука – велико разлагање – у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа доминантног и умањеног септакорда – у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Једна етида из програма.	
МАТУРСКИ ИСПИТ	Испитни програм се изводи напамет. 1 концертна етида 1 прелудијум и фуга 1 соната 1 романтично дело 1 дело аутора 20. века 1 дело југословенског аутора Напомена: На завршном испиту морају бити заступљени сви стилови; уколико се не свира класична соната, већ соната из периода романтизма или XX века, класични период мора бити заступљен неким другим делом (нпр. варијације, фантазија, рондо и сл.).	

ИЗБОР ЛИТЕРАТУРЕ ЗА СВЕ РАЗРЕДЕ СОНАТЕ, КОНЦЕРТИ, КОМПОЗИЦИЈЕ РАЗЛИЧИТИХ СТИЛОВА И ДОМАЋИХ КОМПОЗИТОРА

Сонате – В. А. Моцарт: КВ 279 Це-дур, КВ 280 Еф-дур, КВ 281 Бе- дур, КВ 309 Це-дур, КВ 310 а-мол, КВ 311 Де-дур, КВ 330 Це-дур, КВ 331 А-дур, КВ 332 Еф-дур, КВ 333 Бе-дур, КВ 457 це-мол, КВ 570 Бе-дур, КВ 576 Де-дур – Ј. Хајдн: Хоб. 20 це-мол, Хоб. 23 Еф-дур, Хоб. 43 Ас-дур, Хоб. 32 ха-мол, Хоб. 44 ге-мол, Хоб. 46 Ас-дур, Хоб. 49 Ес-дур, Хоб. 50 Це-дур, Хоб. 52 Ес-дур – Л. В. Бетовен: оп. 2 бр. 1 еф-мол, оп. 2 бр. 2 А-дур, оп. 2 бр. 3 Це-дур, оп. 7 Ес-дур, оп. 10 бр. 1 це-мол, оп. 10 бр. 2 Еф-дур, оп. 10 бр. 3 Де-дур, оп. 13 це-мол, оп. 14 бр. 1 и 2, оп. 22 Бе-дур, оп. 27 бр. 1 и 2, оп. 28 Де-дур, оп. 31 бр. 1, 2 и 3, оп. 78 Фис-дур, оп. 90 е-мол, – М. Клементи: оп. 47 бр. 2 Бе-дур, оп. 39 бр. 2 Ге-дур, оп. 34 бр. 1 Це-дур, оп. 26 бр. 2 фис-мол, оп. 40 бр. 2 ха-мол, оп. 40 бр. 3 де-мол – Ф. Шуберт: Сонате – избор – Е. Григ: Соната е-мол, – С. Прокофјев: Соната бр. 1 еф-мол и остале сонате по избору наставника **Концерти** – Г. Ф. Хендл: Еф-дур – Ј. С. Бах: еф-мол, де-мол, А-дур – Ј. Хајдн: Де-дур, Ге-дур, Це-дур – В. А. Моцарт: КВ 175 Де-дур, КВ 238 Бе-дур, КВ 246 Це- дур, КВ 271 Ес-дур, КВ 413 Еф-дур, КВ 414 А-дур, КВ 415 Це- дур, КВ 449 Ес-дур, КВ 450 Бе-дур, КВ 451 Де-дур, КВ 453 Ге-дур, КВ 456 Бе-дур, КВ 459 Еф-дур, КВ 466 де-мол, КВ 467 Це-дур, КВ 482 Ес- дур, КВ 488 А-дур, КВ 491 це-мол, КВ 503 Це-дур, КВ 537 Де-дур, КВ 595 Бе-дур – Л. В. Бетовен: Концерт бр. 1, 2 и 3 – Е. Григ: Концерт а-мол – Ф. Менделсон: Концерт ге-мол и де-мол – Д. Кабалевски: Концерт а-мол оп. 9 – Д. Шостакович: Концерт Еф-дур бр. 2 – Концертни комади за клавир и оркестар – Вебер, Мендел- сон, Сен-Санс **Композиције различитих стилова** – Д. Скарлати: Сонате – избор – Д. Чимароза: Сонате – П. Парадизи: Токата – Б. Галупи: Сонате – Ј. Хајдн: Варијације еф-мол, Капричо Це-дур, Ге-дур – В. А. Моцарт: Фантазије це-мол КВ 396, КВ 475, Адађо ха- мол, КВ 540, Рондо а-мол, КВ 511, Варијације Це-дур, Де-дур, Ге- дур итд. – Л. ван Бетовен: Варијације Еф-дур оп. 34, 32 варијације це- мол, Рондо Це-дур и Ге-дур ор. 51, Анданте фавори Еф-дур, Рондо оп. 129 итд. – Ф. Шуберт: Музички моменти, Емпромпти оп. 90 и 142 – Р. Шуман: Арабеска, Дечје сцене, Лептири ор. 2, Варијације на тему Кларе Вик ор. 5, Фантастични комади – избор, Новелете – избор, Романсе оп. 28, итд. – Ф. Шопен: Валцери, Ноктурна, Мазурке, Полонезе, Таран- теле, Емпромпти (сва четири), Екосезе, Баладе бр. 2 и 3, Скерца бр. 1 и 2, Бриљантне варијације оп. 28 итд. – Ф. Лист: Петраркини сонети, Утехе, Љубавни снови, Поло- неза Ес-дур, Године ходочашћа – избор, Мађарске рапсодије – из- бор,

транскрипције соло песама Шуберта, Шумана, Шопена итд. – Ф. Менделсон: Песме без речи, Рондо капричиозо – Ј. Брамс: Рапсодије, 4 баладе, избор из оп. 117, оп. 118, оп. 119 – П. И. Чајковски: Годишња доба, Думка, Варијације Еф-дур, Чајковски-Плетњов Свита из балета Крцко Орашчић, итд. – А. Скрјабин: Прелиди – избор, Поеме оп. 32 – С. Рахмањин: Комади оп. 3 (Елегија, Мелодија, Полишинел), Музички моменти – избор, Прелиди – избор – К. Дебиси: Бергамска свита, Естампе, Свита „За клавир”, Прелиди – избор, итд. – С. Прокофјев: Свита Ромео и Јулија, Пролазне визије, Ко- мади оп. 4 и оп. 12 итд. – Б. Барток: Румунске игре, Микрокосмос – избор, Алегро барбаро итд. – Д. Шостакович: Три фантастичне игре, Прелиди ор. 34, итд – Ђ. Лигети: Музика ричерката и остала дела по избору наставника **Дела домаћих композитора** – П. Стојановић: Посвета, Радост и туга, Марш де мол, Љу- бавна изјава, Сонатина Де дур – М. Тајчевић: Прелиди, Балканске игре – М. Милојевић: 4 комада за клавир оп. 23, Ритмичке гримасе оп. 47, Камеје – П. Милошевић: Сонатина – В. Перичић: Сонатина – С. Рајичић: Етиде, Игре, Хумореске – Љ. Марић: Прелудијуми, Етида, Бранково коло – Ј. Славенски: Југословенска свита, Свита „Са Балкана” – В. Мокрањец: Соната Це-дур, Фрагменти, Игре, Етиде, Ин- тиме – Б. Симић: Варијације и токата; Сонатина – Д. Деспић: Ноктурна, Вињете, Минијатуре, Хумористичне етиде – К. Бабић: Прелиди Ђокози, Токата, Фуга – Д. Радић: Три прелудијума, Соната леста, Свита за клавир, 4 сонатине – М. Логар: Златна рибица, Бурлеске К. Миљковић: Неви- дљиве нити – Е. Јосиф: Соната бревис, Четири скице, Пет прича, Три псалм – М. Михаиловић: Три прелудијума – С. Божић: Ноктурно, Лирика Атоса, Пантелејмон – М. Раичковић Б А Г Д А Д – М. Петровић: Варијације за клавир – В. Тошић: Вариал, Воксал, Медиал 1 и 2, итд. – М. Стојадиновић Милић: Тајни агент са Тимпаниуса-мини рапсодија, И би светлост, Тристеца за Драгана, Небо над Студеницом- мозаик за Јелицу, и остала дела по избору наставника

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО КЛАВИР I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената). Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активно- сти ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућности- ма ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке. Корелација између предмета, како теоријских (теорија, музички облици, хармонија, контрапункт, историја музике), извођачких (камерна музика, читање с листа, клавирски дуо), тако и општеобразовних (књижевност, историја уметности, филозофија...) је полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. **II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планира- ње часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку. Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје. **III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наста- ве клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет, старијег колегу, а не само као предавача са друге стране катедре. **Припрема ученика за јавни наступ** један је од најзначајнијих циљева наставе клавира, па је освешћивање сложеног извођач- ког процеса од пресудне важности. У том смислу посебну пажњу треба обратити на: – развој технике свесног меморисања (учењем, само из нота, без употребе инструмента, кратких, релативно једноставних ком- позиција, по извођачким тешкоћама лако доступних ученику четвртог разреда основне школе); – изградњу музичке фантазије кроз упознавање музичке литературе и профилирање критеријума у области музичке естетике (повременим дискусијама о уметничком садржају и вредности из- вођених композиција и задавањем ученику домаћих задатака везаних за ову тематику); – развој способности ученика за интегрално извођење музичког дела (редовним преслушавањем учениковог свирања у целини); – постизање ефикасности извођачког апарата, радом на техничким вежбама и композицијама с проблематиком позиционих и ванпозиционих фигурација, арпеђа, удвојених тонова, акорада, трилера, тремола, репетиција и скокова; – у континуираном раду неопходно је да наставник подстиче ученика да повезује већ стечена знања и вештине из других пред- мета и области у циљу што квалитетније извођачке праксе. **Припреме ученика за такмичења** су посебан део у настави и могу бити веома корисна као подстицај у раду, као и мотив за већи број одговорних јавних наступа нарочито због изузетно концентрисано усмереног рада са талентованим ученицима. Тако ће и репертоар у појединим случајевима бити усмерен према захтевима на одређеном такмичењу. То ипак не би требало да донесе превелика одступања у погледу пређеног годишњег програма, јер је прелажење што већег репертоара у овим годинама од суштинске важности за сваког будућег младог пијанисту. Веома је важно да ученик што чешће јавно свира како би се ослободио страха од наступа, да континуирано слуша музику на носачима звука (наставник планира и задаје домаће задатке упознавања музичке литературе), као и да стекне навику посеђивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и њиховим

извођењем, ученик стиче увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и ту- ђем извођењу које ће му помоћи у даљем развоју и напредовању. —

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за клавирсте	Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање с листа за инструменте са диркама је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, разумевање и упознавање музичке литературе и корепетиторску праксу.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33
ИСХОДИ:	– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице;	– проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и снажљивост у кретању кроз текст; – транспонује једноставније композиције за секунду и терцу навише и наниже; – отпрати вокалног и/или инструменталног извођача у једноставнијој композицији.	
САДРЖАЈИ:	Аутентичне каденце свих дурских и молских тоналитета (први и други разред) и проширене аутентичне каденце (трећи и четврти разред). Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије.	Припрема за пратњу различитих инструмената, певача, балета или хора. Снажљивост и брзо реаговање. Транспоновање за секунду (први и други разред) и терцу (трећи и четврти разред) навише и наниже *ЛИТЕРАТУРА Ј. Кршић.: Читање с листа и корепетиција, Завод за уџбенике 1982. Методе*: Specimen sight reading tests for pianoforte Grades 1 -8, diploma и сл.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	10 етида 15 композиција различитог садржаја, облика и карактера 8 композиција предвиђених за корепетицију		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	(на крају школске године – 1, 2, 3 и 4. разред) – Једна композиција за клавир (читање с листа) – Једна композиција за корепетицију – Транспозиција		

ЛИТЕРАТУРА* Први разред Аутентичне каденце дурских и молских тоналитета на белим диркама Вежбе за развијање меморије и брзог памћења, одгонетање наставника или завршетка једне мисли или реченице, транспоноване једноставних вежбица у тоналитете за секунду навише и наниже. – Почетне школе за клавир: А. Николајев, Ј. Кршић – Е. Гњесина: Клавирска абецеда – А. Диверноа: Етиде оп. 76 – А. Лешхорн: Етиде оп. 192 – Лемоан: Етиде оп. 37 – Х. Беренс: Етиде оп. 70 – Избор сонатина за II разред основне школе – Композиције аутора XVII и XVIII века 1а, 1б, 2 – Ј. С. Бах: Мале композиције – „Наши композитори за мале пијанисте” – збирка – Албум југословенских клавирских композиција – Први кораца, I и II свеска – Први успеси, I и II свеска – Б. Барток: Микрокосмос, I и II свеска – Р. Шуман: оп. 68 – С. Мајкапар: оп. 16 – Д. Кабалевски: 24 лаке композиције оп. 30 – Д. Скарлати: Мале игре и комади – К. Ф. Е. Бах: Мали комади за клавир – Збирке ренесансних композиција – Р. Шуман: Албум за младе – Ф. Шуберт: Збирка игара – П. И. Чајковски: Албум за младе – С. Прокофјев: „Музика за децу” оп. 65 – Ц. Франк: 18 мањих комада – А. Хачатурјан: 10 комада **Избор литературе за корепетицију** Поред предложене литературе у избор композиција за коре- петицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по про- граму за први циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање). **Виолина** – Дејан Марковић: I, II и III свеска – Дејан Марковић: Нека увек буде песма, I и II свеска Хрестоматија I и II свеска Златне степенице I и II свеска – Л. Миранов: Песме и плесови старих мајстора – Ј. С. Бах: Лаки кончertino – Е. Кохлер: Кончertino Ге-дур – Љ. Николић: Кончertino Ге-дур – А. Вивалди: Кончertino Ге-дур **Виола** – дела по избору наставника. **Виолончело** – Хрестоматија I и II свеска – Р. Мац: Мала свита **Контрабас** – Н. Бакланова: Збирка лаких комада – Уварова-Миљушких Хавшенко: Збирка класичних комада **Тамбура** – П. И. Чајковски: Наполитанска песма – Н. Бакланова: Хоровод – Ж. Ф. Рамо: Тамбурин **Флаута** – М. Мирковић-М. Егић: Збирка лаких комада – Р. ле Рој и Х. Класенс: I и II свеска – И други комади за **кларинет, обоу и фагот** предвиђени по програму за први циклус основне музичке школе **Труба** – Алојз Страд: Композиције за трубу и клавир **Хорна** – Дубравко Марковић: Збирка лаких композиција – Разни комади за остале **лимене дувачке инструменте** предвиђени по програму за I и II разред основне музичке школе **Удараљке** – Д. Палијев: 20 комада за добош уз пратњу клавира – избор 5 комада Свегирев: Комади за силовфон и клавир – избор 3 комада – Ц. Мекензи: Кончertino за тимпане и клавир **Вокална литература** – Ф. Абт: Мелодијске вежбе – Х. Панофка: Мелодијске вежбе – Ђ. Конконе: Мелодијске вежбе – Р. Тирнанић: Песме и арије старих мајстора – избор из I свеске **Други разред** – А. Бертини Етиде оп. 100 – Ј. Кршић: Клавирска вежбанка за 2. Разред ОМШ – Ј. С. Бах: Мале композиције – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми – Ј. С. Бах: Мали прелудијуми и фугете – Разне лакше полифоне композиције – само два гласа – Д. Кабалевски оп. 51: Варијације Еф-дур – Ф. Кулау: Варијације Ге-дур – Први успеси: II свеска – Ј. Хајдн: Мале игре, 10 немачких игара, 12 менуета, лакше сонатине – избор из Збирке Шишмановић Кршић – В. А. Моцарт: 14 лакших композиција, Бечке сонатине – А. Гречанинов: Дечја књига – Л. ван Бетовен: Екосезе и немачке игре, Варијације – избор лакших – Б. Барток: Микрокосмос II и III свеска – В. Лутославски: 12 малих комада – П. И. Чајковски: Албум за младеж, Годишња доба – избор лакших – Ф. Шуберт: Збирка игара I и II свеска, 6 лаких комада – Р. Шуман: оп. 124 Албумблатер – Е. Григ: оп. 17 Норвешке игре, Лирски комади – избор и композиције сличне тежине по избору наставника **Избор литературе за корепетицију** Поред предложене литературе у избор композиција за коре- петицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по про- граму за први циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање). **Виолина** – Д. Марковић: Комади III и IV свеска – Ј. Скрипач: II свеска – П. Николић: Варијације А-дур – Н. Бакланова: Сонатина – Б.

Мартину: Сонатина – Од предкласике до модерне I и II свеска – Ђ. Тартини: Сарабанда – Г. Ф. Телеман: Сарабанда и Гавота – Л. Бокерини: Менует – П. Стојановић: Романса – А. Марчело: Граве и Алегро – А. Корели: Алегро Де-дур – А. Рубинштајн: Преслица – Н. Бакланова: Кончертино – И. Зајц: Кончертино Ге-дур – А. Вивалди: Концерт Де-дур; Ге-дур; а-мол и други – А. Комаровски: Концерт А-дур – Ђ. Б. Виоти: Концерт Це-дур оп. 23 – В. А. Моцарт: Мали концерт – Г. Ф. Телеман: Сонатине Дела за **виолу** по избору наставника **Виолончело** – Р. Мац: Свита Це-дур, Соната да камера – Мати: Комади II и III свеска – Ж. Б. Бревал: Кончертино – Ш. Бодио: Кончертино Це-дур – А. Вивалди: Концерт Це-дур; а-мол – К. Штамиц: Концерт Це-дур – В. А. Моцарт: Песме – Л. ван Бетовен: Песме Дела за **контрабас** по избору наставника **Тамбура** – В. А. Моцарт: Турски марш – Б. Фиготин: Романса – О. Ридинг: Концерт ха-мол оп. 35 – Л. К. Дакен: Кукавица – А. Вивалди: Концерт а-мол **Флаута** – Р. ле Рој и Х. Класенс: III и IV свеска – К. В. Глук: Песма Орфеја – В. А. Моцарт: Анданте Це-дур – А. Вивалди: Кончерто бр. 5 Еф-дур – Г. Ф. Телеман: Соната – Разни комади и лакши сонатни облици за **све дувачке ин-струменте Удараљке** – Д. Палијев: 19 комада за тимпане и клавир – избор 5 комада – Ж. К. Таверније: „Вес 2” за вибрафон и клавир – М. Птажински: Скерцо за ксилофон и клавир – Ц. Квик: Солистичке збирке за маримбу и ксилофон уз пратњу клавира – избор 5 комада **Вокална литература** – Б. Цвејић: За младе певаче – Избор лакших песама југословенских аутора (Бинички, Милојевић, Зајц, Берко и други) – Избор лакших оперских арија (подразумева се да су лакше за пијанисте): – В. А. Моцарт: Арија Сузана из „Фигарове женидбе” – Ђ. Росини: Серенада Алмавиве из „Севиљског берберина” – П. И. Чајковски: Успаванка Марије из „Мазепе” – Ђ. Верди: Арија Аџучене из „Трубадура” – Ђ. Пучини: Арија Манон из „Манон Леско” и слично **Трећи разред** – Ј. Кршић: Клавирска читанка за 3. Разред ОМШ – Д. Скарлати: Сонате – лакше – Ј. С. Бах: Прелудијуми из Добро темперованог клавира – Ј. Хајдн: Сонате – избор – В. А. Моцарт: Сонате – избор – Ф. Шопен: Валцери, Мазурке – Ф. Шуберт: Валцери – П. И. Чајковски: Годишња доба – избор – Ј. Брамс: оп. 39 – 16 валцера – Е. Григ: Лирски комади – К. Дебиси: Дечји кутак – С. Прокофјев: Пролазне визије – избор – и друга дела сличне тежине по избору наставника **Избор литературе за корепетицију** Поред предложене литературе у избор композиција за коре-петицију могу доћи у обзир и други комади предвиђени по програму за први и други циклус основне музичке школе (све инструменталне групе и певање). **Виолина** – Ј. Хајдн: Концерт Це-дур – Н. Раков: Кончертино – Д. Кабалевики: Концерт – Ј. С. Бах: Концерт Е-дур; де-мол – А. Вивалди: Концерт Це-дур – М. Брух: Адађо оп. 56 – Јосип Славенски: Југословенска песма и игра – В. А. Моцарт: Рондо Бе-дур и Ге-дур – Л. ван Бетовен: Менует: Ге-дур; Рондо Ге-дур – Ш. Берио: *Фантазија* оп. 100; *Валцер* оп. 58; **Виола** – М. Глинка: Мазурка – И. Стравински: Пасторала – А. Љадов: Прелудијум оп. 11 бр. 1 – Живорад Грбић: Албум за младе виолисте **Виолончело** – Г. Форе: „После сна” – Станојло Рајичић: Елегија – Ј. Хајдн: Концерт Це-дур – Л. Бокерини: Концерт Бе-дур – А. Бородин: Серенада – П. И. Чајковски: Романса оп. 5 – Л. Бокерини: Ларго и Алегро Дела за **контрабас** по избору наставника **Тамбура** – Ф. Шуберт: Пчелица – А. Хачатурјан: Ноктурно – П. И. Чајковски: Баркарола – Н. Раков: Кончертино – Д. Кабалевики: *Омладински концерт* – Ј. С. Бах: Концерт Е-дур **Флаута** – Г. Ф. Телеман: Соната Еф-дур – Г. Ф. Хендл: Сонате бр. 4, 6 и 7 – Ј. С. Бах: Сонате бр. 4 и 6 – А. Вивалди: Концерт бр. 1 и 2 – Ж. М. Леклер: Соната ха-мол **Обоа** – Р. Шуман: Романса – Г. Ф. Хендл: Концерт ге-мол; Соната бр. 2 **Кларинет** – К. Стамиц: Концерт Ес-дур – Л. Перминов: Балада – Бруно Барун: Минијатуре **Фагот** – В. А. Моцарт: Концерт Бе-дур I став – Станојло Рајичић: Песма и игра **Труба** – Калиновски: Збирка игара и мелодија – Ј. Хајдн: Концерт Ес-дур II став **Хорна** – К. Сен-Санс: Романса оп. 36 – Младен Позајић: Стара мелодија – Борис Папандопуло: Стара љубавна песма – Дела за остале **лимене дувачке инструменте** по избору наставника **Удараљке** – К. Х. Кепер: „*Дивертименто*” за тимпане и клавир – Н. Ј. Живковић: „*Српски валцер*” за ксилофон или маримбу уз пратњу клавира – М. Птажинска: 4 прелида за вибрафон и клавир **Вокална литература** – А. Скарлати: Песме и Арије – Д. Чимароза: Пасме и Арије – Ј. Хајдн: Песме – Г. Ф. Хендл: Арије – Миховил Логар: *Успаванка* – Станојло Рајичић: Песме – З. М. Шкерјанц: Песме – Радмила Тирнанић: Песме и арије старих мајстора III свеска **Балетска литература** – Милан Замуровић: „Клавирске минијатуре” за балетске и музичке школе – свеска 3 – П. И. Чајковски: „*Лабудово језеро*” II чин – „*Валс невеста*”; бр. 17 *Опишти валс Хорска литература* – М. Тајчевић: Народне песме за двогласни дечји или женски хор – С. Мокрањац: *Руковети* – избор **Клавирски концерти** – Поједини ставови из концерата за клавир и оркестар: Ј. С. Бах, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. В. Бетовен, Ф. Шопен, итд. **Четврти разред** – Ј. Кршић: Клавирска читанка за 4. Разред ОМШ – Ј. С. Бах: *Голдберг варијације* – избор; Партите – избор – В. А. Моцарт: Сонате – избор, *Фантазије*; Рондо – Ј. Хајдн: Сонате – избор – Л. ван Бетовен: Сонате – избор лакших појединих ставова – Ф. Шопен: *Ноктурна* – избор, *Прелиди* – избор – Р. Шуман: Дечје сцене – Ф. Шуберт: Музички моменти – К. Дебиси: *Прелиди* – избор – А. Скрјабин: *Прелиди* оп. 11 – избор – Ц. Гершвин: *Прелиди* – С. Рахмањинов: Музички комади и прелиди – избор, и остале композиције сличног нивоа по избору наставника **Виолина** – Ф. Менделсон: Концерт е-мол, – А. Вијетан: Концерт бр. 2 и 4 – Л. ван Бетовен: *Романса* Ге-дур и Еф-дур – Ј. Брамс: Успаванка оп. 49 бр. 4; Скерцо; *Валцер* оп. 39 и оп. 15 – М. Бравничар: Млади концертант II – М. Брух: Концерт ге-мол – Б. Барток: Пет словачких народних песама – П. И. Чајковски: Анданте кантабиле оп. 11; *Баркарола* оп. 37 бр. 6; *Романса* оп. 5; *Меланхолична серенада* оп. 26; Три комада оп. 42 – А. Дворжак: Албум за виолину и клавир – Е. Григ: Лирски комади оп. 38 – Ј. Хајдн: Серенада – Г. Ф. Хендл: 25 комада – Миливоје Ивановић: Од преткласике до модерне III свеска Југословенски аутори за виолину и клавир – Д. Кабалевики: Албум комада – Милоје Милојевић: *Елегија* – Б. Мартину: Сонатина – Д. Шостакович Три игре; Четири прелудијума – В. А. Моцарт: Концерти Ге-дур и А-дур **Виола** – В. А. Моцарт: Концерт Це-дур – А. Вивалди: Концерт Еф-дур – Ј. С. Бах: II концерт Е-дур – Дејан Деспић: *Балада Виолончело* – П. И. Чајковски: *Песма јесени*; Анданте кантабиле оп. 11 – Г. Форе: *Елегија* – Е. Гранадо: *Шпанска игра* – Г. Ф. Хендл: Адађо и Алегрето – Ј. Хајдн: Концерт Де-дур – Л. Бокерини: Менует; Рондо Дела за **контрабас** по избору наставника **Тамбура** – Д. Радић: *Песма и игра* – К. Бабић: *Алегро за тамбуру* – Н. Р. Корсаков: Бумбаров лет – Ж. М. Леклер: *Тамбурин* – Ф. Менделсон: Концерт е-мол – В. А. Моцарт: Концерт Бе-дур **Флаута** – Ј. С. Бах: Соната бр. 7 – Ж. М. Леклер: Концерт Це-дур – Г. Форе: *Фантазија* – В. А. Моцарт: Концерт Ге-дур и Де-дур – Ј. Хајдн: Концерт Де-дур **Обоа** – Д. Чимароза: Концерт – Т. Албиниони: Концерт Бе-дур и Де-дур – Б. Барток: Три народне песме за обоу – Ј. Хајдн: Концерт Ге-дур – В. А. Моцарт: Концерт Ес-дур **Кларинет** – К. М. Вебер: Кончертино – Ф. Крамарж: Концерт Ес-дур – Р. Шчедрин: Комади – Б. Барток: Комади **Фагот** – Давид: Кончертино – А. Вивалди: Концерт за фагот а-мол **Труба** – Л. В. Бетовен: Романса – Р. Глиер: Анданте и Варијације **Тромбон** – Лами: Комад са варијацијама – Клерис: Молитва – Бара: Интродукција и Серенада – Г. Ф. Хендл: Концерт еф-мол **Хорна** – В. А. Моцарт: Концерт Де-дур; Концерт Ес дур – Хајдн: Концерт Де-дур – Крешимир Барановић: Елегија – Петар Стојановић: Адађо и Рондо – Дамаз: Успаванка – Р. Шуман: Адађо и Алегро оп. 70 – К. М. Вебер: Кончертино е-мол оп. 45 **Удараљке** – К. Х. Кепер: „*Митологија*” – 3 скице за тимпане и оркестар (клавир) – Шинстајн: Соната бр. 1 за тимпане и клавир – Рафлинг: Концерт за маримбу, ксилофон, вибрафон и оркестар (клавир) **Вокална литература** – Петар Коњовић: *Лирика*; *Моја земља* – Борис Папандопуло: Песме – Јосиф Маринковић: Песме – Милоје

Милојевић: Песме – А. Хачатуријан: Песме – С. Прокофјев: Песме – С. Рахмањин: Песме – Ф. Шуберт: Песме – Р. Шуман: Песме; Дуети – Ф. Менделсон: Дуети – А. Перизоти: Старе арије Из албума „Југословенских соло песама” – I, II и III свеска **Балетска литература** – Милан Замуровић: „Клавирске минијатуре” за балетске и музичке школе IV свеска – Л. Делиб: „*Копелија*” – I чин – *Славенске теме са варијацијама* **Хорска литература** – М. Тајчевић: Народне песме за дечји и женски трогласни хор – Ст. Мокрањац: Руковети – избор **Клавирски концерти** – Поједини ставови из концерата за клавир и оркестар: Ј. С. Бах, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. В. Бетовен, Ф. Шопен, итд.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЧИТАЊЕ С ЛИСТА I. УВОДНИ ДЕО Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметима хор и оркестар што треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историја музике. Знања и вештине стечене на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси, као и да га припреме за успешну сарадњу са другим инструменталистима, певачима, балетским играчима. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искусствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада литератури за коре- петицију. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима. **II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку. **III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, моделима, каденцама, а касније етидама или композиција- ма, које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, облик, .). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја..... Постепено ширити сложеност читаног текста. Вежбе транспонована почињемо транспонованем најједноставнијих примера, напредујући у сложености фактуре. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на репетицијама камерних ансамбала, хора, оркестра. У припреми дела за корепетицију треба обратити пажњу на савладавање деонице клавира, као и деонице солисте и упознати ученика са карактеристикама и финесама пратње појединих инструмената и певача. Пожељно је, да у сарадњи са наставницима главног предмета солиста, ученик јавно наступи у улози корепетитора два пута у току школске године. Редовни домаћи задаци обезбеђују и подстичу континуирани самостални рад ученика на унапређењу вештине читања с листа и упознавању музичке литературе. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту, јавни наступи, резултати на смотри и практична примена стечених вештина у клавирској сарадњи (корепетицији).

Назив предмета:	КЛАВИРСКИ ДУО	Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	Циљ учења предмета Клавирски дуо је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању и да се кроз камерно музичко искуство развије способност комуницирања којом се подстиче директни трансфер знања и развија вештина дијалога, осећања солидарности, ефикасне сарадње и тимског рада.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33
ИСХОДИ:	– познаје музичку фактуру дела; – лако чита нотни текст; – користи леви и десни педал у зависности од положаја за клавиром; – изводи дела која нису оригинално писана за клавир или за клавирски дуо; – примени артикулациону технику – износи своја запажања о делу које изводе; – свира различита дела симфонијског и камерног репертоара; – критички вреднује своје и заједничко извођење – покаже спремност за тимски рад;	– поштује договорена правила извођења; – аналитички приступа музичком делу; – повеже и примени знање са главног предмета; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – осмисли са сарадником из клавирског дуа и/или уз помоћ наставника концепцију извођења; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за истраживање и слушање музике различитих стилова.	
САДРЖАЈИ:	ТЕХНИЧКИ ЗАХТЕВИ: – усклађивање покрета у клавирском дуу, – рад на економичности покрета у односу на задату фактуру, – рад на ритмичкој фактури, мелодијској линији и	– фактури дела, – рад на педализацији, самостално, и у дуу – рад на инструментацији музичких линија у односу на оригинално дело, – рад на динамици, артикулацији и агогици.	

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Први разреди други разред – шест композиција различитих стилова Трећи разред и четврти разред – осам композиција различитих стилова
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	(на крају године): Две композиције различитог карактера.

ЛИТЕРАТУРА* **Први разред** – Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир че- твороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426 а за два клавира, – Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45 – Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур – Бела Барток: *Микрокосмос* – Јоханес Брамс: Валцери, *Мађарске игре* – Антоњин Дворжак: *Словенске игре* – Фредерик Шопен: *Варијације* – Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно – Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита – Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Кома- ди за клавир, валцери за клавир – Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178 – Владимир Тошић: Дуал и Триал – Морис Равел: *Моја мајка гуска* – Kamiј Сен-Санс: *Игра смрти, Berceuse*, Оп. 105, *Карневал животиња* – Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а – Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123 – Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4 – Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21 – Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција – Антон Диабели: *Ала Турка* – Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а – Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103 – Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, Балске сцене, Оп. 109 – Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему бриљантне фантазије Франца Шуберта оп. 339 – Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58 – Михаил Иванович Глинка: Капричо на руске теме – Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947 – Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142 – Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2 – Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69 – Едвард Григ: свита *Пер Гинт* – Лудвиг ван Бетовен: симфоније – Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харпсикорда, Брандербуршки концерти – Жорж Бизе: опера „Кармен” – Сергеј Рахмањин: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, Ру- ска рапсодија И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине **Други разред** – Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир че- твороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира, – Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45 – Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур – Бела Барток: *Микрокосмос* – Јоханес Брамс: *Валцери*, *Мађарске игре* – Антоњин Дворжак: *Словенске игре* – Фредерик Шопен: *Варијације* – Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно – Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита – Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Кома- ди за клавир, валцери за клавир – Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178 – Владимир Тошић: Дуал и Триал – Морис Равел: *Моја мајка гуска* – Kamiј Сен-Санс: *Игра смрти, Berceuse*, Оп. 105, *Карневал Животиња* – Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а – Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123 – Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4 – Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21 – Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција – Антон Диабели: *Ала Турка* – Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а – Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103 – Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, Балске сцене, Оп. 109 – Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему бриљантне фантазије Франца Шуберта оп. 339 – Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58 – Михаил Иванович Глинка: Капричо на руске теме – Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947 – Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142 – Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2 – Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69 – Едвард Григ: свита *Пер Гинт* – Лудвиг ван Бетовен: симфоније – Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харпсикорда, Брандербуршки концерти – Жорж Бизе: опера „Кармен” – Сергеј Рахмањин: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, *Руска рапсодија* И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине **Трећи разред** – Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир че- твороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира, – Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45 – Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур – Бела Барток: *Микрокосмос* – Јоханес Брамс: Валцери, *Мађарске игре* – Антоњин Дворжак: *Словенске игре* – Фредерик Шопен: *Варијације* – Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно – Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита – Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Комади за клавир, валцери за клавир – Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178 – Владимир Тошић: Дуал и Триал – Морис Равел: *Моја мајка гуска* – Kamiј Сен-Санс: *Игра смрти, Berceuse*, Оп. 105, *Карневал животиња* – Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а – Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123 – Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4 – Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21 – Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција – Антон Диабели: *Ала Турка* – Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а – Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103 – Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, Балске сцене, Оп. 109 – Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему бриљантне фантазије Франца Шуберта оп. 339 – Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58 – Михаил Иванович Глинка: Капричо на руске теме – Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947 – Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142 – Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2 – Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69 – Едвард Григ: свита *Пер Гинт* – Лудвиг ван Бетовен: симфоније – Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харпсикорда, Брандербуршки концерти – Жорж Бизе: опера „Кармен” – Сергеј Рахмањин: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, *Руска рапсодија* И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине **Четврти разред** – Волфганг Амадеус Моцарт: Шест соната за клавир четвороручно, фуга Ге-дур К. Анх 45/375д и Алегро це-мол К. Анх 44/426а за два клавира, – Лудвиг ван Бетовен: Три марша оп. 45 – Јохан Кристијан Бах: Сонате Еф-дур, Ге-дур, А-дур – Бела Барток: *Микрокосмос* – Јоханес Брамс: Валцери, *Мађарске игре* – Антоњин Дворжак: *Словенске игре* – Фредерик Шопен: *Варијације* – Франсис Пуланк: Соната за клавир четвороручно – Игор Стравински: *Пећа и вук* – свита – Валериј Гаврилин: Скице за балет „Ањута”, циклус Комади за клавир, валцери за клавир – Дејан Деспић: Токата за клавир у четири руке оп. 178 – Владимир Тошић: Дуал и Триал – Морис Равел: *Моја мајка гуска* – Kamiј Сен-Санс: *Игра смрти, Berceuse*, Оп. 105, *Карневал животиња* – Муцио Клементи: 5 соната и дуета оп. 1а – Фридрих Кулау: Адађо и Рондо оп. 124, *Патетични алегро* оп. 123 – Карл Марија фон Вебер: 12 Алеманди, оп. 4 – Морис Мошковски: *Шпански албум* оп. 21 – Раинхолд Глиер: Албум клавирских композиција – Антон Диабели: *Ала Турка* – Феликс Менделсон: *Бриљантни алегро* оп. 92, Анданте и варијације оп. 83а – Антон Рубинштајн: *Бал под маскама*, Оп. 103 – Роберт Шуман: *Слике са истока* оп. 66, Балске сцене, Оп. 109 – Карл Черни: 3 бриљантне фантазије на тему бриљантне фантазије Франца Шуберта оп. 339 – Макс Регер: 6 Бурлески, Оп. 58 – Михаил Иванович Глинка: Капричо на руске теме – Франц Шуберт: Алегро а-мол Д. 947 – Игнац Мошелес: 3 карактеристична комада, Оп. 142 – Јулиус Заребски: 3 галске игре оп. 2 – Цезар Кјуи: 3 комада оп. 69 – Едвард Григ: свита *Пер Гинт* – Лудвиг ван Бетовен: симфоније – Јохан Себастијан Бах: токата и фуга де-мол, концерти за два харпсикорда, Брандербуршки концерти – Жорж Бизе: опера „Кармен” – Сергеј Рахмањин: Свите за два клавира оп. 5 и оп. 17, *Руска рапсодија* И друге композиције и транскрипције за клавир у 4 руке и за 2 клавира сличне тежине.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО КЛАВИРСКИ ДУО I. УВОДНИ ДЕО Природа камерне музике подразумева константно упућивање на партнера и прожимање свих тематских јединица које су пред- виђене планом наставе и учења. Без трансфера знања из осталих предмета (солфеђо, хармонија, историја музике...) није могуће по- стићи завидан ниво камерног музицирања и музицирања уопште. Јединство техничких и музичких елемената у камерном музицирању подразумева и усклађеност са партнером из камерног састава и подразумева заједничку

надоградњу свих аспеката извођачке личности. Бављење камерним музицирањем у клавирском дуу подразумева развијање свих менталних и психо-моторних потенцијала који су неопходни као основа за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир који ће им касније користити у аналитичнијем приступу раду на музичком делу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике у клавирском дуу. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика које би требало да савлада или да овлада њима на одређеном нивоу. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће се оба ученика моћи да репродукују све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непробродивом проблему. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Обратити пажњу при спајању ученика у клавирски дуо на њихову музичко-техничку припремљеност и на њихова интересовања како би продуктивност овог предмета била максимална. Ово не подразумева састављање клавирских дуа од личности сличних музичких афинитета, већ баш супротно, састављати ученике који својим потенцијалом могу допринети развоју другог ученика. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици. **II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута) рад треба ефикасно организовати, а разноврстан и маштовит час најбољи је начин за постизање резултата. **III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Час клавирског дуа, као и сама настава соло инструмента мора све време бити маштовито осмишљена и разноврсна у остваривању како би се искористили максимални капацитети овог предмета. Константно упућивање ученика на трансфер знања једног од другог и неговање њихових међусобних квалитета су најбољи пут ка успешном извођењу. Јасно постављање циљева и њихова правовремена реализација ће довести до сигурности која ће на подсвесном нивоу изградити самопоштовање и сигурност ученика. Треба добро водити рачуна о избору програма, јер добро изабране композиције могу показати све квалитете клавирског дуа, а такође и прикрити све недостатке које треба постепено отклањати. Такође, потребно развијати музичку фантазију ученика. Наставник треба да ојачава професионалну и психолошку припрему ученика за јавни наступ. Понуђени избор клавирске литературе је само подсетник за наставника и не значи да га се треба круто придржавати. Богатство литературе за клавирски дуо даје наставнику могућност да у рад укључи и друга дела сличних захтева, водећи рачуна о психофизичким способностима оба ученика и зависно од њихове спремности за комплетне извођачке захтеве које пред њих поставља одређено дело. Потребно је бирати композиције које ће допринети ширењу дијапазона изражајних средстава, али водити рачуна о тежини дела и њиховој реализацији. Искористити клавирски дуо да се чланови овог састава упознају и са музичком литературом која је писана за друге камерне саставе и оркестре. Упознати ученике са најбољим делима симфонијске музике, камерне музике и са делима која су оригинално писана за клавирски дуо па накнадно транскрибована за друге саставе и обрнуто. Сама спознаја и слушање ових извођења у другом извођачком медију, допринеће квалитету звука и јасноћи израза. Програм годишње смотре се не изводи напамет, и не подлеже нумеричком начину оцењивања. Али коментари и сагледавање смотре утиче на коначну годишњу оцену. **Препорука** је да се смотре обављају при крају школске године, и оквиру групе неколико класа професора (три или више), и буду јавне за професоре и ученике тих класа. Пожељно је да ученици присуствују смотрама и слушају остале ученике, а ради развијања професионалне самосвести, и осигуравања јавног наступа код ученика. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА** На часовима клавирског дуа најбитније је развијање духа заједништва и поверења које ће се највише исплатити на сцени. Учење заједничког дисања у циљу постизања јасне ритмичке структуре и симултаног исказивања идеја треба да буду основ вредновања. Критеријум у оцењивању треба да буде уложен труд и напредак ученика у односу на њихово лично и заједничко напредовање и у складу са њиховим могућностима. Пријатна атмосфера на часовима одагнаће све страхове и несигурности и допринеће потпуном остваривању потенцијала оба ученика. Јасно неговати и награђивати примену теоријски знања у функцији доброг извођења музичког дела.

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Хармоника је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиливима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте украса;	– негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	
САДРЖАЈИ:	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста);	ЛЕСТВИЦЕ Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве домљене и	

	– подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Израђивање технике двогласа у полифоним композицијама. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Украси – двоструки предудар, групето, трилер. Читање с листа лаких композиција. Овладавање разним техникама промене регистара.	симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умање ни септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Арпеђо. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 120 и више или у: четвртинама (једанпут кроз једну октаву); осминама (једанпут кроз две октаве); шеснаестинама (два пута кроз две октаве); Све лествице свирати на основном (стандард) басу или на мелодијском басу.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – З. Ракић, Збирка етида за хармонику за ученике ср. шк. – И. Хавличек, Концертне етиде – по избору – К. Черни, ор. 740 и ор. 299 – по избору у одговарајућој транскрипцији – М. Клементи, етиде по избору у одговарајућој транскрипцији – Ј. Крамер-Биров, етиде по избору у одговарајућој транскрипцији – Н. Чајкин, Етиде за хармонику: А-дур, еф-, е-и де-мол – Ј. Шишаков, „3 етиде за хармонику” (Москва, 1962. год) – Д. Ракић, Збирка етида за хармонику бр. 1 – М. Двиљански, „Етида-интермецо” (Москва, „Сов. композитор”, 1975. године) Полифоне композиције – Ј. С. Бах, Трогласне инвенције, по избору – Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, по избору Композиције цикличног облика – В. Золотарјов, Дечје свите – по избору („Антологија”, VIII свеска) – Е. Јемељанов, „Скице природе” (Лењинград, „Сов. композитор”, 1960) – В. Бонаков, „4 композиције на руске теме” (Москва, „Сов. композитор”, 1977) – „Из дечјег живота” (Москва, „Музика”, 1990) – „Пет лирских песама” (Москва, „Музика”, 1990)	– Ј. Дербенко, Свите и дечје свите – по избору – Г. Вдовин, „Пет тренутака” (Москва, „Сов. композитор”, 1979) – П. Лондонов, „Маскарада играчака” (Москва, „Сов. композитор”, 1983) – А. Репњиков, Дечја свита „Сувенири” Композиције по избору – Н. Римски-Корсаков, „Бумбаров лет” (Москва, „Сов. композитор”, 1980) – Д. Скарлати, Сонате – по избору – П. И. Чајковски, „Годишња доба” – по избору – Н. Чајкин, „Лирски валцер” (Москва, „Музика”, 1984) П. Лондонов, „Сеоска слика” (Москва, „Музика”, 1980) – А. Глазунов, Валцер (Москва, „Музика”, 1966) – Ј. Дербенко, „Трк времена” – Ј. Шишаков, „Циркуски марш (Москва, „Сов. композитор”, 1984) – А. Холминов, „Ноктурно” (Москва, „Сов. композитор”, 1984) А. Рибалкин, „Музички моменат” – (Москва, „Музика”, 1967) – К. Сен-Санс, „Лабуд” (Москва, „Сов. композитор”, 1989) – М. Мошковски, „Тарантела” (Москва, „Сов. композитор”, – Д. Шостакович, „Шпанска игра” (Москва, „Музика”,) Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техничким могућностима ученика.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна бар 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) шест етида различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције;	в) једна композиција цикличног облика; г) две композиције, по избору, различитог карактера.
ПРОГРАМ СМОТРЕ/ ИСПИТА:	Смотра 1. Лествице 2. Етида	Испит 1. Лирска композиција по слободном избору 2. Полифона композиција 3. Циклична композиција 4. Техничка композиција по слободном избору

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера;	– негује културу тона; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција. Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Овладавање разним техникама промене регистара. Лествице: Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице:	паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Арпеђо Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 132 и више или у: – четвртинама (једанпут кроз j1 октаву), темпо 66 и више; – осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве); – 32-ојкама (2x кроз 4 октаве или 4x кроз 2 октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – З. Ракић: Збирка етида за хармонику за ученике ср. Шк. – И. Хавличек, Концертне етиде – по избору – К. Черни, ор. 740 – по избору – К. Черни, ор. 299 – по избору – М. Клементи, Етиде – по избору – Ј. Крамер-Биров, Етиде – по избору – Г. Шендерјов, „24 концертне етиде” – по избору – Gradus ad Parnasum, 1. и 2. свеска – по избору – Д. Ракић, Збирка етида за хармонику бр. 1 Полифоне композиције – Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, по избору Композиције цикличног облика – В. Золотарјов, Дечје свите – по избору („Антологија”, VIII свеска) – Ј. Дербенко, Свите и дечје свите – по избору – Ј. Холминов – Свита – Н. Чајкин – Соната бр. 1 („Антологија” IV – „Музика”, – Г. Шендерјов – Руска свита („Антологија” V – 1988.) Композиције по избору – В. Новиков – Балада на тему „Караван” (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.)	– Д. Скарлати, Сонате – по избору – Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.) – А. Љадов, „Експромт” (Москва, „Сов. композитор”, 1990) „Музичка табакерка” (Москва, „Музика”, 1990) Ф. Шуберт, Скерцо (Москва, „Музика”, 1967) А. Репњиков, „Монолог” (Москва, „Сов. композитор”, 1974) – „Басо остинато” (Москва, „Сов. композитор”, 1984) – Ј. Дербенко, „Експромт” (Москва, „Сов. композитор”, 1986) – „Нова кадрил” (Москва, „Сов. композитор”, 1987) – Ј. Шишаков, „Експромт у ритму тарантеле” (Москва, „Сов. композитор”, 1987) – П. Сеница, „Скерцо” (Кијев, „Муз. Украина”, 1980) – А. Бородин, „Ноктурно” (Москва, „Музика”, 1982) – Г. Камалдинов, „Лирска фантазија (Москва, „Сов. композитор”, 1987) – А. Кукубајев, „Скерцо” (Москва, „Сов. композитор”, 1982) – Н. Паганини, „Карневал у Венецији” (Москва, „Сов. композитор”, 1968) Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техничким могућностима ученика.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна бар 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) шест етида различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције;	в) једна композиција цикличног облика; г) две композиције, по избору, различитог карактера
ПРОГРАМ СМОТРЕ/ ИСПИТА:	Смотра 1. Лествице 2. Етида	Испит 1. Лирска композиција по слободном избору 2. Полифона композиција 3. Циклична композиција 4. Техничка композиција по слободном избору

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије;	– спречно изведе технички захтевније композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	
САДРЖАЈИ:	Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантлене, јасне	Лествице Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве	

	хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век. Једноставније импровизације пратње. Овладавање разним техникама промене регистара.	и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Арпеђо Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 144 и више или у: – четвртинама (једанпут кроз 1 октаву), темпо 72 и више; – осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве); – тридесет двојакама (2x кроз 4октаве или 4x кроз 2 октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу.
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – З. Ракић, Збирка етида за хармонику за ученике СШ – К. Черни, ор. 740 – по избору – К. Черни, ор. 299 – по избору – Ј. Крамер-Биллов, Етиде – по избору – Г. Шендерјов, „24 концертне етиде” – по избору – М. Двиљански, Етиде Це-дур, а-мол (Москва, „Сов. композитор”, 1989) – И. Лахер, Етида а-мол (Москва, „Сов. композитор”, 1989) – Г. Розелен, Етида Ге-дур (Москва, „Сов. композитор”) – Ф. Лекупе, Етида Це-дур (Москва, „Сов. композитор”) – Е. Јуцевич, Етиде Е-дур, е-мол (Кијев, 1963) – К. Мјасков, Етида А-дур, а-мол (Кијев, 1963) – С. Чапки, Етиде Це-дур, ха-мол, а-мол, це-мол (Кијев, „Музичка Украина”, 1963) – Д. Ракић, Збирка етида за хармонику бр. 1 Полифоне композиције – Ј. С. Бах, избор из дела за оргуље – Ј. С. Бах, „Добро темперовани клавир” – по избору – Д. Букстехуде, избор из дела за оргуље – Ј. Пахелбел, избор из дела за оргуље – Д. Шостакович, „24 прелудијума и фуге” – по избору Композиције цикличног облика	– В. Власов – „Пет погледа на Гулаг” (Навчална книга, Тернопил, 2004.) – Ј. Меисл. – „Индијанске игре”, оп. 19 (2007) – Ј. Шамо, Соната бр. 3 (Москва, „Музика”, 1986) В. Бонаков, Соната-балада (Москва, „Сов. композитор”, 1977) – В. Золотарјов – Соната бр. 2 („Антологија” VI – „Музика”, Москва, 1989.) – А. Кусјак – Соната бр. 2 („Антологија” IX – „Музика”, Москва, 1997.) Композиције по избору – Д. Скарлати, Сонате – по избору – Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.) – З. Божанић – Токата (оп. 2) (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” – З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.) – Ј. Наимушин, „Скерцо” (Москва, „Музика”, 1990) – А. Журбин, „Токата” („Антологија” VI свеска) – Ј. Дербрнко, „Токата” (Москва, „Музика”, 1990) П. Лондонов, „Скерцо-токата” (Москва, „Музика”, 1982) – Ф. Шуберт-Ф. Лист, „Шумски цар” (Москва, „Музика”, 1982) Поред наведене литературе може се користити и друга која одговара узрасту и техничким могућностима ученик
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) шест етида различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције;	в) једна композиција цикличног облика; г) две композиције, по избору, различитог карактера.
ПРОГРАМ СМОТРЕ/ ИСПИТА:	Смотра 1. Лествице 2. Етида	Испит 1. Лирска композиција по слободном избору 2. Полифона композиција 3. Циклична композиција 4. Техничка композиција по слободном избору Техничка композиција по слободном избору

Назив предмета:	ХАРМОНИКА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички најзахтевније композиције; – самостално транспонује једноставније композиције у блиске тоналитете; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – критички учествује у процени напредовања других свирача; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике	
САДРЖАЈИ:	Самостално читање с листа.	Пружање могућности самосталног избора композиција. Лествице	

	Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантлене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век, са нарочитим акцентом на музику двадесетог века. Потпуна самосталност у поставци и примени регистара. Транскрибовање композиција писаних за друге инструменте у двадесетом веку. Транспоноване једноставнијих композиција. Осамостаљивање ученика у свим сегментима.	Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (односно између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Арпеђо - Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 156 и више или у: – четвртинама (1х кроз 1 октаву), темпо 72 и више; – осминама (једанпут кроз две октаве); – шеснаестинама (два пута кроз две октаве); – тридесетдвојкама (2х кроз 4 октаве или 4х кроз 2 октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – З. Ракић, Збирка етида за хармонику за ученике СШ – К. Черни, ор. 740 – по избору – К. Черни, ор. 299 – по избору – Ј. Крамер-Билор, Етиде – по избору – Г. Шенредјов: „24 концертне етиде” – по избору – Н. Паганини-Ф. Лист: „Велике етиде” – по избору (Кијев, „Музичка Украина” 1983.) – Д. Ракић: Збирка етида за хармонику бр. 1 Полифоне композиције – Ј. С. Бах, избор из дела за оргуље – Ј. С. Бах, „Добро темперовани клавир” – по избору – Д. Шостакович, „24 прелудијума и фуге” – по избору Композиције цикличног облика – В. Бонаков – Симфонија бр. 1 – В. Бонаков – Симфонија бр. 2 – А. Кусјаков – Соната бр. 4 – П. И. Чајковски – „Годишња доба” – Д. Деспић – „Вињете”	– Н. Паганини – 24 каприса (избор) Композиције по избору – Д. Скарлати, Сонате – по избору – Ф. Купрен – Изабрана дела, прва свеска („Скорина”, Москва 1993.) – Н. Vuori – „The Hour of the Wolf” – Е. Jokinen – „Alone” – Ј. Ganzer – Version in G – С. Губедулина – Де Профундис – Б. Лоренцен – „Сузе” – З. Божанић – Токата (оп. 2) (З. Ракић „Хармоника на концертној сцени” – З. Ракић и Музичка Академија Источно Сарајево, 2000.) – Б. Симић – Токата М. Мошковски – „Искре” – М. Мошковски – „Шпански капричо” – Ф. Менделсон – Рондо-капричиозо – Н. Паганини – 24 каприса (избор) – В. Золотарјов – Рондо капричиозо
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) четири етиде различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције;	в) једна композиција цикличног облика; г) три композиције, по избору, различитог карактера, од којих једна мора бити од домаћег аутора.
ПРОГРАМ СМОТРЕ/	Смотра 1. Лествице 2. Етида или Соната старог мајстора (Д. Скарлати, К. Сеижас, Ф. Купрен...)	
МАТУРСКИ ИСПИТ	Програм се изводи напамет 1 концертна етида 1 полифона композиција 1 циклична композиција 2 композиције по избору, различитог карактера Пожељно је да најмање 2 композиције буду оригинално писане за хармонику	

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за хармоникаше	Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање с листа за инструменте са диркама је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, разумевање и упознавање музичке литературе и корепетиторску праксу.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33
ИСХОДИ:	– чита и свира течно с листа вежбе одвојено и са обе руке истовремено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – индентификује одређене проблеме и издвоји важна места у композицији коју чита; – импровизује задату мелодију; – спретно изведе технички захтевније композиције;		– негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником;

	– самостално транспонује композиције;	– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике
САДРЖАЈИ:	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – брзо и тачно читање (парлато читање пре свирања); – одлично познавање тоналитета; – уочавање више елемената у истом моменту (тачности текста, динамике, артикулације). Читање с листа композиција.	Овладавање разним техникама промене регистара. Основни принципи израде транскрипција за хармонику на лакшим композицијама клавирске и оргуљске литературе. Транспоноване сложенијих композиција. Извођачка редакција.
ЛИТЕРАТУРА:	Први разред – З. Ракић: Хармоника, 1. и 2. разред – В. Вуковић-Терзић: Школа за клав. хармонику 1. и 2. раз – А. Факин: Школа за клавирску хармонику 1. и 2. разред – М. Барачкова: Оригиначне солистичке композиције домаћих и страних аутора 1. свеска – Л. Међери: Избор композиција за хармонику – Друга одговарајућа литература. Други разред – З. Ракић: Хармоника, 3. разред – В. Вуковић-Терзић: Школа за клавирску хармонику 3. разред – А. Факин: Школа за клавирску хармонику – М. Барачкова: Оригиначне солистичке композиције домаћих и страних аутора 2. свеска – Ф. Криг: Мале композиције заборављених мајстора XVIII века – З. Вукосављев: Композиције за хармонику III и IV разред – Л. Међери: Избор композиција за хармонику X. П. Хесе: Полифони комади 2. свеска – Љ. Мицић: Збирка етида и одабраних композиција 3. и 4. разред – Друга одговарајућа литература.	Трећи разред – З. Ракић: Хармоника, 4. и 5. разред – В. Вуковић-Терзић: Избор етида и композиција 1. свеска – В. Вуковић-Терзић: Избор етида за клав. хармонику 2. свеска – В. Вуковић-Терзић: Избор композиција за клавирску хармонику 3. свеска – Љ. Мицић: Збирке етида и одабраних композиција 4, 5.р – Факин: Школа 3. свеска – З. Вукосављев: Композиције за хармонику 4. и 5. разред – Х. П. Хесе: Полифони комади 2. свеска – Л. Међери: Избор композиција за хармонику Четврти разред – З. Ракић: Хармоника, 6. разред – В. Вуковић – Терзић: Избор етида 2. свеска – В. Вуковић – Терзић: Избор композиција 3. свеска – Љ. Мицић: Збирке етида и композиција 6. разред К. Чер-ни-Буковски: Етиде – Д. Ракић: Збирка етида бр. 1 – Ј. С. Бах: Двогласне и трогласне инвенције – Л. Међери: Избор композиција за хармонику – З. Вукосављев: Композиције за хармонику 6. разред

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ХАРМОНИКА И ЧИТАЊЕ С ЛИСТА - I. УВОДНИ ДЕО: Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психомоторног потенцијала ученика и од-лична је основа за интеграцију са другим предметима. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућности- ма ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у ис- том ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребривом проблему. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у под- стицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Музика у функцији здравља и музички бонтон на сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У од- носу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу. Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених обли- ка комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Остваривање наставе се изводи кроз индивидуалну наставу, без обзира на способности ученика. Настава се остварује два часа недељно, односно седамдесет часова годишње. Потребно је сваки час остварити кроз јасно прилагођавање програмских захтева и планираног градива са основним особинама ученика. Све захтеве треба остварити кроз мањи или већи број једноставнијих односно сложенијих примера, у зависности од могућности ученика. Техничке елементе лествица и акорада, разних вежби и етида треба користити за поступно овладавање техничке поставке. Треба постићи одређени темпо кроз уједначен рад прстију у техничким вежбама и етидама, као и рад на техници меха. Рад на техници меха се прилагођава одређеној артикулацији, стилу и комплетном музичком изражавању, адекватно узрасту ученика. Транскрибоване композиције старих мајстора

користе се пу- тем упознавања стила, као припрема за полифонију и каснији развој сложеније слушне контроле. Разни комади и цикличне форме су потребне за развој музичке маште, смисла за облик и тонске боје, а важне су и за концентрацију ученика. Употреба регистара треба да буде правилно постављена у односу на музичке и техничке захтеве. Његовање квалитета тона, ритмичко-метричке стабилности, меморије, динамике, агогике и осталих елемената важно је за формирање комплетне музичке личности ученика. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА** На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу- су не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Виолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	– испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком), – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала, – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, деташеу и свим потезима – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање,	– интонативно и звучно чисто извођења двозвуча и акорада. - Техника леве руке: – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију, – развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције, – промена позиција од једноставних ка сложенијим, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. - Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. - Вежбе и студије скала – Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – Шевчик: оп. 1, 2, 8 и 9 – Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Систем скала – М. Ивановић: Систематске студије скала Студије промене позиција и двогласа. – Аврамов: Скале	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Р. Кројцер: 42 етиде (етиде од бр. 2–17) – Ж. Мазас: Етиде оп. 36, прва свеска – Ф. Фиорило: 36 етида – Ј. Донт: оп. 37 – Х. Сит: 4. и 5. свеска – Б. Кампањоли етиде – Збирке осталих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика Концерти и сонате – А. Вивалди: Концерти 4 годишња доба – Т. Албинони: Концерт А-дур	– П. Роде: Концерт бр. 6, 7, 8 – Л. Берио: Концерт бр. 7. и 9. Дела мале форме – М. Ивановић: Фестивал мелодија I и III свеска, Југословенски репертоар, Од преткласике до модерне, II свеска – Римски-Корсаков: Песма индијског госта – Д. Шостакович: Романса – Л. ван Бетовен: Контраданса и Менует – Ф. М. Верачини: Ларго – К. В. Глук: Мелодија – А. Вивалди: Интермецо	

	– Д. Кабелевски: Омладински концерт – П. Нардини: Концерт а-мол – Ј. С. Бах: Концерт а-мол и Е-дур – Ј. Хајдн: Концерт Ге-дур – Ђ. Б. Виоти: Концерт бр. 20, 22 – Г. Ф. Хендл: Сонате А. А. Корели: Сонате – Р. Кројцер: Концерти бр. 13 и 19	– Ј. Хајдн: Менует Де-дур – Дакен: Кукавица – А. Корели: Алегро – Матесон: Арија – Ж. Ф. Рамо: Гавота са варијацијама – Ј. Фиоко: Алегро - и друга дела по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две дурске, истоимене молске скале кроз три октаве са разложеним трозвучима и четворозвучима и двохватима кроз најмање једну октаву (терце, сексте и октаве); – 10 етида; – Један концерт (I или II и III став) и једна предкласична соната (два става) – Четири комада различитог карактера	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и истоимена молска скала (кроз минимум 3 различита потеза)- кроз три октаве са разложеним трозвучима и четворозвучима и двохватима кроз најмање једну октаву (терце, сексте и октаве); – Две етиде од којих једна Кројцера (од броја 5 – редакција А. Јамполски); – Концерт I или II и III став, или цела соната; – Један комад Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона. Постизање слободног и разноликог звука у зависности од музичког садржаја композиција које се изводе Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике) Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком) – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, дешашеу и свим потезима – усавршавање свих потеза (легато, дешаше, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање	– интонативно и звучно чисто извођења двозвуча и акорада Техника леве руке: – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију – развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције, – промена позиција од једноставних ка сложенијим – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала – вештачки и природни флажолети Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Вежбе и студије скала – Х. Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – О. Шевчик: оп. 8 и оп. 9 Ф. Гросман: Вежбе за леву руку – А. Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Скале – М. Ивановић: Систематске студије скала – Студије промена позиција и двогласа – В. Аврамов / Р. Данева – Скале	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Р. Кројцер: 42 етиде (препоруча од бр. 2–17) – Ж. Ф. Мазес етиде: Етида – Б. Кампањоли: Етиде – Ф. Фиорило: 36 етида Збирке различитих аутора и друге збирке по избору Дела велике форме - Концерти, сонате, фантазије – Ј. С. Бах: Концерт Е-дур	Дела мале форме – М. Ивановић: Југословенски репертоар, Фестивал мелодија, Од преткласике до модерне, II и III свеска Златне степенице, III свеска – П. И. Чајковски: Баркарола, Јесења пема, Песма без речи – А. Хачатурјан: Ноктурно – Х. Вјењавски: Легенда, Мазурка, Пољска песма	

	– А. Вивалди: Сонате – Ж. Виоти: Концерти бр. 22, 23 и 24 – Г. Ф. Хендл: Сонате – А. Корели: Ла Фолиа – В. А. Моцарт: Концерти – Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за виолину соло – избор – П. Роде: Концерти	– Ф. М. Верачини: Ларго – Ј. Хајдн: Капричо – Л. К. Дакен: Кукавица – А. Дворжак: Хумореска – Деплан: Интрада – Ф. Менделсон-Концерт де-мол – Крајслер: Песма без речи и други комади – В. А. Моцарт: Менует Де-дур – Франкер-Крајслер: Сичилијана и Ригодон – Друга дела одговарајуће тежине по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) Студије промена позиција и двогласа; б) четири дурских, истоимених молских и хроматских скала са разложеним трозвучима и четворозвучима које нису обрађиване у I разреду; в) 10 етида; г) два дела велике форме: један концерт и једна класична соната (препоручују се два става из једне од Телеманових фантазија за соло виолину као припрема за извођење Бахових партита и соната за виолину соло); ђ) четири дела мале форме – комада.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Дурска и истоимена молска скала, према тоналитету једне од композиција из испитног програма, са разложеним акордима и двогласима; терце, сексте, октаве – скале треба изводити са потезима из групе лежећих, бацаних, скачућих и комбинованих; – Две етиде од којих једна Кројцера (од броја 10 – редакција А. Јамполски); – Концерт I или II и III став или цела соната; – Једно дело мале форме изабрано према склоностима ученика – техничке тешкоће нису одлучујуће. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално чита с листа нотни материјал разноликог карактера и са лакоћом примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – организује своје вежбање на начин који подразумева рад над свим техничким припремама и програму; – активно слуша часове других ђака и примењује на себи искуства стечена на тај начин; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвуча и акорада.	Техника леве руке: – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – вежбе и студијске четворооктавне и трооктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним трозвучима и четворозвучима.	
ЛИТЕРАТУРА	Сва издања наведених аутора: Х. Шрадик, О. Шевчик, Е. Гиљемс, Х. Гросман, А. Григоријан и К. Флеш, И. Галамијан, В. Аврамов др.	Концерти (сва три става) и цела соната из периода од класике до импресионизма; Сонате	

	Етиде: – Р. Кројцер: 42 етиде; – Мазас: Етиде оп. 36 (Друга свеска); – Фиорило: 36 етида; – П. Гавиње: Етиде; – Ш. Данкла: 20 етида оп. 73; – Ј. Донт: Етиде и каприси оп. 35; Студије Кројцерових и Родеових етида оп. 37; – Ж. П. Роде 24 каприса оп. 22; – Паганини 24 каприса; – Х. Вијењавски етиде оп. 10 и оп. 18. Збирке различитих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика; Дела велике форме: В. А. Моцарт, Ј. С. Бах: (Е-дур), Ј. Хајдн (Це-дур), Л. Шпор, Х. Виетан, Р. Кројцер, М. Брух, Е. Лало (Шпанска симфонија), Ф. Менделсон е-мол, Х. Вијењавски де-мол,	– Ј. С. Бах: 6 соната и партита за виолину соло; 6 соната за виолину и клавир, – Г. Ф. Хендл: Сонате за виолину и клавир, – В. А. Моцарт: Сонате за виолину и клавир, – А. Дворжак: Сонате за виолину и клавир, – Л. ван Бетовен: Сонате за клавир и виолину (1–5), – Ф. Шуберт: Сонате за виолину и клавир; Дела мале форме: Ф. Крајслер, Х. Вијењавски, П. де Сарасате, М. Равел, К. Сен-Санс, Б. Барток, П. И. Чајковски, Р. Шчедрин, С. Прокофјев, Д. Шостакович, Д. Радић, Ј. Славенски, М. Милојевић, В. Мокрањац, Ж. Грбић и др. И други комади писани за виолину соло или са пратњом који приказују музикално-техничка умећа ученика истичући његову лепоту тона, виртуозност и познавање стила.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– од 4 до 6 трооктавних или четворооктавних, хроматских, дурских и молских скала са разлагањима трозвука и четворозвука; – двохвати терце, кварте, сексте, октаве, прстOMETне октаве, дециме; – десет етида различите проблематике; – три дела мале форме различитог карактера; – два става из сонате или партите за виолину соло Ј. С. Баха; – став сонате из периода од барока до романтизма; – концерт први односно други и трећи став једног или различитих аутора	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Дурска и истоимена молска трооктавна или четворооктавна скала – према тоналитету једне од композиција из испитног програма са разлагањима трозвука и четворозвука уз обавезна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих или комбинованих; – Двохвати кроз минимум две октаве (терце, сексте и октаве) – Две етиде различитих аутора, од којих је једна обавезно Кројцорова у двозвучима (од бр. 29 – редакција А. Јамполски); – Један став из соло соната или партита Ј. С. Баха; – Концерт I или II и III став; – Једно дело мале форме одабрано према склоностима ученика. Изводи се напамет	

Назив предмета:	ВИОЛИНА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– примењује одговарајуће начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално одабере или креира одговарајући прстOMET у делима која свира; – са лакоћом свира у високим позицијама; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – изведе напамет солистички концерт у трајању од најмање 45 минута, са програмом који подразумева композиције различитог стила и карактера;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – наступа солистички уз пратњу оркестра, односно клавирског сарадника на јавним наступима у школи и ван ње; – активно учествује и наступа са камерним ансамблима, гудачким и симфонијским оркестрима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке:	Техника леве руке: – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети.	

	– успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада.	Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – вежбе и студијске четворооктавне и трооктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним трозвучима и четворозвучима; Предложена литература: сва издања наведених аутора: Х. Шрадик, О. Шевчик, К. Мострас, Е. Гиљемс, Х. Гросман, А. Григоријан, К. Флеш, И. Галамијан, В. Аврамов др
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: Збирке различитих аутора по избору наставника које одговарају могућностима ученика; – Кројцер: 42 етиде – Мазас: Етиде оп. 36 (Друга свеска), – Фиорило: 36 етида, – П. Гавиње: Етиде, – Ш. Данкла: 20 етида оп. 73. Ј. Донт: Етиде и каприси оп. 35, – Ј. Донт: Студије Кројцерових и Родеових етида оп. 37, – Ж. П. Роде 24 каприса оп. 22, Паганини 24 каприса, – Х. Вијењавски етиде оп. 10 и оп. 18; Дела велике форме: Концерти (сва три става) и цела соната из периода од класике до импресионизма; Предложена литература за концерте следећих аутора: – В. А. Моцарт, М. Брух, Е. Лало (Шпанска симфонија), – Ф. Менделсон, – Х. Вијењавски, – А. Хачатурјан, – А. Глазунов, – И. Стравински, – С. Прокофјев, – Ј. Сибелијус, – П. И. Чајковски и др.	Сонате – Ј. С. Бах: 6 соната и партита за виолину соло; – В. А. Моцарт: Сонате за виолину и клавир, – Л. ван Бетовен: Сонате за клавир и виолину, – Ц. Франк: Соната за клавир и виолину, – Ј. Брамс: Сонате за виолину и клавир, – К. Дебиси: Сонате за виолину и клавир, – Е. Исаи: 6 соната за виолину соло Дела мале форме: Комади писани за виолину соло или са пратњом који приказују музикално-техничка умећа ђака истичући његову лепоту тона, виртуозност и познавање стила; Предложена литература за комаде следећих аутора: Ф. Крајслер, Х. Вијењавски, П. де Сарасате, Х. Ернст, М. Равел, К. Сен-Санс, Б. Барток, П. И. Чајковски, Р. Шчедрин, С. Прокофјев, Д. Шостакович, Душан Радић, Јосип Славенски, Милоје Милојевић, Василије Мокрањац, Живорад Грбић и др.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, скале и етиде које доприносе усавршавању програма: – две етиде или каприса различитих аутора; – два става из соло соната и партита Ј. С. Баха; – концерт (цео); – једно виртуозно дело – једно дело домаћег аутора	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	Програм смотре: Дурска и истоимена молска скала са разлагањима трозвука и четворозвука уз обавезна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих или комбинованих, као и двохвати (терце, сексте и октаве) се не свирају као испитни захтев али се препоручује провера знања из скала у току школске године.	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	Испитни програм се изводи напамет. 2 етиде са различитом проблематиком 2 става партите или сонате Ј. С. Баха за виолину соло Концерт – цео Виртуозни комад 1 дело домаћег аутора	

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средње школског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– правилно изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – истражује начине обликовања тона и коригује интонацију у току свирања; – препозна и примени законе метричког свирања на одговарајућем репертоару; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера уз помоћ наставника; – наведе разлике између оригиналних композиција за виолу, аранжмана и транскрипција; – свира композиције напамет соло и уз пратњу клавира; – комуницира у заједничком свирању, примени принцип узајамног слушања и основне интеракције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – оствари музичку фантазију уз помоћ наставника; – активно слуша часове и јавне наступе других ученика; – аналитички и критички коментарише сопствено и туђе извођење;		

	– користи знања из области теорије музике приликом интерпретације музичког дела; – интерпретира композицију са основним карактеристикама стила и композитора (17–19. век); – опише својим речима и интерпретира елементе музичке форме: мотив, реченица, период, облик песме, соната, концерт;	– самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифеста-ције; – доследно спроводи етапе рада и савладавања музичког дела.
САДРЖАЈИ:	Развијање извођачког апарата: техничке вежбе и свирање у нижим и вишим позицијама, функционалност рама шаке леве руке, вибрата и коришћења разноврсних артикулација (потеза) и ритмичких комбинација кроз расподелу потеза десне руке. Упознавање виолског репертоара: – оригинална дела за виолу – транскрипције и аранжмани Увод у извођачку анализу и интерпретацију. Развијање музичке фантазије. Основна правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи – композиције настале у 17, 18. и 19. веку. Скале и техничке вежбе у контексту јединства музичког и техничког развоја (решавање проблема на основу актуелног репертоара). Скале, двозвучи и арпеђа: Трооктавна дурска и молска скала.	Потези: – деташе – легато – 3 различита потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (3 и 4, и 6 и 8 нота на један потез, по могућству и 9 и 12). Терце и сексте до 4. позиције, октаве кроз 3 октаве разложено и по могућству симултано. Техничке вежбе – В. Примроуз: Техника је меморија – Г. Безруков и К. Ознобишнев: Основе технике свирања на виоли (Москва, „Музика”, 1973) – Грегоријан: Систем скала – К. Флеш: Систем скала – О. Шевчик: оп. 1, 3, 8 и 9 – Х. Сит: Практична школа за виолу – Ш. Данкла: Школа механизма – Шрадик: Школа виолске технике, свеска I
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Збирке различитих аутора – Изабране етиде за виолу (В. Н. Кудрјавцев, уредник) – Изабране етиде за виолу (Карел Моравец, уредник) – Студије виоле – Свеске 1 и 2 (У. Дринер, уредник,) – Хрестоматија за виолу – Етиде (Л. Х. Гуштина и Е. Ј. Стоклица, уреднице, Москва, „Музика”, 1989) Етиде – Опуси аутора – А. Б. Бруни: Метод за виолу са 25 етида – А. Љвов: 24 каприса (транскрипција) – Б. Кампањоли: 41 каприс, оп. 22 – Ж. Ф. Мазас: Етиде оп. 36 (транскрипција) – Ј. Палашко: 12 етида, Оп. 55 – Ј. Палашко: 24 лаке мелодијске етиде, оп. 86 – Р. Кројцер: 42 етиде (транскрипција) Сонате – А. Вивалди: 12 Соната за виолину Оп. 2 (транскрипција) – А. Вивалди: 6 Соната за виолонч Оп. 14 (транскрипција) – Б. Марчело: 6 Соната за виолончело (транскрипција) – Г. Ф. Телеман: Соната Б-дур – Г. Ф. Телеман: Соната Де-дур – Х. Еклс: Соната Ге-мол (обрада П. Кленгел,) – Мајсторске композиције за виолу и клавир (избор соната) (Јан Албрехт, уредник, Братислава, „Опус”, 1987) Концерти – Б. Антјуфејев: Концерт Ге-дур – Г. Ф. Телеман: Концерт Ге-дур – Г. Ф. Хендл (Н. Casadesus): Концерт ха-мол	– И. Хандошкин: Концерт Це-дур – Ј. Б. Аколај: Концерт бр. 1 (транскрипција) Ј. Штамиц: Концерт Ге-дур (транскрипција) – К. Ф. Целтер: Концерт Ес-дур Комади – Збирке различитих аутора – Класични и романтични комади (аранжмани) (В. Форбс, уредник, Оксфорд, „Oxford University Press”, 1974) – Комади за виолу (Е. Ангелов, уредник) – Комади композитора 19. века (Е. Страхов, уредник) – Комади француских композитора (В. Борисовски, уредник, Москва, „Музика”, 1981) – Мајсторске композиције за виолу и клавир (Ј. Албрехт, уредник, Братислава, „Опус”, 1987) – Минијатуре за виолу (Т. Гонет, уредник,) – Музика за виолу III (Г. Середи, уредник) – С. Гргић – Албум југословенских композитора, Београд – Хрестоматија за виолу – 5–6 разред (Москва, „Музика”) – Хрестоматија за виолу – старији разреди (М. Рејтих, уредник, Москва, „Музика”, 1988) Комади – Г. Форе: После сна (транскрипција) – Ј. В. Каливода: 6 Ноктурна оп. 186, бр. 1–3 – М. Маре: 5 Старих француских плесова (аранжман) – Р. Шуман: Сањарење (транскрипција) – Ф. Менделсон: Песма без речи (транскрипција) – Х. Сит: Листови из албума, Оп. 39, бр. 1–3 И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвучима и арпеђима – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	(изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвучима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став, или I и II или III и IV став четвороставачног концерта	

	– Комад уз пратњу клавира

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– интерпретира композицију са значајнијим карактеристикама стила и композитора (17–19. век) користећи различита изражајна средства; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије уз помоћ наставника; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – појасни структуру дела и да својим речима објасни значења различитих термина музичке форме; – наведе више различитих ознака за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију и разуме њихово значење; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке;	– примењује различите начине обликовања тона и самостално коригује интонацију и друге грешке у току свирања; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – свира дуже композиције напамет, соло и уз пратњу клавира и примењује различите начине меморисања; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања и приметне интеракције; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – коментарише изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај.	
САДРЖАЈИ:	Усавршавање извођачког апарата – постепено ширење обима извођачке технике. Скале и техничке вежбе у оквирима органског јединства музичког и техничког развоја – осамостаљивање (решавање проблема на основу актуелног репертоара). Ознаке за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију у складу са композицијама које су на репертоару. Литература за виолу, слушни и нотни примери, истраживање репертоара. Извођачка анализа и интерпретација – спознаја и освешћивање музичке садржине и контекста дела. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа.	Правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи – разлике између дела различитих епоха. Развој елемената правилног приступа раду на музичком делу, самосталног рада и навике вежбања. Заједничко музицирање с клавирским сарадником – слушање и интеракција у заједничком музицирању. Скале, двозвучи и арпеђа: Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 4 различита потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени септакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 4. позиције, а октаве кроз 3 октаве – симултано. Техничке вежбе– Наведене у садржајима за 1 раз	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Збирке етида различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први разред – П. Род: 24 Каприса, Оп. 22 (транскрипција) – Ф. Фиорило: 36 каприса за виолу, Оп. 3 (транскрипција) СОЛО БАХ – Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција) Сонате – Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за 1.разред – А. Вивалди: 6 Соната за виолу Оп. 5 (транскрипција) – В. Флектон: 4 Сонате за виолу и континуо – Г. Ф. Телеман: Мелодијски канони – 6 Соната за две виолине (транскрипција за виоле) Концерти – А. Штамиц: Концерт бр. 2, Ф-дур – Г. Ф. Хендл (Н. Casadesus): Концерт ха-мол – И. Плејел: Концерт Де-дур	– Ј. Б. Аколај: Концерт бр. 1 (транскрипција) – Ј. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција) – Ј. К. Бах (Н. Casadesus): Концерт Це-дур – Ј. С. Бах: Концерт Ес-дур (реконструкција на основу BWV169, 49 и BWV1053) – К. Ф. Целтер: Концерт Ес-дур Комади – Збирке комада разл. аутора из садржајима за 1. раз. Комади – Примери – Ј. В. Каливода: Ноктурна Оп. 186, Бр. 4 и 5 – М. Маре (аранжман): 5 старих француских плесова – М. Равел: Павана (аранжман) – Р. Кларк: Краћи комади за виолу и клавир – Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117 – Х. Сит: Листови из албума, Оп. 39, Бр. 4-6 И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвучима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера; – Један концерт – Два става из Свита за виолончело соло Ј. С. Баха (транскрипција за виолу)		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Трооктавна скала са потезима, двозвучима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став		

	– Комад уз пратњу клавира ИЗВОДИ СЕ НАПАМЕТ

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама стила и композитора (17. – 19. век), увиђајући аналогију између различитих уметности и облика изражавања; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства како би исказао различите емоције; – садржајне и структурне елементе композиције повеже са свирањем; – на основу базичне извођачке анализе уз помоћ наставника креира етапни план рада и интерпретације дела; – самостално користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера; – осмисли различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој извођачког апарата и ради на техничким проблемима извођачким покретима и поставци; – примењује различите начине обликовања тона и изражајно користи интонацију и вибрато у току свирања;	– прикаже потпуну свест о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата и акорада; – различито фразира; – самостално коригује грешке у току свирања; – меморише дужи музички текст, примењујући различите технике у одређеном времену; – познаје и може да наведе различите контексте у којима се проналази деоница виоле у уметничкој музици и другим жанровима; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – критички прати сопствени развој.	
САДРЖАЈИ:	Развијање елемената аналитичког и критичког мишљења на основу ширења општих, музичких и стручних представа. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа. Креирање етапног плана рада и интерпретације дела. Усавршавање извођачког апарата радом на композицијама сложенијих захтева. Стицање потпуне свести о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата. Изражајност и усавршавање разноврсности вибрата као изражајног средства. Извођачка анализа и интерпретација – свесно успостављање веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима.	Креативно обликовање тона уз свесну комбинацију различите количине, брзине и тежине потеза, контактеног места и количине струна, уз употребу разноврсних потеза. Разноврсно обликовање мелодијске компоненте музичког тока –развијено фразирање. Изражена карактеризација извођења и емоционално проживљавање музичког дела у складу са елементима стилова. Заступљеност виоле у музичкој литератури различитих жанрова. Скале, двозвучи и арпеђа: Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 5 различитих потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени септакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 5. позиције, а октаве кроз 3 октаве – симултано. Техничке вежбе – Наведене у садржајима за први разред	
ЛИТЕРАТУРА	СОЛО БАХ – Ј. С. Бах: 6 сола за виолу – Сонате и партите (транскрипција) – Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција) Етиде – Збирке етиде различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први и други разред – Ј. Донт: 24 Етиде, Оп. 35 (транскрипција) – П. Гавиње: 26 етиде (транскрипција) – Ф. А. Хофмајстер: 12 етида – Ф. Херман: Техничке студије, Оп. 22 Сонате – Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за први и други разред – А. Корели: Сонате оп. 5 (транскрипција) – Ј. Г. Граун: Соната Бе-дур – П. Нардини (Alard): Соната Бе-дур	– Ј. Шуберт: Концерт Це-дур – К. Штамиц: Концерт Де-дур – Л. Фирке: Концертштик – Р. Бунин: Концерт Оп. 22 – С. Форсајт: Концерт – Ф. А. Хофмајстер: Концерт Бе-дур – Ф. В. Х. Бенда: Концерт Еф-дур – Х. вон Штајнер: Концерт бр. 1, Оп. 43 – Х. Сит: Концерт, Оп. 68 – Х. Сит: Концертштик, Оп. 46 Комади – Збирке комада различитих аутора наведене у садржајима за први разред – захтевнији комади Комади – Примери – Г. Форте: Ламенто (транскрипција) – Ј. В. Каливода: Ноктурна Оп. 186, Бр. 6 – К. Димитреску – Сеоски плес (транскрипција)	

	– Ф. Давид: Сонатина Концерти – А. Штамиц: Концерт бр. 1, Бе-дур – А. Штамиц: Концерт бр. 2, Ф-дур – Г. Ф. Хендл (Н. Casadesus): Концерт ха-мол – И. Плејел: Концерт Ес-дур – Ј. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција) – Ј. К. Бах (Н. Casadesus): Концерт Це-дур – Ј. С. Бах: Концерт Ес-дур (реконструкција на основу BWV169, 49 и BWV1053)	– Р. Кларк: 6 Краћих комада за виолу и клавир – Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117 – С. Рахмањин: Вокализа (транскрипција) – С. Сан: Лабуд (транскрипција) – Ф. Бриц: Два комада за виолу и клавир – Ф. Давид: Кончертино, Оп. 12 – Х. Сит: 3 Комада, Оп. 75 – Х. Сит: Фантазијски комади, Оп. 58 И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвучима и арпежима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Четири етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт – Два става из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Трооктавна скала са потезима, двозвучима и арпежима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став (са каденцама уколико су предвиђене) – Комад уз пратњу клавира – Један став из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу) ИЗВОДИ СЕ НАПАМЕТ	

Назив предмета:	ВИОЛА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама композиторског и извођачког стила (17–20. век); – самостално испољава креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства да би исказао различите емоције; – примењује стечена знања на другим предметима у раду на музичком делу; – анализира музички текст, креира интерпретацију и етапни план рада на музичком делу. – истражује виолски репертоар и креира лични; – слушањем препознаје најбитнија дела виолског репертоара; – испољава лични креативни израз уз способност варирања интерпретације (сегмената) музичког дела; – самостално креира различите приступе и начине у решавању музичких и техничких проблема;	– користи извођачку технику и покрете у служби реализације музичких идеја. – самостално планира вежбање примењујући различите процедуре; – самостално коригује грешке у току свирања; – меморише дужи музички текст у одређеном времену; – самостално ради са клавирским сарадником уз виши ниво интеракције при заједничком музицирању; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику лични уметнички израз; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – учествује на јавним наступима у професионалном окружењу; – критички прати и планира сопствени развој.	
САДРЖАЈИ:	Усавршавање могућности извођачког апарата, покрета и поставке кроз рад на сложенијим композицијама. Музичка фантазија, музичка меморија и способности музичко-слушних представа. Свесно обликовање музичког тока подређивањем техничких импулса и гестова леве и десне руке – од музичке представе ка покрету. Познавање виолског репертоара и даље развијање навике слушања музике. Развој логичког обликовања музичког тока – варијације интерпретације. Извођачка анализа и интерпретација – рад на свесном успостављању веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима.	Стилско извођење и култура музицирања на примеру репертоара који се изводи – композиције у различитим стилима од 17. до 20. века. Израда плана рада и припреме јавног извођења – самостални приступ етапном раду на музичком делу. Постојани развој навике вежбања уз употребу различитих процедура. Самостално заједничко музицирање са клавирским сарадником. Скале, двозвучи и арпежа: Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 6 различитих потеза. Арпежа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени септакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и секстама до 5. позиције (по могућству кроз 3 октаве), а октаве кроз 3 октаве – симултано. ТЕХНИЧКЕ ВЕЖБЕ – Наведене у садржајима за 1. разред	
ЛИТЕРАТУРА	Соло Бах – Ј. С. Бах: 6 сола за виолину – Сонате и партите (транскрипција)	– Ф. В. Х. Бенда: Концерт Еф-дур – Х. Сит: Концерт, Оп. 68 – Хуго вон Штајнер: Концерт бр. 2, Оп. 44	

	– J. C. Бах: Свите за виолончело соло (транскрипција) Етиде – Збирке етиде различитих аутора и опуси аутора наведени у садржајима за први, други и трећи разред – П. Ровели: 12 каприса (транскрипција) Сонате – Сонате и опуси аутора наведени у садржајима за први, други и трећи разред – J. Б. Ванхал: Соната у Ес-дуру – J. C. Бах: 3 Гамба сонате (транскрипција) – К. Стамиц: Соната у Бе-дуру – Л. Бокерини: Соната Це-дур, Г. 18 – М. Глинка: Соната де-мол Концерти – А. Рола: Концерт Ес-дур – А. Штамиц: Концерт бр. 1, Бе-дур – А. Штамиц: Концерт бр. 3 Ге-дур – Б. Мартину: Концертна рапсодија – J. Б. Ванхал: Концерт Це-дур (транскрипција) – J. Шуберт: Концерт – К. Бах (Н. Casadesus): Концерт Це-дур – К. Штамиц: Концерт Де-дур – Р. Бунин: Концерт Оп. 22 – С. Форсајт: Концерт – Ф. А. Хофмајстер: Концерт Бе-дур – Ф. А. Хофмајстер: Концерт Де-дур	КОМАДИ – Збирке комада различитих аутора наведене у садржајима за први разред – захтевнији комади Комади – Примери – А. Глазунов: Елегија, Оп. 44 – А. Гргин: Балада – А. Тањејев: Лист из албума оп. 33 – В. Вилијамс: Свита (избор) – Г. Форе: Елегија (транскрипција) – Д. Деспић – Балада – З. Кодај: Адађо – J. Н. Хумл: Потпури (Фантазија), Оп. 94 – J. Хубај: Елегија, Оп. 14, Бр. 1 – К. Рајнеке: Фантазијски комади, Оп. 43 – М. Брух: Романса, Оп. 85 – П. Хиндемит: Жалобна музика – П. Хиндемит: Медитација – Р. Максимовић: Атос за соло виолу – Р. Фукс: 6 Фантазијских комада, Оп. 117 – Р. Шуман: Адађо и алегро – С. Цинцадзе: Хоруми – Грузијски плес – Ф. Бриц: Два комада за виолу и клавир – Ф. Давид: Капричо – Х. Сит: Фантазијски комади, Оп. 58 И друга литература која је одговарајућег музичког и техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 4 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвучима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Четири етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт – Два става из J. C. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	2 етиде различитог карактера – један, по могућству, у двозвучима J. C. Бах – 2 става из сонате или партите; Концерт – сва 3 става; 2 примера из оркестарске литературе; Комад уз пратњу клавира – првенствено југословенских или домаћих аутора Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– се самостално штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ.	Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Скале – С. Каљанов: Техника виолончела – М. Симић: Скале са помоћним тоновима и трозвучима.	

	Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташие, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала.	– Двозвучи: Разложене терце, сексте и октаве. – Трозвучи: Д7 и УМ7. Техничке вежбе – Кирил Вапорджиев: – Палчева техника за виолончело. – Р. Мац: Увод у свирање на палчанику – Р. Мац: Положај и прелази – Косман: Трилер вежбе – Фејар: Техничке вежбе, II свеска – О. Шевчик – вежбе на палцу (аранжман за вч.)
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – С. Ли: 40 етида оп. 31 Кумер: Етиде – Доцауер: Етиде II – Дипор: Етиде – Мерк: Етиде – Р. Мац: 30 етида – И. Попарић: Етиде, – Д. Попер: Етиде Комади – Ј. С. Бах: Ариозо – Д. Попер: Гавота – П. И. Чајковски: Ноктурно – Гопар: Успаванка,	– Фор: Елегија, – Чајковски: Сентиментални валцер. Дела велике форме – Ј. Кленгел: Кончерто Це-дур – Г. Голтерман: Кончерто бр. 1 – А. Вивалди: Концерт Де-дур оп. 3 бр. 9 – Ј. С. Бах: I свита Ге-дур, II свита д-мол – Ј. Б. Самартини: Соната Ге-дур – А. Вивалди: Соната – за виолончело – Б. Марчело: Соната Це-дур Друга дела из светске и домаће литературе одговарајућег техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Две дурске и две молске скале са трозвучима и Д7, УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз три октаве; – четири етиде; – два комада; – једно дело велике форме.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама (разложено), трозвучима и четворозвучима; – Једна етида из предложене литературе; – Ј. С. Бах: један став из I свите – Први став из једног од наведених концерата. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташие, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам;	Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Скале – С. Каљанов: Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Двозвучи (унисоно): терце, сексте и октаве, трозвучи и Д7, УМ7. Техничке вежбе – О. Шевчик – вежбе на палчанику – Р. Мац: Положаји и прелази – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе III свеска	

	– прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – С. Ли: 40 етида – Ј. Мерк: Етиде – Ж. Л. Дипор: Етиде – И. Попарић: Етиде – Р. Мац: 30 етида – Ф. Грицмахер: Етиде, I свеска – Ј. Ј. Доцауер: Етиде III свеска – Д. Попер оп. 73 Комади – Рахмаџинов: Серенада – Рахмаџинов: Вокализа – В. Мокрањац: Стара песма – Ф. Купрен: Пасторала	– Д. ван Генс: Скерцо – К. Сен-Санс: Алегро апасионато Дела велике форме – Б. Ромберг: Концерт бр. 2 Де-дур – А. Вивалди: Концерт а-мол – Ј. Кр. Бах: Концерт це-мол – Ј. Хајдн: Концерт Де-дур – мали – Ј. С. Бах: Соло свита бр. 1 и бр. 2. – А. Корели: Сонате – Ђ. Червето: Сонате – Л. Бокерини: Соната Це-дур Друга дела светске и домаће литературе одговарајућег техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две дурске и две молске скале са трозвучима и Д7, УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама кроз четири октаве; – четири етиде; – два комада; – једно дело велике форме.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Програм испита: – Једна молска скала (хармонски мол) са потезима, терцама, секстама, октавама, трозвучима и четворозвучима; – Једна етида; – Комад; – Ј. С. Бах: два става из I или II свите; – Први став из једног од наведених концерата; Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	– испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо.; – основни потези и ритмичке фигуре: детахе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала.	Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Скале – С. Каљанов: Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Двоструци (унисони): терце, сексте и октаве, трозвучи и Д7, УМ7. Техничке вежбе – О. Шевчик – вежбе на палчанику – Р. Мац: Положаји и прелази – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе III свеска	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Ф. Грицмахер: I свеска – Ј. Мерк: Етиде – Ж. Л. Дипор: Етиде	Сонате – Л. Бокерини: Соната Ге-дур – А. Ариости: Соната е-мол – Ке д'Ервелоа – Свита бр. 2	

	– J. J. Доцауер: Етиде – Д. Попер: Етиде оп. 73 - Комади – Гранадос: Интермецо – К. Сен-Санс: Лабуд – А. Глазунов: Песма трубадура – П. Коњовић: Хајдучка – Д. Деспић: Сичилијана – Д. Попер: Мазурка – И. Попарић: Композиције за ансамбле виолончела (број 4, 5, 6 и 8)	– Ж. М. Екле: Соната ге-мол – Б. Марчело: Сонате – Г. Ф. Хендл: Соната ге-мол - Концерти – Г. Голтерман: Концерт а-мол и ха-мол – К. Давидов: Концерт бр. 1 – А. Вивалди: Концерт а-мол – К. Сен-Санс: Концерт а-мол - Свите Ј. С. Бах: Свита бр. 2 и 3. - Користити и друга дела одговарајућег техничког нивоа.
ЈАВНИ НАСТУП:	– обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две дурске и две молске скале са трозвучима и Д7, УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама кроз четири октаве; – четири етиде; – два комада; – једно дело велике форме.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Програм испита: – Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама и трозвучима и четворозвучима; – Две етиде различитих техничких захтева; – Два става из свите – обавезно Прелудијум; – Цео концерт или цела соната. Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	ВИОЛОНЧЕЛО	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	– истражује начине добијања чисте интонације; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу	
САДРЖАЈИ:	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо.; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала.	Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Скале – С. Каљанов: – Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Дурске и молске скале кроз четири октаве са различитим потезима. – Терце, сексте и октаве кроз три октаве . – Трозвучи и четворозвучи. Техничке вежбе – О. Шевчик – техничке вежбе за леву и десну руку – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Ф. Грицмахер: I свеска – Ј. Мерк: Етиде – Ж. Л. Дипор: Етиде – Ј. Ј. Доцауер: Етиде – Д. Попер: Етиде оп. 73 – А. Пјати: Каприча – О. Франком: Каприча Комади	Сонате – Л. ван Бетовен: Соната бр. 1 – Ж. Б. Бревал: Соната Ге-дур – Ф. Франкер: Соната Е-дур – Л. Бокерини: Соната А-дур Концерти – Ј. Кленгел: Концерт де-мол – Л. Бокерини: Концерт Бе-дур, Де-дур и Ге-дур – К. Сен-Санс: Концерт а-мол оп. 33.	

	– М. Милојевић: Легенда о Јефимији – П. И. Чајковски: Песма без речи – К. Сен-Санс: Алегро апасионато – Д. Попер: Тарантела, Мађарска рапсодија - Концертна полонеза – И. Попарић: Композиције за ансамбле виолончела (број 4, 5, 6 и 8)	– А. Вивалди: Концерт а-мол, ПВ 35 – Ф. Е. Бах: Концерт а-мол – Е. Лало: Концерт де-мол – Ј. Хајдн: Це-дур концерт – Д. Кабалеви: Концерт опус 49 - Свите Ј. С. Бах: Свита бр. 1, 2, 3 (по избору) - Друга дела одговарајућег техничког нивоа
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 3 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две дурске и две молске скале са трозвучима и четворозвучима, терце сексте и октаве. – три етиде; – два комада; – два става из Бахових свита (1–3); – концерт у целини.	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	2 етиде Виртуозни комад Композиција из 20. века – по могућству домаћег композитора; 2 става из Бахове свите бр. 3 – обавезно прелудијум; Цео концерт Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо.; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција;	– промена позиција – вибрато. – Орнаменти (мелизми) Скале – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двотвучи: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвучи – Маденски (св. 1) – Тошев (св. 1) Техничке вежбе – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – палчева поз. – Монтаг – палчева поз.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Храбе (св. 1) – Новосел (други део) палчева позиција – Шторх – Храбе (св. 1) – Симандл 10 малих етида – Слама 66 етида – Либон 12 етида – Етиде по избору	Комади – Одговарајуће тежине по избору наставника Дела велике форме – Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		

ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) Две дурске и две молске скале са трозвучима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; б) четири етиде; в) три комада; г) једна соната (два става)
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Програм испита: Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвучима. Једна техничка вежба. Једна етида са клавирском пратњом. Два става сонате или комад. Испитни програм се изводи напамет

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	- самостално се штимује; - систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; - примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; - истражује начине добијања чисте интонације; - контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; - користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; - користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	- самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; - критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; - свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; - учествује на јавним наступима у школи и ван школе; - посећује концерте и друге музичке манифестације; - користи предности дигитализације и - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: - померање звучне тачке и контрола квалитета тона. - расподела и брзина кретања гудала; - промена притиска гудала. - динамика и темпо.; - разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: - палац позиција;	- промена позиција - вибрато. - Орнаменти – мелизми Скале– дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) - Двозвучи: Разложене терце, квинте и октаве. - Трозвучи - Маденски (св. 1) - Тошев (св. 1) Техничке вежбе - Штрајхер (св. 4) - Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) - Новосел – (други део) палчева поз. - Монтаг – палчева поз.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе - Штрајхер (св. 4) - Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) - Новосел – (други део) палчева поз. - Монтаг – палчева поз. Етиде - Храбе (св. 1) - Новосел 15 етида - Шторх – Храбе (св. 1)	- Симандл 9 великих етида - Слама 66 етида - Либон 12 етида - Етиде по избору Комади - Одговарајуће тежине по избору наставника Дела велике форме - Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)	
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	а) Две дурске и две молске скале са трозвучима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; б) четири етиде; в) три комада; г) једна соната (два става).		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Програм испита: Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвучима. Једна техничка вежба. Једна етида са клавирском пратњом. Два става сонате или комад. Испитни програм се изводи напамет		

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	самостално се штимује;	самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	

	– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;
САДРЖАЈИ:	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре:	Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. Скале – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвучи: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвучи – Маденски (св. 1) Техничке вежбе – Штрајхер (св. 4) – Симангл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – (други део) палчева поз.

ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Храбе (св. 1; 2;) – Новосел 15 етида – Шторх – Храбе (св. 2) – Симангл – Кројцер 18 етида	– Выбор етиде (св. 3) – Етиде по избору Комади – Одговарајуће тежине по избору наставника Дела велике форме – Концерти (Капуци; Пихл; и други одговарајуће тежине.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две дурске и две молске скале са трозвучима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; – четири етиде; – три комада; – концерт (први став).	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвучима. – Једна техничка вежба. – Једна етида са клавирском пратњом. – Концерт (први став). Испитни програм се изводи напамет	

Назив предмета:	КОНТРАБАС	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела;	– самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; . – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу	
САДРЖАЈИ:	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације. Музичка меморија.	Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато.	

	Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучне тачке и контрола квалитета тона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо.;	Скале – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвучи: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвучи Техничке вежбе – Штрајхер (св. 4)
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Храбе (св. 1; 2;) – Новосел 15 етида – Шторх – Храбе (св. 2) – Симандл – Кројцер 18 етида	– Вибор етиде (св. 3) – Етиде по избору Комади – Одговарајуће тежине по избору наставника Дела велике форме – Концерти (Капуци; Пихл; и други одговарајуће тежине.
ЈАВНИ НАСТУП:	- обавезна 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две дурске и две молске скале са трозвучима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; – три етиде; – два комада; – концерт у целини	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 концертна етида 2 става свите 1 комад са клавиром 1 концерт – цео Испитни програм се изводи напамет	

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ - ВИОЛИНА, ВИОЛА, ВИОЛОНЧЕЛО, КОНТРАБАС

- I. УВОДНИ ДЕО: Природа музичке уметности указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разматрају други аспекти музике. Корелација из-међу различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмената неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета. Настава гудачких инструмената усмерена је на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду његове музичке, психофизичке и друге способности и предиспозиције. У том смислу, припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и развоју, брзини и квалитету учења, односу задатог и постигнутог, итд. С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Наставни садржаји обухватају литературу из различитих стилских раздобља и обезбеђују могућност систематичног и поступног савладавања инструментално-извођачких и креативних захтева, у складу са принципом јединства развоја музичких и техничких компоненти код ученика. Наведене композиције различитих стилова представљају подручје ширих и разноврсних музичко-техничких и уметничких садржаја који тешко подлежу формалистичком сврставању у одређени разред. Истовремено, треба имати у виду да је избор ученичког репертоара од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. У том смислу, избор дела из литературе треба схватити само као пример и подсетник који ни у ком случају не може бити потпун. Наставник мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Наставник планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о доступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледа-ти и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета. Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника. Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при на-ступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и оперских представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите интерпретативне и техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу. Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом по-стане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају. Основни принципи рада између осталог подразумевају: јединство развоја музичких и техничких компоненти; процес постепеног продубљивања разумевања интелектуално-емоционалне садржине музичких дела на којој се базира интерпретација; етапни приступ рада на музичком делу; континуирани рад на самосталном развијању музичке фантазије подстицајним разговорима и продубљивањем интересовања за креативно музичко изражавање; усавршавање асоцијативних процеса предслушања, предвиђања и предосећања; даљи рад на развоју музичко-слушних представа; развита слуха као покретача и

контролора одсвираног; обраду и практичну примену појмова музичког стила, стилског извођења, извођачке праксе и културе музицирања; подчињење техничких импулса леве и десне руке музичком изражавању – тежња ка нивоу „руке слуге”; даљи рад на прилагођавању ученика инструменту – корекције поставке и извођачких покрета, психофизички здрав однос са инструментом; давање предности илустрацији у односу на демонстрацију као показном средству у настави; аналитички и критички приступ извођаштву. Рад на техници леве руке између осталог треба да подразумева: свесно и активно спуштање и одизање прстију; свесно задржавање прстију на жицама, као и истовремено спуштање и одизање више прстију; активно пребацивање прстију са жице на жицу; рад на „раму шаке” и његовим екстензијама (подхвати и прехвати); употребу прстореда као изражајног и техничког средства; принципе избора прстореда у односу на музичке и техничке разлоге; разумевање зависности прстореда од ритма, интонације, динамике и тембра; прстореде разложених двозвука, трозвука, четворозвука, симултаних двозвука, акорада и флажолета (природних и вештачких); комбинаторику различитих прстореда при смени позиција; разноврсност вибрата као изражајног средства (веза вибрата и емоционалне стране извођења); технички третман вибрата: спори-брзи, узани-широки (зависност врсте вибрата од регистра и динамике); свест о различитим степенима наслона прстију на жице и развијање способности преношења ослонаца с прста на прст; усвајање високих позиција; различите начине смена позиција; разумевање односа глосанда (технички) и портамента (музички израз); вишу технику свирања двозвука и акорада. Рад на техници десне руке између осталог треба да подразумева: слуховну контролу обликовања звука у вези са музичким представама; разумевање односа потеза гудалом и људског гласа (говор, певање, дикција, артикулација); инструментално-ритмичке (сонабиле) и певне карактеристике (кантабиле) тона; проблема- тичку обликовања звука, тј. свесну и креативну употребу свих пет фактора: количине, брзине и тежине потеза (наслона на жице), тачке звучања (између хватника и кобилице) и количине струна; развој потеза гудалом као основног средства артикулације; усавршавање лежећих, скачућих и бацајућих потеза у различитим (ритмичким) комбинацијама; динамично обликовање тона – изучавање различитих карактеристика јачине и тембра звука у свим регистрима инструмента (на све четири жице) и различитим ритмичким контекстима. **ВИОЛИНА:** Упутство за извођење скала – треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постиња флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код учени- ка. Поред тога треба комбиновати свирање скала по једној жици, у једној позицији и скале са променом позиција (три и више октава). Базично, у првом и другом разреду треба се фокусирати на детаље и легато етиде а касније уводити етиде са захтевнијим лежећим, скачућим и бацајућим потезима и њиховим комбинацијама. Поступно уводити двозвучне етиде прво кроз једну позицију а затим са прелазима кроз различите позиције са циљем постизања лакоће извођења у свим темпима. Сонате иако нису обухваћене програмом испита веома су важне за музички развој ученика, због чега се веома препоручују у складу са музичким капацитетима ученика. У процесу музичког сазревања посебну пажњу треба посветити делима Баха и Моцарта. У раду на концертима веома је важно одслушати дело у целини у циљу што бољег извођења појединачних ставова. **ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС** Упутство за извођење скала: Скале у првом разреду треба из- водити основним лежећим и скачућим потезима, уз најједностав- није ритмизације и комбинације потеза, а у каснијим разредима постепено уводити захтевније лежеће, скачуће и бацајуће потезе, као њихове ритмизације и комбинације. Двозвуке и арпеђа трозвука и четворозвука у првом разреду треба свирати у лаганијем темпу, с фокусом на исправном начину извођења, а у каснијим разредима постепено повећавати захтев свирањем у покретнијем темпу и већим бројем нота на један легато потез. Треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постизања флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код ученика. Посебно водити рачуна да не долази до грчења у левој руци приликом свирања двозвука. Иако није одређено минимумом годишњег програма препоручује се континуирани рад на репертоару соната, и то у прва два разреда по два става сонате, а у трећем и четвртном разреду сонате у целини. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима. У оквиру свих наставних активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за гудачке инструменте	Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33
ИСХОДИ:	– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике;	– опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	
САДРЖАЈИ:	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака.	Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.	

ЛИТЕРАТУРА:	Први разред – Оркестарска сола ВИОЛИНА Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину, I свеска (први и други разред) – А. Корели: Кончерто гресо оп. 6 бр. 7 – Г. Торели: Симфонија це-мол оп. 6 – А. Вивалди: Кончерто гресо оп. 3; Симфонија – Л. Соркочевић: Симфонија бр. 6 Де-дур; Симфонија бр. 4 Еф-дур; Симфонија бр. 3 Де-дур – К. Штамиц: Оркестарски квартет оп. 4 – Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 5 Де-дур; Бранденбуршки концерт бр. 1 Еф-дур; Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур – Ј. Хајдн: Симфонија бр. 31 Де-дур Други разред – Оркестарска сола – Ј. Хајдн: Симфонија бр. 88, бр. 94, бр. 31 Де-дур, бр. 101 Де-дур, бр. 104 Де-дур, бр. 94 Ге-дур, бр. 103 Ес-дур. – В. А. Моцарт: Симфонија бр. 35 Де-дур, бр. 41 Це-дур, бр. 39 Ес-дур, Фигарова женидба – увертира – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол Трећи разред – Оркестарска сола Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину свес. I и II (трећи и четврти разред) и друга литература која одговара захтевима програма – В. А. Моцарт: Чаробна фрула – увертира, Арија Морена, Отмица из Сараја – увертира, Симфоније: бр. 38 Де-дур, бр. 41 Це-дур, бр. 40 ге-мол, бр. 41 Це-дур, бр. 40 ге-мол. – Б. Сметана: Продана невеста – увертира – Ј. Мајседер: Сцена из балета – Ђ. Росини: Виљем Тел – увертира – Л. Делиб: Копелија – свита из балета – Б. Бритн: Једноставна симфонија II и IV став – В. Мокрањец: Дивертименто за гудаче Четврти разред – Оркестарска сола – Л. ван Бетовен: III симфонија Ес-дур оп. 55, IV симфонија Бе-дур оп. 60, – VI симфонија Еф-дур оп. 68, VII симфонија А-дур оп. 92, IX симфонија де-мол – оп. 125, Леонора бр. 3 пр. 72а – увертира. – Ј. Брамс: Концерт за клавир оп. 15, I симфонија це-мол оп. 68, II симфонија Де-дур оп. 73 – Ф. Шуберт: Симфонија ха-мол – А. Адам: Жизела – свита из балета – А. Дворжак: IX симфонија е-мол – Б. Сметана: Влтава – симфонијска поема бр. 2 – П. И. Чајковски: Лабудово језеро – балетска свит, IV симфонија еф-мол оп. 36 – П. Коњовић: Велика чочечка игра – опера „Коштана” – С. Рајичић: Симфонија ин Е ВИОЛА Први разред – Оркестарска сола – Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 1 и бр. 2 (први став), Концерт за виолину а-мол – Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија бр. 12. – В. А. Моцарт: Увертира: „Чаробна фрула” – Л. Керубини: Увертира: „Водоноша” – Л. ван Бетовен: Увертира: „Леонора” бр. 1 оп. 72а, Концерти: Концерт за клавир бр. 4 оп. 58; Концерт за виолину Де-дур оп. 61. Миса Солеmnис оп. 123 – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол („Трагична”), Концерти: Концерт за клавир а-мол оп. 54 – Р. Шуман: Концерт: Концерт за клавир, а-мол, оп. 54 – Ф. Менделсон: Симфоније: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56	ВИОЛОНЧЕЛО Реља Ђетковић, Оркестарске студије за виолончело, I свеска („Нота”, Књажевац, 1979. први, други, трећи, четврти разред смш) Први разред – Оркестарска сола – Ј. Хајдн: Симфонија бр. 88; Симфонија бр. 94 Ге-дур; Симфонија бр. 101 Де-дур – часовник; Симфонија бр. 103 Ес-дур; Симфонија бр. 104 Де-дур – Лондонска. – В. А. Моцарт: Чаробна фрула – увертира; Дон Жуан – увертира; Фигарова женидба – увертира; Симфонија бр. 30 Де-дур – Хафнерт; Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонијабр. 41 Це-дур – Јупитер. – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 1 Це-дур оп. 21; Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 36; Симфонија бр. 3 Ес-дур оп. 55 – Ероика; Симфонија бр. 5 це-мол оп. 67; Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 – Пасторална; Симфонија бр. 7 А-дур оп. 92; Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125; Увертира Леонора бр. 3 оп. 72а. Други разред – Оркестарска сола – Л. ван Бетовен: Увертира „Кориолан” оп. 62. – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол – Трагична; Симфонија бр. 2 Бе-дур; Симфонија бр. 7 Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол –Недовршена. – Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38, бр. 2 Це-дур оп. 61 и бр. 4 де-мол оп. 120. – Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 е-мол оп. 56 – Шкотска; Симфонија бр. 4 А-дур оп. 90 – Италијанска; Симфонија бр. 5 де- мол оп. 107 – Реформацијска; Увертира Фингалова пећина оп. 26. – К. М. Вебер: Оберон – увертира; Чаробни стрелац – увертира; Еуријанте –увертира. – Вебер-Берлиоз: Позив на игру оп. 65 – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14, Симфонија са виолом облигато Харолд у Италији оп. 16; Римски карневал оп. 17. Трећи разред – Оркестарска сола – А. Понкиели: Ђоконда-Игра сатова. – Ђ. Росини: Увертире: Севилски берберин и Виљем Тел – М. И. Глинка: Руслан и Лјудмила – увертира. – Ж. Бизе: Арлезијанка – Свита бр. 1 – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол оп. 68; Симфонија бр. 4 е- мол оп. 98; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Концерт за клавир бр. 2 Бе-дур оп. 83. – Б. Сметана: Продана невеста – увертира. – П. И. Чајковски: Словенски марш оп. 31; Серенада за гу- даче Це-дур оп. 48; Лабудово језеро – Свита из балета – оп. 20; Симфонија бр. 4 Ес-дур оп. 36; Симфонија бр. 5 е- мол оп. 64; Симфонија бр. 6 ха-мол оп. 74 – Патетична; – Концерт за клавир бр. 1 оп. 23; Ромео и Јулија – уверти- ра-фантазија. Четврти разред – Оркестарска сола – Н. Р. Корсаков: Шехерезада оп. 25 – Симфонијска свита; Шпански капричо оп. 34. А. Дворжак: Симфонија бр. 8 (4,) Ге-дур оп. 88 и бр. 9 (5) е-мол, оп. 95 – Из новог света – Е. Елгар: Енигма варијације оп. 36. – Ц. Франк: Симфонија де-мол – А. Брукнер: Симфонија бр. 4 Ес-дур и бр. 7 Е-дур. – Г. Малер: Симфонија бр. 1, Де-дур и бр. 4 Ге-дур – П. Дика: Чаробњаков ученик – Симфонијска поема. – Ј. Сибелијус: Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 43.

	(„Шкотска”), Увертире: „Сан летње ноћи” оп. 21; „Сан летње ноћи”: Скерцо оп. 61 – Ђ. Верди: Опера: „Бал под маскама” Други разред – Оркестарска сола – Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур. Концерт за виолу Е-дур. – Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија бр. 16 – В. А. Моцарт: Увертире: „Фигарова женидба”; „Идоменео”; „Дон Жуан”. – Ђ. Росини: Увертира: „Севилски берберин”. – Л. ван Бетовен: Увертире: „Леонора” бр. 2 оп. 72а; „Леонора” бр. 3 оп. 72а. – Симфонија бр. 7 А-дур оп. 92 – К. М. Вебер: Увертире: „Чаробни стрелац”; „Еуријанте”. – Ф. Шуберт: Симфонија: Симфонија бр. 7 Це-дур – Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 2 оп. 61; – Ф. Менделсон: Концерт за виолину е-мол, оп. 64 – Ђ. Верди: Опере: „Аида”; „Отело”. Трећи разред – Оркестарска сола – Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 4 Ге-дур; и бр. 5 Де-дур Концерт за флауту, виолину и клавир а-мол. – Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија бр. 99 – В. А. Моцарт: Увертире: „Кози Фан Туте”, Симфоније: Симфонија бр. 35 Де-дур („Хафнер”) – Ђ. Росини: Увертира: „Сврака крадјивица” – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 3 Ес-дур, оп. 55 („Ероика”); Симфонија бр. 5 це-мол, оп. 67; Концерти: Концерт за клавир бр. 5, оп. 73 – К. М. Вебер: Увертире: „Прециоза”; „Оберон”. – Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1 Бе-дур, оп. 38; Симфонија бр. 3 Ес-дур, оп. 97. – Ф. Менделсон: Симфонија бр. 5 де-мол, оп. 107 („Реформацијска”), бр. 4 де-мол, оп. 90 („Италијанска”). – Г. Мајербер: Увертира: „Хугеноти” – Ђ. Верди: Опера: „Трубадур” Четврти разред – Оркестарска сола – Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 6 Бе-дур, Концерт за клавир де-мол. – В. А. Моцарт: Симфоније: Симфонија бр. 36 („Линцер”); Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонија бр. 41 („Јупитер”) – Л. ван Бетовен: Увертира: „Криолан” оп. 67; Симфоније: Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 („Пасторална”); Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125 – К. М. Вебер: Увертире: „Јубиларна увертира” – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 2 Бе-дур – Р. Шуман: Увертире: Увертира „Манфред” оп. 115, Симфонија бр. 4 де-мол, оп. 120 – Ф. Менделсон: Увертире: Увертира „Фингалова пећина” („Хербиди”) оп. 26 – Ж. Бизе: Опера: „Кармен” – Ђ. Верди: Опера: „Риголето”	– С. Прокофјев: Симфонија бр. 5 оп. 100; Класична симфонија оп. 25. – Д. Шостакович: Симфонија бр. 1 еф-мол оп. 10; Симфонија бр. 5 де-мол оп. 47. КОНТРАБАС Војин Драшкоци и Јуриј Почевски: „Оркестарске студије за контрабас” I део Први разред – Г. Ф. Хендл: Оркестарска свита Музика на води – Ј. С. Бах: Пасија по Матеју – хор и речитатив; Концерт за виолину Е-дур, Концерт за клавир и оркестар еф-мол, Чакона де-мол; Бранденбуршки концерт Бе-дур, Еф-дур, Ге-дур – К. В. Глук: Ифигенија на Тауриди – увертира Други разред – Ј. Хајдн: Симфоније бр. 99 Ес-дур; бр. 94 Ге-дур; бр. 101 Де-дур; бр. 104 Де-дур – В. А. Моцарт: увертире из опра Дон Жуан, Фигарова же-нидба, Чаробна фрула, Отмица из Сераја; Симфоније Ес-дур KV 543; бр. 40 ге-мол; бр. 41 – Јупитер; бр. 35 Де-дур – Хафнер; бр. 36 Це-дур – Линцер – Л. ван Бетовен: Симфоније бр. I, II, III, IV и V Трећи разред – Л. ван Бетовен: Симфонија VI, VII, VIII и IX; Увертире: Кориолан; Леонора бр. 3; Освећење дома – К. М. Вебер: увертире Оберон; Прециоза; Еуријанте; Чаробни стрелац – Ф. Шуберт: Симфоније бр. 7 Це-дур; бр. 8 ха-мол – Недовршена – Ф. Менделсон: Симфоније бр. 3 а-мол; бр. 4 А-дур; Увертира Фингалова пећина – Р. Шуман: Симфоније бр. 1 Бе-дур; бр. 1 Це-дур; бр. 4 де-мол – Ф. Лист: Мазепа – симфонијска поема – Ј. Брамс: Симфоније бр. 1 це-мол; бр. 2 Де-дур; бр. 3 Еф-дур; бр. 4 е-мол Четврти разред – Р. Штраус: Симфонија бр. 1 еф-мол; Дон Жуан – симфонијска поема; Макбет; Смрт и преображење; Тил Ојленшпигел; Тако је говорио Заратустра, Дон Кихот; Живот јунака; Симфонија доместика – П. И. Чајковски: Серенада за гудаче; Свита за оркестар бр. 3; бр. 4; Крцко Орашчић; Симфонија бр. 1 ге-мол; бр. 2 це-мол; бр. 3; бр. 4; бр. 5; бр. 6; Манфред; Италијански капричи; Увертира 1812; Ромео и Јулија; Франческа Римини; Успавана лепотица; Евгеније Оњегин; Мазепа – опера; Пикова Дама; Чаробница – опера – Ђ. Верди: опере Риголето; Трубадур; Травијата; Бал под маскама; Моћ судбине; Макбет; Дон Карлос; Аида; Отело; Фалстаф; Реквијем.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ВИОЛИНА/ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС I. УВОДНИ ДЕО Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима. **II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку. **III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** Часови предмета

Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (prima vista) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мелодичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно prima vista, и да је то сврха часа. Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој при- ступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање даје композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, зада- ти да се увежба. **IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА** На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од „понтичела” до „сул таста”) у зависности од карактера композиције; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; .	– користи различите технике меморисања текста; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – примени технику тремоло свирања на гитари; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње	
САДРЖАЈИ:	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Тремоло техника. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације.	Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање. Скале Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве. Хроматска скала кроз три октаве. Терце, сексте, октаве, дециме, разлагање трозвука и четворозвука. Каденце у сва три положаја.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде: – Ј. Јовичић: Школа за гитару II, III, IV и V део – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos no. 1, 2, 3, 4 – М. Каркаси: Етиде оп. 60 – број 1, 2, 3, 6, 7, 11, 12, 14, 19 – Ф. Сор – А. Сеговиа: 20 етида – број 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 15 – Н. Косте: Етиде оп. 38 – М. Ђулијани: Етиде оп. 48 – Д. Агуадо: Етиде – Л. Лењани: Каприча – Е. Пухол: Grado superior – број 1, 2 Друге етиде по избору наставника. Циклична дела – М. Ђулијано: Сонатине оп. 71 – број 1, 2, 3	– Ф. Карули: Сонате – Ф. Молино: Сонате – А. Диабели: Соната Це-дур, А-дур – Г. Ф. Хендл: Сарабанда и варијације – М. Каркаси: Варијације Де-дур, А-дур – Ј. А. Логи: Партите а-мол, Це-дур – С. Л. Вајс: Свита „L'Infidelle” – Друга дела по избору наставника - Комади – Избор комада од епохе ренесансе до XX века – Џ. Дауленд, Г. Санс, А. Мудара, Р. де Визе, С. Л. Вајс, Д. Агуадо, Ф. Сор, М. Ђулијани, Ф. Тарега, Х. Вила-Лобос, Л. Броувер и др. - Друга дела по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	– најмање 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад.		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Програм смотре: – Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом; Програм испита: – Етида; – Циклично дело; – Комад Испитни програм се изводи напамет		

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Други

ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – примењује шири спектар боја на гитари (од „понтичела” до „сул таста”) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста;	– критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.	
САДРЖАЈИ:	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација.	Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала кроз три октаве; терце, сексте, октаве, дециме, разлагање трозвука и четворозвука; каденца у сва три положаја. Скале и све припадне вежбе треба вежбати и даље и легато и стакато, уз проширење употребе ритмичких варијанти; ученика оспособити да може да свира већ у брзом темпу – м. м. = 100–112.	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos no. 1, 2, 3, 4 – М. Каркаси: Етиде оп. 60 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – М. Ђулијани: Етиде оп. 48 и оп. 100 – Д. Агуадо: Етиде – Л. Лењани: Каприча	– Е. Пухол: Grado Superior Друге етиде по избору наставника. Циклична дела Сонате, сонатине, свите или варијације из литературе а по избору наставника Комади Избор комада из литературе за гитару од ренесансе до XX века – избор може да садржи и транскрипције (нпр. дела Албениза, Гранадоса и др.).	
ЈАВНИ НАСТУП:	– најмање 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад.		
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом;	ПРОГРАМ ИСПИТА:	– Етида; – Циклично дело – Комад – Комад. Испитни програм се изводи напамет

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од „понтичела” до „сул таста”) у зависности од карактера композиције; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији;	– користи различите технике меморисања текста; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – познаје барокне игре и њихове карактеристике – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.	
САДРЖАЈИ:	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација.	Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, дециме, разложени трозвуци и четворозвуци; каденце у сва три положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120)	

ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V део – Е. Пухол: Escuela ratonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Х. Вила-Лобос, Х. Сагreras, Д. Агуадо: Етиде	Друге етиоде из литературе по избору наставника – Ј. С. БАХ – 2 става из неке свите Циклична дела Сонате, варијације, свите из литературе а по избору наставника Комади Избор комада из литературе од ренесансе до XX века Друга дела по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	– најмање 2 јавна наступа током школске године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	– Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом;	ПРОГРАМ ИСПИТА: – Етида; – Циклично дело; – Комад – Два става из барокне свите (по могућству из неке од Бахових свита). Испитни програм се изводи напамет

Назив предмета:	ГИТАРА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од „понтичела” до „сул таста”) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток;	– познаје барокне игре и њихове карактеристике; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње; – креира сопствени прсторед, прилагођен индивидуалним способностима и карактеру композиције; – субјективно интерпретира композиције уз слободу музичког доживљаја одређену правилима епохе и стила	
САДРЖАЈИ:	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација.	Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање. Дијатонске дурске и молске скале кроз 3 октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, дециме, разложени трозвучи и четворозвучи; каденце у сва 3 положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120).	
ЛИТЕРАТУРА	Школе и етиде – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Х. Вила-Лобос: Етиде – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Н. Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Д. Агуадо: Етиде – Х. Сагreras: Етиде Друге етиде из литературе – Ј. С. БАХ – Два става из неке Бахове свите или нека Бахова композиција сложенијег садржаја и форме (нпр. Чакона де-мол и сл.)	Циклична дела - Сонате из шире литературе – Ф. Сор: Соната оп. 22, оп. 25, оп. 15 – М. Ђулијани: Соната оп. 15 – А. Диабели: Соната Еф-дур – М. М. Понсе: Сонатина меридионал, Соната класика – Ф. М. Тороба: Сонатина Х. Турина: СОНАТА У обзир долазе и развијене једноставачне сонатне форме као што су: М. Ђулијани: Grande ouverture, Grand sonata Eroika Комади Избор комада од епохе ренесансе до XX века – потребно је у избор укључити бар једну композицију домаћег аутора: Д. Богдановића, В. Трајковића, Ј. Јовичића, В. Ивановића и др. Друга дела по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	– најмање 2 јавна наступа током школске године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Концертна етида; – Први став сонате – Виртуозни комад – Једна композиција домаћег аутора. – Најмање један став Бахове партите, сонате или свите		

МАТУРСКИ ИСПИТ:	Испитни програм се изводи напамет 1 концертна етида Соната 2 става Баха Композиција домаћег аутора Комад	ИЛИ 1 концертна етида Први став сонате Цела Бахова свита или композиција која по дужини може бити еквивалент свити; Композиција домаћег аутора; Комад

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГИТАРА I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмента неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета. Настава инструмента усмерена је на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике. С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА При избору композиција, нарочито у I разреду који је у извесном смислу спона основне и средње школе, треба се руководити идејом афирмисања правилног функционисања свирачког апарата, тј. стварањем чврсте психофизичке везе између ученика, инструмента и музике. Програм, поготово у почетку I разреда, не треба да садржи тешке композиције већ тежина мора бити у захтевима који се ученику постављају као што су тонска лепота и изражајност, фразирање, темпо, динамика, нијансирање боја, агогика. Оваквим континуираним приступом учврстиће се код ученика критички однос према захтевима музичког текста, а то је важан корак у правцу његовог осамостаљења. При постављању или обради композиција из програма наставник је дужан да, бар у неколико реченица, упозна ученика са композитором и са временом и стилем у којем је дело настало. Различити видови анимације ученика учиниће интерпретацију маштовитијом, убедљивијом и разноврснијом. Композиције из програма многобројне су и разноврсне. О њиховом избору одлучује наставник не заборављајући да етиде и техничке вежбе морају покривати све аспекте технике, а да остале композиције треба да су што различитије и по времену настанка (стил) и по карактеру. Изузетно је важно да се наведени поступци почну доследно примењивати од самог почетка I разреда средње музичке школе јер представљају образац по коме се одвија професионално музичко школовање и дају чврсту и здраву основу за развој музичке личности. Скале и одговарајуће интервале и вежбе вежбати почев од врло спорих темпа у легату и стакату, користећи различите прстореде десне руке и ритмичке варијанте. У III разреду у програм улази и музика J. C. Баха те је, сходно томе, током године потребно урадити бар два става из неке свите – уколико професор не оцени да је могуће може се урадити и нека већа и сложенија композиција, нпр. фуга. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од поставе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА - ГИТАРА		Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотог текста и за разумевање и упознавање музичке литературе			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33	
ИСХОДИ:	– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – проналази начине за самостално вежбање;		– опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – познавање музичких и техничких ознака унутар текста; – познавање нота на различитим жицама и у оквиру различитих позиција.	
САДРЖАЈИ:	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких и техничких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања.		Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.	

ЛИТЕРАТУРА:	Први разред: – Ј. Јовичић: Школа гитаре за младе почетнике Јован Јовичић: Школа за гитару I и II део – С. Прек: Албум I, II, III – В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару. Деонице камерне музике и друга дела по избору наставника. Други разред: – Ј. Јовичић: Школа за гитару II и III део – В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару – Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара Друга литература по избору наставника.	Трећи разред: – Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара – У. Петерс: Класици гитаре I–V Лаки примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам и друга литература по избору наставника. Четврти разред: – Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара – У. Петерс: Класици гитаре I–V Примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам, и друга литература по избору наставника.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА I. УВОДНИ ДЕО Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Предмет читање с листа повезан је са главним предметом и предметом камерна музика што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике. Наставу изводи индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што је могуће већи. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси. Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, етидама или композицијама, које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, темпо итд.). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја и остало. Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу и у оквиру камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста” треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу контроле положаја дијафрагме; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању; – правилно артикулише, изговара и интерпретира текст композиције при певању;	– контролише гестикалацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Правилно држање тела при певању. Анатомија и функција органа за певање. Припрема и почетак тона. Правилна продукција и емисија тона.	Резонатор. Типови и вежбе дисања. Висока импостација. Артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста.	

	Техничке вежбе мањих опсега и једноставнијих кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа.	Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.
ЛИТЕРАТУРА	Вокализе Н. Вакаи, Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, С. Маркези, Х. Панофка и други композитори сличних извођачких захтева; Стари мајстори А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ф. Гаспарини, С. Роза, А. Калдара, Ђ. Б. Перголези, Х. Персел, Ђ. Ђордани и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме класичара и романтичара: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, А. Јенсен, Е. Григ, В. Белини, Г. Доницети,	Ж. Масне, Ш. Гуно и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме српских композитора: С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме словенских композитора: М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И. Чајковски, И. Зајц, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсакови други композитори сличних извођачких захтева;
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна два јавна наступа у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири вокализе – три арије старих мајстора – две соло песме класичара или романтичара – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна вокализа 2. Једна арија старог мајстора 3. Једна соло песма класичара или романтичара 4. Једна соло песма српског или словенског композитора *Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.	

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрална места зависно од регистара гласа; – контролише изједначавање регистара гласа уз помоћ наставника; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – разликује правилне, меке атаке од тврде и шуштаве; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању;	– артикулише и примењује јасну дикцију при певању, тумачењу и интерпретирању текста композиције; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – испољава марљивост, мотивацију и позитиван приступ у учењу и раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике;	
САДРЖАЈИ:	– артикулише и примењује јасну дикцију при певању, тумачењу и интерпретирању текста композиције; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу муз. дела; – испољава марљивост, мотивацију и позитиван приступ у учењу и раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања;	– поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике;	
ЛИТЕРАТУРА	Вокализе Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, М. Мирзојева, М. Бордоњи, Г. Росини и други композитори сличних извођачких захтева; Стари мајстори А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Џ. Ф. Хендл, К. В. Глук, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме класичара и романтичара: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Јенсен,	Соло песме српских композитора: С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић, К. Бабић, Д. Големовић и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме словенских композитора: М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И. Чајковски, И. Зајц, Ј. Готовац, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањин и други композитори сличних извођачких захтева; Лакша оперска арија:	

	J. Брамс, X. Волф, Е. Григ, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије и други композитори сличних извођачких захтева;	К. В. Глук, В. А. Моцарт и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна два јавна наступа у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– четири вокализе – четири арије старих мајстора – две соло песме класичара или романтичара – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора – једна лакша оперска арија (од Глукове реформе)	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна арија старог мајстора 2. Једна соло песма класичара или романтичара 3. Једна соло песма српског композитора 4. Једна соло песма словенског композитора *Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.	

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – контролише положај меког непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању уз помоћ наставника; – контролише употребу резонатора гласа у току певање; – континуирано ради на изједначавању регистара гласа и разликује вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и примењује правилно костоабдоминално дисање; – успешно изводи различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – изводи правилну припрему пред певање, формира правилну, меку атаку; – формира високо импостиран тон и контролише га при певању; – самостално обликује и динамички нијансира музичку фразу; – препознаје одређени захтев вокалне технике са којим се већ сусрео и примењује научене вештине у савладавању истог;	– артикулише, примењује јасну дикцију и самостално тумачи и интерпретира текст композиције при певању; – интерпретира композиције поштујући стилске карактеристике различитих епоха; – контролише гестикулацију тела и мимику лица у циљу боље комуникације са публиком; – комуницира са корепетитором кроз интерпретацију музичког дела; – пева на страним језицима са којима се у вокалној литератури најчешће среће; – испољава систематичност у раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Овладавање функцијама органа за певање. Активатор и генератор гласа. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апофо. Сложеније техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, специато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апођатура, аћакатура, мордент, групето)и трилера.	Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.	
ЛИТЕРАТУРА	Стари мајстори: А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Б. Марчело, Т. Траета, Ђ. Сарти, Џ. Ф. Хендл, К. В. Глук, А. Вивалди, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; Арија из ораторијума, мисе или кантате: А. Вивалди, Ђ. Б. Перголези, Ј. С. Бах, Џ. Ф. Хендл, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме композитора 19. века: Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије, Е. Шосон, Л.	Соло песме српских композитора: С. Бинички, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, П. Коњовић, М. Милојевић, К. Бабић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Стојадиновић и др. композитори сл. извођачких захтева; Соло песме словенских композитора Ј. Хаце, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Готовац, Л. М. Шкерјанц, М. Логар, П. И. Чајковски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањин и други композитори сличних извођачких захтева;	

	Делиб, Ж. Бизе, Г. Малер и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме композитора 20. и 21. века: К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форте, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер, С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадос, М. де Фаљаи други композитори сличних извођачких захтева;	Арија из опере, оперете или концертна арија: К. В. Глук, В. А. Моцарт, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, В. Белини, Ђ. Пучини, Ш. Гуно, Ж. Масне, Ж. Бизе, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, Б. Сметана, А. Дворжак, Ј. Штраус, Ф. Лехар, А. Саливан, Џ. Гершвин, И. Калман, П. Сорозабал, Ф. А. Барбиери, Р. Чапи, Г. Хименез и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна четири јавна наступа у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– три арије старих мајстора – једна арија из ораторијума, мисе или кантате – две соло песме композитора 19. века – једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора) – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора – једна арија из опере, оперете или концертна арија (од Глукове реформе)	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна арија старог мајстора 2. Једна соло песма композитора 19. века 3. Једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора) 4. Једна соло песма српског или словенског композитора 5. Једна арија из опере, оперете или концертна арија *Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.	

Назив предмета:	СОЛО ПЕВАЊЕ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– контролише певачки став и држање тела у току извођења музике; – контролише положај меког непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи и успешно примењује технику костоабдоминалног дисања и пева тон на даху; – контролише изједначеност регистара гласа;	– богатим музичким језиком обликује и динамички нијансира музичке фразе; – повезује певање са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу; – процени, оцени и изрази мишљење како о свом тако и о туђем наступу; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	
САДРЖАЈИ:	Осамостаљивање и овладавање функцијама органа за певање. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апофо. Сложеније техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретања кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апофатура, афакатура, мордент, групето) и трилера.	Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа	
ЛИТЕРАТУРА	Стари мајстори: А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Н. Пичини, Н. Јомели, А. Чести, Б. Марчело, Т. Траета, Ђ. Сарти, Г. Ф. Хендл, К. В. Глук, А. Вивалди, Ј. А. Хасе и други композитори сличних извођачких захтева; Арија из ораторијума, мисе или кантате: А. Вивалди, Ђ. Б. Перголези, В. А. Моцарт, Ј. С. Бах, Г. Ф. Хендл, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон, Ђ. Росини, Г. Форте и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме композитора 19. века: Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије, Е. Шосон, Л. Делиб, Ж. Бизе, Г. Малер и други композитори сличних извођачких захтева; Соло песме композитора 20. и 21. века: К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форте, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер, С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадос, М. де Фаља и други композитори сличних извођачких захтева;	Соло песме српских композитора: С. Бинички, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, П. Коњовић, К. Бабић, М. Милојевић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Стојадиновић и др. композитори сл. извођачких захтева; Соло песме словенских композитора: Ј. Хаце, М. Пребанда, И. Жајц, Ј. Готовац, Л. М. Шкерјанц, М. Логар, П. И. Чајковски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањин и други композитори сличних извођачких захтева; Арија из опере, оперете или концертна арија: К. В. Глук, В. А. Моцарт, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, В. Белини, Ђ. Пучини, Ш. Гуно, Ж. Масне, Ж. Бизе, Л. Делиб, Ж. Офенбах, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, Б. Сметана, А. Дворжак, Ј. Штраус, Ф. Лехар, А. Саливан, Џ. Гершвин, И. Калман, П. Сорозабал, Ф. А. Барбиери, Р. Чапи, Г. Хименез и други композитори сличних	

		извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна четири јавна наступа у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– две арије старих мајстора – једна арија из ораторијума, мисе или кантате – две соло песме композитора 19. века – једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора) – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора – две арије из опере, оперете или концертне арије (од Глукове реформе)	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику. 1 арија из ораторијума, мисе или кантате; 1 арија старог мајстора 1 песма аутора 19. века 1 песма аутора 20. века 2 оперске арије различитих епоха 1 песма југословенског или домаћег аутора, 1 песма словенског аутора	

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Коре- лација између различитих предмета може бити полазиште за број- не активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави соло певања неопходно је константно и на различите начине повезивати знања стечена на настави других предмета као и вештине везане за глуму, сценски покрет и књижевност. Настава соло певања усмерена је на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима литературе за сваки разред.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике. С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покрива- ју све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичким репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА Предмет соло певања захтева врло посебан, специфичан при- ступ педагога сваком ученику обзиром на различитост по питању врсте гласа, личности, способности, заинтересованости и амбиције појединаца. Специфичност и тежина у остваривању овог програма је у томе што певач нема ни видљив ни опипљив инструмент на који може да пренесе своје звучне представе, он годинама прави инструмент од свог тела, развијајући осећај и везујући га за звук који производи. Основа певачког инструмента јесте дах, и зато се пре тражења звука, почиње са вежбама за дисање уз правилно држање тела. На правилном дисању, постављању гласа, чистој интонацији, чврстом изговору сугласника, неговању фразе и интерпретацији треба инсистирати од почетка до краја школовања. Техничке вежбе за поставку и развој гласа, вокализе које обрађују различите проблеме као и програм, треба усклађивати према способности и певачком узрасту ученика. У почетку вежбе су краће, мањег опсега, на вокалима који ученику најприродније звуче и у темпу у којем се најбоље осећа. Како се временом повећавају могућности ученика, тако је потребно додавати сложеније вежбе, са већим интервалима, трозвуке, четворозвуке, лествице, радити на легату, стакату и другим техникама као и покретљивости гласа и динамичком нијансирању. Треба тежити уједначавању вокала и регистара, не губећи при том на дикцији, напротив, инсистирати на апођираним сугласницима као носиоцима звука. Глас се не сме форсирати ни вештачки бојити да би се убрзао напредак, напротив, треба следи- ти природу и олакшати емисију тона користећи искључиво снагу даха и природну резонанцу за добијање звука. Наставник је дужан да му скрене пажњу да је његов глас јединствен и да не треба да имитира основне карактеристике туђег гласа или специфичан на- чин певања или извођења самог наставника и других певача. Специфичност вокалне литературе је та што је писана на различитим страним језицима. Ученик у току свог школовања изучава два страна језика од којих је један обавезно италијански. Уколико се обрађује литература на језику који није у склопу обавезних предмета наставник је дужан да посебно обради текст у смислу његовог правилног изговарања и разумевања у циљу боље интерпретације.

3. август 2020.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК Број 8 – Страна 317 Ниво техничке спремности и гласовне стабилности ученика треба проверавати на јавном наступу водећи рачуна о сценском изразу као посебном таленту, па најбоље ученике усмерити ка даљем школовању и усавршавању. Нега вокалног апарата и музички бонтон Глас је специфичан инструмент јер га користимо у свакодневном животу и зато је веома важно истаћи да брига о њему не почиње и не завршава се на часовима и наступима већ је један константан процес. У том смислу важна је превенција као и поступно развијање гласа према индивидуалним могућностима појединих ученика. Потребно је избегавати факторе који негативно утичу на стање вокал- ног апарата (бука, пушење, вика...). Препорука је се једном годишње превентивно оде на преглед код фонојатра. Поред неге гласа пажњу треба обратити и на комплетну физичку кондицију. Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од пред- ставе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су

проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за СОЛО ПЕВАЧЕ		Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и разумевање и упознавање музичке литературе			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33	
ИСХОДИ:	– отпева без прекида и задржавања задати нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – анализира, правилно чита и акцентује литерарни текст; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике;		– опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна вокална дела и певачке деонице у камерним и хорским композицијама.	
САДРЖАЈИ:	Оспособљавање ученика за анализу нотног и литерарног текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета.		Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. Упознавање са вокалним деоницама у камерној и хорској литератури.	
ЛИТЕРАТУРА:	Први разред – Лакше вокализе без текста и са текстом на италијанском језику: Ф. Абт, Ј. Цајдлер, Н. Вакаи и други композитори сличних извођачких захтева – Лакше композиције старих мајстора из периода ренесансе и барока: А. Калдара, Ђ. Каћини, А. Фалкониери, П. П. Бенчини, А. Скарлати и други композитори сличних извођачких захтева. Други разред – Захтевније вокализе без текста и са текстом на италијанском језику: Ј. Цајдлер, Н. Вакаи, Ђ. Конконе: оп. 9, С. Маркези и др. композитори сличних извођачких захтева; – Захтевније композиције старих мајстора: А. Скарлати, Ђ. Карисими, Ђ. Качини, Ђ. Ђордани, Ђ. Боноччини, А. Фалкониери, Ђ. Б. Перголези, Г. Ф. Хендл, Х. Персел и други композитори сличних извођачких захтева. Трећи разред – Композиције из периода класицизма и романтизма: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масне и други композитори сличних извођачких захтева;		– Лакше композиције српских и словенских композитора: И. Бајић, Д. Јенко, Ј. Маринковић, М. И. Глинка и други композитори сличних извођачких захтева; – Дуети из периода барока и романтизма; – Лакше хорске композиције. Четврти разред: – Композиције српских и словенских композитора: И. Бајић, Д. Јенко, Ј. Маринковић, М. Милојевић, П. Коњовић, К. Бабић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хаце, М. И. Глинка, С. Рахмањин, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак и др. композитори сличних извођачких захтева; – Композиције 20. и 21. века са различитих говорних подручја: К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форе, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер, С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадорс, М. де Фалга и др. композитори сличних извођачких захтева – Дуети из периода барока и романтизма; – Хорске композиције	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПОГРАМА	За први и други разред: а) 12 лакших вокализа без текста и са текстом на италијанском језику; б) 12 лакших композиција старих мајстора из периода ренесансе и барока.		За трећи и четврти разред: а) 10 композиција из периода класицизма и романтизма; б) 10 лакших композиција српских и словенских композитора; в) две композиције предвиђене прог. за камерно музицирање; г) две композиције за хор	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметом хор што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет уско повезан и са другим музичким предметима: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике. Настава је усмерена на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција,

до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и на- претку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Наставу треба изводити у паровима. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси. Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, вокализама и композицијама старих мајстора које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст – без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен – у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно отпеване ноте могу се толерисати и због њих не треба пре- кидати читање. Пре почетка певања ученику треба допустити да прегледа нотни и евентуално литерарни текст задате композиције (тоналитет, предзнаци, модулације, текст на италијанском јези- ку...). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кре- тања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем – фразирање, динамика, артикулација, боја, дикција.... Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на пробама хора и камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста” треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена на настави главног предмета, камерне музике и хора

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – учествује на јавним наступима концертима, такмичењима;	– изведе задате композиције напамет соло и уз пратњу клавира; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.	
САДРЖАЈИ:	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Флексибилност амбажуре и лепота тона. Рад на аликвотним нивозима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Меморисање текста – врсте и начини. Артикулације и динамика. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме и интерпретација различитих стилова. Систематско и правилно вежбање. .	Скале Дурске и молске лествице до пет предзнака. Темпо извођења $\theta = 88-112$. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични квинтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), са развијањем, са метрономом	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII deo Комплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7; – Т. Вај: Техника – Џ. Гилберт: Секвенце Тонске вежбе – Џ. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: „О звучности” – К. Монтафија: Метода Етиде – М. Моиз: Мале мелодијске етиде – Л. Друе: Етиде – Е. Келер: Романтичне етиде, оп. 66 – Е. Келер: Етиде оп. 33, друга свеска и др. етиде сл. садржаја/тежине, које обрађују све важне аспекте свирања. Сонате – Г. Ф. Хендл: Сонате у е-молу (Хале), а-молу (Хале), Ге-ду-ру, Еф-дуру, а-молу – Л. Винчи: Соната у Де-дуру – Б. Марчело: Сонате, избор – А. Вивалди: Верни пастир, избор – Ж. Б. Леје: Соната у Еф-дуру и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине. Концерти	Концерти – К. Стамиц: Концерт у Де-дуру – А. Вивалди: Избор концерата – Л. Хофман – Ј. Хајдн: Концерт у Де-дуру – П. Г. Буфардин: Концерт у е-молу – М. Блаве: Концерт у а-молу Комади – В. А. Моцарт: Анданте у Це-дуру – Ђ. Росини: Анданте и Алегро – Ф. Шопен: Варијације на Росинијеву тему – А. Ф. Доплер: Берсеза – А. Ф. Доплер: Мазурка оп. 16 – В. Поп: Мађарска рапсодија – Б. Годард Алегрето. Идила – Е. Келер: Северна звезда – М. Бертомије: Романтична свита – Ж. Муке: Пан – В. Тобер: Берсеза – Е. Боца: Вече у планини – А. Гргин: Мала прича: Алегрето. Идила – Е. Келер: Северна звезда – М. Бертомије: Романтична свита – Ж. Муке: Пан – В. Тобер: Берсеза – Е. Боца: Вече у планини – А. Гргин: Мала прича – Д. Радић: Песма и игра	

	– Л. Бокерини: Концерт у Де-дуру	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су четири јавна наступа у току школске године – по два у сваком полутодишту	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– дурске и молске скале до пет предзнака – две различите школе етида – четири композиције уз клавирску пратњу – најмање једна соната и један концерт	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида (изводи се из нота) – 1 мелодијска етида (изводи се из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)	

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– континуирано вежба и свесно планира дневни рад који обухвата рад на тону, техници и репертоару; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – примењује одређене процедуре у побољшању моторике; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – свесно коригује интонацију, кроз примену аликвотних низова и истражује начине чистог свирања; – примењује различите артикулације у зависности од природе композиције – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције;	– изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – учествује на јавним наступима концертима, такмичењима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.	
САДРЖАЈИ:	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Вежбе за артикулације: нон-легато, стакато, тенуто, маркато, потрато; Вежбе за развој динамичког дијапазона инструмента; динамике. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме ,интерпретација различитих стилова.	Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. Скале: Све дурске и молске лествице квинтног и квартног круга. Темпо извођења $\theta = 108-120$. Поставка лествице, велико разлагање/развијање, акорди (тонични квинтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле) са развијањем, са метрономом	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII део Комплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7, 10; – М. Моиз: Дневне вежбе А, Б. – Т. Вај: Техника. – Џ. Гилберт: Секвенце – Рајхарт: 7 дневних вежби – П. Л. Граф: Check up – 20 основних студија Тонске вежбе – Џ. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: „О звучности” – К. Монтафија: Метода Етиде – Ђ. Гариболди: Велике етиде оп. 134. – Л. Друе: 25 етида – Е. Келер: оп. 33, свеска II, III избор – Ј. Андерсен: 24 етида оп. 33. – Ј. Хекер: 24 етиде оп. 6. и др. етиде сл. садржаја и тежине, које обрађују све важне Сонате – Ј. С. Бах: Соната у Це-дуру – В. А. Моцарт: Соната у Це-дуру – Ј. Ј. Кванц: Сонате, избор	– Г. Доницети: Соната – Ф. М. Верачини: Соната бр. 2. – Л. Винци: Соната у Де-дуру – А. Вивалди: Сонате из збирке „Верни пастир” и др. циклична дела сличног садржаја и степена тежине.. Концерти – К. Штамиц: Концерт у Це-дуру – Ђ. Б. Перголези: Концерт у Ге-дуру – К. В. Глук: Концерт у Ге-дуру – А. Вивалди: Концерт оп. 10, бр. 6. – Л. Бокерини: Концерт у Де-дуру – Ф. А. Реслер-Росети: Концерт у Де-дуру Комади – Б. Мартину: Скерцо – А. Русел: Анданте и Скерцо; – Ф. Шопен: Варијације на Росинијеву тему – М. Бертомије: Романтична свита – Ж. Мук: Пан – В. Поп: Мађарска рапсодија – Л. Ган: Анданте и Скерцо – Џ. Рутер: Античка свита (Избор ставова) – Г. Форте: Комад (Пјесе) – О. Маха: Варијације за флауту и клавир – К. Штамиц: Осам каприча за флауту соло – А. Онегер: Игра коза – З. Вауда: Ноктурно	

	– Г. Ф. Хендл: Соната у е-молу, HWV 379; – Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор) – Г. Ф. Телеман: Свита у а-молу	– 3. Вауда: Естампа за флауту соло; – 3. Вауда: Снови за флауту соло
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале – Избор техничких вежби – Две различите школе етида; – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт (сва три става), са каденцом.	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала напамет – 1 техничка етида (из нота) – 1 мелодијска етида (из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)	

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – свесно коригује интонацију; – самостално примењује и бира различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – користи динамичко нијансирање; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – аналитички приступа композицији, у смислу корелације са другим предметима;	– јасно интерпретира композиције које су стилски различите; – учествује на јавним наступима; – изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Развијање дисциплине у поштовању артикулације и динамике. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху.	Скале Све дурске и молске лествице. Темпо извођења $\theta = 120-134$ Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични квинтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у целом регистру инструмента, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону ц1–ц4, различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе – П. Тафанел – Ф. Гобер: VII део Комплетне методе, – М. Мојс: Скале и арпеђа – М. Мојс: Механизам хроматике – М. Мојс: Дневне вежбе – Џ. Гилберт: Техника флексибилности Тонске вежбе – М. Мојс: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П. Л. Граф: Флаута пева – Ф. Бернол: Техника амбажуре – Т. Вај: Вибрато – Џ. Галвеј: Усвиравање – П. Л. Граф: Check up, 20 основних студија Етиде – Гариболди: Велике етиде оп. 134. – Е. Келер: 30 виртуозних етида, оп. 75, избор – Е. Келер: Етиде, оп. 33, II, III свеска – Т. Бем: 24 каприса оп. 26 – Б. Фирстенау: 24 етиде оп. 125 – Ф. Шиндлер: 24 Бахове студије – Ј. Андерсен: 24 етиде, оп. 63	– Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор) – Ј. С. Бах: Свита у ха-молу – М. Блаве: Сонате оп. 2, бр. 4 и 6. и др. циклична дела сл. садржаја и степена тежине. Концерти – В. А. Моцарт: Концерт у Це-дуру – Г. Ф. Телеман: Концерт у Де-дуру – В. Блодек: Концерт у Де-дур – Ф. Девијен: Концерт у Ге-дуру – Г. Албинони: Концерт у Ге-дур Комади – К. Сен-Санс: Оделет – В. А. Моцарт: Рондо – К. Дебиси: Сиринкс – М. Арнолд: Фантазија за соло флауту – А. Вебер: Скерцето – А. Жоливе: Фантазија-каприс – К. Рајнеке: Балада – Ж. Бизе: Интермецо и Сегедиља – Л. Ган: Анданте и скерцо – С. Шаминад: Кончертино – А. Ф. Доплер: Мађарска фантазија, оп. 26 – Г. Форте: Конкурсни комад	

	– А. Пијацол: Танго етиде, избор и др. етиде сл. садржаја и тежине, које обрађују све важне Сонате – Ј. С. Бах: Соната и Е-дуру, Ес-дуру – К. Ф. Е. Бах: Соната у а-молу за флауту соло	– Р. Шуман: Три романсе – О. Маха: Варијације за флауту и клавир – Ж. Ибер: Комад за флауту соло – П. О. Феро: Три комада за флауту соло – М. Мара: Шпанске фолије (флаута соло) – А. Гргин: Капричо за соло флауту
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном регистру инструмента – Техничке вежбе, обавезни минимум осам одабраних вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт – Један соло комад, изведен јавно, по избору	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала напамет – 1 техничка етида (из нота) – 1 мелодијска етида (из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет) – Два става сонате или први став концерта (из нота)	

Назив предмета:	ФЛАУТА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– самостално креира план вежбања, користећи познату литературу; – свесно коригује интонацију, истражује начине чистог свирања; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује динамички дијапазон инструмента у свим регистрима; – користи све врсте артикулација тона; – у интерпретацији примењује стилска обележја;	– учествује на јавним наступима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – свира задате композиције, напамет, соло и уз пратњу клавира; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Изддржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Даљи рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Артикулације и различити удари језика (дупли, троструки језик, лепршави језик). Поштовање динамичких ознака. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Аналитички, меморијски, визуелни елементи учења напамет. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова.	Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. Скале: Све дурске и молске лествице, у пуном обиму инструмента, на што више начина. Темпо извођења $\theta = 120$ и више. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични квинтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону ц1–ц4, различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом.	
ЛИТЕРАТУРА	Техничке вежбе – П. Тафанел – Ф. Гобер: Комплетна метода – М. Моиз: Скале и арпеђа – М. Моиз: Механизам хроматике – М. Мојс: Дневне вежбе – Ј. Ердг: Техничке вежбе, IV свеска. Тонске вежбе – М. Моиз: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П. Л. Граф: Флаута пева – Ф. Бернолд: Техника амбажуре – Т. Вај: Вибрато – Џ. Гелвеј: Усвиравање – П. Л. Граф: Check up-20 основних студија Етиде – В. де Микелис: 24 етиде оп. 25	Концерти – В. А. Моцарт: Концерт у Ге-дуру – В. А. Моцарт: Концерт у Де-дуру (факултативно) – В. Блодек: Концерт у Де-дуру – Ј. Ј. Кванц: Концерт у Ге-дуру – К. Рајнеке: Концерт у Де-дуру – Ж. Ривије: Концерт Комади – С. Шаминад: Кончертино – А. Вебер: Скерцето – К. Рајнеке: Балада – А. Перилу: Балада – Г. Форте: Фантазија оп. 79 – Ж. Хи: Фантазија – Ф. Гобер: Ноктурно и Алегро скерцандо – Ф. Борне: Кармен фантазија – А. Ф. Доплер: Мађарска фантазија, оп. 26	

	– П. Тафanel-Ф. Гобер: 12 великих виртуозних етида – Е. Келер: Етиде оп. 75, виртуозне етиде, избор – Ј. Андерсен: 24 етиде техника други део, оп. 63 – Ф. Шиндлер: 24 Бахове студије и др. етиде сл. садржаја и тежине, које обрађују све важне Сонате – Ј. С. Бах: Соната у е-молу – Ј. С. Бах: Партита у а-молу за флауту соло (факултативно) – Ј. С. Бах: Соната у ге-молу – Г. Ф. Телеман: 12 фантазија за флауту соло (избор) – В. А. Моцарт: Сонате – Л. Либерман: Соната и друга циклична дела сличног садржаја и степена тежине.	– П. Озгијан: Концертантна свита, – Ф. Шуберт: Интродукција, тема и варијација оп. 1 – Ф. Мартен: Балада – Д. Деспић: Партита оп. 60 за флауту соло – М. Штаткић: Скерцо – М. Штаткић: Имаж – Л. Лоренцо: Каденца за соло флауту – К. Зграја: Три виртуозне фламенко студије, избор – Е. Боца: Арабеске за соло флауту; – Ј. Ибер: Комад (Пјесе) – Н. Паганини: Каприси за соло флауту, и друга дела сличне садржине
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном опсегу инструмента – Осам техничких вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Један концерт – Једна соната по избору – Соло композиција, по избору	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 етида виртуозног карактера Комад виртуозног карактера Концерт Испитни програм се изводи напамет.	

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– користи тонски опсег бе-еф3; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона; – користи вибрато; – свира све лествице у различитим артикулацијама; – самостално се штимује и контролише интонацију у току свирања;	– примењује знање из нотне писмености на композиције које изводи; – самостално организује своје дневно вежбање; – изражајно свира напамет соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Вежбе за синхронизацију прстију и језика. Рад на музичкој фрази. Тонски опсег бе-еф 3	Скале Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Видеман: 37 етида – Х. Брод: Етиде и сонате, први део – Л. Блезе: Техника обоа – 1 део или етиде сличне тежине)	Комади – Корели-Барбироли-Концерт Еф-дур – Т. Албиниони –Концерти Де-дур, Бе-дур, – Р. Шуман – Романса бр. 1 – Р. Хофман – Мали комади за обоу и клавир. (арије, романсе, серенаде или композиције сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	: Обавезна су 2 јавна наступа		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	две школе етида (по 10 из сваке школе етида), 4–5 комада		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Једна композиција са клавиром Композиција са клавиром изводи се НАПАМЕТ.		

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– користи тонски опсег бе-еф 3; – правилно изводи тонске вежбе; – користи вибрато; – изводи све лествице у различитим артикулацијама; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – примени стечено знање на новом музичком материјалу – организује своје дневно вежбање	– интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – коментарише дела која свира и слуша; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Микродинамика. Рад на сложеним ритмичким и техничким елементима. Анализа стилских карактеристика дела која се изводе.	Тонски опсег бе-еф 3. Скале Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Видеман: 37 етида – Х. Брод: Етиде и сонате, први део – Л. Блезе: Техника обое – 1 део или етиде сличне тежине)	Комади – Корели-Барбироли-Концерт Еф-дур – Т. Албиниони –Концерти Де-дур, Бе-дур, – Р. Шуман – Романса бр. 1 – Р. Хофман – Мали комади за обоу и клавир. (арије, романсе, серенаде или композиције сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	две школе етида (по 10 из сваке школе етида), 2 циклична дела, 2 комада		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	две школе етида (по 10 из сваке школе етида), 2 циклична дела, 2 комада		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Два става сонате или концерта, или комад уз клавирску пратњу Соната, концерт или комад изводи се НАПАМЕТ		

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– користи тонски опсег бе-еф 3; – правилно изводи тонске вежбе; – користи вибрато; – изводи све лествице у различитим артикулацијама; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – примени стечено знање на новом музичком материјалу – организује своје дневно вежбање	– интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – коментарише дела која свира и слуша; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Микродинамика. Рад на сложеним ритмичким и техничким елементима.	Анализа стилских карактеристика дела која се изводе. Тонски опсег бе-еф 3. Скале Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Блат-11 етида – Блат-25 етида – Л. Блезе – Техника обое, друга дела или етиде сличне тежине	Комади – Ж. Б. Леје – Соната Це-дур – Д. Чимароза – Концерт Це-дур – Г. Ф. Хендл – Соната це-мол – Ш. Колен – Соло за конкурс бр. 2, бр. 3 – Р. Шуман: Романса бр. 3 – Ф. Форе: Граве и алетро ђокозо И друге композиције сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 2 јавна наступа		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	две школе етида (по 10 из сваке школе етида), 2 циклична дела, 2 комада		

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	1. Једна дурска и једна молска скала 2. Две етиде различитог карактера 3. Два става сонате или концерта, или комад уз клавирску пратњу Соната, концерт или комад изводи се НАПАМЕТ

Назив предмета:	ОБОА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– свира подједнако звучно и квалитетно у различитим регистрима; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – самостално анализира и интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – креативно се изражава кроз музику;	– испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.	
САДРЖАЈИ:	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Рад на креативности и индивидуалности. Свирање у различитим ансамблима. Опсег бе-ге3.	Скале Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-ге 3у шеснаестинама.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Луфт: Етиде за обоу – Ферлинг: 48 етида или друге етиде сличне тежине Комади – Ј. Хајдн: Концерт Це-дур – Л. А. Лебрун: Концерт де-мол – Ф. Крамар: Концерт Еф-дур	– В. А. Моцарт: Концерт Це-дур – Г. Ф. Телеман: Соната е-мол – Ј. Н. Хумл: Интродукција, тема и варијације оп. 102 – А. Понкиели: Пиколо концертино – Д. Деспић: Менует – И. Петрић: Сонатина – Е. Боца: Конте пасторал и/или композиције сличне тежине	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 2 јавна наступа		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	две школе етида (по 10 из сваке школе етида), један концерт и два комада		
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 етида Композиција виртуозног карактера Дело југословенског или словенског аутора Концерт 1., 2. и 3. став Испитни програм се изводи напамет		

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета кларинет је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од е мало до ге3; – контролише дисање, односно узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвучи: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвучима и четворозвучима свирати разложено у темпу Четвртина = 70. Хроматска скала	

ЛИТЕРАТУРА	Етиде: Ж. К. Лефевр: Метода за кларинет II А. Перие: 20 етида К. Баерман: 24 етиде оп. 63 Комади: Ј. Е. Бара: Комад у ге-молу З. Фибих: Селанка М. Делжудис: Егзотична песма	Концерти: Штамиц: Концерт бр. 3. Бе-дур Л. А. Кожелух: Концерт Ес-дур Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – Један концерт (цео)	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира (изводи се напамет)	

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – користи технике меморисања текста;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвучима и четворозвучима свирати разложено у темпу Четвртина = 80. Хроматска скала од е–г3.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: К. Баерман: 24 етиде оп. 63 А. Клозе: Вежбе за сваки дан 1–60 Гамбаро: 21 капричо Комади: Е. Авон: Идила Е. Боца: Ариа Л. Блеман: Болеро	Циклично дело: Н. Р. Корсаков: Концерт Ес-дур Г. Ф. Хендл: Соната Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – један концерт (цео) или циклично дело		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира (изводи се напамет)		

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа;	

	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвучи: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвучима и четворозвучима свирати разложено у темпу Четвртина = 90. Хроматску скалу свирати од е–а3
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: А. Клозе: 20 карактеристичних етида А. Перие: 331 етида Ж. Лансло: 33 етиде Комади: Х. Баерман: Адађо Ж. Моке: Конкурсни соло Г. Доницети: Кончертино	Концерти: Ф. А. Хофмајстер: Концерт Б-дур К. Штамиц: Концерт Ес-дур бр. 11 Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима у распону три октаве – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира (изводи се напамет)	

Назив предмета:	КЛАРИНЕТ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од е мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвучи: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвучима и четворозвучима свирати разложено у темпу Четвртина = 100. Хроматску скалу свирати од е–а3	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: А. Клозе: 20 карактеристичних етида Е. Кавалини: 30 етида А. Перие: 331 етида К. Розе: 32 етиде Комади: А. Рабо: Конкурски соло Б. Брун: 4 Минијатуре Л. Кајзак: Кантилена Д. Деспић: 9 комада	Концерти: К. М. Вебер: Кончертино Ф. В. Крамарж: Концерт оп. 36, Ес-дур Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале разложено са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – концерт		
МАТУРСКИ ИСПИТ	1 етида 1 концерт 1 виртуозно дело – композиција југословенског или словенског аутора		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета фагот је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступ али и мотивисање за наставак уметничког школовања.		

ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б контра до ц два; – контролише дисање тј. узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – свира у тенор кључу; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; .	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	
САДРЖАЈИ:	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон.	Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу Четвртина= 70. Хроматска скала.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде и техничке вежбе – J. Weissenborn etide трећа свеска – Pivonka etide – P. Ristić dnevne i tehnicke vežbe – K. Dahl dnevne i tehnicke vežbe Етиде и техничке вежбе по избору професора	Комади: – J. Weissenborn – romansa – M. Stahuljak – рондо за фагот и клавир op. 21 br. 2 – M. Correte – соната – B. Trudić – скерцо – J. Weisendorf – тема са варијацијама – C. Stamitz – концерт за фагот и оркестар у F дуру И композиције сличне тежине по избору и процени наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 4 предзнака и једна техничка етида). Испитни програм: – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, терцама, квартама и разложеном скалом. – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б контра до ц2; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – свира у тенор кључу; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон.	Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу. Четвртина = 80. Хроматска скала од е–г3.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде и техничке вежбе		
	– B. Bjelinski – две инвенције		

	– J. Weissenborn – етиде – J. Neukirchner – етиде – K. Dahl – дневне и техничке вежбе – P. Ristić – техничке вежбе Етиде других аутора по избору наставника Комади: – A. Vivaldi – соната у а молу – J. Weissenborn капричо	– M. Glinka – путникова срећа – L. Milde – анданте или романса – C. Stamitz – концерт за фагот и оркестар у еф дуру – Logo – свита – Vivaldi – концерт у а молу – Lindpentner – концертино Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 5 предзнака и једна техничка етида). Испитни програм: – Једна дурска и једна молска скала са свим наведеним елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)	

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б контра до де2; – свира аликвоте – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон.	Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу Четвртина = 90. Хроматску скалу свирати кроз цео опсег инструмента	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – J. Weissenborn – свеска 2 ор 8 од 25 до 40 – O. Burdo – белика комплетна метода – Kopraš – етиде II део – Milde – етиде ор 24 од 1 о 10 – K. Dahl – дневне и техничке вежбе – Obrado – техничке вежбе Комади, концерти, свите, сонате: – Kolomies – скерцо – David – концертино – Hilmera – кон уморо	– C. Rene – соло де концерт – G. P. Телеман – соната за фагот у еф молу – Boismortier – соната за фагот у г молу – F. Mendelson – песма без речи у е дуру – Reichenauer – концерт за фагот у Це дуру – A. Vivaldi – један концерт по избору наставника – J. B. Vanhal – концерт у Це дуру – O. Basza – багатела Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту (све дурске и молске скале, једна техничка етида и једна мелодијска етида). Испитни програм: – Једна дурска и једна молска скала са свим елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Назив предмета:	ФАГОТ	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б мало до а3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај;	– самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон.	Скале и трозвучи: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, разложене кварте, тонични трозвучи и доминантни/умањени четворозвучи, разложени трозвучи и четворозвучи у темпу Четвртина = 100. Хроматску скалу свирати од е–а3	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде – Milde – етиде оп 24 од 11 до 24 – Milde – етиде оп 25, 10 етида – Neukirchner – етиде уз пратњу клавира – K. Dahl – дневне и техничке вежбе Комади, концерти, свите, сонате: – Pierne – соло де конкурс – Grgin – мала свита – G. Grovlez – сичилијана и алегро – V. Mikalauskas – интродукција – O. Mirosnikov – скерцо – Hindemit – соната – Fasch – соната	– Hummel – концерт за фагот – Mozart – концерт за фагот у бе дуру – Vivaldi – један концерт по избору наставника – C. M. Weber – концерт за фагот у еф дуру – Danzi – концерт за фагот – Ž. Smalys – фигаро варијације за соло фагот – Ž. Smalys – јутарња песма – E. Galliard – соната Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
ПРОГРАМ СМОТРЕ	Смотра технике (све дурске и молске скале и један став концерта или цикличног дела)		
МАТУРСКИ ИСПИТ	1 етида Концерт 1., 2. и 3. став – изводи се напамет Композиција виртуозног карактера Дело југословенског или словенског аутора		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Први
Циљ:	Циљ учења предмета Саксофон је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и мотивисање за наставак уметничког школовања.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б мало до фис3; – контролише дисање тј. узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

	– комуницира са корепетитором кроз музику;	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу Четвртина = 70. Хроматска скала
ЛИТЕРАТУРА	Етиде и техничке вежбе – Ж. М. Лондекс – Техничке вежбе, 1. и 2. књига – М. Мул. 18 вежби и етида – М. Мул. 48 (В. Ферлинг) – А. Клозе. 25 техничких етида Комади: – Р. Бертело – Адађо и арабеска – М. Бертомје – Свита бреве – Е. Боца – Арија	– Ј. Кастереде – Пасторала – А. Шаје – Анданте и алегро – П. Демилак – Сичилијана и тарантела – П. Лантиер – Сичилијана – Ј. Ноле – Мала латино свита – М. Перин – Циганска фантазија И композиције сличне тежине по избору и процени наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 4 предзнака и једна техничка етида). Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, терцама и разложеном скалом. – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет).	

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од 6 мало до фис3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу. четвртина = 80. Хроматска скала од е–г3.	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде и техничке вежбе – Ж. М. Лондекс. Техничке вежбе, 1. и 2. књига – М. Мул – 18 вежби и етида – М. Мул – 48 етида по В. Ферлингу – А. Клозе – 25 техничких етида – Л. Ниехаус – Средња концепција џеза Комади, сонате, свите: – П. Хиндемит – Соната – П. Боно – Свита – А. Черепнин – Соната спортив – К. Делвинкур – Крокамбуш	– Д. Донден – Имагинарна путовања – Ж. Ибер – Приче. – К. Паскал – Импроменту – Ж. Франсе – Пет егзотичних плесова – Р. Нода: Импровизација I,II,III – Е. Боца: Прелуд и дивертисимент – П. Итуралде – Хеленска свита Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима, велико разлагање, терце, разложене терце и кварте – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту ((дурске и молске скале и једна техничка етида). Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са свим наведеним елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б мало до ге3; – свира аликвоте; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Музички бонтон. Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу четвртина = 90. Хроматску скалу свирати кроз цео опсег инструмента	
ЛИТЕРАТУРА	Етиде и техничке вежбе: – М. Мул: Свакодневне вежбе – М. Мул: 48 етида по В. Ферлингу – М. Мул: 53 етиде – Ј. Андерсен: 29 великих етида – Л. Ниехаус: Средња концепција цеза за саксофон – П. М. Дибоса: 12 савремених етида – Г. Лакур: 28 етида по О. Мисијану – А. Пјаццола: Танго етиде Комади, концерти, свите, сонате: – Ф. Сантучи: Београдски Танго – Р. Видоф: Валс Ваните – П. Морис: Сlike из провансе – Д. Мијо: Скарамуш – А. Томази: Балада	– Е. Боца: Импровизација и Каприс – Ж. М. Дефаје: Ампелопсис – А. Жоливе: Фантазија – Импромпту – Д. Жоли: Кантилена и плес – Ф. Тул: Сарабанда и Жига – Р. Мучински: Соната – К. Паскал: Сонатина – И. Јевтић: Концерт – П. М. Дибоса: Концерт – П. Боно: Концерт Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	Обавезна смотра технике на полугодишту (све дурске и молске скале, једна техничка етида и једна мелодијска етида). Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са свим елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Назив предмета:	САКСОФОН	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– свира у опсегу од б мало до а3; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	

САДРЖАЈИ:	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу.	Скале и трозвуци: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, разложене терце, кварте, разложене кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци, разложени трозвуци и четворозвуци у темпу четвтина= 100. Хроматску скалу свирати од е–а3
ЛИТЕРАТУРА	Етиде: – М. Мул – Свакодневне вежбе – М. Мул – 48 етида по В. Ферлингу – М. Мул – 53 етиде – Ј. Андерсен – 29 великих етида – Л. Ниехаус – Средња концепција цеза за саксофон – П. М. Дибоса – 12 савремених етида – Г. Лакур – 28 етида по О. Мисијану – А. Пјацола – Танго етиде Комади, концерти, свите, сонате: – П. Боно: Каприс у форми валицера – М. Алексиначки: Реми – Е. Боца: Импровизација и каприс – Е. Боца: Скарамуш	– Ж. Демерсман: Фантазија на оригиналну тему – Р. Планел: Прелуд и Салтарела – П. Крестон: Соната – Б. Хеиден: Соната – П. Хиндемит: Соната – Е. Шулкоф: Хот соната – И. Брклјачић: Лав, концерт – П. Боно: Концерт – Е. Боца: Концертино – А. Глазунов: Концерт – Ж. Ривьер: Концертино Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– Све дурске и молске скале са свим елементима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – Концерт или циклично дело	
ПРОГРАМ СМОТРЕ	Обавезна смотра технике на полугодишту (све дурске и молске скале и један став концерта или цикличног дела).	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 етида Концерт 1. 2. и 3. став – изводи се напамет Композиција виртуозног карактера Дело југословенског или словенског аутора	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ФЛАУТА/ОБОА/КЛАРИНЕТ/ФАГОТ/САКСОФОН

I. УВОДНИ ДЕО Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Коре- лација између различитих предмета може бити полазиште за број- не активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. Настава инструмента усмерена је на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда сред- ње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученичком раду и напретку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд.) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета. Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника. Наставник обое треба ученика да упозна са материјалом и алатом за израду пискова, као и да га поступно уводи у начине њихове израде. Наставник треба да упозна ученика са начинима ефикасног и континуираног вежбања. Уколико је потребно, наставник ће ученику направити план и помоћи му да исти спроведе, вршећи контролу, заједно са учеником, уколико је могуће и са родитељима. Наставник треба да јасно формулише и степенује интерпретативне захтеве за ученика у односу на узраст и тренутне могућности. У предмету флаута, потребно је континуирано радити на свим елементима технике. Техника прстију: остварује се кроз континуиран рад на лествицама, пажљиво одабраним техничким вежбама и етидама. Наставник треба да препозна технички ниво ученика и да индивидуалним приступом омогући да ученик у одређеном периоду напредује и досегне свој максимум. Техника тона: остварује се кроз дневни рад на тонским вежбама које градуално постају захтевније од првог до четвртог разреда и укључује рад на елементима тона – уједначавање регистара, звучност и лепота тона, пројекција тона, динамичко нијансирање, контрола интонације.

Техника артикулације: кроз извођачки репертоар, наставник са учеником ради на свим артикулацијама, учи га да их јасно разликује и поштује. Такође је потребно радити на свим врстама удара језика: обичан, дупли, троструки и лепршави језик. У процесу учења напамет, наставник ће ученику представити аналитички, моторички и визуелни концепт учења. Наставник ће континуирано радити на постицању и одржавању извођачке кондиције ученика, тако да ученик на јавним наступима са лакоћом може да изведе планирани репертоар. Ово ће се постићи правилном динамиком рада на часу, али и наступима у оквиру интерних и јавних часова, као и организованих преслушавања. Ученика треба подстицати да узима учешћа у мастер класовима. Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посеђивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стижу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу. Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од поставе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за ДРВЕНЕ ДУВАЧЕ		Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33	
ИСХОДИ:	– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике;		– опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и снажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	
САДРЖАЈИ:	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака.		Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Снажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.	
ЛИТЕРАТУРА:	ФЛАУТА – Д. Мирковић: Флаута у симфонијском оркестру Први разред – Оркестарска сола – Ј. С. Бах: Пасија по Матеју; Бранденбуршки концерт II, IV и V, избор. – Г. Ф. Хендл: Музика на води. – Ј. Хајдн: Симфоније: бр. 100 Ге-дур, Војничка; бр. 101 Де-дур, часовник; бр. 103 Ес-дур; бр. 104, Де-дур Лондонска. – В. А. Моцарт: Концерт за клавир: Це-дур (467); Симфоније: бр. 34 Це-дур (KV 338), бр. 35 Хафнер, Де-дур (KV 385), бр. 38 Прашка (KV 504), бр. 40 ге-мол (KV 550), бр. 41 Це-дур Јупитер (KV 551); Увертире: Отмица из Сараја; Фигарова женидба; Дон Жуан; Чаробна фрула. – Л. ван Бетовен: Симфоније: бр. 3, Ес-дур оп. 55, Ероика; бр. 4, Бе-дур оп. 60; бр. 5, це-мол оп. 67; бр. 6 Еф-дур оп. 68 Пасторална; бр. 7, А-дур оп. 92; бр. 8 Еф-дур оп. 93; бр. 9, де-мол оп. 125; Концерт за клавир бр. 1 Це-дур оп. 15; Концерт за виолину Де-дур оп. 61. Увертире: „Леонора” бр. 3 оп. 72а; „Егмонт” оп. 84. – Ђ. Росини: Увертира Италијанка у Алжиру; – Ф. Менделсон – Бартолди: Италијанска симфонија, бр. 4; Концерт за виолину е-мол. Други разред – Оркестарска сола		Други разред – Оркестарска сола – Л. в. Бетовен: Фиделио; Симфонија бр. 2 Де-дур; Симфонија бр. 6 Еф-дур – Г. Доницети: Љубавни напиток – К. М. Вебер: Позив на игру – Ф. Шуберт: Розамунда – Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 и бр. 4 – Р. Шуман: Симфонија бр. 2 и бр. 4; Концерт за клавир а-мол – Ђ. Росини: Италијанка у Алжиру – увертира – К. М. в Вебер: Чаробни стрелац – Ф. Лист: Мађарска рапсодија бр. 2 – каденца – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол; Симфонија бр. 2 Де-дур; Академска увертира; Трагична увертира – Ц. Франк: Симфонијске варијације – Б. Сметана: Продана невеста I чин – Ж. Бизе: Кармен – увертира – Ђ. Пучини: Мадам Батерфлај II чин – Ц. Гершвин: Американац у Паризу – М. Равел: Болеро Литература БАС КЛАРИНЕТА: – Ђ. Верди: Моћ судбине, Аида, Дон Карлос, Фалстаф, Отело Трећи разред – Оркестарска сола – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 8 Еф-дур III став; – Ђ. Росини: Италијанка у Алжиру; Семирамида; Севиљски берберин – I чин – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7 Це-дур	

	– Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7, Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол, Недовршена; Увертира – Розамунда. – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14; Увертира „Римски карневал” оп. 9. – Ж. Бизе: Арлезијанка -свита бр. 1 и 2. – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1, це-мол оп. 68; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4, е-мол оп. 98; Концерт за клавир бр. 1, де-мол оп. 15; Концерт за клавир бр. 2, Бе-дур оп. 83; Концерт за виолину Де-дур, оп. 77. – Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1, Бе-дур оп. 38; Концерт за клавир а-мол оп. 54. – Б. Сметана: Продана невеста (Увертира). – Ј. Штраус: Увертире: Слепи миш; Циганин барон. – Ф. Менделсон Бартолди: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 Шкотска; Увертире: Сан летње ноћи оп. 21; – Р. Леонкавало: Пајацо. – М. Равел: Болеро Трећи разред – Оркестарска сола – Д. Чимароза: Увертира – Тајни брак. – В. Белини: Норма – Ђ. Пучини: Тоска; Боеми; Мадам Батерфлај; Турандот. – П. И. Чајковски: Симфонија бр. 4, еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5, е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6, бе-мол, оп. 74; Концерт за клавир бр. 1, бе-мол оп. 23; Концерт за виолину Де-дур оп. 35; Балети: Лабудово језеро; Увертира-Фантазија Ромео и Јулија; Варијације на рококо тему, А -дур, оп. 33. – Ђ. Верди: Травијата; Набуко; Аида; Реквијем. – К. Дебиси: Поподне једног фауна – А. Дворжак: Словенске игре (1, 2, 4, 5, 7, 8) – Ђ. Росини: Вилијам Тел; Севиљски берберин; Сврака крадљивица. – С. Прокофјев: Класична симфонија – Н. Римски-Корсаков: Шпански капричо Четврти разред – Оркестарска сола – П. Маскањи: Кавалерија рустикана. – Б. Барток: Концерт за оркестар. – А. П. Бородин: Половецке игре из опере Кнез Игор. – М. Равел: Дафнис и Клое – М. П. Мусоргски: Слике са изложбе – Ж. Бизе: Кармен – С. Рахмањин: Концерт за клавир бр. 2, це-мол, оп. 18; Концерт за клавир бр. 3, де-мол, оп. 30. – Н. Р. Корсаков: Шехерезада оп. 34. – П. И. Чајковски: Крцко орашћић, Успавана лепотица; – Р. Вагнер: Зигфрид – Прстен Нибелунга III; Зигфридова идила; Увертира Фауст. – Ђ. Верди: Риголето (I, II, III чин); Трубадур (I, II, III, IV чин); Сицилијанске вечери: Моћ судбине (Увертира, I, II, III чин); Бал под маскама (прелудијум, I, III чин); Дон Карлос (I, II, III, IV чин); Аида (I, II, III, IV чин); Фалстаф (I, II, III чин), – Б. Сметана: Влтава – С. Прокофјев: Пећа и вук – К. Сен-Санс: Карневал животиња. – Р. Штраус: Дон Жуан; Тил Ојленшпигел; Кавалер с ружом; – И. Стравински: Петрушка. ОБОА – Љубиша Петрушевски: Оркестарске студије за обоу, I свеска (први и други разред) и II свеска (трећи и четврти разред) Први разред – Оркестарска сола	– Ф. Менделсон: Музика за Сан летње ноћи – Х. Берлиоз: Фаустово проклетство; – Ф. Лист: Мађарска рапсодија бр. 1; Мађарска рапсодија бр. 2; Мађарска рапсодија бр. 3 – Ј. Брамс: Симфонија бр. 3 Еф-дур – Ц. Франк: Симфонија у де-молу – М. И. Глинка: Камаринскаја – П. И. Чајковски: Ромео и Јулија; Моцартијана; Симфонија бр. 5 е-мол – Ж. Бизе: Кармен – Ђ. Верди: Трубадур; Моћ судбине – увертира; Фалстаф; Аида – Р. Вагнер: Танхојзер; Лоенгрин; Холанђанин луталица; – О. Респиги: Римске пиније – Џ. Гершвин: Рапсодија у плавом Литература БАС КЛАРИНЕТА: – Ђ. Пучини: Боеми; Тоска; Мадам Батерфлај; – О. Респиги: Римске фонтане; Римске пиније Четврти разред – Оркестарска сола – Г. Доницети: Дон Пасквале – Ђ. Росини: Виљем Тел; Сврака крадљивица – увертира; Севиљски берберин – К. М. Вебер: Оберон – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија – Ј. Брамс: Симфонија бр. 4 е-мол – П. И. Чајковски: Италијански капричо; Симфонија бр. 4 еф- мол; Симфонија бр. 6 ха-мол – А. П. Бородин: Половецке игре из опере Кнез Игор – Н. Римски-Корсаков: Шехерезада – Б. Сметана: Продана невеста – М. П. Мусоргски: Борис Годунов – Ђ. Верди: Риголето; Травијата; Моћ судбине; Бал под ма- скама; Дон Карлос; Отело – Р. Вагнер: Тристан и Изолда; Мајстори певачи – Ђ. Пучини: Боеми; Тоска; Мадам Батерфлај; – О. Респиги: Римске фонтане – Р. Штраус: Тил Ојленшпигел – М. Равел: Дафнес и Клое – И. Стравински: Прича о војнику; Жар птица – С. Прокофјев: Класична симфонија Литература БАС КЛАРИНЕТА: – П. И. Чајковски: Пикова дама; Евгеније Оњегин – П. Коњовић: Коштана – Р. Вагнер: Танхојзер; Лоенгрин; Тристан и Изолда – С. Прокофјев: Ромео и Јулија ФАГОТ Први разред – оркестарска сола и деонице – Ј. С. Бах: Пасија по Матеју; Бранденбуршки концерт II, IV и V, избор. – Г. Ф. Хендл: Музика на води. – Ј. Хајдн: Симфоније: бр. 100 Ге-дур, Војничка; бр. 101 Де-дур, часовник; бр. 103 Ес-дур; бр. 104, Де-дур Лондонска. – В. А. Моцарт: Концерт за клавир: Це-дур (467); Симфоније: бр. 34 Це-дур (KV 338), бр. 35 Хафнер, Де-дур (KV 385), бр. 38 Де-дур Прашка (KV 504), бр. 40 ге-мол (KV 550), бр. 41 Це-дур Јупитер (KV 551); Увертире: Отмица из Сараја; Фигарова женидба; Дон Жуан; Чаробна фрула. – Л. ван Бетовен: Симфоније: бр. 3, Ес-дур оп. 55, Ероика; бр. 4, Бе-дур оп. 60; бр. 5, це-мол оп. 67; бр. 6 Еф-дур оп. 68 Пасторална; бр. 7, А-дур оп. 92; бр. 8 Еф-дур оп. 93; бр. 9, де-мол оп. 125; Концерти: Концерт за

	– Ј. Хајдн: Симфоније: бр. 100 Ге-дур, Војничка; бр. 101 Де-дур, часовник; бр. 103 Ес-дур; бр. 104 Де-дур Лондонска. – В. А. Моцарт: Концерт за виолину Ге-дур (KV 216), Концерт за виолину А-дур (KV 219), Концерти за клавир: Де-дур (KV 416), Бе-дур (KV 595), Концерт за обоу Це-дур (KV 314); Симфоније: бр. 34 Це-дур (KV 338), бр. 35 Де-дур (KV 385), бр. 38 Де-дур Прашка (KV 504), бр. 40 ге-мол (KV 550), бр. 41 Це-дур, Јупитер (KV 551); Увертире: Отмица из Сараја; Фигарова женидба; Дон Жуан; Тако чине све. – Л. ван Бетовен: Симфоније: бр. 3 Ес-дур оп. 55, Ероика; бр. 4 Бе-дур оп. 60, бр. 5 це-мол оп. 67, бр. 6 Еф-дур оп. 68, Пасторална; бр. 7 А-дур оп. 92, бр. 8 Еф-дур оп. 93, бр. 9 де-мол оп. 125. Концерт за клавир бр. 1 Це-дур оп. 15; Концерт за виолину Де-дур оп. 61; Увертире: Леонора бр. 3 оп. 72а; Егмонт оп. 84. – Ђ. Росини: Увертире: Севиљски берберин; Италијанка у Алжиру; Сврака крадљивица. – Г. Доницети – Увертира – Дон Пасквале Други разред – Оркестарска сола – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7, Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол, Недовршена; Увертира – Розамунда. – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14; Увертира Римски карневал оп. 9. – Ж. Бизе: Симфонија Це-дур; Арлезијанка -свита бр. 1и 2. – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол оп. 68; Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3 Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4 е-мол оп. 98; Концерт за клавир бр. 1 де-мол оп. 15; Концерт за клавир бр. 2 Бе-дур оп. 83; Концерт за виолину Де-дур оп. 77. – Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38; Симфонија бр. 2 Це-дур оп. 61; Симфонија бр. 3 Ес-дур оп. 97; Симфонија бр. 4 де-мол 120; Концерт за клавир а-мол оп. 54. – Б. Сметана – Продана невеста (Увертира). – Ј. Штраус: Увертире: Слепи миш; Циганин барон. – П. И. Чајковски: Симфоније: Симфонија бр. 4 еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5 е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6 бе-мол оп. 74; Концерт за клавир бр. 1 бе-мол оп. 23; Концерт за виолину Де-дур оп. 35; Балети: Шчелкунчик; Лабудово језеро; Балетска свита; Увертира-Фантазија – Ромео и Јулија. – Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 Шкотска; Симфонија бр. 4 А-дур оп. 90 Иалијанска; Концерт за виолину е-мол оп. 64; Увертире: Сан летње ноћи оп. 21; Фингалова пећина оп. 26; Сан летње ноћи: Скерцо. – Ђ. Верди: Травијата; Набуко. – Р. Леонкавало – Бајацо. Трећи разред – Оркестарска сола – Д. Чимароза: Увертира, – Тајни брак. – Ђ. Росини: Увертира – Свилене лествице. – В. Белини – Норма – Р. Вагнер: Зигфрид-Прстен Нибелунга III; Зигфридова идила; Увертира „Фауст”. – Ђ. Верди: Риголето (I, II, III чин), Трубадур (I, II, III, IV чин); Сицилијанске вечери: Моћ судбине (Увертира, I, II, III чин); Бал под маскама (прелудијум, I, III чин); Дон Карлос (I, II, III, IV чин); Аида (I, II, III, IV чин); Фалстаф (I, II, III чин), – Ђ. Пучини: Тоска (I, II, III чин); Боџи (I, II, III, IV чин), Мадам Батерфлај (I, II чин), Турандот (I, II, III чин).	клавир бр. 1 Це-дур оп. 15; Концерт за виолину Де-дур оп. 61; Увертире: Леонора бр. 3 оп. 72а; Егмонт оп. 84. – Ђ. Росини: Увертира Италијанка у Алжиру; – Ф. Менделсон – Бартолди: Италијанска симфонија, бр. 4; Концерт за виолину е-мол. Други разред – оркестарска сола и деонице – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7, Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол, Недовршена; Увертира – Розамунда. – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14; Увертира Римски карневал оп. 9. – Ж. Бизе: Арлезијанка -свита бр. 1 и 2. – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1, це-мол оп. 68; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4, е-мол оп. 98; Концерти: Концерт за клавир бр. 1, де-мол оп. 15; Концерт за клавир бр. 2, Бе-дур оп. 83; Концерт за виолину Де-дур, оп. 77. – Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1, Бе-дур оп. 38; Концерт за клавир а-мол оп. 54. – Б. Сметана: Продана невеста (Увертира). – Ј. Штраус: Увертире: Слепи миш; Циганин барон. – Ф. Менделсон Бартолди: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 Шкотска; Увертира: Сан летње ноћи оп. 21; – Р. Леонкавало: Пајацо. – М. Равел: Болеро Трећи разред – оркестарска сола и деонице – Д. Чимароза: Увертира – Тајни брак. – В. Белини: Норма – Ђ. Пучини: Тоска; Боџи; Мадам Батерфлај; Турандот. – П. И. Чајковски: Симфонија бр. 4, еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5, е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6, бе-мол, оп. 74; Концерт за клавир бр. 1, бе-мол оп. 23; Концерт за виолину Де-дур оп. 35; Балет: Лабудово језеро; Увертира – Фантазија Ромео и Јулија; Варијације на рококо тему, А - дур, оп. 33. – Ђ. Верди: Травијата; Набуко; Аида; Реквијем. – К. Дебиси: Поподне једног фауна – А. Дворжак: Словенске игре (1, 2, 4, 5, 7, 8) – Ђ. Росини: Вилијам Тел; Севиљски берберин; Сврака крадљивица. – С. Прокофјев: Класична симфонија – Н. Римски-Корсаков: Шпански капричо Четврти разред – оркестарска сола и деонице – П. Маскањи: Кавалерија рустикана. – Б. Барток: Концерт за оркестар. – А. П. Бородин: Половецке игре из опере „Кнез Игор”. – М. Равел: Дафнис и Клое – Ж. Бизе: Кармен. – М. П. Мусоргски: Слике са изложбе. – С. Рахмањин: Концерт за клавир бр. 2, це-мол, оп. 18; Концерт за клавир бр. 3, де-мол, оп. 30. – Н. Р. Корсаков: Шехерезада оп. 34. – П. И. Чајковски: Крцко орашћић, Успавана лепотица; – Р. Вагнер: Зигфрид-Прстен Нибелунга III; Зигфридова идила; Увертира „Фауст”. – Ђ. Верди: Риголето (I, II, III чин); Трубадур (I, II, III, IV чин); Сицилијанске вечери: Моћ судбине (Увертира, I, II, III чин); Бал под маскама (прелудијум, I, III чин); Дон Карлос (I, II, III, IV чин); Аида (I, II, III, IV чин); Фалстаф (I, II, III чин), – Б. Сметана: Влтава – С. Прокофјев: Пећа и вук – К. Сен-Санс: Карневал животиња. – Р. Штраус: Дон Жуан; Тил Ојленшпигел; Кавалер с ружом; – И. Стравински: Петрушка САКСОФОН

	Четврти разред – Оркестарска сола – П. Маскањи: Кавалерија рустикана. – У. Ђордано: Андре Шеније (I, II, III, IV чин). – Б. Барток: Концерт за оркестар. – А. П. Бородин: Половецке игре из опере „Кнез Игор”. – Б. Бритн: Ратни реквијем оп. 20; Питер Грајмс. – М. П. Мусоргски: Сlike са изложбе. – С. Прокофјев: Класична симфонија оп. 25. – С. Рахмањин: Концерт за клавир бр. 2 це-мол оп. 18; Концерт за клавир бр. 3 де-мол оп. 30. – Н. Р. Корсаков: – Шехерезада оп. 34. – Р. Штраус: Кавалер с ружом оп. 59 (I, II, III чин); Игра Саломе оп. 54. – И. Стравински: Петрушка; Полчинела; Орфеј Посвећење пролећа. КЛАРИНЕТ – Миленко Стефановић- Оркестарске студије за кларинет, I свеска (први и други разред) и II свеска (трећи и четврти разред) Први разред – Оркестарска сола – В. А. Моцарт: Фигарова женидба; Дон Жуан; Чаробна фрула – увертира; – Симфонија Ес-дур бр. 39; Симфонија ге-мол бр. 40 – Л. в. Бетовен: Концерт за виолину Де-дур; Увертира Леонора I; Увертира Леонора II; Увертира Леонора III; Увертира Кориолан; Увертира Егмонт; Симфонија бр. 1 Це-дур; Симфонија бр. 3 Ес-дур; Симфонија бр. 4 Бе-дур; Симфонија бр. 5 ц-мол; Симфонија бр. 7 А-дур; Симфонија бр. 8 Еф-дур (I став) – Ђ. Росини: Севиљски берберин – увертира – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол – Ф. Менделсон: Фингалова пећина, увертира; – Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур и бр. 3 Ес-дур – Ф. Лист: Прелиди – М. И. Глинка: Иван Сусањин – П. И. Чајковски: Шчелкунчик – М. П. Мусоргски: Ноћ на голом брду – С. Христић: Охридска легенда – О. Респики: Римске фонтане – А. Дворжак: Словенска игра бр. 8 Литература БАС КЛАРИНЕТА: – С. Христић: Охридска легенда – П. И. Чајковски: Ромео и Јулија; Шчелкунчик; Лабудово језеро	Први разред – оркестарска сола и деонице – М. Равел: Болеро – Ж. Бизе: Арлезијанка – Р. Бредли: Том и Џери – Б. Барток: Дрвени принц – Д. Мијо: Стварање света – Џ. Гершвин: Рапсодија у плавом – Џ. Вилијамс: Свита Ратови звезда И литература за биг бенд по избору наставника. Други разред – оркестарска сола и деонице – А. Седлар: Мачкоња; Симфонија бр. 1 – Е. Виља-Лобос: Уирапуру – М. Мусоргски: Сlike са изложбе – Џ. Гершвин: Американац у Паризу – С. Рахмањин: Симфонијске игре – А. Шнитке: Свита из филмске музике Кловнови и деца – А. Хачатуријан: Игра сабљи и Аишино буђење и игра из балетске свите Гајана И литература за биг бенд по избору наставника. Трећи разред – оркестарска сола и деонице – Ж. Ибер: Дон Кихот – С. Прокофјев: Ромео и Јулија – Д. Шостакович: Џез свита бр. 2 – Џ. Гершвин: Опера Порги и Бес – Д. Шостакович: Балетска свита оп. 22 – С. Прокофјев: Симфонијска свита Поручник Киж – Л. Бернштајн: Симфонијске игре (Прича са западне стране) – С. Прокофјев: Кантата за хор и оркестар Александар Невски И литература за биг бенд по избору наставника. Четврти разред – оркестарска сола и деонице – В. Волтон: Фасаде – И. Стравински: Танго – Р. Штраус: Симфонија Доместика – Е. Виља-Лобос: Бахиана Брасилеира бр. 2 – А. Берг: Симфонијска свита из опере Лулу – И. Брклјачић: Кад се седам пута дигне завеса – А. Хачатуријан: Четврта свита из балета Спартак – А. Берг: Концерт за виолину И литература за биг бенд по избору наставника.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО Предмет Читање с листа је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање ис- хода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада орке- старској литератури. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређе- ни су захтевима из понуђене литературе по разредима. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице. Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (prima vista) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мелоритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно prima vista, и да је то сврха часа. Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој при- ступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, зада- ти да се увежба. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена у оркестру

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– контролише технику прстију; – оплемени тон и ширењу горњег и доњег регистра; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију; – контролише промену артикулације и динамике; – свира вентил трилере; – вежба самостално и свесно исправља постојеће грешке; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора;	– испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – иницира организацију проба; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђивању сопствених естетских критеријума.	
САДРЖАЈИ:	Интонирање интервала узлазно и силазно (хроматски). Рад на техници прстију. Флексибилност и функционалност амбажуре и рад на култури тона уз ширење и изједначеност регистара. Метода транспоновања. Промена артикулације и контрола динамике. Свирање трилера. Развијање физичке и менталне издржљивости.	Развијање радне дисциплине која изискује систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. СКАЛЕ Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве, са обраћајима квинтакорада и доминантним и умањеним септакордима у темпу брзих четвртина.	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода – Ј. Арбан: Развијене скале; Вежбе за хроматику; Разложени дур и мол тоналитети у триолама; Вежбе интервала у осминама – Е. Sachse – 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – од бр. 1–15 – П. Клодонир: 20 малих етида – Зигмунд Херинг: 32 етиде	– Композиције: – П. И. Чајковски: Наполитанска игра – С. Болотин: Лаке мелодије – избор – – Шварц: Романса – Г. Ф. Хендл: Соната у Еф-дуру (обрада Жан Тилде) – Ј. Ед. Бара: Оријентал – Ђ. Тошић: Обраде Мокрањца Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу(напамет)		

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и јача физичку издржљивост; – покаже напредак у техници прстију; – свира све артикулације и примењује микро динамику; – свира усне трилере у лаганом темпу; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике;	– разликује одлике стилских епоха и прилагођава сопствену индивидуалност; – покаже самопоуздање у солистичким, камерним и оркестарским наступима; – користи предности дигитализације и критички коментарише своја и туђа извођења у смислу техничке припремљености и музичке изражајности.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност и функционалност амбажуре. Дневне вежбе са хармонским вокализацијама различитих артикулација и динамике. Култура тона, ширење и изједначеност регистара. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање контролисаних технике прстију. Метода транспонована. Почетак свирања усних трилера.	Интерпретације различитих стилова и развој сопствених критеријума. Развој ученика за солистичко, камерно и оркестарско свирање. Музички бонтон. Скале: Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве. Тонични, доминантни и умањени септакорди са обраћајима у осмина-ма и по могућству шеснаестинама и различитим артикулацијама.	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода – Ј. Арбан: Развијене скале; Вежбе за хроматику; - Разложени дур и мол тоналитети у триолама; Вежбе интервала у осминама; - Вежбе за дупли и трипли језика.	– В. Вурм: Изабране етиде, свеска I. Композиције: – Купрински: Каватина – К. Шван: Соната за трубу и клавир – Г. Бали: Анданте и Алегро -Г. Ф. Хендл: Арија и Варијација	

	– E. Sachse – 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу	– М. Силвански: Концерт за трубу и клавир И литературе сличних захтева по избору наставника
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– I дурска и I молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)	

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и стекне физичку издржљивост, – свира све артикулације и примени микродинамику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – свира усне трилере;	– испољи емоционални сензибилитет, креативне способности и јача поверење у властите способности; – користи различите начине меморисања, текста; – испољи креативност, способност импровизације и проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина; – користи предности дигитализације и формира критеријуме за избор програма и репертоара.	
САДРЖАЈИ:	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Флексибилност и функционалност амбажуре. Култура тона и техника прстију. Метода транспонована. Техника свирања двоструког и троструког језика Свирање усних трилера. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације..	Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума Јачање мотивације, воље и упорности у савладавању тешкоћа. Скале Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у брзим осминама и шеснаестинама у различитим артикулацијама	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода: Ч. Колин: Лип Флексибилити – Ј. Арбан: Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у триолама, Вежбе интервала у осминама. – Зигмунд Херинг: Књига III – прогресивни трубач – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – В. Вурм: Изабране етиде, свеска 1. – Е. Sachse: Етиде свеска 1. Композиције: – Вејивановски: Соната ге-мол	– Волф: „Ростокер свита” – Т. Албинони: Концерти за трубу и клавир (транскрипције Т. Докшицера) – И. Бобровски: Скерцино – Е. Мартен: Концертни рондо – Е. Боца: Бадинач – А. Гедике: Концертна етида ор. 49 – Е Бара: Фантазија – Балај: Prelude et ballad Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – тема са варијацијама		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– I дурска и I молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – циклично дело или тема са варијацијама (напамет)		

Назив предмета:	ТРУБА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– контролише амбажуру, дисање, интонацију, динамику, фразирање, и агогику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – испољи креативност, сензибилитет и способност импровизације у свирању;	– проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина у свирању; – развија самопоуздање и самопоштовање; – користи предности дигитализације и присуствује концертима класичне музике те формира сопствени критеријум и упознаје репертоар.	
САДРЖАЈИ:	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике.	Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума.	

	Култура тона и техника прстију. Метода транспонована. Техника свирања двоструког и троструког језика. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације.	Градња поверења у властите способности и јачање самосталности. Скале - Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, Д7 и Ум7 са обртајима свирати у шеснаестинама и различитим артикулацијама.
ЛИТЕРАТУРА	– М. Schlossberg – Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода – Ч. Колин: Лип Флексибилити – Станп: Загремање – Кларк – Техничке вежбе – Ј. Арбан: Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у шеснаестинама, Вежбе интервала у шеснаестинама – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Страд: II свеска за средњу школу – В. Вурм: Изабране етиде, свеска 1. 2. – Ј. Арбан: Концертантне Етиде – Копраш-24 Етиде – Е. Sachs: Етиде свеска 1.	Композиције: – Бутри: Тромпетунија – Ј. Неруда: Концерт – Арутуњан: Концерт – Хумел: Концерт Ес-дур – Ј. Хајдн: Концерт Ес-дур – Е. Порино: Кончертино – Ј. Ибо: Соната – Мартину: Соната – Арбан: Карневал у Венецији – А. Аратуњан: Концертни скерцо – Томе: Фантазија – Балај – Contest Piece; Анданте Скерцо – Гедике: Концертна Етида Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – 1 троставачни концерт	
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 етида цикличног карактера Концерт – најмање троставачни Комад виртуозног карактера Композиција југословенског или словенског аутора; Крајчевић-Тошић: Оркестарске студије Једна од наведених композиција се изводи напамет	

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Хорна је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високо образовним установама.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– користи кварт вентил и савлада свирање на дуплој ЕФ/БЕ хорни; – контролише технику прстију; – оплемени тон и примењује нон-прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију; – транспонује из ЕФ штима у ЕС и ДЕ; – контролише промену артикулације и динамике; – свира вентил трилере;	– наштима самостално и прецизно дуплу ЕФ/БЕ хорну; – вежба самостално и свесно исправља постојеће грешке; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – иницира организацију проба; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме.	
САДРЖАЈИ:	Свирање на дуплој ЕФ/БЕ хорни. Интонирање интервала узлазно и силазно (хроматски). Рад на техници прстију. Флексибилност и функционалност амбажуре и рад на култури тона уз ширење и изједначеност регистра. Метода транспонована. Промена артикулације и контрола динамике. Свирање вентил трилера.	Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање радне дисциплине која изискује систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Скале Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве, са обртајима квинтакорда и доминантним и умањеним септакордима у темпу брзих четвртина	
ЛИТЕРАТУРА	– Д. Гиртл: Школа за хорну друга свеска – Г. Копраш: 60 изабраних етида – М. Зимолуг: Етиде друга свеска – Б. Е. Милер: Романса у Бе дуру оп. 69	– В. А. Моцарт: Концерт у Де дуру кв 412 (2. став – Рондо) – М. Букар: Стара легенда Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида		

	– 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу(напамет)

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и јача физичку издржљивост; – покаже напредак у техници прстију; – свира све артикулације и примењује микро динамику; – транспонује из ЕФ штива у Е и ЦЕ; – свира усне трилере у лаганом темпу; – контролише интонацију пригушених тонова, уз правилно и спретно коришћење десне шаке у корпусу;	– испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – разликује одлике стилских епоха и прилагођава сопствену индивидуалност; – покаже самопоуздање у солистичким, камерним и оркестарским наступима; – користи предности дигитализације и критички коментарише своја и туђа извођења у смислу техничке припремљености и музичке изражајности.	
САДРЖАЈИ:	Флексибилност и функционалност амбажуре. Дневне вежбе са хармонским вокализама различитих артикулација и динамике. Култура тона, ширење и изједначеност регистара. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање контролисане технике прстију. Метода транспонована. Почетак свирања усних трилера.	Усавршавање технике пригушеног тона. Интерпретације различитих стилова и развој сопствених критеријума. Музички бонтон. Скале Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве. Тонични, доминантни и умањени септакорди са обртајима у спорим осминама и различитим артикулацијама.	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Зимолуг: Етиде друга свеска – Г. Копраш: 60 изабраних етида – М. Алфонс: 200 мелодијских и прогресивних етида за хорну прва свеска – К. Сен-Санс: Концертни комад оп. 94 – П. И. Чајковски: Ариозо из кантате Москва	– Ј. Ц. Пепуш: Соната IV, це мол – Д. дела Бела: Соната ЦЕ дур – В. А. Моцарт: Концерт ДЕ дур кв 412 (први став – Алегро) И литературе сличних захтева по избору наставника	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и стекне физичку издржљивост, – контролише моторику леве руке; – свира све артикулације и примени микродинамику; – транспонује из ЕФ штива у ГЕ и А; – примени технику свирања двоструког језика; – испољи емоционални сензибилитет, креативне способности и јача поверење у властите способности;	– свира усне трилере; – побољша краткорочну и дугорочну меморију, концентрацију и сценску самоконтролу отклањајући страх од неуспеха; – испољи виши ниво креативности, способност импровизације и проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина; – користи предности дигитализације и формира критеријуме за избор програма упознајући репертоар за хорну.	
САДРЖАЈИ:	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Флексибилност и функционалност амбажуре. Култура тона и техника прстију. Метода транспонована. Техника свирања двоструког језика. Свирање усних трилера. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације.	Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Јачање мотивације, воље и упорности у савладавању тешкоћа. Скале Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у брзим осминама и различитим артикулацијама.	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Алфонс: 200 мелодијских и прогресивних етида за хорну друга свеска – Г. Копраш: 60 изабраних етида – А. Корели: Соната ге- мол	– А. Дипи: Тема са варијацијама – Е. Боца: У Ирској – А. Александров: Арија по. 32	

	– П. И. Чајковски: Баркарола оп. 37	Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – тема са варијацијама	
ИСПИТНИ ПРОГРАМ:	– 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – циклично дело или тема са варијацијама (напамет)	

Назив предмета:	ХОРНА	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– контролише амбажуру, дисање, интонацију, динамику, фразирање, и агогику; – транспонује из ЕФ штива у БЕ бас и БЕ алт; – примени технику свирања троструког језика; – испољи висок ниво креативности, сензибилитета, способност импровизације у свирању;	– проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина у свирању; – развија самопоуздање и самопоштовање; – користи предности дигитализације и присуствује концертима класичне музике те формира сопствени критеријум и упознаје репертоар.	
САДРЖАЈИ:	Технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Култура тона и техника прстију. Метода транспонована. Техника свирања троструког језика. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације.	Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Градња поверења у властите способности и јачање самосталности. Скале Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у шеснаестинама и различитим артикулацијама.	
ЛИТЕРАТУРА	– М. Алфонс: 200 мелодијских и прогресивних етида за хорну трећа свеска – Ј. Галај: Етиде оп. 13 – В. А. Моцарт: Концерт бр. 3, ЕС дур, кв 447 – Ф. Штраус: Тема са варијацијама	– Ж. Поре: Концертино бр. 5 и бр. 6 – Ф. Штраус: Ноктурно оп. 7 – П. Стојановић: Анданте и Рондо Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна су 4 јавна наступа у току године (2 по полугодишту)		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	– 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – 1 троставачни концерт		
МАТУРСКИ ИСПИТ:	1 етида 1 композиција виртуозног карактера Композиција југословенског или словенског аутора Концерт 1., 2. и 3. став – концерт се свира напамет		

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Први
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Тромбон је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и мотивацију за наставак школовања на високо образовним установама.		
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– шири регистар инструмента; – примењује кварт вентил; – отвара доњи регистар без и са кварт вентилом; – контролше интонацију; – користи помоћне позиције; – примењује стилска правила везана за епоху дела која свира;	– изведе све динамичке и логичке захтеве у композицији; – самостално се припрема за наступ; – комуницира – „дише” заједно са корепетитором; – пренесе на публику свој доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – повезано свира фразе у оквиру композиције и не ремети музички ток;	
САДРЖАЈИ:	Ширење горњег и доњег регистра. Коришћење кварт вентила кроз вежбе које отварају доњи регистар. Свирање оркестарских деоница самостално или у оквиру секцијских проба.	Неговање лепог тона у свим динамикама. Скале и трозвучи. Све дурске и молске скале у оквиру дуодециме или две октаве (у зависности од способности ученика) Тонични и доминантни септакорд.	
ЛИТЕРАТУРА	Дневне вежбе и етиде – К. Копраш: Етиде I свеска – Џ. Борднер: Етиде II свеска	Комади – Р. Клерис: Конкурсни соло – Р. Клерис: Пријер	

	– Б. Слокар: избор дневних вежби – Б. Слокар: Скале II свеска – Р. Милер: Техничке студије I – Арбан: Техничке вежбе.	– А. Крепин: Баладе Перигор – С. Гордон: Ледени брег. Циклична дела: – Џ. Е. Гаљар: Соната по избору.
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна два јавна наступа у току школске године. Пожељно једно такмичење у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ	– Једна смотра у току првог полугодишта: – Две скале (дурска и молска) – Тонични трозвучи и Д7 напамет – Две етиде различитог карактера	ПРОГРАМ ИСПИТА – Две скале (дурска и молска) – Тонични трозвучи и Д7 напамет – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Други
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– свира обликованим (лепим) тоном; – контролише амбажуру; – контролише дисање; – прецизно користи атак (вежбе за језик); – тачно интонира у проширеном регистру; – свесно исправља постојеће грешке истражујући нове начине свирања;	– коригује интонацију у току свирања преко позиције или штим цуга; – свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања; – учествује у раду дувачких и симфонијских оркестара у школи и ван ње; – поштује правила при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Амбажура, атак и дисање у проширеном регистру. Изједначен квалитет свих регистара. Обрада тонских и техничких вежби у циљу савладавања програма. Грешке у свирању – разлози и начини исправљања. Самостално штимовање. Заједничко свирање у различитим камерним саставима и оркестрима.	Музички бонтон. Скале и трозвучи. Све дурске и молске скале у четвртинама и осминама, шеснаестинама у оквиру дуодециме или две октаве (у зависности од способности ученика) Разложени тонични трозвучи, доминантни и умањени четворозвучи у истим нотним вредностима у којима се свирају скале. Кључеви: Читање литературе у тенор кључу	
ЛИТЕРАТУРА	Дневне вежбе и етиде. – Б. Слокар: Избор дневних вежби – Б. Слокар: Скале II свеска – Р. Милер: Техничке студије I и II – К. Копраш: Етиде I свеска – Арбан: Дневне вежбе.	Комади – П. М. Дибуа: Кортж – Д. Деванжер: Хумореска – Д. Убер: Романса – К. Курипински: Каватина Циклична дела: – Џ. Е. Гаљар: Соната по избору. – А. Вивалди: Соната по избору.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна два јавна наступа у току школске године. Пожељно једно такмичење у току школске године.		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
ПРОГРАМ СМОТРЕ	– Једна смотра у току првог полугодишта: – 2 скале (дурска и молска, пожељно кроз 2 октаве) – Тонични трозвучи и Д7 напамет – 2 етиде различитог карактера (техничка и мелодијска)	ПРОГРАМ ИСПИТА	– Две скале (дурска и молска) – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Трећи
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	105
ИСХОДИ:	– критички вреднује лепоту свог тона; – активно учествује у коректури „назалних” тонова; – примени различите начине решавања техничких проблема; – користи сва своја претходна знања у обликовању дела која свира;	– свира програм напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – изводи оркестарских сола; – поштује правила при слушању и извођењу музике.	
САДРЖАЈИ:	Овладавање лепим тоном у свим регистрима. Техничко напредовање ученика Фразирање и неговање лепог тона. Активно (вођено) слушање и анализа стилских одлика и интерпретације дела које свира.	Скале и трозвучи. Изводи све дурске и молске скале у оквиру две октаве. Разложени тонични трозвучи, доминантни и умањени четворозвучи.	
ЛИТЕРАТУРА	Дневне вежбе и етиде – Б. Слокар: Избор дневних вежби, Скале II свеска – Р. Милер: Свеска III	– Е. Паудер: Позната арија – В. Блажевић: Концертни скеч бр. 5 Циклична дела: – Џ. Е. Гаљар: Соната по избору.	

	– К. Копраш: Етиде II свеска – М. Шлозберг: Дневне вежбе Комади – Џ. Кјурноу: Фантазија за тромбон	– Џ. Ф. Телеман: Соната ф-мол – Б. Марчело: Соната е-мол – Н. Р. Корсаков: Концерт за тромбон у Б-дуру
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна 4 јавна наступа у току школске године. Пожељно једно такмичење у току школске године.	
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ	– Једна смотра у току првог полугодишта: – Две скале (дурска и молска, кроз две октаве) – Тонични трозвучи и Д7и Ум7 – 2 етиде различитог карактера (техничка и мелодијска)	ПРОГРАМ ИСПИТА – Две скале (дурска и молска) – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром – Једно циклочно дело са клавиром

Назив предмета:	ТРОМБОН	Разред	Четврти
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	99
ИСХОДИ:	– свира све научене тоналитете са новим техничким захтевима; – свира у свим регистрима; – самостално коригује грешке у свирању;	– изражава став о изведеним композицијама у односу на техничку припремљеност и интерпретацију; – изводи дела у стилу композитора и епохе; – изводи оркестарска дела; – покаже иницијативу за јавно свирање.	
САДРЖАЈИ:	Техничко напредовање ученика кроз дневне вежбе. Прецизно свирање скала у целокупном регистру инструмента. Грешке у свирању – узрок и коректура истих. Фразирање кроз леп тон и микродинамику.	Развијање мотивације за јавним наступима. Скале и трозвучи. Изводи све дурске и молске скале у оквиру две октаве. Разложени тонични трозвучи, Д7 и Ум7 Кључеви. Етиде у алт и тенор кључу.	
ЛИТЕРАТУРА	Дневне вежбе и етиде. – Б. Слокар: Избор дневних вежби Скале II свеска – Р. Милер: Свеска III – К. Копраш: Етиде II свеска – М. Шлозберг: Дневне вежбе – Ј. Рошу: Мелодијске етиде књига I – Ф. Вобарон: Етиде	Комади – К. Сен-Санс: Каватина – К. М. Вебер: Романса – А. Жулиман: Морсо симфоник Циклична дела: – Џ. Е. Гаљар: Соната по избору. – А. Вивалди: Соната по избору – А. Вивалди: Концерт а-мол – Ф. Давид: Концертино оп. 4 Дело словенског или српског композитора по избору.	
ЈАВНИ НАСТУП:	Обавезна 4 јавна наступа у току школске године. Пожељно једно такмичење у току школске године.		
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА:	Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
ПРОГРАМ СМОТРЕ	– Једна смотра у току првог полугодишта: – Две скале (дурска и молска, кроз две октаве) – Тонични трозвучи и Д7 и Ум7 – 2 етиде различитог карактера (техничка и мелодијска) – 1 композиција уз пратњу клавира из програма за матурски испит.	МАТУРСКИ ИСПИТ	1 етида концертног карактера Концерт – сва 3 става и изводи се напамет Композиција виртуозног карактера Дело југословенског или словенског композитора

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ТРУБА/ХОРНА/ТРОМБОН

I. УВОДНИ ДЕО Похађање средње музичке школе подразумева коришћење стечених знања из основне музичке школе, као и велику посвећеност вежбању. Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на лични развој ученика. Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик да репродукује све техничке и музичке захтеве, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непреоборливом проблему. Некада је врло стимулативно дати ученику програм који је за нијансу тежи од његових тренутних могућности, јер у одређеном добу музичког сазревања код већине ученика делује стимулативно. Код ученика треба развијати дух заједништва и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе требало би да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело. Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмеравање часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина

кумулятивно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравају и обликовају наставне садржаје. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Предмети труба, хорна, тромбон и туба у средњој музичкој школи подразумевају надградњу стечених знања из основне музичке школе, а то су: правилно држање тела и исправно држање инструмента, дисање, зујање на уснама и на уснику, као и репродуковање здравог и сонорног тона, у оквиру музичке литературе. У овом циклусу школовања неопходан је рад на сложенијим техничким захтевима, као и на изражајном свирању. Да би се ученик правилно развијао током четворогодишњег школовања у средњој музичкој школи неопходно је усавршити технику дисања, радити на квалитету тона, овладати свим регистрима, проширити дисајни капацитет, а све то кроз дневне студије тонских и техничких вежби у јако богатој литератури у том домену. Предложена литература је само смерница за сваки разред, али уколико наставник увиди да су захтеви из литературе претешки или прелаки, у сваком тренутку може да изабере неку другу литературу која даје бољи резултат. Наставник треба да изабере одговарајући програм према способностима ученика, као и према његовој жељи да свира неко дело, уколико му музичке и техничке способности то дозвољавају. Кроз рад неопходно је усавршити технику, артикулацију, фразирање, развити начин мишљења и обликовања дела. Поред тога, веома је корисно вежбање меморије кроз учење напамет, како етида, тако и солистичких композиција. У праћењу рада ученика велики значај имају смотре, јавни наступи и такмичења. Препоручује се да школа организује смотре где ће ученици свирати скале и етиде, и на њима показати какво реално техничко знање имају на инструменту. Јавни наступи показатељи су музичке и техничке оспособљености за свирање уз пратњу клавира или соло. Ученик који не задовољи захтеве смо- тре, требало би да поново изађе у накнадном року како би успео да савлада предвиђено градиво. У односу на способности ученика, његов рад и напредак, наставник може да подстакне ученика за учешће на неком такмиче- њу. У фази израђивања такмичарског програма, никако не смео занемарити тонске и техничке вежбе, јер у том случају долази до стагнирања ученика. На свим јавним наступима, смотрема и испи- тима треба тежити да ученик свој програм изводи напамет. Треба бити опрезан при одабиру тешких музичких дела који- ма ученици нису дорасли, јер то може изазвати велике последице у даљем напредовању (лоше дисање, подвлачење доње усне, диза- ње браде, спазам у врату и горњем делу грудног коша). Кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње, ученици побољшавају сценску самоконтролу и концентрацију, отклањајући страх од неуспеха. Користећи предности дигитализације и присуством на концертима, формирају сопствене критеријуме и упознају репертоар. Неопходно је познавање различитих стилских интерпретација. Неодвојив део јавног наступа је и понашање, како извођача тако и публике, те је у том смислу познавање музичког бонтонa неопходно. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима инструмента, најбитније је развијање музичких способности и надограђивање вештина стечених у основној музичкој школи. Смер наставе је такав да увек креће од квалитетног дисања и тона ка музичком изражавању. Неопходно је да ученик самостално контролише амбажуру и интонацију, оплемени тон и свесно исправља постојеће грешке. Критеријум у оцењивању мора да буде пре свега уложени труд ученика и његово лично напредовање у складу са психо-физичким, менталним и музичким способностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажмана током године, учествовања на државним и међународним такмичењима, концертима у школи и ван ње, као и на смотрема и завршним испитима на крају године (матурски испит на крају четвртог разреда СМШ).

Назив предмета:	ЧИТАЊЕ С ЛИСТА за ЛИМЕНЕ ДУВАЧЕ		Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/35/33	
ИСХОДИ:	– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – транспонује у предвиђене тоналитете;		– оствари захтеве у читању нотног текста у вези са темпом, фразирањем, динамиком, артикулацијом, бојом...; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	
САДРЖАЈИ:	Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Метода транспонована.		Вежбе за развијање меморије и брзо памћење. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике и остваривање напретка у познавању музичке литературе.	
ЛИТЕРАТУРА:	ТРУБА Први разред – Оркестарска сола Марко Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, I свеска – Л. ван Бетовен: Фиделио – Р. Вагнер: Мајстори певачи – В. А. Моцарт: Чаробна фрула – Г. Доницети: Кћи пука – Г. Мајербер: Хугеноти – В. А. Моцарт: Фигарова женидба, Симфонија Ес-дур – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 5 це-мол – К. М. в Вебер: Јубел– увертира, Оберон – Х. Марше: Темплар и Јеврејка – Р. Вагнер: Мајстори певачи – Х. Берлиоз: Фаустово проклетство – Верди: Трубадур; Бал под маскама – Р. Вагнер: Лоенгрин, Парсифал, Валкире, Танхојзер		Други разред – Винко Валечић: Оркестарске студије за тромбон, I свеска – Ђ. Росини: Сврака крадљивица – увертира – К. Орф: Кармина бурана – Ф. Лист: Прелиди – Л. Делиб: Копелија – музика из балета – Р. Вагнер: Танхојзер – предигра за оперу – Ј. Брамс: Мађарска игра бр. 5 – В. А. Моцарт: Чаробна фрула – увертира; Дон Жуан – II чин – П. И. Чајковски: Клавирски концерт бр. 1 бе-мол – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол – Недовршена – Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38; Симфонија бр. 2 Це-дур оп. 61 – А. Брукнер: Симфонија бр. 1 це-мол и бр. 2 це-мол – Ђ. Верди: Риголето	

	– Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 1 Це-дур – Б. Ф. Обе: Нема из Портичија – Ј. Лахнер: Реблһег – №1гег – Х. Берлиоз: Ослобођење од ропства – К. Голдмарк: Симфонија Ес-дур – Л. Спор: Симфонија – Ф. Менделсон: Хебриди – Г. Мајербер: Хугеноти – К. Кројцер: Расипник – Ј. Халеви: Јеврејин Други разред Марко Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, I свеска – Р. Вагнер: Прстен Нибелунга – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 3 Ес-дур – Р. Вагнер: Лоенгрин; Тристан и Изолда; Сумрак богова – Ф. Менделсон: Мирно море; Срећан пут – Ђ. Верди: Аида – Ф. Супе: Песник и сељак – Ж. Бизе: Кармен – Е. Хампердинк: Ивица и Марица – Ј. С. Бах: Божићни ораторијум – Арија – Г. Ф. Хендл: Арија – Ј. С. Бах: Арија – Ј. С. Бах: Кантата за сва времена – Г. Ф. Хендл: Dettinger te Deum Анонимус: Концерт за 7 труба и тимпане – Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт Еф-дур – К. Монтеверди: Орфеј; Favola in musica Анонимус: Две фанfare – Л. Моцарт: Концерт за трубу Трећи разред – М. Крањчевић: Оркестарске студије за трубу, II свеска – Л. ван Бетовен: Увертира „Леонора” бр. 3 оп. 72а – Ђ. Росини: Виљем Тел и Семирамида – увертире – Н. Римски-Корсаков: Цар Салтан – свита из опере – Х. Берлиоз: Римски карневал – увертира оп. 9 – Х. Берлиоз: Беатриса и Бенедикт – увертира – Ж. Бизе: Арлезијанка – Свита бр. 2 – Ј. Брамс: Трагична увертира – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 7 Е-дур – П. И. Чајковски: Италијански капричо оп. 45; Симфонија бр. 4 оп. 36 – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125 – А. Дворжак: Симфонија бр. 9 (5) е-мол оп. 95; Концерт за виолончело ха-мол оп. 104 – Н. Римски-Корсаков: Шпански капричо оп. 34; У степи; Шехерезада оп. 35 – С. Рахмањин: Рапсодија на Паганинијеву тему оп. 43 – Р. Штраус: Тил Ојленшпигел – симфонијска поема оп. 28 – Г. Ф. Хендл: Израел у Египту – А. Тома: Мињон – увертира – Ђ. Верди: Реквијем – Р. Вагнер: Фауст – увертира – М. Де Фаља: Тројоги шешир – З. Кодал: Мађарски псалм – Г. Шарпантје: Импресије из Италије – К. Дебиси: Море – Е. Елгар: Енигма варијације оп. 36 – Брукнер: Симфонија бр. 4 И. Стравински: Ватромет оп. 4 – Ф. в Супе: Песник и сељак – увертира	– Бородин: Половецке игре из опере „Кнез Игор” – П. И. Чајковски: Увертира 1812 – П. И. Чајковски: Симфонија бр. 4 еф-мол оп. 36; Симфонија бр. 5 це-мол оп. 64 и бр. 6 ха-мол оп. 74 – Р. Вагнер: Тристан и Изолда – Ж. Бизе: Кармен – Ј. Брамс: Трагична симфонија – Х. Берлиоз: Мађарски марш из „Фаустовог проклетства” оп. 24 – М. П. Мусоргски: Наћ на голом брду – П. Маскањи: Кавалерија рустикана – Р. Леонкавало: Бајацо – М. П. Мусоргски: Слике са изложбе – Б. Барток: Концерт за оркестар Трећи разред – Винко Валечић: Оркестарске студије за трубу, II свеска – Н. Римски-Корсаков: Шехерезада – М. Мусоргски: Ноћ на голом брду; Слике са изложбе – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 е-мол; Симфонија бр. 3 Еф-дур – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 5 це-мол; Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125 – Ђ. Верди: Травијата; Трубадур; Риголето; Дон Карлос; Моћ судбине – увертира; Аида – Р. Вагнер: Лоенгрин; Валкире – Јахање валкира – Ј. Брамс: Симф. бр. 1 це-мол оп. 68 и бр. 2 Де-дур оп. 73 – Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14 – Н. Римски-Корсаков: Шехерезада – симфонијска свита – Г. Малер: Симфонија бр. 3 де-мол – Ф. Лист: Прелиди – симфонијска поема; Мађарска рапсодија бр. 2 – Х. Берлиоз: Римски карневал оп. 9 – увертира – П. И. Чајковски: Концерт за клавир бр. 1 бе-мол оп. 23; Франческа да Римини Четврти разред – Винко Валечић: Оркестарске студије за тромбон, II свеска – Ђ. Росини: Виљем Тел – увертира – А. Бородин: Половецке игре – из опере Кнез Игор – П. И. Чајковски: Увертира 1812; Франческа да Римини; Симфонија бр. 4 еф-мол; Симфонија бр. 5 це-мол; Симфонија бр. 6 ха-мол – А. Дворжак: Симфонија бр. 9 е-мол – Из новог света – Г. Малер: Симфонија бр. 3 де-мол – Б. Сметана: Продана невеста – увертира – Ј. Брамс: Симфонија бр. 3 Еф-дур оп. 90; Симфонија бр. 4 е-мол оп. 98 – А. Брукнер: Симфонија бр. 9 де-мол – А. Тома: Хамлет – Р. Вагнер: Лоенгрин – уводна музика за II чин; Холанћанин луталица – увертира – К. Орф: Кармина бурана – ораторијум – М. Равел: – Га уа18 – кореографска поема; Дафнес и Клое – балет; Болеро – И. Стравински: Пулчинела – балет; Симфонија псалама; Жар птица – балетска свита – П. Хиндемит: Концертна музика – за гудаче и лимене ду-ваче – И. Стравински: Симфонија I п С – Р. Штраус: Тил Ојленшпигел – симфонијска поема; Тако је говорио Заратустра – симфонијска поема ХОРНА

	– П. И. Чајковски: Словенски марш оп. 31 – Е. Алтонен: Хирошима – симфонија – М. Равел: Дафнис и Клое – балетска свита Четврти разред – Марко Крањчевић – Ђорђа Тошића: Оркестарске студије за трубу, II свеска – М. Равел: Болеро; Концерт за клавир Ге-дур; Шпанска рапсодија – С. Прокофјев: Заљубљен у три наранџе – марш; Руска увертира – Ф. Лист: Рапсодија бр. 2 – М. П. Мусоргски: Слике са изложбе – И. Стравински: Жар птица – свита – О. Респиги: Римске свечаности – симфонијска поема; Римске пиније – симфонијска поема – Л. Розицки: Пан Твардовки – балет – З. Кодљ: Хари Јанош – свита – Д. Скарлати – А. Касела: Токата – И. Стравински: Петрушка – балет; Пулчинела – свита – С. Прокофјев: А. Невски – кантата; Скитска свита – Џ. Гершвин: Американац у Паризу; Коц. за клавир Еф-дур – Б. Бритн: Варијације и fuga на Перслову тему – Д. Шостакович: Концерт за трубу оп. 35 – Д. Шостакович: Симфонија бр. 5; Симфонија бр. 9 – Е. Лало: Шпанска симфонија – за виолину и оркестар – С. Прокофјев: Поручник Киже оп. 60; Ромео и Јулија – Балетска свита бр. 1 оп. 64 бис; Пећа и вук – Ј. Сибелијус: Концерт за виолину оп. 47 – А. Скрјабин: Поема екстазе оп. 54 – К. Дебиси: Празник – Б. Барток: Концерт за виолу; Концер за клавир бр. 2 ТРОМБОН Први разред – Оркестарска сола – Винко Валечић: Оркестарске студије за тромбон, I свеска – Л. Керубини: Водоноша – увертира – Ђ. Росини: Сврака крадљивица – увертира – Ж. Офенбах: Орфеј у подземљу – увертира – Келер-Бела: Комична увертира – Ђ. Росини: Севиљски берберин и Вељем Тел – увертире – В. А. Моцарт: Реквијем – Тића ш1гиш – Г. Доницети: Лучија од Ламермура – бинска музика – Ж. Бизе: Кармен – бинска музика – А. Моцарт: Дон Жуан; Чаробна фрула – Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 5 це-мол – Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол („Недовршена“) – Ђ. Верди: Бал под маскама; Травијата; Трубадур, Аида – Прокофјев: Пећа и вук оп. 67 – Р. Вагнер: Риенци – увертира – Дворжак: Симфонија бр. 9 („Из новог света“) – Л. Делиб: Копелија (Мазурка из балета) – Г. Мајербер: Игра бакљама бр. 1 (Раскеллап)	Први разред – Оркестарска сола – В. А. Моцарт: Увертира Чаробна фрула – Л. в. Бетовен: Увертира Кориолан, оп. 62 – Л. в. Бетовен: Концерт за клавир и оркестар бр. 5, Ес дур, оп. 73 – А. Дворжак: Словенска игра број 8, ге мол – Е. Григ: Пер Гинт свита број 1 оп. 46 – Ј. Штраус: Трич- трач полка, оп. 214 – Ј. Брамс: Мађарске игре број 5, ге мол и 6, Де дур – К. М. Вебер: Оберон финале – П. И. Чајковски: Концерт за клавир и оркестар, бе мол – Д. Јенко: Концертна увертира Косово – С. Христић: Охридска легенда Други разред – Оркестарска сола – В. А. Моцарт: Увертира Фигарова женидба – В. А. Моцарт: Концерт за клавир, це мол, оп. 24 – Л. в. Бетовен: Увертира Егмонт, оп. 84 – Л. в. Бетовен: Симфонија бр. 5, це мол, оп. 67 – Е. Григ: Концерт за клавир, а мол, оп. 16 – Ж. Бизе: Увертира Кармен – К. М. Вебер: Увертира Оберон – А. Хачатурјан: Маскарада, валцер – К. Сен Санс: Интродукција и рондо капричозо, а мол, оп. 28 Трећи разред – Оркестарска сола – Л. в. Бетовен: Симфонија бр. 3, Ес дур, оп. 55 – Л. в. Бетовен: Симфонија бр. 6, Еф дур, оп. 68 – Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3, а мол, оп. 56 – Ф. Лист: Прелиди, оп. 3 – Ј. Брамс: Симфонија бр. 1, це мол, оп. 68 – К. М. Вебер: Чаробни стрелац, оп. 77 – А. Хачатурјан: Игра сабљама – Ж. Бизе: Арлезијанка, оркестарске свите бр. 1 и 2 – П. И. Чајковски: Увертира фантазија Ромео и Јулија – Џ. Гершвин: Американац у Паризу Четврти разред – Оркестарска сола – Ђ. Росини: Увертира Сврака крадљивица – Ђ. Росини: Увертира Севиљски берберин – К. М. Вебер: Еуријанте, оп. 81 (квартет) – Ф. Менделсон: Увертира Сан летње ноћи – М. П. Мусорски: Ноћ на голом брду – Ј. Брамс: Симфонија бр. 3, Еф дур, оп. 90 – А. Дворжак: Симфонија бр. 9, е мол, оп. 95 – Џ. Франк: Симфонија, де мол – Р. Штраус: Тил Ојленшпигел, оп. 28 – П. И. Чајковски: Симфонија бр. 5, е мол, оп. 64
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА	-10 етида - 2 композиције за камерно музицирање -10 оркестарских сол	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	- 2 оркестарска сола -1 соло прима виста (по избору наставника)	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА – ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЛИМЕНИ ДУВАЧИ

I. УВОДНИ ДЕО Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. На часовима читања с листа, неопходно је развити вештине потребне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе. Читањем деоница ка- мерне и оркестарске литературе, ученик стиче знања која ће

омогућити лакше савладавање предмета оркестар и камерна музика, омогућити наставак школовања и активно укључивање у музички живот друштвене средине. Кроз четири године обуке на овом предмету, техника „прима виста” требало би да постане рутинска и уобичајена, и неодвојиви део културе ученика са средњошколским музичким образовањем. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример /песму/дело. Припрема за час је специфична. Настава се може изводити индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што већи. Усмеравање часа у мноме зависи од оспособљености ученика за брзо и течно читање. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив композиције, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Приликом остваривањем наставе и учења читања с листа треба узети у обзир повезаност са главним предметом, камерном музиком и оркестром. Видна је и веза са солфеђом, теоријом музике, хармонијом, контрапунктом, музичким облицима и историјом музике. Знања стечена на часовима треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси. Наставу треба започети нотним текстовима једноставнијег садржаја. Пре свирања потребно је анализирати текст и унутрашњим слухом опаžати мелодијске и хармонске покрете. У свирању, најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст, без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, у темпу у коме се могу остварити сви захтеви. Погрешно одсвирање ноте могу се толерисати. Неопходно је развијати самопоуздање, снажљивост и брзо реаговање у кретању кроз текст. Примењујући добијена упутства у решавању текстуалне проблематике, а када се учврсти способност непрекидног кретања кроз текст потпуно правилног ритмизирања, могу се поставити и детаљнији захтеви у вези са темпом и комплетним музичким изражавањем (фразирање, динамика, артикулација, боја...). Веома је корисно учење напамет оркестарских деоница, чиме се поспешује развијање меморије. Да би се ученици лимених дувачких инструмената правилно развијали током четворогодишње наставе читања с листа, неопходна је стална контрола амбажуре, дисања и рад на проширењу дисајних капацитета. Тонске и техничке вежбе на почетку сваког часа су неизоставне. Наставник је у обавези да провери да ли су захтеви претешки или прелаки, и у сваком тренутку изабере литературу која даје најбоље резултате. Коришћењем предности дигитализације у слушању музике и присуством на концертима класичне музике, ученици упознају музичку литературу и деонице својих инструмената у камерним и оркестарским делима. IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима читања с листа, најбитније је развијати знања и вештине у брзом и течно читању нотног текста. Опажањем релевантних музичких елемената ученик остварује напредак у интерпретирању деоница и проналази начине за самостално вежбање. Критеријум у оцењивању је првенствено уложени труд ученика, његова посвећеност и напредовање, у складу са психо-физичким, менталним и музичким способностима. Неопходно је обезбедити пријатну атмосферу на часу, а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажовања током године.

Назив предмета:	КАМЕРНА МУЗИКА		Разред	Први, Други, Трећи, Четврти
Циљ:	ЦИЉ учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе			
ОБЛАСТ	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Годишњи фонд часова:	35/35/70/66	
ИСХОДИ:	– усагласи индивидуално свирање или певање са групним свирањем; – усклади интонацију, артикулацију и динамичке ознаке са осталим члановима камерног састава; – дефинише своју улогу у камерном саставу и перципира улогу осталих чланова камерног састава; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – комуницира са осталим члановима камерног састава кроз музику;		– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – покаже спремност за тимски рад; – користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању музике; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.	
САДРЖАЈИ:	Специфичности свирања или певања у камерном саставу. Усаглашавање свирања или певања са различитим групама инструмената. Слушање, интонација, агогика, артикулација, темпо,		карактер, стил, динамика, квалитет тона. Развијање заједничке интерпретације. Музичка фраза, стил и уједначеност звука. Припремање ученика за јавне наступе.	
ЛИТЕРАТУРА:	Избор композиција за различите камерне саставе писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава*. Први разред Дуо и трио сонате: А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ђ. Самартини, Б. Марчело, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албинони и др. Дуа: Ј. Ф. Мазас, И. Плејел, Б. Барток (виолине), Ј. Б. Грос, Д. Попер (виолончела), Ф. Карули, Ф. Сор (гитаре), К. Ф. Е. Бах, Ж. Б. де Боамортје, Л. ван Бетовен (флауте), А. Габучи, Л. Кираљи (кларинети), В. А. Моцарт (хорне), Ф. Шуберт, М. Равел, К. Дебиси (флаута или виолина и харфа), Ђ. Качини, М. Ђулијани, енглеске, француске,		Дуа: Ж. Ибер, М. Ђулијани, Ф. Карули, А. Пјацола (флаута и гитара), М. де Фаља, И. Албениз, Е. Гранадос (гитаре), Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, Л. Шпор (виолина и виола), Б. Мартину, М. Равел (виолина и чело), Х. Вијењавски (виолине), С. Рахмањин, К. Дебиси, Е. Сати, Ј. Брамс, А. Дворжак, М. Равел, (клавирски дуо) и др. Два инструмента и клавир: М. Брух, М. Глинка, К. Рајнеке, Ж. Ибер, Б. Мартину, А. Хачатурјан, Ф. Пуланк, Ф. Менделсон, Д. Мио и др. Трија без клавира: Л. ван Бетовен, Ј. Ј. Кванц, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ж. Ибер и др. Клавирска трија: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, А. Двор-	

	шпанске песме (глас и гитара), В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, А. Дијабели, Ј. К. Бах, М. Клементи (клавирски дуо) и др. Трија без клавира: Ј. Ј. Кванц, Ж. Б. де Боамортје, М. фон Вебер, П. Хофер, В. А. Моцарт и др. Клавирска трија: Ј. Кленгел, А. Роули, К. Бом, Ј. Хајдн, К. Рајнеке и др. Два гласа и клавир: Б. Марчело, Л. ван Бетовен, Р. Шуман, М. Глинка, Ф. Менделсон и др. Гудачки квартети: И. Плејел, К. Штамиц, В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон, Ф. Шуберт и др. Други разред Дуо и трио сонате: Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ђ. Самартини, Б. Марчело, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албиниони и др. Дуа: Л. Бокерини, Ш. Данкла, И. Плејел, Б. Барток (виолине), Ј. Ј. Кванц, Г. Ф. Телеман, Г. Ф. Хендл, Ж. Б. де Боамортје (флауте), Ж. Лефевр (два кларинета), Ђ. Росини, В. А. Моцарт (хорне), В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт (виолина и клавир), В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Пуланк, Ј. Брамс, Е. Григ, К. Дебиси (клавирски дуо) и др. Две виолине и клавир: Комади Д. Шостаковича, Б. Годара, Ј. Сука и др. Трија без клавира: В. Диверноа, К. Кројцер, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ј. Ј. Кванц, Ж. Б. де Боамортје и др. Клавирска трија: Ј. Хајдн, Л. ван Бетовен, В. А. Моцарт, Х. Сит и др. Два гласа и клавир: Л. ван Бетовен, Р. Шуман, А. Дворжак, А. Рубинштајн, Ф. Менделсон и др. Гудачки квартети: В. А. Моцарт, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон, Ф. Шуберти др. Трећи разред Дуо и трио сонате: Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албиниони и др.	жак, А. Аренски, Ф. Менделсон, С. Рахмаџинов и др. Гудачки квартети: Л. Бокерини, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шу- берт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Бородин, А. Дворжак, П. И. Чајковски и др. Квинтети: Л. Бокерини, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, А. Дворжак и др. Четврти разред Дуо и трио сонате: Ј. С. Бах, Ј. Ј. Кванц, А. Корели, Ж. М. Леклер, Ђ. Тартини, А. Вивалди, П. А. Локатели, Г. Ф. Хендл, Ф. М. Верачини, Г. Ф. Телеман, Т. Албиниони и др. Дуа: Ж. Ибер, М. Ђулијани, А. Пјацола (флаута и гитара), Л. ван Бетовен, Ф. Пуланк (кларинет и фагот), М. де Фаља, И. Албениз Е. Гранадо (гитаре), Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Б. Мартину, Ф. Шуберт, Л. Шпор (виолина и виола), Б. Мартину, М. Равел (виолина и чело), Х. Вијењавски (виолине), С. Рахмаџинов, К. Дебиси, Е. Сати, Ј. Брамс, А. Дворжак, М. Равел, Д. Шостакович, В. Лутославски (клавирски дуо) и др. Два инструмента и клавир: М. Брух, М. Глинка, К. Рајнеке, Ж. Ибер, Б. Мартину, А. Хачатурјан, Ф. Пуланк, Ф. Менделсон, Д. Мијо и др. Трија без клавира: Л. ван Бетовен, Ј. Ј. Кванц, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Ж. Ибер и др. Клавирска трија: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, К. Шуман, А. Дворжак, Д. Шостакович, А. Аренски, Ф. Менделсон, М. Равел, Г. Форе, С. Рахмаџинов и др. Гудачки квартети: Л. Бокерини, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, А. Бородин, А. Дворжак, П. И. Чајковски, Б. Бритн, Л. Јаначек, Д. Шостакович, М. Равел, К. Дебиси, С. Прокофјев, Ф. Глас, Б. Барток, Е. Виља-Лобос, А. Веберн и др. Квинтети: Ф. Данци, Л. Бокерини, В. А. Моцарт, Ф. Шуберт, А. Двор- жак, Д. Шостакович.. Дувачки секстети: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, К. Рајнеке...
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА	Три композиције различитих стилских епоха или различитог карактера	
ЈАВНИ НАСТУП	Јавни наступи у оквиру и ван школе, наступи на такмичењима и фестивалима.	
ПРОГРАМ СМОТРЕ:	Минимум једна композиција писана за дуо, трио, квартет или већи ансамбл.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КАМЕРНА МУЗИКА

I. УВОДНИ ДЕО Свирање и певање у камерном ансамблу је од непроцењиве важности за свакога ко жели да се професионално бави извођач- ком уметношћу. Оно развија способност ученика да комуницира са другима кроз међусобно слушање, извођење и стварање музике и да изражава своје мисли и осећања кроз музику. Образовни циљ камерне музике обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, осећаја за стил, гласовних и инструменталних могућности и учвршћивање интонације, као и способност за изражајно извођење. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активно- сти ученика, односно очекиване резултате у реализацији музичких садржаја кроз разноврсна дела домаћих и иностраних аутора. II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу

месеца) и планира- ње часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрана музичка дела које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабране композиције. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Камерна музика обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње школе. Настава камерне музике се планира и реализује у оквиру Школског програма рада. Процес учења базира се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика, чак и када нису истог разреда и узраста. Литературу за камерну музику чини избор композиција различитих стилова које су писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способности- ма свих чланова камерног састава. Наставник има могућност да по слободном избору одабере и композиције које нису наведене у предлогу литературе водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима. У оквиру школовања би било препоручљиво да ученик свира/ пева у различитим ансамблима, од дуа, трија, квартета надаље, као и да сарађује са различитим групама инструмената.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА На часовима камерне музике најбитније је развијање музичких способности у групном музицирању. Критеријум у оцењивању је уложен труд и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати учени- ка са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријуми- ма оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али им и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати смотре употпуњују слику о постигнућима на- ставе и учења.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПЛАНОВА И ПРОГРАМА

Остваривање прописаних наставних планова и програма одвија се у континуитету на свим одсецима у школи при чему је посебан акценат стављен на њихову усаглашеност. Индивидуални планови и програми рада наставника по предметима непосредно се примењују по Правилнику о плану и програму наставе и учења за основно музичко образовање и васпитање (Сл. гласник РС, Просветни гласник број 5 од 27. мај 2019. године) и Правилнику о плану и програму наставе и учења уметничког образовања и васпитања за средњу музичку школу („Сл. гласник РС „Број 8 од 3. августа 2020. године).

ПОСЕБНИ ПРОГРАМИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА У ШКОЛИ

Програм допунске, додатне и припремне наставе

У музичкој школи, настава главног предмета је индивидуална па се индивидуализација у раду са ученицима подразумева. Допунска настава се организује ученицима који слабо напредују, према потреби, пред смотре и испите, а додатни рад се организује за ученике који учествују на такмичењима. За ученике који настављају школовање и припремају се за пријемне испите организује се припремна настава у школи. Такође, према потреби, организује се припремна настава за полагање разредних и поправних испита.

Настава теоретских предмета се реализује у групама али се такође, за ученике који слабо напредују, према потреби, организује допунска настава а за ученике који се припремају за такмичења, додатни рад.

Програм културних активности школе

Мисија наше школе је да пружимо младима простор и подршку, да развију своје музичке способности и пробудимо креативне процене и уметничке аспирације, како би активно учествовали у културном животу заједнице.

Школа редовно организује концерте и интерне часове. Концертима се обележавају Дан школе и прослава Светог Саве. Такође, школа учествује у пројектима „Заједно смо бољи“ са ОМШ „Владимир Ђорђевић“ и „Ученици МШ „Јосиф Маринковић“ у великим салама града“ у сарадњи са Студентским одмаралиштем „Радојка Лакић“ на Авали. Ученички парламент организује хуманитарне концерте уз учешће и ученика других музичких школа. У сврху промоције школе у пролећним месецима организују се концерти и друге активности у основним школама у окружењу, као и у објектима ПУ Врачар.

Културне активности обухватају и учешће ученика на домаћим и међународним такмичењима, смотрама и фестивалима.

У школи се редовно организују и мајсторски курсеви истакнутих музичких педагога и извођача.

Разред	Тема/садржај	Време	Носиоци послова:
Сви разреди	Пројекат „Заједно смо бољи“	Током године	Магдалена Ранчић
Сви разреди	Пројекат „Ученици у великим салама града“	Током године	Марија Симић
Сви разреди	Концерти и радионице у основним школама	март – мај	Помоћник директора, Зорана Ковачев
Сви разреди	Концерти и радионице у предшколским установама	Март – мај	Помоћник директора, Зорана Ковачев
Сви разреди	Концерт поводом Св. Саве	Јануар	Директор, Помоћник директора
Сви разреди	Концерт поводом Дана школе	Мај – јун	Директор
Средња школа	Хуманитарни концерт	Децембар-фебруар	Ученички парламент

Програм заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања

Закон о основама система образовања и васпитања јасно прописује да је забрањена дискриминација и дискриминаторско поступање, којим се на непосредан или посредан отворен или прикривен начин неоправдано прави разлика или неједнако поступа, односно врши пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица као и на чланове њихових породица или њима блиска лица на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статусу мигранта, односно расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовинском стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету, брачном или породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварима, односно претпостављеним личним својствима, као и по другим основама утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације.

У установи је, такође, забрањено физичко, психичко, социјално, сексуално, дигитално и свако друго насиље, злостављање и занемаривање запосленог, детета, ученика, родитеља, односно другог законског заступника или трећег лица у установи.

Под насиљем и злостављањем се подразумева сваки облик једанпут учињеног, односно поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета, ученика и одраслог.

Програм заштите је сачињен на основу Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама и Правилника о примени протокола.

Општи циљ Посебног протокола, па тако и нашег програма је унапређивање квалитета живота деце/ученика применом:

- **мера превенције** за стварање безбедне средине за живот и рад деце/ученика
- **мера интервенције** у ситуацијама када се јавља насиље, злостављање и занемаривање у установи.

План превенције

Време	Активност	Начин Реализације	Носиоци	Начин праћења
јун – август	- Именовање чланова Тима од стране директора; - Израда плана рада Тима; - Израда Програма заштите деце/ученика - Мере превенције насиља и повећање сарадње међу ученицима, наставницима и родитељима	Састанак Тима	Координатор, Директор, Чланови Тима	- План Тима (у ШРП и ГПР) - Програм заштите деце/ученика од НЗЗ - Записник са састанка Тима
Септембар- октобар	- Ажурирање спискова чланова Тима и истицање на видно место у школи; - Ажурирање евиденционих листића и врста и нивоа насиља у сваком дневнику; - Ажурирање свеске евиденције насилног понашања у школи; - Праћење реализовања превентивних активности планираних у ГПР школе у циљу превентивних мера заштите; - Консултације на нивоу Тима у случају појаве насиља	Наставничко Веће	Чланови тима	- Извештај са Наставничког већа - Свеска евиденције Тима
Новембар – децембар	- Анализа понашања ученика након одржаних Одељењских већа, ради увида у ефикасност предузетих превентивних мера заштите од појаве насиља и у ком смислу их побољшати, кориговати, на предлог одељењских старешина и стручне службе; - Консултације на нивоу Тима у случају појаве насиља; - Праћење реализовања превентивних активности планираних ГПР школе, на нивоу одељења, школе, у циљу превентивних мера заштите	Одељењско веће Састанак тима	Чланови тима	
Јануар – фебруар	- Анализа понашања ученика након завршеног првог полугодишта и разматрање ефикасности реализованих мера заштите; - Презентација полугодишњег извештаја Тима за НЗЗ Наставничком већу, Савету родитеља, Школском одбору, Ученичком парламенту и директору школе; - Консултације на нивоу Тима у случају појаве насиља	Извештаји чланова Тима; Састанак тима Координатор презентује извештај Тима	Координатор Чланови тима	- Извештај чланова Тима - Извештај Координатора - Записници Наставничког већа, Савета родитеља

Март – април	- Анализа понашања ученика након одржаних Одељењских већа, ради увида у ефикасност предузетих превентивних мера заштите од појаве НЗЗ и у ком смислу их побољшати, кориговати, на предлог одељењских старешина и стручне службе; - Консултације на нивоу Тима у случају појаве НЗЗ - Праћење реализовања превентивних активности планираних ГПР школе, на нивоу одељења и школе, а у циљу превентивних мера заштите	Одељењско веће Састанак тима	Чланови тима	Свеска Тима
Мај-јун	- Прикупљање евиденције случајева НЗЗ од одељењских старешина ради израде годишњег извештаја Тима у НЗЗ и архивирања случајева; - Анализа понашања ученика на крају наставне године и разматрање ефикасности реализованих мера заштите, ради израде Програма заштите деце/ученика од НЗЗ за следећу школску годину и Мера превенција насиља и повећање сарадње међу ученицима, наставницима и родитељима; - Презентација годишњег извештаја Тима за НЗЗ Наставничком већу, Савету родитеља, Школском одбору, Ученичком парламенту и директору школе; - Консултације на нивоу Тима у случају појаве НЗЗ	Евиденциони листићи Састанак тима	Координатор, Чланови тима, Одељењске старешине	- Свеска Тима - Евиденциони листићи случајева
Август	- Израда документације потребне за следећу школску годину	Састанак тима	Чланови тима	- Свеска тима, - Израђена документација

Програм превенције дискриминације, дискриминаторног понашања и вређања угледа, части и достојанства личности

Утврђује се она основу анализе стања у остваривању равноправности, распрострањености различитих облика нетолеранције и дискриминације, сагледавање потреба ученика у образовању за додатном подршком, специфичности установе и резултата самовредновања и вредновања.

АКТИВНОСТИ	НОСИОЦИ	НАЧИН ПРОВЕР
Родитељима послати линк да се упознају са садржајем и обукама за родитеље и ученике националне платформе „Чувам те“ (cuvamte.gov.rs)	Одељењске старешине	Записници са родитељских састанака
Национална платформа „Чувам те“ – онлајн обуке за све запослене	Наставници	Извештаји стручних већа предмета Извештај о стручном усавршавању

Програм превенције и заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања превенције других врста ризичног понашања

Овај програм се у средњој школи реализује кроз већи број тема које се обрађују на часовима одељењског старешине, уз учешће стручне службе и спољних сарадника. Такође, активности ученичког парламента имају за циљ да у школи креирају и негују атмосферу толеранције, прихватања различитости, хуманости и праведности.

РАЗРЕД	ТЕМЕ/САДРЖАЈИ	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ
1.	- Врсте и нивои насиља и како реаговати у ситуацијама кад смо сведоци насиља; - Емпатија, међусобно поштовање и уважавање - Вршњачка медијација - Форум театар - Ненасилна комуникација (обележавање Дана борбе против вршњачког насиља, Дан розе мајица, последња среда у фебруару)	Одељењски старешина, Стручна служба
2.	- Конфликти и шта са њима - Дигитално насиље (едукативни филм „Tagged“) - Емпатија, међусобно поштовање и уважавање - Ненасилна комуникација (обележавање Дана борбе против вршњачког насиља, Дан розе мајица, последња среда у фебруару)	
3.	- Ја/ти поруке - Позитивна комуникација на интернету - Емпатија, међусобно поштовање и уважавање - Ненасилна комуникација (обележавање Дана борбе против вршњачког насиља, Дан розе мајица, последња среда у фебруару)	
4.	- Асертивност - Дискриминација - Емпатија, међусобно поштовање и уважавање - Ненасилна комуникација (обележавање Дана борбе против вршњачког насиља, Дан розе мајица, последња среда у фебруару)	

План интервенције

НАСИЉЕ МЕЂУ ДЕЦОМ/УЧЕНИЦИМА: НАСИЉЕ СЕ ДЕШАВА		
Интервентне активности	Одговорна особа/укључени у решавање	Време
Прекидање, заустављање насиља (обавештавање одговорне особе)	- Сви запослени - Дежурни наставник	Одмах, у тренутку дешавања

Хитна акција (уколико ситуација захтева, МУП, здравствене службе)	- Дежурни наставник - Одељењски старешина - Члан Тима за ЗУН у тој смени	Одмах, у тренутку дешавања
Смиривање ситуације, смањивање напетости (обезбеђивање сигурности за дете/ученика, раздвајање, разговор са актерима)	- Сви запослени - Дежурни наставник - Стручна служба	У тренутку и у брзо након дешавања
Прикупљање информација (разговор са учесницима и другим актерима)	- Одељењски старешина - Стручна служба	У року од 3 до 5 дана
1. ФАЗА: Консултације у установи (сумња је потврђена); - разјаснити ситуацију (изнети детаљан, објективан опис насиља, без процена и тумачења водећи рачуна о приватности детета/ученика и других учесника у насиљу...) - проценити ниво ризика - направити план заштите (одредити улоге, задатке и одговорности у установи, донети одлуку о начину реаговања и праћења) - избећи конфузију и некоординисану акцију (идентификовати улогу, задатке и професионалну одговорност других учесника/стручњака)	- Одељењски старешина - Стручна служба - Директор школе - Тим за ЗУН (члан из те смене -1. ниво насиља) - други наставници од значаја за случај	Након прикупљања свих информација
2. ФАЗА: Уколико се сматра да је то 2. и 3. ниво насиља, консултације обухватају: - ИНФОРМИСАЊЕ РОДИТЕЉА - ИНФОРМИСАЊЕ НАДЛЕЖНИХ СЛУЖБИ (МУП, Центар за социјални рад) – ПО ПОТРЕБИ	Одељењски старешина; Уколико је 2. и 3 ниво насиља, по потреби се укључује стручни сарадник и директор школе Директор школе	У случају 1. нивоа насиља – одмах; У случају 2. и 3. нивоа насиља, родитељ учествује у васпитно-дисциплинском поступку По потреби МУП, Центар за социјални рад у наредна 3 дана од дана дешавања
Договор о заштитним мерама	Одељењски старешина; У зависности од тежине случаја, укључују се стручни сарадници и Тим за ЗУН	Након консултација у установи и информисања родитеља
Праћење ефеката предузетих мера	Одељењски старешина; Тим за ЗУН (2. и 3. ниво)	Месец дана, а по потреби и дуже
СУМЊА ЈЕ НЕОСНОВАНА		
Праћење понашања потенцијалних учесника		Месец дана, а по потреби и дуже

НАСИЉЕ ОД СТРАНЕ ЗАПОСЛЕНИХ У УСТАНОВИ: НАСИЉЕ СЕ ДЕШАВА (ОПАЖАЊЕ)		
Интервентне активности	Одговорна особа/укључени у решавање	Време
Прекидање, заустављање насиља (обавештавање одговорне особе)	- Сви запослени - Дежурни наставник	Одмах, у тренутку дешавања
Пријава директору	- Дежурни наставник - Одељењски старешина - Члан Тима за ЗУН у тој смени	Одмах, у тренутку дешавања
Хитна акција (уколико ситуација захтева, МУП, здравствене службе)	- Сви запослени - Дежурни наставник - Стручна служба	У тренутку и у брзо након дешавања
Консултације у установи (сумња је потврђена); - разјаснити ситуацију (изнети детаљан, објективан опис насиља, без процена и тумачења водећи рачуна о приватности детета/ученика и других учесника у насиљу...) - проценити ниво ризика - направити план заштите (одредити улоге, задатке и одговорности у установи, донети одлуку о начину реаговања и праћења) - избећи конфузију и некоординисану акцију (идентификовати улогу, задатке и професионалну одговорност других учесника/стручњака)	- Одељењски старешина - Стручна служба	У року од 3 до 5 дана
СУМЊА ЈЕ ПОТВРЂЕНА		
Предузимање мера према запосленом (у складу са законом)	Директор школе	Након прикупљања свих информација, у овом случају до 10 дана од дана дешавања
Информисање родитеља	Одељењски старешина; Директор школе; По потреби се укључује стручни сарадник и Тим за ЗУН	Одмах након прикупљања свих релевантних информација
Заштитне мере према детету/ученику	Одељењски старешина Стручна служба Директор школе Задужени члан Тима за ЗУН	Месец дана и по потреби и дуже
Информисање надлежних служби	Директор школе	По потреби: МУП, Центар за социјални рад у наредна 3 дана од дана дешавања
Праћење ефеката предузетих мера	Одељењски старешина Задужени члан Тима за ЗУН из те смене	Месец дана, а по потреби и дуже

СУМЊА ЈЕ НЕОСНОВАНА		
Праћење понашања потенцијалних учесника	Одељењски старешина Директор школе Задужени члан Тима за ЗУН	Месец дана, а по потреби и дуже

**НАСИЉЕ ОД СТРАНЕ ОДРАСЛЕ ОСОБЕ КОЈА НИЈЕ ЗАПОСЛЕНА У УСТАНОВИ:
НАСИЉЕ СЕ ДЕШАВА (ОПАЖАЊЕ ИЛИ ДОБИЈАЊЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ДА ЛИ ЈЕ НАСИЉЕ У
ТОКУ) ИЛИ СУМЊА ДА СЕ НАСИЉЕ ДЕШАВА**

Интервентне активности	Одговорна особа/укључени у решавање	Време
НАСИЉЕ СЕ ДЕШАВА		
Прекидање, заустављање насиља (обавештавање одговорне особе)	- Сви запослени који се затекну у тренутку - Дежурни наставник	Одмах, у тренутку дешавања
Смањивање напетости (обезбеђивање сигурности за дете/ученика, раздвајање, разговор са актерима)	- Сви запослени који се затекну у том тренутку - Дежурни наставник - Стручна служба - Директор школе	Одмах, у тренутку дешавања, а и касније по потреби
Консултације у установи (сумња је потврђена); - разјаснити ситуацију (изнети детаљан, објективан опис насиља, без процена и тумачења водећи рачуна о приватности детета/ученика и других учесника у насиљу...) - проценити ниво ризика - направити план заштите (одредити улоге, задатке и одговорности у установи, донети одлуку о начину реаговања и праћења) - избећи конфузију и некоординисану акцију (идентификовати улогу, задатке и професионалну одговорност других учесника/стручњака)	- Одељењски старешина - Стручна служба - Тим за ЗУН - Други наставници/запослени од значаја за случај - Директор	Након прикупљања свих информација
Информисање родитеља или друге особе од поверења	Одељењски старешина Стручна служба Директор школе	Одмах након прикупљања свих релевантних информација
Информисање надлежних служби (Центар за социјални рад, МУП) – по потреби	Директор школе	У наредна 3 дана од дана дешавања
Договор о заштитним мерама	Одељењски старешина Стручна служба Директор школе Задужени члан Тима за ЗУН или цео тим (по процени)	Одмах након прикупљених свих релевантних информација
Праћење ефеката предузетих мера	Одељењски старешина Задужени члан Тима за ЗУН	Месец дана, а по потреби и дуже

СУМЊА ДА СЕ НАСИЉЕ ДЕШАВА		
- Консултације у установи (Тим за заштиту деце/ученика) - Консултације са другим службама - Разговор са родитељима или особом од поверења, ако то не угрожава безбедност детета	Тим за НЗЗ Стручна служба Директор школе Одељењски старешина Други запослени од значаја за случај	Одмах по сумњи да се насиље дешава
Ако постоји повреда или је живот угрожен – неодложна пријава (МУП, здравство)	Директор школе Уколико директор није присутан, а по потреби Тим за ЗУН (задужен за ту смену), Дежурни наставник Стручна служба	По потреби
Пружање подршке детету/ученику	Одељењски старешина Стручна служба Члан/ови Тима за ЗУН у тој смени	У периоду по потреби, а најмање месец дана
Праћење развоја ситуације	Одељењски старешина Стручна служба Члан/ови Тима за ЗУН у тој смени	У периоду по потреби, а најмање месец дана
Уколико се након консултација, установа реши на пријављивање случаја надлежном Центру за социјални рад	Стручна служба Директор школе Тим за ЗУН Одељењски старешина	По процени након консултација, а најкасније 3 дана од случаја
Пружање подршке детету/ученику у оквиру међусекторске заштите	Задужени представник надлежне установе Одељењски старешина Стручни сарадник Тим за ЗУН (члан Тима из смене са учеником)	У периоду за који се процени да је оптималан, а најмање месец дана

Програм друштвено-корисног рада

На основу члана 85. став 21. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19, 6/20, 129/21 и 92/23) и члана 17. став 4. и члана 24. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС, 44/14 и 30/18 – др. закон), Министар просвете доноси **ПРАВИЛНИК о обављању друштвено-корисног, односно хуманитарног рада у установама образовања и васпитања**, „Службени гласник РС”, број 10/2024. Овим правилником прописују се ближи услови о начину, садржају, дужини и месту и времену обављања и другим питањима од значаја за обављање друштвено-корисног, односно хуманитарног рада, који школа планира Годишњим планом рада у оквиру плана заштите од насиља и остварује се ради укључивања свих ученика у планирање и реализацију тог рада, као и друштвено корисни и хуманитарни рад који се реализује у оквиру појачаног васпитног рада.

Активности друштвено-корисног рада представљају следеће активности: хуманитарне акције, еколошке акције, уређење школе, учионица, других просторија, као и школског окружења, акције прикупљања материјала за рециклажу, припрема, односно уређење школског простора за одржавање школских манифестација, изложби, гостовања, спортских и других такмичења, посете установама социјалне заштите за смештај деце и омладине, домовима старих и Црвеном крсту и друге активности које доприносе развоју емпатије, толеранције и унапређивању односа заснованих на међусобном уважавању и сарадњи.

Друштвено-користан рад има превентивну функцију и доприноси развијању емпатије, солидарности и сарадње, активизма, као и основних моралних вредности и уз унапређивање међупредметне компетенције одговорно учешће у демократском друштву.

Сврха друштвено-корисног рада је поред осталог да ученици унапреде компетенције потребне за одговорно учешће у друштву, као и да буду оснажени да поштују и промовишу људска права.

Планом заштите од насиља, планирају се активности друштвено-корисног рада у које се укључују ученици, запослени и родитељи, односно други законски заступници у оквиру установе или у сарадњи са локалном заједницом и другим установама.

Када се друштвено -користан рад користи као једна од активности појачаног васпитног рада представља облик ресторативне дисциплине. Ресторативна дисциплина јесте приступ којим се омогућава умањивање или отклањање начињене штете, односно последица те штете, развија свест о одговорности и последицама сопственог и понашања других и поправљају односи укључених страна.

Када се користи у оквиру појачаног васпитног рада циљ одређивања друштвено-корисног рада у школама, који се остварује у складу са овим правилником, јесте превенција непожељног и друштвено неприхватљивог понашања ученика кроз развој пожељних и позитивних облика понашања.

Наставник, односно стручни сарадник у школи, за развијање пожељних/позитивних облика понашања ученика и конструктивно решавање конфликта примењује саветодавни рад, технику дијалога, радионичарски рад, поступак школске медијације, укључује вршњачку медијацију и друго.

Друштвено-користан рад се планира и реализује у оквиру појачаног васпитног рада ученика за учињену лакшу и тежу повреду обавеза ученика, као и повреда забране уређене законом којим се уређују основе система образовања и васпитања, а водећи рачуна о психофизичкој и здравственој способности, узрасту и достојанству ученика. У ситуацији повреде забране или теже повреде обавеза ученика, када се израђује план појачаног васпитног рада за ученика, тим за заштиту у сарадњи са родитељима, одређује активности друштвено-корисног рада за ученика. У ситуацијама лакше повреде обавеза ученика и првог нивоа вршњачког насиља када се планирају активности појачаног васпитног рада за ученика, одељенски старешина у сарадњи са родитељима одређује активности друштвено-корисног рада за ученика.

Родитељ је дужан да активно учествује у остваривању плана појачаног васпитног рада, као и реализацији друштвено-корисног рада. Родитељ је одговоран ако ученик одбије да учествује у реализацији активности, у складу са законом.

У оквиру појачаног васпитног рада, приликом планирања активности друштвено-корисног рада, потребно је да се узму у обзир особености ученика, узраст и оптимално време за квалитетно и делотворно остваривање активности и врста повреде која је извршена.

За друштвено користан рад се прописује временски период/динамика, начин остваривања, праћења и извештавања о остваривању и ефектима активности у оквиру плана појачаног васпитног рада. Препоручено трајање активности је од 30 до 60 минута и динамика остваривања одређује се у складу са карактеристикама активности и планом појачаног васпитног рада (препоручено је да активности буду организоване до четири пута недељно током четири недеље).

Програм поступања установе у кризним догађајима

Школа има именоване чланове тима за кризне догађаје:

1. члан тима за кризне догађаје задужен за координацију;
2. члан тима за кризне догађаје задужен за пружање психосоцијалне подршке
3. члан тима за кризне догађаје задужен за информисање.

Задаци чланова тима су:

- Координација обухвата следеће активности: планирање, организацију, координацију активности у и установи и сарадњу са спољном заштитном мрежом, као и праћење и евалуацију.

- Психосоцијалне подршка обухвата следеће активности: праћење, реаговање, процену потреба за психосоцијалном подршком и пружање индивидуалне и групне подршке;
- Информисање: обухвата следеће активности прикупљање, проверавање, селекцију, дистрибуцију информација, припрему саопштења и обавештења за ученике, родитеље и медије.

Тим за кризне догађаје планира, организује и заједно са осталим органима и тимовима установе учествује у реализацији активности усмерених на јачање отпорности установе за суочавање са кризним догађајем.

ПЛАН ИНФОРМИСАЊА	Свако ко има сазнање да се у школи догађа кризна ситуација и за то има потребе, дужан је да алармира, на тачно договорен начин (уколико је могуће да то уради на безбедан начин), затим обавести полицију, хитну помоћ, ватрогасну службу (уколико има потребе), а онда и члана Тима задуженог за координацију
АЛАРМИРАЊЕ*	Обезбеђивање звона које ће моћи да се активира на 2 места (у канцеларији и кухињи). Начин реаговања: Једнократно звоно – Остани (у својој просторији, не излази на ходник) Једно дугачко звоно – Обезбеди (закључавање спољних врата школе) Два кратка звона – Закључај (закључај врата учионице, угаси светло, пронађи заклон) Противпожарни аларм – Изађи (напусти школу у складу са планом евакуације и сачекај упутство на безбедном месту)
ПЛАН ПРОСТОРИЈА У УСТАНОВИ	Направити детаљан план просторија које су јасно означене
ЗАКЉУЧАВАЊЕ	Обезбеђивање улазних врата, обезбеђивање места на коме стоје сви резервни кључеви.
ПЛАН ЕВАКУАЦИЈЕ	Кориговање плана евакуације
ВЕЖБЕ	Једном годишње
СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ	Стручно усавршавање запослених на тему реаговања у ситуацијама кризних догађаја, које омогућава Министарство просвете или Министарство унутрашњих послова.

*начин алармирања је преузет и прилагођен од Фондације I Love You Guys. org, Standard Response Protocol (стандардни протокол у одговору на насиље)

Када установа има сазнање да се догодио кризни догађај, одмах, а најкасније у року од 24 сата, активира се тим за кризне догађаје, који има следеће задатке: (1) прикупљање података, процена потреба и обавештавање надлежних органа ; (2) успостављање сарадње са спољашњом мрежом заштите; (3) сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције; (4) благовремено информисање деце/ученика, родитеља, запослених и медија о догађају; (5) психосоцијална подршка деци, ученицима и запосленима; (6) израда и реализација плана рада установе у измењеним условима и стабилизација рада у установи; (7) организација евентуалних комеморативних активности; (8) праћење реализације планова и евалуација; (9) вођење документације и извештавање и др. послови који могу бити од значаја з ситуацијама када се деси кризни догађај.

ПОСТУПАЊЕ УСТАНОВЕ

Прикупљање података, процена потреба и	Тим прикупља информације о догађају (опис догађаја, место и време када се десио догађај), ко је све погођен кризним догађајем и каква му је помоћ потребна, где се налази и у каквом је стању, као и о томе шта је већ урађено поводом тога у установи. У зависности од врсте/облика

обавештавање надлежних органа	кризног догађаја, наредни корак подразумева хитно обавештавање полиције, хитне помоћи, ватрогасне службе, као и других евентуално потребних органа/служби. Неопходно је да запослени у установи поступају у складу са планом поступања у ситуацијама кризе и у зависности од врсте кризног догађаја, и у складу са планом евакуације. Тим за кризне догађаје благовремено информиса Министарство просвете, односно надлежну школску управу о догађају, као и предузетим активностима
Успостављање сарадње са спољашњом мрежом заштите (социјална и здравствена заштита, полиција, јавно тужилаштво, јединица локалне самоуправе, мобилни тим)	На основу прикупљених података, уз обавезу хитног обавештавања спољашње мреже заштите, установа врши процену да ли може да поступа самостално или јој је потребна помоћ и подршка представника спољашње мреже заштите, са којом израђује јединствен план деловања, начин рада и извештавања. У зависности од облика/врсте и степена интензитета кризног догађаја установа процењује кога укључује од спољашње мреже заштите.
Сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције	Уколико кризни догађај као последицу има најмање троје или више повређених или настрадалих лица, директор је у обавези да одмах по сазнању обавестити Министарство просвете како би се ангажовао интерсекторски мобилни тим за кризне ситуације, који је формиран у складу са Протоколом о поступању приликом суочавања друштва са кризним ситуацијама у оквиру Радне групе Владе Републике Србије ради пружања неопходне подршке. У ситуацијама када поступа мобилни тим, тим за кризне догађаје установе постаје саставни део мобилног тима. Тим за кризне догађаје установе пружа потребне информације мобилном тиму, учествује у заједничком планирању, организацији и реализацији психосоцијалне подршке. У сарадњи са мобилним тимом, тим установе врши праћење и идентификовање деце/ученика и запослених којима је потребна помоћ, пружа прву психолошку помоћ као и друге видове подршке
Благовремено информисање деце/ученика, родитеља, запослених и медија о догађају	Директор установе именује особе задужене за припрему званичних информација за родитеље, ученике, запослене и за медије. Обавештења имају сврху континуираног информисања запослених, родитеља и деце/ученика и медија о најновијим, провереним и тачним информацијама до којих је установа дошла, ради планирања одговарајуће подршке и предузимања других потребних мера (сузбијање гласина и ширења панике); упознавање са могућим тешкоћама, ризицима, изазовима и начинима за њихово превазилажење; упознавање са начинима подршке. Саопштење за медије сачињава се у сарадњи са надлежним службама Министарства
Психосоцијална подршка деци, ученицима и запосленима	Тим за кризне догађаје прати реаговања ученика, родитеља и запослених, идентификује коме је помоћ потребна и у складу са тим организује пружање психосоцијалне подршке. Приликом пружања психосоцијалне подршке као основна интервенција користи се психолошка прва помоћ. У зависности од врсте, интензитета и последица кризног догађаја, тим процењује потребу за укључивањем представника из система здравствене заштите у циљу пружања психосоцијалне подршке и/ или укључивање интерсекторског мобилног тима за кризне ситуације
Израда и реализација плана рада установе у измењеним условима и стабилизација рада у установи	Тим за кризне догађаје у сарадњи са релевантним тимовима установе израђује план рада по измењеном, прилагођеном плану. Неопходно је да начин рада установе буде прилагођен последицама кризног догађаја, могућностима и потребама деце/ученика и запослених у погледу реализације свих школских активности непосредно након кризног догађаја. План рада треба да садржи конкретне активности/ мере које установа планира да предузме, носиоце (извршиоце) планираних активности, временску динамику, начин извршења, начини праћења и извештавања. Приликом прављења плана важно је узети у обзир врсту кризног догађаја, број погођених особа, процену даљих ризика, реакцију локалне заједнице и одговарајуће правне аспекте. Након кризног догађаја, неопходно је да установа предузима активности које ће водити стабилизацији стања у установи - постепени повратак установе на редован начин рада који је био успостављен пре кризног догађаја уз континуирано праћење понашања деце/ученика и запослених у циљу процене ефеката подршке и предузимања даљих мера. Установа прати реализацију плана и у зависности од тока смиривања кризног догађаја, ревидира план, надопуњује га и коригује
Организација евентуалних	У случају кризних догађаја са смртним исходом, тим учествује у организацији и планирању адекватних комеморативних активности

комеморативних активности	
Праћење реализације плана и евалуација	Неопходно је праћење реализације плана рада (у оквиру плана рада тима за заштиту) у измењеним условима, евентуалне корекције и допуне плана у зависности од процене степена, броја и последица изазваних кризним догађајем и предузетим корацима.
Вођење документације и извештавање	Тим је дужан и да води документацију о спроведеним активностима у вези поступањем у кризној ситуацијом. Извештај о поступању установе доставља се надлежној школској управи, а када су у питању домови ученика, извештај о поступању се доставља и сектору Министарства надлежном за ученички и студентски стандард, у року од 15 дана од наступања периода стабилизације рада у установи.

Програм здравствене заштите

Здравствено васпитање које се изједначава са васпитањем за здравље, представља **сваку комбинацију учења кроз искуство засновану на теоријама које омогућавају појединцима, групама и заједници усвајање знања и вештина потребних за доношење одлука у вези здравља** (Joint Committee on health education terminology, 2002).

Образовање је у савременом свету оријентисано на развијање компетенција. Међупредметне компетенције омогућавају динамичније и ангажованије комбиновање знања, вештина и ставова релевантних за различите реалне контексте, односно свакодневни живот. Одговоран однос према здрављу хје једна од општих међупредметних компетенција која омогућава ученику да прикупља информације о темама у вези са ризицима, очувањем и унапређењем психофизичког здравља, из различитих наставних предмета и области.

Здравственим васпитањем се експлицитно, кроз своје програме баве многи предмети у основној школи, а у средњој *физичко и здравствено васпитање, грађанско васпитање, биологија, психологија и социологија*. И у осталим предметима постоје садржаји који се односе на ову тему. Задатак свих запослених у школи је да промовишу здраве стилове живота и заштиту и очување истог.

Циљеви програма: стицање знања, формирање ставова и понашања ученика у вези са здравим начином живота и развојем хуманих односа међу људима. Унапређивање хигијенски и радних услова у школи и елиминисање утицаја које штетно делује на здравље. Остваривање активног односа и узајамне сарадње школе, породице и заједнице на развоју, заштити и унапређивању здравља ученика.

У нашој средњој школи кроз програме часова одељењског старешине, активности Ученичког парламента и у сарадњи са здравственим институцијама, реализују се радионице, презентације и дискусије са темама везаним за здравствену заштиту. Такође, сви запослени су у обавези да реагују уколико примете да је неком ученику угрожено физичко или ментално здравље.

Разред	Тема/садржај	Начин реализације	Носиоци послова
1.	Димензије здравља – радионице	ЧОС	Педагог
1.	Правилна исхрана – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
1.	Ментално здравље – предавање	ЧОС	Стручњак из Дома здравља
2.	Заблуде и митови о интернету – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
2.	Самоприхватање – радионица	ЧОС	Педагог
2.	Пушење или здравље – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
3.	Алкохол – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
3.	Дрога – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
1	Вршњачко насиље – радионица	ЧОС	Одељењски старешина
2.	Комуникација без стреса – радионица	ЧОС	Педагог
3.	Асертивна комуникација – радионица	ЧОС	Педагог

4.	Родна равноправност – презентација, дискусија	ЧОС	Одељењски старешина
4.	Контрацепција и трудноћа – предавање	ЧОС	Стручњак из Дома здравља
4.	Репродуктивно здравље	ЧОС	Омладина ЈАЗАС

Програм социјалне заштите

Један од општих принципа образовања и васпитања подразумева једнакост и доступност остваривања права на образовање и васпитање заснованом на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације. Такође, подразумева се образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика.

У складу са свим наведеним, школа има план деловања у случајевима идентификације, са ученицима из осетљивих група:

Задаци	Активности	Носиоци активности	Време реализације
Заштита деце из осетљивих група	Идентификација ученика из осетљивих група	Наставници Педагог	Током године
Подршка деци из осетљивих група	Избор врсте подршке	Одељењски старешина Наставници СТИО	До јуна текуће године
Праћење адаптације ученика из осетљивих група	Праћење прихваћености у вршњачкој групи, разреду (комуникација, социјализација, постигнућа...)	Одељењски старешина	Током године
Сарадња са родитељима ученика из осетљивих група	Информисање родитеља о врстама помоћи које могу остварити у школи и институцијама локалне самоуправе	Одељењски старешина; Педагог	Током године
Евидентирање новоуписаних ученика из осетљивих група	Праћење новоуписаних ученика из осетљивих група и одређивање врсте подршке	Секретар Одељењски старешина Педагог	Током године
Сарадња са Центром за социјални рад	Информисање родитеља о врстама помоћи које могу остварити у Центру за социјални рад; Допуна информација о материјалном породичном статусу; Синхронизована праћење породичног статуса	Педагог Социјални радник	Током године
Сарадња са Црвеним крстом	Информисање родитеља о врстама помоћи које могу остварити у Црвеном крсту	Одељењски старешина Педагог	Током године
Укључивање Ученичког парламента	Организовање концерата, радионица и укључивање ученика из осетљивих група	Педагог Чланови парламента	Током године
Сарадња са Интерресорном комисијом	Информисање родитеља о врстама помоћи које могу остварити преко Интерресорне комисије	Одељењски старешина Педагог СТИО	Током године

Програм заштите животне средине

Један од циљева образовања и васпитања је развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња. У складу са својим специфичностима школа промовише и подржава рециклажу папира и пластичних чепова. На часовима одељењског старешине у средњој школи, неколико тема се обрађује и обележавају се пригодни датуми.

Време	Тема/садржај	Начин реализације	Носиоци активности
Октобар	Рециклажа и њен значај	Презентација, дискусија	Одељењски старешина
Новембар	4.11. Дан климатских промена	Презентација, дискусија	Одељењски старешина
Март	22.03. Дан вода	Презентација, дискусија	Одељењски старешина
Април	22.04. Дан планете Земље	Презентација, дискусија	Одељењски старешина
Јун	05.06. Дан заштите животне средине	Презентација, дискусија	Одељењски старешина

Програм сарадње са локалном самоуправом

Сарадња са локалном самоуправом је континуирана, а од ње зависи функционисање школе, пре свега у остваривању материјалних услова за обављање основне делатности. Сваке године школа промовише и награђује најбоље ученике уз помоћ локалне самоуправе, а учествује и у њеном богаћењу културне понуде. Такође, школска својим пројектима аплицира на конкурсе локалне самоуправе.

Чланови Школског одбора именовани од стране јединице локалне самоуправе редовно узимају учешће у раду органа управљања.

Програм сарадње са породицом

Поред ученика и наставника, главни учесници школског живота су и родитељи/старатељи ученика. Сарадња са породицом је неопходна како би се, кроз партнерски однос омогућили оптимални услови за когнитивни, емоционални и социјални развој сваког ученика, као и општу добробит. Посебно је важна ова врста сарадње за музичку школу, јер се тиме обезбеђује већи квалитет образовања, кроз опремање инструментима, логистичку подршку у организацији концерата у и ван школе.

Један од општих принципа образовања и васпитања, демократичност, подразумева укљученост свих учесника у систему образовања и васпитања у стварању и спровођењу образовних политика, поштујући потребе и права уз обавезе и одговорности.

Сарадња је дефинисана Законом о основама система образовања и васпитања, кроз обавезно учешће у раду Школског одбора, Савета родитеља и учешће у раду Стручног актива за развојно планирање и Тима за самовредновање. Остали облици сарадње се планирају на индивидуалном нивоу у зависности од потреба ученика, родитеља и школе.

Облици сарадње са родитељима/породицом су:

- индивидуално контактирање одељењског старешине са родитељима ученика
- општи и родитељски састанци класе/разреда;
- разговори са мањим групама родитеља на одређену тему;
- трибине, предавања за родитеље и родитељ као предавач;
- интерни и јавни часови, концерти, школска слава, Дан школе;
- огласна табла, сајт школе, медији, друштвене мреже.

Индивидуално контактирање одељењског старешине и наставника са родитељима ученика се одвија кроз:

- благовремено обавештавање и информисање родитеља о промени код ученика које настају у процесу наставног рада.
- разговор са родитељима са циљем што бољег упознавања са условима у којима живе ученици;

- разговор са родитељима ученика који недовољно прате наставу, ометају рад, недовољно се понашају, а у циљу заједничког утицаја на ученике;
- разговор са родитељима ученика који пуно изостају са наставе у циљу потпунијег изналажења узрока тих изостајања;

Родитељски састанак	Тема/садржаји	Начин реализације	Носиоци
Септембар	Упознавање одељењског старешине и родитеља (ученици 1. разреда ОМШ и СМШ) Упознавање са НПП, обавезним и ваннаставним активностима, наставницима; Упознавање са Статутом школе и Правилима понашања; Упознавање са календаром рада и значајним школским манифестацијама; Избор за представника у Савет родитеља; Добијање важних информација о ученику; Договор о индивидуалним посетама, комуникацији и начину правдања изостанака	Разговори и упознавање са законским одредбама; Упућивање на сајт школе	Одељењски старешина; Родитељи; Директор; Секретар; Педагог;
Новембар	Упознавање родитеља са успехом ученика на првом класификационом периоду; Истицање значаја благовременог праћења рада и напредовања ученика у циљу превентивног деловања или предузимања одговарајућих мера у ситуацијама које то изискују; План јавних наступа, смотри и такмичења; Упознавање родитеља са другим важним питањима у остваривању наставе	Разговори, предлози, закључци и мере	Одељењски старешина и Родитељи
Јануар	Упознавање родитеља са успехом ученика на полугодишту; Дискусија са родитељима о критеријумима и начином оцењивања и разматрање конкретних предлога; Договоре са родитељима уколико постоји потреба за пружањем подршке и помоћи ученицима у различитим областима; Информисање родитеља о додатној и допунској настави	Разговори, предлози, закључци и мере	Одељењски старешина; Родитељи
Април	Информисање родитеља о успеху ученика; Проблем изостајања са наставе; Разговор о узрастним карактеристикама ученика; Разматрање уџбеника за наредну школску годину	Разговори, размена искустава, закључци	Одељењски старешина; Родитељи Педагог
Јун	Саопштавање коначног успеха на крају школске године; Похвале и награде ученицима који су остварили одличан успех, постигли изузетне резултате на такмичењима; Упис у наредни разред (за средњошколце)	Излагање, договор	Одељењски старешина, Родитељи

Програм слободних активности и школског спорта

У основној музичкој школи слободне активности су везане за учешће у концертима ученика приликом обележавања важних догађаја, као што су Дан школе, Дан Светог Саве, концертима у оквиру школских пројеката и активностима везаних за промоцију школе.

Ученици средње музичке школе од којих око две трећине похађа и друге средње школе, убог великог броја обавеза такође углавном учествују у концертним активностима, али у данима обележавања Дана школе, организује се турнир у шаху.

Програм којим се развијају способности за решавање проблема, комуникација, тимски рад, самоиницијатива и подстицање предузетничког духа

Систем образовања и васпитања према Закону о основама система образовања и васпитања, мора да обезбеди свим ученицима и целоживотно учење, које укључује све облике учења и значи учествовање у различитим облицима образовних активности током живота, са циљем сталног унапређивања потребних личних, грађанских, друштвених и радних компетенција. Да би се обезбедило целоживотно учење, неопходно је да се код ученика развијају кључне компетенције, а оне представљају скуп интегрисаних знања, вештина и ставова који су потребни сваком појединцу за лично испуњење и развој, укључивање у друштвени живот и запошљавање. У кључне компетенције за целоживотно учење спадају и осећај за иницијативу и предузетништво, способност да се идеје претворе у акцију кроз креативност, иновативност и преузимање ризика, као и способност за планирање и управљање пројектима. Опште међупредметне компетенције заснивају се на кључним компетенцијама, развијају се кроз наставу свих предмета, примењиве су у различитим ситуацијама и контекстима при решавању различитих проблема и задатака и неопходне свим ученицима.

Овим програмом, који се у средњој музичкој школи реализује кроз ваннаставне активности, школске пројекте, часове одељењског старешине, активности Ученичког парламента, усмерени су на развој комуникације, решавања проблема, оријентацији ка предузетништву и сарадњи.

Разред	Тема/Садржај	Начин рада	Носиоци активности
Први	Доношење одлука	Радионица	Одељењски старешина, стручна служба
Први	Шта је предузетништво?	Предавање	Одељењски старешина
Први и други	Од идеје до акције (осмислити пројекат, испланирати, реализовати – концерт, трибина...)	Практични рад	Одељењски старешина, Ученички парламент
Четврти	Мој мали бизнис (сваки ученик осмишљава план за реализацију пословне идеје)	Практични рад	Одељењски старешина
Сви разреди	Хуманитарни концерт	Практични рад	Ученички парламент
Сви разреди	Учешће у реализацији пројекта „Заједно смо бољи“, „Ученици МШ Ј. Маринковић у великим салама града“	Практични рад	Наставници који воде пројекте
Сви разреди	Индивидуални разговори ученика и наставника који имају тешкоће у комуникацији	Индивидуални разговори	Одељењски старешина, Педагог

Програм професионалне оријентације, каријерног вођења и саветовања

Професионална оријентација за ученике основне музичке школе ослања се и темељи на праћењу индивидуалног напредовања и развоја интересовања код ученика, у извођачком смислу. Будући да наша школа нуди наставак образовања за музичког извођача класичне музике, али друге средње музичке школе нуде и друге образовне профиле, наставници главног предмета и теоретских предмета у индивидуалним разговорима упознају ученике са могућностима које имају, информишу их о условима за упис, пријемним испитима и свим питањима везаним за њихова интересовања, а која су у складу са њиховим постигнућима.

Програм каријерног вођења и саветовања средње музичке школе се спроводи континуираним разговорима са ученицима, од стране њихових одељењских старешина, наставника главних предмета и стручних сарадника.

Поред систематичног и сталног процењивања склоности и способности за наставак уметничког школовања, на самом главном предмету, и у том смислу информисања о начинима конкурисања и припремама за пријемни испит, школа омогућава ученицима да се упознају са свим могућностима даљег образовања, као и могућностима за рад након завршетка средње музичке школе. Ове активности укључене су у програм часова одељењског старешине и реализују се од првог разреда средње школе.

Разред	Тема/Садржај	Начин рада	Носиоци активности
I	Како видим себе у будућности?	Радионица	Одељењски старешина, Стручна служба
I	Моји највећи изазови	Дискусија	Одељењски старешина
II	Могућности музичког академског образовања у Србији	Презентација	Одељењски старешина, Ученички парламент
II	Могућности академског образовања у окружењу	Презентација	Одељењски старешина, Ученички парламент
III	Занимања која су везана за музику, али не подразумевају извођење музике	Презентација	Одељењски старешина
IV	Шта се све може студирати после завршетка средње музичке школе?	Презентација	Одељењски старешина
IV	Како изгледају пријемни испити	Презентација	Одељењски старешина, бивши ученици
IV	Музички извођач класичне музике у свету рада	Презентација	Одељењски старешина

Програм безбедности и здравља на раду

Програм безбедности и здравља на раду обухвата заједничке активности школе, родитеља, односно старатеља и јединице локалне самоуправе, усмерене на развој свести за спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду. У циљу заштите живота и здравља радника од повреде на раду, као и од професионалних и осталих обољења, отклањања узрока повреда на раду, као и од професионалних и осталих обољења, отклањања узрока повреда и здравствених оштећења на раду и стварања што повољнијих услова рада у МШ „Јосиф Маринковић“, спроводи се безбедност и здравље на раду на основу Закона, Правилника и других општих аката.

Активности током године

1. ПЕРИОДИЧНИ ПРЕГЛЕД И ИСПИТИВАЊЕ ОПРЕМЕ ЗА РАД – Средства и опрема за рад, електричне инсталације, грејање и друге инсталације, одржавају се редовно и правилно у исправном стању, у складу са техничким прописима и одређеним стандардима, на начин који обезбеђује одговарајућу сигурност запослених.
Носилац: координатор тима за безбедност, лице са лиценцом.
2. ИСПИТИВАЊЕ УСЛОВА РАДНЕ СРЕДИНЕ – Стање: микро-климе (температура, брзина струјања, ваздуха и релативна влажност ваздуха): Хемијске штетности (прашина); Физичке штетности (бука, зрачење):
Носилац: лице са лиценцом;
3. ИЗРАДА АКТА О ПРОЦЕНИ РИЗИКА – Систематско евидентирања и процењивање могућих врста опасности и штетности на радном месту и радној околини, утврђивање начина и мера за отклањање, смањење или спречавање ризика. Носилац: директор, лице са лиценцом;
4. ОСПОСОБЉАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ И УЧЕНИКА – Теоријско и практично оспособљавање запослених за безбедан и здрав рад при заснивању радног односа. Провера теоријске и практичне оспособљености запослених за безбедан и здрав рад. Избор програмских садржаја за ученике о опасностима с којима се могу суочити за бreme остваривања образовно-васпитног рада и других активности које организује школа, као и са начином понашања којим се те опасности избегавају или отклањају. Носилац: директор, лице са лиценцом, наставници, одељењски старешина.

5. САРАДЊА СА ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА И ОРГАНИМА ГРАДА: Министарством просвете, МУП-ом, Органима града, Центром за социјални рад, Општином Врачар и другим општинама из којих ученици долазе. Носилац: директор, помоћник директора, педагог.

Акциони план и мере а смањење или спречавање ризика и повећање безбедности

- Редовно спроводити обуку запослених и ново примљених запослених
- Редовно вршити преглед електро-инсталација,
- Редовно сервисирати противпожарне апарате
- Уколико финансијске могућности дозвољавају, упутити све запослене на редовне систематске прегледе
- Одржавање подова увек чистим и сувим материјама
- У зимском периоду испред улазних врата посути техничку со, а на улазним вратима поставити простирку која спречава клизање
- Преглед ПП апарата и проточног капацитета и притиска воде у хидрантској мрежи за гашење пожара и периодично вођење евиденције.

Програм рада Наставничког већа, Одељењског већа, Стручних већа, Стручних актива, Педагошког колегијума и тимова

ПРОГРАМ РАДА НАСТАВНИЧКОГ ВЕЋА

Наставничко веће:

1. утврђује предлог годишњег плана образовно-васпитног рада и школског програма и стара се о њиховом успешном остваривању;
2. учествује у организацији образовно-васпитног рада;
3. разрађује и реализује наставни план;
4. разматра распоред часова наставе;
5. разматра укупне резултате образовно-васпитне делатности и одлучује о мерама за унапређивање тог рада, а посебно успеха ученика;
6. предлаже распоред задужења наставника и стручних сарадника у извршавању појединих задатака и одељенска старешинства;
7. сарађује са родитељима ученика и пружа им помоћ у циљу јединственог васпитног деловања породице и школе;
8. утврђује предлог програма извођења екскурзија и предлаже га за годишњи план рада школе;
9. похваљује и награђује ученике и одлучује о васпитно-дисциплинским мерама из своје надлежности;
10. одобрава употребу уџбеника и друге литературе у школи;
11. утврђује календар школских такмичења;
12. разматра предлог за утврђивање ментора за праћење рада приправника;
13. разматра и вреднује рад одељенских старешина и стручних актива, као и наставника и стручних сарадника.
14. предлаже три представника из реда запослених за Школски одбор;
15. анализира остварене циљеве и задатке образовања и васпитања.

Наставничко веће нарочито расправља и одлучује по питањима:

1. предлаже поделу предмета на наставнике према броју наставних часова и недељном наставном фонду;
2. разматра појаву слободних радних места наставника и утврђује прекобројне часове;
3. даје предлог директору школе за распоређивање прекобројних часова на наставнике;
4. планира и организује различите облике ваннаставних активности ученика;
5. утврђује план стручног усавршавања наставника;
6. обезбеђује равномерно формирање одељења и класа према броју ученика;
7. предлаже чланове испитних комисија;
8. разматра извештај директора школе;
9. даје мишљење Школском одбору за избор директора школе;

10. врши друге послове који му законом, подзаконским актима или општим актима буду стављени у надлежност

ПРОГРАМ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ ВЕЋА

Одељењско веће:

1. усклађује рад свих наставника који изводе наставу у одељењу и рад стручних сарадника;
2. на предлог предметног наставника утврђује закључну оцену из предмета, на основу укупних резултата рада, а на предлог одељенског старешине закључну оцену из владања;
3. разматра сва питања од значаја за наставу, слободне активности ученика, учење и рад ученика и предузима мере за унапређење наставе и постизање бољих резултата ученика у учењу и владању;
4. сарађује са родитељима у решавању образовно-васпитних задатака;
5. предлаже наставничком већу планове посета, излета и екскурзија ученика;
6. одређује ученике за допунски и додатни рад и планира учествовање ученика на такмичењима;
7. похваљује ученике и изриче васпитно-дисциплинске мере;
8. обавља и друге послове по налогу наставничког већа и директора школе.

За рад одељенског већа и спровођење одлука и задатака одговоран је руководиоца већа.

ПРОГРАМ РАДА СТРУЧНИХ ВЕЋА

У школи постоје стручна већа за клавир, гудачке инструменте, дувачке инструменте и соло певање, гитару и хармонику, као и за солфеђо, теоријске предмете и групно музицирање.

Стручно веће:

1. припрема делове годишњег плана рада, утврђује распоред остваривања тематских целина и наставних јединица и врши усаглашавање наставних садржаја предмета, посебно између сродних предмета, између садржаја опште-образовних, стручних предмета и блок наставе,
2. предлаже Наставничком већу поделу предмета на наставнике,
3. распоређује ученике по класама, разредима и групама,
4. врши избор приручника и друге литературе и предлаже наставничком већу да одобри њихову употребу и предлаже набавку наставних средстава,
5. утврђује облике, методе и средства коришћења адекватне школске опреме и наставних средстава
6. утврђује садржину и начин спровођења допунског и додатног рада и слободних активности и анализирање резултата тога рада,
7. организују огледна предавања и међусобне посете наставника ради размене и преношења искустава у примени облика и метода рада и употребе наставних средстава,
8. усклађује индивидуалне планове рада наставника,
9. предлаже примену нових метода и начина интерпретације наставних садржаја,
10. прати остваривање школског програма и даје предлоге за његово иновирање, измену или допуну,
11. пружа помоћ наставницима-приправницима,
12. прати уџбеничку и другу приручну литературу и даје предлог наставничком већу школе за коришћење,
13. подноси директору извештај најмање четири пута годишње у вези свих питања из њихове надлежности,
14. обавља и друге послове који су му општим актом или статутом дати у надлежност.

Активност	Носиоци	Време
Формирање већа, програм рада стручног већа	Чланови већа	Септембар
Разматрање и усвајање термина и програма за смотре	Чланови већа	Новембар
Разматрање и усвајање термина и програма за годишње испите	Чланови већа	Март
Праћење напредовања ученика и уједначавање критеријума оцењивања на испитима	Чланови већа	Током године
Организација и вођење интерних и јавних часова	Чланови већа	Месечно

Анализа наступа ученика на интерним и јавним часовима	Чланови већа	Месечно
Организација преслушавања ученика који учествују на такмичењима, фестивалима и концертима	Чланови већа	Током године
Анализа постигнутих резултата ученика	Чланови већа	децембар, јун
Договор о похађању акредитованих семинара	Чланови већа	Током године
Пружање помоћи у раду наставницима почетницима	Чланови већа	Током године
Евалуација рада стручног већа	Руководилац већа	Децембар, јануар

СТРУЧНИ АКТИВ ЗА РАЗВОЈНО ПЛАНИРАЊЕ

Стручни актив за развојно планирање чине представници наставника, стручних сарадника, јединице локалне самоуправе, ученичког парламента и савета родитеља. Стручни актив за развојно планирање утврђује предлог развојног плана школе за период од три до пет година и доставља га школском одбору на усвајање, и прати његово остваривање. Стручни актив за развојно планирање приликом израде развојног плана кроз стратешко планирање развоја и активности школе утврђује: приоритете у остваривању образовно васпитног рада, план носиоца активности за сваку школску годину, критеријуме и мерила за вредновање планираних активности и друга питања од значаја за развој школе – приликом чијег утврђивања се стара о осигурању и унапређивању квалитета образовно васпитног рада школе, о потпуном остваривању програма образовања и васпитања, циљева и задатака образовања и васпитања. Чланове стручног актива за развојно планирање именује школски одбор на период од четири године. Радом стручног актива руководи председник изабран приликом конституисања, а о овом раду и закључцима записничар, односно његов заменик изабран приликом конституисања, води записник у посебној свесци која се оверава печатом и која се приликом доношења развојног плана доставља школском одбору на увид.

СТРУЧНИ АКТИВ ЗА РАЗВОЈ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Стручни актив за развој школског програма чине представници наставника и стручних сарадника, које именује наставничко веће. Стручни актив за развој школског програма има председника кога сваке године одреди наставничко веће на основу плана задужења. Чланове стручног актива за развој школског програма именује наставничко веће на период од две године. Стручни актив за развој школског програма стара се о остваривању наставних планова и програма, потреба ученика и родитеља школе и јединице локалне самоуправе, припрема и предлаже школски програм школском одбору који доноси школски програм.

ПРОГРАМ РАДА ПЕДАГОШКОГ КОЛЕГИЈУМА

Педагошки колегијум чине председници стручних већа и стручних актива, координатори стручних тимова и стручни сарадници. Педагошки колегијум разматра питања и даје мишљење у вези са пословима директора из члана 126. став 4. тачке 1)–3) и тачке 5)–7) закона, из области:

1. планирања и организовања остваривања програма образовања и васпитања и свих активности установе;
2. старања о осигурању квалитета, самовредновању, остваривању стандарда постигнућа и унапређивању образовно-васпитног рада;
3. старања о остваривању развојног плана школе;
4. организовања и вршења педагошко-инструктивног увида и праћења квалитета образовно-васпитног рада у школи и педагошке праксе и предузимања мера за унапређивање и усавршавање рада наставника и стручних сарадника;
5. планирања и праћења стручног усавршавања запослених и спровођења поступка за стицање звања наставника и стручних сарадника;
6. сарадње са органима јединице локалне самоуправе, организацијама и удружењима.

Педагошким колегијумом председава и руководи директор односно помоћник директора. Педагошки колегијум ради на седницама о чему се води записник.

Активност	Носиоци	Време
Формирање педагошког колегијума	Наставничко веће, директор	Септембар
Самовредновање рада школе	Тим за самовредновање, стручна већа, помоћници директора, директор	Септембар, јун
Планирање стручног усавршавања	Тим за стручно усавршавање, стручна већа, директор	Септембар
Анализа резултата рада ученика и владања на нивоу школе,	Стручна веће, одељењско и наставничко веће, помоћници директора, директор	Крај првог и другог полугодишта
Праћење остваривања образовно васпитног рада	Тим за самовредновање, стручна већа, помоћници директора, директор	Током године
Разматрање и доношење документа о вредновању стручног усавршавања у оквиру школе	Тим за стручно усавршавање, стручна већа, директор	Током године
Евалуација рада педагошког колегијума		јун

ПРОГРАМ РАДА СТРУЧНИХ ТИМОВА

У школи директор именује следеће тимове:

1. тим за инклузивно образовање.
2. тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.
3. тим за самовредновање квалитета рада школе.
4. тим за обезбеђивање квалитета и развој установе.
5. тим за развој међупредметних компетенција и предузетништва.
6. тим за професионални развој и стручно усавршавање.

Тим за инклузивно образовање, односно тим за пружање додатне подршке ученику чине наставник, одељењски старешина, стручни сарадник, родитељ, а у складу са потребама ученика и педагошки асистент, односно лични пратилац ученика, на предлог родитеља. Тим за инклузивно образовање, у оквиру и поред послова из опште надлежности стручних органа обавља посебно следеће послове:

1. учествује у изради Школског програма;
2. израђује индивидуални образовни план за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању;
3. израђује пројекте који су у вези са Школским програмом, а односе се на ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању;
4. прати реализацију Школског програма и индивидуалног образовног плана.

Тим за заштиту ученика од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања (у даљем тексту: Тим за заштиту) образује директор школе и чине га наставници и педагог школе, представник савета родитеља, представник јединице локалне самоуправе, односно представник Министарства унутрашњих послова, и повремено се ангажује стручњак за поједина питања из стручних служби (установе социјалне, односно, здравствене заштите). Тим за заштиту, у оквиру и поред послова из опште надлежности стручних органа, обавља посебно следеће послове:

1. припрема план и програм заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
2. информисе ученике, запослене и родитеље о планираним активностима и могућности тражења подршке и помоћи од Тима за заштиту;
3. учествује у обукама и пројектима за развијање компетенција потребних за превенцију дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
4. предлаже мере за превенцију и заштиту, организује консултације и учествује у процени ризика и доношењу одлука о поступцима у случајевима сумње или дешавања дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
5. укључује родитеље у превентивне и интервентне мере и активности;
6. прати и процењује ефекте предузетих мера за заштиту ученика и даје одговарајуће предлоге директору;

- сарађује са стручњацима из других надлежних органа, организација, служби и медија ради свеобухватне заштите ученика од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
- води и чува документацију и извештава стручне органе Школе и Школски одбор о питањима из своје надлежности.

Тим за самовредновање квалитета рада Школе (у даљем тексту: Тим за самовредновање) образује директор школе и чине га педагог, помоћник директора, по један представник стручних већа и један представник наставника општеобразовних предмета. Директор школе учествује у раду овог органа. Тим за самовредновање, у оквиру и поред

послова из опште надлежности стручних органа, обавља посебно следеће послове:

- организује и координира самовредновање квалитета рада Школе (у даљем тексту: самовредновање);
- обезбеђује услове за спровођење самовредновања;
- припрема Годишњи план самовредновања;
- прикупља и обрађује податке везане за предмет самовредновања и врши анализу квалитета предмета самовредновања на основу обрађених података;
- након извршеног самовредновања сачињава извештај о самовредновању;
- сарађује с органима Школе и другим субјектима у Школи и ван Школе на испуњавању задатака из своје надлежности.

Тим за обезбеђивање квалитета и развој Школе обавља следеће послове:

- учествује у изради аката који се односе на обезбеђивање квалитета и развој Школе;
- израђује пројекте који су у вези са обезбеђивањем квалитета и развој Школе;
- прати примену одредаба прописа, Статута и других општих аката Школе чија је примена важна за обезбеђивање квалитета и развој Школе;
- учествује у обезбеђивању услова за обезбеђивање квалитета и развој Школе;
- сарађује с органима Школе и другим субјектима у Школи и ван Школе на испуњавању задатака из своје надлежности.

Тим за развој међупредметних компетенција и предузетништва обавља следеће послове:

- учествује у изради аката који се односе на развој међупредметних компетенција и предузетништва;
- израђује пројекте који су у вези са међупредметним компетенцијама и предузетништвом;
- прати примену одредаба прописа, Статута и других општих аката Школе чија је примена важна за развој међупредметних компетенција и предузетништва;
- учествује у обезбеђивању услова за развој међупредметних компетенција и предузетништва;
- сарађује с органима Школе и другим субјектима у Школи и ван Школе на испуњавању задатака из своје надлежности.

Тим за професионални развој и стручно усавршавање запослених, у оквиру и поред послова из опште надлежности стручних органа обавља посебно следеће послове:

- Координише активности стручног усавршавања запослених и спровођења поступка за стицање звања наставника и стручних сарадника;
- учествује у изради аката који се односе на професионални развој;
- израђује пројекте који су у вези с професионалним развојем;
- прати реализацију одредаба прописа, Статута и других општих аката чија је примена важна за професионални развој ученика;
- сарађује с органима Школе и другим субјектима у Школи и ван Школе на испуњавању задатака из своје надлежности.

ГЛОБАЛНИ ПЛАН СВИХ ТИМОВА

Активност	Носиоци	Време
Формирање тима, план рада	Тим, директор	Септембар
Реализација плана	Тим, ученици, родитељи	Током године
Извештај и евалуација	Тим	Јун или август

Програм школског маркетинга

План и програм школског маркетинга је део коме школа приступа са пажњом и она анализира досадашња постигнућа и недостатке, те планира нове кораке у вези са побољшањем овог сегмента деловања Школе.

Интернет презентација школе се мења у циљу боље информисаности ученика, родитеља и шире популације. Презентација данас постоји на адреси www.josifmarinkovic.edu.rs и пружа различите информације: основне податке о школи, историјат, летопис, информације о одсецима/профилима, запосленима, школском органима, као и информације о актуелним дешавањима. Технички и садржајно сајт ажурирају Снежана Самарџић, помоћник директора и наставник теоријске групе предмета и Зорана Ковачев, педагог школе.

Поред сајта, Школа је активна на друштвеним мрежама Фејсбук, Инстаграм и Јутујб. На овим платформама шири јавност може да се информисе о актуелним дешавањима, концертима, као и успесима ученика на такмичењима.

Праћење остваривања Школског програма

Праћење остваривања Школског програма ће се вршити кроз:

1. Евалуације рада стручних већа и актива
2. Евалуације постигнућа ученика
3. Евалуацију реализације развојног плана школе
4. Евалуацију посебних програма школе

Предлог Школског програма је сачинио Стручни актив за развој школског програма:

1. Снежана Самарџић, помоћник директора, координатор
2. Тијана Матић, наставник
3. Марија Симић, наставник
4. Љиљана Анакиев Грујић, наставник
5. Зорана Ковачев, педагог

У Београду, 22. јун 2026. године

ПРЕДСЕДНИК ШКОЛСКОГ ОДБОРА

mr Ivana Komnjenic

мр Ивана Комненић